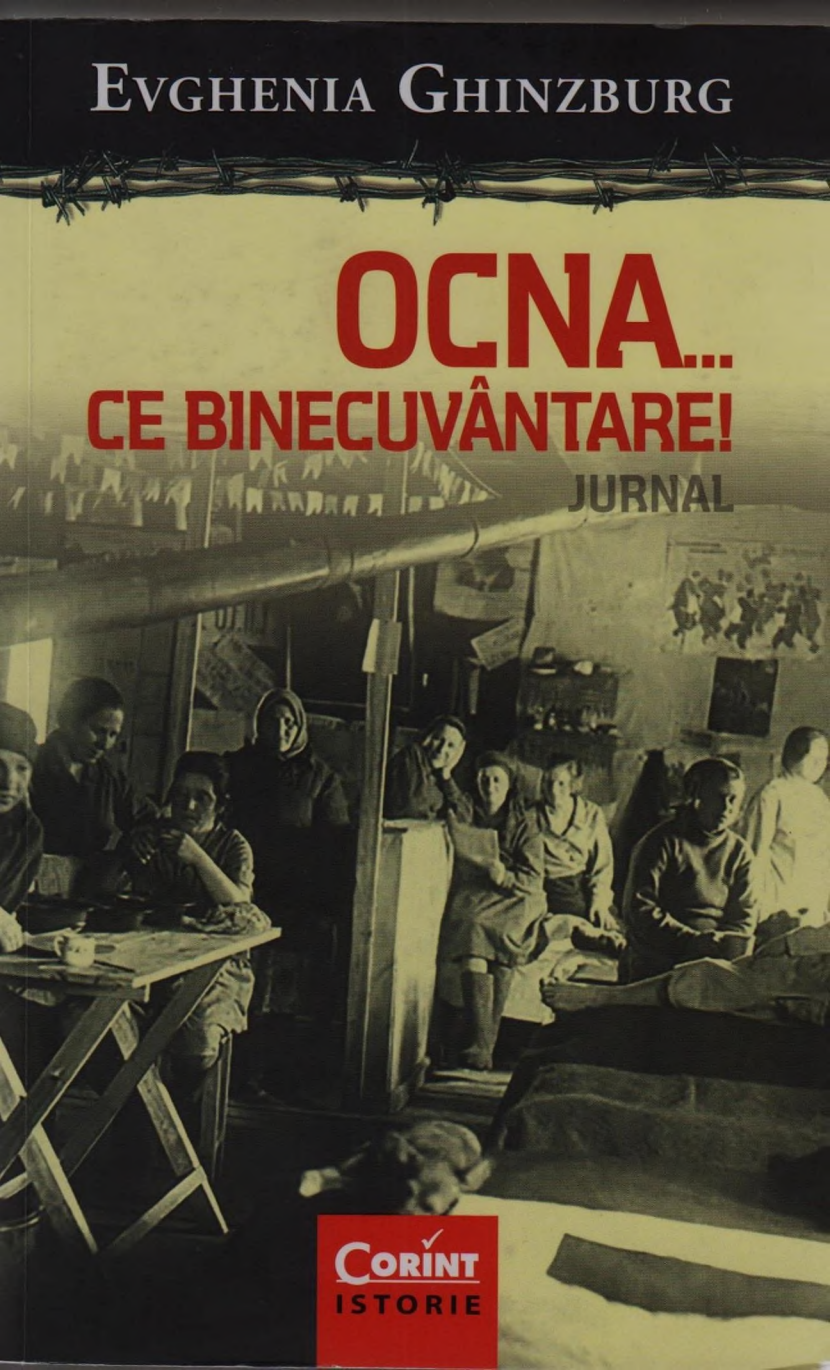
EVGHENIA GHINZBURG

OCNA...
CE BINECUVÂNTARE!

JURNAL

CORINT
ISTORIE

Evghenia Ghinzburg

OCNA...
CE BINECUVÂNTARE!
JURNAL

Colecție coordonată de
LAVINIA BETEA

EVGHENIA GHINZBURG

OCNA...
CE BINECUVÂNTARE!

JURNAL

Partea a doua

Traducere din limba rusă de Antoaneta Olteanu
Prefață de Alin Mureșan

CORINT
ISTORIE

Scriitoarei EVGHENIA SEMIONOVNA GHINZBURG (1904-1977) îi datorăm una dintre cele mai complexe și dureroase mărturii legate de experiența trăită în închisorile staliniste și lagărul de muncă din Gulag. Profesoară la Universitatea din Kazan (capitala Republicii Tatarstan), este anchetată din 1935 și i se interzice munca la catedră. În 1937, în cadrul Marii Terori, este arestată pentru activitate contrarevoluționară. Refuzând să mintă și să depună false mărturii împotriva colegilor, este condamnată la zece ani de detenție. Urmează munca forțată în lagărele din Kolîma. Calvarul se prelungește, însumând la final 18 ani de privare de libertate, dureri și suferințe de neimaginat. A fost reabilitată în anul 1955. Opera sa autobiografică a fost tradusă în numeroase limbi, continuând să reprezinte un reper și un valoros document istoric.

Redactare: Antonia Kacsó
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: *Femei trăind în barăci supraaglomerate în Gulag.* Fotografie oferită gratuit de International Memorial Society.

EVGENYA GINZBURG
Journey into the Whirlwind
Evgenya Ginzburg's Russian texts copyright © 2012 by Antonina Aksenova
Translation rights into Romanian language are acquired via FTM Agency, Ltd., Russia, 2012.
All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-793-045-0
Volumul II - ISBN 978-606-793-044-3

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GHINZBURG, EVGHENIA
Jurnal / Evghenia Ghinzburg ; trad.: Antoaneta Olteanu. - București : Corint Books, 2015-2016
2 vol.
ISBN 978-606-793-045-0
Vol. 2 : Ocna... ce binecuvântare! / pref.: Alin Mureșan. - 2016.
ISBN 978-606-793-044-3

I. Olteanu, Antoaneta (trad.)
II. Mureșan, Alin (pref.)

821.161.1-94=135.1

Această carte a apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Conținutul volumului nu reprezintă obligatoriu poziția oficială a Institutului.

Prefață

Pentru cititorul român, în ciuda a numeroase similitudini între sistemul carceral bolșevic și replica sa autohtonă, precum munca forțată, sistemul arbitrar de acordare și grațiere a pedepselor, disprețul pentru ființa umană, organizarea lagărelor și prezența unor educatori politici etc., există și o diferență majoră între cele două. Dacă memorialistica de la noi vorbește aproape exclusiv despre deținuții politici anticomuniști, în cartea de față e vorba, în proporție majoritară, de comuniști prinși în „mașina de tocat" a sistemului. Nu lipsesc nici alte categorii: culacii, deținuții de drept comun, mai târziu prizonierii de război de alte naționalități, însă categoria politicilor este reprezentată aproape în totalitate de comuniști. Faptul e explicabil dacă ne gândim că epoca în care a fost arestată autoarea se circumscrie Marii Terori din 1937-1938, îndreptată împotriva membrilor propriului partid. Explicația răfuielii interne este simplă: după două decenii de existență a regimului bolșevic, anticomuniștii fuseseră deja neutralizați.

Nu este lipsit de importanță să amintim că Gulagul a fost dezvoltat de către Lenin încă din 1918, iar în câțiva ani existau deja 84 de lagăre. Stalin – singurul împotriva căruia se exprimă nu doar Ghinzburg, ci și mulți analiști ai comunismului – doar a extins și perfecționat sistemul: din 1929 l-a folosit pentru a grăbi

industrializarea URSS și a exploata resursele naturale. Două decenii mai târziu, Gulagul furniza o treime din producția de aur a țării și o mare parte din cea de cărbune și cherestea. Dimensiunile la care a ajuns sunt impresionante: în întreaga perioadă de funcționare, au fost înființate aproape 500 de puncte administrative (unele puteau avea numeroase puncte de lucru sau unități), ceea ce a condus la un număr de aproximativ 2 milioane de deținuți politici, la care s-au adăugat deținuții de drept comun (mult mai numeroși) și membrii administrației. Doar că, în ciuda convingerilor lui Stalin, sistemul a fost cât se poate de neperformant din punct de vedere economic.

Câteva particularități despre locul în care se desfășoară cele mai multe evenimente din carte – Kolîma făcută celebră de povestirile lui Varlaam Șalamov. Bogăția resurselor naturale din zonă (aur, argint, cupru, platină, cărbune, petrol, mercur, printre altele) este depășită numai de asprimea condițiilor de viață, căci, parte din regiune fiind situată după Cercul Polar, temperatura medie a iernii se situează între -19° C și -38° C. Magadanul în care a locuit Ghinzburg, cel mai mare oraș din zonă, fusese construit începând din 1932 de către chiar deținuții aduși în zonă. Două decenii mai târziu, în toate punctele de lucru din Kolîma trăiau, de pe o zi pe alta, 200 000 de condamnați. Lagărul nu putea scăpa de nebunia Marii Terori, mai mulți comandanți ai săi fiind arestați sub pretextul spionajului și a atitudinii prea indulgente față de deținuți (ce însemna această „indulgență" cititorul poate vedea de unul singur din relatările lui Ghinzburg...). Este și cazul lui Eduard Berzin, fondatorul Kolîmei, fost comandant al gărzilor lui Lenin și om de încredere al brutei Feliks Dzerjinski (creatorul CEKA), răsplătit pentru serviciile sale cu condamnarea la moarte și executarea la Lubianka, în august 1938. Dar victimele Kolîmei nu au fost trecute

cu totul sub tăcere de statul rus: în 1996, pe unul din dealurile din împrejurimile Magadanului a fost ridicată o impresionantă statuie din beton închinată deținuților, *Masca tristeții*. Acesta e un capitol la care statul român a rămas, încă, restant.

Revenind la volum, două din principalele calități ale sale – perfect ignorate de către filmul inspirat de el, *Within the Whirlwind*, în regia olandezei Marleen Gorris, cu o Ghinzburg jucată destul de monocrom de Emma Watson – le reprezintă spiritul remarcabil de observație și capacitatea de interpretare a autoarei. Momentele de reflecție și analiză rațională par mai curând ulterioare trăirii evenimentelor, dar asta nu le diminuează cu nimic din acuitate. Ghinzburg realizează că suferința nu este altceva decât lentila prin care viața poate fi percepută în profunzimile ei. Ajunge și la concluzia că omul, dacă nu moare, se obișnuiește cu orice, chiar și cu durerea permanentă. Când analizează în detaliu chinurile din Kolîma, constată că iadul lor nu se asemăna cu cel dantesc, ci, dimpotrivă, era alimentat de faptul că speranța și, deci, și teama difuză, erau întâlnite la tot pasul. Pentru că o trimitere la carceră, o nouă anchetă, o nouă condamnare (chiar și la moarte) erau oricând posibile: moartea nu era neapărat deznodământul inevitabil.

Alteori, blocarea ei într-un materialism total, în ciuda evidențelor care i se dezvăluie prin suferință, este frustrantă. Scena autopsiei realizate de doctorul Walter îi ridică o singură întrebare Evgheniei: unde e sufletul? Walter îi răspunde plin de tact, bucurându-se de preocuparea ei și arătându-i că sufletul nu se poate găsi în vreunul din „organele imperfecte ale trupului nostru", dar scepticismul lui Ghinzburg amintește de siguranța de sine a lui Alexandru Nicolschi din interviul luat de către Lucia Hossu Longin, în care fostul șef al Securității refuza existența lui Dumnezeu prin argumentul „imbatabil" al lipsei

întâlnirii cosmonauților cu El. Ceva mai devreme, tot ea se arăta surprinsă de constatarea că spiritul uman biruiește trupul, dar nu atât de mult cât să aprofundeze problema. Rămâne totul la nivel de curiozitate, ba chiar o mică bizarerie, dat fiind faptul că revelația i-a venit printr-un citat care conținea „ceva biblic, despre trupul neputincios și spiritul vioi. Da, oricât de ciudat ar fi, dar spiritul, dacă este vioi, în orice caz, e activ".

De altfel, doctorul Anton Walter e un personaj remarcabil, care personifică triumful încăpățânat al bunătății și răbdării în ciuda tuturor obstacolelor, ce aduce aminte de un Iov modern și care o cucerește pe Ghinzburg prin calmul și atitudinea sa pozitivă. Deși nu este explicită în text, contrapunerea tăriei și optimismului lui Walter cu negativismul cvasi-permanent al Evgheniei accentuează considerabil plăcerea lecturii.

Dincolo de textul propriu-zis al autoarei, un merit important în cursivitatea lecturii îl are fără îndoială și experiența traducătoarei: cartea se citește ca o poveste, frumoasă – dacă n-ar fi tragică, sensibilă (chiar dacă uneori în exces), plăcută. Nu e puțin lucru să povestești fără ură și încrâncenare episoade atât de dramatice, dar este o calitate comună a tuturor cărților valoroase despre suferință. De altfel, faptele vorbesc de la sine și trezesc empatia în cititor, fără să fie necesare epitetele bombastice. Pe de altă parte, Ghinzburg stăpânește foarte bine arta redării tulburărilor interioare pe care le avea în epocă, legate invariabil de dramele din familie, fie că e vorba (mai ales) de despărțirile de copii, fie de partenerul de viață. Excepție face – în mod curios, poate – raportarea la soțul ei, Pavel Aksionov, cu totul absent din relatările ei până într-un moment decisiv.

Deși de-a lungul ambelor volume ironiile acide la adresa lui Stalin sunt omniprezente (chiar dacă nu îl numește ca atare), nu același lucru se poate spune despre sistemul comunist în

sine. Sigur, trebuie luat în considerare faptul că Ghinzburg scrie în plin comunism, gest încă riscant, dar lucrul acesta nu explică orbirea față de trăsăturile *regimului* și cu atât mai puțin lăudarea unor trăsături umane cel puțin discutabile în plin marasm. Atunci când este însărcinată la Elghen cu îngrijirea copiilor mici ai deținuților, de pildă, ea menționează că erau atât de mulți, încât pentru a schimba scutecele tuturor aveau nevoie de o oră jumătate. Copiii, ca și adulții, mureau pe capete, hrana din lagăr fiind nu doar nepotrivită pentru vârsta lor, ci și complet insuficientă. Concluzia Evgheniei este, însă, demnă de cele mai bune jurnale de propagandă comunistă: soarta copiilor este infinit mai bună decât a copiilor evrei din imperiul lui Hitler, care îi trimitea la moarte și nu le oferea hrană și îngrijire! E adevărat că Ghinzburg nu a cunoscut toată viața altceva decât un regim totalitar, dar oare sensibilitatea în fața suferințelor celor mici nu ar trebui să țină de structura intimă a personalității, și nu de contextul social? Cu atât mai mult cu cât, per total, sensibilitatea feminină a Evgheniei este una din trăsăturile cele mai luminoase ale cărții.

Pare că fascinația celor prinși în mrejele ideologiei de extremă stânga nu cunoaște prea multe îndreptări, în ciuda evidențelor. După lecturarea primului volum al *Destinului...*, m-am întrebat cu voce tare dacă Ghinzburg se va trezi din acest somn al rațiunii în ceea ce privește raportarea la comunism sau nu. Concluzia îi va aparține fiecărui cititor, desigur. Ceea ce putem remarca și la alți autori importanți care au scris despre regim de pe poziții (foste) angajate este că critica pe care o fac așa-zișii apostați este mai degrabă una punctuală, iar nu principială. Pe George Orwell, de pildă, nu-l emoționau deloc imaginile cu biserici folosite ca latrine, ba chiar spune că faptul de a nu arunca în aer Sagrada Familia i se pare o dovadă de prost gust din partea

anarhiștilor. Și mai explicit de atât: „Dacă am fi putut să-i azvârlim pe Franco și pe mercenarii lui străini în mare, aceasta ar fi însemnat o imensă îmbunătățire a situației mondiale, chiar dacă Spania s-ar fi ales cu o dictatură sufocantă și cu toți oamenii ei cei mai buni în temniță. Numai pentru atâta și războiul (Războiul civil din Spania – n.m.) merita să fie câștigat." Ciudată distanțare de ororile extremei stângi...

Sunt multe lucruri remarcabile în volumul lui Ghinzburg: dilema morală a sorei medicale care se vede nevoită să facă eforturi pentru a salva viața unui canibal, povestea tânărului Grițiko, furat de pe stradă de trupele nemțești și trimis mai târziu în lagăr de către ai lui, ca și cum ar fi plecat de bunăvoie cu naziștii (pe deasupra, toate acestea fără ca mama lui să afle vreodată ce s-a întâmplat cu băiatul ei ieșit la joacă), momentul tulburător în care unul dintre agenții celei de-a doua condamnări a doctorului Walter ajunge să moară sub îngrijirile Evgheniei implorând iertarea, bucuria fetiței Evgheniei atunci când descoperă că doica de la grădiniță o mințise când i-a spus, exasperată de strigătele celei mici, că mama ei a murit, ori candoarea copilei care le reproșează ofițerilor veniți să le ridice profesoara că nu știu că nu au voie să intre la ora de muzică... Dar meritul principal al unui astfel de volum îl reprezintă întotdeauna varietatea câștigurilor pe care ți le oferă lectura: de la reflecțiile ideologice ale autoarei (sau lipsa lor) la valoarea literară a textului, de la sensibilitatea autoarei la destinul manuscrisului publicat fără voia ei în străinătate, șansele ca cititorul să rămână impasibil la finalul cărții sunt la fel de mici precum acelea de a întâlni urme de logică și sens în malaxorul represiunii bolșevice.

ALIN MUREȘAN

PARTEA A DOUA
(continuare)

Capitolul 10

Aici au trăit copii

Centrul pentru copii este şi el tot zonă. Cu gheretă de pază, cu poartă, cu bărăci şi sârmă ghimpată. Dar la uşile bărăcilor obişnuite de lagăr există inscripţii neaşteptate. „Grupa de sugari." „Bebeluşi." „Grupa mare"...

În primele zile, nimeresc la grupa mare. Acest fapt îmi readuce capacitatea de mult timp pierdută de a plânge. Deja de peste trei ani disperarea seacă mi-a ars ochii. Dar uite, acum (în iulie 1940) stau pe o băncuţă scundă în colţul acestei încăperi ciudate şi plâng. Plâng fără oprire, gemând, ca doica noastră Fima, care scâncea şi-şi trăgea nasul ca la ţară. Este un şoc. El este cel care mă scoate din împietrirea ultimelor luni. Da, fără îndoială, este o baracă penitenciară, de lagăr. Dar în ea miroase a griş cald şi a pantalonaşi umezi. Fantezia sălbatică a cuiva a reunit toate atributele lumii penitenciare cu lucrurile acelea simple, omeneşti şi emoţionant de cotidiene care rămăseseră dincolo de linia de accesibilitate, încât părea pur şi simplu un vis.

Prin baracă se agitau, şontâcăind, ţipând, hohotind şi murind de râs vreo 30 de copii de vârsta pe care o avusese Vasika al meu când am fost separaţi. Fiecare îşi apăra locul sub soarele din Kolîma în lupta neobosită cu ceilalţi. Unii se pocneau nemilos peste cap, se trăgeau de păr, se muşcau...

Ei au stârnit în mine instincte atavice. Voiam să-i adun pe toţi în jurul meu, să-i strâng cât mai tare, ca niciunul să nu ajungă sub loviturile fulgerelor. Şi voiam să bocesc deasupra lor... Ca o doică. Păi voi, frumoşii mei... Păi voi, căpşoarele astea bolnave...

Mă scoate din starea aceasta Ania Şolohova, perechea mea în noul serviciu. Ania este o întrupare a bunului-simţ şi a priceperii. Şolohova e numele ei după soţ. Dar altfel e nemţoaică, menonită[1], obişnuită din copilărie cu punctualitatea. Unele ca ea sunt numite în lagăr „perfecţioniste".

— Ascultaţi, Jenia, mi-a spus ea punând pe masă un ceaun care răspândea minunat aroma nepământească a unei mâncări cu carne, dacă o să vă vadă astfel careva dintre şefi, chiar mâine o să vă trimită din nou la tăiatul copacilor. O să spună că sunteţi bolnavă de nervi... Iar aici nu e nevoie de nervi, ci de funii. Stăpâniţi-vă. Mai mult, e timpul să dăm de mâncare copiilor. Nu mă descurc singură.

Nu, e păcat să spun că mureau de foame. Erau hrăniţi pe săturate şi, după aprecierile mele de atunci, mi se pare că mâncarea era chiar gustoasă. Dar, nu ştiu de ce, toţi mâncau ca nişte mici deţinuţi: concentraţi, grăbiţi, ştergându-şi cu grijă gamelele de fier cu o bucată de pâine sau pur şi simplu cu limba. Îţi săreau în ochi mişcările lor coordonate, nepotrivite vârstei. Dar când i-am spus Anei despre asta, a dat îndurerată din mână.

— Ce spuneţi! Asta e numai la masă! Lupta pentru supravieţuire. Dar uite, la oală sunt puţini cei care se cer. Nu sunt învăţaţi. Şi în general nivelul lor de dezvoltare... Ei, o să vedeţi şi dumneavoastră...

---

[1] Adeptă a unei secte anabaptiste, întemeiată de preotul de origine olandeză Menno Simons (1496–1561), răspândită astăzi mai ales în Olanda, S.U.A. şi Germania (n. red.).

Am înțeles asta a doua zi. Da, în exterior ei îmi aminteau chinuitor de Vasika la vârsta la care a fost separat de mine. Dar numai la exterior. Vasika, la cei patru ani ai lui, turuia pe dinafară fragmente uriașe din Ciukovski[1] și Marșak[2], știa care sunt mărcile de mașini, desena vapoare militare minunate și turnul Kremlinului cu steaua. Iar ăștia...

— Ce-i asta, Ania? Încă nu vorbesc?

Da, numai unii copii de patru ani rosteau cuvinte separate, nelegate. Predominau urletele nearticulate, mimica, încăierările.

— Păi de unde să vorbească? Cine i-a învățat? De cine au ascultat? îmi explică Ania cu o intonație nepătimașă. În grupa celor care trebuie alăptați doar stau tot timpul culcați în pătuțurile lor. Nimeni nu-i ia în brațe, chiar dac-ar crăpa țipând. E interzis să-i iei în brațe. Putem numai să le schimbăm scutecele ude. Dacă, desigur, ajung. La grupa bebelușilor toți se înghesuie în țarcuri, se târăsc, trebuie să ai grijă numai să nu se omoare unul pe altul sau să-și scoată ochii. Iar acum, vedeți și dumneavoastră. Să dea Domnul să apucăm să le dăm tuturor de mâncare pe săturate și să-i punem pe oliță.

— Trebuie să facem activități cu ei. Cântece... Poezii... Să le povestim basme...

— Încercați! Oricum până la sfârșitul zilei abia de am putere să mă urc pe prici. Nu am timp de basme...

Chiar că munca era de nu-ți vedeai capul. Să duci apă de patru ori pe zi de la bucătărie – și ea se afla în capătul opus al zonei –, de acolo să aduci și ceaunele grele cu mâncare. Ei și, desigur, să le dai de mâncare, să-i pui pe oală, să schimbi pantalonii, să-i

---

[1] Kornei Ivanovici Ciukovski (1882–1969), poet, jurnalist, critic literar, traducător și profesor de literatură rusă. A scris numeroase poeme pentru copii și este autor al cunoscutului *Doctor Aumădoare* (n. red.).

[2] Samuil Iakovlevici Marșak (1887–964), scriitor, poet și traducător evreu rus. Autor de literatură pentru copii și tineret (n. red.).

salvezi de țânțarii uriași albi... Și, lucrul cel mai important, podelele. În lagăr în general curățenia podelelor constituia un obiect al nebuniei șefilor. Așa-numita „stare sanitară" era determinată numai de albeața podelelor. Orice miros greu sau de arsură din barăci, orice zdrențe împietrite de mizerie treceau pe lângă privirile apărătorilor curățeniei și igienei. Dar să nu dea Dumnezeu să nu strălucească suficient podelele. La fel de sever era respectată și „problema sexuală" și în centrul pentru copii. Dar podelele nu erau vopsite și trebuia să le răzui cu cuțitul până străluceau.

Odată am încercat totuși să-mi pun în practică planul de activități pentru dezvoltarea vorbirii. După ce am făcut rost de un rest de creion și o bucățică de hârtie, le-am desenat copiilor o căsuță clasică cu două ferestruici și un horn din care ieșea fumul.

Primii au reacționat la intenția mea Stasik și Verocika, niște gemeni de patru ani, care aminteau cel mai mult de copiii de pe „continent". Ania îmi spusese că mama lor, Sonia, este o deținută de drept comun curată, nu e interlopă, ci o contabilă care socotise prost, o femeie liniștită, frumoasă, de vârstă mijlocie – lucra la spălătoria noastră din lagăr, adică într-una din muncile cele mai privilegiate de acolo. De vreo două, trei ori pe lună, folosindu-se de cunoștința cu supraveghetorii cărora le spăla hainele pe ascuns, se strecura în centru. Aici ea, suspinând încet, îi pieptăna cu un rest de pieptăn pe Stasik și Verocika și le băga în gură, scoțându-le din buzunar, niște dropsuri de un roz țipător. În libertate, Sonia nu avusese copii, dar aici, dintr-o legătură întâmplătoare, a făcut deodată doi.

— Așa că ea își adoră copiii. Dar uite, chiar înainte de sosirea dumneavoastră a pățit-o, sărmana. A fost prinsă având o legătură cu unul din libertate. Așa că acum a fost trimisă la cea

mai îndepărtată etapă, la cosit fân. A fost despărțită de copii, povestește Ana cu vocea sa imparțială, de menonit.

Iar eu îmi aduc aminte imediat că Stasik și Verocika sunt singurii din toată grupa care știu cuvântul enigmatic „ma-ma". Iar acum, când mama a fost trimisă de aici, ei repetă uneori acest cuvânt cu o intonație tristă, întrebătoare, privind nedumeriți în jur.

— Ia uite, i-am spus eu lui Stasik arătându-i căsuța desenată de mine, ce-i asta?

— O baracă, a răspuns destul de clar băiatul.

Cu câteva mișcări de creion am desenat lângă casă o pisică. Dar nu a recunoscut-o nimeni, nici măcar Stasik. Nu văzuseră niciodată un asemenea animal rar. Atunci am înconjurat casa cu un gard tradițional, idilic.

— Iar ăsta ce e?

— Zona! Zona! a început să strige bucuroasă Verocika și să bată din palme.

Odată am remarcat că portarul de la ghereta de pază a centrului pentru copii se juca cu doi pui de câine. Ei se chirciseră pe un preșuleț chiar pe masa portarului, alături de telefon. Gardianul nostru îi scărpina pe cățeluși ba în spatele urechilor, ba pe gât, și pe chipul lui de țăran se citea o asemenea încântare, o asemenea bună dispoziție, că m-am hotărât:

— Cetățene gardian de serviciu! Dați-mi-i mie! Pentru copii... Fiindcă nu au văzut niciodată, da, n-au văzut niciodată nimic... O să le dăm de mâncare... În grupă mai rămâne uneori...

Tulburat de rugămintea neașteptată, el nici nu a apucat să-și șteargă de pe față trăsăturile umane și și-a pus masca obișnuită de vigilență. Îl luasem prin surprindere. Și el, după ce a întredeschis ușa gheretei, mi-a dat câinii cu preșuleț cu tot.

— Doar pentru vreo două săptămâni... Până mai cresc puțin... Și după aceea să mi-i dați înapoi. Doar sunt câini de serviciu!

În antreul de la intrarea în baraca grupei mari am creat acest „colțișor viu". Copiii tremurau de entuziasm. Acum cea mai strașnică pedeapsă era amenințarea: „N-o să mergi la cățelușii!" Iar cea mai mare favoare: „O să mergi cu mine să dăm de mâncare la cățelușii!" Copiii cei mai agresivi și lacomi își rupeau cu bucurie o bucățică din porția lor de pâine albă pentru Baciok[1] și Cerpaciok[2]. Așa le-au spus câinilor, chiar cu acele cuvinte care erau bine cunoscute copiilor, care se repetau în viața lor de zi cu zi. Și copiii au înțeles caracterul glumeț al acestor porecle și râdeau veseli.

Toate astea s-au încheiat însă peste vreo cinci zile. Și cu o mare neplăcere. Medicul-șef al centrului pentru copii, Evdokia Ivanovna, angajat liber, a descoperit „colțișorul nostru viu" și s-a agitat teribil.

E un focar de infecție! Nu, degeaba a fost prevenită că asta, cu 58, e în stare de orice!

A poruncit să fie imediat dați cățeii la pază, iar noi câteva zile am mers ca opărite, așteptând represaliile: demiterea din această muncă ușoară și trimiterea la cositul fânului sau la tăiatul copacilor.

Dar în acest timp a început o epidemie de diaree la grupa celor mai mici și, din cauza marilor griji, în mod evident, medicul-șef a uitat de noi.

— Bine, a spus Ania Șolohova, am scăpat! N-o să ne întristăm. Mai ales că într-adevăr câinii erau „de serviciu". Chiar acei câini ciobănești care vor crește și vor merge cu noi la muncă. Iar în caz de ceva, îl apucă de gât pe orice deținut...

---

[1] Butoiaș (l. rusă) (n. tr.).

[2] Polonic (l. rusă) (n. tr.).

Da, dar asta este atunci când vor creşte! Dar deocamdată... Ce normal le zâmbeau copiii noştri! Cum le lăsau mâncare, spunând: „Asta este pentru Baciok! Asta este pentru Cerpaciok!"

Şi-au dat seama pentru prima oară că se pot gândi nu numai la ei...

...Epidemia de diaree se încăpăţâna să nu se potolească. Copiii mici mureau pe capete, deşi erau trataţi cu sârguinţă şi de angajaţii liberi, şi de medici deţinuţi. Dar condiţiile în care erau crescuţi aceşti copii, închisorile, amăreala laptelui matern şi clima din Elghen, toate acestea şi-au spus cuvântul. Problema cea mai mare era că şi acest lapte matern amar din cauza durerii era puţin şi, de la o zi la alta devenea şi mai puţin. Rarii fericiţi se bucurau de laptele matern două, trei luni. Restul erau hrăniţi artificial. Iar pentru lupta cu dispepsia toxică nu era nimic mai important decât măcar câteva picături de lapte uman.

Am fost nevoită să mă despart de cei mari. Medicul deţinut Petuhov, invitat la consiliu, a sfătuit să fiu transferată, în calitate de „soră cu pregătire", la copii de vârstă mică. S-a apucat singur să mă instruiască. Câteva zile am mers la spitalul deţinuţilor, unde lucra Petuhov, şi el, extrem de repede, m-a învăţat tot ce trebuie să fac. Am studiat sârguincioasă *Îndreptarul felcerului*. Am învăţat să pun ventuze şi să fac injecţii. Chiar şi intravenos. M-am întors la centrul pentru copii ca „personal medical" perfecţionat, încurajată de laudele lui Petuhov.

(Pentru bunătate, minte şi onoare doctorul Petuhov a avut parte de o fericire mare, cu adevărat unică în acea perioadă: în acelaşi an 1940, a fost reabilitat pe neaşteptate şi a plecat la Leningrad. Se spune că celebrul pilot Molokov, fratele soţiei lui, l-a implorat personal pe Stalin în legătură cu ruda sa.)

...Pătuțurile bebelușilor stau unul lângă altul. Sunt așa de multe, că dacă ar trebui să-i înfășezi neîncetat pe toți de-a rândul, la primul nu ajungi din nou decât peste vreo oră și jumătate. Și toți se spuziseră, slăbiseră, erau epuizați de plânsete. Unii piuie jalnic și subțirel, nemaiașteptând niciun rezultat. Alții urlă disperați și curajoși, se apără activi. Iar unii deja nu mai strigă. Numai gem, ca niște adulți.

Parcă suntem roboți. Le dăm să mănânce cu biberonul, le punem perfuzii, le facem injecții și, lucrul cel mai important, le schimbăm scutecele. Învârtim fără încetare scutecele de pânză, prost uscate. Din cauza acestei alergături de 14 ore de stat în picioare, din cauza mirosului greu ce vine de la grămada uriașă de scutece murdare, vedem o ceață în fața ochilor. Nici măcar nu avem chef de mâncare, suntem mereu flămânde. Grișul lichid rămas de la copii îl înghițim cu repulsie, numai pentru a subzista.

Dar lucrul cel mai îngrozitor este faptul că, la fiecare trei ore, cu un alt transport, vin „la alăptat" doicile. Printre ele sunt de-ale noastre, politice, care au riscat să aducă pe lume un copil la Elghen. Cu o expresie îndurerată, întrebătoare pe față ele se uită la ușile noastre. Și nu-ți dai seama de ce se tem mai mult: de faptul că pruncul născut la Elghen va supraviețui sau de faptul că va muri.

Totuși marea majoritate a doicilor sunt borfașe. La fiecare trei ore, fac un pogrom față de personalul medical. Sentimentele materne sunt un motiv minunat de a-și face de cap. Pătrund în grup, cu înjurături de nedescris, blestemându-ne și amenințându-ne că ne omoară sau ne mutilează în ziua în care va muri Alfredik sau Eleonorocika. (Mereu le dădeau copiilor niște nume elegante, străine.)

...Când am fost mutată să lucrez la izolator, mai întâi chiar eram mulțumită. Totuși acolo sunt mai puțini copii, numai

că reprezintă cazuri mai complexe sau sunt bolnavi extrem de contagioși. Acolo ai posibilitatea fizică de a-i acorda fiecăruia atenție. Dar, după ce am rămas prima dată în schimbul de noapte, am simțit în suflet o presiune de nesuportat.

Uite-i, stau întinși, niște mucenici mici născuți numai pentru suferință. Acel copil de un an, cu o față plăcută, rotundă, are deja început de edem pulmonar. E răgușit și-și trage febril mânuțele cu unghii vinețiii. Cum să-i spun mamei? Este Marusia Ușakova din baraca noastră...

Sau uite, ăsta plătește pentru păcatele părinților. O progenitură a blestematei lumi interlope. Sifilis congenital.

Cele două fetițe din margine o să moară probabil azi, când o să fiu încă aici. Mai rezistă numai cu camfor. Medicul deținut Polina Lvovna, când a plecat în zonă, m-a rugat multă vreme să nu-mi fie milă să le mai fac o injecție.

— Să reziste măcar până la 9 dimineața... Ca sfârșitul să nu fie în tura noastră.

Polina Lvovna este din Polonia. A apucat să stea la noi numai doi ani înainte să fie arestată. Nefiind obișnuită cu regulile noastre, sau fiindcă asta-i firea ei, ea este extrem de temătoare, sărăcuța, extrem de temătoare. Temătoare și împrăștiată. Pune stetoscopul pe pieptul unui copil de două luni și-i poruncește profesionist: „Bolnav, respirați! Acum țineți-vă respirația!" E neuropatolog. Nu e obișnuită cu pediatria.

Am reținut în mod deosebit o noapte la izolator. Nu una simplă, ci albă. Una din ultimele nopți albe din acel an. Nu semăna deloc cu cea din Leningrad. Niciun fel de cer auriu și, firesc, nicio clădire mare adormită. Dimpotrivă, ceva primordial, ceva extrem de ostil omului se simțea în această irizare albă, rece, în care se legănau formele obișnuite. Și colinele, și vegetația, și clădirile. Sunetul ți se înfigea nu numai în urechi, dar și în inimă.

Şi nicio plasă de ţânţari nu te salva de înţepăturile otrăvitoare ale acestor demoni zburători care semănau cu nişte ţânţari obişnuiţi de pe continent aşa cum un tigru furios seamănă cu o pisică de casă.

Lumina, aşa cum se întâmpla adesea, s-a stins deodată. Numai o lampă mică de veghe licărea slab într-un colţ şi la lumina ei pâlpâitoare făceam injecţii din oră în oră unei fetiţe muribunde. Fetiţa aceasta de cinci luni a unei mame, deţinute de drept comun de 20 de ani, stătea aici deja de multă vreme, în izolator, şi fiecare soră, la predarea gărzii, spunea: „Ei, probabil că azi..."

Dar ea încă rezista. Un schelet mic, acoperit de o piele ridată ca de om bătrân. Iar faţa... faţa acestei fetiţe era astfel încât i se spusese Dama de pică. O faţă de 18 ani, inteligentă, ironică. De parcă înţelegea tot, tot, ea, care fusese aruncată pentru o clipă în zona noastră. În zona răutăţii şi a morţii.

Îi făceam injecţie cu un ac mare şi ea nu plângea. Gemea numai încetişor şi se uita fix la mine cu ochii ei de bătrân, atotştiutori. A murit chiar înainte de venirea zorilor, foarte aproape de acea graniţă când, pe fondul lipsit de viaţă al nopţii albe din Elghen, încep să licărească nişte vagi sclipiri rozalii.

Moarta a devenit din nou un bebeluş. Ridurile i s-au întins, s-au închis ochii care au aflat aşa de timpuriu toate tainele. Rămăsese un copil mort, epuizat.

— Svetocika s-a stins, i-am spus eu înlocuitoarei mele, când am predat garda.

— Care Svetocika? Ah, Dama de...

S-a oprit după ce a privit trupuşorul întins.

— Aşa e, nu mai seamănă deloc cu Dama de pică. Şi mama nu e... E în etapă, a fost trimisă la Mîlga...

Nu poți să-i uiți, copiii din Elghen. Nu, nu, aici nu poate fi nicio comparație cu copiii, să spunem, evrei din imperiul lui Hitler. Copiii din Elghen nu numai că nu au fost omorâți în camere de gazare, ci mai erau și tratați. Erau hrăniți pe săturate. Trebuie să subliniez asta, să nu ne îndepărtăm deloc de adevăr.

Și totuși, când îmi aduc aminte de peisajul din Elghen plat, cenușiu, atins de melancolia neființei, cea mai imposibilă, satanică născocire mi se par acolo tocmai aceste barăci cu inscripțiile „Grupa de sugari", „Bebeluși", „Grupa mare"...

Capitolul 11

„O adiere în tufele de agriș”

De unde au apărut ei, copiii ăștia? De ce sunt așa de mulți? Oare în lumea asta de sârmă ghimpată, cu turnuri de pază, plecări la muncă, apeluri, stingeri, carcere, etape, cineva mai poate încerca sentimentul de iubire sau măcar de atracție primitivă?

Țin minte, în tinerețe (care, din fericire, a avut loc înainte de epoca revoluției sexuale) mă tulburase o definiție a iubirii dată de Hamsun[1]. „Ce este iubirea? Oare o adiere ce foșnește în tufele de agriș, sau furtuna ce rupe catargele corăbiilor? Este o iluminare aurie a sângelui…”

Ei i se opunea un aforism cinic al unuia din personajele timpurii ale lui Ehrenburg[2]: „Iubirea este atunci când oamenii dorm împreună…”

Pentru Kolîma anilor ’40 chiar și definiția asta era mult prea idealizată. Când dorm împreună… Dar asta înseamnă că au un acoperiș deasupra capului, un acoperiș comun. Și un pat pe care pot să doarmă, în somn aparținându-și numai unul altuia.

---

[1] Knut Hamsun (1859–1952), scriitor, poet și dramaturg norvegian (n. red.).

[2] Ilia Grigorievici Ehrenburg (1891–1967), scriitor și jurnalist sovietic, autor al romanului *Dezghețul*, în care prezintă procesul de liberalizare desfășurat în Uniunea Sovietică după moartea lui Stalin (n. red.).

Iubirea în lagărele din Kolîma înseamnă nişte întâlniri extrem de periculoase, pe fugă, în nişte unghere de la „locul de muncă", în taiga, în spatele unei perdele murdare a vreunei „barăci de oameni liberi". Şi mereu cu groaza de a fi prins şi expus ruşinii publice, iar mai apoi să ajungi într-un batalion de pedeapsă, într-o „delegaţie" periculoasă pentru viaţă, adică să plăteşti pentru această întâlnire nu cu altceva, ci cu viaţa.

Multe tovarăşe de-ale noastre au soluţionat problema aceasta nu numai pentru sine, ci şi, în principiu, pentru toţi, cu acea logică implacabilă a unor urmaşi adevăraţi ai lui Rahmetov[1]. În Kolîma, spuneau ele, nu poate fi vorba de iubire, pentru că ea apare aici în forme înjositoare pentru demnitatea omenească. În Kolîma nu trebuie să existe nicio legătură personală, pentru că aici e aşa de uşor să aluneci spre prostituţie.

Din principiu aici s-a părea că nu ai de ce să protestezi. Dimpotrivă, poţi ilustra numai ideea aceasta prin scene cotidiene din Kolîma de vânzare-cumpărare de marfă vie. Iată asemenea scene.

(Trebuie să fac o precizare: vorbesc numai despre femeile intelectuale, care sunt închise aici din motive politice. Penalele sunt dincolo de limitele umanului. Orgiile lor în niciun caz nu vreau să le descriu, deşi am fost nevoită să suport destule, fiind un martor forţat al lor.)

Punctul forestier aflat la 7 kilometri depărtare de Elghen. Brigadierul nostru Kostik Actorul merge prin taiga nu singur, ci însoţit de vreo doi „amici". Ei examinează profesionist femeile noastre care mânuiesc fierăstraiele şi topoarele.

— Nişte muribunde! spune dând din mână un amic.

— Le dai ceva de mâncare! Oase să fie, că o să ai şi carne, îi ţine isonul Kostik. Uite, hai la aia tinerică, la fătuca aia!

---

[1] Personaj din romanul *Ce-i de făcut?* al scriitorului rus Nikolai Cernîşevski (n. red.).

Prinzând un moment când supraveghetorii se încălzesc la foc, ei se apropie de cele două tinere fete din brigada noastră.

— Ei, frumoaso! Uite, un amic al meu vrea să schimbe o opinie cu tine...

„A schimba o opinie" este o formulă de politețe, cum să spun, un tribut al manierelor din societate. Fără ea nu începe nicio negociere nici chiar cel mai învederat bandit. Dar tot cu ea se termină și orice „poveste". După aceea părțile înalte contractante trec la un limbaj liber de orice convenționalitate.

— Sunt expeditor la Burhala. (Una dintre cele mai îngrozitoare exploatări miniere.) Așa că-ți dau tot ce vrei. Îți dau cizme, pâslari, o pufoaică de calitatea-ntâi... Știu că ești deținut politic... Nu-i nimic, o să ne înțelegem cu paza. Sigur, o să coste mai mult. Am și o colibă. Aici, la vreo trei kilometri... Nu-i nimic, o să vii pe jos...

Cel mai adesea, acești negustori plecau punându-și pofta-n cui. Ei, dar uneori se mai încheia și câte o afacere. Oricât de dureros ar fi fost. Și uite așa se făcea. Treptat. Mai întâi lacrimi, groază, indignare. Apoi apatie. Apoi vocea din ce în ce mai puternică a stomacului, și nu numai a stomacului, ci a întregului trup, a mușchilor, pentru că vorbim de o înfometare trofică, până la pierderea proteinelor. Și, din când în când, era și vocea sexului, care se trezea în pofida condițiilor. Dar, cel mai adesea, era un exemplu al vecinei de prici care se înzdrăvenise, își schimbase hainele, își înlocuise pâslarii mici, umezi, rupți, cu unii noi, adevărați.

E greu de urmărit cum un om hăituit de formele neumane ale vieții își pierde treptat noțiunile obișnuite de bine și rău, de acceptabil și neacceptabil. Altfel de unde să fie la centrul pentru copii asemenea prunci a căror mamă e doctor în științe, iar tata un hoț de locuințe extrem de cunoscut din Rostov!

Unele dintre acele femei care avuseseră pedepse mici și care apucaseră să iasă din lagăr încă înainte de război, dar fără dreptul de a pleca pe continent (cel mai adesea foste comuniste cu articolul KRTD[1], care primiseră în 1935 numai cinci ani!), după ce au trecut pragul lagărului, au început rapid să se căsătorească în Kolîma, fără să se rușineze absolut deloc de mezalianțe. O țin minte pe una, Nadia, care, în ajunul eliberării sale, le arunca provocator în față fostelor ei oponente din baracă:

— Ei, n-aveți decât să vă uscați așa, neatinse, cinstitelor! Eu oricum o să mă mărit cu el, orice ați spune voi! Da, el joacă popa-prostu', da, el spune „numile mieu"... Iar eu am terminat Facultatea de Limbi Străine, am făcut limbi scandinave. Numai că acum cine mai are nevoie de ele, de limbile mele scandinave? Am obosit. Vreau și eu casa mea și soba mea. Și copiii mei. Unii noi... Doar pe cei care sunt pe continent n-o să-i mai vedem niciodată. Așa că să nasc mai repede, cât încă mai pot...

Uneori, în locul unei explozii de tragism apăreau aspecte absolut comice. Uite, de exemplu, povestea despre cum Sonia Bolț „s-a măritat pe loc".

Sonia, liniștită, nepretențioasă, o croitoreasă dintr-un orășel bielorus, a reușit să prindă un articol serios – KRTD, lucru de care nu înceta să se tot minuneze. Din cei opt ani primiți, Sonia făcuse deja cinci, când deodată, de la Moscova, a venit o hârtie în care crimele Soniei erau recalificate de la „contrarevoluționare" la „neglijență criminală" și, prin urmare, pedeapsa s-a redus la trei ani.

Nebună de bucurie, Sonia nu remarcase faptul că hârtia ajunsese la ea abia peste doi ani. Lucrul cel mai important era că ea trebuia să se ducă imediat, fără întârziere, la Iagodnoe, unde era eliberată. Acolo se făcea „completarea" acelui formular

[1] Abreviere de la activitate contrarevoluționară trotskistă (n. tr.).

sacru numit „formularul A", care-l trecea pe deținut în categoria „foștilor deținuți", a celor lăsați în libertate.

La Iagodnoe, la administrația lagărelor, în anumite zile se deschidea un ghișeu ca la casierie. Prin acest ghișeu, fostul deținut (deja fostul!) primea cu mâini tremurătoare de fericire binecuvântatul „formular A". La minele din jur se știa mereu când are loc eliberarea unui alt grup de femei de la Elghen și, la momentul respectiv, se adunau aici peținorii.

Când Sonia Bolț, după ce a împăturit „formularul A", l-a legat cu mare emoție în șal, s-a apropiat de ea un copilandru bine făcut, cu o căciulă lățoasă de blană și a spus cu o voce răgușită:

— Îmi cer iertare, cetățeană... V-ați eliberat? Ei, foarte bine... Eu sunt de la „Djelgala". Sunt un om independent, întrebați pe cine vreți. Doresc să schimbăm o opinie...

Sonia l-a examinat cu o privire critică pe pretendent și a pus o întrebare cam neașteptată:

— Spuneți-mi, nu sunteți evreu?

— Nu, cetățeană, dacă nu-i, nu-i... N-o să mint... Noi suntem siberieni, de lângă Kansk...

— Și de ce întreb asta, a oftat Sonia, ce să caute un evreu liber pe acest pământ blestemat! Bine măcar că nu sunteți acest... karakalpak... Știu eu? Și, după o mică pauză, a spus limpede: sunt de acord.

Lucrul cel mai amuzant e că acest cuplu a trăit mai apoi mulți ani în bună armonie, iar în 1956, după reabilitare, soții au plecat împreună la Kansk.

Uite, asemenea lucruri, și amuzante, și tragice, ne înconjurau în viața noastră ciudată, primordială.

Ei, dar iubirea? Acea iubire a lui Hamsun, care este „o iluminare aurie a sângelui"? Eu afirm că uneori și ea apărea printre noi. Oricât ar nega unii, rigoriștii noștri (și ei erau extrem de mulți printre menșevici și eseri), posibilitatea unei iubiri

pure în Kolîma, dar iubirea exista. Uneori se instala și în barăcile noastre, neștiută de cei din jur, dar, de fapt, ea, oricum EA era chiar acea „adiere în tufele de agriș".

Uite, de exemplu, una dintre manifestările ei tainice.

...Apelul. După numărarea efectivului, ni se citește un ordin al comandantei de lagăr Zimmerman despre sancțiuni. Zimmerman însăși este o persoană cultă, dar ea doar semnează ordinele, ele sunt redactate de șeful de regim. Tot se repetă formule: „cinci zile și cinci nopți de carceră cu scoatere la muncă", „cinci zile și cinci nopți de carceră fără scoatere la muncă..."

Și, în fine, auzim un punct al ordinului care stârnește râsul chiar și în rândurile noastre, ale unor oameni care ascultă umiliți, cu inima strânsă, care dintre ei în noaptea ce vine va fi lipsit de binecuvântarea priciului din baracă, pentru care noaptea aceasta va lua înfățișarea scândurilor urât mirositoare, înghețate din carceră.

„Pentru legătura unui deținut cu o deținută", citește gardianul de serviciu, „care s-a manifestat ca un cal simplu pe termen de două ore... cinci zile și cinci nopți fără scoatere..."

Mai târziu, expresia asta „legătura unui deținut cu o deținută care s-a manifestat ca un cal simplu" va deveni foarte mult folosită în lagărul nostru. Dar acum râsetele se sting repede, se răcesc, le ia locul groaza. Acum EI sunt pierduți...

EL a fost actor, de-al lui Meyerhold[1], EA – balerină. Fostele lor profesii le-au creat pentru o vreme o poziție privilegiată în lagăr. La Magadan amândoi au fost incluși în componența așa-numitei brigăzi culturale. Acest teatru de iobagi, care

[1] Vsevolod Emilevici Meyerhold (1874–1940), actor, teoretician, director de teatru și regizor rus. În anul 1939, a fost arestat și torturat, fiind acuzat de spionaj și trotkism, urmând condamnarea la moarte în anul următor (n. red.).

dădea reprezentații în fața șefilor care se plictiseau în locurile acestea uitate de lume, își hrănea deținuții actori și, sub diverse pretexte, le dădea o oarecare libertate de mers nesupravegheat.

Ei reușesc să se întâlnească în afara lagărului. Ce fericire! Fericirea e extrem de puternică, poate din cauza conștiinței faptului că e fragilă, în orice clipă poate fi rănită. Fericirea aceasta durează exact cinci luni. Apoi se descoperă sarcina EI. Iar pentru femeile însărcinate din lagăr există o cale bătută: etapă la Elghen, mai aproape de doici, de centrul pentru copii.

Despărțirea. Mama pedepsită primește acum pâslari și o jachetă de categoria a treia în locul „tutuului" și a pantofilor de balet. Micuțul fiu moare în centrul pentru copii, fără să trăiască nici jumătate de an.

Pentru a se întâlni cu EA, El simulează pierderea vocii. EL „nu mai poate" să joace pe scenă și un brigadier pe care-l cunoaște, după ce-l califică drept măgar, totuși îl „aranjează" într-o etapă la Burhala, o mină aflată în apropiere de Elghen.

Acum, în locul vieții libere de actor la teatrul de iobagi, EL îndură de bunăvoie toate ororile de la Burhala . „Își rupe spatele" în abataj. E bolnav, abia se mai ține pe picioare. Peste un timp, reușește să ajungă în brigada culturală din taiga a Sevlag[1]-ului, care din când în când vine la noi, la Elghen, și alină cu repertoriul ei de estradă pe șefii din Elghen care mor de atâta plictiseală. În rândurile din spate sunt admise, ca o favoare, și deținuți din rândul „șmecherilor" și al fruntașilor în producție.

S-au întâlnit! S-au întâlnit! Sufocată de durerea fierbinte și de fericire, EA stă alături de EL în culisele clubului de lagăr din Elghen. Îmbătrânită la cei 26 de ani ai săi, epuizată, deloc frumoasă, unica, în fine, din nou descoperita.

---

[1] Abreviere pentru Lagărul de reeducare și muncă din Nord-Est (n. tr.).

Sufocându-se, ea repetă același lucru: ce mult semăna cu EL micul lor fiu, până și unghiuțele de la degețele erau exact ca ale tatălui. Și cum la trei zile băiatul a făcut o dispepsie toxică, pentru că EA nu mai avea lapte și băiatul era hrănit numai cu lapte artificial. EA tot vorbește întruna, iar EL îi tot sărută mâinile EI, cu unghii murdare, rupte și O imploră să se liniștească, pentru că EI o să mai aibă și alți copii. Și EL îi strecoară în buzunarul jachetei bucăți de pâine economisită și de zahăr.

EL are legături mari în cercurile influente ale „șmecherilor". EL va reuși s-o plaseze și pe EA într-o muncă „aranjată", după noțiunile din Elghen, cărăuș la baza hipo. Asta e aproape o fericire. Primește regulat bilete de la EL. Și ce speră ei? Amândoi au o pedeapsă de câte zece ani și cinci ani de privare de drepturi. Dar oare trebuie neapărat să speri? Citește biletul de o sută de ori și râde de fericire.

Și de ce deodată „cinci zile și cinci nopți fără scoatere"? Se dovedește că EL, cu ajutorul unor persoane importante din lagăr, pe care le cunoștea, care patronau arta, a reușit să primească o misiune fictivă la Elghen și a pândit-o pe EA cu căluțul ei lângă Volciok, la 4 kilometri de zonă. Și desigur că ei au legat de un copac acest căluț, unul iakut, scund, cu un picior strâmb. Și nu știu care individ i-a zărit și i-a turnat șefilor. Uite, și așa a apărut o întâmplare pedepsită cu carcera: „legătura unui deținut cu o deținută care s-a manifestat ca un cal simplu pe termen de două ore".

Apelul s-a încheiat. Acum o să apară escorta, pentru a-i lua pe cei pedepsiți la carceră.

— Numai să nu se atingă și de EL, spune EA, punându-și zdrențele, anticipând umezeala pătrunzătoare a carcerei, numai să nu se atingă de EL! După mină are pleurită cronică...

— Unde e EA? Uite biletul!

Katia Rumianțeva, nesupravegheată, cară apă cu o căruță trasă de un boulean. Bravo ei: totuși a reușit să treacă biletul peste cei ce la pază!

— Slavă Domnului! Totul este în ordine! exclamă bucuroasă EA, citind repede biletul. Mâine și poimâine au un spectacol pentru șefii din Iagodnoe. De aceea nu este luat la carceră, i s-a citit numai condamnarea... Au nevoie de el! Iar eu, ce să fac... O să rezist...

Și EA, prima dintre cei condamnați la carceră, merge spre ușile barăcii, pornind pentru cinci zile și cinci nopți în iad cu mersul ei elegant de balerină.

Oameni, să-i invidiați!

Capitolul 12

Între URC[1] și KVC[2]

Anul în care am lucrat la centrul pentru copii reprezintă o adevărată perioadă de răgaz în lagăr. În fiecare dimineață, îi mulțumesc soartei și doctorului Petuhov care m-a făcut „personal medical". Pufoaica mea e călduroasă. Dimineața ies din zona centrală din Elghen cu brigada a doua. Și nu mă duc în ceața pătrunzătoare a taigalei înghețate de decembrie sau ianuarie, ci în baraca centrului pentru copii, caldă și care miroase liniștitor a scutece murdare. În fiecare zi, primesc o porție serioasă de mană cerească – griș cam lichid, rămas de la copii. În fine, trăiesc într-o baracă în care șef de baracă e Maria Sergheevna Dogadkina, unde seara duduie cazanul de fier și apa caldă fierbe într-un rezervor mare. Am mereu posibilitatea de a mă feri de ger, iar înainte de a mă culca pot chiar să-mi permit un lux – să citesc niște versuri, să citesc pe îndelete, urcată pe priciul al doilea, în vizită la Lena Iakimeț.

Uite azi, de exemplu, într-o șoaptă de complotiste, ni-l DESTĂINUIM una alteia pe Gumiliov[3]. Ce mult ne alină aici!

---

[1] Abreviere pentru Filiala autonomă de lagăr (n. tr.).

[2] Abreviere pentru Unitatea cultural-educativă (n. tr.).

[3] Nikolai Stepanovici Gumiliov (1886–1921), poet rus. Arestat de autoritățile sovietice sub falsa acuzație de participare la un complot antirevoluționar, a fost împușcat fără a fi judecat și condamnat (n. red.).

Ce plăcut e să ne amintim aici, în Elghen, că departe, departe, pe lacul Ciad, hoinărește elegantă o girafă. Și hoinărește așa, draga de ea, plină de pete, de parcă nu s-a întâmplat nimic. Apoi, întrerupându-ne una pe alta, ne aducem aminte de la început până la sfârșit versuri despre cum un corb bătrân discuta despre ENTUZIASM cu un sărac jerpelit. Acesta e lucrul cel mai important: să știi să ții minte lucrurile care te entuziasmează chiar și pe priciul de sus de la Elghen...

Corbul bătrân, cuprins de neliniștea obișnuită,
Spunea, fremătând de emoție,
Avea niște vedenii nemaivăzute
Pe ruinele turnului...

Lena face acoperișuri. Toată ziua acoperă barăci cu draniță finlandeză. Prețuiește foarte mult munca pe care o face. Nu e ca la muncile comune. Lucrul cel mai important e că locuința e mereu aproape. Poate să dea mereu fuga în baracă, dacă îi îngheață foarte tare mâinile și picioarele. Nu în taiga. Dar totuși îngheață atât de tare în timpul zilei, că încheie versurile bolborosind, aproape prin somn:

Că în zborul liber și curajos
El nu cunoștea dorul locuinței lor
Și era o lebădă, delicată și albă...

Lena adoarme, iar eu termin de spus:

A fost prinț cerșetorul respingător...

Mie îmi e bine: eu plec cu brigada a doua. Iar Lena cu prima. Asta înseamnă la șase și jumătate dimineața. În dimineața plumburie din Elghen. Cu prima brigadă pleacă cei care lucrează la acoperiș, lucrătorii de la baza agricolă, de la baza hipo.

Iar centrul pentru copii, spitalul, administrația sovhozului – cu brigada a doua. Cu o întreagă oră mai târziu. Și ce dulce este ea, această oră matinală de moțăială, când auzi tot, dar, în același timp, prin fiecare celulă a trupului care se încălzește sub jachetă te delectezi cu clipele de liniște efemeră.

— Brigada întâi! rostește Maria Sergheevna. Fetelor, sculați, cele care pleacă cu brigada întâi!

Uite, ele deja, scrâșnind, își înfășoară obielele, zornăie polonicele, turnându-și apă caldă în căni. Iar noi ne întoarcem pe partea cealaltă și rușinea vagă pentru acest privilegiu nu poate să ne depășească marea bucurie – de a lipi pleoapele și de a mai amâna cu încă o oră începutul noii zile.

Există și brigada a treia. Dar asta e deja aristocrația, care nu locuiește cu noi, ci în baraca de deservire. Acolo sunt „șmecherii": brigadierii, șefii de barăci, lucrătorii de la cantină și din regiunea administrativă. Ei, în baracă, în loc de priciuri, au paturi separate din lemn și noptiere pentru fiecare loc de dormit. Masa din mijlocul barăcii e acoperită cu o față de masă dantelată din pânză de sac spălată frumos, iar becul de deasupra mesei luminează așa de tare, că seara poți să citești și să brodezi foarte bine.

Lucrul cel mai îngrozitor este când răutatea intră în cotidian, devine mod de viață. Deja ne obișnuisem cu acest, să-i spunem așa convențional, mod de viață, și vorbim despre detaliile existenței noastre ca despre ceva normal. Dispar tot mai mult în trecut tablourile vieții de odinioară, de dinainte de închisoare, se repetă din ce în ce mai des, cu o convingere sinceră, zicala spirituală a interlopilor: „Asta a fost demult și e o minciună!"

Aproape nimeni nu-și amintește despre cine fusese în libertate, de exemplu, Elena Nikolaevna Sulimova, soția fostului președinte al Consiliului Comisarilor Poporului al RSFSR. Cercetător științific, medic, ea e considerată acum de toți un mort

viu. Și nici măcar un mort viu, ci o lumânare. Nu se mai desparte de jacheta scorțoasă de la mizerie, fuge de baie și merge prin cantină cu o căldare mare în care adună din toate castroanele resturile de zeamă. Apoi se așază pe scări și lacom, ca un pescăruș, înghite lăturile astea direct din căldare. E inutil să încerci s-o convingi să nu facă asta. Și ea s-a uitat pe sine, cea de dinainte.

Dar Marusia Ostreiko, șefa zonei, care și aici reușise să-și păstreze culoarea oxigenată a părului, aleargă prin zonă cu un cojocel cochet din blană și strigă sonor? „Femei, haideți! Haideți, femei!" Marusia e în mod clar o făptură superioară, indiferent de ce a fost ea înainte.

Oricât de ciudat ar fi, și aici s-a format o categorie de muncitori nomenclaturiști. Cei care fuseseră deja brigadieri, diverși șefi, lucrători la KVC ajung de regulă din nou în rândul „șmecherilor", chiar dacă, din cauza vreunei greșeli, fuseseră suspendați temporar din funcție.

Baraca noastră nr. 7, unde șefă era Maria Sergheevna, era destinată celei de-a treia stări din lagăr. Nu pentru „șmecheri", dar nici pentru muncitorii de la muncile comune din exterior. Aici locuiesc cei care au deja o specialitate de lagăr stabilită și este apreciată în producție. Muncitoarele de la serele bazei agricole, cărăușii și grăjdarii de la baza hipo, sanitarele, surorile medicale, femeile de serviciu.

Maria Sergheevna cere cu severitate ca fiecare să aducă în fiecare zi de la lucru măcat câte o bucată de lemn. Ia și tu de unde vrei! Deși uneori este destul de greu să furi lemnul ăsta și să-l treci, pe sub jachetă, de pază, totuși solicitarea e justă.

Însă în baraca noastră e mereu cald. Și sunt ceaunașe (Maria Sergheevna făcuse rost de ele) în care seara se pot face, ferindu-ne de supraveghetori, feluri de mâncare din nap înghețat. Și rațiile de seară sunt puse cu grijă pe o tavă de placaj, și suplimentele sunt prinse cu niște așchiuțe, iar la colțurile de pâine se respectă

o ordine strictă. În timpul nopții, Maria Sergheevna se scoală nu o dată, pentru a întoarce pe partea cealaltă încălțămintea care se usucă pe soba de fier. Astfel că, spre dimineață, toate lucrurile noastre sunt uscate.

E bine la noi în baracă! Mai ales seara, când miroase așa de pașnic a nap fiert, a haine spălate, iar uneori chiar a untură de pește pe care reușesc s-o aducă lucrătoarele de la spital.

Dar tot acest confort se află la vârful unui vulcan adormit. Pentru că există URC – principala putere executivă a statului nostru fantastic. Și în orice moment ușa barăcii se poate trânti, poate intra un brigadier cu liste lungi de hârtie în mână. Sunt listele etapelor făcute la URC. Cu o voce deosebită, de etapă, nemiloasă și care dinainte respinge toate întrebările, el va striga numele celor trimise în punctele de lucru. Și toate vom sta pe priciuri, nemișcate ca niște sculpturi, iar cele care-și vor auzi numele vor scoate încet o exclamație și se vor chirci, de parcă ar fi atinse de un glonte.

Multe credeau că șocurile produse de aceste chemări în etapă sunt la fel de grele ca primul arest. Chiar, mă rog, mai grele. Acolo încă mai era speranța unei greșeli, a unei neînțelegeri. Dar aici nu poate fi vorba de nicio neînțelegere, pentru că așa a decis chiar URC. Ești scos fără greș și cu precizie din colțișorul în care te ascunseseși în speranța că o să uite de tine. Nu, și-au amintit. Și uite, te împing din nou în negura înghețată.

Extrem de dureros prezentau apariția în baracă a emisarilor de la URC și a ordinelor acei deținuți care se aflau la Elghen încă din 1938, pe când noi, deținuții politici de închisoare, ne aflam în izolatoarele din Iaroslavl.

— Deși voi, deținuții de închisoare, vă considerați cei mai-cei mai periculoși infractori politici, voi, mă rog, nu ați văzut încă grozăvenia cea mare, cât ați tot stat în Iaroslavka voastră, ne spun vechile locuitoare ale Elghenului, posesoarele articolului

KRTD – Sonia Tucina, Maşa Ionovici, Liusia Djaparidze, fiica comisarului din Baku executat.

Din cuvintele lor aflăm ce însemna apariţia în baracă a unui emisar de la URC în 1937, în toiul „garaninşcinei"[1]. Mai ales dacă emisarul venea noaptea.

La Serpantinka![2]

Şi de acolo nimeni nu se întorsese încă...

Colonelul Garanin, reprezentantul lui Stalin pe acest pământ îngheţat din Kolîma, împărat şi autocrat atotkolîmian la sfârşitul anilor '30. Colonelul era credincios cu tot sufletul intereselor producţiei. Suferea aşa de mult pentru planul de exploatare a aurului, că nu-şi putea reţine furia justă dacă vedea că vreun duşman al poporului, simulând boală sau slăbiciune din cauza foamei, mânuieşte apatic roaba sa. Şi pentru că colonelul Garanin era o fire impulsivă şi aprinsă, adesea îşi scotea revolverul şi-l punea jos pe simulant chiar în abataj, lângă locul de muncă.

De fapt, cel mai adesea colonelul manifesta o abţinere demnă de lăudat şi trecea iniţial numele sabotorilor în agendă. Mai târziu, a doua zi, el dădea un ordin: cutare şi cutare, pentru sabotaj contrarevoluţionar, manifestat în neîndeplinirea sistematică a planului, este condamnat la pedeapsa maximă.

Asemenea liste se citeau la plecarea la lucru şi la apel. Erau citite şi se adăuga: sentinţa a fost dusă la îndeplinire.

Uneori, oamenii nimereau în listele lui Garanin şi fără a avea ciocniri personale cu colonelul, în mod evident, pur şi simplu prin natura treburilor lor. Şi din nou apărea în baracă

[1] Perioadă de mari represiuni în Kolîma (1937-1938), legată de numele comandantului Sevvostlag (Lagărul de reeducare şi muncă din Nord-Est), colonelul S.N. Garanin (n. tr.).

[2] Secţiune a lagărului de Nord-Est (Sevvostlag) şi închisoare de anchetă a NKVD, în apropiere de Iagodnoe, deschisă la jumătatea anilor '30, locul unde erau puse în practică execuţiile (n. tr.).

un emisar de la URC, înconjurat de soldați din trupele de interne și de pază.

— Cutare, cu lucrurile! Și cutare, cu lucrurile!

Oamenii săreau de pe priciuri și începeau febril, cu o perseverență maniacală, să-și caute obielele ude ce se uscau pe sobă. Cei de la URC îi grăbeau, făcând aluzie destul de transparent că puțin probabil că vor avea nevoie de obiele.

Printre numele celor care nu s-au mai întors l-am reținut în mod special pe cel al unei vechi comuniste, Nușik Zavarian. Gestul ei s-a transmis din gură-n gură încă mulți ani. Maria Sergheevna a noastră a povestit istoria lui Nușik fiecărei noi chiriașe din baraca sa.

— Se vede că se săturase de viață... Era mândră... A îndurat foamea, frigul, dar uite, umilințele au pus-o jos. S-a apucat și a scris o cerere comandantului de la Dalstroi[1]. Până când, zicea ea, mai domnesc acest bun plac și nelegiuiri? Și, lucrul cel mai important, este cum și-a adresat cererea: „Guvernatorului general al Kolîmei, din partea deținutei bolșevic-leniniste Nușik Zavarian"... Ei, și au dus-o la Serpantinka...

Unii fericiți dintre cei care intraseră în sfera justiției lui Garanin au reușit să primească numai încă o pedeapsă. Așa se și numea, pedeapsa lui Garanin. În baraca noastră, de exemplu, un asemenea termen nou, de zece ani, care se adăuga la cel vechi, l-a primit Liza Kevși, rudă cu Nikolaev, ucigașul oficial al lui Kirov.

Noi, deținuții politici de închisoare, care am ajuns în Kolîma în anul 1939, deja nu l-am mai apucat pe Garanin. Nu ne e cunoscută soarta lui. Dar, mai târziu, am aflat că în Peciora a existat

---

[1] Acronim devenit legendar pentru Trustul de Construcții din Nordul Îndepărtat – organizație sovietică înființată în anul 1931 de NKVD, care administra construcția de drumuri și exploatarea minelor de aur în regiunea Kolîma și ajungând până la peninsula Ciukotsk (n. red.).

un oarecare Kaşketin, o dublură a lui Garanin în privinţa stilului şi a metodelor de lucru. Aşa că e clar: asemenea colonei iritaţi, temperamentali, care „o luau înaintea autorităţilor", care ajutau justiţia stalinistă să se descurce cu masele mari de sabotori nu erau deloc nişte excepţii, ci constituiau o parte a unui plan general bine elaborat.

Acum, după 1939, activitatea acestor oameni deja se părea că rămăsese în trecut. Pe vremea noastră, sosirile de la URC puteau însemna numai trimiterea la nişte munci în care era aproape imposibil să supravieţuieşti. Iar dosarele noi, soluţionate cu execuţie, se făceau acum individual, conform materialelor colaboratorilor secreţi, prin intermediul ofiţerilor operativi.

Mai mult, acum, alături de URC, de noi se ocupa serios şi KVC, unitatea cultural-educativă. Aceasta era, la drept vorbind, o notă de progres, pentru că activitatea la KVC, în mod evident, pornea de la admiterea faptului că duşmanii înrăiţi ai poporului pot totuşi să cedeze în faţa eforturilor educative nobile.

KVC punea pancarte şi lozinci. În cantină – „Spălaţi-vă mâinile înainte de a mânca!" şi „Pinul siberian previne scorbutul!" La clubul lagărului – „Prin muncă plină de abnegaţie o să ne întoarcem în familia oamenilor muncii". La poarta zonei – „Vom îndeplini şi vom depăşi planul de producţie al sovhozului pe nu ştiu care trimestru!"

Educaţia politică se reducea în principal la cititul cu voce tare al ziarelor vechi de jumătate de an. Dar la noi, la centrul pentru copii, medicii deţinuţi şi surorile medicale erau primite la învăţământul politic care îl ţinea cu angajaţii liberi medicul-şef Evdokia Ivanovna.

Evdokia Ivanovna a devenit medic la peste 40 de ani, începând ca sanitar. Acum avea peste 50, dar încă nu înceta să se minuneze în sinea sa şi de coafura sa permanentă, şi de capacitatea sa uimitoare de a prescrie reţete în latină. Credincioasă

fără margini sistemului şi crezând fanatic în marxism-leninism, ea, fără nicio umbră de îndoială, lua de bun tot ce i se spunea despre teroriști şi diversioniști când fusese angajată în sistemul Dalstroi. Totuşi sentimentul ţărănesc al realităţii o făcea pur şi simplu să se uite fix la noi şi chiar să înceapă să facă tot felul de consideraţii obscure despre agenţii vicleni ai imperialismului internaţional care au reuşit să-i ameţească şi să atragă în treburile lor murdare tineri şi, în principal, nişte muieruşti destul de frumoase.

Pornind de la această teorie a sa, Evdokia Ivanovna a fost cea care a şi propus KVC-ului nostru să ne primească şi pe noi – muncitoarele deţinute de la centrul pentru copii – la şedinţele ei de învăţământ politic. Sentimentul înăbuşit cu grijă de umanitate şi compătimire se reflectă la ea în dorinţa fierbinte de a ne reeduca pe noi, duşmanii poporului, care ne dovedeam, invariabil, în comunicarea cotidiană a fi nişte lucrători cu conştiinţă şi chiar, la naiba, oameni de treabă. Medicul-şef hotărâse ferm să ne ajute să revenim în familia oamenilor muncii. Tocmai în acest scop s-a şi implicat ca activist voluntar la KVC-ul nostru.

Sentimentele mele faţă de medicul-şef erau la fel. Şi eu voiam tare mult să mă ocup de reeducarea ei. Pentru că, în ciuda tuturor discursurilor ei ample despre măreţia lui Stalin şi a duşmanilor răi care se strecuraseră în posturile de comandă din partidul nostru, în ciuda episodului din primăvară cu căţeluşii, eu simţeam o simpatie faţă de această absolventă tipică de facultate muncitorească şi de activistă în munca cu femeile, care învăţase să scrie reţete în latină. Nu ştiu de ce, mi se părea că şi eforturile mele de odinioară au stat la baza transformării sanitarei Dusia în medicul-şef Evdokia Ivanovna. Uneori, mi-o imaginam aşa de clar pe Dusia asta ascultându-mi supusă cursul, stând în prima bancă a marelui auditoriu de la facultatea muncitorească.

Dar întrucât eu, o soră medicală extrem de răutăcioasă, puțin probabil că aș fi putut să mă ocup de educația ei, am acceptat cu plăcere să mă duc să ascult cum mă va reeduca ea pe mine. Măcar să se chinuie și ea, cât de cât, într-o comunicare directă cu oamenii: dacă, zice-se, aceștia sunt dușmani, atunci care mai sunt oamenii cuviincioși? Începutul e greu. Într-un cuvânt, la modul cel mai serios, chiar și după schimbul de noapte, mergeam la învățământul politic organizat de Evdokia Ivanovna, mai ales că ea ne oferea măcar niște informații fragmentare din ziarele proaspete care erau inaccesibile pentru noi.

Țin minte clar o întâlnire. Studiam raportul lui Molotov. În raport se spunea despre importanța progresistă a regimului hitlerist în consolidarea economiei germane. A fost lichidat șomajul. Au fost construite noi autostrăzi. În opt ani de conducere național-socialistă, Germania, dintr-o țară săracă, strivită de Tratatul de la Versailles, s-a transformat într-unul dintre cele mai importante state europene.

Evdokia Ivanovna a scăzut puțin vocea și, confidențial, ne-a sfătuit să nu folosim termenul „fasciști", ci să folosim expresia „național-socialiști germani". Zicând asta, ne-a zâmbit viclean și ne-a făcut bonom cu ochiul, lăsându-ne să înțelegem că o asemenea formă de politețe ne va aduce acum mari avantaje la care hitleriștii naivi, ca să vezi, nici nu se gândeau.

...Și așa a trecut un an, mă rog, anul cel mai liniștit din existența mea în lagăr. Într-o muncă epuizantă, dar totuși suportabilă. În căldura urât mirositoare, avantajoasă, a minunatei noastre barăci nr. 7. În fricile nocturne dinaintea etapelor. Sub egida a două acvile importante: URC și KVC.

Iar timpul zbura din ce în ce mai repede. Se apropia iunie 1941.

Capitolul 13

Război! Război! Război!

Vestea războiului s-a răspândit precum incendiul în taiga.

— Germanii! Fasciștii! Au trecut granița…

— Ai noștri se retrag…

— Nu se poate! De câți ani se repeta: „Nu dăm nicio palmă din pământul nostru!"

Până în zori nu dorm, vuiesc barăcile din Elghen. Parcă ne trezisem dintr-un somn aiurea, chinuitor. Lovitura neașteptată parcă ne-a trezit și noi ne uităm în jur nedumerite.

De ce suntem aici? De ce jucăm cu o înfățișare așa de serioasă acest joc diavolesc? Repetăm la apeluri: „Articolul, durata pedepsei…" Ne așezăm la rând ca să trecem pe la postul de pază. Și cum de s-a întâmplat asta, de am decăzut atât? Deci cu adevărat au început să stabilească o ordine de primire a rației de pâine?

Nu, acum nu mai tăiem cu fierăstrăul, nu mai suntem cărăuși de la baza hipo, nu mai suntem doici la centrul pentru copii. Cu o claritate neobișnuită ne-am adus aminte cine eram… Țipăm până răgușim. Încercăm să prindem perspectivele. Nu ale noastre, ci cele generale. Oameni umiliți, epuizați de patru ani de suferințe, ne dăm seama deodată că suntem cetățeni ai țării noastre. Pentru ea, pentru Patria noastră, tremurăm acum noi,

copiii ei renegați. Cineva a făcut deja rost de niște hârtie și, cu un capăt de creion, scrie: „Vă rog să mă trimiteți în sectorul cel mai periculos al frontului. Sunt membru al Partidului comunist de la vârsta de 16 ani..."

De parcă între barăcile noastre din Kolîma și Pământul Oamenilor nu se află 13 000 de kilometri și tone de răutate, calomnii, chinuri...

— Poate că EL și-a venit în fire? Doar a spus „Frați și surori"[1]... Înainte nu a mai fost așa ceva... Poate că în sfârșit i-a tresărit și lui inima?

— Puțin probabil ca o ASEMENEA inimă să poată tresări... Dar rațiunea... Rațiunea îi spune că nu are niciun rost să arunci în închisoare milioane de oameni gata să se năpustească cu mâinile împotriva fasciștilor. Doar în adâncul sufletului el știe cine suntem noi...

În asemenea zile și nopți febrile, o invidiam din ce în ce mai tare pe Mașa Mironovici. Termenul ei de cinci ani se încheia chiar în câteva zile. Și sigur că Mașa se va grăbi să se ducă pe front. Numai că eram neliniștite dacă va apuca oare să ajungă până în Belorusia ei cuprinsă de flăcări.

— O să mă strecor... Sunt de acolo... Când prin pădure, când pe malul apei...

Dar odată, într-o seară, când ne-am întors de la muncă, am găsit-o pe Mașa Mironovici stând pe priciul de sus. Avea ochii inflamați și ațintiți într-un singur punct. Maria Sergheevna, responsabila cu curățenia, ne făcea semne disperate: nu puneți întrebări, tăceți, las' să plece omul...

Apoi am aflat: Mașa fusese chemată la URC și i s-a dat să semneze că e lăsată în lagăr până la sfârșitul războiului.

[1] Este vorba de celebrul discurs de la radio al lui Stalin, prin care făcea apel la unitate în fața dușmanului extern (n. tr.).

Maşa s-a dovedit a fi prima pe lista noii categorii de oameni din lagăr – aşa-numiţii condamnaţi ţinuţi peste soroc. În decursul următorilor şase ani, numărul lor s-a tot mărit. Mai întâi, după ce terminau de ispăşit pedeapsa lor, rămâneau „până la terminarea războiului", apoi pur şi simplu „până la o dispoziţie specială".

Şi peste încă o zi, la plecarea de dimineaţă s-a auzit vocea autoritară a ofiţerului cu paza şi regimul. De data aceasta, ordinul lui nu a fost înţeles imediat de noi.

— Ei, hai, toţi care sunteţi de-alde BERG, BURG şi STEIN, hai la stânga! Cei care în general sunt tot felul de Hin-den-burg sau Diet-gen-stein...

Se organiza o baracă germană cu regim special. Începu panica. Au început, ca de obicei, neînţelegeri curioase, tragice. Strigau la Ania Şolohova. Cum de a îndrăznit să se ascundă sub un nume rusesc! Din moment ce e fascistă! Ce dacă soţul e rus? Tare bun rus mai e, s-a însurat cu o fascistă!

Una dintre borfaşe se zbătea cuprinsă de isterie, jurând că numele Şifmaher îl căpătase odată cu ultimul buletin furat. De unde dracu' să ştie că o să înceapă războiul! Uneori ea nici nu putea să rostească acest nume şi spunea mereu Şaher-Maher. Dar aşa, în natură, are datele ei stabilite, Kariakina Olga Vasilievna. Numai că buletinul acela s-a dus demult la dracu'... Asta a fost când a picat prima oară... Ei, compatrioţi, ce faceţi, mă băgaţi în baraca fasciştilor?

Pentru că şeful regimului formulase precis: „Toţi care sunteţi de-alde BERG şi BURG", atunci, automat, şi eu intram în această categorie. Supraveghetorul de serviciu, cazac, nu prea luminat în problemele naţionale, o ţinea langa:

— Hai, GhinzBURG (accentuând nemilos terminaţia criminală!), hai cu lucrurile în baraca germană!

Bine că am reuşit să dau fuga la URC, s-o conving pe inspectoare „să ridice problema", să stabilească cetăţenia şi naţionalitatea. Abia am scăpat.

Pentru prima dată în istoria naţională s-a dovedit avantajos să fiu evreică!

...Medicul nostru şef Evdokia Ivanovna, riscându-şi reputaţia, a implorat URC să întârzie măcar o săptămână cu înlăturarea noastră din funcţie. Zadarnic! Era deja clar că, în ciuda iluziilor noastre roz despre unitatea naţională (inclusiv a noastră) pentru apărarea Patriei, duşmanii poporului nu numai că nu făceau parte din popor, ci dimpotrivă, pe timp de război regimul locurilor de detenţie se înăsprea serios. Noi, conform articolelor noastre, trebuia să participăm numai la muncile grele, comune, exterioare, supravegheate. Medicului-şef i s-a propus să se descurce cu serviciile penalilor. Degeaba Evdokia Ivanovna arăta cu lacrimi în ochi că bandiţii ăştia în niciun caz nu trebuie lăsaţi în apropierea copiilor. Angajaţi liberi? Păi în total sunt trei surori medicale libere în tot centrul pentru copii...

Dar URC o ţinea ferm pe-a lui. Teroriştii, diversioniştii, spionii trebuie să stea sub supraveghere strictă! Oare medicul-şef nu înţelege? Doar e război, război!

Adio centrul pentru copii, lăcaşul meu liniştit! Deja a treia zi de la începerea războiului, suntem daţi toţi afară, „conform articolelor". Urgent, înainte de formarea unor etape în puncte îndepărtate din pădure, din noi formează o brigadă la muncile câmpului. În sensul producţiei, nimeni nu are nevoie de ea, şi brigada agricolă nu ştie ce să ne dea de lucru. Dar asta nu mai are importanţă. E important să fim supravegheate. Vigilenţa supraveghetorilor a crescut sută la sută. Suntem mereu numărate, reaşezate „câte cinci", sunt verificate datele de identificare. Între

pauze, noi prăşim puţin sau plivim sub razele nemiloase ale soarelui din taiga, respingând atacurile regimentelor de ţânţari.

— Să ne daţi plase de ţânţari! Nu mai rezistăm!

— De unde să le luăm? Nu-i nimic, o să vă descurcaţi... Acum nu de voi ne arde... acum câţi oameni buni pier în fiecare zi degeaba, şi voi...

Şi Fedia-tătarul, escorta care mai înainte era renumită prin bunătatea sa, se uită la noi cu o asemenea privire de parcă chiar noi am trimis bandele hitleriste pe câmpurile Belorusiei.

Peste câteva zile de asemenea muncă, dacă putem să-i spunem aşa, la brigada agricolă, mâinile şi feţele noastre se transformă într-o rană întinsă, în nişte umflături groaznice pline de puroi din cauza prafului, şi care produceau asemenea mâncărimi că ne venea să urlăm.

Noaptea se făceau mereu percheziţii. Abia apuci să-ţi închizi pleoapele inflamate, că se trânteşte uşa barăcii şi năvăleşte vocea puternică a Lidkăi, ajutoarea şefei, care umple tot spaţiul:

— Deşteptarea! Alinierea! şi deja mai încet, parcă remarcând în paranteză: Haideţi, muierilor, haideţi mai repede... Percheziţie, percheziţie, percheziţie mare...

Noi ne înşirăm de-a lungul priciurilor, iar gardienii şi borfaşele care făceau pe şefii se năpustesc asupra priciurilor noastre, de sus şi de jos. Pogrom! Putem spune că zboară fulgii! Dar aici nu sunt fulgi. Deja de patru ani dormim numai pe boccele şi pe paie. Dar sunt ridicate nemilos aşa-numitele lucruri personale şi chiar cele care sunt trimise oficial în pachete. Zboară la gunoi toate invenţiile geniului nostru tehnic: ceaunaşe artizanale şi tigăi. Uite la ce s-au gândit, să facă aici de mâncare! Este distrus din temelii acel mic lucru manual pe care, cu o inventivitate feminină imposibil de distrus, l-a creat fiecare pe cele trei scânduri ale ei.

— Fotografii? E interzis! Broderii pe sac? Nu sunt permise! Lingura proprie? Păi de unde ați luat-o? Aici nu aveți voie să aveți nimic personal!

Astfel se ciocnesc într-un conflict insolvabil două curente de gândire și de simțire, două tipuri de reacții față de război.

Noi suntem gata să uităm tot și să iertăm în fața nefericirii generale. Vom considera că nouă nu ni s-a făcut nimic nedrept. Dar măcar acum lăsați-ne să nu stăm aici la bunul plac al sadicilor, la distracția paranoicilor. Trimiteți-ne pe front! Doar e război! Doar sunt fasciști!

Torționarii noștri spun: să se întărească regimul! Pentru distrugere! Ce mari finețuri putem avea noi acum cu dușmanii poporului! Doar e război! Doar sunt fasciști!

Aici acționează, după cum se vede, inerția formulelor-clișeu, băgate în cap din copilărie. „Ca răspuns la ofensiva cuiva noi întărim altceva" sau: „Nici cea mai mică cruțare față de dușmani..." Dar care dușmani, o să se vadă mai târziu... Conform unei argumentări scolastice de neînțeles, ura adresată hitleriștilor se revarsă asupra noastră. Doar acei dușmani care pătrund din ce în ce mai adânc în întinderile Rusiei, de aici, din Kolîma, nu se văd. Iar aceștia, „dușmanii poporului" originari sunt la îndemână. „Dă-i drumul, umărule, întinde-te, mână!"[1]

KVC aproape că și-a schimbat activitatea. Acum nu ni se mai transmit scrisori de acasă, nu ni se mai citesc nici ziarele de anul trecut. Da, nouă nu ni se comunică nimic, dar, lucru uimitor, de undeva totuși oricum aflăm de evenimente. Și lucrul cel mai îngrozitor în viața noastră îngrozitoare este denumirea orașelor. Ele ne așteaptă în baracă atunci când noi, mai mult moarte decât vii, revenim de la brigada agricolă.

[1] Vers din poezia *Cosașul* de A.V. Kolțov (1809–1942) (n. tr.).

Smolensk, Minsk, Kiev. Doamne, oare vine şi Rostov? Nu se poate! Dar aşa e. Iar o nebunie. Un alt aspect al nebuniei pe care ne-o dăruieşte cu dărnicie secolul acesta care ne-a revenit nouă.

Noaptea, eu şi Lena continuăm să ne recităm una alteia versuri. Şoptim pe priciurile de sus, deşi se strigă la noi din când în când. Acum, cel mai des îl repetăm pe Blok[1]:

Şi ultimul secol, cel mai groaznic,
O să-l vedem dumneavoastră şi eu.
Tot cerul va ascunde păcatul negru,
Pe toate buzele va îngheţa râsul...
Melancolia nefiinţei...[2]

Blok a presimţit. Iar nouă ne-a fost scris să vedem.

Alături de informaţia corectă ce pătrunde în lagăr nu se ştie de unde, apar şi zvonuri-făcături fantastice, aşa-numitele „bombe".

— Aţi auzit? Kolîma este vândută Americii!

— Cu oameni sau fără ei?

Posibilitatea de a face comerţ cu oamenii, în particular cu noi, nu uimeşte pe nimeni.

— Ar fi bine cu oameni!

— Gata cu prostiile!

— De ce sunt prostii? Doar calea ferată chinezească au vândut-o... Fără oameni, e adevărat.

Şi deja e gata cearta pătimaşă între cei care visează la salvarea cu orice preţ şi cei care, dracu' să-i ia, chiar dacă crapă, numai s-ajungă acasă... Trage concluzia vocea unui sceptic:

---

[1] Aleksandr Aleksandrovici Blok (1880-1921), poet simbolist, dramaturg, traducător şi eseist rus (n. red.).

[2] Fragment din poezia *O voce din cor* (n. tr.).

— Nu vă mai certaţi! Oare nu e clar: dacă ar fi fost aşa ceva, înainte de o asemenea acţiune ne-ar fi pus la zid pe toţi... Ştim mult prea multe pentru a ne vinde în străinătate...

În afara durerii generale a ţării pe care noi, renegaţii, o resimţim şi mai acut, şi mai plini de uimire decât alţii, fiecare acum are şi groaza lui proprie. Copiii! Copiii noştri! În situaţia asta o să-i calce în picioare în primul rând pe ei, pe orfanii noştri...

Mulţi au familii în acele oraşe care fuseseră deja cucerite de fascişti. Va trece o vreme şi o să aflăm că hitleriştii au executat în Rostov pe Larocika, de 14 ani, fata vecinei noastre de prici. Tot timpul am admirat fotografia acestei fete uimitor de frumoase, iar când mama ne citea cu voce tare scrisorile ei, o ascultam. Cum să nu, cu o asemenea înfăţişare şi să mai aibă şi sufletul de o frumuseţe rară. Larocika – cu origine mixtă, jumătate ucraineană, jumătate evreică – fusese împuşcată în urma informării venite de la colega ei de şcoală, care era geloasă pe Lara din cauza unui coleg din clasă.

Acum din ce în ce mai des printre denumirile oraşelor aud un cuvânt care rezonează în mine cel mai dureros, cel mai sfâşietor. Leningrad. Alioşa. Copilul meu cel mare.

Nu, asta nu mi se pare un gând ulterior. Ştiam că o să-l pierd. Nu mi-am spus niciodată asta în cuvinte, dar mereu simţeam prin convingerea infailibilă a instinctului. El era încă în viaţă în aceste prime luni de război, dar eu deja împietrisem de disperare şi sfredeleam întunericul noaptea, în baracă, cu ochi lipsiţi de somn. Din cauza acestei ameninţări nu eram în stare să mişc niciun deget. Împietrisem, parcă eram moartă. Ştiam.

Ziua încerc să fiu, aşa cum se spune, chibzuită. Doar mereu ni se pare că e chibzuit lucrul care acoperă singura voce adevărată, profetică, interioară. Ascultam alinările tovarăşelor. Desigur, el nu va apuca să ajungă pe front. Doar nu are nici 16 ani. Războiul se va termina. Şi mai adăugam de la mine, cu voce

tare, că rudele mele leningrădene care-l adăpostiseră pe Alioşa sunt nişte oameni buni, serioşi. Desigur, ei vor face orice pentru a-l evacua la timp pe băiat. Aşa spuneam şi încercam să mă gândesc ziua. Dar noaptea ştiam clar că şi această tortură cumplită a vieţii mele îmi este pregătită şi, uite, o să vină şi vremea înfăptuirii ei.

...Odată, pe lângă brigada agricolă unde noi pliveam ceva, a venit o soră medicală liberă de la centrul pentru copii. Era Anecika, varianta din Kolîma a căpcăunei Ellocika Şciukina – care venise aici să facă o grămadă de bani, ca mai apoi să facă de ruşine cu toaletele ei dacă nu pe fiica lui Vanderbild, atunci, în orice caz, pe toate femeile la modă din oraşelul său natal Buzuluk.

În perioada liberală antebelică, Anecika venea uneori la mine când eram în schimbul de noapte, la izolatorul centrului pentru copii, şi mă întreba pătimaşă: acolo, la staţiuni, cum se îmbrăcau oare doamnele importante? Pentru că Anecika nu fusese nicăieri în afară de Buzuluk. Cu toate acestea, Anecika era foarte bună, sensibilă, plângea uşor de milă pentru copiii bolnavi şi mamele lor nefericite, le dădea doicilor bucăţi de zahăr şi bomboane. Mereu îmi făcea un serviciu nepreţuit: îmi trimitea scrisorile către mama „prin libertate". (Mama era singurul destinatar al meu. Pe copii, soră nu voiam să-i compromit prin „legături cu o persoană reprimată".)

M-am uitat în jur. Supraveghetorul e departe. M-am năpustit spre Ana.

— Anecika, draga mea! Daţi-i o telegramă mamei! Acum moare acolo de nelinişte. Şi întrebaţi-o unde e Alioşa. Anecika!

— Ce spuneţi! şi face un gest de matroană din Roma antică. Buclele vopsite tremură indignate. Păi ce, eu nu sunt om sovietic, cum aşa? E un asemenea război şi eu să-i ajut pe duşmanii poporului...

Dar, după ce a trecut la câțiva pași de mine, Ania se întoarce, revine la mine și... Fătuca simplă din Buzuluk o învinge pe cea din Roma, care tocmai primise la lecțiile de alfabetizare politică o lecție de înalte virtuți cetățenești.

— Nu plângeți! O să trimit! Țin minte adresa. Ce belea am cu dumneavoastră... Dracu' mai înțelege acum cine e aici rău și cine bun...

...La ghereta de la poartă, la plecarea la muncă, borfașa Lelika, pe care a împins-o, fără să-și dea seama de intensitatea loviturii și a dărâmat-o din picioare un soldat din escortă tânăr, zdravăn, a început să strige, șuierând isteric la notele de sus:

— Servești Uniunea Sovietică, lepădătură? Acolo oamenii își varsă sângele și tu aici trosnești muierile și le păzești fustele, luptătorule! Uite ce față a mai făcut, jigodia!

Lelika a fost târâtă imediat la carceră. Dar escorta pur și simplu tremura de indignare. Fața i se acoperise de pete. Chiar simțea nevoia să se justifice în fața unor martori neînsemnați ai acestei scene, ca noi.

— Strângeți rândurile, vă spun! începu el să urle cu o voce animalică, pășind de-a lungul formației noastre. Strângeți rândurile, vă spun, dracu' v-a pus de gâtul meu. Ce noroc am avut eu, să vă păzesc pe voi, niște avortoni! De o sută de ori m-am cerut pe front, dar nu mă lasă!

Se apropia toamna, începea sezonul tăiatului copacilor. Dacă înainte de război, la selecția pentru această muncă grea încă mai putea să joace un rol medicina de lagăr, care uneori îi salva pe cei mai slăbiți, bolnavi de scorbut, acum erau luați toți la grămadă, numai „pe articole".

De data aceasta, am primit un punct îndepărtat din taiga, Sudar. Se spunea că acolo nu se taie lemne obișnuite, ci de

construcție. Se povestea că acolo, la femeile din fostele etape, din cauza ridicării de greutăți extrem de mari căderea uterului era boala cea mai obișnuită, un fel de gripă ușoară. Dar printre toate aceste zvonuri rele era și unul bun: comandant al trupelor de interne de acolo fusese numit Artiomov, un om bun.

— Este unul de la interne, bun?

— Păi ce, oare nu se întâmplă și așa?

Dar disputele acum s-au potolit, nu s-au mai ațâțat. Nu mai e vagonul 7. Deja nu mai ai putere să-ți miști limba. Nu rostim o vorbă. Ne târâm ca niște umbre fantomatice, exact așa cum am scris eu în versurile mele despre Kolîma:

Și hoinăresc în mulțimea altor deținute
Ca un personaj din tabloul lui Käthe Kollwitz[1],
O spinare gârbovită și o privire moartă...

[1] Käthe Kollwitz (1867–1945), graficiană, pictoriță și sculptoriță germană, al cărei fiu a murit în Primul Război Mondial (n. red.).

Capitolul 14

–49 grade Celsius

49 este lucrul cel mai rău care se poate întâmpla. Pentru că, abia începând cu 50 intră în acțiune umanismul oficial al unității sanitare. –50 de grade este deja o zi în care ești scutit de muncă, nu trebuie să mergi în pădure. Dar să încerci să-l faci să recunoască pe gardianul numit Pistruiatul că da, sunt chiar 50, nu 49!

Termometrul atârnă pe peretele negru, din bârne, al barăcii gardienilor. Pare un anacronism. De parcă o catastrofă mondială generală deja a avut loc, iar pe pământ – din nou primitiv, originar – s-a salvat din întâmplare acest fragment al civilizației dispărute.

— Ei, priviți! Uite, priviți de pe partea asta! Se vede clar, 50, spun eu, ridicând un chibrit spre coloana de mercur ce licărește.

Pistruiatul, cu noua lui scurtă albă, vătuită, vine mai aproape, aprinzându-și bricheta.

— Exact 49!

Noiembrie. Decembrie. Ianuarie. Februarie... Zilnic viața începe pentru mine chiar cu această dispută: e 49 sau 50? Și rația e din ce în ce mai mică. Deja pentru prima categorie, pentru cea mai înaltă muncă de la punctul forestier, sunt 400 de grame. Dar cine poate să îndeplinească norma pentru prima categorie? Abia stăm pe picioare.

Ger şi foame. Foame şi ger. Mă rog, a fost cea mai neagră, cea mai mortală, cea mai blestemată dintre toate iernile mele din lagăr.

Şi doar eu, comparativ cu altele, am avut mare noroc. Când s-a trimis etapa noastră la Sudar din zona centrală Elghen, chiar în ultimul moment, când Maria Sergheevna cu lacrimi în ochi ne conducea, a venit în fugă Lidka şi mi-a transmis de la URC că acolo o să am numai jumătate de normă. Trebuie să tai lemne doar jumătate de zi, şi asta numai pentru încălzirea barăcilor, încăperilor gardienilor, bucătăriei şi ambulatoriului. Iar în cea de-a doua jumătate a zilei, să tratez. Pentru că printre noi nu e niciun fel de personal medical, iar eu, în anul pe care l-am lucrat la centrul pentru copii, alături de medici, probabil că am învăţat destul ca să fiu felcer. „Uite, şi n-are decât ca seara să consulte bolnavii. Şi să spună mersi, pentru că ea e deţinut politic, iar e vreme de război, nu e nevoie să tot stai prin ambulatorii."

Uite de ce mi se permite astfel disputa zilnică cu Pistruiatul. Actul prin care deţinuţii nu sunt scoşi la lucru, dacă ziua e declarată nelucrătoare, trebuie să fie semnat de gardian, brigadier şi un cadru sanitar. Iar de starea vremii în unitatea noastră militară cu regim sever, formată din şapte soldaţi, răspunde tocmai Pistruiatul. Comandantul nostru (noi nu-i spunem numele adevărat, Artiomov, pentru că într-adevăr e un băiat bun) ştie şi el că pentru aşa ceva el e puţin cam moale. Şi de aceea l-a numit pe Pistruiat. Şi acesta recunoaşte că e –50 numai dacă vede minimum –53.

Sudar e la 18 kilometri de zona centrală din Elghen. Şi e frumos ca în basme, acest colţişor de taiga virgină. O pădure măreaţă cu lemn de construcţie care îşi ridică coroanele chiar

spre stele. Râul din taiga, care s-a răsucit după capul lui în fața cerului înalt, e puternic chiar și sub gheața care l-a încorsetat. Movilițele parcă sunt văruite. Noaptea, cerul se aprinde de la constelații, unele insuportabil de vechi, care te duc cu gândul la originea tuturor lucrurilor.

Și, lucrul cel mai important, e plin de combustibil și hrană, Sudar al nostru, unde noi murim de foame și de frig, unde noi ne tragem sufletul, ne scoatem ochii, asudăm, tremurăm, dăm ortul popii... Din când în când, pe lângă noi aleargă iute, legănându-se, potârnichi orbitor de albe, din copaci se aude uguitul cocoșilor de munte. Râul e plin de pește din specii obișnuite locului: lipani, crapi, chiar și coregon. Acoperite de zăpadă sunt tufe impenetrabile de afine și zmeură, cedri cu nucile lor benefice. Dacă am ști, dacă am îndrăzni să luăm toată această hrană pe care ne-o oferă taigaua!

Dar noi nu știm și nu îndrăznim. Nici gardienii nu au chef să vâneze sau să pescuiască. Au treabă până peste cap. Ei trebuie să alerge, să care, să numere, să dea socoteală, să se teamă de sosirile șefilor. Și cum să nu te temi? Doar nu poți să ghicești! Dacă găsesc căldură în barăci și mirosuri plăcute de mâncare, strâmbă din buze și comentează cu răutate: „Ce plăcut s-au instalat! Pe fronturi pier oamenii cei mai buni, iar aici... e stațiune!" Dar, pe de altă parte, nu e exclus ca, găsind țurțuri de gheață în colțurile barăcilor, câțiva oameni bolnavi care abia-și duc zilele gemând pe priciuri sub un morman de zdrențe, să înceapă să urle într-un alt mod: „Aici la voi mor ca muștele! Umpleți «Arhiva A»! Interesant, atunci cine va îndeplini planul, dacă toți o să crape? Puşkin?" Și atunci iar o să fie pomeniți acei oameni cei mai buni care mor pe fronturi, dar acum cu o aluzie clară la cei „care s-au pus aici la adăpost să apere muieri", să stea până la sfârșitul războiului în barăcile calde ale gardienilor...

De fapt, despre barăci aici se poate vorbi numai convențional. Doar casa gardienilor mai seamănă cu așa ceva. Adăpostul nostru înseamnă două colibe acoperite de gheață, presărate cu zăpadă, într-o rână, cu crăpături în tavan. În fiecare zi acoperim aceste crăpături din nou cu zdrențe de la vechile jachete scoase din inventar. Un mic bordei care tremură la fiecare rafală de vânt este bucătăria. În ceea ce privește ambulatoriul, el a fost construit într-o parte a casei din bârne a gardienilor, dar și prin el bate vântul zdravăn. Iată toată delegația de la Sudar, tabăra pecenegilor...

În ambulatoriu îmi petrec numai trei ore seara, când muncitorii se întorc din pădure. Dezinfectez cu iod rănile, dau aspirină „pentru durere de cap" și fenilsalicilat „pentru burtă", pun comprese cu ihtiol pe furuncule și bandaje cu grăsime de pește pe locurile degerate. Mai mult, dau câte o linguriță de untură de pește pe cale orală. O dau de la mine, o torn cu mâna mea în gurile deschise pline de încântare. Parcă fac un ritual solemn, abia respirând de teamă să nu vărs cumva vreo picătură din licoarea așa de râvnită în care sunt materializate toate speranțele noastre de viață.

Procedura aceasta este sursa unor îndoieli nesfârșite și a unor gânduri chinuitoare pentru mine. Problema e că grăsimea de pește se dă numai celor „extrem de slăbiți", cam la jumătate din efectiv. Dar cum să-i aleg? De parcă aici sunt și din cei mai puțin slăbiți! Și rezolv această problemă în ciuda dispozițiilor de partid referitoare la nepermiterea egalizării. Lasă să primească câte o lingură mai puțin plină, dar toți! Cât ajunge. Iar acolo... Nu va fi cazul să calculăm nici măcar cu o zi înainte.

La asta se limitează practica mea medicală. Dar toată ziua, de la 6 dimineața, lucrez cu fierăstrăul. În aer proaspăt, la o temperatură, după Celsius și Pistruiatul – de –49. Tai, tai, tai... Până și în somn continuă să-mi licărească bârnele, groase și subțiri,

extrem de grele şi mai uşoare, noduroase şi netede. Trebuie multe lemne. Mai ales pentru gardieni. Lor le place căldura.

Dar oare se poate compara tăiatul copacilor pe care-l fac eu cu cel din taiga? În primul rând, eu am capră, care fixează bine bârna. În al doilea rând, eu trebuie numai să tai, nu să scot din rădăcină, nu să fac stive. Şi, lucrul cel mai important, eu am locuinţa alături. În orice moment, pot să intru în baracă şi să mă încălzesc nu la un foc care scoate fum negru, ca de smoală, ci lângă soba de fier.

Da, sunt un om privilegiat. Într-adevăr m-a salvat el, dragul doctor Petuhov, când a făcut din mine personal sanitar. Să-i dea Dumnezeu să uite că există pe lumea asta Kolîma!

Cu atât se simte mai acut starea de răspundere morală, de datorie faţă de tovarăşele mele care în acest moment sunt mai nefericite decât mine. Mă lupt cu Pistruiatul până mi se încleştează gâtul pentru a nu ieşi la muncă.

— 50!

— Sunt exact 49!

— 50! O să mă plâng la unitatea sanitară...

— Ho, ho... M-ai speriat! Uite, o să fac eu raport, şi atunci şi tu o să zbori la muncile comune.

Pentru scutirea muncitoarelor de la lucru, pe motiv de boală, felcerul are o normă strictă. A venit de două ori în inspecţie la mine şeful unităţii sanitare, Kucerenko, şi între noi au avut loc dialoguri uimitoare.

— Felcerul care depăşeşte norma de scutiri nu va avea zile multe în unitatea sanitară, spune semnificativ Kucerenko, ridicând la mine pleoapele sale grele, arse de ger. „Totul pentru front" e lozinca (cu accentul pe *o*).

— Păi ce folos are frontul de la nişte oameni aproape morţi, cetăţene-şef? Numai să se umple „arhiva A". Dar nici pentru asta nu suntem lăudaţi.

— Hm... dar de ce scrieți tuturor diagnosticul „distrofie alimentară"? Sau aici la voi nu sunt alte boli?

— Păi eu, în general, știu puține alte diagnostice, cetățene-șef, răspund eu cu toată sinceritatea, în opinia mea, totul e din cauza foamei. Ei, dar în latină asta se numește distrofie alimentară.

E ciudat, așa și era. Alte boli aproape că nu se observau. Nici congestie pulmonară, nici bronșite acute, nici gripă, care, se părea, erau firești pentru o zi de lucru de 12 ore în ger. Niciun tifos... Numai furuncule și bube trofice. Numai un mers stângaci, aproape fără un centru de greutate. Numai inflamarea gingiilor și pierderea dinților, care puteau fi scoși din gură pur și simplu cu degetele.

Și eu acționez primitiv, pornind de la aceeași egalizare. Acum ea ni se potrivește cel mai bine. E în firea lucrurilor, asta e tot. În fiecare seară, după stingere intru în baracă și, respectând ordinea severă și consecvența, mă aplec deasupra unui trup chircit.

— Nadia, mâine nu lucrați. Mâine sunteți bolnavă. Și dumneavoastră, Katia, la fel.

Apoi duc hârtia cu lista persoanelor scutite de lucru, pentru mâine, la oficiul gardienilor, la comandantul Artiomov. El, după ce se uită la angajații săi, tușește cu o severitate prefăcută:

— Cam multe persoane scutite aveți... Apoi își aruncă pe umeri cojocelul și spune la fel de sever: haideți să mergem prin barăci. Să verificăm starea sanitară...

Ies cu el din căldura sufocantă a locuinței lor ce miroase greu a mahorcă, blană de oaie, a mâncare simplă, grasă. Ieșim sub căderea feerică a stelelor, în noaptea de iarnă din taiga. În albeața virginală a zăpezilor ei. Mergem încetișor pe aleea făcută de la căsuța gardienilor la barăcile muncitorilor. Și începe o discuție în care doar formulele de adresare „comandant" și „felcer" ne aduc aminte unde ne aflăm.

— E nenorocire, felcer! Hitler e în apropiere de Moscova!

— Dar n-o să treacă, nu? Spuneți-mi, comandante, n-o să treacă!

— Dracu' să-l mai știe! Ar trebui să nu-l lase să treacă... Dar uite, mă trezesc în toiul nopții și îngheț tot. Oare se poate așa ceva? Doar 25 de ani de Putere sovietică... Ce crezi, felcer, putem avea încredere în aliați?

Neliniștea lui, tulburarea, durerea ies la suprafață și n-au cum s-o facă în compania Pistruiatului sau a Mongolului care hohotește mereu. Și se întâmplă ceva nemaiauzit, care subminează toate temeiurile: își împărtășește neliniștea permanentă cu o femeie din națiа enigmatică a „dușmanilor poporului". În marea sa spaimă pentru țară, în fața amenințării prăbușirii a ceea ce părea de neclintit, el, un om simplu, inteligent și bun, are acum încredere în intuiția sa mai mult decât în cea oficială.

Păşim încetişor pe poteca îngustă dintre nămeții înalți, orbitori, și observăm deodată că cerul de deasupra noastră parcă a luat foc.

— Priviți! Aurora boreală!

Părea o proiecție luminoasă extrem de urâtă, lichidă, roșiatică. Dar pe fundalul ei apar irizări, irizări, luminițe ce pulsează haotic.

Înainte de a intra în baracă și a-și pune pe chip masca impenetrabilă, comandantul gardienilor, Artiomov, rezumă gânditor:

— Așa cred: cine va rezista iarna asta – fie aici, fie acolo, lângă Moscova –, acela va rămâne în viață. Așa e?

Nu știu. Și eu mă consult zilnic pe această temă – dacă am putea oare să trecem peste iarna asta – cu un medic calificat, cu Olga Stepanovna Semeniak. Ea a venit recent aici în etapă, la noi, la muncile comune. A pedepsit-o sever șeful OLP[1],

[1] Abreviere pentru Filială autonomă de lagăr (n. tr.).

Zimmerman. Pentru că, în calitate de medic în zona centrală Elghen, Olga Stepanovna a frecventat pe ascuns adunările de rugăciune ale bigotelor în camera boilerelor. Erau sectantele, adventistele de ziua a șaptea.

Asistent la Facultatea de Medicină de la Harkov, Olga Stepanovna este un copil mic în viața practică de lagăr. Ea nu poate îndeplini nici măcar a zecea parte din norma de tăiat lemne de la Sudar. Iar asta înseamnă să mori de foame. O salvăm toate, împreună, cum putem. Cu firimituri de pâine, scutiri mai dese.

— Ei, cum e, Olga Stepanovna? Mai trăim?

— Hm... De fapt... Foame trofică... Tulburarea tuturor funcțiilor... un dezechilibru puternic al schimbului de proteine...

— Dar oricum nu seamănă cu muribunzii. Ascultați cum discută, cum gândesc...

Olga Stepanovna îmi citează în schimb ceva biblic, despre trupul neputincios și spiritul vioi. Da, oricât de ciudat ar fi, dar spiritul, dacă este vioi, în orice caz, e activ. În ciuda tulburării organismului, viața internă se desfășura activ. Se scriau acasă scrisori interesante, pline de conținut, pe care le ascundeau sub saltele până la sosirea unor vremuri mai bune, când va apărea posibilitatea să le trimitem nu prin intermediul lagărului. Prindeam cu aviditate frânturi de vești de pe front care ajungeau prin intermediul angajaților liberi, foști deținuți, șoferi de tractoare și cărăuși. Citam pe de rost și chiar făceam versuri. Glumeam!

— Fetelor! O ghicitoare! Prin ce se deosebește de noi Katia Kuharskaia? Nu știți? Ei, ia uitați-vă atent! Noi toate semănăm cu niște cerșetoare ruse, cu niște pelerini amărâți, iar Katia – cu o cerșetoare cehoslovacă. (Katia avea o vestuță-cojocel fantastică ce-i conferea, nu-i așa, o „înfățișare occidentală".)

...Foame. Raţia de pâine devenea de la o săptămână la alta tot mai miniaturală şi mai ademenitoare. Dacă laşi o jumătate pentru dimineaţă (iar raţiile se dădeau seara), atunci nu te ia somnul toată noaptea. Nu te lasă să dormi, o să te ardă de sub perna de paie. Parcă stai pe dinamită. O să tot aştepţi – de-ar veni mai repede dimineaţa, ca s-o poţi mânca. Iar dacă o mănânci toată seara, atunci dimineaţă, flămândă, cum o să mai ajungi până la fierăstrăul tău?

Unele dintre noi se obişnuiseră să facă mereu foamea. Parcă se uscaseră. Altele o suportă mai chinuitor, găsindu-şi defularea în scandaluri groaznice legate de „greutatea incorectă a raţiei", sau în tentative febrile de a găsi ceva comestibil în altă parte.

Uneori se întâmplau lucruri îngrozitoare. Ţin minte o seară întunecată beznă, fără stele. Deodată uşa ambulatoriului s-a deschis cu o bufnitură şi a intrat, prăbuşindu-se instantaneu pe patul de lemn, o femeie cu o faţă schimonosită, pământie. Abia am recunoscut-o. Era una din ale noastre. În mâini ţinea o minune – un calup de pâine neagră. A aruncat-o cu elan pe masa făcută din trei scânduri.

— Mănâncă! Eu nu pot... Măcar tu să mănânci pe săturate!

— De unde e? Ce-i cu tine? o tot întrebam eu, deja gândindu-mă la ceva ireparabil.

Plângea în hohote, tremurând. Apoi un râs isteric.

— Ah, uite care e necazul cu astea intelectualele, uite care e necazul! Doar nu este nicio tragedie, nu? Doar altele aşa îşi câştigă pâinea. Ei, şi eu mi-am câştigat-o... Cum? Păi aşa cum o câştigă mii de femei, când altfel nu au cum. De fapt, mergea un bărbat prin taiga. Iar eu tăiam singură cu fierăstrăul, ştii şi tu. Şi supraveghetorul era atunci departe. Ce bărbat? Nu ştiu, nu am observat. Eu mă tot uitam la pâine. A scos-o din sac şi mi-a

arătat-o. A pus pâinea direct pe zăpadă. Nu puteam să-mi iau ochii de la ea. Și acum, nu știu de ce, nu pot să mănânc.

Îi torn pe gât o doză mare de brom. O mângâi pe cap. Dar nu pot să spun nimic, parcă am amuțit. Îmi aduc aminte de ea în etapă, în vagonul nr. 7. Era veselă, cu părul creț, se tot bucura că apucase să-și susțină teza de doctorat înainte de a fi arestată.

O cuprind după umeri și o conduc în baracă. Trebuie s-o culc cât mai repede, să-și piardă cunoștința. După explozia de isterie este slăbită, abia poate să meargă. Poteca de la ambulatoriu la baracă e foarte îngustă. Iar de o parte și de alta, ca niște pereți, sunt troiene albastre, pietrificate. Alunecăm, abia putem să mai mergem.

Norii de deasupra capetelor noastre se retrag deodată și vedem departe, sus, stelele împietrite, tremurătoare. Stelele din Sudar.

E ger... –49 de grade Celsius...

Capitolul 15

Și lumină în întuneric

În delegațiile din pădure, în afară de bucătar, administrator, șef de baracă și felcer mai era încă o persoană influentă. Foarte privilegiată. Responsabilul cu uneltele!

De regulă, el locuia într-un bordei separat, unde mereu duduia o mică sobă încinsă până la roșu. Responsabilul cu uneltele lucra fără normă, în funcție de nevoie, dar în principal după bunul său plac. Primea suplimente la bucătărie.

De regulă, responsabilii cu uneltele erau recrutați din rândurile invalizilor, ale oamenilor deja consumați și apoi respinși de exploatarea minieră. Toți erau bucuroși de un locșor călduț. Unii se îndopaseră așa de mult pe lângă bucătărese, că începuseră chiar să ia și mită de la muncitori. Doar de ascuțimea fierăstrăului, de dinții lui buni depindea în mare măsură îndeplinirea normei de tăiat.

Responsabilul nostru cu uneltele din Sudar, Egor, sau cum își rostea el numele, Iogăr, era o excepție și nu se comporta deloc tipic. Își ura locul, pentru că ajunsese aici în calitate de deținut pedepsit. Fusese prins la punctul de pază din zona centrală a Elghenului cu o căldare de varză acră furată de unul dintre deținuți de la punctul de murare al sovhozului. Iogăr, în calitate de persoană care putea merge nesupravegheată, care

avea „drept de liberă trecere prin punctul de pază", acceptase să transporte povara prețioasă.

Ca un făcut, în acea zi făcea de serviciu frumosul Demianenko, un individ bine făcut, rumen, care râdea mereu, cel mai uns cu toate alifiile dintre toți gardienii din Elghen.

— Da' ce-ai tu burta așa de mare, în comparație cu figura ta slăbănoagă? a întrebat el, ieșind în vestibul de la ghișeul său. Ei, ia, desfă jacheta! Repede!

În aceeași seară, la apel a fost citit ordinul de trimitere a lui Iogăr pentru cinci zile și cinci nopți la carceră fără scoatere la muncă și cu trimiterea lui ulterioară la Sudar.

La muncile comune Iogăr nu putea face prea mulți purici, pentru că din talpa lui dreaptă rămăsese numai un mic ciot, iar degetele de la stânga putreziseră, se descompuseseră și emanau un miros de cadavru ce însoțea mereu apariția lui Iogăr. Așa că a devenit responsabil cu uneltele pentru delegația flămândă a deținutelor politice din Sudar.

Toată această întâmplare l-a aruncat pe Iogăr într-o disperare fără margini. De la înălțime tare mare mai căzuse! Doar în zona centrală din Elghen el nu era oricine, ci era gropar!

În fiecare seară, când venea la mine la ambulatoriu să-i schimb bandajul de la picior, el îmi descria plin de elan tablourile de basm ale vieții lui libere în această funcție, fără nicio supraveghere! Păi e glumă? Să ieși liber pe poartă în orice moment! Să te duci în sat, să tai lemne pe la gospodine; dacă le mai și crapi, îți dau pâinică. Unele muieruști chiar îl primeau și în casă, îi puneau o farfurie cu borș de varză. Și în zonă... Te duceai uneori la Polia bucătăreasa și-ți turna o cană plină ochi cu drojdie. Și cașă mânca mereu pe săturate. Locuia în baraca celor de la deservire. Și munca, ce să spun... Nu te murdăreai deloc... Nu te cocoșai prea tare.

Pentru a-l alina, încep să protestez: răposați avem o mulțime, dar gropari sunt numai trei, și pământul de aici e înghețat veșnic, ia să sapi tu în așa ceva...

Iogăr mustăcește șmecher și face cu ochiul. În fiecare meserie este nevoie de dexteritate. Se dovedește că iresponsabilitatea apare și într-o chestiune așa de sensibilă cum este îngroparea deținuților morți. Doar iarna ține aproape un an întreg, există o grămadă de zăpadă. Deci îi îngroapă mai adânc în zăpadă, fără să sape până la pământul înghețat, iar primăvara, când se dezgheață, apar din zăpada topită morții, fie-le țărâna ușoară. Nu e niciun pericol de epidemie, pentru că sunt numai oase, pur și simplu poți să zici că sunt moaște curate.

— Și nu ți-e rușine, Iogăr? spun eu supărată, scoțând cu penseta un șervețel urât mirositor din tifon de pe degetele lui cangrenoase, degerate. Uite așa, fac eforturi, te tratez, iar când mor, mă bagi în zăpadă. Și la primăvară o să plutesc moartă... „Și mortul a plutit în jos, din nou după mormânt și cruce..."[1]

— Ce spui, Evghenia Semionovna! exclamă cu o voce tremurătoare groparul cuprins de milă. Păi oare noi suntem chiar așa, fără conștiință, ca să nu-l îngropăm pe felcerul nostru... Pe alții mai treacă-meargă, dar pe felcer... O să săpăm pentru sufletul lui drag, direct în pământ, să fii sigură...

El mă privește cu încredere și lipsit de viclenie cu ochii lui foarte luminoși, nordici, fără gene. Își încruntă sprâncenele albicioase. Și-a adus aminte că el e în retragere, că e lipsit de puterile lui înalte la înmormântare. Oftează adânc.

— Nu mai fi așa trist, consătene! Când vor avea nevoie de un gropar cu experiență, o să te ia înapoi...

Iar el chiar că e consăteanul meu.

---

[1] Vers din poezia *Înecatul* de A.S. Pușkin (n. tr.).

— Suntem din Republica Tătară. Dar suntem ortodocşi. Înainte scriam gubernia Kazan, judeţul Elabuga.

Articolul lui Iogăr este 58/2, revoltă armată. În mod special la colhoz. Despre arestarea sa Iogăr vorbeşte liniştit, epic, ca despre un incendiu sau epidemie. Se supără numai de cota incorectă de arestări prin sate.

— Câââââte gospodării sunt la noi, şi câte în Kozlovka! Ei sunt aproape de trei ori mai mulţi faţă de noi, iar oameni au luat, vezi şi tu, egal. Oare aşa se face?

Se pare că îndepărtarea din postul de gropar de lagăr e suportată de el mai greu decât arestarea şi condamnarea. Aflu mereu detalii noi despre viaţa lui paradisiacă din zona centrală.

— Uneori, când vii de la serviciu, până şi brigadierul se salută cu tine, ce să zici. Eu îi zic: bună ziua, chipurile, Serghei Vanîci! Iar el îmi răspunde: salutare, Iogăr! Ei, cum o mai duci? Îndeplineşti norma de morţi, da?... Râde... Şi trebuia să mă leg eu la cap cu varza aia! Să-mi aduc eu aşa o belea în casă pentru ea...

Pentru a-l distrage pe Iogăr, îi pun tot felul de întrebări.

— Iogăr Petrovici, unde ţi-au degerat aşa picioarele? În etapă, da?

— Nu, nu în etapă, răspunde liniştit Iogăr. A fost când am murit prima dată...

Se întâmpla la mina Zolotistîi. Iogăr era internat în spitalul lagărului. Uite, într-o dimineaţă, vine felcerul în vizită şi constată – s-a stins Iogăr, se vede că a dat ortul popii. Ei, şi a poruncit sanitarilor să-l ducă la morgă. Desigur, Iogăr nu ţine minte nimic din asta, dă' mai apoi i-au spus băieţii. Iar el a început să simtă, uite, tocmai din cauza acestui picior care e distrus acum. A început să scrâşnească de durere. Parcă îl ardea cu fierul roşu. Ei, şi şi-a venit în fire, prin urmare, şi-a revenit. Rezultă că era încă viu, da?

Paznicul de la morgă a auzit cum geme cineva. Paznicul era turc, unu' Ciuliumbei, sau Kuliumbei... De atunci s-a scrântit. Sigur, ți se face frică. Știe omul că tocmai aranjase în șir morții ieri, iar acum, deodată, un mort de dedesubt începe să deschidă gura. Și atunci a început să urle Ciuliumbei ăsta, turcu', deci, și a urlat așa de tare, că au auzit cei de la pază, au dat fuga.

Au început să dea jos morții de pe Iogăr. I-au dat o pufoaică. Și hai să sară cu gura pe el. Ce dracu' cauți tu la morgă, dacă ești viu? Păi el ce vină are? Doar nu s-a prostit. Ce treabă are aici Iogăr, dacă felcerul a dat-o în bară? A scăpat totuși. L-au ocărât ce l-au ocărât, dar nu l-au bătut și nu l-au pus în lanțuri, nu. L-au trimis în baracă.

Iogăr suporta foarte greu foamea. Era epuizat de nu se mai poate. Nici măcar în postura binecuvântată de gropar nu a reușit să pună ceva carne pe el. Distrugerile produse de cei trei ani la mina Zolotistîi erau ireversibile.

Foamea psihologică îl chinuia și mai mult decât cea fizică. El se gândea mereu și vorbea aproape mereu despre mâncare. Numai suferințele produse de cangrenă îl făceau din când în când să se abată de la aceste gânduri.

Întâlnirile zilnice legate de bandajare ne-au apropiat. Lingura de untură de pește pe care i-o turnam în fiecare seară în gură (el se temea să pună mâna pe lingură. Doamne ferește, o mai vărs, că, nu știu de ce, au început să-mi tremure mâinile...), aducea o notă de maternitate în relația mea cu el, deși el era cu vreo zece ani mai mare.

...Decembrie era la jumătate. Se apropia sfârșitul anului blestemat 1941. I-am spus în treacăt lui Iogăr că uite, pe 20 decembrie e ziua mea de naștere. Oare o să-și aducă aminte cineva de mine în ziua asta? Mai este oare cineva pe lume care să-și amintească? Pe fața lui Iogăr a trecut umbra unui gând

subit. În zilele următoare s-a întâmplat ceva cu el, că-l scosese din circuitul ideilor obişnuite. Acum el nu mai rămânea în ambulatoriu după ce-l bandajam, era îngrijorat de ceva, iar de vreo două ori a rostit chiar cuvintele „nu are când", de neimaginat în gura lui.

Pe 20 decembrie multă vreme nu a apărut la bandaj. Deja îmi puneam pe rafturi toate instrumentele şi mă pregăteam să mă duc în baracă, când, deodată, mirosul obişnuit de putrefacţie semnaliza apariţia lui Iogăr. Ţinea în braţe un ceaun mare, ars, din care, cu un firişor uşor, se ridica un abur cald. Faţa lui Iogăr era bucuroasă, radioasă.

— Uite, Evghenia Semionovna, a spus el solemn, punând ceaunul direct pe patul de lemn din ambulatoriu, prin urmare, te felicit, îţi doresc multă sănătate, iar în privinţa mâinilor dumneavoastră, succese rapide şi fericire... Şi să-i şi vezi pe fiii tăi... Dar uite, deci, şi un cadou de la noi.

În ceaunaş era kisel[1] de ovăz. Acest produs gastronomic ne însoţea în sovhozul Elghen în cele mai fericite clipe ale existenţei noastre. Reţeta preparării lui era cunoscută aici cu mult timp înainte de sosirea noastră. Era foarte complicată. Ovăzul care se dă la cai trebuia să treacă printr-o serie de transformări chimice sofisticate înainte de a deveni kisel. Ovăzul era pus la înmuiat, presat, frecat, se aştepta până ce începea să fiarbă, era pus la dospit, fiert... Răsplata tuturor acestor eforturi era un fel de piftie groasă, săţioasă, de o culoare frumoasă cafeniu-deschis. Toţi afirmam unanim că gustul lui semăna cu biscuţii cu migdale. Dar de unde aici, la Sudar, o asemenea raritate?

Se dovedeşte că un mic săculeţ cu ovăz furat de la baza hipo din Elghen încă de pe vremea slăvită a lucrărilor de îngropare

[1] Fiertură gelatinoasă, acrişoară, din făină de ovăz, care se consumă rece (n. tr.).

fusese strecurat totuşi de Iogăr în bagajul pentru această etapă. Bine că nu era Demianenko la poartă. Acela i l-ar fi găsit cu siguranţă. Ei, dar Lugovskoi, se ştie, lucrează de mântuială, nu face nici un efort, el vrea numai să-i treacă ziua. Şi ovăzul, ce să vezi, s-a nimerit numai bine pentru aniversarea felcerului. În loc de plăcintă, prin urmare.

Ochii lui Iogăr străluceau. Radiau parcă o lumină azurie. Mâinile îi tremurau, de emoţie, mai mult decât de obicei. Voia ca să mănânc kiselul aici, în prezenţa lui. Şi el să stea şi să se bucure...

— Uite, îţi mulţumesc, Iogăr Petrovici! Hai să mâncăm împreună, ţine lingura!

Dar el mi-a respins nemulţumit propunerea. A spus numai „nu", dar era clar ce se ascunde în spatele lui. Am înţeles. Îşi consumase ultimele rezerve alimentare, trei zile se chinuise cu tehnologia complexă de transformare a ovăzului în fiertura aceasta catifelată, ce radia căldură, şi numai pentru a mânca el? Nu. Ţăranul acesta din Elabuga de a cărui apropiere aflam după mirosul de descompunere ce venea de la piciorul „sănătos", încă neamputat, voia să ofere bucurie unui alt om nefericit.

Nu am mai protestat. Am înghiţit kiselul de ovăz cu o lingură strâmbă, de cositor, ce mirosea a untură de peşte, iar el se uita la mine cu nişte ochi în care se citeau bunătate şi fericire. Da, era fericit în acele momente, groparul din lagăr Iogăr, pe care îl vor mai aştepta patru amputări ulterioare (bucată cu bucată) ale picioarelor şi moartea în acel sector al iadului, care se numeşte „delegaţia invalizilor".

Capitolul 16

Râuri de lapte și miere

Primăvara devreme, când, conform planului sovhozului, se terminau muncile forestiere, primeam ordin să plecăm iar în etapă, în zona centrală Elghen. Acolo trebuia să aibă loc o nouă sortare (termenul „selecție", folosit pentru oameni, încă nu ajunsese până la noi) a forței de muncă, având în vedere morții și mutilații. Apoi se presupunea trimiterea la sezonul de vară, în brigăzile agricole.

Și atunci s-a aflat pe neașteptate că lucrătorii din Sudar sunt cei mai avansați dintre toți muncitorii din pădure. Chiar cei mai progresiști.

Faima aceasta neașteptată ne-a fost dată de faptul că noi am depășit etapa de întoarcere care venea pe jos. Ne-am întors în zonă pe picioarele noastre, mergând prin taiga 32 de kilometri. Și asta fără nicio pierdere, adică fără să moară cineva pe drum. Și asta când tăietorii de copaci din Tioplaia dolina, Zmeika, kilometrul 12 și din multe alte puncte forestiere înșelaseră așa de mult conducerea, manifestaseră o lipsă de recunoștință așa de crasă! Aceștia au trebuit să fie cărați de acolo, din pădure, și să-i mai și îngroape pe drum pe cei care nici măcar așa nu putuseră să ajungă înapoi. Și pentru fiecare om îngropat mai trebuie să închei și actul constatator. Doar n-o să-l lași așa! E bunul statului, trebuie să răspunzi pentru el.

Anul de regim militar sever îşi dădea roadele. O explozie puternică de boli, decese şi, un fenomen inevitabil, ruinarea planurilor economice ale sovhozului Elghen.

Şi atunci pendulul a început din nou să se legene în partea cealaltă. S-a auzit un strigăt puternic de sus: „Şi planul cine o să-l îndeplinească?" Iar după strigăt, acţiuni de umanism oficial, marcate în legătură cu războiul. Din nou s-a deschis baraca OPZ (punct de însănătoşire). Morţii vii, mai tineri, pe care încă mai sperau să-i refacă în calitate de forţă de muncă, primeau delegaţii în această casă de odihnă a lagărului. Acolo domnea o nirvana fericită. Ziua şi noaptea, stăteau toţi întinşi pe priciuri, digerându-şi raţia de 150% de pâine.

Dar şi distroficii care nu ajungeau la OPZ începuseră să primească zile de răgaz. În pauza de masă din nou au început să apară la ambulatoriu cozi ale muribunzilor cu linguriile de cositor în mâinile întinse. În linguri li se punea elixirul vieţii – untura urât mirositoare, necurăţată, a animalelor marine, un surogat al unturii de peşte de la farmacie.

Acum, şeful unităţii noastre sanitare, Kucerenko, îşi uitase total recentele ameninţări („Felcerul care dă degeaba scutiri, o să ajungă chiar el la muncile comune"). Dimpotrivă, acum el îşi manifesta cu zgomot încântarea la vederea pacienţilor mei de la Sudar şi mă aproba pentru că „păstrasem în stare bună forţa de muncă".

Atunci s-a întâmplat ceva fantastic: am fost trimisă o lună să ţin locul felcerului de la ferma zootehnică.

— Zimmerman nu a fost de acord la început, mi-a spus conspirativ Kucerenko, nu putem trimite deţinuţi politici de închisoare într-o delegaţie nesupravegheată. Ei, şi am rugat-o măcar pentru o lună. O să fie mai bine ca la OPZ pentru tine, că şi tu arăţi tot ca o bolnavă de scorbut... Aşa că du-te, prinde

momentul, ia şi tu nişte calorii! Că după aceea iar te duci în pădure, la Tioplaia dolina.

(Despre Kucerenko se spunea că e un medic la fel de autodidact, ca şi noi, păcătoşii. Se pare că venise în Kolîma în calitate de pompier, dar după aceea, nu se ştie de ce, a devenit şeful unităţii sanitare din Elghen. În exterior era extrem de necizelat, şi în privinţa comportamentului. Dar de multă vreme avea reputaţia clară de „nepericulos". Dimpotrivă, cu prima ocazie făcea numai bine.)

Ferma zootehnică... Chiar şi cuvântul suna pentru deţinuţii din Elghen ca numele unei ţări fermecate. Râuri de lapte şi miere... Ferma se află la oarecare distanţă, la jumătate de oră de mers pe jos de zona centrală. Acolo nici barăcile nu sunt îngrădite, nu e nici gheretă de pază, iar gardienii sunt acolo numai de aparenţă. Acolo oamenii se deplasează neînsoţiţi de gardieni din barăci la grajdurile vacilor, ale viţeilor, la fermele de păsări, incubatoare. Acolo viţeii şi păsările primesc concentrate de lux, şprot, untură de peşte şi lapte degresat. Iar viţeii şi păsările îşi împart cu mărinimie aceste delicatese cu îngrijitoarele lor deţinute.

Ferma este condusă de nişte zootehnişti liberi, Rubţov şi Orlov, care niciodată nu le spun oamenilor că sunt terorişti. Spioni, diversionişti. Ei le spun „mulgătoarele noastre, îngrijitoarele noastre, crescătoarele noastre de păsări"... Ei sunt primii care le salută pe deţinutele femei.

Ferma zootehnică, după Sudar şi tăierea copacilor! Este ca şi cum am spune Coasta de Azur după Kamceatka sau un tort de frişcă după zeama noastră lungă. Şi o să stau acolo o lună întreagă? Eu, o fiinţă din casta interzisă a deţinuţilor de închisoare? Să trăiesc într-o cameră separată şi să dorm pe un pat de fier ce se află într-un colţ?

Gândul că nu o să dorm pe prici, ci pe un pat total separat îmi readuce demnitatea omenească. Și pentru că fericirea mi-a fost trimisă de soartă nu pentru multă vreme, ea este simțită și mai acut.

Țin minte prima noapte la ferma zootehnică. Pentru prima dată în ultimii câțiva ani am rămas singură în cameră. Au amuțit vocile îndepărtate și pașii dincolo de ferestruica mică, cenușie. E liniște. De mult nu am mai auzit-o! Cât de tare a sărăcit sufletul meu în alternarea chinuitoare a muncilor comune cu torturile lexicului de lagăr! Mi se pare că deja nu mai recit versuri în sinea mea. Dar aici o să-mi revin. O să devin din nou eu. Și versurile revin în liniște... Izolarea binecuvântată este neprețuită mai ales după singurătatea îngrozitoare a traiului comun, forțat, permanent...

Liniște, ești lucrul cel mai bun
Din tot ce am auzit...[1]

La ferma zootehnică lucrau în principal femei ucrainene și letone care avuseseră norocul nu numai să aibă deprinderea muncii țărănești, dar și articole „potrivite" pentru a munci nesupravegheate. Sau deținute politice cu pedepse ușoare, precum KRD[2], PȘ[3], 58/10[4]. Sau pedepse de drept comun ușoare, ce se învecinau cu cele politice, cum ar fi SOE sau SVE (element social periculos și element social dăunător). Penalii nu erau aici, știau că nu pot fi lăsați în preajma animalelor. Dar toate „elementele" lucrau aproape incredibil din punctul de

[1] Versuri de Boris Pasternak (n. tr.).

[2] Activitate contrarevoluționară (n. tr.).

[3] Abreviere pentru suspiciune de spionaj (n. tr.).

[4] Celebrul articol din Codul penal al URSS din 1922 care, prin cele 14 subpuncte ale sale, definea activitatea contrarevoluționară (n. tr.).

vedere al implicării şi efortului depus în muncă. Mulţi dormeau nu mai mult de patru ore pe noapte. Şi nu numai pentru că Ţara Făgăduinţei de la ferma zootehnică îi salva de la muncile extrem de periculoase, unde făceai foamea, din exterior, dar şi pentru că munca la ferma zootehnică – raţională, legată de îngrijirea unor creaturi vii – dădea iluzia de viaţă umană, te făcea să treci de la complexele de lagăr la grijile demne de o fiinţă umană.

Pentru un felcer aici era extrem de bine. Nu trebuia să aleagă în fiecare zi căruia dintre cei doi muritori de foame să-i dea ultima lingură de untură de peşte şi cum să împartă scutirile lui Kucerenko astfel ca nimeni să nu moară la lucru. Dimpotrivă, aici toţi se temeau să adune scutiri, toţi se încăpăţânau să ducă pe picioare o răceală uşoară ca să nu se despartă nici măcar pentru o oră de viţeii şi puii lor, ca să nu se ducă vestea că sunt muncitori neglijenţi.

Seara, principala mea activitate era masajul mâinilor mulgătoarelor, aplicarea de comprese pe degetele lor umflate, crăpate până la sânge. Odată cu mulgătoarele intrau în cămăruţă mirosuri calde de la grajdul de vaci, nemulţumirile uşoare legate de întreruperea alimentării cu furaje, numele amuzante ale viţeilor şi tăuraşilor nou-născuţi. (Întregul an, trebuia ca numele acestora să înceapă cu aceeaşi literă. Uite, şi s-au descurcat extrem de bine. Ţin minte, de exemplu, tăuraşul Belzebut şi frumoasa viţeluşă Bacanta.)

Pendula ticăie pe perete. Mulgătoarea Avgustina Peterson îşi înmoaie în apă caldă, într-o cădiţă de fier, degetele amorţite şi, cu o voce măsurată, de fermier leton, povesteşte despre vaca ei preferată care rămăsese undeva lângă Elgava. De parcă nu este al doilea an al unui război nemaiauzit, de parcă nu ard cuptoarele de la Auschwitz, de parcă la o jumătate de oră de mers pe

jos de la noi nu se află zona centrală Elghen, iar acolo Zimmerman, URC, unitatea de regim, carcerele de toate felurile.

Zilele fericite de la ferma zootehnică mi-au mai dăruit o altă bucurie neașteptată – o prietenie pătimașă care s-a născut aproape instantaneu, chiar la prima întâlnire, care ne-a amintit de ceva tânăr și aproape uitat, care ne dădea posibilitatea să punem în mișcare la viteză maximă mașina sufletului ce ruginise așa de tare.

Willi Rubert. Wilhelmina Ivanovna, așa cum i se spunea la ferma zootehnică, unde ocupa o poziție aproape imposibilă pentru un deținut, de pontator, dar, de fapt, de economist.

Willi avusese mare noroc în timpul anchetei. Nu se știe de ce pe ea, lucrător pe „frontul teoretic", comunist leton cu stagiu în ilegalitate, au decis s-o trimită nu în punctele grele ale deținuților de închisoare, destinate oamenilor din acest cerc, ci pur și simplu pe „linia națională", ca pe oricare mulgătoare letonă de la ferma zootehnică. Și în total i-au trântit numai cinci ani, conform articolului orfan PȘ (suspiciune de spionaj!). Tocmai asta i-a și dat posibilitatea de a se așeza la ferma binecuvântată, mai ales că zootehnistul-șef Rubțov, care urmărea atent ce se întâmpla în jur, a văzut la ea o minte luminată.

În anul în care ne-am întâlnit, avea spre 40 de ani și fața ei încă mai emana nu numai inteligență și bunătate, dar și o frumusețe feminină. Îi remarcai în mod deosebit ochii, care reflectau foarte exact sufletul. „Rotunzi și căprui, fierbinți ca o lavă."[1]

Ne-a unit nu numai pasiunea comună pentru cărți. Am simțit imediat una la cealaltă năzuința neliniștitoare, chinuitoare de a vorbi despre viață, în ciuda nebuniei ei evidente. Să examinăm, să comparăm, să generalizăm...

[1] Versuri din poemul *Bine!* de V. Maiakovski (n. tr.).

— Și despre ce tot vorbiți voi până la miezul nopții? se minuna Avgustina Peterson la care ajungeau, prin perete, discuțiile noastre nesfârșite.

Și, la drept vorbind, despre ce? Păi despre toate deodată. Despre război, despre fascism. Despre Buchenwald[1] și despre Elghen. Despre soarta a trei generații: a părinților noștri, a noastră și a copiilor noștri. Despre marile enigme ale Universului și despre caracterul inepuizabil al geniului omenesc. Iar în pauze, despre cât de vesel scârțâia uneori zăpada sub picioare, când alergi prin Moscova, noaptea. Sau chiar prin Kazan sau Stalingrad. Sau despre cum ne-a plăcut în tinerețe să mărșăluim în șiruri la demonstrații. Și nu știam ce groaznic este când trebuie să mergi obligatoriu câte cinci în formație.

Ne grăbeam foarte tare să ne spunem una alteia tot. Ne dădeam seama: în curând ne vom despărți. Șederea împotriva firii a unei deținute de închisoare la o muncă de blat nesupravegheată nu putea dura multă vreme.

Și iată că, deja în pragul cămăruței drăguțe, cu pat de fier separat, se află escorta. Și are arma la umăr. A venit după mine, pentru a mă însoți la Tioplaia dolina. Prin acest nume idilic e marcat un colțișor uitat de lume, mlăștinos, din taiga, la vreo 25 de kilometri de zona centrală, unde iarna se taie copaci, iar vara se coseşte fân, unde nu sunt nici barăci, ci oamenii trăiesc în colibe făcute de ei și în bordeie strâmbe, prin care bate vântul, unde, lucrul cel mai important, nu va fi nicio clipă de liniște, pentru că acolo sunt ținuți numai interlopii, o mulțime de interlopi.

Mergem, ne strecurăm pe potecile primăvăratice din taiga. Din nou am bocceaua pe umeri. Din nou plescăie greu prin

[1] Unul dintre cele mai mari lagăre de concentrare naziste, situat lângă orașul Weimar (n. red.).

mlaştină cizmele soldatului de escortă care mă urmează impasibil. Invidiez crunt aceste cizme: prin ele nu intră apa. Ciubotele mele însă de la primii paşi se umplu de apă, şi articulaţiile din nou, ca la Iaroslavka, îşi trimit durerea insuportabilă, acută. De fapt, ce înseamnă insuportabilă? Doar o suport...

Etapă, etapă... Dar de data aceasta sunt singură, aşa că nici măcar nu am cu cine să schimb un cuvânt. Ce mai escortă am nimerit, parcă e surdo-mut. Nu spune nici măcar „hai, hai". Îşi tot ridică clefăind picioarele şi-mi sfredeleşte spinarea cu privirea sa automată, de stâncă.

Dar ajunge, oare a existat băiatul ăla? Poate că am visat toate aceste seri liniştite de la ferma zootehnică, patul separat, cărţile obţinute de undeva de Wilhelmina, şoapta ei fierbinte, confidenţială?

Chiar înainte de Tioplaia dolina, escorta rosteşte deodată prima sa frază de când mergem pe drum. Prima, dar ce precisă!

— Am ajuns, spune el, hai, la stânga! Acolo, auzi, unde urlă animalele...

Chiar că urlau. Urletul sălbatic şi înjurăturile se ridicau puternic deasupra văii unde fusese condusă mulţimea de fete din rândurile penalilor. Ecourile acestor înjurături, exploziile de urlete isterice, strigătele ca de maimuţă se răspândeau departe în taiga, servind drept puncte de reper.

Aici, din voinţa URC şi a comandantului OLP Zimmerman, mi se oferea un câmp amplu de acţiune în aceeaşi variantă inteligentă: jumătate din ziua de muncă pentru deservirea medicală a acestui „colectiv de producţie", cealaltă jumătate – pentru muncile comune.

E greu să-ţi imaginezi ceva mai chinuitor decât o asemenea combinaţie. Situaţia felcerului printre penali e oricum groaznică. Şi aici răfuiala lor faţă de mine e uşurată şi de faptul că trebuie să cosesc fân alături de ei.

Dimineața începea prin faptul că o bună jumătate a fetelor dădea fuga la cămăruța unde, pe o buturugă, erau puse flaconașele mele. Toate cereau un singur lucru: scutire. Pentru refuzul de a le da celor sănătoase o eliberare de muncă ele, scoțând niște înjurături cumplite, mă amenințau cu toate torturile pe care le putea născoci imaginația lor bolnavă. Cel mai mult mi s-a întipărit în minte promisiunea „de a trece cu lama peste vizoare". Îmi imaginam foarte clar cum o să fiu oarbă, plină de sânge, cu mâinile întinse în față, înconjurată de haita râzând în hohote.

Dar dacă arătam că-mi este frică era totuna cu moartea. Murind de groază și de repulsie, trebuia să le vorbesc liniștită, chiar și zâmbind:

— Ei, ce spuneți, fetelor! Oare nu știți norma de scutiri? Pentru delegația noastră nu sunt decât două, trei pe zi, și voi uite câte sunteți! Haideți pe rând. Astăzi dumneavoastră, Lida, aveți temperatură mare, și dumneavoastră, Nina, din cauza furunculului de la subsuoară.

(Era regula mea să vorbesc cu ele politicos și să mă adresez cu „dumneavoastră", în ciuda cuvintelor pe care le scoteau ele. Uneori caracterul neobișnuit al unei asemenea adresări într-o oarecare măsură le mai punea la punct.)

O nouă explozie de blesteme, amenințări, măscări. Apariția gardianului, trimiterea „refuznicelor" la carceră. Iar după programul de ambulatoriu, la muncă, la muncile generale de cosit fânul, cot la cot cu aceleași paciente drăguțe.

Dar acum îmi era ușor să suport toate astea. Știam că undeva, nu așa departe de Tioplaia dolina, există Pământul Făgăduinței, ferma zootehnică. Și din când în când, veneau de acolo semnale încurajatoare: biletele de la Willi, pachete cu pâine și zahăr. Semnalele acestea veneau când se ivea vreo ocazie: fie prin administratorul punctului de lucru, fie prin alte noi mici etape.

În bilete, Willi mă încuraja: zootehniștii fac eforturi pe lângă URC, pe lângă Zimmerman pentru mine. Cer să mă trimită la fermă. Nu ca felcer, ca muncitoare la păsări. Nici nu știu ce argumente au ei pentru asta, dar există o speranță. Trebuie numai să reziști.

Aveam destulă răbdare. Ajungea și pentru munca extrem de grea, și pentru foame, și pentru viața în robie. Dar uite, nu puteam răbda deloc să trăiesc alături de penali.

Erau niște ființe străine și de neînțeles pentru mine în așa măsură, să spunem, precum crocodilii de Nil. Nu puteam avea cu ele niciun fel de „comunicare reciprocă". Uneori chiar începeam să-mi fac reproșuri. Trebuia să-mi amintesc mai des ce le-a împins la o asemenea cădere. Mă gândeam la Dostoievski. Încercam să-mi insuflu că prin membrana ce-i acoperă pe acești oameni păcătoși trebuie să se întrevadă totuși trăsăturile „fratelui nefericit". Dar nu reușisem să-mi stârnesc acea compătimire luminată pentru asemenea persoane, nici măcar cea mai simplă înțelegere a trăirilor lor sufletești. Predomina durerea nu pentru ele, ci pentru mine, pentru faptul că, din voința diabolică a cuiva sunt condamnată la o tortură și mai groaznică decât foamea și boala, la tortura de a trăi printre neoameni.

În mod deosebit mă cutremurau așa-numitele mutilări ale lor, adică agresiunile pe care și le făceau asupra propriilor membre pentru a nu lucra, pentru „a sta cu burta-n sus" pe prici. O țin minte pe fata Zoika, poreclită Țicnita. Monstruoasă, plină de pete negre, stârnea o repulsie fizică puternică până și vecinelor ei de prici. Și uite, odată ea cade cu temperatură de 40 de grade. Se chinuie cu febră, își pierde cunoștința, iar eu nu știu ce să mai fac, neștiind cum s-o trimit din adâncul taigalei la spital, temându-mă să nu fi făcut cumva tifos, care se va întinde mai apoi în această înghesuială și mizerie.

Abia a treia zi am băgat în seamă talpa ei înfășurată în cârpe. A opus o rezistență nebunească la tentativele mele de a desface cârpele și a mă uita la picior.

— Îți spun precis, felcer, e mutilare! a exclamat comandantul gardienilor care supraveghea această scenă.

A smuls rapid, pe neașteptate, cârpa și a descoperit talpa Zoikăi. Ceea ce am văzut l-a făcut să pălească până și pe gardian. Degetul mare de la picior era străpuns dintr-un capăt în altul cu un cui gros ruginit care se ițea de o parte și de alta a degetului negru-vânăt umflat. În jurul cuiului se formase un puroi urât mirositor.

Desigur, cazul acesta a fost unul de excepție. Dar erupțiile artificiale, făcute prin introducerea de gaz sub piele, conjunctivitele purulente de la praful (zgâriat de la un creion chimic) turnat în ochi, toate acestea erau fenomene cotidiene ale practicii mele medicale la Tioplaia dolina.

Din când în când, mă temeam că-mi pierd mințile. Din fericire, în acest timp, în zona de la Elghen mai apăruse o altă soră medicală cu un articol mai ușor decât al meu. Și ea a fost trimisă la Tioplaia dolina în locul meu, iar eu am fost trecută la muncile comune, într-un alt punct al taigalei unde se cosea fân.

Punctul acesta de cosit, numit Novaia Tioplaia dolina, era amplasat și mai departe în adâncul taigalei. La drept vorbind, nici măcar punct nu putea-i să-i spui deocamdată. Ni s-a spus să ne construim singure o colibă. Ca ajutor ni s-au dat doi căluți albi iakuți cu picioarele strâmbe. Și căluții aceștia, și caracterul peisajului din jur – totul amintea de planeta noastră în timpurile ce urmaseră în scurtă vreme potopului mondial. Și totuși eram bucuroasă. Aici nu erau borfașe. Erau numai oameni normali, buni: spioni, diversioniști, teroriști.

Am pus mâna pe coasă pentru prima oară în viață. Iar cositul pe movilițe e o treabă complicată chiar pentru un cosaș

bărbat cu experiență. Coseam desculțe. Ne mișcam în rânduri, aruncând larg coasele, gâfâind și sufocându-ne, umblam prin mlaștini, șchiopătând pe movilițe. Spre noapte ne întorceam la colibele făcute de noi. Toate eram ude și murdare de noroi până la brâu. Fustele lipite de noi ne loveau picioarele. Cele care aveau ciubote „bune" au încercat mai întâi să-și ferească picioarele de apa înghețată. Dar picioarele încălțate se înfundau și mai rău în mlaștina rece.

După o jumătate de lună de asemenea muncă am simțit din nou acea slăbiciune ciudată în trup și un văl permanent în fața ochilor, pe care le cunoșteam deja de dinainte, ca semne ale apropierii morții. Era peste puterile noastre să ne îndeplinim norma. Rația se micșorase. E adevărat, călcam în picioare o bogăție necuprinsă – lăstarii liliachii, parcă acoperiți de o catifea delicată, ai unui fruct al taigalei – caprifoiul. Dar noi ne simțeam așa de slăbite la sfârșitul zilei de muncă, încât nu mai eram în stare să ne aplecăm ca să culegem fructele. Mai mult, se lăsase deja frigul și acum muream de frig în colibele noastre artizanale.

Într-o dimineață, m-am speriat foarte tare când am simțit că, nu știu de ce, nu pot să-mi ridic capul. Apoi mi-am dat seama – nu era nimic grav, pur și simplu părul meu împletit se lipise, înghețat, de perna de paie, pentru că în crăpăturile ușii colibei, făcute de noi, noaptea intrase multă zăpadă și promoroacă umedă. Îngrozită că întârzii la apel, am început să-mi smulg șuvițe de păr. Și în acest moment în colibă a intrat gardianul Kolka, vesel, iubitor de femei, poreclit Vologodski, trimis în adâncul taigalei ca pedeapsă pentru concubinaj cu femei deținute.

— Ieși cu lucrurile! a anunțat el vesel, în mod clar bucurându-se pentru mine. A venit pentru tine o dispoziție specială.

Te duci la ferma zootehnică! Ca găinăreasă... Și a adăugat cu respect: ce, de parcă în libertate ai lucrat în domeniul ăsta, nu? Că te cer personal pe tine. Că, zice, li s-a redus efectivul de găini la jumătate... Numai, auzi tu, nu e mijloc de transport. Trebuie să mergi pe jos! O să ajungi? O să te duc chiar eu. Și eu trebuie să ajung neapărat în sat. Deci cum e, o să ajungi? Sunt peste 30 de kilometri..

Dacă ajung? O, Doamne! O să mă târăsc și pe jos... Deci spuneți că s-a redus la jumătate efectivul de păsări? Ei, desigur, doar cine, în afară de mine, putea opri o asemenea calamitate? Draga mea Willecika! Dragii zootehniști, angajați liberi, Rubțov și Orlov... Cum de ați cucerit-o pe inaccesibila Zimmerman?

Îmi bag în boccea boarfele care s-au jerpelit de tot. Îl grăbesc pe Kolika Vologodski. De fapt, supraveghetorul din Vologda e cel mai bun, toată lumea știe asta. Doar n-o să-l compari cu unul ucrainean sau din Taşkent. Așa că, dacă încep să cad de tot din picioare, atunci Kolia o să-mi dea voie să mă odihnesc, e un băiat de treabă...

Și în față mă așteaptă ferma zootehnică. Pământul Făgăduinței. Râuri de lapte și miere...

Capitolul 17

Crestele palide

Stau în centrul unei magazii uriașe, hala păsărilor, cu o căldare plină în mână și, disperată, o ridic deasupra capului. Căldarea e grea, în ea sunt nutrețuri combinate, așa-numitele „amestecuri". Trebuie să le presar în mod egal în toace.

Dar păsările sunt exact ca oamenii – nu-i deosebesc pe prieteni de dușmani și, la fel, sunt gata să se omoare unele pe altele pentru a mai ciuguli o dată în plus. Abia am deschis ușa halei, pentru că, în așteptarea hranei, tot efectivul se înghesuise lângă ușă. A fost nevoie de toată încordarea forțelor mele pentru a mă strecura. Și atunci... Atunci, un alai nebunesc de câteva capete s-a năpustit cotcodăcind asupra mea, a căldării, a amestecului.

Într-o clipită, s-au spulberat toate reprezentările mele antologice despe găini ca fiind ființele cele mai pașnice din lume. Cică „de ți-e frică, de ești trist, până și-o găină îți poate face rău". Păi ce credeți? Și încă mult rău! Despre cocoși nici nu mai vorbesc. Ei, cu niște sunete sălbatice și strigând cucurigu, îți ciugulesc gambele goale, fără ciorapi, se năpustesc din zbor spre căldare, amenințând s-o dezechilibreze și s-o răstoarne. Un cocoș uriaș care semăna cu un general țarist mi-a sărit pe umăr și a aruncat de acolo spre mine niște ocări cumplite. Iar altul, mai simplu, ca un țăran beat, nerușinat, mi s-a urcat pe

cap şi mă ocărăşte şi el serios de acolo. Oh, idioţii! Doar vin să vă dau de mâncare... Şi voi ce faceţi?

Nu ştiu cum m-aş fi descurcat cu stihia asta, dar mi-a venit salvarea în persoana îngrijitoarei de păsări şefă, Maria Grigorievna Andronova. Ea îmi ia liniştită din mână căldarea şi în două minute împarte tot conţinutul prin troace, după ce a declanşat asupra atacurilor cocoşilor nişte mostre la fel de colorate din folclorul rusesc. Pe mine mă trimite la magazia de furaje să mai aduc vreo două căldări.

Mă întorc de acolo în cea mai proastă dispoziţie, după ce am mai adus încă două căldări grele. Totul s-a dus. Willi m-a prevenit că lucrul cel mai important e să mă înţeleg cu Androniha. Dar asta nu va fi aşa de simplu, pentru că ea nu le suportă deloc pe intelectualele astea care ştiu să înfulece omletă, dar mânuţele lor se tem să cureţe găinaţul. Ea e agronom la colhoz, încă de pe când era în libertate nu putea să le sufere pe domnişoarele astea. Pentru că ea, deşi a fost închisă cinci ani şi nici acum nu e lăsată să păşească pe continent, oricum nu va lua partea leneşelor. Poate, cine ştie, ea face asta pentru că acum lucrează deja ca angajat liber de jumătate de an? Dar în niciun caz din cauza asta. Pur şi simplu, găinile astea sunt creaturi vii şi trebuie să comunici cum se cuvine cu ele, chiar dacă sunt nişte mizerabile autentice, Langhorn astea italiene. Doar nu le putem compara cu găinile noastre ruseşti, ale noastre au conştiinţă. Dar totuna e! Aici nu eşti la tăiatul copacilor sau la ameliorare. Acolo nu ştii decât să ciocăneşti puţin, fără să faci prea multe eforturi, numai să treacă ziua. Dar aici trebuie să munceşti ca pe continent. Cum, necum, dar găina e o făptură vie...

Am auzit toate astea în interpretarea lui Willi. Ştiam că unii fuseseră îndepărtaţi de aici din cauza unei atitudini greşite faţă de găini, dar, lucrul cel mai important, pentru incapacitatea de a se înţelege cu Androniha.

Și uite, stau împietrită și mă uit cu lacrimi în ochi la păsările liniștite, care ciuguleau acum pătimaș, așa cum se cuvine, din troace, așezate în șiruri ordonate. Nu m-am descurcat cu ele... Oare din nou o să plec la tăiatul copacilor? Sau la cositul fânului?

— Ei, ce v-ați demoralizat așa? îmi aruncă deodată Androniha, amenințătoarea Androniha. Cu mizerabilele astea nu oricine se descurcă dintr-odată. Doar nu sunt niște păsări simple, ci din Kolîma. Trebuie să le abordezi altfel. Și deși au o fire nobilă, italiană, aici s-au îndrăcit așa de tare, aici, în Kolîma. Se știe că nu suportă condițiile noastre din străinătate. Și chiar că nu le e bine aici. Ia uitați-vă la crestele lor. Vedeți?

Abia atunci am observat. Așa că iată de ce toată adunătura de găini arăta cumva cam palid, lipsită de culorile lor vesele, obișnuite. Înainte îmi spuneam: asta e pentru că sunt toate albe, nu e printre ele nicio găinușă pestriță, nu e niciun cocoș pestriț! Dar se părea că, în principal, pentru că la toate – și la găini, și la cocoși – crestele nu erau roșii, așa cum se cuvine, ci ușor rozalii, cu o nuanță cadaverică, de un galben palid.

— Avitaminoză! spune posacă Androniha. Așa sunt și ouăle lor: nu deosebești gălbenușul de albuș. Aici, dacă lucrezi de mântuială, într-o săptămână toate se curăță.

De același lucru se teme și medicul veterinar Kolotov, și el fost deținut, dar care se eliberase de multișor și locuia tot aici, la punctul veterinar al fermei zootehnice. Trece aproape în fiecare zi pe la hala noastră de păsări și, împreună cu Andronova, tot descântă ceva la păsări și se întristează amândoi.

— Ei, ia arat-o pe aia cu ochiul, spune veterinarul.

După aceea se întâmplă ceva care face în mod clar parte din domeniul magiei negre. Andronova se uită o clipă la mulțimea de păsări cu ochii ei ficși, rotunzi, ce aduc puțin cu cei ai păsărilor,

şi apoi, cu o mişcare abilă, precisă, prinde şi i-l dă lui Kolotov chiar pe singurul cocoş pe care îl doare ochiul. Chiar pe el! Unul din câteva sute, alb, ca toţi ceilalţi, cu aceeaşi creastă palidă ca a tuturor.

Se pare că pe ochiul cocoşului s-a format un fel de albeaţă, şi asta e tot o urmare a avitaminozei. Şi îngrijitoarea, şi medicul veterinar se neliniştesc tare: să nu cumva să dea vreo molimă în toate păsările. Medicul îi prescrie un unguent bolnavului. Apoi el şi Maria Grigorievna discută multă vreme despre cum s-ar putea schimba în bine raţia, regimul păsărilor, iluminatul halei.

— Ei, dacă ar ieşi la iarbă... Şi la soare!

Pentru a mă iniţia în tihnă în toate tainele, Andronova îmi propune să lucrez în prima săptămână în schimbul de noapte, când găinile dorm. Noaptea ai numai două griji: să menţii temperatura, adică să cari lemne şi să faci focul în sobă, iar a doua, să supraveghezi mortalitatea. Şi cum să faci astea? Păi să pleci mai des de la bucătărie, unde faci focul, să te duci în corpul unde umblă păsările. Cum vezi că una cade pe gânduri, începe să lase capul în jos, imediat iei toporul în mână şi-i tai capul!

Niciodată în viaţa mea nu am tăiat capul nimănui, nici măcar păsărilor, şi cuvintele şefei mele mă îngrozesc. Dar atunci îmi apare o amintire clară despre punctul forestier, cositul fânului, interlopele cu „mutilările" lor – încep să zâmbesc servil, să dau din cap înţelegătoare. Ca şi cum pentru mine nu e nimic mai simplu şi mai firesc decât să tai capul celor care „încep să lase capul în jos".

Chiar în prima noapte a avut loc catastrofa. Deşi nu am stat jos nicio clipă, inspectând tot timpul armata mea ce moţăia paşnic pe priciurile lungi, nu am reuşit totuşi să prind clipa fatidică în care una dintre ele „începe să cadă pe gânduri". Auzeam

numai pocnetul scurt al trupului care cădea. Și încă unul... Și încă unul... Acum cădeau pe podeaua acoperită de rumeguș, nemișcate, reci.

Mortalitate. Un cuvânt groaznic. Andronova era vestită tocmai prin faptul că în posesiunile ei nu existau pierderi. Și uite, în timpul primei mele nopți, trei capete. Am făcut-o de rușine pe Maria Grigorievna, am făcut-o de rușine pe Willi care garantase pentru mine, obținând pentru mine cu așa de mare greutate numirea în acest serviciu salvator pentru viața mea. Și m-am distrus și pe mine. Acum nu mai ies din muncile comune.

Stăteam pe vine, înghețată într-o atitudine îndurerată deasupra păsărilor moarte. Disperarea mea atinsese cote așa de mari, de parcă răposatele îmi erau trei surori.

Și deodată... Deodată a scârțâit ușa și cu pași mari, iuți, aproape bărbătești, a intrat Andronova.

— Știam eu! Uite, nu pot să închid un ochi, că gata! Deși am obosit ca un câine. Îmi zic, ia să mă duc eu să mă uit... Hai, mai repede! Avem apă caldă?

Da, aveam. Pusesem la fiert un butoi mare, mă pregăteam să spăl pe jos la bucătărie.

— Dați jos butoiul de pe sobă! Puneți-l pe jos! comanda Andronova, strângând găinile moarte.

Peste o clipă toporul era în mâinile ei, iar peste încă alte clipe toate cele trei răposate erau decapitate. Acum Andronova ținea în fiecare mână câte o găină, apucată de coadă, și le scutura din toate puterile. Am luat-o pe a treia și am început să copiez mișcările șefei mele. Nu mai aveam niciun strop de putere, dar în fine obiectivul a fost atins: din trupurile moarte sângele începuse să picure în șiroaie lente.

— Încă! Încă! Cu cât o să curgă mai mult, cu atât mai bine. Ce bine că încă nu a apucat să se instaleze rigoarea morții. Am simțit eu bine... Și acum, în apă fiartă!

Peste o jumătate de oră, păsările fusese deja curățate de pene și se aflau pe un scaun, având înfățișarea comestibilă cea mai demnă și amintind de o tejghea de la o măcelărie demult uitată.

Andronova și-a șters fruntea cu mâneca și s-a așezat pe o bancă.

— Ei, de ce tăceți? Gândiți cumva cu mintea dumneavoastră inteligentă, spuneți că Androniha e o ciudățenie? Prezintă mortăciunea ca fiind carne de categoria întâi. Și dumneavoastră ce v-ați spus, că nu mor de boală doar, ci de avitaminoză. Sunt curățele, sănătoase, numai că nu mai au putere să trăiască. Chiar ele cer a fi băgate în supa șefilor. Și șefii n-au ce să mai facă cu ele, o să le înfulece cu plăcere și o să le roadă și oscioarele. Doar e verificat. Dar acum, dacă e s-o luăm și pe partea cealaltă: direcția sovhozului nostru înțelege numai cifrele. Pentru ei, lucrul cel mai important este ca la rubrica „mortalitate" să nu fie nimic. Noi nu avem mortalitate, spun ei, pentru că suntem cei mai avansați și noi transformăm natura din Kolîma. Și dacă noi nu am pune liniuța asta, ci adevărata cifră, curată, dimineață o să fie pogrom, o să fie vai de oameni. Pe toate îngrijitoarele de păsări o să le trimită la muncile comune, iar pe noi, foștii deținuți, ca mine, păcătoasa, o să ne acuze de sabotaj și iar o să ne bage la zdup. Și de păsări o să fie rău. Pentru că, dacă o să ne trimită de-aici pe noi, care am muncit conștiincioase, o să pună niște persoane libere lipsite de conștiință, și atunci o să moară nu câte trei pe noapte, ci toate o să crape. Uite care e situația... Ei, acum știți care e treaba. Eu sunt vinovată, v-am explicat numai prin aluzii, iar dumneavoastră nu ați înțeles... Ei, am plecat. Am obosit ca un câine. Și sunt flămândă ca un șacal.

Era formula ei preferată, triplă: am muncit ca un bou, am obosit ca un câine, sunt flămândă ca un șacal... Îi plăcea să spună adevărul verde-n față, nu recunoștea niciun echivoc și niciun „centimetru de dulcegărie". Își pusese toată inima sa

amară în găinile şi cocoşii de dragul cărora, de fapt, era gata să muncească zi şi noapte.

— Dacă vreţi să învăţaţi, atunci uitaţi-vă bine, a spus ea a doua zi dimineaţă după prima noapte tragică cu păsările.

Şi nu m-am dus să mă culc după schimbul de noapte, ci toată ziua am umblat pe urmele ei, studiindu-i fiecare mişcare. De faptul dacă voi învăţa să mă descurc la ferma de păsări depindea acum viaţa mea. Şi am învăţat.

Mi-am dat seama cum trebuie să urc pe umeri sacul de cinci puduri[1] cu boabe, ca el să nu-mi cadă. Şi cum să deplasez cutiile uriaşe cu ouă ca să nu le sparg. Şi cum să curăţ cât mai raţional podeaua fermei, când îndepărtam găinaţul de pe ea, iar mai apoi să scot în curte sacul cu găinaţ şi să-l arunc în colţ, pentru îngrăşăminte. Şi cum pot să car mai repede o căldare cu apă, pentru a nu începe să înjure cărăuşul Filka. Şi multe, multe altele.

Ziua de muncă începea şi se termina în întuneric, dura de la 5 dimineaţa până la 10 seara. Acum dormeam numai pe spate, cu mâinile băgate sub cap. Mâinile trebuiau neapărat să fie libere, pentru a se odihni puţin în timpul nopţii scurte. Atunci mi-am dat seama prima dată cu adevărat ce înseamnă cuvintele unui cântec popular: „Mă dor mânuţele albe de la muncă"!

Şi la păsări mă uitam cu atenţie. Începusem să le resping atacurile asupra căldării cu amestec, să împrăştii egal furajele în troace, să adun ouăle din cuibare (mâinile mele erau mereu ciugulite până-mi dădea sângele), am învăţat chiar să caut în mulţimea de păsări pacienţii medicului veterinar Kolotov.

Făceam totul conştiincioasă, chiar cu o conştiinciozitate excesivă, deşi nu simţeam nici cea mai mică simpatie pentru

[1] Pud – veche unitate rusească de măsură pentru greutăţi egală cu 16,38 kg (n. red.).

protejatele mele. Găinile continuau să bârfească şi cu îngrijitoarele, şi între ele. Ele se ocupau tocmai cu micile certuri domestice, ridicându-şi capetele din cuiburile lor, ca nişte vecine arţăgoase pe ferestrele unui apartament comunal. Iar cocoşii aveau tot felul de răfuieli neruşinate, ca la beţie, spărgându-şi capetele unul altuia. Şi multă vreme după răfuială ei îşi tot agitau belicos aripile şi tot strigau din diferite colţuri ocări murdare. Aşa că, în mod clar, nu aveam pentru ce să îndrăgesc asemenea păsări.

Numai când se nimerea să lucrez în schimbul de noapte, când le vedeam dormind, uneori îmi apărea pentru ele un sentiment de părere de rău. Dădeam roată halei, le priveam siluetele amărâte zburlite pe priciurile lungi şi crestele palide ce le atârnau într-o parte şi-mi aduceam aminte că sunt lipsite de soare şi de pajiştea verde, că nu au nici căpşorul lucios, nici bărbuţă mătăsoasă, cum au surorile lor de pe continent. Ceva din aceste scânduri pe care stăteau îmi aduceau aminte de baraca noastră noaptea, de priciurile noastre de-a valma. În făpturile astea vii care aveau un somn neliniştit în mod clar se vedea ceva comun cu noi. Şi ele erau lipsite de libertate. Şi ele duceau lipsă de vitamine. Şi ele aveau mereu toporul atârnând deasupra capului.

Odată am fost aşa de mult pătrunsă de acest sentiment ciudat, că nici nu am observat că s-a deschis uşa şi a intrat Andronova. Ea venea des în toiul nopţii, în mod clar nu se prea baza pe priceperea mea. De regulă, tăbăra asupra mea cu întrebări. Toate sunt vii? Dar le-am pus untură de peşte în amestec? Dar Kolotov nu a mai venit? Am spălat troacele cu sodă sau doar aşa?

Dar, de data aceasta, s-a uitat cumva atentă la mine şi a întrebat deodată:

— Vă pare rău de ele, de ticăloasele astea, da? Merită asta, mizerabilele! Ne-au ciupit de tot mâinile...

Şi deodată, hodoronc-tronc, a început să vorbească despre Klava, cea care lucrase aici înaintea mea. Probabil că am auzit, zice, că Klava asta a fost trimisă de aici din cauza ei, a Andronovei? Ei, dar ce să mai vorbim? Ştie ea foarte bine ce furioase sunt pe ea intelectualele astea deţinute politice, şi cum îi spun în toate felurile... Dar ele nu ştiu cum îşi bătea joc Klava asta de păsări. Le turna amestecul în troacele murdare, adăpătoarele nu le spălase niciodată, iar noaptea, uneori, făcea foc la bucătărie numai să-i fie ei cald. Şi astea din hală n-au decât să moară pe priciurile lor. Numai să nu mai care lemne! Ea se salvează, vă daţi seama, dar creaturile astea vii n-au decât să se strângă acolo, bine că nu au gură să vorbească... Şi astea, intelectualele, n-au decât să-i spună ei, Andronihăi, cum vor. Dacă-i furie, furie să fie! Sigur, ea e om simplu, un agronom de colhoz, nu a ţinut cursuri la universitate. Dar ea nu permite ca alţii să-şi bată joc de animale acolo sau de păsări.

Şi după alte câteva zile, când am cerut voie să dau o fugă până la cantina din lagăr să mănânc, Andronova a început să mârâie:

— Ce să mâncaţi acolo fiertura aia! Uite, luaţi o oală de aici şi aduceţi-vă porţia încoa. O s-o dregem cu nişte lapte acru de la păsări şi o să batem şi un ouşor în ea. Şi uite ce mai supă ratatouille de prima mână o să iasă! Nici eu nu dau fuga la cantină. În cantina pentru cei liberi, pentru foştii deţinuţi, e aceeaşi fiertură, numai că pentru ea trebuie să mai dai şi bani!

De atunci am început să mâncăm împreună, înfulecând, aşa cum se obişnuieşte în lagăr, din aceeaşi farfurie. Turnam în caşa de lagăr untură de peşte împrumutată de la găini. Fierbeam kisel de ovăz din ovăzul păsărilor. În fine, mâncam în fiecare zi câte trei ouă la două persoane – unul la supă şi unul sub forma unei delicatese naturale. (Nu voiam să luăm mai mult,

pentru a nu scădea indicatorii producției de ouă. În funcție de ei se aprecia munca noastră.)

Spre vară, mă întremasem fizic așa de mult datorită acestui fel de a mânca, încât puteam deja, din nou, îndepărtându-mă de soarta mea, să mă gândesc la problemele noastre comune. Ce se va întâmpla cu țara? Doar în vara asta a anului 1942 fasciștii germani se află pe Volga. Pe Volga! Dar toate aceste neliniști generale veniseră asupra celei mai mari dintre ele, celei mai profunde: deja de un an nu mai știam nimic despre fiul meu cel mare.

Androniha cea înfricoșătoare, care se atașase de mine în ciuda apartenenței mele la specia pe care o ura așa de mult, de „intelectuale", mă liniștea în maniera sa obișnuită. „Cum au venit, așa o să plece", spunea despre fasciști. „Nu se duce nicăieri, nu ajung scrisorile...", spunea despre fiul meu. Dar în suflet și ea era neliniștită și, pentru a mă alina pe mine, chiar îmi adusese de la biblioteca liberă cărți și nu protesta dacă, în schimburile de noapte, îmi alegeam uneori o oră pentru a citi puțin.

— Aveți grijă numai să nu adormiți în timp ce citiți! mă prevenea ea. Că acum se zice că zootehnistul nostru umblă nopțile pe aici, vrea să vadă dacă oamenii nu dorm când sunt de serviciu.

Și, într-adevăr, într-una din nopți zootehnistul Rubțov, precum Harun al-Rashid, a apărut pe neașteptate în pragul halei mele.

Deja de peste șase ani nu mai avusesem ocazia să vorbesc cu oameni liberi obișnuiți, care să nu fie angajați la închisoare. De aceea m-am tulburat când acest om liber, specialist, membru de partid, venit în Kolîma prin contract, s-a așezat pe un taburet cu intenția clară de a sta de vorbă cu mine.

— Ce citiți?

Citeam memoriile lui Madame de Sévigné, o cărticică jerpelită, îngălbenită, o anexă la revista „Niva" din nu știu ce an antideluvian. Rubțov își aruncă privirea asupra ei. Nu, el voia să vorbească despre altceva.

— Ei, ce spuneți, sunteți mulțumită acum de viață, de muncă? Cred că vă e destul de bine aici. E și cald, nu duceți lipsa mâncării, uite, chiar puteți să vă găsiți și câte-o oră pentru citit.

Avea o intonație neliniștitoare, care parcă cerea un răspuns la alte întrebări nerostite, dar mult mai importante. Era clar că omul nu se lăuda deloc cu o atitudine liberală față de sclavi, dimpotrivă, se teme să nu semene chiar el cu un proprietar de sclavi.

(Folosesc acești termeni fără niciun fel de pretenție de a defini formațiunea social-economică. Pur și simplu pe atunci cuvântul acesta intrase deja în limbajul celor din Kolîma. Chiar eu auzisem odată cum un brigadier liber striga în receptor: „Să ne trimiți vreo șapte-opt sclavi." E adevărat, apoi a început să râdă și a spus că „sclav" este o abreviere de la „mână de lucru"[1].)

Zootehnistul Rubțov era, așa cum se spunea, nu dintre acei oameni care închid ochii la tot. Willi îmi povestea despre ciocnirile lui frecvente cu directorul sovhozului, Kalmîdov (despre care o să vorbesc mai târziu). Iar umanismul lui Rubțov față de deținuți îl simțeam zilnic pe pielea noastră. De aceea i-am răspuns cu un respect sincer:

— Vă mulțumesc! Aici, la ferma zootehnică, e parcă pe altă planetă. Sunt bucuroasă că și dumneavoastră sunteți membru al aceluiași partid din care am făcut și eu parte înainte de a

[1] Joc de cuvinte în limba rusă *rab* – rob, sclav, *rabociaia sila, rabsila* – forță de muncă (n. tr.).

deveni ceea ce vedeți acum. Sunt pur și simplu foarte bucuroasă că au mai rămas acolo asemenea oameni ca dumneavoastră.

— Păi ce văd în dumneavoastră? O îngrijitoare de păsări! E o muncă de onoare!

Atunci nu am mai rezistat.

— Desigur! Dacă asta ar fi fost profesia mea adevărată. Dar așa e puțin irațional. Mai întâi înveți, obții grade științifice... Apoi pleci la tăiat copaci sau, ca o favoare deosebită, la ferma de păsări. Apropo, dacă ținești minte, un iobag din secolul trecut, Famusov, mâniindu-se pe o fată iobagă, o amenința, ca represiune, că o trimite la ferma de păsări. „Ia marș în casă, să aveți grijă de păsări"! Au trecut peste o sută de ani. Și acum eu, cercetător științific, târăsc saci cu găinați de pasăre cu sentimentul că mi s-a arătat o mare încredere, și cu spaima să nu fiu din nou trimisă la tăiatul copacilor. Dar asta, cum să spun, ca aspect general. Iar în particular, vă sunt infinit de recunoscătoare. De mult aș fi ajuns în taiga, la cositul fânului.

Rubțov se uita la mine din ce în ce mai atent. Pe fața lui uscățivă se citea și o atenție încordată, și, concomitent, o oarecare tulburare.

— Da, sunt multe absurdități. Și lucruri de neînțeles. A tăcut puțin. Dar, în comparație cu muncile comune, aici vă e mult mai bine, nu?

— Cum să nu! Am început să râd și am răsfoit repede paginile memoriilor lui Madame de Sévigné. Aaaa... Uitați aici! Despre soarta insurgenților. Iată ce scrie: „Nefericiții obosiseră așa de tare din cauza trasului pe roată, că spânzuratul li se părea o odihnă adevărată..." E bine zis, nu?

Zootehnistul-șef a hohotit scurt. Apoi mi-a întins mâna.

— La revedere. Vă rog să mă scuzați, încalc regulile bunei-cuviințe. Doamna trebuie să întindă mâna prima.

— În circumstanța de față, lucrurile acestea nu se mai întâmplă. Cel mai important este că încălcați regimul. Angajații liberi nu trebuie să întindă mâna deținuților.

Mi-a strâns cu putere mâna și, după ce s-a întors repede, a plecat.

Uneori schimbul de noapte era verificat și de cel de-al doilea zootehnist, Orlov. Nu era membru de partid, dar era un om care văzuse multe în viață și, cum se spunea, se grăbise să vină în Kolîma în calitate de angajat liber, ca să nu fie nevoit să vină altfel. Era din Kostroma, apăsa foarte tare pe litera „o", îl recita pe de rost pe Prișvin și devenea extrem de pătimaș când era vorba despre sat. Se pare că durerile colhozului îl afectau chiar mai tare decât tot ce văzuse aici, în sovhozul Elghen.

— Păi nu e deloc rău că lucrați la noi la ferma de păsări, mi-a spus el odată. Uite, o să vă eliberați în curând (el tot repeta că în curând toți o să fie eliberați), așa că, cel puțin, o să știți ce înseamnă munca la colhoz.

Avea dreptate. Și eu mă gândeam adesea la asta, când mă cocoșam sub o altă povară de multe puduri. În viața mea anterioară avusesem o amintire rușinoasă. Odată, cam prin 1934, am fost într-o delegație de la ziar într-un sat tătăresc. La un moment dat, a trebuit să iau ceva din mâna unei femei de vârsta mea, o colhoznică tânără, Mansura. Mi se pare că-mi vindea niște ouă și le număra. La un moment dat, mâinile noastre s-au aflat una lângă alta. Și Mansura a spus: „Eeeei, ce mânuțe! O frumusețe!"

A spus asta fără nicio urmă de răutate. Pur și simplu îi plăcuseră degetele mele subțiri, albe, îngrijite. Ele se conturau așa de clar pe fondul mâinii ei mari, muncite, de un roșu maroniu, cu vene pronunțate, cu degete crăpate și unghii rupte. Ea nu voia să mă supere, dar am văzut și eu aceste două mâini, a mea

și a ei, în prim-plan, ca într-un film. Și am simțit o rușine arzătoare. Cu mâinile astea am venit eu s-o învăț cum să construiască ea comunismul. De multe ori după aceea, când eram în izolator, când mi-am făcut în minte de o mie de ori necrologul, amintirea aceasta îmi reapărea și mă chinuia.

Dar acum... Are dreptate zootehnistul Orlov. Acum am aceleași mâini ca și ale acelei Mansura. Într-un an de muncă la ferma de păsări din Elghen mi-am dat seama cu adevărat pentru prima oară ce înseamnă munca țăranului. A țăranului adevărat, nu pur și simplu a unui ocnaș, ca la tăiatul de copaci sau la cositul fânului.

Cât de plini de înțelegere și umani am trăi toți acum, dacă am putea pleca de aici! Renunțând la toate privilegiile nemeritate... Punându-ne în acord faptele cu gândurile...

Ei, nu, și asta e tot o iluzie. De fapt, probabil nu am mai putea să trăim. De oboseală. Ne-am fi întins și noi „creasta palidă", acea parte a sufletului decolorată de avitaminoză și de suferințe, care așa de mult tot încearcă să cadă de pe prici, scurt, să se lovească de podea și să rămână așa împietrită în beatitudinea neființei.

Capitolul 18

În mâinile cui e toporul

Uneori, auzi de la oameni care au trăit în libertate în timpul epocii lui Stalin că lor le-a fost mai rău decât ne este nouă. Într-o anumită măsură e adevărat. În primul rând, şi e lucrul cel mai important, noi am fost feriţi de soartă de un mare păcat: de a lua parte direct sau indirect la crimele şi umilinţele asupra oamenilor. În al doilea rând, aşteptarea nenorocirii este uneori mai chinuitoare decât nenorocirea însăşi. Dar tocmai despre asta e şi vorba, că nenorocirea care ni s-a întâmplat nouă, aşa groaznică cum este, nu ne-a eliberat de aşteptarea mereu chinuitoare a unor noi lovituri.

Specificul iadului nostru din Elghen consta în faptul că pe uşa lui nu era scris „Lăsaţi orice speranţă pentru totdeauna". Dimpotrivă, o speranţă era. Nu eram trimişi în camere de gazare sau la spânzurătoare. Alături de muncile care ne condamnaseră la moarte erau şi munci în care puteai supravieţui. E adevărat, şansele de viaţă erau mai mici decât cele de moarte, dar totuşi erau. Exista o speranţă slabă, pâlpâitoare, ca o luminiţă în bătaia vântului, dar totuşi era. Şi dacă este o speranţă, atunci apare şi frica.

Aşa că, în general, nu puteam spune că nu aveam de ce să ne temem, nu puteam spune că nu mai trăgeam cu urechea la paşii ce se auzeau, că nu ne tot uitam la umbrele pe care le

vedeam, nu puteam să ne simțim că suntem oameni care chiar nu mai au ce pierde... Oho, și ce mă mai temeam să nu-mi pierd găinile cu crestele palide, și pe Maria Andronova a mea, și pe Willi, și posibilitatea de a slugări de dimineață până seara, dar nu în aer liber, ci într-o încăpere.

Și eu nu eram singură. Mai ales cei care reușiseră să se smulgă, măcar pentru o perioadă scurtă, de la muncile comune, trăiau în aceeași groază eternă. Etape. Carcere. Informări către anchetator. Deschiderea unor dosare noi cu posibile condamnări la moarte. Aveai, aveai la ce se te aștepți și de ce să te temi.

Peste un an a durat activitatea la hala mea de păsări și în fiecare zi mi se strângea inima când vedeam că apar la fermă tot felul de persoane oficiale: un brigadier din zona centrală, ofițerul de regim, lucrătorii de la URC. Oh, nu știu de ce, mi se pare că s-a uitat la mine foarte fix! Uite, acum o să spună: „Hai, cu lucrurile!" O, Doamne-ajută! Trece pe lângă mine... Deci de data asta, nu. Și sacul de cinci puduri de pe umeri mi se pare o povară ușoară și veselă. A trecut. Dar mâine, din nou...

Androniha îmi face niște caracterizări excelente la muncă. Zootehniștii nobili m-au premiat deja de două ori „pentru indicatorii producției de ouă" cu o scurtă vătuită de categoria întâi și cu niște ghete rezistente. Și totuși... Nu în mâna lor se află soarta noastră, nu ei sunt stăpâni pe „viața și moartea" noastră. Nu în mâinile lor se află toporul ridicat deasupra capetelor noastre. Dar în ale cui?

În aproape întreaga perioadă de mulți ani de la Elghen stăpânii de fapt ai vieții noastre erau doi: comandantul lagărului din Elghen, Zimmerman, și directorul sovhozului din Elghen, Kaldîmov.

Kaldîmov, oricât de ciudat ar fi, era filosof. Filosof de profesie. Absolvise Facultatea de Filosofie și predase undeva materialism dialectic. În Kolîma venise de bunăvoie și, cum se

spunea, în legătură cu niște relații de familie delicate. Fata lui, o elevă de 14 ani, născuse pe neașteptate un copil. După ce a luat-o pe tânăra mamă și pe copil, Kaldîmov s-ar fi decis să pornească mai departe, să se salveze de gurile rele.

Era înalt, lat în umeri, foarte rumen în obraji, cu dinți albi impecabili. În toată înfățișarea lui, în mișcări, în mers, în felul în care călărea pe câmpurile sovhozului (neapărat pe un cal alb) se simțea amprenta familiei țărănești mordvine[1], fiind prima ei generație care făcuse studii superioare. În ceea ce privește serviciul, el, așa cum se spunea, se implica personal, și dacă e să judecăm după îndeplinirea planurilor, se pare că el conducea destul de bine acest sovhoz din taigaua Kolîmei cu „forța lui de muncă" formată din deținuți, care mai bine s-ar numi „neforță de muncă", pentru că oamenii abia își târau picioarele.

El își dădea seama de asta și-și conducea gospodăria tocmai ca pe una extensivă, întemeiată pe munca manuală a sclavilor, pe schimbul frecvent al „contingentelor epuizate". Când i se raporta despre alte creșteri ale „mortalității" deținuților, el răspundea: „O să primim alții noi. O să mă duc la Magadan. O să facem rost." El considera că e mult mai eficient să te duci în Magadan și să faci rost de acolo de serii proaspete, decât să te chinui cu niște morți vii din rândurile eșaloanelor politice din 1937, pe care îi băga la OPZ și le dădea puturoșilor rații de pâine mărite. Extrem de avantajoase erau „contingentele proaspete" din acești ani de război, când în locul unor intelectuali care abia își trăgeau sufletul, din Moscova sau Leningrad, puteai face rost foarte bine de niște ucraineni din Vest, tineri, sănătoși, care se pricepeau la muncile câmpului, sau, cel

[1] Care face parte din rândul mordvinilor, unul dintre cele mai numeroase popoare indigene din Rusia (n. red.).

puțin, fete, „ukaznice"[1], arestate pentru plecare neautorizată de la locul de muncă.

El nu era sadic. Nu se bucura de chinurile noastre. El pur și simplu NU NE BĂGA ÎN SEAMĂ, pentru că, la modul cel mai sincer, NU NE CONSIDERA OAMENI. „Mortalitatea" forței de muncă din rândul deținuților o lua drept cea mai obișnuită tulburare a producției, cum ar fi, să spunem, defectarea unei cositoare. Și în ambele cazuri exista aceeași concluzie: trebuie să facem rost de unele noi!

El nu-și dădea seama de propria-i cruzime, era pur și simplu pentru el ceva obișnuit. Uite, de exemplu, un dialog între el și zootehnistul Orlov, auzit întâmplător de o deținută politică de-a noastră care spărgea bălegarul în regiunea fermei zootehnice.

— Și încăperea aceasta de ce e goală? întreabă Kaldîmov.

— Aici au fost taurii, răspunde Orlov, dar acum i-am scos de aici. Acoperișul e spart, colțurile sunt înghețate, și grinzile au putrezit, e periculos să lași aici animalele. O să facem reparație capitală.

— Nu trebuie să cheltuim mijloacele cu o asemenea vechitură. Mai bine faceți-l baracă pentru femei...

— Ce spuneți, tovarășe director! Păi nici taurii nu au rezistat, au început să se îmbolnăvească aici.

— Păi asta spun și eu, taurii! Sigur, n-o să riscăm viața taurilor.

Asta nu era o glumă, un spirit, nici măcar o ironie sadică. Era pur și simplu convingerea profundă a unui stăpân chibzuit, care știa că taurii sunt baza vieții sovhozului și că numai obtuzitatea extremă a zootehnistului Orlov permite să fie puși pe același plan cu deținutele.

---

[1] Deținuți arestați în urma unui decret, ucaz (l. rusă – *ukaz*) (n. tr.).

În condiția „măgăriei lui sangvine", a senzației permanente de fermitate și viabilitate a tezelor și citatelor învățate, cred că ar fi fost extrem de mirat dacă ar fi fost numit în față proprietar de sclavi sau un vătaf peste sclavi. Acea „scară a lui Iacov", la baza căreia se aflau deținuții și care era încununată de Cel Mare și Înțelept, iar pe undeva, pe la mijloc, totuși, mai aproape de partea de sus, se afla și directorul de colhoz, și el făcând parte din nomenclatură, i-ar fi părut de neclintit și existând de secole. Convingerea fermă în neschimbarea acestei lumi, cu ierarhia ei, cu formele ei ce intraseră în modul de viață, se simțea în fiecare cuvânt, în fiecare gest al directorului. Tot ce nu intra, ce nu începea în lumea asta în care crescuse el, în care învățase și urcase treptat până la poziția de azi venea de la Necuratul. El mergea ca un stăpân nu numai peste sovhozul care îi fusese încredințat, ci pe tot pământul.

Uneori, se pare că se plictisea după abstracțiunile lăsate pe continent. Din punct de vedere organic ele intrau în orizontul său. De aceea el le ținea cu plăcere, din când în când, niște cursuri pe teme teoretice angajaților liberi din sovhoz. Când Willi Rubert s-a eliberat și a început să lucreze deja în calitate de economist, angajat liber, la sovhoz, a fost nevoită să asculte prelegerile acestea.

Nu erau deloc mai rele ca altele. Directorul avea o memorie bine antrenată și din când în când chiar își ridica privirea veselă, albastră, din hârtii. Și cu terminologia totul era în ordine. „Mândria" mergea mereu alături de epitetul „legitim". „Gloria" era, desigur, „nestinsă", „patriotismul" „dătător de viață". Se descurca și cu noțiunile filosofice. „Teoretizarea" mergea mereu cu epitetul demascator „goală". „Retorismul" era „sec", iar „empirismul", evident, „neputincios".

La aceste prelegeri, desigur, nu arăta nici cea mai mică îndurare pentru cei care aveau tot felul de abateri, cum ar fi

mecaniciştii vulgari, idealiştii menşevizanţi şi alte feluri de deborinişti[1]. Dar când cineva din administraţia lagărului îi dădea replica în sensul că şi la noi, la Elghen, există astfel de filosofi subversivi, Kaldîmov se uita cu nişte ochi goi şi lăsa replica nebăgată în seamă. Nimic nu-i afecta fruntea senină. În conştiinţa lui nu se legaseră siluetele cenuşii ale muncitorilor care abia se mai ţineau pe picioare venind de la munci, şi acele „construcţii" pe baza cărora i se propunea „să se lupte" cu nişte adversari ideologici nevăzuţi, a căror demascare era numerotată clar pe puncte şi subpuncte şi intra în componenţa biletelor de examen cu care îşi ţinea examenele de la facultate.

Toporul care era în mâna lui Kaldîmov şi care stătea mereu ridicat deasupra capetelor noastre secera nu persoane, nu indivizi, ci grupe de deţinuţi, detaşamente întregi. El nu dădea niciodată o comandă ca asta: „Ivanov, la tăiatul copacilor!" sau: „Petrov, la cositul fânului!" Toporul cădea imediat peste un grup mare. Dispoziţiile sunau aşa: „Să se ia 50 de oameni de la baza agricolă şi să se trimită la Tioplaia dolina!" sau: „70 de suflete de muncă în spaţiu acoperit să se ducă la târnăcop!"

Nu era interesat dacă în acel colţ al taigalei exista cât de cât vreo urmă de locuinţă, măcar cel mai primitiv acoperământ în faţa stihiilor din Kolîma. La fel de rumen în obraji, cu acelaşi zâmbet care-i descoperea dinţii impecabili, el îi „revoca" pe cei asupra capetelor cărora se lăsase toporul lui şi se ducea la Magadan „să facă rost" de serii noi.

E ciudat faptul că borfaşii, care le dădeau tuturor şefilor tot felul de porecle licenţioase, multă vreme îi spuseseră lui Kaldîmov numele adevărat. Numai o dată Lenka Riabaia, care uneori citea cărţi şi avea obiceiul să „spună poveşti" în baracă, a început să zică în gura mare:

---

[1] De la numele lui Abram Moiseevici Deborin (1881–1963), filosof marxist sovietic (n. tr.).

— Numele lui de familie adevărat nu e Kaldîmov, ci pur şi simplu Dîmov. Iar KAL[1] este prenumele lui.

De atunci, aşa a rămas.

În ceea ce o priveşte pe comandanta lagărului, Zimmerman, interlopii îi spuneau uneori Ştiuca (din caza dinţilor de sus ieşiţi înainte, deasupra buzei inferioare), iar uneori pur şi simplu Zimmermanşa. Cel puţin o strigătură absolut deocheată, compusă de aceeaşi Lenka Riabaia şi cântată de toată lumea interlopă, începea cu versurile:

S-a urcat Kal Dîmov în maşină,
Zimmermanşa e la volan...

Valentina Mihailovna Zimmerman era membră de partid cu vechime, din 1918 sau 1919. Unele dintre ale noastre, care erau mai bătrâne, chiar recunoscuseră în ea pe fostul tovarăş, îşi aduceau aminte de ea la şedinţele de partid de la începutul anilor '20. E adevărat, recunoaşterea asta era unilaterală. În ceea ce o priveşte pe Zimmerman, aceasta nu mai ţinea minte absolut nimic. De exemplu, nu se oprise niciodată în vizitele sale la barăci lângă Hava Maliar, care se sufoca, cuprinsă de crize groaznice de inimă, pe care în libertate o cunoştea foarte bine şi făcea parte din aceeaşi organizaţie de partid.

Comandanta din Elghen avea pe atunci peste 40 de ani şi îşi păstrase o siluetă zveltă, suplă. Aşa că uneori, când era în uniformă militară, înconjurată de cei de la Interne şi diverşi ofiţeri, şi mergea prin barăci, putea fi comparată cu frumoasa Ilse Koch[2].

---

[1] Joc de cuvinte, în l. rusă, *kal* însemnând „rahat", „fecale" (n. tr.).

[2] Soţia lui Karl-Otto Koch, comandant al lagărelor de concentrare naziste Buchenwald şi Majdanek (n. tr.).

Până acum, până în anii '70, s-a păstrat în mediul nostru discuția despre Zimmermanșa. Printre ultimii mohicani de la Elghen care cu greu își duc restul zilelor, se află oameni care nutreau pentru Zimmerman chiar un anumit respect pentru faptul că fusese CINSTITĂ. Da, pur și simplu cinstită în sensul literal al cuvântului. Ea nu fura alimente de la masa deținuților, nu lua mită pentru eliberarea de la muncile extrem de periculoase, nu făcea nicio combinație cu vistieria lagărului, lucru pentru care se și remarcase ca un fel de corp străin printre colegii săi care nu o iubeau deloc.

În afară de onestitate, îi mai era specific și un anumit ascetism. Se știa că Zimmerman, necăsătorită, trăiește alături de doi fii, nu ia parte la nicio beție și la distracțiile șefilor din Kolîma. Existau chiar zvonuri că mai-marii din Sevlag nu puteau s-o sufere. Bețivanii, corupții și depravații adulmecau în ea ceva străin și săreau din fața ei, așa cum se spune că sare lupul din fața unor prădători din altă specie.

Dar eu (deși știu că mulți vor considera asta o erezie) mă gândisem atunci, și mai ales acum, la problema asta. Ce valoare au asemenea virtuți ca onestitatea, moderația nevoilor personale și chiar incoruptibilitatea când toate aceste calități sunt dăruite unei persoane care îndeplinea funcția de călău față de alți oameni? Și cine este mai uman: comandantul Puzancikov, care a înlocuit-o mai târziu în funcție pe Zimmerman, care nu suferea deloc de ascetism, dar care uneori știa să treacă cu privirea faptul că un deținut lua de la baza agricolă o frunză de varză salvatoare, sau Zimmermanșa, care omora și omorâse mulți oameni total dezinteresat, pornind numai de la imbolduri ideale, în opinia sa?

Ea discuta cu toți într-un stil sacadat și fără milă, dar se adresa tuturor cu „dumneavoastră". Ea arunca la hârdău toate

ceaunele „făcute pe ascuns", găsite în baracă la percheziție, cu cașă în ele, dar avea grijă ca toată untura de pește ce se cuvenea a face parte din norma deținuților (de genul zero virgulă câteva sutimi de om) să ajungă în ceaun, ocolind labele prădătoare ale „șmecherilor".

Spre deosebire de Kaldîmov, ea distingea în mulțimea de deținuți anumite siluete și toporul ei cădea adesea nu numai asupra unui grup de oameni, dar și a unor gâturi individuale. În particular, asupra gâtului meu. Și atunci ea pornea, evident, din nou de la cele mai nobile principii, în opinia sa, din lupta pentru onestitatea, integritatea și respectarea regimului.

Trebuie să spun că, în problema furtului, în mediul nostru se formase o opinie aproape unanimă. Furt era considerat și condamnat corespunzător de opinia publică numai însușirea proprietății PRIVATE a cuiva. În ceea ce privește produsele alimentare la care aveam acces prin natura muncii, eram convinși că era dreptul nostru de a ne bucura de ele, luând puțintel, pentru că pe față nu ni se permitea.

— La mine au furat mai mult, spunea Androniha mea, spărgând ouăle pentru a da culoare fierturii noastre de lagăr. Ca să nu mai zic să am făcut efort cinci ani fără niciun ban, mi-au mai confiscat și averea, și asta pentru nimic, pentru nimic. Fetița ar fi putut să vândă câte ceva și să trăiască cât timp părinții erau la închisoare. Dar nu, au luat toată mobila. Și, ca un făcut, abia cumpărasem șifonierul... Lăcuit!

— Știi, spunea visătoare Willi Rubert, noi două am putea fura chiar zece ouă pe zi. Nimeni nu se gândește la noi. Niște intelectuale...

Limitându-ne numai la „dregerea" supei, pentru care alegeam ouăle cele mai sparte, nu ne temeam în niciun caz pentru conștiința noastră, ci pentru „procentul de ouă furate". Dar și acesta ne determina munca.

Zimmerman nu pierdea nicio situație care i se aducea la cunoștință. Indignată de „neglijența" șefilor de la producție, ea semna un număr imens de ordine cu băgarea la carceră pentru „prăduială" de la locul de muncă. Și nu-i tremura mâna. Și nici nu-i treceau prin minte scrupule despre faptul că oamenii care atentaseră la proprietatea socialistă sfântă erau unii care făceau foamea. Doar ea era CINSTITĂ. Nu fura, nu lua mită. Și atunci nu ea, de la înălțimea acestor virtuți, era făcută să o pedepsească pe curajoasa care a cutezat ca, în timpul muncilor la depozitul de legume, să muște cu dinții care-i cad din cauza scorbutului, din cartofii cruzi ai statului?

În timpul domniei lui Zimmerman, Eva Kriceva a primit un nou termen de pedeapsă pentru „furt de cartofi de la baza agricolă". Când medicul deținut Markov îi făcea comandantei rapoarte despre demersurile referitoare la folosirea sulfidinului pentru deținuții care aveau o formă gravă de pneumonie lobară, ea punea mereu, cu scrisul său clar, rezoluția: „Nu se aprobă." În urma unei asemenea rezoluții a murit Asia Gudz, o scriitoare talentată, o femeie încântătoare. Așa a murit, încă tânără, la 25 de ani, Lialia Klark, arestată pe când era studentă. În ultimul caz, Zimmerman și-a scris rezoluția și mai ferm, explicându-i verbal lui Markov că Klark nu e numai dușman al poporului, dar, în plus, mai e și jumătate nemțoaică, jumătate englezoaică. Iar sulfidinul, așa cum se știe, era deficitar în Kolîma și rezerva trebuia să fie păstrată în cazul unor boli ale unor oameni prețioși de pe front sau din spatele frontului.

Comandanta apăra din toate puterile principiul onestității și integrității bunului poporului.

Și mai sever se lupta Zimmerman cu curățenia trupească. Când trimitea în etape, băga la carceră pentru „legătura unui deținut cu o deținută" sau, și mai rău, „pentru legătura unui deținut cu un angajat liber", pe fața ei se putea citit nu numai

mânia conducătorului, dar și disprețul clar față de desfrânați. Ei pângăriseră albeața veșmintelor ei de femeie văduvă. Și ea nu se îndoia niciodată că la baza tuturor legăturilor se află numai desfrâul.

Poate că tocmai în această înlănțuire liberă de considerații a apărut acel grăunte care, după ce a crescut, ne-a făcut să vedem acea bolșevică fanatică din primii ani ai revoluției, „scurta de piele", în înfățișarea comandantului de lagăr îmbrăcat în uniformă militară croită după modelul creat de Ilse Koch.

Evoluția lui Zimmerman ar trebui să constituie o temă de cercetare specială pentru vreun istoric, sociolog, mare scriitor. Pe mine mă depășește.

Atunci, mi se părea uneori că ea nu poate să nu-și dea seama de caracterul tragic al situației sale, că pentru ea zona noastră din Elghen este tot zonă. Uneori mi se părea că, într-o bună zi, ea se va putea privi de la distanță și-și va băga gâtul în laț.

Dar probabil astea erau numai niște gânduri de intelectual, pentru că sfârșitul vieții ei este extrem de favorabil. Se spune că până și acum Zimmermanșa noastră, decorată cu medalia „Pentru victoria asupra Germaniei" (deși nu a plecat din Elghen!), trăiește, cum să spun, „odihnindu-se pe merit", primește o pensie și folosește cantina vechilor bolșevici de la Riga, unde se întâlnește adesea cu cei asupra căror capete chinuite, lipsite de drepturi, a ținut ridicat toporul ani întregi. Și nu numai că l-a ținut, dar l-a și lăsat să cadă.

Capitolul 19

Virtutea triumfă

După ce trăiești ani întregi într-o lume dominată de tragedie, te împaci cumva cu durerea permanentă, uneori chiar înveți să te detașezi de ea. Te liniștești cu faptul că suferința arată esența lucrurilor, că ea e o plată pentru o privire asupra vieții mult mai profundă, mai apropiată de adevăr.

În acest sens, soarta mea din lagăr a fost de invidiat. De parcă un editor m-a trimis cu bună știință pentru a aduna material în cele mai diferite cercuri ale iadului, unde am putut vedea ciocniri ale caracterelor, faptelor, gândurilor, în cea mai clară lumină.

Era insuportabilă numai atunci când suferințele deveneau plicticoase, când se repetau situațiile prin care deja trecuseși, când rămânea numai chinul ca atare, fără posibilitatea salvatoare și nobilă de a medita. Și asta se întâmpla de fiecare dată când eram trimisă, iar și iar, într-o altă tabără de muncă alături de penali, în calitate de soră medicală.

Așa s-a întâmplat și de data aceasta. Noua tabără de muncă se numea jucăuș, Zmeika[1]. Din nou foametea de care mă dezobișnuisem de un an, împărțind frățește cu găinile rația lor generoasă. Din nou mulțimea de țânțari din taiga, barăcile

[1] În original, diminutiv de la „șarpe" (n. tr.).

strâmbe cu priciurile de-a valma și, lucrul cel mai important, din nou inelul strâns al singurătății. Nu ai cu cine schimba un cuvânt. Numai fete penale, parcă scoase din același tipar, și supraveghetorii care se descurcă numai cu vreo treizeci de fraze-clișeu.

Acum am început să semăn cu responsabilul cu uneltele de la Sudar, Iogăr. Acela ducea dorul zonei centrale din Elghen mai mult decât satului său natal. Uite și eu, mi-am dat seama că duc dorul mai mult fermei de păsări decât Universității din Kazan. Lucrul acesta mă speria, era ca un semn de golire a sufletului și căutam febril hrană pentru el. Poate în natură?

Ferită de vânt, Zmeika era acoperită de niște copaci înalți, cu ramuri întinse. Frumusețea peisajului de aici se deosebea de cea de la Sudar. Acolo frumusețea era sumbră, tipică pentru Kolîma, dar la Zmeika era o oază. Asemenea locuri se întâlnesc rareori în Kolîma, alături de stâncile și mlaștinile fatidice care se află de o parte și de alta a șoselei principale. Bucurându-mă de o anumită libertate de deplasare în jurul „taberei de muncă", am tot bătut împrejurimile Zmeikăi și am descoperit niște colțișoare uimitoare, chiar de basm. Țin minte o insuliță acoperită de o ferigă de un roz-cenușiu, catifelată. Mi se părea că în hățișurile astea se ascunde căsuța din turtă dulce.

Nu era nicio căsuță. Dar Muma-Pădurii pur și simplu se instalase la Zmeika în funcția de administrator. Gavriliha era cam țicnită. Când vorbea, împroșca salivă. Dinții lungi din față, ieșiți mult înainte, se sprijineau pe buza de jos. Trăsătura aceasta o făcea, chiar dacă era monstruoasă, să semene cumva cu frumoasa Zimmerman. Gavriliha era parcă o caricatură a comandantei noastre zvelte.

Cu numai vreun an în urmă, Gavriliha încă se afla de partea cealaltă a liniei: era angajată la URC din tabăra de femei din

Magadan, iar soțul ei era șeful aceluiași URC. Apoi, se pare că peste tipa asta și-a băgat dracul coada: fie a pierdut o hârtie secretă, fie a trâncănit în legătură cu conținutul ei, că i s-au dat trei ani de închisoare pentru atitudine superficială față de secretele de serviciu.

După ce a ajuns, în calitate de deținut, sub conducerea lui Zimmerman, ea a reușit să înțeleagă caracterul șefei, să-i intre în voie, să primească un post de răspundere în administrația lagărului. Vai, Muma-Pădurii, care reușea să se prefacă, nu a reușit totuși să-și stăpânească trăsăturile principale ale firii și a a fost prinsă din nou cu nu știu ce escrocherie. Cariera ei din lagăr s-a prăbușit și a adus-o până la Zmeika. E adevărat, deocamdată nu muncitoare de rând, ci administrator, dar deja departe de zona centrală, într-un punct mizerabil, în care mureai de foame, plin de penali.

Ura fetelor pentru Gavriliha era așa de mare, că mă temeam mereu ca ele să nu-și pună în practică amenințările zilnice de a o tăia pe Muma-Pădurii. Chiar am vrut să încerc să-i sugerez ca, în situația asta, să-și țină în frâu mai bine firea prădătoare. Degeaba. Vechea angajată de la URC nu era obișnuită să facă foamea și, de la o zi la alta, operațiunile de schimb cu alimente de la stat deveneau din ce în ce mai curajoase și mai neatente. Uneori, în toiul nopții mă trezeam din cauza plescăitului lacom ce venea dinspre priciul Gavrilihăi. Numai sub vălul întunericului risca să-și înghită bucata obținută prin mijloace necinstite. Era anul 1941. Rația de lagăr era oricum din ce în ce mai mică, de la o zi la alta, de la o săptămână la alta. Și acele 10 grame care, la cântăritul pâinii, se furau de la fiecare rație începuseră să crească așa de mult, că au constituit motivul unei revolte din cauza pâinii. Poporul de data aceasta era format din interlope „neliniștite" și „prostituate", iar revolta

amenința să fie sângeroasă. Deja începuseră să bântuie prin preajma Zmeikăi și borfași bărbați pe care fetele îi informaseră despre situația lor jalnică.

Eu și brigadiera Klava Baturina am încercat să vorbim cu gardienii despre asta. Dar cei de la supraveghere, sătui, lenevind mereu, trăiau după principiul „să omorâm timpul", stăteau aici departe de război și nu voiau conflicte.

Și toate astea s-ar fi terminat foarte rău, dacă Mumei-Pădurii nu i-ar fi venit de hac o boală cruntă la stomac. I-am spus comandantului că trebuie s-o duc la spital, că, cine știe, să nu aibă cumva febră tifoidă. Și chiar comandantul a dus-o cu un tractor ce trecea pe acolo, în zona centrală, iar când a venit, a dat dispoziții ca eu să cântăresc pâinea până la întoarcerea ei.

Eu și brigadiera Klava am adus cântarul Gavrilihăi pe care îl ținea într-o cămăruță întunecoasă, așa-numita „cămară", și l-am pus pe masa din mijlocul barăcii. Tăiam pâinea și o cântăream sub ochii fetelor. Prima rație cântărită cinstit era în mod clar mai mare decât cea obișnuită, a Gavrilihăi.

Democratizarea asta nemaiauzită a aprovizionării a stârnit înduioșarea entuziasmată a fetelor. Hoațele profesioniste erau emoționate până la lacrimi doar de posibilitatea de a vedea un administrator cinstit.

— Să mă ia naiba dacă nu ajung eu la Zimmermanșa! striga de nu mai putea Lenka Riabaia și imediat „s-a jurat" că la ea, la Rostov, Muma-Pădurii va reveni în vechiul post numai peste cadavrul ei, al Lenkăi.

De mult se pregăteau să meargă la comandantul lagărului. Chiar aveau o rație cântărită de Gavriliha. Uite, n-au decât să cântărească, ei, să țină cont, acolo, de faptul că s-a uscat, dar n-are decât să vadă și Zimmermanșa cât se fură de la fiecare

rație. Și acum uite, pentru comparație, o să ia cu ele și această rație corectă, pe care ne-a dat-o felcerița Jenika.

Nu știu cum s-a întâmplat asta, dar peste câteva zile am fost chemată la Zimmerman. Pentru prima dată comandanta amenințătoare se uita la mine cu niște ochi liniștiți și, mă rog, chiar binevoitori. Doar am manifestat tocmai acea calitate pe care ea o aprecia cel mai mult, cinstea. Cinstea în sensul direct și îngust al cuvântului. Să nu furi!

— Vă numesc administrator la Zmeika.

Am înghețat. Răspunderea materială într-o asemenea situație! Și în combinație cu cretinismul meu aritmetic! Nu am recunoscut toate acestea cu voce tare, dar eu știam foarte bine: pentru ca, să zicem, să scad 25 din 75, șopteam în gând: „Dacă o să luăm 10, o să fie 65, apoi încă 10, 55, iar dacă mai luăm încă 5, atunci o să fie..." De fapt, nu degeaba urmasem învățământul secundar în perioada când tânăra școală sovietică făcea experimente în direcția unei diferențieri timpurii a opțiunilor de studiu, și eu, la vârsta de 13 ani, am fost lăsată să mă dedic în totalitate științelor umaniste.

— La orice munci comune! am implorat-o eu pe Zimmermanșa. La cele mai grele! Numai nu asta... O să greșesc la calcule, o să greșesc la cântar, o să mă tragă în piept fără milă cei de la magazie...

Și deodată, ca răspuns la acest plânset de disperare, s-a întâmplat ceva aproape imposibil. Comandanta s-a uitat cumva straniu la mine și a rostit niște cuvinte incredibile:

— Dar dacă vă numesc soră medicală pe lângă doctorul Herzberg, la ambulatoriul zonei centrale?

Nu se poate. Doar este unul dintre cele mai înalte posturi pentru „șmecheri". Oare asta e posibil pentru mine? Să merg îmbrăcată în halat alb, curat? Să trăiesc în baraca celor de la

deservire, unde sunt paturi de lemn separate, iar seara becul mic arde aşa de puternic, că poţi să citeşti stând la masa din mijlocul barăcii? Să muncesc la căldură, sub conducerea bunei, amabilei Polina Lvovna, pe care o ţin minte de la centrul pentru copii?

...Toate aceste visuri îndrăzneţe au prins viaţă. Seara, în ambulatoriul din zona centrală a Elghenului trosneşte paşnic micuţa sobă de lut. Şi halatul meu e curat. Şi patul de lemn cu două cearşafuri de pânză, din baraca celor de la deservire.

...Dar toate acestea nu se referă în niciun caz la acel manechin cu mişcări mecanice şi ochii stinşi care trăieşte acum sub numele meu. Oare eu sunt asta? Oare eu mai pot să fiu vie după ce asupra mea s-a abătut cea mai groaznică pedeapsă? După ce a murit fiul meu, întâiul meu născut, al doilea „eu"?

Este 1941. Am presimţit... M-am rugat... „Doamne, fă să treacă peste mine... Să fie orice altă lovitură, dar nu asta, nu asta..." Nu a trecut.

M-am înverşunat. Mă uit a mia oară la rândurile din scrisoarea mamei şi nu bag de seamă că literele s-au chircit din cauza durerii insuportabile. Abia peste şase ani, când a venit o altă scrisoare de moarte, pentru mama, am scos din nou scrisoarea aceasta şi, punând una lângă alta cele două dureri insuportabile, am înţeles pentru prima oară ce trebuie să fi simţit ea când trasa, cu o mână care nu o asculta, literele prin care înfige cuţitul în inima fiicei ei. Dar asta abia peste şase ani. Iar atunci n-am simţit nicio milă pentru mama, care rămăsese văduvă, care mă pierduse pe mine, şi care-l pierduse acum şi pe nepotul cel mare. Citesc cu o privire aşa de tâmpă telegrama ei. „Fii tare. Păstrează-te de dragul lui Vasia, doar nici tată nu

are." Trec aproape indiferentă pe lângă vestea indirectă de aici referitoare la moartea soțului. Acum nu mi-e milă de nimeni, de nimeni. Egoismul suferinței, probabil, e și mai cuprinzător decât orgoliul celor fericiți.

Dacă în săptămânile acelea nu aș fi fost sub escortă... Câte râuri erau în jur, în taiga – învolburate, înghețate, gălăgioase, mai mari sau mai mici. Oricare ar fi putut să-mi stingă memoria sărmană, rănită...

Dar nu sunt lăsată nicio clipă singură. Sunt escortată, sunt pusă să muncesc. În jurul meu sunt zeci, sute de oameni. Le pun ventuze, storc furuncule, pun picături în nas și ochi, bandajez degete degerate la mâini și la picioare. La Sudar am făcut toate acestea cu dragoste, cu o mare compătimire față de oameni. Acum toate mișcările mele sunt automate. Uit des că e timpul deja să scot ventuzele și Polina Lvovna dă din cap cu reproș. Îmi dau seama. Îmi aduc aminte. Doar arăt totuși ca un om viu.

Dimineața, când îmi deschid ochii, îmi dau seama că sunt vie după sentimentul acelei suferințe acute care-și strecoară tentaculele în cutia toracică. În tinerețe îmi plăcea să repet: „Gândesc, deci exist." Acum puteam să spun: „Sufăr, deci sunt vie."

.....

Procesiunea se mișcă de la o baracă la alta. În față se află comandanda lagărului, după ea șeful de regim, comandantul plutonului de interne, șeful KVC, brigadierul, șeful de baracă. Alaiul este închis de sectorul medical. Uneori, Polina Lvovna mă trimite în locul ei. Este vizita zilnică. În fiecare baracă, deținutul de serviciu dă raportul. La muncă sunt atâția, scutiți atâția, bolnavi atâția. Uneori, mult mai rar decât în punctele îndepărtate din taiga, mai dai și peste „refuznici". Să spunem,

tanti Katia, din baraca germană. Are 70 de ani, are reumatism. De fapt, e o femeie vânoasă, zdravănă, şi o pun să iasă la muncă două, trei ore. La zăpadă! Să cureţe zăpada, măcar în zonă. Dar tanti Katia nu vrea. Ea stă zile întregi în baracă şi împleteşte ciorapi din firele pe care le scoate cu mare grijă din sacii americani de la făină. Acum mâncăm o pâine albă ca vata, pâine americană de porumb, iar sacii sunt duşi pe ascuns la magazie, sunt curăţaţi de resturile de făină, sunt spălaţi, opăriţi, iar mai apoi brodează, împletesc din ele tot felul de obiecte: ciorapi, mănuşi, diverse guleraşe şi băsmăluţe. Tanti Katia e cel mai bun specialist.

— Trebuie să munceşti! îi explică şefii.

— *Draussen?*[1] exclamă indignată tanti Katia, lăsând impresia că nu ştie ruseşte.

Apoi spune repede şi supărată în dialectul coloniştilor germani că mai întâi trebuie să se dea de mâncare, după aceea să-i trimiţi pe oameni la muncă. Ce raţie îi dau ei? Nici pentru o vrăbiuţă nu ajunge! Ea deja s-a dus să se plângă la sovietul sătesc şi o să se mai ducă. Tanti Katia numeşte cu încăpăţânare URC soviet sătesc şi este imposibil să-i explici diferenţa.

O lasă în pace. Are totuşi 70 de ani. Mai mult, acum numai de ea nu le arde şi, în general, de etapele vechi. Vine un proces furtunos şi deloc uşor de primire a unei noi forţe muncă. În 1943–1944 zona din Elghen forfoteşte şi este arhiplină de noi serii.

Odată cu aceste etape au ajuns prima dată şi la noi ecouri ale războiului. Ucrainence din Vest. Cele care ieri erau din „străinătate". Tinere, rumene. Pur şi simplu e o minune în ce s-a transformat sub mâinile lor muncitoare baraca nr. 2, care le-a fost alocată! Podeaua de scânduri a început să strălucească de

[1] Afară? (l. germ.) (n. red.).

parcă e gălbenuș. Au început să strălucească, de parcă sunt de cristal, și geamurile ferestrelor, amărâte, făcute din cioburi. Pe mesele din barăci au apărut crenguțe verzi de pin siberian. De pe pernele de paie atârnă niște ștergare brodate, emoționante. Dar planurile de producție! Ce au făcut aceste vrăjitoare cu planul sovhozului nostru! Pur și simplu l-au îndeplinit! Pe bune, nu numai ca să-ți ia ochii.

Singurul lucru cu care le este mai greu șefilor este fidelitatea celor din Vest față de calendarul religios. Pare să fie cea mai obișnuită zi de marți, dar baraca nr. 2 nu a ieșit deloc la lucru. Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul. Procesiunea vizitei este întâmpinată de cântecul armonios al rugăciunilor.

— De ce nu sunteți la muncă? Sunteți libere? se interesează politicos ofițerul cu paza și regimul.

— Nu, cetățene-șef. Nu avem bolnave. Da' azi e sărbătoare...

Șeful nu vrea să apeleze la represiuni. Toată baraca nu poate fi târâtă la carceră. Mai mult, fetele astea sunt fruntașele producției. Apare în prim-plan șeful KVC.

— Uite, ce neam fără conștiință sunteți voi, spune el îndurerat, ridicând din umeri. Doar sunteți toate fete muncitoare, cinstite, și credeți în niște prostii ca asta.

— Păi de aia suntem și cinstite, că noi credem în Dumnezeu.

...Nu se știe de ce, fetele astea zdravene, descurcărețe, cu o culoare a feței ce amintește de Sud, au o mare plăcere să se trateze. La programul de seară, se înghesuie toate în ambulatoriul nostru.

— Tare mă mai arde pe sub sâni, povestește cântător Mariika, de 20 de ani, făcându-și mari ochii ca de icoană. Și după aia mă ia așa la mațe, mă ia așa... Și în gură simt dulce...

Încerc să aduc discuția în plan concret.

— Vrei să fii scutită de muncă?

— A, nu... Pot să muncesc... Da' vreau să-mi dați niscaiva picături...

Ce fenomen nemaiauzit în viața de lagăr, să nu ai nevoie să te scutești de muncă. Atunci probabil descrierea pitorească a durerilor „de sub sâni" este o formă de manifestare a dorului de a i se da atenție, de a fi compătimită.

— Pentru ce te-au luat, Mariika? întreb eu cu teamă, punând în cilindrul gradat niște picături de lăcrămioare.

Doar au trecut deja șapte ani din 1937. Oare cum arată acum asta, pe fondul războiului, al hitlerismului, al suferinței generale nemărginite? Oare totul e la fel? Conform planului? Conform distribuției? Deci pentru ce, Mariika?

— Mulțumesc mult pentru picături.

— Nu vrei să vorbești? Pentru nimic, așa e?

Ochii Mariikăi se întunecă, se mijesc, își pierd liniștea de icoană.

— Cum așa pentru nimic? Din moment ce am fost arestată într-un dosar fierbinte! Am lipit manifeste pe garduri!

Parcă sunt bucuroasă de asta. Lasă manifestele, lasă un cuvânt scăpat aiurea. Pedeapsa e severă, disproporționată. Se dau pedepse hodoronc-tronc, pur și simplu! După profesie, după naționalitate, după relațiile de familie... Și cine știe atunci ce categorie o să mai găsească mâine? Poate după culoarea părului? Oare, să spunem, roșcații nu sunt suspecți prin culoarea lor așa de aprinsă?

Vai! În curând o să aflu că numai în jurul Mariikăi cu manifestele ei au fost arestați vreo treizeci de oameni pentru că au trăit în același sat cu ea. Și încă o sută pentru că îi cunoșteau pe acești treizeci. Nu, principiul rămăsese la fel, de neclintit.

În afară de ucraineni din Vest, în Kolîma vin acum etape mari cu așa-numiții „ukaznici". Și ei produs al vremurilor de

război. În principal, tineri condamnați conform ucazului pentru plecarea fără voie de la fabrică. În zona noastră centrală fetele acestea, ca niște școlărițe, merg în grupuri. Povestesc cu plăcere cum s-a întâmplat totul cu ele. Doar toate au aceeași poveste, cu mici variații. Era foarte greu, frig, foame, ei, și n-au mai rezistat și au plecat la mama.

— Și era foamete mare? Ca în lagăr, da?

— Ce spuneți! Dacă ar fi fost ca în lagăr, nu aș fi fugit. Aici, uite, măcar pâinea e albă!

Nouă, vechilor deținute cu experiență, nu ne place deloc această pâine de porumb de peste mări. Nu e deloc cum trebuie. Coaja noastră de pâine neagră, națională, era mult mai bună. Dar pe ukazniție le atrage tocmai albeața acestei pâini. Ele o admiră în calitate de prezență aproape uitată a vieții normale. Și de fapt, când se uită în jur, fetele ajung la concluzia că în lagăr nu e chiar așa de rău.

— Aici măcar te simți femeie, spune cu o voce frumoasă, ușor răgușită, Zina Pciolkina, de 19 ani.

Ea își tratează răceala. I-am pus ventuze. Stă întinsă pe patul de lemn din ambulatoriu, acoperită bine, și îmi spune cât de mult îi place Elghenul. Ei, măcar comparativ cu Ulianovsk, unde a locuit cu mama și surorile. Acolo, la Ulianovsk, acum sunt numai femei. Din când în când, ți se pare că toată lumea e făcută numai din muieri. Uite, a venit Mișka Vorobiov de pe front, i-au tăiat un picior, a venit pe bune. Așa că în jurul lui se învârt toate fetele din Ulianovsk. Iar el, Mișka ăsta, și cu două picioare era o momâie. Cine se uita la el la școală! La Elghen este cu totul altceva. E o zonă de femei, dar uite, cum ieși pe poartă, dai de o mulțime de bărbați! Kolîma este probabil ultimul loc de pe pământ unde bărbații sunt de două ori mai numeroși decât noi, unde încă ne e apreciată frumusețea.

Zinocika îmi zâmbește conspirativ și-mi cere să bag mâna în buzunarul jachetei ei. Ce bilete are ea acolo de la băieți! Chicotește mândră și ventuzele de pe spinarea ei zăngăne melodios, lipindu-se una de alta. Tremură de râs și codițele albișoare, legate cu bucățele de panglică. Exact așa avea și Maika, fiica mea vitregă.

— Nu te grăbi, fetițo! Ai auzit că aici există cuvântul „șacali"? Așa că uite, verifică dacă nu cumva niște șacali ți-au scris. Și biletele să le arzi. Că altfel ți le găsesc la percheziție și o să te închidă la carceră.

Desigur, sunt vorbe în vânt. Deja peste câteva luni, mai toate „ukaznițele", fetițele mamei, sunt însărcinate. Fiindcă articolul lor este considerat unul ușor, permite munca nesupravegheată printre angajații liberi.

Dar sarcina e numai jumătate de problemă. Deja mult mai târziu, seara, după stingere, le fac injecții secrete. Klavdiușa M. și-a păstrat încă uniforma de școală. Așa a și fost arestată. Ea își ridică fusta maro cu pliuri, își descoperă pulpa roz, de copil, și eu înfig în ea o seringă mare cu un lichid ce seamănă cu sucul de roșii. Pentru sifilis.

...Lunile zboară. Modul meu de viață se consolidează din ce în ce mai mult. Ca și cum așa se și cuvine, de la facerea lumii. Deșteptarea. Plecarea la muncă. Vizita. Apelul. Stingerea. Funcția de soră medicală în zonă mă apropie de administrație. Când e o perioadă mai liniștită – între vizita de dimineață și pauza de prânz – la ambulatoriu vin gardienii și uneori și soțiile lor. Un gardian tătar are patru băieți. Sunt bolnavi. Soția lui a început să vină des pe la mine. Ea mă trece de punctul de pază, mă duce în cămăruța ei unde miroase a tăiței și a grăsime caldă de oaie. Îi tratăm pe copilașii ei oacheși după niște rețele patriarhale

de mult uitate, din copilăria mea: frecăm pieptul cu terebentină, punem pe burtică o compresă caldă. Încropesc nişte fraze acceptabile în tătară şi vorbim despre Kazan. Despre Piaţa de făn şi magazinul TUM. Despre Arskoe pole şi noile trasee ale troleibuzelor.

Încet, încet, toţi gardienii de la poartă se obişnuiesc cu mine şi acum e suficient să arunc o privire pe ferestruica lor şi să spun „Îmi permiteţi", că bolţul lung, de fier, alunecă în stânga şi uşa se deschide larg în faţa mea. Numai frumuşelul Demianenko mă întreabă: „Şi mergeţi departe?" Dar şi el se mulţumeşte cu răspunsul standard că mă duc la spital, după medicamente.

Merg pe strada sovhozului nostru, făcând cu pricepere manevre printre porţiunile împietrite de noroi negru, bălegar, gunoi. Pe lângă baza hipo şi administraţie, pe lângă baie şi spital. Merg repede, pentru a apuca să mă întorc în zonă spre prânz, când primesc bolnavi, în pauza de masă. Merg trăgând cu ochii în jur, să nu dau cumva de vreun şef care să strige la mine: „Încotro? Fără escortă?"

Şi totuşi plimbarea asta înseamnă un moment de relaxare. Cum, necum, merg singură. Merg acolo unde vreau: la ferma zootehnică, la prieteni, în vizită. Îi văd pe toţi, îmi trag sufletul. Ei, beau şi puţin lăptic, mănânc un ou furat făcut de dragele mele creste palide.

M-am deprins cu Elghen şi deja nu mi se mai pare mort, lipsit de viaţă. Uite, pe râuşor, lângă baie, când stau pe podeţ, nişte femei libere îşi clătesc rufele. Mă opresc pentru o clipă, privindu-le mişcările cu o invidie ce mă seacă la inimă. Uite, aia scundă, cu pulpe groase, strânge în mâini nişte pantaloni bărbăteşti îngreunaţi de apă, din piele de drac. Ea se chinuia de nu mai putea, se înroşise toată. Sugându-şi buza de jos, suflă sus o şuviţă de păr ce-i căzuse pe ochi. Uite, termină de spălat,

împătureşte rufele în lighean şi se duce acasă, în coşmelia sa proprie, unde borşul pe care l-a făcut lâncezeşte pe soba mică de lut. Iar soţul o să vină în pauză şi o să mănânce borşul ăsta din aceeaşi farfurie. Şi el o să-i povestească cum brigadierul, javra, nu a fost mulţumit de lucrare. Trebuie, javra, să-i dea din nou peste labe...

Îmi aduc aminte de Nadia Ilina a noastră, fostă specialistă în limbi scandinave, care s-a eliberat din lagăr fără dreptul de a pleca pe continent şi s-a căsătorit cu un hamal din rândurile celor deschiaburiţi. Ce fericită! E adevărat, el mai diluează nişte spirt cu zăpadă topită şi-l soarbe chiar din nişte borcane de conservă. Uneori, spune, la beţie îşi aduce aminte de tinereţea pierdută şi-i trage Nadiuhăi câte un pumn zdravăn. Dar altă dată i se face milă însă...

Ei, uite, slavă Domnului! Am apucat să ajung la timp înapoi. Iar mă uit pe ferestruica punctului de pază:

— Îmi permiteţi?

Şi încerc să ţin la vedere sticla mare cu permanganat de potasiu, ca Demianenko să nu se îndoiască: am fost după medicamente.

Hai, intră!

Bolţul de fier alunecă uşor într-o parte.

...Acum, în al treilea an de război, regimul din lagăr a mai slăbit puţin, mai ales aici, în zona centrală. Doar elementele cele mai periculoase sunt în taberele, în punctele de muncă. Iar aici KVC şi-a intrat din nou în mână, reeducă, citeşte ziarele cu voce tare. Chiar a reuşit să obţină proiecţii de filme pentru cei mai buni muncitori. Un favor pentru munca depusă.

Stăm într-o baracă uriaşă, rece, numită „club". Ne înfofolim mai bine în jachetele noastre, ne mişcăm degetele îngheţate ale

picioarelor în pâslarii umezi şi urmărim cu aviditate, cu ochii mari, cum Liubov Orlova[1], care joacă rolul unei textiliste cunoscute, toată numai bucle şi zulufi, „suferă" foarte convingător. Acum i se prinde la piept o medalie. Asta o face preşedintele unional Mihail Ivanovici Kalinin[2]. (Şi soţia lui e pe undeva prin lagăre.)

Filmul se numeşte *Drum luminos*. Nu-mi iau ochii de la ecran. Uite, acum eroina o să iasă în stradă şi o să vedem Moscova. Mă ia cu frig la ideea că acum, în clipa asta, o să am în faţa ochilor Ohotnîi riad sau Piaţa Revoluţiei. Dar acţiunea se desfăşoară tot timpul în ateliere ce seamănă cu nişte palate, sau în palate ce seamănă cu falansterele din visurile lui Charles Fourier[3].

Şi totuşi e măgulitor. După o pauză de şapte ani, văd din nou un film. Nouă, copiilor întunericului, ni se arată un film, despre drumul luminos al cuiva.

Uite aşa a triumfat virtutea. Uite cu ce viaţă minunată în zona centrală m-a răsplătit comandanta noastră severă, dar dreaptă. Pentru că am fost cinstită. Nu am furat pâinea de la cei flămânzi.

Un an întreg a durat munca mea la ambulatoriul din zona centrală, până când...

---

[1] Liubov Petrovna Orlova (1902–1975), cunoscută actriţă, cântăreaţă şi dansatoare sovietică (n. red.).

[2] Este vorba de preşedintele Comitetului Executiv Central de atunci al Uniunii Sovietice (n. tr.).

[3] François Marie Charles Fourier (1772–1837), economist, socialist utopic şi sociolog francez, care a făcut o critică pătrunzătoare societăţii capitaliste (n. red.).

Capitolul 20

Viciul a fost pedepsit

Crima pe care am săvârşit-o a fost una fără precedent în istoria lagărului. Am băgat mâna în buzunarul comandantei. Am luat din buzunar o hârtie şi am ars-o în soba ei. Întrebată direct, am recunoscut că am făcut treaba aceasta nemaiauzită. De fapt, lucrurile nu erau chiar aşa de simple.

Deja cu o săptămână înainte de întâmplarea asta nu-mi găseam locul de durere. Nu puteam să uit o chemare nocturnă.

— Repede, hai! Îmbrăcarea! La baza agricolă! S-a întâmplat acolo ceva…, mi-a poruncit cu o voce şuierătoare gardianul de la pază, apărut în toiul nopţii în baraca noastră.

Ce se putea întâmpla la baza agricolă în schimbul de noapte? Acolo nu există nicio maşină sau mecanism care să poată produce vreun accident. Muncitoarele din schimbul de noapte făceau numai focul la sobele uriaşe din sere sau meşteream ghivece din turf şi pământ, care erau la modă pe atunci în Kolîma.

Dar se vede că se întâmplase ceva important, pentru că împreună cu mine a pornit spre baza agricolă, cu paşi mari, luminându-ne drumul cu o lanternă electrică, chiar ofiţerul cu paza şi regimul şi, împreună cu el, şi alţi doi bărbaţi necunoscuţi în civil.

Ar fi fost nevoie de un medic, nu de o soră medicală, a spus unul dintre ei.

Dar ofițerul cu paza și regimul a protestat, spunând că medicul oricum nu are ce să mai facă, iar pentru întocmirea actului constatator sora aceasta este și mai bună, pentru că e mai tânără și mai descurcăreață decât doctorița din zonă.

La intrarea în seră se înghesuiau femeile din schimbul de seară. Gardianul de serviciu de la baza agricolă nu le lăsa să intre. Dar o făcea cumva nesigur, nu prea categoric. Am apucat să prind niște scâncete și numele Polina, care zbura deasupra acestor umbre cenușii cu fețe imposibil de distins.

— Hai înainte, felcer! a comandat ofițerul cu paza și regimul.

Am fost împinsă pe ușa scundă. Soba mare crăpa, scuipa și șuiera din cauza lemnelor umede, care se aprindeau greu. Umbrele acestui foc chinuit alergau pe pereții întunecoși, așa cum, la sfârșitul nopții, aleargă contururile obiectelor pe fereastra unui tren în mers. Sera chiar parcă mergea, legănându-se și tremurând.

M-am prins cu mâinile de tocul ușii, pentru a nu mă prăbuși. Chiar sub stelajul înalt cu răsaduri de varză atârna lin de tavan ceva lung și subțire. Acest ceva avea la capăt niște ghete de lagăr. Ele înghețaseră tun și acum începeau să se dezghețe. De la ele se formase pe stelaj o baltă murdară. Capul, groaznic, negru, cu limba scoasă, semăna cu o statuie veche a lui Gogol. Nasul subțire, șuvița de păr ce cădea pe frunte, cărarea dreaptă. Polina Melnikova!

— Se vede că atârnă de multișor! S-a răcit de tot, a explicat gardianul de serviciu de la baza agricolă.

— Și de ce nu ați dat-o jos?

— Păi când am observat, deja era târziu. Oricum se stinsese. Dacă-i așa, îmi zic eu, mai bine să atârne așa conform instrucțiunilor... Până vin șefii...

Pe stelaj, chiar sub picioarele Polinei, se afla o bucățică de hârtie fixată sub două glastre de turf. Tot acolo era și un rest de

creion, mușcat la capăt... Dacă închid ochii, și acum văd aceste două cuvinte albastre, diluate: „Ajunge"... „M-am săturat"...

Se părea că nu se întâmplase nimic care să fi precipitat decizia. Era o noapte ca toate nopțile. Un schimb de noapte obișnuit în lagăr, la baza agricolă de la Elghen. Poate doar umbrele de la sobă, proiectate pe pereți, să fi format niște himere fatidice? Cine știe de ce omului dintr-odată i-a fost clar că ajunge...

Uite, funia e deja tăiată și Polina e întinsă pe stelaj, printre aceste ghivece mici din turf, făcute parcă de niște cretini de la o casă de copii specială. Polina Melnikova. Pasageră în vagonul nr. 7. Fostă traducătoare din chineză. Fostă femeie. Fost om.

Nu, dacă cineva de aici este fost om, nu e ea, care-și exprimase dreptul pe care-l avea omul de a face acest gest. Eu sunt un fost om. Eu, care, în loc să plâng deasupra cadavrului ei, strigând blesteme adresate călăilor, scriu pe o margine a stelajului „Actul constatator al morții". Trăiesc. Trăiesc chiar și după Alioșa, deși este clar deja că nu voi mai avea nimic și pe nimeni. Mă țin cu dinții de această existență umilitoare, de aceste zile care sunt, fiecare, un scuipat în față.

Dar ea fusese la ambulatoriu cu puțin timp înaintea acestei nopți. Și i-am bandajat un deget la mână. Aici panarițiul este așa de frecvent! Și am întrebat-o cum o mai duce și dacă o mai înțeapă degetul. Dar eu nu am întrebat-o de ce nu numai nasul și părul, dar și ochii au devenit asemănători cu ai lui Gogol, cu vechea statuie a lui Gogol. Dar poate că, dacă aș fi întrebat-o cu blândețe, nu ca o soră medicală de lagăr, ea ar mai fi întârziat să pună mâna pe acel creion albastru.

La câteva zile după Polina, a murit Asia Gudz. De pneumonie lobară. Medicul a vrut să o trimită la spital, pe cal sau măcar cu un bou. Dar nu a reușit asta și eu am condus-o pe jos. Am ținut-o de braț și amândurora ni se părea că doctorița

a greşit. Nu poate să fie pneumonie. E adevărat, obrajii Asiei ardeau, dar ea zâmbea şi, după ce-şi trăgea puţin sufletul, glumea. Asia era dintre cei care-şi păstrează feminitatea la orice vârstă şi în orice situaţie. De câte ori am văzut: la apel sau la plecarea la muncă, scoate deodată Asia un rest de oglinjoară din buzunar, se uită în ea, bagă înapoi oglinjoara şi priveşte în jur cu ochi veseli. Adică încă mai are cu ce! Iar cât timp o femeie e atrăgătoare, încă nu e totul pierdut.

Şi la morgă era frumoasă, întinerită...

— Două una după alta. O să vină şi a treia, şopti superstiţioasă şefa de baracă, tanti Nastia.

Şi a venit. A treia s-a dovedit a fi Lialia Klark. Polina şi Asia aveau în jur de 40 de ani. Iar Lialecika 25. Şi era aşa de sănătoasă! Zimmerman nu voia s-o lase la munci uşoare: Lialia e jumătate nemţoaică, jumătate englezoaică. Imediat ce a aflat comandanta că Lialia e la ferma zootehnică (era acolo îngrijitoare la vaci şi muncea cât trei bărbaţi), imediat a trimis-o ca administrator într-un punct forestier foarte îndepărtat. A mers Lialia singură, prin taigaua pustie, s-a rătăcit, abia a scăpat cu viaţă. A fost nevoită să scoată sania plină cu alimente, căzută într-un morman de zăpadă. S-a udat toată, a răcit. Pneumonie lobară.

Markov, doctorul deţinut, a cerut de două ori comandantei să aprobe sulfidin. A refuzat. Dimineaţă, Lialia spunea. „O să rezist. Sunt tânără." Dar spre prânz era deja la morgă.

A doua zi după moartea ei, am dat fuga la ferma zootehnică. Toţi vorbeau aici despre Lialia. Nu era om, liber sau deţinut, căruia să nu-i fi părut rău de ea. Pe drumul de întoarcere m-am întâlnit cu zootehnistul Orlov. El mi-a strecurat o scrisoare în mână. Era despre Lialia. Vorbea despre răposată în cele mai triste, sincere, omeneşti cuvinte. Fără niciun fel de ocolişuri, o numea pe Zimmerman criminală.

Am citit scrisoarea în mers, entuziasmată de curajul zootehnistului, iar scrisoarea am băgat-o în buzunarul jachetei, pentru a o citi și prietenilor din zonă.

În ultimul an, nu am fost niciodată percheziționată la punctul de pază și eu, așa cum se spune, mi-am pierdut vigilența. Cu adevărat, dacă Dumnezeu vrea să te pedepsească, îți ia mințile. Ce imprudentă trebuie să fi fost, să mă port așa cu un asemenea document!

— Îmi permiteți? am spus eu ca de obicei, privind pe fereastruica punctului de pază.

Bolțul a fost tras. Dar nici nu am apucat să trec pe ușă, că s-a auzit vocea lui Demianenko:

— Ei, ia vino tu aici!

Desigur, frumosul rumen în obraji, cel mai „isteț" dintre gardieni, nu voia să caute în buzunarele mele vreun complot politic. Pur și simplu ajunsese până la urechile lui zvonul că felcerița se duce mereu la ferma zootehnică și a vrut să facă percheziția în speranța de a găsi ceva de contrabandă, sub formă de lapte sau vreo două ouă. După ce m-a pipăit, a fost profund dezamăgit nedescoperind nimic de genul acesta. Scrisoarea lui Orlov, scrisă nu foarte citeț, a învârtit-o fără vreo urmă de interes și mi se pare că era deja gata să mi-o dea înapoi, considerând probabil că e o solicitare de medicamente pentru ambulatoriu. Dar, în acel moment, ușa de la intrare a scârțâit și în ghereta de pază a intrat Zimmerman.

Ce-i asta? a întrebat ea.

Apoi a luat din mâinile lui Demianenko scrisoarea de la Orlov, a băgat-o neglijent în buzunarul scurtei sale de blană, iar mie mi-a spus: duceți-vă la ambulatoriu, o să vin repede pentru schimbarea bandajului.

Problema era că organismul comandantei reacționa și el la clima din Kolîma. Suferea de furunculoză, deși, desigur, nu în

același grad ca noi. În acel moment, avea un furuncul mare pe burtă și ea prefera să-l trateze nu în spitalul pentru angajați liberi, ci în ambulatoriul nostru din zonă. Trecea în orele în care nu veneau deținuții bolnavi și o bandajam cu ihtiol sau rivanol. Mai întâi avea încredere numai în Polina Lvovna. Dar ei îi tremurau mâinile de frică, astfel încât în curând procedura îmi fusese încredințată mie.

Peste vreo zece minute de la percheziția de la ghereta de pază, imediat ce Zimmerman a intrat pe coridorul nostru mic și întunecos, mi-am dat seama că nu citise scrisoarea. Avea fața liniștită, aproape prietenoasă. Totuși te obișnuiești cu oamenii care-ți bandajează zilnic burta. Și-a dat jos scurta de blană, a agățat-o într-un cui pe micul coridor și a intrat în acea parte a barăcii ce se numea la noi cu mândrie „cabinetul medicului". Polina Lvovna plecase undeva. Eram singure.

— Să facem bandajul, a spus ea, așezându-se pe patul de lemn.

Am văzut că este recunoscătoare față de mine, așa cum suntem mereu recunoscători față de cei care ne-au făcut cândva un bine. Și doar ea m-a mutat de la Zmeika, unde sigur „aș fi crăpat" de foame și dor, la o așa muncă de primă clasă. Citeam pe fața ei: dacă în scrisoare ar fi fost ceva neînsemnat, n-ar fi făcut niciun scandal. Ea m-ar fi protejat din nou. Dacă ar fi vorba despre vreo istorie amoroasă, probabil nu mi-ar da cinci zile și cinci nopți de carceră cu scoatere la muncă.

Dar eu știam că în buzunarul scurtei de blană este o bombă. Acolo e scrisoarea plină de mânie a unui om liber împotriva celor care au omorât-o pe Lialia și pe mulți alții. Vedeam clar tot tabloul evoluțiilor următoare. Zootehnistul nostru bun de la ferma zootehnică va fi dat afară. Apoi vor începe să-l tortureze la adunări, poate nu numai pe la adunări. Apoi o să studieze legăturile deținuților politici cu specialiștii liberi. Mulți o

să aibă de suferit. Regimul se va înăspri din nou. Şi totul numai din cauza mea.

Disperarea m-a împins să fac un lucru absurd. Am început s-o implor cu patimă pe comandantă să-mi înapoieze scrisoarea fără să o citească. La vremea aceasta aveam deja 37 de ani. Dar eu, ca o proastă de 16 ani, porneam în această discuţie de la considerentul că dacă voi face efortul şi voi explica bine avantajele unei fapte bune, aş putea să conving, să calmez o persoană rea din pornirea ei de a face rău.

Ce nu am spus! Acum îmi e şi ruşine să-mi aduc aminte! Cu un limbaj livresc din secolul al XIX-lea i-am explicat că aici sunt numai interesele unei terţe persoane. Adică eu sunt convinsă că ea nu vrea să intre în tainele altuia. N-am decât să port numai eu toată greutatea urmărilor.

— Daţi-mi voie să o rup în prezenţa dumneavoastră.

Probabil că Zimmerman îşi spunea că mă scrântisem. Mai mult, tot monologul meu pătimaş îi crescuse extrem de mult interesul pentru scrisoare. Fără să răspundă ceva la cuvintele mele, s-a întins pe pat, şi-a descoperit locul unde era furunculul şi a spus impasibilă:

— Deci să facem bandajul.

Instrumentele şi medicamentele se aflau în aşa-numita sală de proceduri. Trebuia să ajung la ea prin coridorul mic şi întunecat, unde se afla acum scurta ei de blană. Când am trecut, am băgat mâna în buzunarul hainei. Scrisoarea lui Orlov era acolo, liniştită. Am făcut-o cocoloş şi am aruncat-o în mica sobă ce ardea. S-a făcut scrum imediat. Apoi m-am întors în cabinetul medicului şi am făcut în tăcere bandajul.

— Nu ştiu de ce, azi mă doare mai mult ca de obicei, a spus comandanta, încruntându-se.

Ea a plecat liniştită, fără să-şi verifice buzunarele. Dar, peste câteva minute, a pătruns în ambulatoriu Ninka, curierul de la

URC, o interlopă „reeducată". Ea s-a uitat la mine de parcă eram unul dintre cei care erau duși la Serpantinka și, sufocându-se de emoție, a strigat:

— La Zimmermanșa! În vârful picioarelor!

Apoi a adăugat, tristă, că se vede că n-o să mai rămân într-un loc călduț și că acum comandanta clocotește de furie.

Zimmerman chiar că pălise de furie, din cauza ofensei nemaiauzite. Țigara îi tremura între degete, așa cum tocmai tremurase penseta în mâinile mele.

— Dați-mi scrisoarea! mi-a aruncat ea drept în față, printre dinții lungi.

Desigur, aș fi putut spune: nu știu nimic, poate că ați pierdut-o? Dar, automat, mă bazez pe prețuirea pe care o acordă ea onestității.

— Am ars-o.

— Cât de jos ați decăzut! În buzunarul altuia... Ca o hoață de rând... Plecați!

Polina Lvovna mi-a ascultat povestirea aproape în stare de leșin. În ochi îi apar lacrimi de frică, de milă față de mine. Dar îmi reproșează aproape cu aceleași cuvinte ca și Zimmerman.

— Este groaznic! În buzunarul altuia... Ca o infractoare de rând...

Pur și simplu înnebunesc de furie.

— Dar era scrisoarea mea! Și nu eu am căutat prima în buzunarul altuia.

— Noi suntem deținuți. Pur și simplu ați fost percheziționată.

Îngrozitor! Nu numai șefii sunt convinși de dreptul de a ne călca în picioare tot ce avem mai omenesc, dar, încet, încet, ne obișnuim și noi cu asta. Se pare că așa și trebuie. Se pare că pentru asta ne-a și făcut Dumnezeu.

Explozia mea a durat numai o clipă. Acum deja m-a cuprins groaza, o groază parcă lipicioasă. Îmi inundă trupul cu o sudoare

umilitoare, de rob. Ce-o să facă acum cu mine femeia asta care are dreptul de a-mi întoarce pe dos buzunarele, care dispune de sufletul şi trupul meu? Ar fi bine dacă ar fi numai carcera. Nu vreau, nu vreau, nu vreau! Nu mai pot... Dar se dovedeşte că am putut. Încă multe, multe...

Răfuiala începe în aceeaşi noapte.

— Afară cu lucrurile!

Brigadiera, care doarme cu mine în aceeaşi baracă (adio baracă a angajaţilor de la deservire, apartament al curtenilor din lagăr!), îmi explică încetişor unde o să fiu aruncată.

— La Izvestkovaia! Nu se mai putea face nimic. Aşa de tare ai înfuriat-o.

Îmi aduc aminte de şcoala celor din batalioanele disciplinare, cunoscută încă de la Magadan. Elghen e zona disciplinară pentru toată Kolîma, Mîlga – zona disciplinară pentru Elghen, Izvestkovaia – zona disciplinară pentru Mîlga. Îmi pun febril lucrurile în sac – cârpele mele jerpelite, murdare după atâtea etape. Îmi dau seama cu groază că nu am nimic potrivit pentru un asemenea drum: nici pantaloni vătuiţi, nici pâslari groşi. Am umblat pe aici prin zonă cu ghetele vechi din pachetul mamei, de văduvă, din 1940. Iar afară e sfârşitul lui noiembrie. Sunt peste –40 de grade.

— Cu ce o să mergi? şopteşte speriată tanti Nastia, deţinuta de serviciu. Acolo se spune că poţi ajunge numai cu tractorul.

Nu. Comandanta noastră corectă, dar severă, mi-a stabilit o pedeapsă mult mai grea pentru infracţiunea mea. Am fost dusă până acolo pe jos. 75 de kilometri. 30 până la Mîlga şi 45 de la Mîlga la Izvestkovaia. Prin taigaua aproape neumblată, de nepătruns. Escortele se schimbau în staţii, iar eu tot mergeam pe jos. Poate că nici nu aş fi ajuns, dacă un gardian de la punctul de pază, tătar, ai cărui copii i-am tratat, nu mi-ar fi dat,

la ieşirea pe poartă, o boccea cu mâncare care, se vede, fusese adusă de acasă pentru schimbul lui de 24 de ore. Voia să-mi dea şi nişte bani, chiar a insistat. Dar, în acest timp, la poartă a venit frumosul Demianenko, care tocmai predase schimbul. Mi-a strigat vesel în urmă:

— Gata cu distracţia ca felcer, nu? Ei, data viitoare să ştii cum să umbli prin buzunare!

Ce dinţi minunaţi avea! Şi ce râs sonor. Se bucura ca un suporter la fotbal, la o lovitură reuşită.

În boccea erau pâine, zahăr şi o bucată mare de carne de cerb, rece.

Capitolul 21

Izvestkovaia

Escorta care m-a condus până la kilometrul 12 era, probabil, din rândurile borfaşilor. Acest lucru se vedea şi din mersul lui, deosebit, târşâit, şi din ocările ce le arunca asupra mea. Erau la nivelul cel mai de jos al dialectului interlop.

Am tăcut ce am tăcut, după aceea am început să reacţionez. Ce crede el, că intenţionat merg încet? Ce, nu vede că merg pe tocuri, pe colinele astea îngheţate? Şi mai duc şi un sac în spinare!

S-a uitat la picioarele mele şi, fără nicio pauză, a început s-o împroaşte cu ocări pe Zimmerman. Ştiuca dracului, trimite în felul ăsta pe cineva într-o etapă pe jos! Cum, necum, e totuşi om! Apoi a căzut pe gânduri şi a întrebat ca un cunoscător dacă tălpile ghetelor sunt întregi.

La kilometrul 12, unde aveam primul popas, am aflat că brigadiera de acolo, o deţinută de drept comun cu articolul „spelunca", voia demult să facă rost de ceva încălţăminte cu tocuri, şi escorta mea, pe care îl chema Kolia, ştia de asta. S-a făcut un schimb avantajos pentru mine. Pentru ghetele de la mama, uzate, numai pentru că aveau tocuri am primit nişte pâslari care, deşi peticiţi, erau încă destul de rezistenţi. Tălpile picioarelor, îngheţate încă din timpul carcerei de la Iaroslavl,

când ajungeau să facă băşici, cu o degerătură de gradul doi de când tăiam copaci, erau acum protejate.

Am continuat să merg mai cu elan, gândindu-mă pe drum la ce fericire e pentru noi caracterul naţional rus. Pe atunci aflasem deja de atrocităţile hitleriştilor. Mă cutremur numai când mă gândesc cât de groaznică e combinaţia dintre cruzimea ordinelor şi execuţia lor oarbă, sută la sută. Aşa ceva nu se poate întâmpla la noi! La noi aproape mereu rămâne o portiţă pentru sentimentul uman simplu. Aproape mereu ordinul – chiar dacă e cel mai diabolic! – este subminat de bunăvoinţa executanţilor, de neglijenţa lor, de speranţa în celebrul rusesc „poate că".

M-am convins încă o dată de asta, când am ajuns la Mîlga. Acolo domnea unul Kozicev. Despre el circulau tot felul de zvonuri contradictorii. Se spunea că putea să te distrugă, dar uneori, fără vreun motiv aparent, se şi îndura de tine. Avea o faţă ironică, cu pleoape umflate şi cu un tic nervos vizibil. El a binevoit s-o vadă pe cea pedepsită care mergea la Izvestkovaia în etapă pe jos.

— Şi deci ce s-a întâmplat cu dumneavoastră? m-a întrebat el privindu-mă curios, iar după ce a auzit răspunsul scurt, a început să râdă în hohote cu poftă.

Nu o iubea deloc pe şefa sa directă Zimmerman. Aşa se explică şi faptul că şi-a permis să râdă familiar în prezenţa mea în legătură cu lucrurile neplăcute care i se întâmplau acesteia.

E un adevăr cunoscut de mult: contradicţiile dintre asupritori sunt mereu în favoarea celor asupriţi. Aşa şi aici. După ce a râs în voie, Kozicev a spus deodată:

— În hârtia de însoţire scrie să fiţi trimisă mai departe fără să înnoptaţi. Ei, hai, bine, înnoptaţi! Apropo, nici nu avem o escortă disponibilă. Mergeţi în baracă şi odihniţi-vă. O să primiţi prânzul şi pâinea la cantină.

O bucurie neașteptată. Mai ales că în cantină descopăr că aici e bucătăreasă Zoia Maznina, tovarășa noastră, a mea din vagonul nr. 7. Ea îmi toarnă cu dărnicie niște untdelemn peste porția dublă de cașă de ovăz. El miroase a floarea-soarelui, îți lasă în gură amintirea unei zile fierbinți de odinioară, a unei grădinițe cu flori și multă iarbă.

Zoia îmi dă niște pantaloni vătuiți încă necăptușiți. Apoi îmi deplânge soarta amară. Se spune că la Izvestkovaia un om normal nu poate să reziste, mai ales dacă e deja închis de opt ani și puterile lui sunt pe terminate.

În zori, ieșim din Mîlga, eu și escorta. De data aceasta, am dat peste unul mai posac, mai cu experiență. Nicio discuție cu deținuta pedepsită trimisă în etapă. El mă conduce 14 kilometri, apoi se schimbă.

Se aude zgomotul lanțurilor... Ce bine că nu le-a trecut prin minte să-mi pună lanțuri! E interesant, în timpul țarului se puneau lanțuri și femeilor? Iată că nu știu lucrul acesta...

La ce să mă gândesc acum, ceva mai optimist, mai încurajator? Ei, uite, bine, de exemplu, că părinții mi-au dat un organism așa de rezistent! Alta de mult s-ar fi făcut fărâme...

Hai, mai la stânga, îmi comandă escorta, și o cotim spre nu știu ce margine de drum pe unde e mult mai greu de mers.

Trebuie ca la fiecare pas să-mi fac drum printre movilițe, să alunec pe stratul de gheață format pe suprafața apelor de toamnă. Mai mult, începe să se stârnească și vântul, o să fie viscol. Oare o să reușim să parcurgem cei 14 kilometri până la punctul cel mai apropiat, unde va avea loc schimbarea escortei?

Deodată îmi trece prin minte un gând intens. Uite, acum, în clipa asta, toate astea se pot termina foarte ușor. Să o cotesc brusc de pe marginea asta de drum și s-o iau la dreapta! În fugă! Văd amplificat, ca pe un ecran, ce se întâmplă după aceea. Numai că,

iată, nu sunt convinsă că gardianul ăsta mă va avertiza înainte de a trage. Sau va proceda imediat conform instrucțiunilor – „un pas la dreapta, un pas la stânga și se va folosi arma".

Oricât de ciudat ar fi, gândul acesta îmi aduce o alinare. Dacă vreau, pot să dispun și singură de viața mea. Iar dacă nu, o să mai aștept puțin, să văd ce va fi mai departe.

După cotitură drumul devine mai neted, pașii sunt mai ritmici. La un asemenea pas pot să și recit versuri. Și recit...

(Odată, deja în Moscova anilor 1960, un scriitor și-a manifestat față de mine o îndoială: oare în asemenea condiții deținuții puteau recita în gând versuri și să găsească în poezie o eliberare sufletească? Da, da, el știe că nu numai eu, dar și alții au spus asta, dar lui i se pare că ideea asta a apărut la noi după aceea. Scriitorul acesta a dus în general o viață bogată, scoțând întruna cărți și stând prin prezidiuri. Mai mult, deși era cu numai patru ani mai mic decât mine, totuși își imagina destul de neclar generația noastră.

Noi suntem creația vremurilor noastre, a epocii unor mari iluzii. Noi am ajuns la comunism nu prin „străfundurile minelor, secerelor și furcilor". Nu, noi „din cerurile poeziei ne-am aruncat spre comunism"[1]. De fapt, noi eram idealiștii cei mai puri, în ciuda atașamentului nostru tineresc față de construcțiile reci ale materialismului dialectic. Sub loviturile lipsei de umanitate ce a năvălit asupra noastră, mulți au pălit, multe dintre „adevărurile" repetate din tinerețe. Dar nicio furtună nu a putut să stingă acea lumânare pe care generația mea a luat-o ca pe un dar secret de la înțelepții și poeții de la începutul secolului, criticați tot de noi.

Ni se părea că i-am alungat de pe piedestalele lor de dragul unui adevăr descoperit din nou. Dar în anii încercărilor

[1] Versuri din poezia *Acasă!* de Vladimir Maiakovski (n. tr.).

s-a dovedit că noi suntem carne din carnea lor. Pentru că până şi acea uitare de sine cu care ne afirmam drumul nostru nou venea de la ei, de la ei venea şi disprețul față de trupul sătul, de la spiritul lor mereu lacom.

„Iar noi, înțelepți şi poeți, păstrători ai tainei şi ai credinței, vom lua lumânările aprinse în catacombe, în deşerturi, în peşteri..."[1]

Nu, noi nu am fost deloc înțelepți. Dimpotrivă, cu mare greutate gândul nostru, îngreunat de formule, a pătruns spre lumina vie, adevărată. Dar cu toate acestea, „lumânările noastre aprinse" am reuşit totuşi să le luăm cu noi în izolatoarele noastre, în barăci şi carcere, în etapele viforoase din Kolîma. Şi numai ele, numai aceste lumânări ne-au ajutat să ieşim din bezna iadului.)

...S-au mai schimbat încă trei escorte. Iar eu tot merg şi merg. Şi nu mai țin minte deja de câte zile, numai seara târziu, când deja răsăriseră stelele, am văzut o vale înconjurată de mici dealuri, am distins trăsăturile barăcilor strâmbe, negre, am auzit urletul cunoscut care se ridica deasupra acestei localități. Am recunoscut până şi cântecul interlop.

Am sosit. Izvestkovaia. Cel mai cumplit loc de pedeapsă. Insula ciumaților.

Dar uite-i şi pe cei ale căror nume sunt rostite cu venerație superstițioasă chiar şi în rândurile penalilor. Uite-o pe Simka-Kriaj, o ilustrație vie dintr-un manual de psihiatrie. Din buza de jos ce atârnă se întinde un fir de salivă. Arcada sprâncenelor e mult lăsată deasupra ochilor mici, tulburi. Mâinile lungi, grele, se leagănă de-a lungul trupului stângaci, cu picioare scurte. Toți știu – Simka e o criminală. O criminală fără niciun

[1] Versuri din poezia *Hunii ce vor veni*, de Valeri Briusov (n. tr.).

resentiment, care omoară pur și simplu pentru că așa îi place. Pedeapsa ei e de vreo 40 de ani, dar tot i se mai adaugă. Pentru că pentru a fi condamnată la moarte niciodată nu sunt probe. Complicii se tem de ea ca de foc și o apără, luându-și vina asupra lor. Numai să nu atragă asupra lor mânia Simkăi-Kriaj. Toți știu că ea a omorât recent în carcera din zonă o tânără deținută, băgată la carceră pentru cinci zile pentru că a întârziat la lucru. Pur și simplu a omorât-o. Pentru că așa a vrut ea. A sugrumat-o cu mâinile ei uriașe de căpcăun...

Dar uite-o și pe broscuța asta mică, respingătoare, cu ochii holbați, lesbiana Zoika. În jurul ei sunt trei așa-numite „sergente". Niște făpturi hermafrodite tunse scurt, cu voci răgușite și nume de bărbați – Edik, Saşok și încă nu mai știu care...

Pe unele fete le știu. Ele fuseseră aduse pentru o vreme în zonă pentru tratament antisifilitic și le-am tot făcut biiochinol.

Făpturile acestea antropoide duc o viață fantastică în care sunt șterse limitele zilei și ale nopții. Cea mai mare parte a lor nici nu ies la muncă, tolănindu-se toată ziua pe priciuri. Iar cele care ies o fac numai pentru a pregăti focul și, înghesuindu-se în jurul lui, tot urlă cântecele lor deșucheate. Aproape niciuna dintre ele nu doarme noaptea. Beau niște alcool surogat (nici până acum nu știu ce însemna „spirtul uscat" cu care se otrăveau multe dintre ele. Probabil e ceva în genul spirtului denaturat), fumează ceva amețitor. De unde iau planta asta, nu știu. Cazanul uriaș, de fier, e încins până la roșu. Pe el, aceste făpturi fierb tot timpul câte ceva, sărind în jurul sobei aproape goale.

După asemănarea fetelor de aici sunt și gardienii lor. Tare departe mai sunt ei aici de autorități! Și nu numai de cele de pe continent, dar și de la Magadan. Și sunt hrăniți cum se cuvine, rația e suplimentată, deoarece „contingentul" pe care trebuie să-l

stăpânească aici este considerat dificil. Iar comunicarea zilnică cu acest „contingent" trezește în soldații obtuzi, needucați, instinctele cele mai animalice.

Și fetele, și gardienii sunt unanimi în a se îndepărta organic de mine, o ființă de pe altă planetă. Nu mă lasă să mă odihnesc după drumul parcurs pe jos. Imediat îmi dau târnăcopul în mână (abia de pot să-l țin!) și hai, hai, la mina de calcar. În prima zi, am făcut norma în proporție de 14% și nu mi-au dat pâine. În a doua, printr-o minune, au socotit aceste procente ca fiind 21. Dar nici pentru ele nu mi se cuvenea pâine.

— Nu se cuvine, a pufnit escorta. Punctul nostru de muncă este unul disciplinar. Rația se dă numai la 100%.

Primele câteva nopți am stat pe boccea, într-un colț al barăcii. Nu era loc pe priciuri și fetele nu se grăbeau deloc să se înghesuie pentru o „fraieră", pentru una „kontrik"[1], pentru o nu știu care Marivanna zdrențăroasă... Numai după o vreme, Raika başkira și-a adus aminte că am tratat-o în ambulatoriul din zonă și, după ce s-a tras puțin la o parte, mi-a permis să-mi pun bocceaua alături de ea.

...Toată noaptea stau cu ochii deschişi și mă cuprind spasmele, și-mi vine să vărs de repulsie față de binefăcătoarea mea. Ca urmare a bolii, Raika, practic, nici nu mai are nas. Și deși știu foarte bine că în acest stadiu sifilisul nu e contagios, oricum, mirosul greu de puroi ce vine dinspre Raika mă sufocă.

La Izvestkovaia, ca într-un iad adevărat, nu exista o temperatură medie potrivită ca să trăiești. Sau un frig de gheață în mina de calcar, sau duhoarea infernală din baracă.

[1] În rusă, *kontrik*, formă scurtă, peiorativă, de la „contrarevoluționar" (n. tr.).

Sunt prima deținută politică ajunsă în această leprozerie. Și în asta este un sens ascuns. Nu degeaba Zimmermanșa a exclamat: „În buzunarul altuia! Ca o borfașă!" Probabil, după ea, trebuia să-mi dau seama că prin fapta mea nemaiauzită m-am pus la același nivel cu borfașele. Abia peste un an am aflat că ea mă trimisese acolo NUMAI pentru o lună. Cum să spun, în scopuri pur educative.

A treia zi de la sosirea mea la Izvestkovaia, când aproape tot ce exista pe lume îmi era indiferent și în fața ochilor îmi pluteau cercuri aurii și liliachii, mi s-a dat deodată o bucată de pâine. În ciuda faptului că îndeplinirea planului meu cu târnăcopul mergea din ce în ce mai greu.

— Ți-o dau de probă. Poate o să-ți bagi mințile în cap, a bufnit comandantul gardienilor, privindu-mă pieziș cu o neliniște de neînțeles.

Mai târziu, am aflat că în zilele acelea undeva, destul de aproape de Izvestkovaia, tot umblau șefii din Sevlag. Nu era exclus să treacă și pe aici. Trupeții noștri, înnebuniți de atâta pustietate, de haleală și spirt, de ciondănelile permanente cu fetele, își pierduseră total orientarea și nu-și prea mai dădeau foarte bine seama pentru ce ar putea s-o încaseze. În orice caz, actul constatator al unui deces nu dădea bine în preajma sosirii șefilor. Așa că am primit niște pâinică și deznodământul, ce părea inevitabil, s-a mai amânat puțin.

Dar șefii, din fericire, au trecut pe lângă noi, fără să se uite în coclaurii ăștia, fără să mai facă efortul să se întâlnească și cu „contingentul" neliniștit. Acum puteau să trăiască din nou așa cum se obișnuiseră aici.

În seara de sâmbătă, deja după stingere, ușa barăcii s-a deschis dintr-odată larg, mai să sară din balamale, și a apărut toată armata de gardieni, în formațiune completă, și era serioasă,

vreo zece oameni. Ceata de soldați beți a năvălit în baracă așa de neașteptat, că m-am gândit că e vreo percheziție. Dar nu. În cazul de față, veniseră pentru treburi personale. Pentru păcatul puturos, groaznic, necuviincios. Așa ceva nu am văzut în cei opt ani ai mei de lagăr și închisoare.

Arșița densă, mirosind a fier încins, care venea dinspre sobă se amesteca cu mirosul puturos al spirtului. Țipetele fetelor goale se contopeau cu înjurăturile și hohotele bărbaților beți, sălbăticiți. Acum în ei nu mai puteai recunoaște nici soldații, nici țăranii de ieri. Erau niște satiri, niște măști din teatrul de groază.

Mi-am tras pe cap jacheta vătuită, m-am chircit, încercând să dispar, să devin invizibilă. Dar, un salt... Laba ca de animal a cuiva smulge de pe mine jacheta și eu stau ca oaia la tăiere, iar deasupra feței mele s-a lăsat mutra lată, purpurie, lucioasă. În colțul șeii nasului, lângă ochi, o aluniță întunecată și din ea ies două fire de păr.

Omul nu se cunoaște deloc bine pe sine însuși. Dacă mi s-ar fi povestit așa ceva despre mine, nu aș fi crezut. Dar faptul este că uneori s-a întâmplat. În carcera din Iaroslavl, de exemplu, am sărit la bătaie cu Satrapiuk, pe care l-am apucat de mâinile lui ca de fontă. Așa s-a întâmplat și aici. Cu un strigăt sălbatic, pierzându-mi controlul, am sărit asupra animalului. Parcă deliram. L-am mușcat, l-am zgâriat, l-am lovit cu picioarele. Cum de s-a nimerit să pot să mă strecor de sub el, nu știu, nu mai țin minte. Probabil l-am lovit cumva într-un loc sensibil și el, de durere, mi-a dat pentru o clipă drumul la mâini.

Mai departe începe minunea. Acest eveniment al vieții mele nu pot să mi-l explic nici până acum cu ajutorul unei logici obișnuite, cotidiene. Am sărit pe ușa întredeschisă a barăcii și am dat colțul clădirii. Acolo era o buturugă mare, acoperită cu

gheață. M-am așezat pe ea așa cum eram, numai în cămașă. Jacheta îmi căzuse pe jos, când am sărit de pe prici, și nu am apucat s-o ridic.

Deasupra mea se afla cerul uriaș, negru, cu stele mari, strălucitoare. Nu plângeam. Mă rugam. Pătimaș, disperat și despre un singur lucru. Pneumonie! Doamne, să fac pneumonie! Lobară... Să am febră, să-mi pierd cunoștința, să uit de tot și să mor...

În spatele meu, se cutremurau pereții barăcii. De undeva veneau urlete demonice și zgomote de sticle sparte. Eu nu eram căutată, nimeni nu ieșise după mine din baracă. Cum mi-au spus fetele mai târziu, animalul meu multă vreme a înjurat, a urlat, chiar a plâns, iar mai apoi a căzut pe podea și a adormit. Celorlalți puțin le păsa de mine.

Câte secunde sau minute am petrecut așa stând pe buturugă, nu am nici cea mai mică idee. Țin minte numai că deodată s-a auzit un sunet slab, ritmic, ce venea dinspre aleea ce ducea în taiga. Vine cineva... Se apropie cineva... Pășește liniștit și egal. Și uite, și silueta lui începe să se profileze pe fondul troienelor. Acum deja se vede clar: e o siluetă bărbătească, cu jachetă de lagăr, cu un sac pe umeri. Are în mână o boccea. Se apropie de mine.

— Cine-i aici? Tăicuță, dumneavoastră sunteți, Evghenia?

Era vocea unui om de pe aceeași planetă cu mine. Vocea aceasta omenească m-a cutremurat așa de tare, că, fără să-mi dau seama cine se află în fața mea, m-am năpustit spre salvatorul neașteptat.

— Păi oare și aici așa te pedepsesc? a întrebat el tulburat. În ger? Dezbrăcată?

Totul era obișnuit. Pur și simplu cea mai obișnuită minune. Pentru îngerul salvator totul este normal: și articolul, și

termenul, și „datele de identificare". Și acum l-am recunoscut. Nenea Senia din zona de bărbați din Elghen, pe care l-am tratat odată ca soră medicală. Nenea Senia are un articol ușor, SOE, element periculos din punct de vedere social. Este dintre cei deschiaburiți. E mare meșter să repare orice. Șefii îl țin în zonă ca să fie la îndemână, dar uneori îl trimit pe la punctele de lucru pentru a mai ascuți ceva, a repara. Și pentru că are un articol ușor, nenea Senia merge fără escortă. Până la Mîlga uite, acum a ajuns cu tractorul, apoi cu mașini de ocazie, iar ultima parte a făcut-o pur și simplu pe jos...

M-a luat de mâini și m-a acoperit cu jacheta lui. M-a dus sus, pe deal, unde era cămăruța responsabilului cu uneltele. O știa, fusese acolo și anul trecut...

Nenea Senia a făcut focul într-o sobă mică, de fier, a topit în ceainicul său niște zăpadă curată. Mi-a dat o bucată mare de pâine și o bucățică de zahăr. M-a mângâiat pe cap, a spus că gardienii din partea locului sunt niște motani în călduri, iar Zimmermanșa – o știucă blestemată. La auzul acestor cuvinte tandre am adormit dulce pe două scânduri ce rămăseseră dintr-un pat de lemn stricat. Nu numai pneumonie, dar nici guturai nu am făcut după noaptea aceasta.

Capitolul 22

Un sfânt vesel

După ce gardienii de la Izvestkovaia s-au odihnit bine după orgie, nenea Senia a transmis comandantului ordinul său de reparare a uneltelor, iar în treacăt, cu tot respectul cuvenit, i-a explicat: cică, uite, o să fie neplăceri dacă deținuta asta politică, pedepsită, când va trece pe-aici vreun șef, se va apuca și va trăncăni despre una, despre alta, că gardienii, chipurile... Ei, știți și dumneavoastră... Sigur, nu poți să-i crezi pe contrarevoluționarii ăștia, dar totuși, de ce să vă îngreunați situația?

Amețit, mahmur după beție, comandantul mai întâi a înjurat și i-a ordonat lui nenea Senia să repare târnăcoapele și să nu se bage în treburile altora. Dar spre seară, deodată m-a chemat pe mine și pe nenea Senia la el și, privind într-o parte, a declarat că de mâine n-o să mai lucrez în abatajul de calcar, ci o să fiu la o muncă secundară, la tăiat copaci. Și, zicând asta, mi se adresa cu „dumneavoastră", iar când vorbea despre mine la persoana a treia, îmi spunea chiar „dumnealor".

— Să le dai DUMNEALOR un fierăstrău mai bun, și las să taie... Pentru că DUMNEALOR sunt așa de slăbiți și nu vor rezista în abataj...

Tăiatul copacilor era considerat aici o muncă ușoară. Și, într-adevăr, prin comparație poți să-ți dai seama de asta. După abatajul de calcar m-am simțit în taiga ca în concediu,

mai ales că nenea Senia m-a dotat cu un fierăstrău pentru o persoană extrem de ascuțit.

Peste două săptămâni, misiunea lui nenea Senia s-a încheiat. După ce a terminat de ascuțit târnăcoapele și fierăstraiele, a pornit încetișor, cu mașini de ocazie, înapoi în zona din Elghen, ducând în sacul lui biletele mele adresate prietenilor, cu strigăte disperate de ajutor. Mai târziu, am aflat că prietenii acționaseră deja și înainte de SOS-urile mele. Se poate spune că s-a organizat un comitet de salvare. Din el făceau parte și deținuți, și angajați liberi. Era un caz greu. Numai Sevlag putea anula decizia lui Zimmerman. Mai mult, era deja imposibil să trăiesc mai departe, după toate cele întâmplate, pe domeniul stăpânit de Zimmermanșa. Și prietenii mei au obținut nu numai anularea punctului de pedeapsă, dar și mutarea în alt lagăr.

S-a pus în legătură un lanț complicat de relații. Au fost căutați cunoscuți ai unei persoane așa de sus-puse, precum menajera comandantului Sevlag. Au fost trimise cadouri unor persoane de gradul trei sau chiar patru, căutând o intrare la persoane influente.

După 25 de zile, când abia mă mai țineam pe picioare, am primit un bilețel pe care reușise să mi-l aducă un tractorist în trecere, din rândurile deținuților de drept comun. Biletul era încurajator. Prietenii mă rugau să mai rezist puțin: deja fusese stabilită pentru mine o numire specială, ca soră medicală la lagărul Taskan, la spitalul deținuților. Asta e la numai vreo 22 de kilometri de Elghen, dar într-un alt OLP, în afara zonei de putere a lui Zimmerman. Da, există o numire, dar Zimmerman nu îndeplinește ordinul Sevlag-ului. Ea l-a contestat la Magadan, la Administrația Generală a Lagărelor din Kolîma. Înfuriată de amestecul în drepturile ei sacre asupra vieții mele, ea a intrat în conflict cu șefii ei din Sevlag.

„Și-a găsit nașul, încercam eu să disting literele mici din bilet, să sperăm că totul va fi bine. Puțin probabil că Selezniov va accepta ca Zimmermanșa să aibă câștig de cauză. Așa că rezistă..."

Încercam să rezist din toate puterile. Mai ales că era mai ușor de făcut asta la tăiatul copacilor, decât în abatajul de calcar. E adevărat, era deja decembrie, dar, din fericire, aici aproape că nu bătea vântul. Gerul se întindea ca o ceață liniștită, densă, lăptoasă. La doi pași nu vedeai nimic. Ca urmare trăgeam mai mult cu urechea la ce era în jur, și auzul mi se ascuțise teribil, aproape ca în izolator.

Și ce voiam eu să aud? Păi în primul rând ceva foarte real: scârțâitul zăpezii sub picioarele bunului vestitor, emisarul din Sevlag, care se transforma deodată în binefăcătorul meu. Dar, în afară de auzirea acestui lucru foarte rațional, mai era și altceva. Uite, începea să urle o pasăre de taiga. Unu, doi, trei... Dacă mai urlă de trei ori, e semn că o să scap de aici. Pârâie ușor un lemn în focul aprins. Dacă se va stinge înainte să apuc să tai eu copacul ăsta, înseamnă că nu voi scăpa de aici...

Uite așa, probabil, s-a născut credința în semne, într-o izolare înghețată, în mijlocul pădurilor enigmatice...

Asta s-a întâmplat pe 29 decembrie, aproape de revelion. În plicul venit de la Sevlag se aflau trei vești fantastice. Prima – plec de la Izvestkovaia. A doua – nu mai sunt sclava lui Zimmerman. O să fiu dată unui alt boier, despre care se spune că e bun, combinatul alimentar din Taskan. A treia – sunt trimisă chiar în rai, la spitalul pentru deținuți de pe lângă acest combinat!

Iată-mă în rai. Și nu e nimic uimitor că alături de mine, în rolul șefului direct, se află un sfânt. E uimitor, numai că este un

sfânt foarte vesel. Mereu dă din el tot felul de anecdote, cuvinte spirituale, zicători.

Poți crede că doctorul Walter este cel mai fericit medic practicant, care seamănă cu acel guraliv care venise odată la mine, când aveam șapte ani, și, după ce mi-a pus linguriţa pe limbă, a spus: „Aaaaa... Domnișoară, cum de v-a trecut prin minte să vă îmbolnăviți chiar înainte de serbarea bradului?"

Dar, de fapt, Anton Iakovlevici Walter e deja închis de zece ani, din 1935. Și are o pedeapsă de trei ani. A doua a primit-o în 1938, când era în exil. A treia, nou-nouță, când se afla deja în lagăr, în 1943. Problema era că doctorul avea o circumstanță extrem de agravantă: era etnic german (*Volksdeutsch*) din Crimeea, din Simferopol. La începutul anilor '30, în orașul acesta a venit, în căutarea folclorului germanilor colonişti, o lingvistă din Berlin. A fost sfătuită să se adreseze doctorului Walter. Într-adevăr, el știa o mulțime de cântecele și proverbe locale, glumețe și sentimentale. Cu spiritele sale, cu capacitatea lui de a auzi nuanțele limbii, el era pur şi simplu o comoară pentru cercetătoarea venită aici. Zâmbind viclean, sclipindu-şi dinții incredibil de albi, el interpreta șlagărele principale ale repertoriului său, iar lingvista le nota.

Urmările acestei seri interesante s-au văzut peste vreo trei ani, când doctorul Walter a fost arestat și acuzat că este membru al unei grupări contrarevoluționare conduse de un filolog germanist din Leningrad, pe care medicul din Simferopol nu-l văzuse niciodată și de care îl lega numai cunoștința comună a aceleiași cercetătoare care aduna folclor.

Sentința a fost blândă. Numai trei ani de exil în Siberia Orientală. Dar atunci a venit anul 1937. Toți cei aflați în exil au fost arestați din nou și în anul 1938 Anton Iakovlevici a primit o a doua pedeapsă, acum deja de zece ani, conform articolului

KRD, adică activitate contrarevoluționară. Activitatea aceasta, în opinia anchetei, consta în faptul că medicul îi instiga pe bolnavi împotriva regimului sovietic. Așa, de exemplu, în data cutare, când avea ore de primire la spitalul raional, i-a spus unui bolnav de tuberculoză: „Dumneavoastră nu aveți nevoie atât de medicamente, cât de un regim alimentar susținut."

În Kolîma, unde a fost trimis Walter în urma celei de-a doua condamnări, la început totul a fost relativ suportabil. Medicii erau necesari și el lucra în specialitate. Dar a venit războiul. El i-a șters lui Walter și profesia, și stagiul, și toate calitățile personale. Acum un singur lucru era important: e german. Cei trei ani petrecuți la minele de aur, la munci comune, au frânt acest organism puternic. După o arsură de cornee, doctorul și-a pierdut vederea la un ochi. Supraveghetorii de la mină i-au rupt câteva coaste. Foamea a dus la o distrofie acută.

Și toate acestea au fost fericirea lui, norocul lui personal. Pentru că restul medicilor germani, care-și efectuau pedeapsa în Kolîma, fuseseră între timp lichidați. Unii în urma proceselor, alții așa, în timpul unei „tentative de evadare". A murit inclusiv un cunoscut chirurg din Odessa, profesorul Koch, binecuvântat de mii de oameni pe care îi salvase.

Iar Anton Iakovlevici a scăpat ușor: numai cu o nouă pedeapsă, de zece ani. Împotriva lui au depus mărturie turnătorii din lagăr. Sigur că i s-au atribuit discuții despre posibila noastră înfrângere pe front. Mai târziu s-a aflat că unul dintre „martori" la cel de-al treilea „proces" a fost chiar acel Kriviţki care lucra ca medic pe vaporul *Djurma* și care mă salvase de la moarte în timpul etapei pe mare. Dar despre asta o să vorbim mai târziu.

Cu un an înainte de apariția mea la combinatul alimentar Taskan, Walter, mai mult mort decât viu, a fost scos de la mina

groaznică Djelgala şi repus în funcţia de medic. L-am văzut când deja nu mai arăta ca un muribund. Într-un an a mâncat pe săturate, s-a odihnit şi, lucrul cel mai important, s-a înveselit repede, cu mare bucurie. Numai pungile de sub ochi şi picioarele mereu umflate vorbeau despre transformările ireversibile din organismul lui. În timpul întâlnirii noastre avea 46 de ani.

Efectuăm vizita. Aşa cum se obişnuieşte. Ca în spitalele adevărate. Doctorul Walter, felcerul Grigori Petrovici, poreclit Confucius, şi eu, noua soră medicală. Din salon în salon. De la un bolnav la altul. Şi doctorul glumeşte cu fiecare. Mai întâi eu sunt nedumerită şi chiar mă enervez puţin. De ce el lasă impresia că aici totul e normal, de parcă aceste vizuine sumbre, abia acoperite în faţa stihiilor din Kolîma, sunt într-adevăr saloane de spital? De parcă aceste resturi de oameni chiar au vreo şansă de înzdrăvenire?

Uite, suntem la patul lui Britkin. După al doilea atac cerebral şi-a pierdut vorbirea. Walter îi zâmbeşte de parcă e vorba de un fleac. Ia tabletele, ascultă-i pe medici şi totul o să treacă.

— Salutare, prietene! Ei, ce ne spui azi?

— Bu-bu... ndra... lîîîî...

— Ei, ce să spun! Deşi nu eşti Cicero, dar e mai bine ca ieri. Vedeţi dumneavoastră, în libertate era preşedinte de colhoz. Aşa că nu e obişnuit cu discursurile... Nu te întrista, Britkin! O să vorbeşti în curând! Numai să te antrenezi mai mult. Ei, hai, uite, salut-o pe noua noastră soră medicală. Salut... Ia încearcă să spui aşa!

Britkin muge şi geme. Pur şi simplu se chirceşte în eforturile pe care le face. Dar doctorul zâmbeşte şi ne spune, mie şi lui Confucius:

— Cândva le citeam fetelor mele din Marşak... Despre cum o fetiţă îl învăţa pe un pisoiaş să vorbească: „Motănel, ia spune «e-lec-tri-ci-ta-te»... Iar el zice: „Miau!"

Eu nu mă abţin şi-l trag încetişor pe Walter de halat. Nu se poate aşa... Dacă deodată se supără bolnavul...

Dar se vede că doctorul îşi cunoaşte mai bine pacienţii. Britkin se uită supus la medic şi face eforturi din ce în ce mai mari. Gura şi obrajii lui, cuprinşi de tremurături, încearcă să învingă ce este de neînvins. El se înroşeşte şi în fine scuipă nişte silabe, de genul „a-lut...".

— Ei, uite, vezi? se bucură Walter. Uite, ai salutat-o pe noua soră medicală. „Sa-lut" deja îţi iese. Iar pentru data viitoare ai „e-lec-tri-ci-ta-te"...

Kuzovlev, fost marinar, are pielea pergamentoasă întinsă peste schelet, de poţi să studiezi pe el oasele. Burta parcă e lipită de coloana vertebrală. Dar marinarul nu şi-a pierdut vioiciunea, caracterul sociabil înnăscut. Povesteşte în detaliu vecinilor tot felul de istorii care încep stereotip: „Mergeam pe atunci prin strâmtoarea Tătară..." Şi nu-i trece deloc prin minte că în următoarele zile va trebui să plutească pe oceanul planetar necunoscut. Dimpotrivă, e plin de treburi şi griji şi agonia sa, prelungită, o consideră drept o lipsă de putere.

— Cum vă simţiţi, Kuzovlev?

— Ei, nu-i nimic, doctore... Deşi, desigur, tot sunt lipsit de putere... Uite, picioarele mă înjunghie, nu ştiu de ce... Şi diareea... Azi am dat fuga de şase ori la closet. Şi de la ce?

— La tine totul e din cauza grăsimii, îi explică foarte serios Walter, pipăind pielea pergamentoasă lipită de oase.

Kuzovlev rânjeşte. Înţelege glumele. Se bucură de ele.

La patul lui Beriozov medicul devine serios şi foarte savant. El vorbeşte multă vreme cu bolnavul despre noile metode de tratare a tuberculozei, despre acţiunea salvatoare a pneumotoraxului pe care noi putem să-l aplicăm şi aici imediat ce va scădea temperatura.

Beriozov e fost diplomat, unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Litvinov[1], a trăit mulți ani în Anglia. Îl ascultă pe Walter, temându-se să nu scape vreun cuvânt. Ce creduli mai suntem! Doamne, ce creduli mai suntem, când ni se dau speranțe! Bine că Beriozov nu a văzut cu anii nicio oglindă. Altfel nicio poveste a vreunui doctor despre minunile pneumotoraxului nu l-ar fi încălzit. Dacă și-ar fi văzut fața, cu obrajii supți, pieptul căzut, și ochii aceștia, care ardeau nu numai din cauza febrei, dar și a dorinței obsesive de a trăi.

Mergem mai departe. Vizita este extrem de interesantă pentru mine. Oamenii aceștia sunt rebuturi ale Kolîmei aurifere. Sunt storși de ea, mestecați și răsmestecați și scuipați afară din minele în care au lucrat. Marea lor majoritate sunt bărbați politici cu aceleași articole grele, „clasa întâi", pe care le avem și noi, femeile din Elghen. Nu i-am văzut pe acești bărbați ai NOȘTRI, intelectuali, activul de ieri al țării, tocmai din tranzit. Doar cei care au fost la Elghen sunt o altă categorie, adică fac parte dintr-o categorie socială diferită și, în mod corespunzător, au articole mult mai ușoare. Iar ăștia sunt de-ai noștri. Uite, Natan Steinberger, comunist german, din Berlin. Alături este un profesor filolog, Trușnov, de undeva de pe Volga, la fereastră e Arutiunian, inginer constructor din Leningrad. Doamne, cum au ajuns să arate!

Printr-un simț special, ei își dau seama imediat că sunt de-a lor și-mi dăruiesc priviri calde, pline de interes. Și ei sunt extrem de interesați de mine. Asemenea oameni cunoșteam acolo, în viața obișnuită. Acum, după toate cercurile prin care am trecut, fiecare dintre ei a devenit parcă o carte necitită și eu mă năpustesc cu lăcomie s-o citesc. E rău numai că toate cărțile astea vor avea un sfârșit tragic.

---

[1] Maxim Maximovici Litvinov (1876–1951), revoluționar rus și important diplomat de carieră sovietic (n. red.).

Dar poate că... Poate că o să salvăm pe cineva? Poate că acea bunătate activă, serioasă, care pune în mișcare fiecare cuvânt, fiecare faptă a acestui doctor uimitor, se va dovedi a fi mai puternică decât moartea care domnește între acești pereți? Va depăși și foamea, și epuizarea, și lipsa de medicamente?

Apropo, despre medicamente. Îmi dau seama pierdută că aud pentru prima oară multe denumiri pe care doctorul le dictează lui Confucius, iar acela le notează într-un carnețel, dând din capul lui rotund, asiatic. Oare ce să fie astea? Mi se părea că m-am experimentat și eu suficient în medicina de lagăr, dar aici fiecare cuvânt este o enigmă... O să mă descurc oare? Confucius remarcă tulburarea mea.

— Nu vă speriați că nu înțelegeți toate denumirile, șoptește el, o să le înțelegeți mai târziu. Doar doctorul nostru... – Confucius se uită în jur și, parcă încredințându-mi un secret groaznic, declară: E homeopat!

Sigur că la Taskan nu erau medicamente homeopatice, dar Walter pregătea tot felul de mixturi din ierburile din taiga, folosea în doze mici câte ceva din remediile obișnuite, combinându-le în felul său. El și Confucius țineau în mare secret această bucătărie farmaceutică. Unitatea sanitară din Sevlag s-ar cutremura plină de oroare dacă ar afla de o asemenea ignorare a tuturor dogmelor medicale. Despre unele minuni ale doctorului Walter ajunseseră zvonuri la direcția sanitară, dar nimeni nu dorise să afle care sunt sursele lor. De exemplu, toți auziseră că epidemia de dizenterie care-și făcuse recent de cap prin lagăre și luase cu ea sute de victime, nu se știe de ce, ocolise combinatul alimentar din Taskan. Numai Confucius știa că medicul toarnă în băutura oficială împotriva scorbutului, din pin siberian, o soluție de clorură de mercur, diluată în proporție de o mie sau un milion.

— Ce plăcere aveți să riscați! mârâia bonomul Confucius. Să nu dea Domnul să miroasă ceva, că vă paște execuția! Mai

ales că e vorba de clorură de mercur. Încearcă să-i convingi că nu sunteţi fascist, că nu sunteţi criminal...

La capătul barăcii care adăposteşte spitalul sunt două cămăruţe. În cea din spate dorm amândoi, Walter şi Confucius. În cea din faţă e sala de proceduri.

— Şi laboratorul! declară cu mândrie doctorul, arătându-mi încăperea.

Într-adevăr, remarc pe o măsuţă şubredă un edificiu ciudat, aproape de basm, din metal şi sticlă, încoronat cu o ţeavă lungă, semănând cu ocheanul lui Paganel[1].

— E un microscop! declară mândru Walter. Da, da, să nu vă miraţi. Ştiţi, desigur, că numele inventatorului microscopului este Anton? Anton Leeuwenhoek? Ei, iar microscopul ăsta l-a inventat şi l-a meşterit singur tot un Anton. Anton Walter!

Din nu ştiu ce rebuturi adunate de la mica uzină de reparaţii din vecinătate, el a făcut această minune stângace, emoţionantă.

— Râdeţi, râdeţi! Dar, în afară de noi, mai poate cineva să facă, într-un spital de lagăr, analiza urinei? Sau să stabilească reacţia de sedimentare a eritrocitelor?

De asta m-am convins în cel mai scurt timp şi am fost pătrunsă de un respect profund faţă de microscopul nostru, care amintea de confraţii săi din fabrică cam în măsura în care semăna automobilul zgâlţâitor al lui Max Linder[2] cu maşina de azi. Dar, cu voce tare, glumesc pe seama acestui instrument şi a autorului lui. Autorul parează şi, la rândul lui, mă tachinează.

---

[1] Jacques Paganel, savantul mereu distrat şi neatent, dar cu replica strălucitoare, personaj principal al romanului *Copiii căpitanului Grant* de Jules Verne (n. red.).

[2] Gabriel-Maximilien Leuvielle, nume de scenă Max Linder (1883–1925), actor, scenarist şi producător francez, comic vestit al cinematografului mut (n. red.).

— Iată, să spunem, după un al treilea război mondial o să scăpăm noi doi și încă vreo câteva maimuțe antropoide. O să mă apuc imediat de o muncă educativă. O să le explic maimuțelor forța motrice a aburului, principiul electricității, al radioului... Iar dumneavoastră, ia spuneți, ce le veți transmite din experiența dumneavoastră antebelică? Versurile lui Blok?

Dinții orbitori ai doctorului, salvați ca prin minune după toate avitaminozele, strălucesc pătimaș. Sunt într-un contrast ridicol cu capul lui absolut pleșuv, ca o minge de biliard. Chiar el vorbește despre asta: „Când Dumnezeu a dat dinții, eu am fost primul la rând, iar când a trecut la păr, am fost dat la o parte de alții..."

La consultul de seară de la ambulatoriu ajung prima dată în calitate de observator. Mi se poruncește să mă uit cu atenție la munca lui Confucius, pe care mai apoi va trebui să-l dublez.

Mă uit cu atenție... În fața doctorului se află un bidon mare de tablă deasupra căruia face toate manipulațiile. El, ca un măcelar, e înarmat cu un instrument primitiv care, se dovedește, este numit de medici „cleștele Luer". Cu „cleștele" acesta el „mușcă" repede degetele degerate de la mâini și de la picioare, iar Confucius, din mers, pregătește câmpul de operație și leagă cioturile. Asta se numește aici o procedură ușoară de ambulatoriu. Spre finalul consultației, bidonul, plin de carne de om putrezită, urât mirositoare, este scos afară de doi sanitari.

Seara târziu, doctorul, obosit, se spală pe mâini și se pregătește să meargă undeva. Este lăsat să treacă liber pe la punctul de pază la orice oră.

— E aici un angajat liber care a promis să-mi dea o sticlă de Porto. Îi tratez copiii. Pentru Beriozov e foarte important. Mai mult, Kalicenko... Îl mai țineți minte? Nu? Cum așa, e acel escroc care se află chiar în colț. O să moară mâine înainte de

prânz. Azi a zis: să mai iau și eu o gură înainte de a muri! Trebuie să-i respectăm ultima dorință…

Cu puțin timp înainte să ne culcăm, dă fuga în baracă un prieten al doctorului, comunistul berlinez Natan Steinberger. El vorbește așa de frumos în germană, că Walter e gata să-l asculte cu orele.

Astăzi, Natan are o problemă. Din nou i-au degerat cele două degete de la picior care-i fuseseră tratate, care scăpaseră.

— Păi nu așa merg lucrurile, mârâie doctorul, desfăcându-i lui Natan obielele de lagăr roase.

După aceea, cu mare dezinvoltură, doctorul își dă jos din picioare șosetele sale – un dar de la o pacientă liberă, recunoscătoare – și i le dă lui Natan, care protestează. După ce face acest act evanghelic clasic, doctorul mai povestește vreo două anecdote, îl tachinează pe Natan, care, în libertate, se temea foarte tare de soția sa amenințătoare. Și Natan îi reproșează aproape serios doctorului: nu se poate să folosești așa de speculativ mărturisirile făcute în niște discuții de suflet. Apoi, după ce-și pune pe picioarele așa de suferinde șosetele doctorului, Natan pleacă, iar doctorul, înainte de a se culca, ne mai amuză încă vreo câteva minute, pe mine și pe Confucius, cu niște întâmplări vesele din viața de dinainte de lagăr „a acestui teoretician marxist și recunoscut trăitor sub papucul nevestei". Apropo, și soția lui Natan, desigur, se află acum în lagăr, numai că nu în Kolîma.

În afară de tratarea muribunzilor, în obligațiile medicului mai intră și disecția a numeroase cadavre, documentare anatomopatologică.

Walter stă aplecat asupra mesei de disecție, taie (el știe anatomia la modul artistic!) și ne dictează, mie și lui Confucius. Noi scriem procesul-verbal al autopsiei.

— Dar unde e sufletul nemuritor? întreb eu gânditoare odată, după ce se încheiase prelucrarea cadavrului.

Doctorul se uită la mine cu niște ochi care deodată devin serioși.

— E bine că vă puneți întrebarea asta. E rău dacă credeți că sufletul nemuritor trebuie să fie neapărat localizat într-unul din organele imperfecte ale trupului nostru.

Confucius mă înghiontește ușor sub cot, dă din cap spre doctor și șoptește misterios:

— E catolic... Un catolic ortodox...

Sfântul cel vesel a devenit mai apoi al doilea soț al meu. În mijlocul morților fatidice, al mirosului greu de carne în putrefacție, al întunericului nopții polare s-a dezvoltat iubirea aceasta. Am trecut alături prin toate prăpăstiile, prin toate urgiile, timp de 15 ani.

Acum, toată lumea lui neobișnuită și strălucitoare, toate bogățiile care au încăput în acest suflet sunt acoperite de o mică moviliță în cimitirul Kuzminskoe din Moscova. Sau poate că din nou fac aceeași greșeală în privința căreia mă atenționase? Caut din nou sufletul nemuritor acolo unde se află numai trupul imperfect, făcut țărână?

Capitolul 23

Raiul sub microscop

Toată lumea era de acord în privința faptului că, pentru deținuți, combinatul alimentar Taskan însemna un adevărat rai. Mai ales pentru femei. Aici sunt puține, de cinci ori mai puține decât bărbații, și toate sunt la munci bune. La spital, la creșă, la sere, la ferma de porci. Într-un cuvânt, în clădiri! Nu în aer liber, la o temperatură de –40 de grade!

Baraca femeilor se află în afara zonei, este păzită numai de un gardian de serviciu, care nu privește cu prea mare strictețe când femeiuștile se duc în satul de oameni liberi să mai spele rufe, să spele pe jos, într-un cuvânt, să mai facă și ele un ban.

Iar pentru bărbați deja este bine că Taskan nu e o mină, nu e un abataj. Taskan este considerat un OLP semiinvalid. Toți sunt la munci ușoare! Încă îmi mai aduc bine aminte de Izvestkovaia. De aceea mă entuziasmez cu voce tare de Taskan, și asta îl amuză pe doctor, chiar îl enervează puțin.

— Văd că trebuie să vă uitați cu mai mare atenție la raiul nostru. Sub microscop. Chiar dacă este unul artizanal, ca al nostru…

După ce-l luăm și pe Confucius, toți trei plecăm „în producție". Asta nu înseamnă deloc că mergem în atelierele combinatului alimentar. Nu, în ateliere lucrează angajați liberi sau foști deținuți eliberați din lagăr și instalați în Kolîma. Noi ne îndreptăm spre

o movilă mare, care este obiectul de producție al muribunzilor noștri. Înarmați cu niște toporiști, cu sacii pe umeri, ei merg câte doi pe pantele movilei, taie crengile cedrului siberian, un arbust. Apoi bagă crengile în saci și le duc la punctul de primire de la combinatul alimentar. Acolo, aceste crengi constituie materia primă. Din ele se fac tot felul de băuturi și paste antiscorbut.

Muribunzii lucrează fără escortă. Unde să fugă? Nici chiar noțiunea evadării nu se leagă cu aceste siluete ciudate, aproape de pe lumea cealaltă, care se târăsc pe movilă, ca niște insecte necunoscute care se deplasează cu niște mișcări bipede.

— Așa deci, aveți în fața ochilor populația principală a raiului. Luăm un exemplar, să-l punem sub microscop... Ce mai faceți, Balașov?

Se vede că vizita muribunzilor „în producție" intră tot în obligațiile noastre. Ea se numește „profilactică" și este privită ca o manifestare a umanismului. De fapt, ea are în vedere prevenirea deceselor în timpul muncii. Nu se știe de ce, în problema asta conducerea manifestă o mare prudență. Se cuvine să mori pe patul de spital, în cel mai rău caz în baracă, pe prici, în niciun caz pe movilă. Că altfel mai cade pe undeva în vreun nămete, și mai caută-l după aceea, anunță evadarea, descurcă-te cu inventarul...

Walter folosește cu pricepere aceste temeri ale conducerii, pentru a depăși zilnic norma de „scutiri".

— Balașov, nu-ți vine să vomiți? întreabă doctorul.

— Parcă-mi vine puțin, bolborosește aproape fără sunet Balașov, apropiindu-se de noi cu acest mers uimitor, aproape fără niciun centru de greutate.

Walter îl ia de mână, căutându-i pulsul. Văd deodată toată silueta lui Balașov în plan mare, de parcă într-adevăr l-aș fi pus

sub microscop. Seamănă cu un marțian, cu grămada lui uriașă de cârpe înfășurate pe cap, cu ochii holbați și cu cercurile liliachii ale pungilor de sub ochi.

— Du-te în baracă! Nu auzi? În baracă, îți spun, du-te, fruntaș al producției! Spune la poartă că te-am scutit eu. Stai întins până seara, iar seara să vii la ambulatoriu...

Buzele acoperite de pustule se întind, descoperind resturile negre ale dinților. E bucuros! Zâmbește!

— Ce credeți, câți ani are? mă întreabă doctorul privind în urma fruntașului muncii.

— Nu știu. 100? 50? Oare are vreo vârstă?

— Păi cum așa! Cel puțin, din datele de identificare, are 34 de ani. Acum opt ani, când a fost arestat, era student la Universitatea din Kiev. Sportiv. Făcea box. La mină a fost aproape cinci ani. O perioadă record!

— Și ce diagnostic i-ați pune? întreabă Confucius, accentuând prima silabă a termenului savant „diagnostic".

Îi plăcea să sublinieze că e felcer adevărat, nu ca mine, soră medicală cu studii de lagăr. De fapt, după ce s-a convins repede că eu îmi cunosc locul și nu concurez cu el, m-a învățat binevoitor tot felul de lucruri inteligente.

— Diagnostic? Distrofie alimentară, probabil? Oare să nu recunosc eu acest diagnostic principal?

— Foame! concluzionează doctorul. Foame trofică. Descompunere a proteinelor.

Dacă e să te uiți nu numai la un singur fruntaș, ci la tot procesul de producție în general, ți se pare că este vorba de un film de animație. Muribunzii își îndoaie ca niște păpuși mâinile și picioarele, parcă sunt decupați din placaj.

Psihicul muribunzilor e și el dereglat. Toți sunt plângăcioși și supărăcioși ca niște copii. Mulți și-au pierdut de tot memoria.

În fiecare zi, se joacă la apel poanta cu Baighildeev. Nu-şi poate aminti deloc articolul în baza căruia e închis deja de nouă ani. Nu poate şi basta! Termenul îl ţine minte, mă rog, zece ani şi cinci de privare de drepturi, dar uite, articolul, nici să-l pici cu ceară! Şi ce să spun, are şi un articol greu... ASVS... Complot militar antisovietic.

— Baighildeev! strigă gardianul poreclit Fiara, ridicându-şi ochii miopi spre fişa de evidenţă a complotistului militar.

— Abdurahman Ioakirzianovici! raportează vioi fostul colhoznic kazah. Anul naşterii una mie nouă sute zece! Articolul... Articolul...

Îşi freacă fruntea. De încordare venele de pe tâmple se fac ca nişte cucuie. Câteva secunde de luptă interioară şi, în fine, recunoaşterea disperată:

— Am uitat articolul... Iar l-am uitat...

Fiara înjură de mamă. S-a săturat de jocurile astea! În fiecare zi să îngheţi aici din cauza unui cretin care nu-şi poate ţine minte nici măcar datele de identificare.

— Ei, uite, ascultă, drace nerus! Îţi spun pentru ultima oară, ţine minte! ASVS! Ai înţeles? Nu pricepe rusește!

După ce a auzit sunetele de semnal, aşa de cunoscute, dar care nu-i intră deloc în cap, Abdurahman se bucură ca un copil. Parcă şi-a găsit jucăria pierdută.

— ASVS! ASVS! Vai, mulţumesc! Vai, mulţumesc!

Fiara ameninţă că dacă mâine Baighildeev îşi va uita din nou articolul, o să doarmă la carceră... Nimeni nu crede în ameninţările astea, pentru că Fiara, în ciuda poreclei sale, nu-i supără prea mult pe muribunzi, înjură numai... Toţi râd. Numai Walter îi porunceşte lui Baighildeev să vină la ambulatoriu.

— Inima lui atârnă de-un fir de aţă. Iar după amuzamentele astea zilnice are crize de tahicardie paroxistică. Ieri, pulsul

îi ajunsese la 150. Ce naiba, să-i insuflăm prin hipnoză articolul ăsta blestemat!

...Spre deosebire de raiul adevărat, ceresc, la Taskan nicio clipă nu uiți de gândul la pâinea cea de toate zilele. De Regina Rație. Este drăgălită, cocoloșită, oamenii îi duc dorul și se ceartă pentru ea. Înainte de a muri, este lăsată moștenire prietenilor. De multe ori am fost prezentă la aceste testamente și chiar am fost un fel de notar când bolnavul și-a manifestat ultima dorință.

— Ai grijă, surioară! Dacă mă sting înainte de prânz, să dați rația mea lui Serioga! Că șacali sunt mulți în salon. Dacă nu ești atent, o înșfacă...

Testamentele se respectau cu strictețe. Șacalii care atentau să pună mâna pe rația muribundului deveneau ținta disprețului general, iar uneori chiar erau și luați la pumni. Dacă, desigur, se aflau în salon oameni care să poată să-și folosească pumnii. Când cineva nu murea în spital, ci în baracă, decesul acesta era ținut cât mai mult ascuns de conducere. Pentru ca rația să continue să vină pe numele răposatului. Uneori, chiar îl ridicau pe mort când se făcea apelul, era pus în rândul din spate, sprijinit de o parte și de alta de umerii vecinilor și răspunzându-se în numele lui „datele de identificare".

Și totuși chiar și muribunzii cei mai învederați, așa-numitele fitile, considerau că acest combinat alimentar de la Taskan e raiul. Credeau sincer asta. Pentru că nu era mina, nu era abatajul. Pentru că aici erau tratați și li se dădeau des „scutiri". Pentru că aici aproape nu era băgat nimeni la carceră. Într-un cuvânt, pentru că era un punct de muncă semiinvalid în care puteai să folosești toate avantajele oferite muribunzilor de unitatea noastră sanitară plină de umanitate.

Inspir din adâncul pieptului libertățile raiului. Am fost instalată chiar în spital. Dorm pe un pat de lemn, în camera procedurilor. Pe poartă ies liber. Mâncăm ca în familie, toți la un loc: doctorul, Confucius, sanitarul Sahno și eu. Bucătarul le strecoară medicilor o lingură în plus de cașă. Doctorul trimite frățește în ceaunul comun bucățelele de slănină sau pungile cu crupe de orz care-i pică de la angajații liberi.

Hrana spirituală o primim pe aceeași cale și după aceeași rație modestă. Doctorul aduce niște cărticele simpluțe, care se prăfuiesc pe etajerele cetățenilor liberi din Taskan. După prânz, când bolnavii au oră de odihnă, noi citim cu voce tare și Confucius își susține porecla, exersând diverse argumente pentru demonstrarea lucrurilor ce nu pot fi demonstrate. De exemplu, spune că durerea și bucuria sunt, de fapt, același lucru, pentru că și una, și alta trec. Nu trebuie să-l hrănești cu pâine, lasă-l numai să filosofeze. Tare se mai întristează sărmanul când descoperă că eu și doctorul avem tendința de a ne izola. Sanitarul Sahno nu intră în dispută cu construcțiile lui filosofice. El pur și simplu moțăie pașnic la adăpostul lor.

A venit vara. Plec des cu Walter în taiga, să adunăm plante de leac. Perioada scurtă de înflorire a plantelor din taiga este minunată. Ea trezește tandrețea aparent pierdută pentru lume, pentru pâlcurile de sălcii, pentru florile zvelte de răscoage care seamănă cu niște pocale liliachii cu picioare înalte. Doctorul se apleacă mereu, smulge planta și-i spune numele în trei limbi: rusă, germană și latină. Seara o să ne agităm deasupra sobiței de cărămidă, o să fierbem medicamente, iar apoi o să le împărțim: o lingură de fiertură și un pud de speranțe neîmplinite.

Cu fiecare plimbare se consolidează prietenia noastră, discuțiile devin și mai apropiate. El este singurul om cu care pot vorbi despre Alioșa și deja numai datorită acestui lucru

el înseamnă mai mult decât ceilalți. El întoarce cumva cârma discuției, de parcă nu există nicio diferență între cei plecați și noi, rămași deocamdată pe pământ. De parcă noi toți, vii și morți, suntem picăturile aceluiași șuvoi. Și mie îmi apare senzația neliniștitoare, dar tămăduitoare, că eu mai pot încă să fac ceva pentru Alioșa, chiar sunt obligată să fac ceva pentru el. E ciudat, dar lucrul acesta îmi înmoaie perseverența durerii. Uneori, doctorul leagă pe neașteptate de durerea aceasta a mea treburile noastre cele mai banale.

— Trebuie să treceți uneori și noaptea pe la Serioja Kondratiev. În salonul doi... E mic de tot. Se teme foarte tare de moarte. Și eu mă mai duc la el noaptea, dar e important să fie acolo o femeie. Pur și simplu să vă apropiați încetișor. Ei, să-i puneți mâna pe frunte, să-i îndreptați pătura. De dragul lui Alioșa...

Doctorul începe să se apropie temeinic și delicat, ca în vremurile bune de odinioară. Povestește despre copilărie. Își prezintă ipotezele științifice. Îndură răbdător șuvoiul de versuri pe care-l trimit asupra lui. Și când își mărturisește iubirea, când nu mai poate să tacă, o face nu oral, ci în scris.

Pentru asta s-a potrivit o călătorie într-un punct de lucru îndepărtat, unde doctorul fusese trimis pentru a face parte din comisia care-i examina pe muribunzii de acolo.

Era a doua iarnă a activității mele de la Taskan. Acum nu mai eram o soră medicală de ambulatoriu, ci una adevărată, de spital. Învățasem toate chichițele: mânuiam și scalpelul, făceam și injecții intravenoase. Și în dimineața aceasta îi făceam o injecție intravenoasă cu clorură de calciu lui Serioja Kondratiev (s-a petrecut pur și simplu o minune, el a început să meargă spre bine!), când a intrat în spital deținutul Zavodnik, fost adjunct al lui Mikoian la Ministerul Industriei Alimentare. El lucra în lagăr ca administrator și mergea permanent prin punctele de lucru.

— V-am adus o scrisoare de la doctorul Walter, a spus el cu o nuanţă de mister.

— Puneţi-o pe poliţă. Am mâinile ocupate.

— Hm... În opinia mea, e importantă şi personală. Doctorul m-a rugat să v-o dau personal dumneavoastră. Mai bine o să aştept până o să vă eliberaţi.

În scrisoare era mărturisirea. Uimitoare. Aş putea spune că e unică. Pentru că era scrisă în latină. Mai târziu, Anton, râzând, mi-a explicat de ce a apelat pentru o asemenea situaţie la limba Romei antice. Nu exista un plic adevărat, a fost nevoit să facă dintr-o foaie de hârtie un fel de plic. Nu era sigur nici de modestia cavalerească a emisarului. Era un tovarăş foarte dezgheţat. În germană cel mai probabil ar fi înţeles. Şi atunci Anton s-a gândit să folosească latina.

Niciodată nu am învăţat latina, dar prin analogie cu franceza ceva, ceva înţelegeam. (Anton mai târziu glumea în legătură cu asta: „Scoţi brânza din plăcintă.") Şi acum, întorcând spatele lui Confucius şi sanitarului Sahno, cu faţa spre fereastra pe care strălucea zăpada albăstruie din Kolîma, privesc cu atenţie, tulburată, scrisul gotic, ascuţit al doctorului, desluşind cuvintele înalte, aproape patetice: *Amor mea... Mea vita... Mea spes...*

Judecând după interesul viu cu care mă urmărea Zavodnik, fără să se grăbească să plece, se putea presupune că acest evreu deştept rupea ceva şi latineşte.

— Raportaţi-i ducelui: nu există niciun răspuns. Mai bine zis, răspunsul îi va fi înmânat personal la sosire. Noapte bună, viconte!

(Multă vreme am fost nesigură dacă e potrivit sau nu să scriu despre asemenea lucruri personale într-o carte de memorii consacrate durerii noastre generale, ruşinii noastre generale. Dar Anton Walter a intrat aşa de puternic în existenţa mea viitoare de la Kolîma, că ar fi fost imposibil să continui

povestirea fără să explic de unde și cum a apărut Walter în viața mea. Și, lucrul cel mai important, voiam să arăt în personajul său cum o victimă a lipsei de omenie poate să rămână purtătorul acelui bine extrem, al răbdării, atitudinii frățești față de oameni.)

...Dar, desigur, stilul superior al scrisorii lui Anton mă depășește. Și apelez la gluma salvatoare, mascându-mi relația față de el prin intermediul unor versulețe făcute de mine. În ele descriu plimbarea noastră prin Roma: „...Ce minunat e Capitoliul, ce profunzime e în el! Ziua e minunată, ziua e veselă, noi suntem liberi, noi suntem singuri. Tot ce e greu e uitat în lumina cerului albastru, ați șoptit: *mea vita, amor mea, mea spes*... Eu sunt entuziasmată. Și de acum înainte, vă rog să-mi vorbiți despre iubire, iar și iar, numai în latină, numai în latină..."

...Un ciocănit puternic în ușă. Sanitarul Sahno, tremurând adormit, căscând febril, șoptește neliniștit:

— Ia scoală-te tu, soră! Numai felceru' nu se descurcă singur... E un eveniment! Șefii sunt pe coridor, au dat buzna...

Doamne, păi o să-i omoare pe toți bolnavii noștri! Ușa de afară e larg deschisă și piftia lăptoasă a ceții înghețate de decembrie se strecoară direct în saloanele noastre. Lângă baraca bolnavilor se află un camion. Sus disting silueta unui deținut. Gardienii îl trag din mașină. Iar pe coridor într-adevăr e plin de șefi: și ofițerul cu paza și regimul, și comandantul gardienilor, și încă doi tineri dezghețați, se vede, anchetatori.

— Siringi! îmi comandă Confucius. Este șoc termic! O să punem perfuzie cu glucoză și ser fiziologic...

Ne agităm în jurul celui înghețat, aducându-l în simțiri, iar șefii, nu se știe de ce, nu pleacă. Dimpotrivă, urmăresc cu

atenție gesturile noastre și ofițerul cu paza și regimul repetă din când în când:

— Numai să fie în viață! Numai să nu crape înainte de vreme!

Iată, în cele din urmă bolnavul a deschis ochii. Sunt foarte luminoși și goi de tot, ca de sticlă.

— Care e numele dumneavoastră? îl întreabă Confucius.

Dar bolnavul tace. Numai gura lungă, subțire, se schimonosește cuprinsă de niște convulsii mute.

— Kuleș e numele lui, spune șeful regimului. E Kuleș. Iar asta e cina lui.

Ofițerul cu paza și regimul îmi întinde un ceaun mic înnegrit, plin ochi cu nu știu ce mâncare.

— În calitate de cadru medical, ce fel de carne spuneți că este asta?

Mă uit în ceaun și abia îmi rețin un acces de vomă. Fibrele cărnii sunt foarte subțiri, nu seamănă cu nimic cunoscut. Pielea cu care sunt acoperite unele bucăți e plină de fire zburlite de păr negru.

Kuleș e un fost fierar din regiunea Poltava, lucra în pereche cu acel Țenturașvili care se afla de o jumătate de an în spitalul nostru. Acum Țenturașvili – fost secretar al Comitetului Raional de partid dintr-unul din raioanele sătești ale Gruziei – mai avea numai o lună până la eliberarea din lagăr. Deja la URC se aflau documentele pe numele lui, iar de acasă veneau scrisorile pline de nerăbdare ale familiei. Anton, cum se spune, nu-și lua ochii de la omul acesta pe care reușise să-l salveze, se părea, de la un sfârșit ireversibil, chemându-l mereu la ambulatoriu, îi dădea scutiri de muncă, număra împreună cu el zilele care mai rămâseseră până la eliberare.

Și deodată, spre mirarea tuturor, Țenturașvili a dispărut. Gardienii au dat fuga prin movile, au notat depoziția perechii lui,

Kuleș, cum că, chipurile, l-a văzut ultima dată pe Țenturașvili la foc. Kuleș s-a dus să muncească, iar Țenturașvili a mai rămas să se încălzească puțin. Iar când Kuleș s-a întors la foc, Țenturașvili, cică, nu mai era acolo. Păi cine să știe unde s-a dus. Poate că o fi căzut în vreun nămete și a dat ortul popii. Doar era slăbit...

Gardienii l-au mai căutat vreo două zile, iar apoi au declarat că Țenturașvili a evadat, deși se minunau și ei: cum să evadeze când mai rămăseseră numai câteva zile de detenție...

În prezența tuturor șefilor, îi fac lui Kuleș o injecție intravenoasă cu glucoză. El nici nu clipește când îl înțep. Își holbează direct spre mine ochii goi, albi.

— Ce te holbezi așa la felcer, monstrule? spune disprețuitor șeful regimului. Frățioare, din ea ar fi ieșit niște chiftele mult mai gustoase decât din Țenturașvili, nu?

E un canibal! Fac o injecție cu glucoză în vena unui canibal. Conform ordinului șefilor, eu și Confucius trebuie să-i salvăm viața, pentru ca el să poată compărea în fața tribunalului. Șefilor le pare rău că medicul e plecat. Neapărat jigodia asta trebuie să rămână în viață... Ca să fie o lecție și pentru alții...

Abia mă mai țin pe picioare, simt o silă fizică și sufletească. Să-l salvez ca mai apoi să-l împuște? Să-l salvez omenește pe căpcăunul ăsta? Păi n-are decât să moară chiar aici, să dispară, să se evapore ca un monstru din mlaștină, ca un liliac. Îmi dau seama că, pentru prima oară în toți acești ani, în aceste momente se pare că interior sunt mult mai aproape de șefi decât de acest deținut. Acum ceva mă leagă de acest ofițer cu paza și regimul. Probabil repulsia generală față de lupul cu două picioare care a depășit granița umanului.

— Și cine l-a adus aici? Cine l-a făcut să moară de foame? bolborosește abia auzit Confucius.

Da, desigur, totuși... cine e cel pe care îl puteai aduce ÎN STAREA ACEASTA!... De puțin timp, cei din baraca în care

locuia Kuleș au început să observe: cineva tot se agită noaptea lângă sobița de fier. Și parcă dinspre sobă miroase a carne fiartă. S-a confirmat: în toiul nopții, când toți dormeau, el își făcea supa. L-au încolțit: de unde are carnea? Păi am făcut rost, cică, de la un amic de la mina vecină de o bucată de carne de ren. Au început să-l urască: măcar să ne fi dat să mâncăm o singură dată, câinele! Cineva i-a spus ofițerului cu paza și regimul. Și au aflat...

Tabloul crimei era acesta. Venind la Țenturașvili care se încălzea la foc, Kuleș l-a omorât cu o lovitură de topor în gât. Apoi i-a scos mortului hainele, le-a ars în foc. Apoi i-a tăiat metodic trupul în bucăți și le-a băgat prin diverse locuri în zăpadă, marcându-și cămara cu câte un semn. Abia ieri au găsit o pulpă a mortului într-un nămete peste care erau încrucișate două lemne scurte.

...A doua zi dimineață a revenit din delegație doctorul nostru. El știa deja despre cele întâmplate. A salutat repede și s-a dus imediat în salonul unde era Kuleș. În toată ziua aceea, Anton nu a scos nici un cuvânt. Chiar vizita a făcut-o aproape în tăcere.

Seara târziu, când am rămas singuri în camera procedurilor, el s-a uitat atent la mine și și-a pus mâna pe a mea.

— A fost o zi groaznică, draga mea. Dar să nu disperi. Da, animalul trăiește în om. Dar el nu poate învinge definitiv omul.

M-a tutuit pentru prima dată.

Capitolul 24

Despărțirea

Lucrul cel mai fantastic este că, pe fondul acestei lumi nebunești, se desfășura totuși un mod de viață. Dimineața începea cu târșâitul domestic al papucilor sanitarului Sahno.

— Micul dejun! anunța el solemn. Sculați, doctorilor! Ni s-a adus mâncarea!

— Dar ce avem la micul dejun? întreba Grigori Petrovici (Confucius) cu o voce somnoroasă, matinală, de parcă meniul micului dejun chiar s-ar fi putut schimba.

— Supă și ceai! raporta supus Sahno.

Și era foarte plăcut că el îi spunea fierturii supă, iar apei fierte ceai.

Pentru toate era deja un timp stabilit: și pentru muncă, și pentru lectură, și pentru scrierea scrisorilor destinatarilor de pe continent. Mereu citeam cu voce tare, pentru că primeam puține cărți. Scrisorile le scriam tot împreună, pentru că trebuia să gândim niște formule elegante. Ca să fie de înțeles pentru rude și să poată trece de cenzor. Extrem de multe considerații cereau scrisorile lui Sahno, pentru că soția lui, mulgătoare la un colhoz din Voronej, deși era fruntașă la muncă, în privința „capacității mentale e groaznic de încuiată". Sahno ne ruga mereu „să-i facem aluzii mai de înțeles". El explica insistent acest lucru și buzele îi tresăreau de tandrețe și

de durere că nu puteam deloc să facem vreo aluzie. De fapt, la invaliditatea sa, la faptul că la cei 40 de ani ai lui arăta de 60, la asta nu a făcut aluzie niciodată.

Seara, eu şi Anton chiar mergeam uneori în vizită. Da, în vizită! La acel unic om care avea dreptul dacă nu să ne invite, cel puțin să ne cheme în apartamentul lui, la comandantul lagărului nostru, Timoşkin.

Ce comandant original mai era! Ca apărător al legii, fusese reeducat din foştii copii vagabonzi. În capul lui domnea un mare haos, dar inima era extrem de bună. Sistemul de pedepse îl încredințase în totalitate ofițerului cu paza şi regimul, pentru că nu putea suporta când vreun muribund începea să plângă. El însă se ocupa cu pasiune de gospodărirea lagărului, încerca să arunce o bucată în plus în cazanul lagărului, pentru asta apela la toată viclenia sa, folosind experiența anilor de tinerețe, când avea alte relații cu Codul Penal decât în funcția de acum.

Anton îl tratase şi pe Timoşkin, şi pe soția lui alb-rozalie, foarte elegantă, Valia, de tot felul de boli reale şi imaginare, şi amândoi nu ştiau cum să se mai poarte cu doctorul politicos. Seara, Timoşkin suna din când în când la pază şi ordona sever să fie trimis neîntârziat medicul pentru a acorda ajutor medical familiei comandantului. La o oră de la plecarea medicului, la pază suna din nou telefonul. De data aceasta era chemată la comandant sora medicală. Şi să nu uite să ia cu ea siringile pentru injecții. Lăsam în antreul familiei Timoşkin siringile de care nimeni nu avea nevoie şi mă aşezam la măsuța de ceai, unde eram aşteptată.

Nu ne ascundeam relația față de Timoşkin şi Valentina, şi oamenii aceştia, care şi-au păstrat, în ciuda tuturor lucrurilor, sentimentele omeneşti, au încercat să facă totul pentru a ne uşura situația.

În discuțiile lungi de la masă, Anton satisfăcea curiozitatea de copil a comandantului care-și petrecuse anii de școală lângă cazanele de asfalt ale Moscovei. Informațiile de tot felul primite în aceste discuții îi stârneau gazdei noastre fie o uimire plină de bucurie: „Ca să vezi!", fie niște exclamații sceptice: „Ce spui!" Când a auzit odată de la doctor că pământul e un glob ce se învârte în jurul axei sale, comandantul nostru chiar așa a reacționat: „Ce spui!"

Și pe mine mă respecta pentru cunoștințe. Conform funcției era nevoit să se chinuie mult cu hârtiile și s-a hotărât să învețe puțină gramatică, să se ducă la niște cursuri la fără frecvență. Când își făcea temele scrise pentru aceste cursuri, mă chinuia mereu cu întrebări despre ortografia diferitelor cuvinte. Și, când făcea asta, își mijea ochii șmecherește, acoperind cu palma pagina manualului de gramatică pentru clasa a V-a și-mi verifica în mod clar răspunsurile cu manualul. Pentru că nu a găsit diferențe, el a privit-o victorios pe Valia. Vasăzică, ai văzut ce felceră mai e?

Apropo, în medicină am avansat foarte mult. Acum tăiam cu curaj furuncule și abcese, făceam perfuzii cu soluție de ser fiziologic, iar în privința injecțiilor intravenoase, îi depășisem pe doctor și pe felcer, pentru că amândoi aveau nevoie de ochelari, iar eu pe atunci eram destul de ageră și nimeream mereu vena. Mă mai inițiase Anton și în completarea istoricului bolilor.

Îl apăsa groaznic de mult acest aspect al obligațiilor lui. Conform metodelor de lucru și a formației sale sufletești, era un medic tipic de casă sau de provincie. Era gata să piardă ore multe cu îngrijirea bolnavilor, cu convingerea lor și cu alinările. Dar orice muncă legată de birocrație i se părea insuportabilă. Mai mult, deși vorbea rusește aproape fără accent, în scris își arăta în mod clar originea germană: construia fraze grele cu verbul

auxiliar la sfârșit, pierdea o mulțime de timp conturând vârfurile ascuțite ale literelor, asemănătoare cu cele gotice. Dar era imposibil să manifești dezinteres față de documentație, pentru că numeroșii șefi și inspectori numai după ea judecau activitatea spitalului. Noi nu trebuia să-i îngropăm oricum sub o movilă pe pacienții noștri, ci „conform cu regulile severe ale artei".

După ce a descoperit primele mele experimente de completare a istoricului, Anton s-a bucurat.

— Ce bine iese, Jeniușa! Hai să ne înțelegem așa: eu o să tratez, fără să-mi pierd timpul cu prostiile astea, iar tu o să... Bine? Ce ușor este pentru voi, umaniștii, să umpleți o pagină în plus cu cuvinte cunoscute! Pentru tine e așa de ușor...

Într-adevăr, treceam de cinci ori mai repede decât Anton în fișele istoricului combinațiile acceptate ale formulelor tipice. Dar nu aș putea spune că făceam ușor asta. Mai ales epicrizele și procesele-verbale ale autopsiilor. Mâna scria automat – „Și la ora 12 și 17 minute s-a stins, manifestând slăbiciune cardiacă serioasă", iar în fața ochilor îmi apărea tabloul real al acestei clipe descrise așa de academic. Hăurile negre ale gurilor înțepenite în ultimul spasm. Groaza de moarte împietrită în ochi. În urechi îmi răsunau ultimele cuvinte ale muribunzilor.

M-am străduit mereu să țin minte aceste ultime cuvinte ale omului. Doar s-ar putea, cândva, să te întrebe de ele, tremurând de iubire și durere, cei pentru care acest tovarăș al tău de pat din lagăr era dragul de Vanecika.

E adevărat, ceva important – despre viață, despre nedreptatea care i se făcuse, despre ai săi – omul vorbea de regulă înainte, când moartea nu venise așa de aproape de căpătâi. Iar la ultima ei apariție, amenințătoare, oamenii care se grăbeau să plece pe lungul drum aproape mereu își aduceau aminte de ceva neînsemnat. Unul întreba dacă se va servi în curând prânzul, cu

speranța nebunească de a mai îmbuca vreo câteva linguri din fiertura groasă de spital. Altul deodată se apuca să caute febril în sac obielele de rezervă.

Așa că nu era deloc așa de ușor să documentez bolile de lagăr. Uneori îmi treceau gânduri nebunești: dar dacă aș șterge acum cuvintele „Istoria bolii" și aș scrie sus „Istoria crimei"? Desigur, nu aveam curaj să fac asta. Și pe cine ar mai fi ajutat!

Spitalul nostru era mereu arhiplin. Oamenii nu stăteau numai în așa-numitele saloane, ci și pe coridorul strâmb în care șuierau toate vânturile din Kolîma. Zilnic trebuia să rezolvăm o problemă chinuitoare: pe care dintre bolnavii veniți să-l primim, pe care să-l trimitem în baracă, dându-i mult râvnita scutire de muncă. Cel care era bolnav în baracă nu primea o rație mai mare. De aceea toți ardeau de nerăbdare să stea la spital.

Tocmai cu această problemă așa de dificilă a primirii bolnavilor „în pat" a început acea zi fatidică pentru mine. Anton și Confucius plecaseră de dimineață la punctele de lucru. Am rămas în calitate de singură autoritate medicală.

— Nu sunt locuri! ținea piept în locul meu sanitarul Sahno, nelăsând să intre în camera de serviciu bolnavii care năvăleau. Nu sunt și gata. Unde să vă băgăm pe toți? E adevărat, este un locșor în salonul femeilor... Dar n-o să vă pun acum acolo!

Și atunci am avut revelația. Și, la drept vorbind, de ce nu în salonul femeilor? În lagărul nostru erau puține femei, boleau mai rar, și adesea unul, două locuri din salonul femeilor erau goale. Dar dacă l-am pune acolo, uite, și pe acest Mizințev?... De ce nu? Oare umbra asta de om mai are sex?

Privirea mea experimentată vede imediat: spre seară o să moară. Așa că măcar s-o facă pe un pat, nu pe prici, în mizerie și frig. Și o să-i fac și morfină... O să se chinuie mai puțin.

— Pune-l în salonul femeilor, Sahno. La ușă...

— Păi n-o să facă probleme acolo? s-a întrebat experimentatul nostru sanitar. Ei, dar ce să mai zicem, e un şchilet... Parcă mai poţi să-ţi dai seama ce hram poartă...

Dar şefii şi-au dat seama. Şi trebuia să vină chiar în această zi o comisie de la Iagodnoe! Şi să le sară imediat în ochi capul pleşuv, ca de sticlete, al acestui Mizinţev!

— Un bărbat în salonul femeilor?

O sacră indignare apăru imediat pe faţa sătulă a comandantului. Se pare că auzise el de mult că aici, în Taskan, e o speluncă a desfrâului. Şi la ce să te mai aştepţi, când femeile deţinute trăiesc în zonă şi-şi fac de cap prin aşezare fără a fi supravegheate!

Fără să asculte explicaţiile mele, s-a dus în camera de serviciu, unde mai apăruse un alt fapt cutremurător: sora medicală, în ciuda sexului ei feminin, trăieşte alături de doctor şi felcer, separată numai printr-un perete de placaj... Şi după asta oamenii se mai miră că la centrul pentru copii nu mai e loc de atâţia bastarzi...

Şeful a fost operativ. Deja a doua azi a venit un ordin care punea capăt tuturor libertăţilor tradiţionale din Taskan. Mânat de grija neobosită pentru consolidarea moralităţii locuitorilor aşezării de oameni liberi, Sevlag propunea să fie stabilite în zonă femeile deţinute, să fie desfiinţată baraca femeilor din afara zonei, să fie escortate strict femeile care ieşeau la muncă. Iar sora medicală criminală se propunea să fie imediat trimisă în etapă la Elghen. Crima însăşi era formulată cu mare precizie: „A încercat să creeze condiţii pentru desfrâu pe calea spitalizării unui deţinut de sex bărbătesc în salonul pentru deţinutele de sex feminin."

— Dă-mi nişte otravă, Antoşa! Te rog, să-mi... Pentru orice eventualitate... Nu o iau degeaba... Numai în cazul în care Zimmermanşa are de gând să facă ceva greu de suportat...

Anton respinge cu indignare rugămintea. Nu eu mi-am dat singură viața, nu eu pot să o sting. Și fiecare e obligat să treacă prin ceea ce i-a fost scris. Dar despre asta e încă devreme să vorbim. Mai întâi el se va duce să facă demersuri.

Doctorul avea anumite posibilități de intervenție. În afară de comandantul lagărului, Timoșkin, el o tratase și pe directoarea combinatului alimentar, Nina Dmitrievna Kamennova. Sprijinul din partea lui Timoșkin era asigurat. Desigur, nu se putea să nu fie îndeplinit total ordinul de la Sevlag, dar putea face ca plecarea mea să dureze numai câteva zile, asta putea. Anton s-a dus la Kamennova. Era o femeie de vreo 45 de ani, o activistă feministă tipică, autodidactă, care îmbina o educație fragmentară cu bunul-simț și cu eficiența. Își conducea cu pricepere întreprinderea, ocolind recifurile și stâncile „specificului din Kolîma". Același bun-simț îi spunea că o cruzime gratuită nu ajută la îndeplinirea planurilor de producție. Tocmai în felul acesta și-a motivat faptele bune. „Cu morții nu-ți poți îndeplini planul." Nu îi era străin nici sentimentul de recunoștință. Cu Anton, care îi tratase toată familia, se purta ca și cu un prieten. Într-una din discuțiile lor sincere, ea îi spusese „o dată pentru totdeauna" că nu-l consideră german, pentru că „un om așa de bun nu poate fi german".

Tocmai pe ea o implora acum Anton să se ducă la Iagodnoe și să-și folosească acolo pentru salvarea mea numeroasele legături. Dacă în niciun caz nu puteam să fiu lăsată aici, atunci măcar să fiu trimisă în orice alt punct de lagăr, numai nu Elghen... Să ajung din nou în mâinile lui Zimmerman ar însemna chiar moartea!

Legăturile Ninei Dmitrievna chiar erau mari. Era timp de război, cu alimentele, chiar și pentru angajații liberi, era cam greu, iar combinatul alimentar producea nu numai soluții de

vitamine, dar şi lucruri aşa de ademenitoare, precum lapte condensat, praf de ouă...

Ea a făcut asta pentru doctorul său. S-a dus. A obţinut anularea ordinului prin care eram trimisă la Elghen. E adevărat, şefii nu au fost de acord să fiu lăsată în Taskan: prea făcuseră aşa de mare gălăgie în legătură cu „bărbatul din salonul femeilor", prea se mândriseră ei cu demascarea şi cu măsurile luate. Dar la rugămintea Kamennovei, cu care el nu avea niciun rost să se certe, mi-au dat un ordin special. Am fost trimisă soră medicală la spitalul central al Sevlag-ului, în aşezarea Belicie.

În ciuda logicii, numirea aceasta era chiar un fel de promovare pe scara „carierei" din lagăr: din fundul taigalei ajungeam acum în centrul raional. Belicie se află la 4 kilometri de Iagodnoe. Numirea aceasta m-a salvat şi de ameninţarea Elghenului, şi de răzbunarea lui Zimmerman. Dar despărţirea de Anton era un fapt inevitabil.

Când se uitau la noi, îşi ştergeau lacrimile nu numai bolnavii noştri, nu numai Confucius şi Sahno. Chiar comandantul OLP, Timoşkin, înjura zdravăn, chiar dacă abia auzit, la adresa şefilor de la Iagodnoe şi jura că la prima posibilitate să mă schimbe cu cineva. Chiar pe un sobar sau chiar pe un electrician. Nu-i pare rău de nimeni... Numai să treacă un timp şi să se uite puţin povestea asta.

...Toată noaptea stăm pe patul de lemn din camera de serviciu şi depănăm amintiri. Ne povestim în detaliu unul altuia cum ne-am întâlnit prima oară şi ce gândeam atunci fiecare despre celălalt. Şi cum mi-a adus Zavodnik scrisoarea în latină. Şi cum am căutat în taiga plante de leac. Chiar râdem când ne amintim cum am topit siringile – toate siringile! –, pentru că nu observasem, antrenaţi în discuţie, că apa din sterilizator se evaporase

de mult timp. Şi cum la început am fost amândoi disperaţi – de unde să luăm aici, în taiga, nişte siringi noi? Şi după aceea Pogrebnoi, de la punctul veterinar, ne-a salvat. Se pare că el avea o rezervă mare, nu ca la noi. Şi cum doctorul, după aceea, multă vreme a făcut glume pe seama neatenţiei mele.

În amintirile acestea anul care a trecut ni se pare fericit ca prin magie. Am fost uimitor de puternici. Doar am trecut prin toate împreună…

— Cu lucrurile!

Deja a venit escorta după mine. Special de la Iagodnoe. Formula aceasta („Cu lucrurile!") e un fel de voce a Destinului. Mâna implacabilă, indiferentă a cuiva mută din nou un pion pe o tablă de şah.

Sanitarul Sahno plânge pe faţă, scâncind ca muierile. Pe coridor se înghesuie toţi bolnavii care pot sta în picioare. Cu toată disperarea profundă îmi vine un gând: înseamnă că sunt ataşaţi de mine, înseamnă că nu degeaba am trăit aici acest an de lagăr, am fost de ajutor oamenilor.

Ultimul moment. Acum păşesc pragul, lăsând în urmă raiul meu amar, flămând, groaznic şi încântător. Adio, dragii mei! Adio, Anton!

— Nu, nu adio! La revedere! Şi ţine minte: suntem mereu cu tine…

Ne îmbrăţişăm chiar sub privirile bolnavilor şi a escortei din Iagodnoe. S-a făcut linişte. Până şi escorta venită după mine, care nu o dată lua oamenii la carceră „pentru o legătură a unui deţinut cu o deţinută", este cuprins şi el de tăcerea asta. Stă răbdător, sprijinit de tocul uşii. Nu a spus niciodată: „Hai, hai!"

Capitolul 25

ZK[1], *SK și BK*

La prima vedere, conacul spitalului central al Sevlag-ului, Belicie, putea fi luat drept o casă de odihnă sau sanatoriu. Aleile dintre clădiri erau curățate și presărate cu pietriș. Aici se vedeau până și ronduri de flori. Ronduri înconjurate de gazon. E adevărat, în august, când am ajuns aici, florile erau deja atinse de primele înghețuri, tulpinile lor albe, uscate, deja se întindeau pe pământ, gata să se amestece cu el. Dar chiar ideea că aici se cultivă flori îți insufla oarece speranțe.

Cele două corpuri cu etaj m-au orbit prin înfățișarea lor tipic continentală. Restul construcțiilor, chiar dacă erau barăci de tip obișnuit, totuși se deosebeau clar prin curățenie și îngrijire, față de toate cele cu care mă obișnuisem în Elghen sau în Taskan.

— Ei, cum e, ați admirat perla noastră din Kolîma? Sunteți bucuroasă că v-ați smuls de acolo, din fundul taigalei? s-a interesat binevoitor brigadierul din partea locului.

— Păi ce, oare aici nu e taiga?

— Ei, sigur că e taiga... Numai că nu e una și aceeași... Belicie al nostru este o oază în deșert. Mai ales pentru femei. Aici deținutele femei sunt numai două. Dumneavoastră o să fiți a

[1] Abreviere uzuală, scrisă și *zeka*, pentru cuvântul *zakliucionnîi*, „deținut" (n. tr.).

treia. Haideți să mergem, o să vă conduc la medicul-șef și în același timp o să vă arăt teritoriul nostru: casa direcțiunii, laboratorul, farmacia, morga...

M-a luat de braț cu gestul unui moșier bucuros. Omul acesta slăbuț, cu nasul lung, cu o față de faun și manieră glumeață de a vorbi avea numele Pușkin și prenumele Aleksandr. În libertate fusese un administrator de la periferie, a furat în stil mare și a căpătat zece ani serioși în 1936. Imediat a început să-mi povestească despre asta, entuziasmându-se gălăgios de propria inventivitate și spirit vizionar. Rezulta că el se lăsase arestat „la timp, cu un articol minunat, de drept penal". Dacă ar fi lungit-o el cu mașinațiunile lui financiare până în 1937, i-ar fi trosnit cu lejeritate teroare sau sabotaj. Și oare atunci ar fi putut visa el la portofoliul de brigadier la Belicie? E o funcție mare, dar el nu e mofturos și e mereu bucuros să-i ajute, cât îi stă în puteri, pe deținuții politici. Se înțelege, cu ce se poate. Mai ales pe femei, la care se pricepe, și pe medici, de care are nevoie: suferă de ulcer duodenal.

— Și de ce aveți atâta durere în privire? a băgat el în seamă în sfârșit înfățișarea mea demoralizată. Da, permiteți-mi, am auzit ceva... O despărțire amoroasă? Doctorul german din Taskan? Hm... Se vede imediat că nu sunteți o femeie practică: e război cu Germania, iar dumneavoastră ați găsit un neamț... Oare nu e mai chibzuit să luați un rus? Ei, chiar dacă un deținut, dar unul care să poată să vă asigure hrana... Ce vă încruntați așa? În condițiile noastre, hrana e problema cardinală. Dar, de fapt, dacă noul dumneavoastră ales va fi deținut, el vă poate asigura și unitatea de gândire, și, cum să spun, durerea reciprocă...

Era un poznaș rafinat, un fel de căpitan Lebiadkin[1]. A făcut un drum pe ocolite, pentru a prelungi cât mai mult această

[1] Personaj din romanul *Demonii* de F.M. Dostoievski (n. tr.).

discuție de societate. De fapt, nu-i trecuse prin minte să-mi ia geamantanul greu, de lemn – un articol al groparului din Elghen, Iogăr. Pușkin tot împroșca în stânga și în dreapta cu formule spirituale, numite de el folclor, care, chipurile, fusese așa de apreciat de marele lui tiz.

Dar uite, în sfârșit, și casa direcțiunii. Pușkin m-a condus personal la șefă, m-a prezentat ochilor ei cercetători și amenințători. În hârtiile oficiale, stăpâna din partea locului se numea foarte prozaic – medicul-șef al spitalului central al Sevlag-ului. Dar ea era în același timp și comandanta punctului de lagăr. Puterea ei asupra trupurilor și sufletelor supușilor ei deținuți era absolută și pentru că șeful cel mare al provinciei, șeful Departamentului minelor din Nord, Gagkaev, era compatriot și prieten al medicului nostru șef. Amândoi erau din Osetia.

(Se numea Nina Vladimirovna Savoieva. Anticipând, trebuie să spun că soarta a fost miloasă cu această femeie: viața ei se aranjase astfel încât au fost scoase la lumină cele mai bune părți ale caracterului ei și, dimpotrivă, au fost înăbușite acele instincte primare de dorință de putere și samavolnicie care-i erau specifice. După ce s-a îndrăgostit de un deținut laborant, a devenit mai târziu soția lui și, după moartea lui Stalin, a lucrat deja ca medic la spitalul din Magadan. Când ne întâlnea, pe străzile din Magadan, pe mine și pe Anton, ea ne saluta bucuroasă și spunea ceva banal. Cum ar fi, de exemplu, că azi, la cinematograful „Gorniak" rulează un film bun... Era greu de crezut că doar cu câțiva ani înainte ea executa și grația, ieșea din apartamentele ei cu mersul reginei Tamara[1], vorbea cu o voce sacadată, mânioasă, poruncea roabelor apropiate să o

[1] Referire la Tamara cea Mare (cca 1160–1213), regină a Georgiei (1184–1213). Ea și-a câștigat reputația de lider desăvârșit, fiind denumită și „regina reginelor". A zdrobit armatele persane, arabe și tătare care amenințau granițele statului (n. red.).

spele în baie şi să-i maseze trupul destul de îndesat şi inform cu tot felul de substanţe aromate.

Revin iar la un gând banal: puterea absolută corupe absolut. Deloc rea din fire, Nina Savoieva făcea o grămadă de lucruri ruşinoase sub aripa lui Gagkaev, acest Stalin raional despre a cărui cruzime circulau mereu tot felul de zvonuri. Ce bine că, datorită iubirii pentru un bărbat, soarta Savoievei se frânsese! Încă vreo câţiva ani de domnie la Belicie şi ea ar fi fost pierdută total, s-ar fi transformat într-un torţionar.)

În momentul în care am apărut în faţa chipului ei ameninţător, ea se afla în plină strălucire şi grandoare. Ochii ei negri caucazieni aruncau fulgere. Mâna lată, cu degete scurte, plină de inele, se ridica din când în când într-un gest poruncitor.

— Duceţi-o la tuberculoşi, i-a spus ea lui Puşkin de parcă eu nici nu eram acolo. Acolo o să şi locuiască, în cabinet. Veselă separată. S-o preveniţi: bolnavii sunt contagioşi. Să fie precaută...

Cuvintele acestea umane fuseseră rostite de către medicul-şef aşa de jignitor, că imediat am simţit nevoia să plâng. Evident, acesta era ritualul locului: stăpâna nu se putea adresa direct unei roabe mărunte, cum eram eu. Mi-am adus aminte cu durere de serile în care beam ceai la comandantul din Taskan, Timoşkin, de discuţiile idilice, educative cu el legate de rotirea globului pământesc. (Tare greu se obişnuia unchiul Tom[1] cu plantaţiile lui mister Legree[2] după bunul St. Clare şi fiicele lui[3]...)

Corpul pentru tuberculoşi se afla pe un deal, departe de celelalte clădiri. Era o baracă împărţită în două saloane. Într-unul se aflau purtătorii bacilului Koch – „salonul BK". În celălalt, cel

[1] Referire la personajul principal al romanului *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher Stowe (n. red.).

[2] Personaj din romanul *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher Stowe (n. red.).

[3] *Idem* (n. red.).

„curat", cei la care „BK încă nu fusese descoperit". Împărțirea aceasta era destul de convențională, activul bolnavilor era mobil, pentru că analizele de laborator erau, ca să spunem numai atât, imperfecte și locatarii salonului „curat" îi depășeau uneori pe BK în ceea ce privește mortalitatea. Aici nu exista niciun salon de femei.

Cămăruța destinată mie era lipită de salonul „BK", separată de el printr-un placaj care nu ajungea până la tavan. Am scăpat cu mare greutate de Pușkin care îmi tot explica, cu vorbe multe și alambicat, că acest corp de clădire periculos are avantajele sale: gardienii, temându-se să nu se molipsească, vin aici foarte rar, șefii cu atât mai puțin.

Pe niște paturi de lemn destul de rezistente, acoperite cu saltele nu foarte subțiri, stăteau bărbații. Nu muribunzi, nu niște „fitile", nu schelete, ci oameni cu o înfățișare normală, mai ales tineri. Ei se deosebeau radical de pacienții noștri din Taskan, care, neputincioși și condamnați, se îndreptau spre un țărm inevitabil. Aici se aflau oameni care ieri erau încă sănătoși, care se obișnuiseră cu o împotrivire activă în fața morții. Acum ajunseseră înfrânți nu de o foamete de mulți ani și de munca peste puteri, ci de o afecțiune acută, care acționa repede. Deținuții în vechea accepție a acestui termen constituiau aici o minoritate. În cea mai mare parte erau oameni din noua pătură, postbelică, din Kolîma, așa-numiții „SK", contingentul special.

A fost prima mea întâlnire cu oameni aduși aici din alt iad, din iadul războiului și al hitlerismului. Erau din cele mai diferite categorii. Unii, la întrebarea: „Pentru ce?", răspundeau: „Pentru că nu m-am sinucis." Alții – letoni, estoni, lituanieni – fuseseră mobilizați în armata germană când Hitler a ocupat Pribaltica. O a treia categorie erau cei care evadaseră din prizonierat sau fuseseră aduși din regiunile eliberate de noi.

SK se împărțeau în cei cu termen de pedeapsă, care aveau șase ani, și cei fără termen, care stăteau „până la alte dispoziții". Se considera că regimul pentru SK era mai blând decât al nostru, al deținuților. Totuși cei care se aflau acum în corpul de tuberculoși au trecut prin celebra mină Burhala, unde tinerii făceau mai întâi pneumonie, mai apoi tuberculoză galopantă. Procesul acesta trecea extrem de repede la balticii zdraveni, care aveau nevoie de multe calorii.

Primele zile ale vieții de aici au fost pentru mine o tortură cumplită. Noaptea nu puteam să adorm, învârtindu-mă până înnebuneam în patul scurt. (Cei care erau mai înalți nu încăpeau în cabină.) Tusea neobosită, uscată și umedă, reținută cu grijă și disperat paroxistică, cutremura aerul. Gemete în toate limbile, blesteme răgușite, iar uneori pur și simplu plânsetul celor mai tineri, cu toate acestea trebuia să mă obișnuiesc.

De dimineață, începeam să le fac injecții cu clorură de calciu tuturor bolnavilor. Mă așezam pe un capăt al patului de metal, căutând vena. Intram în contact foarte apropiat, aproape familiar cu acești băieți letoni, în fiecare dintre ei văzându-l pe Alioșa al meu. Erau aproape de o vârstă cu el, cu vreo doi-trei ani mai mari. La fel de înalți ca el, cu aceleași gene pufoase și cu buze credule, ca de copii. Ei trebuiau să trăiască. Dar ei mureau. Mureau zilnic, zilnic, zbătându-se disperați din mâinile morții, dar suferind înfrângerea. Și în locul lor aduceau noi și noi transporturi de băieți, și ei mureau la fel. Mureau fie zbătându-se disperați din fața morții, fie deja cedând și strigându-și mama, înainte de a-și da sufletul. Apoi am încercat să număr câți oameni au murit în brațele mele, câte ultime suflări am însoțit. Rezulta o cifră care se apropia de o mie.

Secția de tuberculoși era condusă de medicul deținut Barkan. Semănând cu un baron sărăcit din Ostsee, parcă decolorat de

tot, cu niște pungi simetrice sub ochi, el era cufundat în gândurile lui și nu prea reacționa la stimulii externi. Mai avea de stat numai câteva luni și știa să vorbească numai de asta, să se gândească numai la asta.

Multă vreme nu am putut să mă obișnuiesc cu stilul lui de lucru. Nu că nu era conștiincios. Nu. El își făcea cu grijă vizitele de zi și de seară, asculta, ciocănea, prescria tratament după posibilitățile modeste ale farmaciei noastre. Dar niciun bolnav nu ghicea că și el e deținut și toți îi spuneau „cetățene doctor". Când odată, în primele săptămâni ale activității mele de aici, am dat fuga la el noaptea strigând: „Andris moare! Andris! Băiatul acela de lângă ușă...", el a răspuns liniștit: „Da, așa bănuiam și eu, că azi..." Și nici nu a considerat că e nevoie să se ridice. Îmi aduceam aminte cum Anton dădea fuga prin toată așezarea să caute o gură de vin pentru un amărât care, înainte de moarte, tare mai avea chef să bea și el ceva, sau cum medicul stătea noaptea la patul unui tânăr numai pentru că acela se temea de întuneric... Îmi aduceam aminte și am spus: „Vă rog să mă scuzați, cetățene doctor." Și am plecat. Nu l-am mai trezit niciodată.

Sanitari în secția noastră de tuberculoși erau doi. Superiorul, Nikolai Aleksandrovici, fusese în libertate contabil și chiar reușise să-și păstreze și aici o înfățișase de finanțist. Purta ochelari, era extrem de priceput și organizat la muncă. În sarcina lui intrau toate legăturile externe. El aducea de la bucătărie mâncare pentru toți, de la farmacie – medicamente, de la șefii care ocoleau corpul nostru – ordine și dispoziții. Își prețuia foarte mult munca, se considera inteligent și șmecher pentru că reușise să se aranjeze așa de bine: rația o primește ca pentru o muncă periculoasă, cu contagioșii, dar, de fapt, el aproape că nu intră în legătură cu bolnavii.

Adevărata muncă de sanitar – murdară, grea, fără somn – o ducea sanitarul inferior, Griţiko. El avea pe atunci numai 18 ani, dar experienţa lui de viaţă ajungea pentru trei persoane. În 1942, când hitleriştii se aflau în oraşul lui, Griţiko era încă adolescent, e adevărat, dar aşa de înalt, că „din spate" i se dădea cu cinci ani mai mult.

— Dacă aş fi ştiut io ce se întâmplă, spunea el îndurerat de fiecare dată când începea povestirea odiseei sale.

Şi doar mama îi spusese să nu iasă din casă. Da' n-a ascultat-o! Băieţii tocmai ridicau un zmeu şi am ieşit şi io să mă uit... Şi atunci nemţii... au venit cu un camion acoperit aşa de mare şi i-au ademenit uşurel: *„Kom jung, kom her!"*[1] Şi l-au băgat pe Griţiko în maşină, în maşina aia aşa de frumoasă, şi l-au dus. Mama nici până acum nu ştie unde a dispărut băiatul... Şi apoi cu trenurile...

Micul Griţiko a fost cărat, pentru muncile din preajma frontului, prin toată Europa. Impresiile sale de călătorie le prezenta mereu într-o ordine strictă, conducându-se astfel, drept criteriu principal de apreciere a oricărei ţări, de calitatea pe care o avea zeama lungă de acolo.

— În Polonia, surioară, fiertura e tare rea... E goală de tot... În Cehoslovacia, e puţintel mai bună... Dar în Italia! Tare bună mai era! O fiertură ca în Italia, surioară, noi doi n-o să vedem în viaţă...

În corpul nostru de tuberculoşi, Griţiko a nimerit pe drumul direct Roma-Kolîma. La drept vorbind, în Italia, în ciuda unei fierturi aşa de uimitoare, Griţiko totuşi ducea dorul casei. Şi imediat ce în regiunea lucrărilor lor au început să apară ofiţeri sovietici şi să-l cheme acasă, Griţiko nu a stat pe gânduri.

[1] Vino, tinere, vino aici! (l. germ.) (n. red.).

Uite, ofițerii ăia au adus o pancartă la noi. E pictată o femeie așa de frumoasă. Întinde mâna: vino, băiete, acasă, că Patria-Mamă te cheamă... E adevărat, se spuneau tot felul de lucruri, că cică te bagă în lagăr pentru că ai fost în armată la nemți. Dar Grițiko nu a crezut. Păi ce, el s-a dus singur la nemți? Doar a fost luat cu forța...

— Ei, surioară, dacă ați fi văzut cum am fost noi conduși din Italia! Cânta fanfara! Ofițerii noștri sovietici ne țineau discursuri... Ei, dar cum am ajuns până la cordonul nostru, gata, am fost dați jos. Toți am fost urcați în vagoane de marfă, iar ușile le-au închis cu lacătul... Muzică? Nu mai cânta nicio muzică!

La secția de tuberculoși, Grițiko a ajuns după aceeași schemă ca și băieții din Pribaltica: mina Burhala, pneumonie, tuberculoză... Dar aici Grițiko a demonstrat elocvent veridicitatea zicătorii: „Ce e sănătos pentru un rus, pentru neamț e moarte." În aceleași condiții, a reușit să se vindece. Caverna i s-a închis, niciun BK nu a mai apărut „în câmpul vizual". Era deja aproape gata să fie din nou trimis la Burhala, dar atunci soarta lui a cotit-o pe neașteptate spre fericire.

Treaba era că, după ce și-a revenit, Grițiko a început să-i ajute benevol pe sanitari. Niciun turneu prin Europa nu-l putea scăpa de deprinderile căpătate din copilărie. Când observa mizerie mare în corpul tuberculoșilor, Grițiko manifesta inițiativă. Într-un mod misterios reușise să-și schimbe rația pe o căldărușă de var uscat. El meșterise din bureți o pensulă și apucase să văruiască pereții barăcii. Chiar atunci, medicului-șef i se semnalase că deja venise o comisie severă, care va vizita toate corpurile spitalului, fără a-l exclude și pe cel de contagioși. Când și-a adus aminte de mizeria și degradarea ce domneau în pavilionul de tuberculoși, Savoieva s-a năpustit aici, tulburată, mânioasă, gata să-l pedepsească pentru mizerie pe primul care i-ar fi ieșit în față. Și deodată...

— Ce faci? a exclamat ea, găsindu-l pe Grițiko care terminase deja de zugrăvit pereții salonului „BK".

— Păi uite... Văruiesc puțintel casa... Că tare murdară mai era, a explicat din punct de vedere etic Grițiko.

Savoieva a tăcut câteva momente, după care i-a ordonat sacadat lui Barkan:

— Să nu-l externați! Să rămână aici sanitar...

Deprinderea aceea, născută cândva „în grădinița de vișini de lângă casă"[1], l-a salvat pe flăcău de Burhala, de o nouă pneumonie, de o moarte sigură.

Bolnavii – și deținuții, și SK, și BK – îl adorau toți pe tânărul sanitar. Toți aveau nevoie de el. Să-i dea unuia noaptea niște apă, pe altul să-l ajute să se ridice și să-l conducă până la „closet", cu un altul să stea pur și simplu puțin și să discute „despre viață" într-un moment de disperare acută. Să se fi nimerit cu doctorul Antoșa! Ce mai tratare ideală ar fi fost...

Singura trăsătură de lagăr din firea lui Grițiko era patima pentru pâine. La noi, la tuberculoși, era pâine multă: muribunzii mâncau puțin, iar rațiile se dădeau mărite. Dar oricum, Grițiko usca, aduna, ascundea pâinea, combina nu știu ce schimburi și mă îndemna mereu să nu anunț imediat noii morți, ci numai după ce se primeau proviziile zilnice cuvenite lor.

— Păi cum așa, surioară! Păi „șmecherii" o să le înfulece... Dar ei oricum au destul... Măcar să avem și noi ceva de rezervă...

Chiar când a murit Andris, cu care Grițiko făcuse un jurământ de prietenie eternă, oricum, după ce și-a șters lacrimile, m-a rugat:

— Nu vă grăbiți să vă duceți la birouri, surioară! Uite, o să primim pâinea și fiertura lui Andris și după aceea vă duceți...

[1] Vers de Taras Șevcenko (n. tr.).

De Grițiko nu se lipea mizeria din lagăr. El era amabil, nu spunea niciodată nicio înjurătură murdară din cele care intraseră în obișnuința multor foști intelectuali. Numai o dată l-am văzut într-o criză de furie de nestăpânit. Și asta era legată tot de Andris, de moartea lui.

Andris avea, pe arătătorul de la mâna stângă, un inel masiv cu o camee. Reușise să-l păstreze prin toate perchezițiile și nu se despărțea de el, considera că e talismanul lui. Înainte de a muri, și-a scos inelul și i l-a dat lui Grițiko, rugându-l să-l trimită mamei la Daugavpils, în Letonia.

Eu și Grițiko am tot șopocăit cum să facem. Noi nu aveam niciun fel de acces la poștă. Era periculos și să păstrăm multă vreme inelul asupra noastră: ni-l puteau lua. Și ne-am decis să ne adresăm brigadierului Pușkin. El are liberă circulație și o mie de legături. Pentru el nu e mare lucru să trimită inelul mamei lui Andris. „Deși e tare lacom, Pușkin ăsta, poate totuși nu se va bucura la un lucru așa de mărunt!" își spunea gânditor Grițiko.

Pușkin a luat cu plăcere obiectul frumos, l-a băgat neglijent în buzunar, dar a spus că o să rezolve treaba neapărat, că mama e un lucru sfânt. Au trecut vreo două săptămâni și deodată Grițiko a văzut inelul lui Andris pe degetul murdar, aspru, al unui deținut de drept comun de la chioșcul nostru de alimente.

— Pentru juma de kil de ulei și două cutii de pește în sos tomat, a șuierat Grițiko, și eu pur și simplu nu i-am recunoscut vocea.

Când, peste câteva zile, brigadierul Pușkin a venit în pavilionul nostru pentru a-i înregistra pe cei care veniseră sau fuseseră externați, nu m-am abținut și, cu un calm prefăcut, l-am întrebat dacă a trimis inelul în Letonia.

— Cum să nu! Demult! a răspuns cu solicitudine Pușkin.

— Minți, viperă! a urlat atunci Griţiko şi, după ce s-a năpustit la brigadierul slăbănog, a început să-l strângă de gât.

Abia l-au luat de acolo nişte bolnavi.

Toată săptămâna după aceea am tresărit la fiecare zgomot al uşii care se deschidea. Nu cumva or fi venit după Griţiko? Dar Puşkin nu s-a plâns. Poate că, dându-şi seama de comportarea sa mizerabilă în această situaţie, dar poate şi pentru că în ultimul timp ulcerul i se agravase din nou. Îl chinuia şi-l abătea de la treburile lumii din afară, făcându-l să fie mai atent la ceea ce se întâmpla în interiorul său.

Odată cu venirea iernii, am început să suferim cumplit de frig. Pavilionul de tuberculoşi, chiar mai mult decât spitalul din Taskan, era bătut de toate vânturile, şi lemne primeam foarte puţine. Nu ştiu de ce în taiga lemnele erau o problemă. Ele se duceau în corpurile principale, de chirurgie şi terapie. Noi eram oricum consideraţi, realist vorbind, nişte rămăşiţe umane cărora frigul nu are cum să le facă rău.

Dar ne-am organizat pentru a ne apăra bolnavii şi pe noi. Sub conducerea sanitarului principal, fostul contabil, funcţiona un birou de schimb neoficial. Nişte vagabonzi şi ticăloşi aduceau noaptea, cu grijă, lângă peretele din spate al barăcii noastre, beţe şi surcele, luând în schimb saci cu pâine uscată şi căldări cu resturile de fiertură. Dis-de-dimineaţă, înainte de vizită, pe întuneric, eu şi Griţiko tăiam lemnele şi le puneam într-un loc secret.

De foame, în condiţiile raţiei mărite de aici, nici nu putea fi vorba. Mai mult, din când în când, primeam prin câte o ocazie pachete de la Anton. Aşa că, se părea, totul era suportabil, mai ales că până la sfârşitul pedepsei mele de zece ani mai rămăsese (dacă e să avem încredere în sentinţă!) o bucată destul de serioasă, un an şi jumătate. Dar, în ciuda acestui lucru, tocmai aici, la Belicie, adesea eram cuprinsă de accese de melancolie imposibil de înlăturat.

Nu puteam să suport aceste agonii zilnice, aceste încleştări cu moartea în care ea învingea mereu. Şi mă mai chinuia şi cinismul cu care respectabilitatea exterioară şi buna-cuviinţă a instituţiei noastre mascau groaza ce se ascundea în ea. Micile alei, rondurile de flori... Noul aparat röntgen... Bucătăria curată şi bucătarii cu bonete albe!... Până şi conferinţele ştiinţifice ale medicilor deţinuţi! Şi, în paralel cu asta, zilnic erau externaţi oameni aproape morţi şi trimişi la acea fatidică Burhala. Şi în fiecare zi, în fiecare noapte, funcţiona morga din Belicie, care-şi mărea din ce în ce mai mult capacitatea de primire.

La morgă erau stăpâni borfaşii. Nişte bandiţi învederaţi. Şi lor le era lene să coasă cadavrele după autopsii, le era lene să sape gropi lungi, conform lungimii cadavrelor. Şi ei îmbucătăţeau, mărunţeau cadavrele pentru a le arunca mai apoi într-o groapă rotundă, de suprafaţă, dincolo de o movilă acoperită de tisă.

Odată am întâlnit în zori acest alai de înmormântare, când am dat fuga la farmacie într-un moment nepotrivit. Pe o sanie iakută, lungă, trei interlopi târau bucăţile de carne de om. Se iţeau fără ruşine cioturi albastre, îngheţate. Mâini tăiate se rostogoleau pe zăpadă. Uneori cădeau pe pământ bucăţi de măruntaie. Sacii în care trebuiau să fie puse cadavrele deţinuţilor erau folosiţi cu chibzuinţă de borfaşii legişti pentru tot felul de operaţiuni de schimb. Aşa că tot ritualul înmormântării la Belicie îmi apărea în faţa ochilor în toată cruzimea.

Prima şi ultima dată în viaţa mea am avut o criză care semăna cu cea de isterie. Îmi aminteam de expresia „maşină de tocat" prin care erau definite adesea lagărele noastre de reeducare şi de muncă. La vederea acestei sănii iakute încărcate, sensul figurat al cuvântului era înlocuit deodată de cel real al lui, cuprinzător, material. Uite-le, bucăţile de carne omenească tăiate, pregătite pentru a fi date printr-o maşină de tocat uriaşă! Îmi auzeam cu groază şi mirare propriul râs sufocant, propriile

hohote de plâns violente. După aceea am început să vomit cu disperare. Nici nu mai țin minte cât mi-a luat să mă târăsc până la pavilionul meu.

Și chiar în ziua când a venit peste noi o comisie de rang foarte înalt. Nu numai funcționari superiori de la administrația sanitară, dar chiar și comandantul Sevlag-ului, colonelul Selezniov. Înconjurat de o numeroasă suită, el a venit direct în pavilionul contagioșilor, unde în acel moment Grițiko spăla podeaua, băgând sârguincios cârpa pe sub paturi.

— Și aici, la voi, e un salon de deținuți sau de SK? a întrebat Selezniov.

Nu am apucat să deschid gura pentru a răspunde. Grițiko mi-a luat-o înainte. După ce a stors cârpa cu care spăla pe jos cu niște mișcări îndemânatice, aproape feminine, el a oftat adânc și a declarat deschis:

— Of, tare greu ne mai e să-i deosebim și noi, care sunt deținuți, care SK! Așa că aicișa sunt de-a valma numai BK!

— Ce? Ce? a făcut comandantul, ridicându-și sprâncenele de uimire.

— BK, bacilul Koch, am explicat eu imediat, temându-mă să nu se înfurie pe Grițiko și să-l trimită la Burhala. Sanitarul are în vedere faptul că salonul e completat nu conform datelor de identificare, ci după indicatorii medicali. Aici sunt bolnavi contagioși care au în prezent bacilul Koch...

Comandantul s-a îndepărtat repede de mânerul ușii pe care tocmai îl apucase, și-a privit palmele de parcă se temea că o să vadă pe ele bacilii săltăreți, și a spus supărat, adresându-se medicului nostru șef:

— Și de ce trebuia să-i deranjăm pe oamenii aceștia grav bolnavi? Mai bine să ne arătați noul aparat röntgen...

Capitolul 26

Mea culpa[1]

Este oare o particularitate autentică a sufletului omenesc nevoia de căinţă şi spovedanie? Despre asta vorbeam mult în şoaptă cu Anton în discuţiile noastre nocturne, nesfârşite, de la Taskan. În jurul nostru era o lume care părea că infirmase până şi amintirea faptului că nu ai nevoie numai de pâine... Numai prin pâine, numai prin singura pâine, prin singura regină Raţia respirau aici toţi cei vii, aproape morţi şi chiar cei muribunzi. Şi noi, probabil, purtăm aceste discuţii dintr-o veche inerţie de intelectual, dar, de fapt, şi noi suntem deja morţi din punct de vedere moral. Şi am întins în faţa lui Anton un şir de argumente pentru a dovedi că ne-am întors în societatea barbariei. E adevărat, noii barbari se împart în activi şi pasivi, adică în călăi şi victime, dar împărţirea asta nu le dă victimelor o întâietate morală, sclavia le descompusese şi sufletele lor.

Anton era îngrozit de asemenea gânduri ale mele, le respingea cu patimă. Şi eu eram fericită când reuşea să-mi distrugă concluziile. Dar şi eu aruncam în el cu cuvinte aşa de grele, care adesea şi pentru mine erau respingătoare, numai pentru

[1] *Mea culpa* (Greşeala mea), sau *Mea maxima culpa* (Cea mai mare greşeală a mea) (l. lat.), expresie din rugăciunea tradiţională rostită în mesa romano-catolică, în care o persoană îşi mărturiseşte greşelile făcute în faţa lui Dumnezeu (n. red.).

ca el să mă facă să nu mai cred așa, încă și încă o dată, pentru ca în sufletul meu să ajungă un reflex al acelei armonii uimitoare de care el era pătruns.

Aici, la Belicie, am fost nevoită să mă lovesc de fapte care confirmau gândurile lui Anton. Au fost niște întâlniri grele, dar, în același timp, liniștitoare. Vedeam și eu cum din străfundurile disperării morale se auzea deodată un strigăt: „*Mea maxima culpa!*" și, odată cu această exclamație, oamenii își reprimeau dreptul de a se numi oameni.

O primă astfel de întâlnire a fost cu doctorul Lick. Într-un amurg înghețat de ianuarie, la ușa pavilionului de tuberculoși au bătut doi bărbați sănătoși. Pe unul dintre ei îl cunoșteam, Anton mi-l prezentase încă de la Taskan. Era tot medic, dar deja liber, eliberat după terminarea pedepsei. Acum el lucra ca angajat liber la nu știu ce mină, arăta că îi mergea foarte bine. În paltonul său „de pe continent", cu guler de astrahan și cu o barbă creață, neagră, ce semăna și ea cu un mieluț, prin înfățișarea sa parcă sublinia starea jalnică a însoțitorului său. Acela, prin statura înaltă, capul mic și pâslarii pufoși, de lagăr, din picioarele sale lungi, semăna cu un struț. Era atât de slab, că până și cei mai severi șefi de la unitatea sanitară i-ar prescrie „muncă ușoară".

Acesta era doctorul Lick, din vina căruia Anton, acum cinci ani, în primul an al războiului, și-a pierdut vederea la ochiul drept. Atunci toți germanii, inclusiv medicii, se aflau numai la munci comune grele. Nu existau suficienți ochelari de protecție și razele ultraviolete puternice din Orientul Îndepărtat, reflectate pe albeața zăpezilor i-au ars ochiul lui Anton. Nu i s-a dat scutire de muncă. A făcut o rană la cornee. Vederea la ochiul vătămat era din ce în ce mai slabă. Anton s-a mai dus o dată la ambulatoriul lagărului de la mină. Pe atunci lucra acolo medicul

deținut Lick. E greu de spus de ce a fost lăsat într-o funcție medicală, deși era german adevărat. Fusese o scăpare sau Lick avea alte merite, dar faptul e fapt: în timp ce se desfășura o prigoană în masă a medicilor germani, el continua să conducă spitalul deținuților de la mina aceasta.

Da, i-a spus el lui Anton, da, este afectată corneea. Dar Lick nu-l poate băga în spital. Pentru că și Anton Walter e german și medic. Și Lick poate fi acuzat, probabil va fi acuzat că dorește să-i salveze pe ai săi.

Anton a tăcut o clipă, apoi a întrebat reținut dacă înțelege oare colegul Lick că este posibilă o îmbolnăvire parasimpatică a celui de-al doilea ochi și, prin urmare, se va instala orbirea totală. Da, Lick înțelegea asta. Cu o șoaptă frenetică i-a răspuns în germană că, în cazul alternativei viața lui Lick sau vederea lui Walter, el alege viața lui Lick.

Știam toate acestea de la Anton. Și toate acestea mi le repeta acum, cu o precizie absolută și aproape cu aceleași expresii musafirul meu neașteptat. El vorbea aproape liniștit, cu acea lentoare caracteristică în general distroficilor. Uneori repeta aceeași frază, de parcă se temea să nu scape ceva important. Fața lui nerasă de mult, acoperită de smocuri roșcovane, își păstra imobilitatea artificială.

— De ce v-ați hotărât să-mi povestiți mie toate astea?

— Pentru că nu pot să dorm. Încă nu am 40 de ani, dar sufăr de insomnie incurabilă. Desigur, ar trebui să mă duc chiar la Walter. Dar sunt sub escortă, nu pot ajunge până acolo. Am fost adus aici, sub escortă, la conferința medicilor. Uite, l-am întâlnit aici pe un coleg eliberat și el mi-a spus de dumneavoastră. Vreau să-i transmiteți lui Walter...

– Noi suntem despărțiți. Eu sunt tot sub pază. Nu știu dacă o să-l mai văd în viață.

– V-a mai rămas un an. O să-l revedeți. Eu am primit 25 de ani. Mai am de efectuat 16 și jumătate. Deci vă rog să-i spuneți...

În momentul acesta, fața liniștită a lui Lick a tresărit disperată într-un tic nervos. Dar mi-am adus aminte de pata albă de pe pupila dreaptă a lui Anton și l-am întrebat nemiloasă:

— Ce anume să-i spun?

Și atunci el a început să strige:

— Spuneți-i că sunt un căcat! Că nu există un căcat mai mare nici printre călăi. Măcar ăia te omoară direct... Că ar fi trebuit să mi se ia diploma de medic... Și să-i mai spuneți că nu dorm. Că văd aievea toate coșmarurile.

Avea un falset neplăcut de cocoș. Și grimasa care-i schimonosea fața era pur și simplu respingătoare. Dar din strigătul lui răzbătea o asemenea suferință puternică și autocondamnare, că deodată am pus mâna pe mâneca lui și am spus:

— În ultimul an, pata a scăzut mult în diametru. El o tratează cu remedii homeopate. Acum deja vede puțin cu acest ochi.

...O altă întâlnire de la Belicie, asemănătoare cu asta, a fost și mai grea pentru mine. De data aceasta era vorba de un om care mă ajutase în 1939, iar peste doi ani a devenit „martor" într-un nou „dosar" al lui Walter.

Am scris deja despre el. Este Krivițki, cel care lucra ca medic pe vaporul de etapă *Djurma*. Cel care m-a pus în izolatorul de închisoare, m-a predat la Magadan spitalului și în felul acesta m-a salvat de la moarte. Iar în 1941, la mina Djelgala, a devenit colaborator secret și la ordinul anchetatorului operativ Fiodorov semna procese-verbale în care erau expuse „faptele propagandei antisovietice făcute de Walter în baracă". Asta a servit drept bază pentru un nou proces și o nouă condamnare, a treia! La proces, Krivițki și-a rostit nerușinat declarația provocatoare chiar în fața lui Anton și a ușurat foarte mult

decizia curții referitoare la o nouă condamnare de zece ani. De fapt, acest nefericit, se vede, a mers foarte departe pe drumul său îngrozitor, pentru că deja în anii 1960, la Moscova, am dat de numele Krivițki când citeam notele de lagăr ale lui Varlam Șalamov[1]. Krivițki figurează acolo în același rol mizerabil.

Nu știu dacă mai trăiește acum. Puțin probabil. Deja atunci, în iarna anului 1946, când a fost adus la Belicie, era după un atac cerebral, cu paralizia mâinii, a piciorului și parțial a limbii. Când a aflat că sunt aici, mi-a trimis un bilet prin sanitar. Cu un scris ciudat, ininteligibil, conturat probabil cu mâna stângă, mă chema să-l vizitez. Desigur că nu știa că am legătură cu Anton Walter. Evident, nu presupunea și faptul că îmi sunt cunoscute isprăvile lui de Iuda.

Mai mult de o săptămână nu m-am dus la el, am trimis numai prin intermediul lui Grițiko niște zahăr. Apoi doctorul Barkan, care fusese chemat acolo la consultație, mi-a spus cu un zâmbet strâmb:

— De ce grăbiți așa moartea lui Krivițki? Pur și simplu înnebunește că nu vă duceți la el. Iar după un asemenea accident vascular și cea mai mică emoție...

M-am dus. Cu câteva zile înainte de asta, îi revenise vorbirea. Greoaie, ininteligibilă, dar oricum îi revenise. Era într-o stare de agitație puternică. Vorbea întruna. Erau vorbe de acuzare. Mă acoperea de rușine că nu sunt deloc recunoscătoare. Dacă nu ar fi fost el, oare aș fi supraviețuit atunci, pe *Djurma*? Iar acum, când e la necaz, nici nu vreau să-l vizitez măcar. Uite, am venit după douăzeci de zile...

Ce să-i fi răspuns? Să-i explic motivul lipsei mele de recunoștință ar fi însemnat să-i agravez boala. Să tac? E insuportabil.

---

[1] Varlam Tihonovici Șalamov (1907-1982), prozator și poet rus, autor al *Povestirilor din Kolîma* (n. red.).

Îmi stârnise sentimentul de dezgust nu numai prin ceea ce știam despre trecutul lui, dar și prin înfățișarea lui de acum. Ochii lui tulburi, gata să înghețe, încă mai scăpărau viclenie și minciună. Am pus pe noptieră un pachet cu mâncare și am ieșit în tăcere.

Au trecut câteva zile și am aflat că Krivițki a avut al doilea accident vascular. Acum nu mai poate din nou vorbi și e aproape nemișcat. Numai mâna stângă e încă vie, și uite, mi-a scris un bilețel. Când mi l-a transmis, sanitarul nostru șef a spus:

— I-au spus acolo bolnavii cei noi că știți că i-a dat doctorului Walter cea de-a treia condamnare.

Încercăm să descifrăm toți trei biletul. Era destul de mare, dar aproape imposibil să-i înțelegi hieroglifele. Am putut să citim numai cuvintele „Vă rog să mă iertați" și „O să mor mâine"...

Da, mâna lui stângă era încă vie. Ea m-a apucat febrilă de marginea halatului, se agita pe cearșaf, avea o forță anume de expresivitate. Tocmai după mișcarea mâinii mi-am dat seama că-și cere iertare... Avea ochii închiși. M-am așezat pe un taburet, m-am aplecat asupra lui și am spus în șoaptă:

— Mie mi-ați făcut bine. Țin minte asta. Dar restul... Sunt bucuroasă că cereți iertare pentru asta. Sunt sigură că Walter vă va ierta când îi voi povesti despre chinurile dumneavoastră. Îi blestem pe toți cei care s-au folosit de slăbiciunea dumneavoastră.

Un ochi al lui s-a deschis. Din el curgeau lacrimi și era viu, deloc rău, nefericit.

...Și încă o dată am fost nevoită să observ la Belicie cum se poate zvârcoli un om din cauza mustrărilor de conștiință și cum, comparativ cu acest chin, nici închisoarea, nici foamea, poate nici moartea nu înseamnă nimic.

Bolnavul Fichtenholz a fost adus cu ultima serie de muncitori la Burhala. Avea în jur de 30 de ani, era de o frumusețe angelică, blond, cu fața delicată. Din documente reieșea că Fichtenholz este SK, primise ordin să fie concentrat aici pe perioadă nedeterminată, până la alte dispoziții, că locuiește în Tartu, e eston. Dar era ciudat că vorbea cu mare greutate în estonă.

— Ce eston mai e și ăsta? mârâiau ostili pacienții noștri estoni mai vechi. Nici pâine nu poate să ceară în estonă!

Rusește nu înțelegea aproape deloc. În curând am înțeles că Josef Fichtenholz este eston numai după tatăl pe care-l pierduse în copilărie, când era mic. După mamă, e german și limba lui maternă e germana.

Era foarte grav bolnav. Temperatura nu-i scădea deloc. Noaptea se sufoca, delira, se învârtea disperat pe patul său de lemn.

Doctorul nostru Barkan, cu cât i se apropia mai mult termenul eliberarii, privea din ce în ce mai hotărât lumea cu ochii lui de trăitor în Ostsee. Nu se prea chinuia cu diagnosticul diferențiat. Toți bolnavii care veneau la noi erau considerați dinainte tuberculoși, toți erau tratați la fel cu clorură de calciu. Dar odată, în ziua liberă a lui Barkan, vizita a fost făcută în locul lui de doctorul Kalambet, care semăna ca două picături de apă cu Taras Bulba, reușind chiar și în lagăr să fie gras. Odată cu apariția lui în anticamera morgii, parcă a pătruns chiar viața. Kalambet preciza diagnosticele, îi îmbărbăta pe mulți bolnavi, iar despre Josef Fichtenholz a spus:

— Păi ăsta nu e bolnavul vostru, ci al meu. Are pneumonie lobară, să-i spuneți lui Barkan, să-l mute la noi, în pavilionul central terapeutic.

Dar Barkan a ținut-o pe-a lui. Diagnosticul lui nu putea fi greșit. Și a continuat să-i prescrie lui Iosef același tratament fără rost.

Odată, noaptea, Griţiko m-a trezit:

— Soră, duceţi-vă la îngerul ăla... Că probabil îşi dă ultima suflare...

Fichtenholz se chircise de tot într-o criză de sufocare. Ochii albaştri îi ieşeau din orbite. Pe faţă îi curgea o sudoare rece.

— *Ich kann nicht mehr... Luftembolie... Machen sie luftembolie, um gotteswillen...*[1]

Nu mi-am dat seama imediat ce înseamnă *luftembolie.* Când am înţeles, m-am cutremurat. Auzisem că o asemenea metodă de ucidere era folosită de medicina hitleristă. Siringa plină cu aer, introdusă în venă, se spune că produce o embolie aeriană şi moarte. Şi el vrea să-i fac aşa ceva!

— Aţi înnebunit! Nu suntem fascişti! Noi nu omorâm, ci tratăm pacienţi!

Da, dar deja nu mai putea fi tratat. Aşa că măcar sora să nu-i mai prelungească agonia, el nu mai are puterea să sufere...

Ce era de făcut? Să dau fuga după Barkan, era inutil. Nici Kalambet nu va veni, nu va dori să-şi complice relaţiile cu Barkan. Şi atunci mi-am pus o întrebare care m-a salvat nu o dată aici, la Belicie. Oare ce ar fi făcut în cazul acesta Anton?

Bolnavul are edem pulmonar... Trebuie să i se facă un drenaj al sângelui. În condiţii de lagăr, vechea metodă de lăsare a sângelui salvase nu o dată oamenii în spitalul din Taskan. Nu e nimic de pierdut... Am pus un lighenaş, am introdus în venă un ac mare. Cu picături mari, rare, ce semănau cu nişte coacăze negre, sângele a început să picure în lighean şi, în şuviţe subţiri, să alunece pe marginile lui albe. Inima mi se zbuciuma disperată. Oare nu fac vreo greşeală? Câte grame de sânge scotea astfel Anton?

---

[1] Nu mai pot... Embolie de aer... Fă o embolie de aer, pentru numele lui Dumnezeu... (l. germ.) (n. red.).

Deodată, bolnavul a încetat să mai geamă și chiar parcă a început să moțăie. Cu mâini tremurătoare i-am injectat camfor. Ce mai trebuie? A, da, niște ceai fierbinte, cât mai tare...

În linii mari, l-am salvat. Și la vizita de dimineață, Barkan mi-a spus ironic:

— Ei, uite, vedeți? Dumneavoastră și Kalambet vă îndoiați de diagnosticul meu. Ia priviți cum s-a îmbunătățit starea bolnavului în urma clorurii de calciu.

Nu știu dacă Fichtenholz a înțeles replica asta, dar, în orice caz, amândoi am stabilit, fără niciun fel de înțelegere, numai din priviri, să nu-i spunem lui Barkan nici despre lăsarea de sânge de azi-noapte, nici despre faptul că nu-i făcusem injecții cu clorură de calciu.

A început să-mi fie drag, așa cum ne sunt mereu dragi roadele eforturilor noastre. Și când el a trecut în rândul celor care se însănătoșeau, iar temperatura i se normalizase, i-am scris intenționat în istoria bolii 37,5, pentru a apuca să se întremeze și mai bine, pentru a sta cât mai mult departe de mina Burhala. I-am dat jumătate din mâncarea mea. Asta nu era deloc greu, pentru că, din cauza muncii grele și a aerului închis aproape îmi pierdusem pofta de mâncare. Iar el mânca lacom, cu lăcomia unui muribund revenit la viață, și în mod vizibil se însănătoșea.

La îngrijirile mele răspundea cu o adorație mută. De fapt era tăcut și nu povestea nimic despre el, chiar dacă îl întrebam în germană. Dar odată, sanitarul nostru șef, Nikolai Aleksandrovici, după ce a primit prânzul de la bucătăria unde se adunau toate veștile din Belicie, a adus niște informații importante despre Josef Fichtenholz.

— E ofițer hitlerist! Ca să vezi! Iar el e tratat la fel ca ai noștri, care au luptat cinstit, și e vinovat numai pentru că a căzut în încercuire?...

A fost o lovitură pentru mine. Rezultă că am salvat un criminal, poate un SS-ist?...

— Dar de unde ați aflat?

— Toată lumea spune...

Asta nu era o informație sigură. Se știe cum cresc zvonurile când se transmit din gură-n gură. Nu i-am spus nimic lui Fichtenholz, dar am început să mă uit mai atent la comportamentul lui. Era ireproșabil. Încerca din toate puterile să fie folositor în pavilion. „Tare ordonat mai e!", spunea aprobator despre el Griținko, fiind ajutat de acesta la curățenie. Foarte stăruitor spăla el pe jos în cabina mea, frecând scândurile nerindeluite până străluceau ca oglinda. Mai mult, îmi dăruia niște figurine de lemn făcute de el. Printr-o minune a păstrat un mic briceag și sculpta din bucățele de lemn niște lucruri uimitoare, stângaci-grațioase, pline de idei și talent. Odată mi-a adus doi îngerași asemănători celor care se aflau la picioarele Madonei Sixtine.

— Pentru dumneavoastră, a spus el privind devotat spre mine, pentru că și dumneavoastră sunteți un înger.

Eram singuri. Atunci mi-au scăpat niște cuvinte groaznice pe care probabil nu trebuia să le spun.

— Eu sunt înger? Ce spuneți! Sunt un om obișnuit. Și dacă m-ați fi întâlnit acum vreo trei ani, în alte circumstanțe, m-ați fi ars de vie în camera de gazare sau m-ați fi spânzurat...

— Eu? Pe dumneavoastră?

Fața frumoasă i s-a umplut de pete purpurii.

— Dar de ce?

— Pentru că sunt evreică. Și dumneavoastră se pare că sunteți ofițer fascist.

Atunci a pălit brusc și a căzut în genunchi. Mi s-a părut că se temea de demascare și am dublat lovitura.

— Nu vă temeți! Dacă nu se știe despre dumneavoastră, eu nu mă duc să informez...

El a scos un strigăt scurt, de parcă fusese lovit de un glonte. Și mi-am dat seama că am greșit. Nu groaza, ci chiar remușcările îl chinuiau. Acele zbuciumări care curăță mai bine decât orice durere fizică. Nici până acum nu știu dacă a fost hitlerist sau nu și ce anume a făcut. Dar era clar că avea de ce să se căiască.

Doborât de lovitura neașteptată, el a uitat de reținerea și precauția de până acum. Stând în genunchi în fața mea, plângea în hohote, ca un copil, încerca să-mi prindă mâinile, să le sărute și repeta întruna același lucru:

— Eu sunt om credincios... Oare eu am vrut? Oare eu am vrut?

Și în cuvintele acestea era o asemenea profunzime a disperării, că pentru o clipă mi-a părut rău că m-am luptat pentru viața lui. Poate că era mai bine dacă ar fi murit, decât să trăiască cu o asemenea povară? Nu știu, poate că a fost un fascist inuman, dar poate că a fost unul dintre cei care a executat orbește ordinele inumane. În orice caz, acum, în acest chin insuportabil el a devenit om.

Mi se poate reproșa că întâlnești mult mai des oameni care-și urlă cu voce tare nevinovăția, care dau vina lor pe epocă, pe vecin, pe tinerețea lor și pe lipsa de pricepere. Așa e. Dar sunt aproape convinsă că asemenea urlete puternice sunt chemate ca, tocmai prin gălăgia lor, să acopere acea voce liniștită și imperturbabilă, interioară, care le amintește întruna de vina personală.

Acum, la sfârșitul zilelor mele, știu sigur: Anton Walter a avut dreptate. „*Mea culpa*" bate în fiecare inimă și problema este numai momentul când omul respectiv va auzi aceste cuvinte ce răsună puternic înăuntru.

Pot fi auzite bine când nu dormi, când, „citindu-ţi cu repulsie viaţa”[1], fremeţi şi blestemi. Doar nu a ucis cel care a lovit, ci şi cei care au susţinut Răul. Indiferent cum. Prin repetarea, fără să se gândească la ele, a unor formule teoretice periculoase. Prin ridicarea tăcută a mâinii drepte. Prin scrierea laşă a jumătăţii de adevăr. *Mea culpa*... Şi mi se pare din ce în ce mai des că până şi cei 18 ani de iad pământesc sunt insuficienţi pentru ispăşirea acestei vine.

[1] Vers de A.S. Puşkin (n. tr.).

Capitolul 27

Din nou crimă și pedeapsă

În 1939, când stăteam deja al doilea an în izolatorul de la Iaroslavl, Iulia mi-a citit două versuri dintr-o carte pe care n-o mai țin minte: „Și cât timp noi discutăm aici, o să treacă zece ani ca o adiere cenușie…" Am început să râdem. Pe atunci, cei zece ani înscrişi în condamnările noastre încă ni se păreau ceva fantastic, nimic bătut în cuie. În acest timp, din calculele noastre, trebuia să se întâmple una din două: ori o să moară Șahul, ori asinii o să crape.

Am greşit. Cei zece ani s-au dovedit a fi reali. Uite-i, se apropie de sfârşit. Deja a venit 15 februarie 1946. Până la sfârşitul termenului meu mai rămăsese exact un an, iar totul părea destul de stabil: şi Șahul nostru adorat, în ciuda evenimentelor istorice cutremurătoare, încă erau viu, şi asinii trăgeau în continuare poverile lor pe potecile infernului.

Eu nu prea speram că voi fi eliberată odată cu venirea termenului calendaristic. Doar în jurul meu se tot mărea numărul celor care rămăseseră în închisoare, menținuți până la noi dispoziții. Dar totuşi gândul că am intrat în ultimul an mă susținea cumva. Acum era important să nu ajung în acest an la munci care să-mi pună viața în pericol, să rămân aici, lângă bacilii mei. Mai ales că mă dovedisem a fi uimitor de rezistentă

în fața infecțiilor tuberculoase. Doctorul Kalambek îmi făcea lunar radiografii röntgen, totul era în ordine.

Dar vai! Primăvara a adus la Belicie al nostru mari schimbări care, prin ricoșeu, m-au lovit și pe mine. Acum nu mai știu din ce considerente înalte au mutat-o pe Savoieva de la noi. Iar în locul medicului-șef a venit o femeie puternică pe nume Volkova, poreclită Lupoaica[1]. În ziua sosirii ei, brigadierul Pușkin mi-a spus cu o șoaptă de rău-augur:

— Urăște femeile! Nu o singură deținută a avut de-a face cu ea... Savoieva o să ni se pară mamă bună...

— Păi de ce femeile? Pentru ce?

— Cine să mai știe! Așa stă treaba. Cu bărbații se poartă frumos, dar cu femeile... Poate pentru că are un ochi de sticlă...

Oricât de ciudat ar fi, brigadierul a avut dreptate. Femeile deținute trebuiau să fie extrem de precaute în prezența ei. Nu se știe ce visuri stăruitoare o făceau să se scoale în toiul nopții și să se ducă la vânătoare de amanți ilegali. Ce alinare găsea ea în lupta așa de înverșunată pentru castitate? De ce îi plăcea să le trimită la moarte sigură pe femeile deținute care aveau o poveste de dragoste în lagăr? Să-i ierte pe bărbați, dar pe femei să le pedepsească neapărat? Dar cine să mai știe... Însă greutatea privirii ei suspicioase, deloc binevoitoare, am simțit-o imediat, intens, chiar de la primul contact cu ea. Nu numai ochiul bun, dar și cel de sticlă mi se părea că mă pătrunde.

Într-o noapte, am fost trezită de niște lovituri nebunești în ușița cabinei mele.

— Deschideți! Imediat! Altfel spargem ușa!

Adormită, nu am putut să-mi pun imediat papucii și halatul.

— A, așa!

[1] Volcița, în limba rusă (n. tr.).

S-a auzit pârâitul placajului din care fusese făcută ușa artizanală și în fața mea au apărut doi gardieni conduși de noul medic-șef, Volkova, poreclită Lupoaica. Ea avea părul desfăcut. Fața, cândva drăguță, acum cu un strat de grăsime în partea de jos, era palidă.

— Căutați sub pat! a ordonat ea.

Gardienii se simțeau stingheri. Mă știau deja de un an și mă respectau pentru că sunt „chitită spre știință". I-am ajutat nu o dată să-și rezolve temele la școala fără frecvență la care învățau mulți. Iar odată i-am uimit pur și simplu când le-am răspuns pe loc la întrebarea unde și când s-a întâlnit Stalin prima oară cu Lenin. Gardienii și-au luat privirea de la mine și destul de alene s-au uitat sub pat.

Când acțiunea s-a încheiat și am rămas din nou singură, a intrat Grițiko speriat. El mi-a raportat că a auzit cum, la plecare, un gardian i-a spus Lupoaicei despre mine: „E o femeie serioasă, foarte învățată... Prin urmare, nu am observat la ea niciun pețitor..."

Cu toate acestea, peste o săptămână, Volkova a mai făcut o razie. Tot așa, fără niciun rezultat... Dar într-o noapte...

Era deja ora 2 când cineva a ciocănit ușor la ferestruica mea. Am sărit în sus și la lumina slabă a lunii am distins fața lui Anton. Da, el era! Binefăcătorul nostru, comandantul lagărului din Taskan, bunul nostru boier Timoșkin, când a văzut cum se usucă de dor medicul lui de curte, a găsit un pretext pentru a-i da posibilitatea de a se vedea cu mine. Nu era deloc simplu să formuleze pentru un medic deținut o misiune fără escortă. Dar Timoșkin a făcut asta. Cei 100 de kilometri care se aflau între Taskan și Belicie Anton i-a făcut într-o zi și o noapte, aținându-se de un șofer cunoscut care conducea pe șosea un „Diamond" greoi, masiv, primit prin

Lend-Lease[1]. Şi deşi era începutul lui aprilie, în zona noastră nordică încă se mai simţeau gerurile de –40 de grade, cu un vântuleţ uşor. Anton îngheţase în jacheta lui subţirică. O parte a drumului a mers pe jos alături de „Diamond", depăşindu-l.

Puteam eu oare să nu-l las înăuntru? Îmi dădeam seama că în orice moment putea năvăli Lupoaica. Puteam să-l ascund pe Anton în cămăruţa sanitarilor sau în salon, pretextând că e bolnav. Dar oare te gândeşti la pericol, oare poţi să gândeşti cu sânge rece când se întâmplă o minune, când omul la care te-ai gândit în fiecare clipă timp de un an apare brusc la fereastra ta, căzut parcă din cer, şi spune: „Sunt eu, Jeniuşa!"

Tare mare noroc a mai avut de data aceasta Lupoaica! Ea a intrat chiar în momentul în care ne sărutam. Faţa ei a fost luminată de bucurie. Ce vânătoare reuşită! Lupoaica se făcuse mai frumoasă, prinsese viaţă.

— Sunt medicul-şef al spitalului Belicie, a rostit ea solemn privind spre Anton.

— Vă rog să mă iertaţi, colega, pentru încălcarea regulilor. Şi eu sunt medic. Deţinut. Vă rog să mă înţelegeţi: este soţia mea. Şi nu ne-am văzut de un an.

— Întocmiţi actul, ordonă Lupoaica întorcându-se spre supraveghetori. Deţinuta a fost prinsă la locul faptei. Primeşte noaptea bărbaţi, folosindu-se pentru dezmăţ de poziţia de serviciu.

În felul acesta, m-am rostogolit din ce în ce mai jos pe drumul presărat cu spini al dezmăţului. De la Taskan am fost

[1] Legea de împrumut şi închiriere (*Lend and Lease Act*) a fost promulgată la 11martie 1941, la o săptămână după preluarea de către Roosevelt a celui de-al doilea său mandat la Casa Albă. Legea dispunea vânzarea, închirierea sau împrumutarea oricăror mijloace militare ţărilor a căror apărare era considerată vitală pentru apărarea Statelor Unite (n. red.).

trimisă pentru că „am contribuit la dezmăţ" („un deţinut de sex masculin în salonul sexului opus"!). Acum era vorba deja despre propriul meu comportament depravat. Chiar aşa era scris în dispoziţia de trimitere a mea din nou la Elghen, spaţiul atotcuprinzător pentru toate deţinutele pedepsite din Kolîma, în primul rând pentru depravate. Fidelă crezului său, Lupoaica nu i-a făcut nimic lui Anton. Nu a trimis în lagăr niciun raport referitor la el.

S-a terminat cu Belicie. Stau din nou cu bocceaua pe umeri la poarta lacomă a Elghenului. Revin în cercurile mele.

Dar prima veste din partea locului îmi dă speranţe. Se dovedeşte că Zimmermanşa nu mai este aici. Comandant e acum maiorul Puzancikov. Despre el impresia generală e că poţi să trăieşti. Pentru că el nu e nici rău, nici bun. Puţin îi pasă de deţinuţi. Pentru el lucrul cel mai important este să-şi facă treaba, să câştige sporurile din Nord, de 100%, şi să se întoarcă pe continent.

În baracă am fost întâmpinată ca în familie. Oh, sentimentul acesta al înrudirii din închisoare! Mă rog, e cea mai puternică din legăturile omeneşti. Chiar şi acum, după mulţi ani, când scriu aceste amintiri, noi toţi cei care am gustat „împărtăşirea mielului", suntem rude. Până şi oameni necunoscuţi, pe care-i întâlneşti pe drum, la staţiune, în vizită, îţi devin imediat apropiaţi când afli că omul a fost ACOLO. A fost... Deci ştie ceea ce e inaccesibil celor care nu au fost, chiar şi celor mai nobili şi buni.

De doi ani nu mai fusesem în Elghen. De doi ani nu mi-am văzut tovarăşele din Iaroslavl, din Butîrki, din etape. Devorez cu aviditate veştile. Willi Rupert a fost eliberată. Mina Malskaia a murit. Cei doi copii ai Galiei Stadnikova, care se născuseră în lagăr, cresc la centrul pentru copii. O grupă dintre cei

care rămăseseră aici după eliberare a fost pusă în libertate. Brigadier e acum Ania Barhaş, una politică...

Toate acestea sunt importante pentru mine, totul mă emoţionează, mă întristează sau mă bucură. Iar seara, fericirea pe care nu o mai încercasem de mult, a discuţiei sacre cu oameni din cercul tău de interese, pasionaţi la fel de literatură. Lupoaica din Belicie probabil ar fi spus că nu sunt normală când m-ar fi văzut că eu şi Berta Babina, imediat ce ne-am întâlnit, ne-am aşezat în spatele sobei să ne recităm versuri. Şi ce furioasă ar fi fost Lupoaica dacă ar fi văzut ce plină de căldură a fost pentru mine această primă seară în Elghenul cel groaznic. Fiecare deţinută care se întorcea de la muncă era întâmpinată încă de la uşă cu exclamaţia: „Jenia s-a întors!"

A doua zi dimineaţă, după sfatul Aniei Barhaş, m-am aşezat la rând să intru la noul comandant al lagărului. La masa lui Zimmerman stătea un blond zvelt, frumos, de vreo 35 de ani, care semăna puţin, prin favoriţii săi scurţi, ochii luminoşi, transparenţi şi strălucirea uniformei cu litografia împăratului Nicolae I. Dar, spre deosebire de împărat, Puzancikov în mod clar nu avea nicio plăcere pentru munca sa.

A trecut peste faţa mea cu o privire distrată, nebăgând în seamă nici cuvintele mele, dar nici recomandarea Aniei Balhaş, care, printr-o tactică gândită dinainte, trebuia să vorbească despre mine cu o voce plictisită. Uite, cică, a venit de la Belicie, de ce a venit – niciun cuvânt, şi Puzancikov nu e deloc curios, o soră medicală cu experienţă, dar acum noi nu avem locuri medicale libere, termenul care a rămas nu mai e mare, a intrat în ultimul an... Mă rog, s-o trimitem la baza agricolă?

Ania îşi joacă rolul minunat. Aşa am stabilit cu ea: după ce „am ars" la Belicie, cel mai bine e să fiu în umbră, la muncile comune. Puzancikov dă indiferent din cap în semn de acord, la baza agricolă.

Erau munci comune, dar perfect suportabile. Într-un asemenea loc puteai rezista. Cei de la baza agricolă locuiau în zona centrală, erau mai puțin amenințați de etape îndepărtate. La baza agricolă puteai să ronțăi mereu niște buruieni și rădăcini, iar asta însemna să lupți cu scorbutul. Am fost pusă la răsădirea verzei. Acum am uitat complet ce anume făceam. Țin minte numai niște mișcări monotone automate ale mâinilor deasupra stelajului și o durere surdă în picioarele care se umflau puternic seara. Pentru că nu eram obișnuită, mi-a fost destul de greu să stau în picioare 12 ore la rând, așa că m-am bucurat când o bucată de sticlă din acoperișul serei, după ce a căzut sub mare presiune, mi s-a înfipt în mână ca un pumnal, a produs o hemoragie arterială și mi-a asigurat scutirea de la muncă pentru trei zile.

Stăteam culcată pe prici, delectându-mă cu inactivitatea binecuvântată, când brigadiera Ania Barhaș a intrat în baraca goală și a întrebat tulburată dacă pot să-mi strâng repede cu mâna rănită lucrurile.

— Etapă?

— Așa se pare... Ei, dar nu păli! Te duci la Taskan, la doctorul tău! Ai avut noroc! Ai fost schimbată cu un sobar. Numai repede! Escorta deja te așteaptă.

Am întins direct pe jos șalul vechi de flanel al doicei noastre Fima – deja e al zecelea an de când îmi slujește cu credință și dreptate în toate etapele! – și am început să aruncăm repede acolo boarfele mele. Apoi am făcut un nod mare. Durerea din mână și bătăile surde ale inimii acopereau povestirea Aniei, dar am prins totuși lucrurile principale. Binefăcătorul nostru, bunul nostru boier din Taskan, și-a ținut promisiunea.

— Intră el la URC, povestea Ania, și acolo, ce mai noroc, fum mare, fac focul la sobă! „Păi ce-i asta", îi spune el lui Puzancikov al nostru, „oare nu ai un sobar priceput? Vrei să ți-l dau

pe al meu? Repară toate sobele... Numai să-mi dai o muieruşcă la schimb cu el..." Iar Puzancikov îi spune: „Păi n-ai decât să iei şi cinci, am o mulţime... Pe bune, ia trei, că parcă mi-e ruşine: nu e un schimb echilibrat." De fapt, au căzut la pace! Timoşkin a plecat şi şi-a lăsat aici escorta. Tare se mai grăbeşte escorta... Dă fuga la pază!

Totul a fost ca într-un basm. S-au îndeplinit visurile cele mai îndrăzneţe. Şi uite, stau deja jos în bena unui camion ce mă tot scutură, pe bocceaua mea şi trag din plin în piept aburii pământului dezgolit, care şi-a dat jos straiele de iarnă. E primăvară. În biletul lui Anton, transmis la modul cel mai patriarhal – prin intermediul escortei! – mi se comunică că azi e ziua a treia a Paştelui catolic.

Picuri, picuri... Un ţurţure mare a căzut de pe acoperişul administraţiei sovhozului. A căzut pe cascheta unui trecător. Trecătorul drăcuie, râde, îşi scutură bucăţelele strălucitoare de gheaţă. Şi eu şi escorta râdem. Escorta are o stare de spirit minunată. Începe să fumeze, îngână „Katiuşa", priveşte întinderile albăstrui, deloc încurajatoare, din Kolîma. La ce se gândeşte? Probabil la ceea ce mă gândesc şi eu. Că uite, totuşi am ajuns să mai apuc o altă primăvară. Şi pe bună dreptate: în timpul unui asemenea război, el nu avea deloc şanse la viaţă mai mari decât ale mele. Şi uite, amândoi am supravieţuit. Stropii de la roţile care intrau în gropi îmi murdăresc pufoaica şi lui mantaua. Ne scuturăm, ne curăţăm şi neplăcerea asta comună ne apropie şi mai mult sufleteşte...

Pe drum, un bărbat ne face semn să-l luăm şi pe el. S-a urcat şi el în bena! Ziua minunilor! Se dovedeşte a fi un cunoscut. Este fostul tânăr scriitor moscovit Ivan Isaiev. Acum nu mai e aşa de tânăr, condamnarea – 8 ani – şi-a terminat-o şi a devenit, ca angajat liber, un fel de economist aici, în taiga. Încă nu se duce pe continent, îşi aşteaptă logodnica. Iar logodnica lui,

Galocika Voronskaia, e chiar fiica acelui Aleksandr Voronski, care rămăsese în lagăr după eliberare, „până la alte dispoziții".

După ce am tot discutat despre ultimele noutăți din lagăr, ne concentrăm deodată pe discutarea evenimentelor literare vechi de zece ani. Isaiev, se vede, tare s-a mai plictisit în compania expeditorilor din Kolîma. E bucuros de o asemenea discuție și noi vorbim fără oprire, până ce escorta noastră concluzionează gânditor:

— Iote al dracu'! Parcă sunteți ruși... Și trăncăniți ruseşte... Dar nu poate pricepe omu' niciun cuvânt! Și ce cuvinte păsărești mai aveți și voi...

Am ajuns! Uite, dorita poartă a raiului din Taskan! Sunt dusă în zonă. Chiar în mijlocul curții se află comandantul Timoșkin.

— Ooo..., se minunează el prefăcut. Din nou la noi? Eu nici nu știam că ați fost trimisă aici...

Asta este pentru cei care trec pe lângă noi. Iar pentru mine – nişte drăcuşori tainici ce-i zboară din ochii înguști. Timoșkin e radios. E plăcut să faci fapte bune.

De pe scara spitalului aleargă deja în întâmpinarea mea Anton, poalele halatului alb îi sunt umflate de vântul primăvăratic.

Dacă ar putea vedea toate astea Lupoaica de la Belicie, luptătoarea cu înalta moralitate!

Capitolul 28

De la un capăt la altul

Despre cât au crescut nelegiurile, de la un an la altul, în lumea noastră, a celor respinși, putem judeca măcar după cum s-a schimbat sensul acestei expresii care circula în lagăr: de la un capăt la altul.

Înainte asta se folosea numai în sens negativ. Adică omul nu a avut parte de niciun favor: el nu beneficiase nici de amnistie, nici note de bună purtare, nici eliberare înainte de termen. A făcut toată pedeapsa, așa cum scrie în sentință, de la un capăt la altul.

Acum, în al zecelea an al drumului meu, după război și victorie, chiar atunci când așteptam de la guvern o îndurare nemaivăzută, expresia „de la un capăt la altul" a început să se folosească în sens invers, în sens pozitiv. Omul era eliberat la timp, așa cum scria în sentință, avusese noroc, nu fusese executat pentru „sabotaj", nu primise o nouă condamnare, nu rămăsese în lagăr după eliberare.

Iar ei, cei care fuseseră păstrați în lagăr după eliberare, deveneau de la o zi la alta tot mai mulți, deoarece calendarul ne apropia de un deceniu de la represiunile în masă din anul 1937. Nimeni nu putea pricepe după ce principiu unii nu sunt eliberați din lagăr, de ce unii (o mică parte) totuși sunt eliberați, deși cu mare greutate, parcă în silă, iar alții, dimpotrivă, ajung

în această categorie groaznică de oameni lăsați în lagăr „până la alte dispoziții".

În barăci, oamenii discutau acum până răguşeau, dar nu au reuşit să afle care e legitatea. Imediat ce unul demonstrase strălucit că până la alte dispoziții sunt lăsați cei care au în dosar litera T, troţkism, stigmatul diavolului, că deodată era eliberată Marusia Bîcikova, care avea chiar această literă fatidică. Iar Katia Sosnovskaia, fără litera asta, fusese trecută la „alte dispoziții". Aha, deci nu sunt eliberați cei care au fost în străinătate! Dar a doua zi, jocul din mintea comandanților distrugea şi această supoziție.

În sinea mea, am înțeles de mult că în lumea noastră legăturile obişnuite dintre cauze şi urmări sunt rupte. Pe atunci încă nu-l citisem nici pe Kafka, nici pe Orwell, de aceea încă nu ghicisem logica acestor alogisme. Cu inima pierită număram lunile şi săptămânile până la data mea de suflet, 15 februarie 1947; nu pusesem niciun fel de legitate sub teamă şi speranță. Ce puteai prezice când joci şah cu un urangutan?

Şi eu pur şi simplu ghiceam după principiul cap sau pajură. Cel mai adesea, mi se părea că nu voi fi eliberată. Deja nu mai puteam să-mi imaginez libertatea, ea era ceva vag, deloc concret. Gândul referitor la plecarea din Kolîma nu-mi trecea deloc prin cap. Eram absolut convinsă că Stalin nu-i va ierta niciodată pe cei cărora le făcuse un rău aşa de groaznic, ştiam că oricine a nimerit în roata asta nu va mai ieşi niciodată din ea. Putea fi vorba numai de un răgaz, despre o slăbire temporară, despre o ieşire măcar dincolo de gardul de sârmă. Şi eu visam cu sete la asta.

Unii dintre ai noştri, după ce ieşeau din lagăr, plecau imediat pe continent, fără să se gândească la faptul că în loc de buletine aveau bilete de voie. Am reuşit să-i fac să renunțe pe mulți. Mai bine să chemi copiii aici. Acolo, pe continent, chiar

într-o provincie uitată de lume, un nou arest va urma inevitabil, oricât de neobservat şi liniştit te-ai ascunde tu în vizuina ta. Mulţi mă numeau pesimistă în urma unor asemenea prognoze, dar viaţa a arătat că, dimpotrivă, am fost o foarte mare optimistă, sperând că măcar aici, în Kolîma, vom fi lăsaţi să trăim liniştiţi în poziţia de surghiuniţi. Peste câţiva ani, arestările repetate au ajuns şi în Kolîma, lucru pe care nu l-am prevăzut.

În orice caz, eu am decis ferm ca deocamdată să nu mă întorc pe continent. E adevărat, mă chinuia conştiinţa că n-o mai văd pe mama niciodată. Dar pe Vasika, ultima mea progenitură care a supravieţuit, speram să-l aduc aici. Culmea fericirii mele mi se părea o cămăruţă în satul liber Taskan, unde eu şi Vasika o să aşteptăm eliberarea lui Anton. Trebuia să mai aşteptăm încă şase ani.

Dar deocamdată îmi petreceam liniştită ultimele luni de lagăr, ferită de furtuni prin protecţia lui Timoşkin. El m-a trimis la grădiniţa liberă, în postul de soră medicală.

Lipsa razelor de soare şi de vitamine şi-a pus amprenta pe micii oameni liberi din Kolîma. Erau mult mai lenţi decât copiii normali de vârsta lor, insuficient de vioi, se îmbolnăveau des. Dar totuşi erau nişte copii crescuţi acasă, pe care îi aduceau şi-i luau mamele şi taţii, care nu-ţi sfâşiau inima aşa de tare precum copiii deţinuţilor de la centrul pentru copii din Elghen.

Eram singura deţinută în personalul acestei grădiniţe. Restul erau comsomoliste venite în Kolîma după porunca inimii, pentru cucerirea Nordului extrem. E adevărat, aşa cum spuneau ele, multe aveau şi consideraţii suplimentare referitoare la căsătorie. După război, potenţialii miri de pe continent valorau greutatea lor în aur, dar aici erau cât doreşti, dimpotrivă, încă se mai simţea o lipsă a femeilor, mai ales libere. Comsomolistele, cu o viteză nemaipomenită, se căsătoreau cu supraveghetori, ofiţeri cu paza şi regimul, administratori ai lagărelor

și minelor. Unele, mai rebele, disprețuind interdicțiile directe, căpătaseră imediat mustrări și chiar excluderi din comsomol pentru aventuri cu foști deținuți.

Fetele de care m-am lovit în grădinița din Taskan se uitau la mine în primele zile cu teamă. Dar mai apoi a învins simțul zdravăn al realității: ele aveau mai mult încredere în propriii ochi decât în ceea ce auziseră la adunările speciale de instruire. Și ele văzuseră că eu lucrez cu râvnă, sunt mereu gata să înlocuiesc pe oricare dintre ele. Doar nu aveam unde să mă grăbesc: escorta mă ducea acolo pe la 8 dimineața și venea după mine la 8 seara. Fostele libertăți din Taskan nu fuseseră restaurate, acum șeful de regim urmărea cu severitate ca femeile deținute să nu plece prin sat fără escortă.

Grădinița era condusă de soția șefului plutonului de gardieni, o femeie de vreo 35 de ani, foarte mândră pentru că terminase liceul pedagogic preșcolar. Ea spunea asta în fiecare dimineață, la ședința-fulger, și povestea în detaliu cum ea se făcuse om provenind „din oameni simpli". Înainte, cică, nici nu știa să se exprime corect. Ea spunea că rostea mereu nu fizică, ci hvizică, nu Fiodor, ci Hviodor. Directoarea râdea pașnic de analfabetismul ei de atunci și adăuga cu mândrie că acum știe foarte bine: nu hvizică, ci fizică, nu hrizantemă, ci crizantemă...

Față de mine, directoarea se purta la început fără bunăvoință. Chiar am auzit cum, cu voce șoptită, dar destul de tare, se plângea bucătăresei de faptele lui Timoșkin. Uite ce i-a trecut prin minte: să pună un „kontrik" la copii! Nu vreau să mă cert cu el, pentru că e șeful soțului...

Ce mi-a permis să cuceresc inima directoarei mele a fost o pianină care, până la sosirea mea, zăcea închisă cu cheia, sub o husă severă, strânsă. Directoarea nu o lăsa să o atingă pe comsomolista Katia, care cânta după ureche. Nu, directoarea nu admitea zăngănelile. Pianina se deschide numai pentru cel

care ştie să cânte după note, după ceea ce este tipărit în culegerea *Cântecele preşcolarului*. Mi-am oferit serviciile. Gheaţa a fost spartă. Iar peste o lună mi s-au recunoscut în asemenea măsură meritele, că am început să compun, în numele directoarei, planurile spectacolelor de dimineaţă ale copiilor la tot felul de date solemne. La raion era foarte lăudată. Iar populaţia liberă a sătucului Taskan privea cu încântare la copiii ei care cântau acompaniaţi la pian şi jucau în piese basme dramatizate.

(Am descoperit cu uimire în treacăt că Anton iubeşte de nu mai poate copiii care recită şi nu poate să-şi ascundă emoţia când vede că eu „sunt învăţată cu pianul". Bucurându-se de privilegiile lui de doctor, nu rata nicio asemenea serbare şi se înduioşa comic alături de părinţii copiilor. Aceste culori patriarhale, naive îi confereau înfăţişării sale nişte nuanţe noi, emoţionant-comice. Era uimitor să vezi că spre seara aceleiaşi zile devine din nou, ca de obicei, o persoană inteligentă pătrunzătoare şi răspundea adesea la întrebări pe care nici nu apucasem să le pun. Aceste discuţii de seară, în cuvinte puţine, de la Taskan, au rămas unele dintre cele mai sacre amintiri, un fel de întrupare a visului că „fără cuvânt sufletul poate să se exprime..."[1].)

Se apropia 1947. Deja puteam număra nu numai lunile, chiar şi săptămânile şi zilele rămase până la „capătul" meu. Anton a propus să petrecem noaptea de Anul Nou în cabina lui din spital. Dar ofiţerul cu paza şi regimul a spus categoric că noaptea el nu admite nicio femeie, adică pe mine, în zona bărbaţilor. Atunci, Anton a găsit o soluţie: o să facem Anul Nou la 8 dimineaţa, ora locală. Pe continent va fi chiar miezul nopţii. Doar pentru noi era important Anul Nou de pe continent, nu cel din Kolîma.

[1] Vers al poetului A.A. Fet (n. tr.).

Întâlnirea a avut loc. Am fiert pe plita spitalului niște pelmeni[1] cu carne de ren, pregătiți din vreme. Confucius a pus solemn pe măsuța de proceduri o sticlă de Porto care aștepta de multișor ocazia asta. Sanitarul Sahno a împărțit recipientele gradate pentru vin și castroanele de tablă pentru gustări. Zorii de iarnă din Kolîma încă nu veniseră și noi am aprins, pentru ridicarea moralului, un bec luat temporar de la morgă, unde lumina deasupra mesei de autopsie.

Eram șase la această masă de An Nou: Anton, Confucius, Sahno, fostul diplomat Berizov, devenit acum statistician medical al spitalului nostru, profesorul chimist Pentegov, musafirul nostru liber, fost deținut, iar acum inginer la combinatul alimentar. Eram singura femeie de la masa asta. Acum, după 20 de ani, sunt singura care a mai rămas în viață din cei șase. Se spune foarte bine în versurile lui Sluțki[2]: „Tot ceea ce le-a îndoit pe bătrâne i-a frânt pe bătrâni." E adevărat, pe atunci nu eram bătrâni, dar formula aceasta se potrivește în general pentru femeile și bărbații de orice vârstă.

Sărmanii noștri tovarăși! Sexul slab... Cădeau răpuși de moarte acolo unde noi doar ne plecam, dar rezistam. Ei ne depășeau în capacitatea de a mânui toporul, târnăcopul sau roaba, dar le lipsea în mod clar priceperea de a îndura tortura.

Am ridicat recipientele noastre gradate de laborator pentru libertate. O doream cu lăcomie, cu patimă, neobosit. Tocmai acest dor comun după libertate ne-a și făcut tovarăși.

Iar a doua zi – chiar în ziua de 1 ianuarie! – a trebuit să mă simt din nou un lucru mutat de cineva dintr-un loc în altul. Pe nepusă masă, a apărut ordinul Sevlag-ului de a lichida secția

---

[1] Varietate de colțunași cu carne specifici bucătăriei rusești (n. red.).

[2] Boris Abramovici Sluțki (1919-1986), poet rus și traducător din ebraică, născut în Ucraina într-o familie de evrei (n. red.).

de femei din lagărul din Taskan şi trimiterea de acolo a celor 18 femeie deţinute... Unde anume? Evident, la Elghen!

— A rămas numai o lună şi jumătate, Jeniuşa, rostea Anton, strângându-mi mâinile. Şase săptămâni. O să treacă pe neobservate... Şi imediat o să vină 15 februarie şi eliberarea. O să îndurăm puţin... Doar acum nu mai e acolo Zimmermanşa. Iar eu am vorbit deja la telefon cu Perţulenko – este medicul-şef de la spitalul liber din Elghen: o să lucrezi ca soră medicală la ei. Şi între timp o să-ţi caut aici, în Taskan, o cameră. Şi imediat după eliberare, o să vii din nou aici.

Mi-a enumerat stăruitor tot felul de detalii cotidiene ale viitoarei mele instalări, pentru a ascunde şi mai adânc în ele teama faţă de fantoma prelungirii şederii.

Suntem urcate, toate cele 18 femei din Taskan, în bena unui camion. Cei 22 de kilometri de drum pe care care i-am parcurs ca o pasăre când am venit aici primăvara, acum, când mergeam spre Elghen, mi se par fără sfârşit. Gerul din ianuarie îţi îngheaţă tot trupul, îţi lipeşte genele, îţi înţeapă obrajii. Mai mult, poarta celebră din Elghen nu se deschide în faţa noastră decât peste o jumătate de oră: cineva de la URC a întârziat cu întocmirea listelor noastre şi am îngheţat în camion până la pierderea cunoştinţei.

După ce m-am chinuit atât, nu am putut adormi noaptea şi, stând întinsă pe priciul al doilea, mă tot învârteam pe o parte şi pe alta în tot felul de vedenii aproape delirante. Mi se înfipsese insistent gândul că soarta mea seamănă cu jocul de crochet, îndrăgit în copilărie. Uite, se pare că deja ai trecut de poarta cea mai grea, când, deodată, ţi se contrează şi ţi se ia de sub picioare bila. Se ciocneşte de bornă şi gata! Ia-o de la capăt! Uite, iar m-am ciocnit de borna asta din Elghen. Dar până la 15 februarie mai sunt numai şase săptămâni. Chiar şase săptămâni fără o zi...

Doctorul Perțulenko, o cunoștință a lui Anton și admirator al lui, și-a respectat cuvântul. Am devenit soră medicală la spitalul liber. Am muncit febril, nelăsându-mi timp de odihnă. Imediat mi s-a dus vestea de femeie muncitoare. Munca încordată, fără nici cea mai mică pauză, era singura modalitate prin care mă puteam păstra într-un echilibru în ezitările mele permanente între speranță și disperare.

Cum mă întorceam în zonă de la muncă, dădeam fuga în salonul celor de la deservire, unde locuia brigadiera Ania Barhaș. Ce noutăți sunt? Ce liste au fost azi? De eliberare sau de prelungire? De regulă, asemenea liste veneau de la administrația lagărelor cu vreo zece zile înainte de încheierea termenelor calendaristice. Ania, oftând răbdătoare, îmi povestea toate noutățile și începeam amândouă să pătrundem considerațiile înalte ale conducerii. Încercam să le atingem prin cele cinci simțuri jalnice ale noastre. Desigur, renunțasem demult la ideea legii sau a dreptății. Acum judecam numai bazându-ne pe punctul LOR de vedere, încercând să ne imaginăm cum ar fi mai avantajos pentru EI. Și oricum ieșeau aceleași șarade. Tania va fi eliberată, deși a trăit multă vreme în Franța. Dar Nina e reținută, deși ea nu fusese nicăieri de fapt, în afară de Saratov. Katia este eliberată, deși are litera T, dar sora ei, fără niciun T, a fost lăsată „până la alte dispoziții".

Cu cât se apropia mai mult data mea, cu atât mai mult îmi pierdeam controlul asupra nervilor. Pur și simplu aveam frisoane din cauza schimbării permanente a presimțirilor.

Dar uite, odată... Într-o dimineață devreme, încă înainte de plecarea la muncă, ușa barăcii a scârțâit cu o intonație neobișnuită. Ania Barhaș nu mai putea să respire fiindcă venise în fuga mare. Înainte să-și calmeze respirația, a apucat să-mi strige un singur cuvânt:

— A venit!

A venit eliberarea mea. A venit o altă listă de eliberare din lagăr și în ea e și numele meu.

Aproape că nu mai țin minte cum au trecut aceste ultime două săptămâni. Mi-au rămas în memorie numai telefoanele lui Anton în timpul turelor mele de noapte din spital și încercările lui de a mă convinge să-mi țin firea și, Doamne ferește, să nu încurc ceva în procedurile cu bolnavii.

Și uite, a venit ziua aceea. Încă din ajun, la apelul de seară, mi s-a comunicat că mâine nu ies la lucru și la ora 9 dimineața să mă prezint la URC.

Era încă întuneric de tot. Șuvoaiele piezișe, tăioase de zăpadă măruntă se loveau unele de altele în raza proiectorului ce venea dinspre turnul de pază. Picioarele îmi alunecau pe zăpada murdară, pictată cu pete numeroase de la closet.

În fața mea, la coadă la șeful URC, Linikova, se afla o penală recidivistă. Linikova nu era în apele ei. Fețișoara ei frumușică era umflată, pleoapele la fel. Probabil că „avusese" o problemă familială.

— Ei, cum e? Pleci de la noi pentru multă vreme? a întrebat-o ea pe penală cu o voce plictisită, arătându-i cu unghia sa lăcuită, de un roșu aprins, în ce loc trebuia să semneze pentru eliberarea din lagăr. Ia zi, te aștept cu o condamnare nouă, în curând?

— Păi cine să știe, a răspuns fata la fel de indiferent, scriind cu o mână nedeprinsă literele strâmbe pe hârtii. Cum o fi bafta... Mă gândesc să mă duc pe continent când începe navigația. Ei, și acolo, dacă mă ard, poate că nu vin tot în Kolîma, ci în altă parte... Poate la Potima sau la Mariinskaia...

E rândul meu. Aceeași privire indiferentă a Linikovăi. Ea cască cu gura închisă și, ca urmare, în ochii ei de păpușă apar lacrimi.

— Uite, semnați aici. Pentru articolul 58, „formularul A" nu se dă la noi, ci la Iagodnoe. Deocamdată aveți o adeverință temporară pentru miliție. Și mai semnați și aici...

Bag cu venerație adeverința împăturită, așa cum împăturea documentele doica noastră Fima. Unde să pun lucrul ăsta prețios? Primul document al meu în ultimii zece ani. Mandatul de ieșire pe poarta zonei din Elghen. După ce mă gândesc puțin, îl pun, cu grijă, cu precauție, în sân, în sutien.

Șefa de baracă, tanti Nastia, cunoscută încă de la Butîrki, îmi adunase deja lucrurile cât fusesem plecată. Îmi face o cruce mică.

— Mergi cu Dumnezeu! Hai să-ți duc lucrurile până la punctul de pază... Unde înnoptezi? Poate în spitalul liber?

— Ce spui? Mă duc chiar acum, în clipa asta, la Taskan. Anton Iakovlevici deja mi-a închiriat o cameră în satul liber.

— Și el o să se elibereze în curând?

— Mai are șase ani...

Tanti Nastia se întunecă.

— Ce proastă mai ești, fato! Ai scăpat de zece și vrei să mai stai, de bunăvoie, încă șase ani lângă punctul de pază? Ce, nu mai găsești bărbați? Găsește unul liber cât mai ești tânără!

La punctul de pază azi e de serviciu Lugovskoi. El mă cunoaște din 1940 și s-a purtat mereu bine cu mine. Acum se uită uimit la mine prin ferestruica sa.

— Unde pleci cu lucrurile?

— În libertate. Plec de tot.

— Ei? Cum așa?

— Foarte simplu. Cei zece ani s-au încheiat. De la un capăt la altul.

Pur și simplu s-a tulburat când a auzit vorbele mele. Oamenii se obișnuiesc unul cu altul, în ciuda tuturor lucrurilor. Iar

acesta este un om bun. Unul dintre cei despre care scria odată Korolenko[1]: „Oameni buni într-un loc rău..."

Lugovskoi iese din ghereta sa în antreul rece unde stau cu bocceaua mea, cu o valiză de lemn și cu hârtia fermecată ce deschide această ușă.

— Ei, dacă e așa, te felicit, spune el și-mi întinde mâna.

Apoi dă din cap întristat și rostește, în sfânta sa simplitate, o frază extrem de serioasă, cunoscută, din piesa lui Pogodin[2]:

— Înțelegi, pleacă cei mai buni oameni... În curând o să rămână numai recidiviștii. Cu cine va trebui să lucrăm noi! Ei, bine! La revedere deci dumneavoastră...

— Ce spuneți? exclam eu îngrozită. Ce spuneți, cum puteți să vorbiți oare așa? Nu la revedere, ci adio! Adio pentru totdeauna!

— Sper că nu v-am supărat, mârâie el ofensat și trage fără chef bolțul mare de fier.

Ies din punctul de pază. Văd cum se amestecă răsăritul anemic, violet, cu razele palide ale proiectorului. De undeva, din depărtare, se aude lătratul câinilor ciobănești. Pe drum se târâie cărăușul de apă, într-o căruță trasă de un bou.

— Ei, hai încoa, cu lucrurile! Să te duc măcar până la baie, îmi propune el binevoitor.

Nu, nu! Oare e posibil să te târăști așa, ca boul ăsta prost?

Și o iau înainte, depășind mult atelajul. Aproape alerg, fără să simt nici greutatea lucrurilor, nici gerul care-ți îngheață răsuflarea.

Toate în lumea asta au un sfârșit. Până și Elghen.

---

[1] Vladimir Galaktionovici Korolenko (1853-1921), scriitor și jurnalist rus, maestru al prozei scurte. A militat pentru drepturile omului (n. red.).

[2] Nikolai Fiodorovici Pogodin (1900-1962), dramaturg, scenarist și romancier sovietic, reprezentant emblematic al realismului socialist (n. red.).

PARTEA A TREIA

Capitolul 1

Coada Păsării de foc

În anul 1947, eliberările din lagăr nu au fost în niciun caz de masă, cum se părea că ar trebui să fie. Doar trecuseră zece ani din 1937 și pentru mii de oameni se încheia perioada calendaristică de detenție stabilită de Colegiul Militar, Tribunal, Consiliul Special și de multe alte tribunale. Și, cu toate acestea...

E adevărat, crăpătura prin care te puteai strecura pe poarta zonei de lagăr se deschisese puțin, dar numărul eliberaților forma numai un procent neînsemnat al celor care, tremurând, își așteptau „capătul", încă bazându-se pe caracterul implacabil al Legii.

Considerațiile superioare după care se conduceau șefii erau absolut de neimaginat chiar de către cei mai „experimentați" din punct de vedere teoretic deținuți marxiști, care-și păstraseră, cum să spun, deprinderea gândirii dialectice. De ce unii ajungeau pe listele de eliberare, iar alții, majoritatea, primeau propunerea de a semna la „până la alte dispoziții", de a rămâne în lagăr, de-acum deja lipsiți de orice alinare iluzorie de genul numărării zilelor și săptămânilor care mai rămâneseră până la sfârșitul termenului legal, stabilit de tribunal? Asta rămânea o enigmă inaccesibilă minții simple omenești.

Se părea că, în acest context, cei care rămâneseră în lagăr puteau să-și facă o impresie total ostilă față de cei eliberați.

Dar, de fapt, eu afirm cu deplină responsabilitate: nimeni nu-i invidia pe cei care se eliberau!

Nu vreau să idealizez nimic. Ar fi ridicol dacă aş începe să afirm că deţinuţii erau mai umani decât persoanele libere. De câte ori n-am observat cum se schimonoseau de furie feţele celor care nu le iertau tovarăşilor de suferinţă 10 grame de pâine sau nişte condiţii mai puţin epuizante de muncă. Am văzut invidia cea mai neagră pentru nişte pâslari de categoria întâi sau faţă de un loc pe priciul de jos... Şi toate aceste sentimente se reflectau pe feţele lor. Fiindcă aici feţele erau goale, neprotejate de măşti convenţionale.

Dar uite, cei eliberaţi nu erau invidiaţi! Tot ce era obscur, infernal dispărea ca prin farmec când era vorba de LIBERTATE, chiar dacă de una şchioapă, de o „angajare liberă" amărâtă din Kolîma (doar şi cei care ieşeau din lagăr intrau sub auspiciile consideraţiilor superioare: unora li se permitea plecarea pe continent, alţii rămâneau în taiga).

Da, tocmai aici, în detenţie, am întâlnit acest talent al BUCURIEI COMUNE, mult mai rar şi mai dificil decât talentul SUFERINŢEI COMUNE. E un paradox? Dar poate că nu e. Mereu, încă din copilărie, am văzut, de exemplu, cât de frumoase devin feţele oamenilor când se uită la vreun mic animăluţ din pădure care a nimerit din întâmplare în oraş. Ei, să spunem un arici sau o veveriţă... Cum se mai transformă feţele! Prin aspectul posac, iritat, urban, pătrunde parcă puţină puritate copilărească! Apare o lumină uimitoare pe chipuri. Ea străpunge masca răutăţii.

Uite, aşa deveneau şi feţele deţinuţilor când se elibera cineva, strângându-şi pentru ultima oară lucrurile. Nu plecau în etapă, ci în afara zonei! Era expresia unei bucurii dezinteresate. Probabil oamenilor le este scris să se lumineze când vin în contact cu starea naturală a omului. Au văzut o veveriţă sau

un arici care au ajuns ca prin minune în parcul plin de praf al orașului, și s-au trezit la natură. Au văzut un om care iese din spatele sârmei ghimpate și au atins și ei libertatea. Și în fața apariției ei se stingeau toate pasiunile josnice. Omul care în acest moment întrupa LIBERTATEA nu putea fi invidiat. El trebuia să fie condus cu evlavie până la poartă, pentru a nu pierde cumva din greșeală marele dar pe care îl primise.

În dimineața geroasă de 15 februarie 1947, vasul acesta prețios, recipientul LIBERTĂȚII, am fost eu.

Nici nu am apucat să apar în pragul spitalului liber din Elghen, unde lucrasem în ultimele două luni de detenție, că am fost înconjurată de toți deținuții care deserveau acest spital. Și am văzut pe fețele lor aceeași expresie. Ei mă iubeau acum numai pentru faptul că întrupam pentru ei, azi, gândul: totuși SE POATE ieși!

Toți voiau să-mi facă vreun serviciu. Tanti Marfușa, o sanitară de 60 de ani, sectantă, adventistă de ziua a șaptea, a scos de sub poalele halatului un castronel cu cașă de ovăz. Ea mi l-a pus în mână și a cerut să mănânc chiar aici, sub privirile ei. Cu intonații de povestitoare, ea a început să bocească și să se lamenteze că, uite, am ajuns și eu la marea transformare, până în ziua a douăsprezecea, la care să dea Domnul să ajungă toți.

Laboranta Matilda Jurnakova mi-a privit critic pufoaica, a ridicat din umeri, considerând că o asemenea înfățișare e total nepotrivită pentru viața de om liber, și a început să spună că, fără niciun fel de idei preconcepute, să iau de la ea o rochie și ciorapi. O să ne gândim mai târziu la palton... Garderoba Matildei era vestită în tot Elghenul pentru că Matilda, prin nu știu ce minune, își păstrase soțul liber și ea primea mereu de acasă pachete. Cu aceeași obsesie cu care Marfușa îmi vorbise de ziua a douăsprezecea, Matilda repeta acum ideea întoarcerii la activitatea științifică. Aceasta era obsesia ei. În toți anii

de detenție, se chinuise în privința doctoratului ei care, la momentul arestării, era în faza finală, chiar fusese stabilită ziua susținerii.

Fochistul Tarif, care era închis conform articolului 59/3 – banditism, a început să-mi ceară insistent ca eu, cum voi primi buletinul, să mă duc imediat în Azerbaidjan, la prietenii lui. Iar ei, când vor afla că am împărțit durerea cu fratele lor, mult-respectatul Garifulla-ogla Husein, o să-mi dea de mâncare și o să mă răsfețe până la sfârșitul vieții mele.

Toți erau așa de electrizați, că până și felcerul Kolia, care se bâlbâia serios, a exclamat și el, fără nicio bâlbâială, vreo câteva fraze la rând.

— Repede! La telefon! E Taskan pe fir! Sună deja a treia oară... Să înnebunești, nu alta... Să nu te apuce dracii?

Cel de la celălalt capăt al firului vibra, fremăta, se îneca de neliniște, nu se decidea să pună întrebarea fatidică. Repeta doar cu o intonație interogativă:

— Tu ești? Tu ești?

— Da, da, da! Da, m-am eliberat! Da, am semnat că mi s-a anunțat eliberarea...

De emoție, cel cu care vorbeam trece deodată la germană. Iar eu, tot de emoție, deodată îmi pierd capacitatea de a lega într-un întreg coerent șirul de vorbe nemțești.

— Vorbește rușește! Azi am uitat toate cuvintele, în afară de cele rusești. Spune, când o să vii după mine?

Ne înțeleseserăm demult: imediat după eliberare și ieșirea în afara zonei lagărului, mă duc la spitalul liber, aștept aici telefonul de la Taskan, îmi confirm eliberarea (până în ultimul moment mă îndoiam de ea, doar se mai întâmplau situații în care decizia fusese anulată în ultima clipă), și atunci Anton va veni după mine. Comandantul lagărului din Taskan, Timoșkin, promisese să facă rost de cal și sanie.

Anton trece la rusă, dar oricum, nu știu de ce, nu înțeleg ce vrea să spună. Tot vorbește despre starea vremii...

— 10 puncte... Cu o temperatură... Prognoza în următoarele trei zile... Va trebui...

— Nu înțeleg nimic! Nu știu ce buletin meteo... Se aude foarte prost! Spune mai repede când vii! Mai tare!

Receptorul urlă și geme, pârâie și clocotește. În fine se oprește de tot.

O jumătate de oră întreagă mă tot chinui cu aparatul de lemn antideluvian. Învârt mânerul, fac apel către centrală... Dar uite, în camera de gardă intră medicul-șef al spitalului liber, Perțulenko. Este dintre acei angajați liberi care urmăreau cu mare atenție viața deținuților. Dintre cei care nu se temeau să lege o prietenie personală cu doctorul german deținut. Îmi strânge mâna, mă felicită, îmi tot urează nu știu ce succese incredibile în noua viață. Și, lucrul cel mai important, îmi propune să stau la el trei zile.

— Nu ați avut noroc cu vremea. Doctorul Walter tocmai a sunat la telefonul meu de acasă. Mă roagă să vă transmit: începe viscolul, bate vântul din sud. Prognoza pe următoarele trei zile este groaznică. Nu se poate merge cu calul. Pe jos e periculos. Eu și soția vă propunem să locuiți la noi în aceste trei zile. Așa ne-am înțeles cu doctorul Walter. Și, cum se va potoli urgia, o să vină după dumneavoastră.

Cuvintele medicului-șef, aceste cuvinte amabile, care nu au niciun fel de legătură cu starea mea sufletească, ajung la mine ca printr-un șuvoi de apă. Din cele spuse am înțeles un singur lucru: Anton mă sfătuiește să stau la Elghen încă trei zile. Să rămân DE BUNĂVOIE încă trei zile la Elghen!

Neputința de a îndura ofensa mă ardea. Doamne, ce ghinionistă sunt! Deja în ora a doua, în ora a doua a noii mele vieți, libere, să primesc o asemenea lovitură. Și cine să mi-o

dea? Omul cel mai apropiat. Păi cum de a putut să rostească așa ceva? Să rămân de bunăvoie în Elghen! Trei zile! Trei ore! Trei minute!

Perțulenko mai face o tentativă de a mă convinge să gândesc rațional. Sunt numai trei zile. Ce însemnătate au ele în comparație cu cei zece ani! Și doar nu trebuie să aștept în lagăr, ci într-un apartament liber... Este ridicol: să treci prin toate, pentru ca, mai apoi, să îngheți pe drum. Viscolele din Kolîma nu sunt de glumă. Măcar acest lucru trebuie să îl știu.

Sigur că-l știam. Eu să nu știu?... Câte istorii despre moartea unor etape întregi și a unor oameni singuri n-am auzit eu în tot acest răstimp! Totuși, sunt numai 22 de kilometri. Ce înseamnă pentru mine, un lup din taiga, aceşti nefericiți de 22 de kilometri, și pe un drum drept, care nu cotește deloc? Și apoi nu se știe când se va potoli viscolul ăsta... Greșelile de prognoză se măsoară cu zilele. Știm noi precizia meteorologilor noștri!

După ce mi-am pus pufoaica, am dat fuga în micuța curte a spitalului. Așa și este, totul e o născocire. E o zi ca toate altele. Uite și termometrul. Sunt numai -35. E pur și simplu o zi minunată. Iese chiar și soarele.

Decizia se conturează imediat. Trebuie numai să plec astfel încât să nu observe nimeni. Fochistul Galifulla taie lemne lângă scară. El nu știe nimic nici despre previziunile biroului meteo, nici despre discuția mea cu Perțulenko.

— Galifulla, fii bun, adu-mi din antreu boarfele mele. O să plec.

— Unde?

— Păi mă duc la Taskan. Acolo o să mă ia să lucrez la grădiniță. Ca angajat liber.

Propriile-mi cuvinte îmi produc o criză acută de melancolie. Cât de cenușie a devenit deodată această primă zi de libertate, așa de adorată în visuri, pe care o vedeam cu ani buni

înainte! Să mai stau la Elghen încă trei zile? Să mă sperii de nu știu ce viscol despre care nici nu se știe de cine e prognozat? Să mă opresc neputincioasă la 22 de kilometri după ce am parcurs asemenea distanțe prin viscole, prin atâta răutate, prin Elghen, Mîgla și Izvestkovaia... Și ăsta e sfatul lui Anton!

În momentul acela, iritarea mea față de el nu are limite. Unde este celebra noastră înțelegere? Unde sunt acele seri când el îmi răspundea la întrebări nepuse, la gândurile ce abia se strecuraseră în conștiința mea?

Așa deci, mă duc la Taskan numai pentru a lucra acolo? Ei, desigur, doar trebuie să lucrez. Trebuie să trimit bani lui Vasia și mamei. Și o să lucrez. Numai nu în Elghen. Aici am fost mult prea mult călcată în picioare. Timp de șapte ani, tot ce este odios pentru un om, tot ce e satanic, mortal se întrupa pentru mine în acest cuvânt, Elghen. Și ce dacă, ce dacă viscolul se va năpusti asupra mea, o să mă purific în iureșul de vânt și zăpadă...

Tarif nu se miră deloc că-mi car singură valiza și bocceaua 22 de kilometri. A tot văzut în detenția sa femei care trag grinzi de trei metri, care taie lemne de construcție. El pur și simplu mă ajută să-mi urc bocceaua pe umeri.

— Ei, hai, mergi cu Dumnezeu! Să lucrezi cât de cât până la navigație și, când vine primăvara, să te duci în Azerbaidjan! O să-ți dau o scrisoare, să te primească precum o soră. Ei, hai, norocu!

Lui Tarif îi plac expresiile rusești cu sufixe turcești.

Și uite, sunt pe drum. Au rămas în spate construcțiile din Elghen. Cu fiecare pas sunt tot mai departe de turnurile de pază din zonă. Merg. Zăpada scârțâie sub picioare foarte sec și categoric. În ritmul acestui scârțâit e bine să vorbești pe silabe: „Ni-cio-da-tă, ni-cio-da-tă..." Sunt plină de hotărâre să uit că există sub lună un asemenea pământ, Elghen. Îmi aduc aminte

cum unul din pachetele cu alimente ale mamei, trimis în timpul războiului, s-a pierdut. Iar mama, sărmana, mă tot întreba mai apoi în scrisori: „Poate am greşit adresa? Poate că mai este un alt Elghen?" Şi eu i-am răspuns: „Nu, mămică, din fericire pentru omenire, noi avem un singur Elghen..."

Merg aşa cam de o jumătate de oră, foarte bine şi uşor. Sunt obişnuită. De câte ori nu i-am călcat eu în picioare, kilometrii ăştia din taiga! Sudar. Tioplaia dolina. Zmeika. Mîgla. Izvestkovaia. Am mers prin taigaua neumblată. Dar aici ce e? Aici e şosea...

Mersul mă linişteşte. Gândul că totuşi sunt liberă, că merg încotro consider eu că e bine, că nu ascult de nimeni mă măguleşte nespus.

Sunt numai 22 de kilometri. Dacă merg în ritmul ăsta, atunci o să ajung deja la Taskan pe lumină. Şi simt gustul triumfului când îmi imaginez cum va exclama monstrul ăla când o să mă vadă. „Ei, cum e aici, la voi, cu buletinele meteo?", o să întreb eu şi, fără să mai aştept răspunsul, o să pornesc mândră spre locul meu de muncă. Las' să alerge după mine şi să-şi ceară iertare şi în rusă, şi în germană.

Numai că... Degetele care strâng bucata de fier, mânerul artizanal al valizei de lemn, mi-au amorţit, au împietrit. De ce să nu fac o pauză? Mai ales că deocamdată nu-mi este aşa de frig. Numai la mâini, dar o să le frec imediat cu zăpadă.

M-am aşezat pe valiză, mi-am frecat degetele de la mână, am scos din buzunar o coajă de pâine îngheţată – darul de rămas-bun al fochistului Galifulla – şi am vrut să încep să mănânc, când...

Deodată ceva mi-a şuierat în urechi pătrunzător, învăluitor, şi eu, cu tot trupul, cu toate simţurile antrenate de locuitor al taigalei, mi-am dat seama: începe. Nu, trebuie să alung gândul

ăsta. Orice poate şuiera aşa! Poate din cauză că am întors prea brusc capul? Doar uite, cerul e absolut curat, de un albastru cenuşiu. Şi vântul nu e mai puternic decât de obicei.

Aşa mă liniştesc, dar în sinea mea totul s-a încordat deja. Mă uit din nou la cer. Fără îndoială, peste câţiva norişori, deocamdată mici, s-a aşternut o culoare plumburie. Şi praful de zăpadă care-mi suflă în faţă devine de la o clipă la alta tot mai înţepător. Şi, lucrul cel mai important, pe şosea e o linişte totală, e pustiu. Oare toţi în afară de mine au fost întorşi din drum de starea vremii?

Da, sigur, nu e bine să mă aşez aici pe valiză. Trebuie să merg şi să merg, pentru a ajunge cât mai repede, pe lumină, măcar până la centrala electrică din Taskan. În cel mai rău caz, acolo aş putea şi să înnoptez.

Am pornit hotărâtă mai departe. Numai că acum pâslarii mei nu mai scârţâiau „ni-cio-da-tă, ni-cio-da-tă". Acum ieşea cu totul altceva. „Totul era numai negură şi vifor... Totul era numai negură şi vifor..." Şi de ce „vifor" şi nu „viscol"? Păi pentru că e din *Fata căpitanului*[1]. Negură şi vifor... Negură şi vifor... Într-adevăr, chiar că s-a întunecat.

Rafalele joase de vânt spulberau deja zăpada care cădea tot mai abundent. Acum toată faţa îmi era acoperită de ace de gheaţă înţepătoare. Deveneau din ce în ce mai ascuţite şi mai enervante.

Viscolul din Kolîma se deosebeşte de alte viscole nu numai prin intensitatea sa. Trăsătura distinctivă principală este că el aduce cu sine senzaţia de neajutorare primordială a omului. Uite, chiar că nişte diavoli veritabili se învârtesc în mijlocul lui. De parcă se răsuceşte, urlă şi vrea să te doboare o forţă

[1] Roman de Aleksandr Puşkin (n. red.).

diavolească. Viscolul trezește în tine un fel de arhimemorie, un fel de nostalgie neanderthaliană. Tu ești într-adevăr un om gol, pe un pământ gol.

Știam asta de multă vreme. Încă din 1941, când mergeam pe jos într-una din etapele locale scurte, am compus versurile *Imitație după Longfellow*[1], unde se puneau niște întrebări retorice. „Ce știți despre zăpadă?", „Ce știți despre vânt?"

...El plutește, plin de ură, distrugătorul originar,
Și tremură, cu un frison infernal, toate mările și oceanele,
Și tremură de dor culmile muntoase de la
Tian-Șan până la Ai-Petra...
Oare ați auzit asta? Ce știți voi despre vânt?

și mai departe:

...Nu ați mers prin gemete și groază, sălbatici,
ca niște pecenegi,
Nu ați cunoscut gerul acesta... Ce știți voi despre zăpadă?

Acum mi-am adus aminte de aceste versuri și mă sufoc din cauza eforturilor, din cauza deciziei luate de mine de a rezista, de a rezista neapărat sub presiunea vântului înghețat și a neliniștii interioare din ce în ce mai intense.

E greu de spus cât timp a trecut din momentul plecării mele de la Elghen. Sigur că nu aveam ceas. Oare câți kilometri am parcurs? Câți au mai rămas? Dacă nu ar fi fost valiza asta blestemată! Oare s-o arunc? De fapt, în ea sunt numai niște vechituri. Nu. Vechiturile astea mi le-a trimis mama. Mama mea flămândă, nefericită, puternică. Când a fost evacuată, a stat acolo, într-o cămăruță modestă din Rîbinsk, și a cârpit

[1] Henry Wadsworth Longfellow (1807-1882), poet american (n. red.).

mănușile astea vechi, a cusut cu o ață groasă nasturii de la jacheta asta preistorică. Nu pot să arunc valiza!

Insulițele luminoase din spărturile norilor se micșorau cu o viteză tragică. Creștea cu o furie tot mai mare viteza vântului. Cu cât mergeam mai departe, cu atât mai mult eram cuprinsă de senzația de ostilitate a stihiilor și de singurătate totală. Mă agățam disperată de un gând salvator: cu fiecare pas mă depărtez de Elghen. Dar, cu toate acestea, începeam să-mi pierd puterile.

Înainte, înainte... Ah, dacă aș ști cât a mai rămas! Mă rog, acum sunt la jumătatea drumului. Am lăsat din nou valiza jos și am început să-mi frec degetele înghețate. Și atunci...

Mai întâi mi s-a părut că este un miraj în pustiul de zăpadă. Silueta unui om care venea spre mine. De la distanță de undeva. Când dispărea cu totul din câmpul meu vizual, când apărea din nou în negura albă.

E un sentiment complex pe care îl încearcă un călător care merge pe un drum din Kolîma când vede un om care vine spre el. Primul impuls e cel de bucurie. Nu mai ești singur cu natura ostilă. Alături e o ființă la fel ca tine și încerci sentimentul relaxant al protecției.

Dar asta numai în prima clipă. Nici nu apuci să te bucuri, că ești cuprins din cap până-n picioare de o groază umilitoare. E un om... Nu unul simplu, ci din Kolîma. E un bărbat. Poate fi un penal evadat care te va înjunghia și se va hrăni din carnea ta la drum lung. Poate că este un soldat, un supraveghetor, înnebunit de punctele de lucru în care se aflau numai bărbați, de pustietatea din taiga, de viața în singurătate. Se va năpusti asupra ta ca o fiară și te va viola. Poate, în fine, să fie vreun șacal muribund. Acesta se va limita doar la a-ți lua pâinea și lucrurile călduroase.

Totuși, n-am decât să cred ce vreau, dar nu am nicio ieșire. Să mă îndepărtez de șosea înseamnă să mă înec în oceanul de zăpadă, să mă rătăcesc. Înapoi? Păi el o să mă ajungă... Mai

mult, înapoi e Elghenul. Deci înainte şi, se poate întâmpla, chiar în gura lupului.

Acum nu mai era nici urmă de îndoială: venea un om spre mine. Uneori se apleca într-o parte sub loviturile viscolului, alteori se întorcea cu spatele spre mine şi spre vânt, îşi trăgea sufletul. Pentru el e mai greu decât pentru mine. Mie vântul îmi bate din spate.

Şi abia când a ajuns foarte aproape, la câţiva metri, mi s-a părut pentru prima oară ceva cunoscut în mersul călătorului singuratic. Doamne! Chiar aşa?

Da, el era! Doctorul Walter în persoană, cu jacheta şi pâslarii. Până şi mănuşile i le-am recunoscut. Nişte mănuşi minunate, din piele. I le-a dăruit cu mâna sa chiar comandantul Timoşkin.

— Ştiam eu! Ştiam eu! Uite ce înseamnă o fată care nu a primit la momentul potrivit educaţie germană! E capabilă de orice nebunie!

Mi-a smuls din mână valiza nefericită şi, în acelaşi timp, mi-a şters lacrimile chiar cu mănuşa lui elegantă, din piele. Lacrimile îngheţau pe ea instantaneu.

— Arată mâinile! Ei, sigur, sunt înghețate... Stai!

A pus jos valiza şi, după ce a luat zăpadă în mâini, s-a apucat să-mi frece disperat degetele. Mă durea ca dracu', şi acum aveam un motiv de înţeles să urlu cu toată puterea, bocind:

— Oare e greu de înţeles că Elghen nu e un loc unde pot să rămân de bunăvoie? Chiar şi pentru trei zile! Ca să vezi, s-au speriat de vremea rea!

Era ameţitor de bine: după o asemenea singurătate cosmică să-mi dau seama că acum e cineva căruia să-i fie milă de mine, să mă ocărască, să-mi demaşte faptele mele nechibzuite. Şi eu aveam la cine să strig şi să arunc cu acuzaţii, una mai nedreaptă ca alta.

— Sigur, tu nu te grăbești, repetam eu pe tonul unei gospodine, eu trebuie să stau în Elghen, iar ție ți-e frică să ieși din baracă dacă vremea e normală...

— Vremea chiar e normală, exclamă el amuzat și deodată parcă i-am văzut pentru prima dată silueta acoperită de zăpadă, după ce mersese cu vântul în față...

— Păi asta este prima noastră scenă între soți! E chiar plăcut. A început să adie familiaritatea căminului.... *Aber beruhigen sie sich, gnädige Frau*[1]...

Și chiar aici, în vântul ăsta infernal, în șuieratul tuturor stihiilor, mi-a recitat niște cuplete umoristice germane și fiecare se încheia cu refrenul: *Ich habe zuviel angst vor meine Frau...*[2] Și uite, deja râdem în hohote. Ah, ce ușor înaintam acum!

— E cu totul altceva când îți bate vântul din spate! spune el.

— Fără valiza asta mă simt pur și simplu ca la plimbare, spun eu.

Mergem alături. În direcția libertății. Mergem din ce în ce mai departe de Elghen. Și deodată, cu toată ființa mea, simt un impuls acut de fericire. Nu bucurie, nu mulțumire, ci chiar fericire. Un avânt așa de nestăpânit al sufletului, când totul, chiar și cele mai profunde neliniști, temeri, frici te părăsesc și zbori, zbori, de parcă te-ai agățat de coada necunoscutei Păsări de foc. În fine ai reușit să te prinzi de ea! Și momentul acesta îți rămâne în memorie pentru tot restul vieții.

În viața mea, ca și în cea a altuia, au fost, desigur, momente de bucurie. Nașterea copiilor. Succesele de la lucru. Pasiuni, aventuri. Lectura.

Dar acestea au fost chiar niște bucurii, mereu drese cu o doză destul de mare de așteptare, de întristări care le-au premers. Dar uite, când mă gândesc dacă am întâlnit oare cândva adevărata

[1] Dar liniștește-te, stimată doamnă... (l. germ.) (n. red.).

[2] Îmi este foarte frică de soția mea (l. germ.) (n. red.).

fericire, nebunească, pot să-mi amintesc numai două episoade scurte. O dată a fost la Soci. Chiar fără niciun motiv. Pur şi simplu aveam 22 de ani şi dansam un vals pe terasa deschisă a unui sanatoriu, cu un profesor de materialism dialectic care era mai mare decât mine cu 25 de ani şi de care tot anul nostru era îndrăgostit. Şi uite, a doua oară am reuşit să prind de coadă Pasărea de foc tocmai în ziua pe care am descris-o. 15 februarie 1947, pe drumul Elghen-Taskan, în timpul viscolului.

Aproape că zburam, luaţi pe sus de viscol. Uneori ne opream şi ne sărutam cu buzele îngheţate. Ne ţineam strâns şi ea, Pasărea de foc, ne-a dus cu credinţă pe traseul său uimitor.

Zorii încă nu se vedeau şi viscolul încă nu se potolise când am intrat în fine în baraca şuie din lemn, unde aproape mereu găsea un adăpost orice deţinut care abia ieşise din lagăr.

— Uite, a spus Anton, punând valiza pe zăpadă, uite, aici ţi-am închiriat o cameră. La tanti Marusia.

Era o baracă cu etaj. Acum mi se părea că etajul se mişca şi că dintr-o clipă în alta se va prăbuşi sub presiunea vântului. Uşa jerpelită, jupuită s-a împotrivit multă vreme, de parcă era vie, necedând deloc eforturilor noastre. Momentul istoric al vieţii mele. Intru în primul meu apartament de om liber. După zece ani petrecuţi în locuinţe de serviciu.

— Sunteţi în viaţă? se interesează răguşită tanti Marusia, şi ea fostă deţinută, care fusese închisă zece ani pentru o crimă din gelozie.

— Ei, *cum Deo*![1], rosteşte solemn Anton.

Aşa spune mereu înaintea unei operaţii pe care el, internist, trebuie să o facă aici, pentru că lucrează în spitalul lagărului, aşa cum se spune, „om bun la toate".

[1] Cu Dumnezeu înainte! (l. lat.) (n. tr.).

Capitolul 2

Din nou licitație

Prietenul nostru din exil, Aleksei Astahov, inginer în care a dispărut un scriitor extraordinar, ne răsfăța uneori prin tot felul de nuvele suculente despre viața în Kolîma. De fapt, în repertoriul lui era și povestirea despre cum se comportă, bucurându-se de libertate, un fost deținut din mină, Kolika Karzubîi (sau Rucika, Moskva, Zolotoi), proaspăt ieșit din lagăr.

Pentru două rații își comandă un geamantan din placaj cu mâner de fier (așa-numitul „sicriu"), se dotează cu o pernă din libertate, făcută din patru plase colorate împotriva țânțarilor și o pufoaică veche. Apoi se îmbracă numai cu haine luate din libertate, adică cu o jachetă nouă de lagăr, tivită la gât cu blană de veveriță, și o căciulă de Kuban făcută din poalele unei scurte vechi de supraveghetor. Apoi Karzubîi se plimbă în voie, fără scop, pe aleea dintre cantina angajaților liberi și chioșcul lor, salutându-l mereu, când se întâlnea cu el (dând mâna!), chiar cu comandantul postului de pază din lagăr.

E ridicol să spunem asta, dar se vede că în această situație unică funcționează niște legi psihologice generale. Deși acordându-le o apreciere ironică, aproape toate semnele comportamentului din libertate al lui Karzubîi mi le-am descoperit și eu în primele zile de viață din afara lagărului. Valiza mea semăna ca două picături de apă cu „sicriul" lui. Perna mea, mai

bine zis fața de pernă, fusese cusută tocmai din patru plase colorate împotriva țânțarilor. La pufoaica de lagăr de categoria întâi am pus un guleraș nu de veveriță, ci dintr-o blană ca de pisică. Și, lucrul cel mai important, precum Karzubîi, încercam un sentiment de beatitudine de fiecare dată când mă duceam la așa-numitul magazin (un chioșc ce mirosea puternic a gaz), la cantină, dar mai ales la poștă.

La magazin vindea proprietăreasa apartamentului meu, tanti Marusia, o femeie grăsună bonomă, cu o voce răgușită. Când mă uitam la ea, era aproape imposibil să-mi imaginez că-și omorâse bărbatul din gelozie.

Marusia zâmbea strâmb când vedea că nu mă descurc deloc cu prețurile și că, de fapt, nu pricep nimic în chestiunea comerțului.

— Ascultă aici, îmi explica ea superior, ascultă, nu-ți doresc răul. Uite, ia pantalonii ăștia bărbătești. O să ți-i dau fără acte, așa, pe blat. O să-i tai, o să-i vopsești în negru și o să iasă o fustă care o să te țină toți cei cinci ani de privare de drepturi. Și pe continent o să ajungi tot cu ea. Îți spun adevărul, nu-ți doresc răul.

Se părea că alimentele se dau pe cartele. Tanti Marusia era mai să moară de râs când și-a dat seama că eu nu înțeleg semnificația unui verb extrem de popular în rândurile populației libere, „a da pe talon".

— Of, amărâto! spunea ea printre hohotele de râs răgușit. Ei, ascultă aici! Uite, de exemplu, tu ai aici talonul 40 3 B. Ai idee, de exemplu, ce valoare are el? Într-o zi de târg, nu face nici două parale! Și deodată pun un anunț pe ușa magazinului: „Cu talonul 40 3 B se dă jumătate de kil de crupe de orz sau nu știu ce paste! Uite, atunci este momentul potrivit când talonul 40 3 B devine valoros. Atunci poți să-l schimbi și să-l

vinzi sau să primeşti chiar tu jumătăţile de kil şi să le mănânci. Ai priceput?

Eram entuziasmată de asemenea detalii ale vieţii libere. Doar şi ele erau atribute ale unei fiinţe libere, conţineau un element de manifestare personală a libertăţii. Dacă vreau schimb talonul 40 3 B, dacă vreau îl dau şi voi fierbe pe soba mea de fier aceste paste.

În mod deosebit îmi plăcea să mă duc la poştă. La Taskan nu aveam oficiul nostru poştal, trebuia să merg patru kilometri, la aşa-numitul Taskan-2. Şi mă duceam acolo, pentru a mă interesa cât va costa dacă trimit la Kazan nu ştiu câte ruble pentru Vasika, şi la Rîbinsk, unde rămăsese, după evacuarea din Leningrad, mama mea. Banii, primul salariu, urma să-i primesc abia peste o lună. Dar trebuia să mă pregătesc pentru această zi mare când voi putea să trimit deschis şi liber rudelor mele propriii mei bani, câştigaţi.

Dar deocamdată trimiteam pe continent scrisori recomandate, scriind cu plăcere pe plic adresa expeditorului. Nu o căsuţă poştală cu tot felul de cifre, ci pur şi simplu o stradă, un număr... După ce predam scrisorile, mai stăteam multă vreme la ghişeu, lăsând impresia că aştept pe cineva sau ceva, dar, de fapt, pur şi simplu mă bucuram de mirosul de cerneală şi de ceară topită. Parcă poşta era mai aproape de continent, se simţea mai puţin singurătatea noastră de pe insulă. (Toţi ştiau că nu este o insulă Kolîma, dar o numeau cu încăpăţânare insulă, iar Pământul Mare – continent. Şi nu numai că le numeau, erau convinşi că aşa şi este.)

Lucrul la grădiniţă nu se deosebea deloc de cel pe care-l avusesem aici înainte, în calitate de deţinută. Dar era o bucurie de nespus în faptul că mă duceam la muncă fără escortă sau dădeam fuga în pauza de prânz acasă, în camera mea, găsindu-l

acolo pe Anton care venise deja, iar după aceea să mâncăm împreună supă și cașă făcute de cu seară. Asta dădea iluzia unei familii și am început cumva să uit că, de fapt, numai eu sunt liberă, că Anton e totuși deținut, iar până la sfârșitul pedepsei sale (a treia la număr!) încă mai rămâneseră peste șase ani. Și el se cam detașase de gândul ăsta, mai ales că situația lui la Taskan era o excepție: mergea liber prin sat fără escortă, îi vizita pe bolnavii liberi. Mergea până și la magazinul Marusiei. Era obligat numai să doarmă în zonă.

De fapt, trăiam acea perioadă uimitoare când fiecare mărunțiș al vieții obișnuite – până și al uneia așa de amărâte precum cea din Taskan! – te bucură și generează recunoștință. Abia peste vreo două luni am remarcat pentru prima oară că în camera mea căldura nu se păstrează deloc, se consumă o mulțime de lemne, iar dimineața este ger. Apoi am observat că e destul de greu să cari apa la etaj și, lucrul cel mai important, că noaptea e groaznic, când rămâi singură. Ușa mea e puțin mai retrasă față de cea a lui tanti Marusia și, între timp, penalii care fuseseră eliberați și așteptau reluarea navigației pentru a pleca pe continent începuseră să-și facă de cap. De fapt, ce să fure de la mine?

Din aceşti penali care se eliberaseră au fost doi la mine. Unul dintre ei, un bătrân siberian, care semăna cu Rasputin, era renumit ca ghicitor. L-a adus pentru prima dată la mine tanti Marusia și de atunci venea singur. Și eu îl încurajam. De ce? Păi pentru că el, după ce-și punea pe nas ochelarii cu ramă de fier, se uita multă vreme, fix, la o linie din palma mea stângă și apoi spunea:

— Nu ştiu cum să zic, dar eu nu văd în palma ta moartea copiilor tăi. Uite, să ții minte ce-ți spun eu, fiul tău cel mare s-a pierdut... Dar e viu... Nu-i văd moartea... Nu, nu i-o văd...

Bolboroselile astea erau suficiente pentru a contrabalansa toate telegramele precise, mesajele și adeverințele pe care, la momentul acela, le aveam din nefericire. Variantele disperat de fantastice ale sorții lui Alioșa și ale salvării lui miraculoase mă bântuiau noaptea. Nici lui Anton nu-i spuneam nimic de asta. Era secretul nostru. Al meu și al acestui bătrân aproape nebun, care semăna cu portretele lui Rasputin. Și îi dădeam de mâncare bătrânului, disprețuind toată înțelepciunea universitară conspectată cu sârg în tinerețe și căzând pradă unui vis imposibil.

Ce să fac, n-au decât să-mi condamne superstițiile cei pe care Dumnezeu i-a cruțat, care nu și-au pierdut niciodată copiii.

Al doilea vizitator penal al meu era „furnizorul Curții" – el îmi aducea lemne, și legătura asta de lemne era cea mai mare cheltuială din bugetul meu zilnic. Dar eram mulțumită de rigoarea furnizorului și nu mă târguiam cu el. Dimpotrivă, îi mai făceam niște daruri prețioase, de exemplu, îi dăruisem o lingură de lemn și un castron de tablă. El lăcrima de înduioșare pentru că eu ghicisem: chiar că nu avea din ce să mănânce, dacă ar primi ceva. Adesea chiar îl serveam cu supă și casă. El se așeza direct pe prag, mânca lacom, uitând de lingură, sorbind de pe marginea castronului, și pleca acoperindu-mă de recunoștință. Uneori, când mă uitam la ochii lui îndreptați încrezători spre mine, chiar simțeam niște vagi mustrări de conștiință pentru că în decursul întregii mele perioade de lagăr am simțit față de penali numai o repulsie. Dar uite, sunt diferiți și ei. Oare, de exemplu, ăsta îmi poate face ceva rău?

Odată la grădiniță a fost nevoie urgentă de sulfidină pentru un copil bolnav. La punctul medical nu exista, dar aveam acasă. Și am dat fuga repede acasă după medicament la o oră neobișnuită, nepotrivită.

Nu știu de ce, cheia se blocase în gaura cheii și nu se învârtea deloc. Tot chinuindu-mă lângă ușă, deodată am simțit, pe neașteptate, în spate, un pericol mare care mă pândea. M-am întors și am înghețat de groază. În spatele meu se afla, ținând în mâna ridicată deasupra capului meu un lemn gros, chiar „furnizorul Curții", amărâtul meu care-mi aducea lemne. Încă o clipă și aș fi căzut năucită de lovitură.

L-am împins țipând și am luat-o în jos pe scară, strigând după ajutor. Dar, înainte să vină oamenii, prietenul meu cel încrezător a reușit să dispară.

— Care e numele lui? Sau măcar prenumele? mă tot întreba Anton în aceeași seară.

Dar nu știam. Am descris numai destul de detaliat semnele distinctive. Un nas subțire, vânăt, ca un ceainic. Șchiopătează.

Este Kiseliov, a declarat categoric Anton.

Doar el îi trata mereu și-i „scutea" pe toți penalii.

— Mă duc să fac cercetări și să mă răfuiesc.

Degeaba l-am rugat să ignore această situație. A doua oară nu va mai veni Kiseliov ăsta... Dar Anton respecta cu strictețe principiul său în comunicarea cu penalii. Iar principiul era acesta: să nu se plângă niciodată comandantului, dar să nu lase nepedepsită nicio abatere.

— O să-l trosnesc chiar eu, a promis Anton.

Și astea nu erau vorbe goale. Pumnii doctorului aveau un pud. Se vede că primise labele astea de fier ca moștenire de la câteva generații de *grossbauer*[1]-i. Iar linia intelectuală a profilului de la singurul chimist sau alchimist care s-a strecurat în neamul lui.

A doua zi, doctorul a năvălit gălăgios în holul grădiniței, trăgându-l după el pe amărâtul bătut.

[1] Fermieri (l. germ.) (n. red.).

— Ăsta e? a întrebat doctorul cu o voce bubuitoare, ținându-și victima de guler.

— Nnnu, am spus eu la început cu reținere, dar am adăugat, după ce am auzit vocea acuzatului, deja plină de groază: În mod clar nu e el!

— Ei, Doamne! a început să plângă pedepsitul nevinovat, ștergându-și nasul cu căciula de blană, cu urechi. Pentru ce mă trosniți, Anton Iakovlici? Să fiu eu ticălos dacă sunt ăla! Să nu văd libertatea! Este Toporkov...

— Păi de ce ai zis că are „nasul ca un ceainic"? a spus enervat Anton, aruncându-și greșeala asupra mea. Ei, bine, nu-i nimic! O să ne socotim și cu Toporkov... Iar pe tine, Kiseliov, o să te reformăm și o să pleci pe continent...

Și-a ținut promisiunea. După răfuiala cu Toporkov, amândoi porumbeii au fost „activați". Erau niște reprezentanți tipici ai neamului „șacalilor" din Kolîma. Ei abia se mai țineau pe picioare de epuizare, dar furau întruna, iar dacă se ivea ocazia, nu se dădeau în lături nici de la crimă. Acum se îndeplinise visul de taină al amândurora: din cauza stării de sănătate, amândoi urmau să fie trimiși din taiga mai întâi la Magadan, iar apoi și pe continentul mult visat. Înainte de plecare, amândoi au trecut să-și ia rămas-bun și i-au mulțumit mult doctorului pentru tot, dar, în principal, pentru activare.

Din mărturisirile sincere ale lui Toporkov a rezultat că fusese ispitit de perna mea vătuită cu fața de pernă cusută din cele patru plase împotriva țânțarilor. Tare mai voia să doarmă pe ceva moale.

După întâmplarea aceasta, Anton a decis să schimbe camera. Și, în curând, m-a dus într-o căsuță bine dotată unde locuia economistul combinatului alimentar, Iaroțki. Își ispășise cei opt ani și acum trăia ca angajat liber, cu familia, după ce-și chemase de pe continent soția și fiica.

Pur şi simplu mi s-a tăiat respiraţia când am văzut acest apartament şi, lucrul cel mai important, noua mea cameră. De mult nu mă mai întâlnisem cu un asemenea nivel de civilizaţie: până şi closetul era înăuntru, nu în curte. Dar, lucrul cel mai important, familia Iaroţki mi-a dat în folosinţă un birou şi o grămadă de cărţi. Şi acum, când mă întorceam de la serviciu, intram în cameră şi stăteam multă vreme în prag, vrăjită de imaginea fermecată – teancul de cărţi de pe birou.

Şi am uitat complet, complet că Anton e încă deţinut. Până într-o zi nefastă...

— Timoşkin o să fie înlocuit! ne-a anunţat Iaroţki intrând în camera noastră...

Era o lovitură dintr-o direcţie din care nu te aşteptai. Nu dorea asta nici Timoşkin, comandantul lagărului din Taskan, care se purta la fel de bine cu deţinuţii în general, precum se purtase cu mine şi cu Anton în special. De fapt, înlăturarea lui din Taskan nu era o demitere formală a lui. Pur şi simplu s-au trezit să-l trimită la nişte cursuri de un an de calificare în Magadan. Dar de la directorul combinatului alimentar Kamennova veneau zvonuri că asta nu e întâmplător, că se vede că cineva îi informase pe şefii din Magadan despre raiul din Taskan şi despre liberalismul putred al lui Timoşkin.

Despărţirea a fost emoţionantă. Fostul nostru bun moşier se neliniştea cel mai tare gândindu-se în ce mâini vor ajunge oamenii lui apropiaţi pe care el, spre deosebire de moşierii din secolul trecut, nu putea să-i elibereze.

— Pentru noi nu e o problemă! spunea el cu o voce exagerat de vioaie, privind întristat la apartamentul său aranjat. Pentru noi nu e o problemă! N-o să pierim noi, nu e aşa, Valiuha? O să ne răsfăţăm un an în Magadan, tare frumos... Cum, necum, există casă de cultură, baie, două cinematografe... Dar uite, de doctor mă doare inima. Să nu-i chinuiască în lipsa mea...

Apoi mi-a strâns mâna şi şi-a exprimat speranţa că o să fiu „prieten credincios al vieţii", nu vreo vântură-lume, care-şi schimbă soţii în fiecare delegaţie... Şi că, Doamne fereşte, dacă noua conducere îl va trimite pe doctor la mină, să mă duc cu el. Bine că măcar eu am apucat să mă eliberez...

În ziua plecării, s-a îmbătat de necaz şi Anton a fost nevoit să-l îngrijească pentru ultima dată.

— Nu ştiu cum o să trăim noi fără tine, bolborosea el, scuturându-şi capul creţ în care era un adevărat talmeş-balmeş, multă superficialitate şi, în acelaşi timp, atâtea porniri nobile, largi, bune, adevărat ruseşti. Nu e aşa, Valiuha? Ne-am obişnuit de parcă e tata...

Valia, alb-rozalie, chiar sărise de gâtul doctorului ca o fiică. Le-am ajutat să strângă, să-şi încarce lucrurile şi ne-am dus să-i conducem până la Taskan-2. La despărţire, Timoşkin a început să mă tutuiască.

— Fata mea, în tine îmi pun toată speranţa. Să nu-ţi laşi prietenul la necaz!

Am mers înapoi pe jos cei patru kilometri, tăcuţi, apăsaţi de despărţirea de aceşti oameni buni, împovăraţi de presimţiri grele.

Când am aflat că noul şef al lagărului din Taskan a fost numit Puzancikov, pe care-l cunoşteam de la Elghen, am început să-l liniştesc pe Anton. Şi să mă liniştesc şi eu. E un om echilibrat. Nu are patosul acela sadic. Pur şi simplu îşi face treaba ca într-o unitate de producţie. Numai să meargă suplimentele. Şi aşa de uşor a fost atunci să mă schimbe pe un sobar! E un conducător practic!

Şi, într-adevăr, primele zile, chiar săptămâni din noua domnie nu au adus schimbări esenţiale în modul nostru de viaţă. Anton ieşea ca de obicei liber pe poartă, îi vizita în sat pe bolnavii liberi, venea în fiecare zi la mine la prânz şi la cină.

Însă peste o lună și jumătate au început să apară primii nori care anunțau furtuna. Problema era că Puzancikov avea o soție, Evghenia Leontievna, medic, care devenise acum șeful unității militare de lagăr din Taskan, adică șef direct al lui Anton. Era o femeie scundă, energică, de vreo 30 de ani, cu o față drăguță și manichiură (iar asta nu era deloc ușor de asigurat în taiga). Ea i se adresa lui Anton cu prenumele și patronimicul, era de acord cu diagnosticul lui și cu tratamentul. Dar când s-a îmbolnăvit nepotul directoarei de la combinatul alimentar, Kamennova, și ea a sunat, ca de obicei, la unitatea militară a lagărului, cerând să fie trimis Walter, Evghenia Leontievna a răspuns amabilă că va veni chiar ea.

I-a prescris tratament băiatului, dar boala tot nu trecea și Kamennova a început să insiste să fie trimis totuși Walter, care trata deja toată familia de câțiva ani. La asta, doctorița Puzancikova, zâmbind drăguț, a explicat că doctorul Walter e într-adevăr un diagnostician bun, dar că, stând deja de 12 ani în lagăr, firesc, nu poate fi la curent cu noile realizări ale medicinei.

— Trebuie să merg mai rar la pacienții liberi, spunea îngrijorat Anton, dar cum să fac asta fără să-i supăr pe oameni?

Au mai trecut câteva săptămâni și odată m-am întâlnit la magazin cu doctorița noastră, care tocmai se întorsese de la Iagodnoe, de la nu știu ce consfătuire.

— Cum o duceți? m-a întrebat ea blând. Bine? Eu, din păcate, trebuie să vă întristez. Doctorul Walter o să fie luat de la noi. La mina Șturmovoi. Acolo s-a deschis un nou punct de lagăr, e mare nevoie de medic și direcția sanitară pur și simplu a făcut licitație. Cine vrea să primească aparatură nouă și credite pentru un medic deținut bun? Multă vreme m-am împotrivit...

— Dar totuși l-ați vândut la licitație?

Ea a lăsat impresia că îmi ia în glumă cuvintele.

Anton a fost așa de distrus de veste, că am fost nevoită să joc rolul optimistului.

— Ascultă, doar și la mină trăiesc oameni... Tu ești bine, sănătos... Și o să vin după tine... Doar nu-mi pot interzice asta...

Dar vai, tocmai asta mi-au interzis. Și Anton știa deja de asta. Zborul fanteziei administrative a șefilor noștri era incomparabil cu imaginația șchioapă a torționarilor din secolul trecut. Sistemul se tot perfecționase. Și s-a dovedit că noul punct de lagăr de la mina Șturmovoi fusese organizat după un principiu special: va fi populat numai de către deținuți și șefi, de lagăr și de producție. Obișnuiții angajați liberi, mai ales foști deținuți, nu erau admiși în acest sat special, și nu li se oferea de lucru acolo. În felul acesta, mă privau de dreptul de a-l urma pe Anton și de a mă instala în satul de angajați liberi al acestei mine, așa cum planificasem la început.

S-a prăbușit iluzoria noastră viață familială. Abia ce stătuserăm puțin cu gazdele care ne primiseră în apartamentul lor, băuserăm un ceai, glumiserăm, discutaserăm despre cărți, ne simțiserăm oameni. Și uite, din nou piața de sclavi, mina, despărțirea, necunoscutul, un hău negru.

Familia Iaroțki fusese cutremurată de ghinionul nostru. Mai ales Maria Pavlovna, care locuise pe continent și se ciocnise pentru prima dată de moravurile din Kolîma. Ea nu se putea uita la noi fără lacrimi în ochi și tot repeta uimită:

— Dar cum se poate așa? Dar asta chiar că nu se poate...

...Anton a fost dus singur, fără etapă, conform unui ordin special. Escorta din Taskan trebuia să-l ducă până la Elghen, iar acolo să-l predea unei alte escorte, pentru a fi trimis mai departe în etapă.

Am încercat să pătrund în zona de lagăr, pentru a-l ajuta să se pregătească, dar acum, în lipsa lui Timoşkin, nu am fost lăsată.

— Angajaţii liberi nu au voie!

— Păi ce mare liberă sunt eu...

— Păi cum aşa... Nu sunteţi în grija noastră... Asta e!

Ne-am luat rămas-bun la 11.30 noaptea. El trebuia să fie în zonă nu mai târziu de 12. De data aceasta nu ne-am mai spus unul altuia cuvinte de îmbărbătare, cum făceam înainte, când eu eram luată de lângă el. Acum în faţa noastră se afla o prăpastie – şase ani care mai rămăseseră până la sfârşitul pedepsei sale. Fără posibilitatea de a ne vedea. Poate chiar fără drept de corespondenţă.

El a plecat şi eu m-am aşezat la masă şi am stat aşa până dimineaţa. Era iunie şi o noapte albă. Pe la 5 dimineaţa, contururile obiectelor şi-au pierdut neclaritatea nocturnă, au devenit limpezi. Şi deodată am văzut la fereastra mea o mână clar conturată şi mâneca unui veston militar. Mâna bătea în geam şi vocea cuiva, cu accent ucrainean, ordonă: „Hai, afară!"

Am alergat pe scări. Lângă casă se afla un camion. În benă, pe nişte lăzi, stătea Anton. Un gardian cunoscut din Taskan, poreclit Cazacul Mamai, dădea dispoziţii sacadat:

— Urcă în cabină, femeie! Şi cum o să ieşim pe drum, o să te muţi în camion, să mai vorbiţi şi voi amândoi...

M-am supus fără să cârtesc. Şi aşa a şi fost: cum a trecut maşina de aşezarea noastră, Mamai l-a oprit pe şofer şi m-a ajutat chiar el să mă căţăr sus lângă Anton.

În această întâlnire neaşteptată, în bunătatea Cazacului Mamai care ne-a dat posibilitatea să ne mai vedem încă o dată după ultimul rămas-bun pentru totdeauna vedeam amândoi superstiţios un semn bun. Uite, nu ne-am aşteptat la asta, dar a apărut un om bun. Şi aşa va fi şi în continuare. Binele

este întâlnit şi acolo unde nu te aştepţi deloc la el. O să ne mai vedem, neapărat o să ne vedem. Iar eu deocamdată va trebui să mă mut la Magadan, la Iulia.

Iulia, colega mea de celulă de la Iaroslavl, singuraticul meu fidel Vineri, locuia acum, după eliberarea din lagăr, la Magadan, lucra ca brigadier la nu ştiu ce atelier de jucării. Ea îmi scrisese nu o dată la Taskan, îmi lăudase camera şi serviciul, mă chema la ea, îmi promitea să mă aranjeze „în capitala Kolîmei". Cu excepţia lui Anton, Iulia a fost singurul meu suflet apropiat pe acest pământ. Ne consideram surori, botezate în aceeaşi cristelniţă comună din Iaroslavl.

Camionul abia se târa, împotmolindu-se des. Lăzile puse una peste alta se zgâlţâiau, hodorogeau şi ne loveau peste picioare. Dar noi voiam ca această ultimă întâlnire a noastră să dureze cât mai mult şi ne bucuram de problemele cu transportul. Din când în când, Cazacul Mamai deschidea portiera, se ţea pe ea, se uita la noi. În mod clar îi părea rău de noi şi, pentru a-şi ascunde sentimentele nepermise, îşi scotea cascheta, o ştergea pe interior cu batista, iar după aceea, cu aceeaşi batistă, îşi ştergea fruntea rotundă şi capul oacheş tuns scurt cu un moţ de la care primise porecla.

Ne-am luat rămas-bun tot drumul, repetând întruna, iar şi iar, adresa din Magadan a Iuliei, care devenea acum pentru noi singurul reper în negura despărţirii obscure.

Momentul final al despărţirii a venit cumva neaşteptat de repede şi a durat pur şi simplu o clipă. Se părea că maşina cu deţinuţi care efectua transportul la mina Şturmovoi aşteptase multă vreme lângă conducerea din Elghen şi nu putuse să plece numai pentru că Anton întârziase şi escorta nu-şi încheiase socotelile. Celelalte escorte înjurau. M-au îndepărtat cu grosolănie, l-au îndesat imediat pe Anton în maşina lor acoperită

cu pânză de cort în care erau înghesuiți vreo 50 de bărbați. Nu mai puteam să-l văd. În zgomotul mașinii care se pregătea să plece am mai putut distinge numai ultima lui exclamație:

— Să mă aștepți! Neapărat să mă aștepți! a strigat el în germană.

...Șefa mea din Taskan, cea care conducea grădinița, multă vreme s-a împotrivit demisiei mele. Mai întâi a încercat să mă convingă să rămân, promițându-mi să-mi dea peste rând un ordin de cinci metri de stambă. Apoi a început să mă amenințe. Că dacă nu vreau cu binele, o să-mi aranjeze ea la Magadan viața. E suficient s-o sune numai pe Marivanna, iar ea o să-i spună soțului, și un secol n-o să-mi găsesc nimic de lucru la Magadan.

În cele din urmă, pusă în fața încăpățânării mele absolute, directoarea a cedat și am încheiat printr-un compromis: ea o să-mi dea drumul, dar nu acum, ci peste o lună. Iar în luna asta, trebuie s-o ajut pe comsomolista Katia să învețe la pian tot repertoriul culegerii *Cântecele preșcolarilor*. Katia o să prindă mișcarea degetelor, are și auz muzical.

Luna aceasta a durat la infinit. Mergeam la serviciu și mă întorceam de acolo, privind în jur nedumerită: oare acesta este raiul din Taskan pe care-l dorisem cu anii, la care visasem la Belicie și la Elghen?... Ce gaură opacă, de taiga, mai este! Nori de țânțari și alte insecte sugătoare de sânge. Mlaștini de jur-împrejurul așezării. Hățișuri de trestie otrăvitoare. Anton spunea că în trestia asta se găsește o otravă cumplită, cucută.

Acum toate gândurile mele zburau spre Magadan. În capitală! În centrul civilizației din Kolîma. Bine spunea Timoșkin: casă de cultură, baie, două cinematografe... Și, lucrul cel mai important, acolo e Iulia. Și adresa Iuliei, pe care o știe Anton. Și la adresa asta poate veni un triunghi scris cu litere rusești ce seamănă cu cele gotice. B-ul mic, ca o cumpănă ce se lasă în fântână.

Oamenii liberi din Taskan îmi puneau sare pe răni. Cum mă arătam pe străzile sătucului, neapărat se apropia cineva de mine şi mă întreba dacă nu ştiu cu ce l-a tratat atunci doctorul pe Ivan cel roşcovan de s-a vindecat aşa de repede. Sau pe frizerul Volodika? Poate mi-a lăsat mie aceste reţete? Nu? Uite ce păcat! Ce om a fost trimis de aici! Cine o să ne mai salveze acum?

Toţi îşi manifestau compătimirea: „Au spart familia..." Iar şoferul de la combinatul alimentar, fost hoţ „legal", Fedika-Ciuma, care acum se reeducase în fruntaş în producţie, mi-a spus:

— Auzi, o să te duc eu până la Magadan... Să-ţi strângi boarfele! Am conştiinţă. Dacă nu ar fi fost Walter al tău, aş fi stat acum întins sub o movilă de pământ cu faţa spre răsărit, şi o etichetă legată de picior. Sau aş fi şontâcăit prin vreun sat nenorocit... Ştii ce diagnostic am avut eu? Şi, cu mândrie, de parcă era un titlu de conte, a rostit fără greş: En-dar-te-ri-tă ob-li-te-ran-tă...

Capitolul 3

Capitala mea aurie

Pe drumul spre Magadan trebuia neapărat să trec pe la Iagodnoe. Adeverința provizorie de eliberare din lagăr, emisă de URC din Elghen, avea de mult termenul expirat. Trebuia s-o înlocuiesc cu așa-numitul „formular A", pe baza căruia, peste un anume timp, urma să mi se dea un buletin de un an. Puteam primi acest formular numai la Iagodnoe.

Șoferul Fedika-Ciuma, pacientul recunoscător al lui Anton, a fost de acord să meargă și acolo, deși pentru asta a trebuit să facă un ocol mare. Nu a vrut în niciun caz să ia bani de la mine.

— Ce-mi trebuie mie bumăștile tale? a remarcat el melancolic. Nici nu am pe ce să le cheltuiesc. Doctorul ăsta al tău, știi ce mi-a spus la despărțire: Fiodor, ține minte, zice el, fiecare sticluță sau fiecare fum sunt pentru tine, zice, pur și simplu un cui în capacul sicriului tău. Uite așa! Asta, zice, nu e glumă la tine, ci endarterită obliterantă...

Fedika se uită pe furiș la mine cu mândrie...

Mergem... Putem spune că zburăm. Fedika e un bun cunoscător al drumurilor din Kolîma. Știe toate îngustările și cotiturile, știe unde nu se poate și unde se poate folosi de vad.

— Ai obosit? Păi uite, acum ajungem până la platou și facem o pauză de țigară. Pufăie cât vrei!

Ieşim din maşină, ne aşezăm pe platoul tăcut, acoperit de muşchi, întindem pe un ziar nişte plăcinte cu cartofi, pregătite cu grijă de soţia lui Fedika. Nu este din rândurile borfaşilor, dimpotrivă, e fraieră, „ukaznică". Dinspre plăcinte vine o adiere de viaţă liberă, tihnită. Soţia lui Fedika a fost pedepsită pentru nu se ştie ce spice sau coceni care făceau parte din sectorul proprietăţii de stat. A împins-o dracul într-un an flămând, de război. Uite, şi a ajuns în Kolîma.

Dar ce cvas de pâine face! E artistă! Fedika îmi toarnă în cana mea dintr-un ceaunaş afumat, înfăşurat cu o mânecă luată de la o cămaşă veche.

— Nu, nu l-am legat degeaba, a spus Fedika ştergându-se la gură, cu o asemenea gospodină nu duci dorul cârciumii.

Un singur lucru e obositor: tot drumul, Fedika îmi cere mereu să-i tot povestesc romane. Mai e jumătate de drum până la Iagodnoe, iar eu deja am apucat să-i prezint biografiile sofisticate ale lui Athos, Porthos şi Aramis. Acum o să trec la aventurile lor şi la victoriile gloriosului viconte de Bragelonne.

Cam la fiecare cinci-şase kilometri, povestirea mea este întreruptă de câte un pichet de control care cere actele. Fiecare întreabă sever de ce adeverinţa are termenul depăşit, de ce nu am „formularul A". Şi eu, cu o voce plictisită, le explic că am fost reţinută la serviciu şi de aceea nu am putut pleca la Iagodnoe după „formularul A". Şi acum tocmai după el mă duc. Soldatul notează numărul maşinii, numărul adeverinţei, numărul cărţii mele de muncă noi-nouţe. Apoi îmi dă drumul fără prea multă tragere de inimă. Fedika-Ciuma se minunează:

— Ia uite ce muiere cu cap eşti tu... Iote câte romane ştii! Şi de ce le spui tu miliţienilor ăstora direct, tot adevărul? Ce, nu poţi s-o spui pe ocolite? Să fi spus şi tu: păi eu, cetăţene miliţian, nu prea mă grăbesc în legătură cu „formularul A",

pentru că aştept de la o zi la alta reabilitarea completă... Cică însuşi tovarăşul Voroşilov sau Molotov acolo a analizat cazul meu şi i-a raportat personal tovarăşului Stalin. Iar acela a spus că o să ia şapte rânduri de piei de pe cel care şi-a bătut joc de o cetăţeană nevinovată... Ca să aibă mai multă grijă la dosare...

Fedika-Ciuma râde în hohote, descoperindu-şi dinţii galbeni, ca de cal. Are un canin de aur şi tare se mândreşte cu el, aproape la fel de mult ca şi cu endarterita obliterantă.

La Iagodnoe, lângă o căsuţă mică vopsită într-un roz idilic, se înghesuie bărbaţi veniţi de la mine. Aici este conducerea Sevlag-ului. În stânga intrării, la ghişeul casieriei, se eliberează râvnitele „formulare A".

Fedika îmi explică atunci că trebuie să intru în casă împreună cu el şi cel mai bine la braţ. Atunci tuturor le va fi clar: locul e deja ocupat. Altfel o să dea fuga toţi şacalii. Uite cum aşteaptă... Păi cine se înghesuie aici? Păi sunt mirii de la mină care se înghesuie aici, vor să primească o muiere liberă. Cu „formularul A" până şi la starea civilă te înregistrează.

Am auzit multe (şi am scris multe) despre acest târg de mirese din Kolîma. E amuzant să vezi toate astea cu ochii tăi. De fapt, dacă e să te gândeşti mai bine la acest fenomen şi priveşti totul mai în detaliu, când Fedika i-a numit şacali, mă rog, în năzuinţa asta de a face o familie se ascunde tocmai latura omenească, nu aceea de şacal. Fiecare dintre aceşti miri are în spate un drum greu. Şi e ceva specific: toţi sunt foşti penali, ţărani deschiaburiţi, delapidatori şi hoţi ai cocenilor de stat, şi chiar cei mai învederaţi bandiţi vor tocmai să se însoare, nu pur şi simplu să aibă o legătură. Vor ca totul să fie oficial, cu starea civilă şi luarea numelui.

Deodată văd pe unul dintre camioanele care stăteau la distanţă inscripţia „Mina Şturmovoi". Şi, nesocotind toate regulile

bunelor maniere din Kolîma, mă năpustesc în mijlocul grupului de miri, strigând: „Cine e aici de la Șturmovoi"?

Nu, totuși m-am născut sub o stea norocoasă! Ca să vezi numai ce noroc! El l-a văzut ieri, ieri pe Anton, acest expeditor de la Șturmovoi. Stă în fața mea cu niște pantaloni de cizmă, legați la brâu cu sfoară, în loc de curea, și, scărpinându-și pieptul păros, tatuat, îmi povestește temeinic în ce condiții locuiește acum Anton.

— De fapt, el e la un punct închis, de regim, prin urmare. La 7 kilometri de sectorul central. Acolo nu e lăsat nimeni. Dar se zvonește că acolo rația e chiar mai mare decât a noastră cu 100 de grame. Așa că nu fi tristă! O s-o ducă bine toată iarna...

— Dar unde ați putut să-l vedeți, dacă punctul de lucru e închis? întreb eu neîncrezătoare.

— Păi la centru! Acolo unul dintre șefi a început să se sufoce. Ei, și a fost adus doctorul ca să-l facă să respire din nou. Pentru că se spune că e un doctor tare învățat, pe toți îi face să respire din nou. Și acum, până gardianul ăla nu se face bine, doctorul vostru, cetățeană, va fi adus de mai multe ori la centru. Așa că, hai, mâzgălește niște rânduri. O să le transmit, să fiu ticălos dacă nu le transmit! Am acolo un amic, lucrează ca sanitar... Nu te întrista, îți zic, cetățeană! Și ce fel de soț îți e? Din Kolîma sau de pe continent?

Cât timp scriu, el se uită curios peste umărul meu. Dar îl fentez. Încercând să mă descurc în modul cel mai disperat cu articolele și cazurile, încropesc o epistolă în germană, plină de optimism. Mă duc la Magadan, am „formularul A" aproape în mână, am o scrisoare de la Iulia, aproape că mi-a găsit de lucru la Magadan. Numai să ai grijă de tine. O să ne vedem neapărat.

...Ghișeul la care se dau documentele e așa de adânc, încât pe omul care se află acolo îl vezi ca printr-un binoclu întors.

El scormonește multă vreme, răsfoind hârtiile, mugește ceva ininteligibil ca răspuns la întrebările mele referitoare la primirea buletinului. Apoi deodată rostește clar:

— Mâna!

— Ce?

— Dați-mi mâna!

Nu înțeleg nimic. Oare o fi fost introdus vreun ritual uman, de felicitare a celor eliberați prin strângerea mâinii?

Întind sfioasă palma dreaptă, strecurată într-o parte prin tunel, deși în mod clar nu are cum să se strecoare prin asemenea loc.

— Ați fost închisă zece ani și ați învățat regulile! răcnește funcționarul. Unde întindeți mâna? Oare nu vedeți? În dreapta!

Mă înroșesc de rușine și furie. Da, nu am observat că în dreapta ghișeului este o măsuță – la măsuță stă un militar. Pe măsuță este toată aparatura de luare a amprentelor.

— Ia cântă puțin la pian la despărțire, glumește posac Fedika-Ciuma într-o parte.

Și ce mă minunez așa, proasta de mine? Doar și morților li se iau amprentele. Simt un nod în gât. Mi-am imaginat că sunt liberă! Dar pur și simplu mi-am pierdut pentru o vreme escorta! O să fiu pe veci, pe veci cu ei, cu pușcăriașii! Până și acum, după zece ani, au nevoie din nou de amprentele mele, pentru a mă hăitui și urmări până la moarte. Și o să te învârți așa în roata asta blestemată până o să te facă mici fărâme.

Militarul, fără să se uite la mine, acoperă o foaie de hârtie curată cu o rolă specială de vopsea. Apoi, cu mișcări obișnuite, apasă pe hârtie fiecare deget al meu.

Nu degeaba borfașii numesc procesul acesta „cântat la pian"... Degetele devin negre și lipicioase.

Și unde să mă spăl acum pe mâini? întreb eu, neputându-mi stăpâni iritarea.

Militarul ridică indiferent din umeri.

Și uite-l în mâinile mele, mult așteptatul „formular A". Apucat cu degetele mele negre, murdare. Îl țin cu grijă de un colț și citesc. Hârtia confirmă că eu am fost zece ani în lagăre de reeducare și muncă (despre închisoarea-izolator nu se spune niciun cuvânt!), pentru cutare și cutare crime de stat (membru al unei organizații teroriste ilegale, care a avut ca scop ș.a.m.d.) și am fost eliberată din lagăr la împlinirea termenului de pedeapsă cu pierderea drepturilor civile pe încă cinci ani. Mai mult, se spunea jos: „În caz de pierdere, nu se mai eliberează altul." În dreapta, în loc de fotografie, amprenta degetului meu mare.

Un document de invidiat! Nimic de zis, o cetățeană liberă, reeducată în lagărele de educare și muncă și redată familiei de monolit a oamenilor muncii.

Ieșim din căsuța roz. Mă aplec deasupra unui șanț și Fedika, șoferul meu credincios, îmi toarnă pe mâini restul de cvas rămas în ceaun. Apoi îmi dă o cârpă care mirosea a benzină și-mi șterg mâinile.

— Să mergem! Ei, ca vântul! spune Fedika, apăsând pe pedale și, în același timp, aruncându-și pe furiș la mine ochiul său exoftalmic, inflamat.

Se pare că îmi înțelege starea, mă compătimește, vrea să mă liniștească mergând repede, dându-mi iluzia de libertate, că pot să fac ce vreau.

— La kilometrul 72, înainte de Magadan, am un amic. La fabrica de sticlă... E al doilea an de când e liber. Și a nimerit și o muiere, mamă, mamă! Din alea cu carte. Manichiuristă. O să facem popas la ei. O să te speli acolo, o să-ți speli mâinile cum trebuie, o să te faci frumoasă. Când o să ne facem apariția în capitală o să fii frumoasă, sută la sută...

Delicatețea lui sufletească e așa de mare, că nu-mi observă lacrimile care-mi curg din belșug pe obrajii prăfuiți.

— Ei, hai, povesteşte-mi din nou romane! propune el vioi. Ce mai face vicontele ăla? Ei, De Bargelon ăla? A scăpat de poliţaii ăia? Iar dacă nu vrei romane, atunci hai să cântăm un cântec... Şi el începe să cânte cu o voce inimaginabilă, parcă înmuiată în alcool: „Draaagaaa mea capitală..."

Are în vedere nu Moscova, ci Magadan. El cântă aşa: „Dar mereu m-am deprins să mă mândresc, când îmi împlinesc planul 200%, draga mea capitală, ah, Magadanul meu de aur!"

— Cine a schimbat aşa cuvintele?

— Cine, cine? Păi, dacă vrei să ştii, chiar eu le-am schimbat...

De fapt, în anii 1947, acest epitet, cum să spun, romantic, „capitala Kolîmei de aur", deja intrase puternic în componenţa a numeroase fraze-clişeu de care era plin ziarul *Sovetskaia Kolîma*. Asta era, pe de o parte, poetic, pe de alta – făcea o aluzie la aspectul productiv al acestui ţinut. Pentru că ziarul nu avea voie să pomenească direct minele de aur, în articolele de fond consacrate îndeplinirii planurilor de producţie, în locul cuvintelor „mină" şi „aur" se foloseau cuvintele „întreprindere" şi „producţie", mai târziu „metal".

Lui Fedika îi plăceau cuvintele despre capitală şi la întrebările numeroaselor pichete (pe măsură ce ne apropiam de Magadan ele erau din ce în ce mai multe) el raportează solemn: „Maşina se îndreaptă spre capitala Kolîmei de aur." La kilometrul 72, totul se dovedeşte a fi aşa cum a promis Fedika. Amicul lui cu manichiurista lui educată ne-au primit cu o bucurie care se întâlneşte aşa de des la oamenii care mulţi ani au hoinărit fără o casă a lor şi care în fine au făcut rost de una. Am fost trataţi cu plăcinte de casă cu zmeură galbenă proaspătă, pentru mine a fost umplută o cadă plină cu apă fierbinte şi mi-am curăţat în voie, fără să mă grăbesc, toată mizeria de pe drum. Iar când şoferul meu le povestea gazdelor cum m-am tulburat eu din cauza luării amprentelor, manichiurista a exclamat:

— Păi să le stea în gât! Cum, să mai şi verşi lacrimi din cauza lor? Ia spală mai bine mâinile cu apă caldă! Acum, să moară duşmanii, o să-ţi fac şi manichiură. O să te duci la Magadan şi n-o să poţi fi deosebită de o colonleasă!

...Şoseaua intră direct pe strada principală a Magadanului. Tăbliţa de pe o casă indică şoseaua Kolîmskoe. Abia mai pot să respir de uimire şi entuziasm. După şapte ani de pustietate în taiga, intru într-un oraş chiar adevărat. Blocuri, autoturisme, circulaţie animată. Cel puţin aşa văd eu lucrurile. Abia peste câteva zile am observat că blocurile astea puteau fi numărate pe degete. Dar acum pentru mine ăsta chiar este o capitală.

Ce misterioasă e inima omului! Îl blestem din tot sufletul pe cel căruia i-a trecut prin minte să construiască oraşul ăsta în îngheţul ăsta veşnic, pe care-l încălzeşte cu sângele, sudoarea şi lacrimile unor oameni total nevinovaţi. Şi, în acelaşi timp, simt în mod clar o mândrie idioată... Cât a crescut şi ce frumos s-a făcut în cei şapte ani de absenţă a mea Magadanul nostru! Pur şi simplu e de nerecunoscut. Admir fiecare felinar, fiecare bucăţică de asfalt şi chiar afişele ce anunţă că la casa de cultură va avea loc un spectacol, opereta *Prinţesa dolarilor*[1]. Probabil pentru că fiecare bucăţică de viaţă a noastră ne e scumpă, chiar şi cea mai amară.

O cotim pe a doua stradă principală a oraşului. Ea arată şi mai luxos decât şoseaua Kolîmskoe, şi se numeşte, e clar, strada Stalin. Uite nr. 1, un bloc cu cinci etaje, din piatră, probabil că e prima casă de piatră din oraş. E construită de etapa noastră. Şi eu am cărat aici, pe scândurile tremurătoare, cărămizi îngheţate. În apropiere e casa de cultură... Arată ca un teatru

[1] Muzica operetei aparţine compozitorului vienez Leo Fall (1873–1925) (n. red.).

adevărat... Ei, şcoala medie era aici de atunci. Dar pe vremea aceea mi se părea un gigant pe fondul barăcilor scurte, şui. Acum s-a egalizat, se sprijină pe blocurile noi, din vecinătate.

— Ei, cum ţi se pare capitala Kolîmei de aur? mă întreabă Fedika-Ciuma cu tonul unei gazde binevoitoare.

— E frumoasă... Numai că...

— Numai că... ce?

— Păi pe margini sunt numai oase de ruşi...

— Eeeeiii... Păi despre asta întreabă-mă pe mine... Tu încă te plimbai pe bulevarde la Moscova când hălăduiam eu pe aici. Am văzut tot. Oase de ruşi, spui? Dar nu, nu sunt numai de ruşi! Sunt de toate felurile. Cum să spun, o prietenie strânsă a popoarelor... Şi, aplecându-se spre urechea mea, adaugă: Nu i-au cruţat nici pe ai lor! Alde Kaţo, *genaţvale*[1], a dat Domnul să zacă şi ei pe aici...

Strada Iuliei se numeşte Starîi Sangorodok. Aici deja nimic nu mai aminteşte de cele două magistrale centrale pe care am trecut. Aici este Magadanul de odinioară, vechi, cu barăci strâmbe, neputincios. Îl recunosc. Este chiar acel cartier unde a fost înainte spitalul deţinuţilor, unde am stat aproape moartă după etapa pe mare. Acum toate aceste barăci sunt transformate în corpuri de locuinţe, pe ele sunt puse tăbliţe cu numere. Uite şi numărul Iuliei.

Un coridor murdar, întunecos, cu vreo 20 de uşi. La fiecare uşă sunt grămezi de cârpe, lăzi, găleţi de gunoi, mături. Un miros greu de ulei ars.

— Hei, oameni! strigă tare Fedika.

Şi imediat apar capete aproape de la fiecare uşă:

— Pe cine căutaţi?

Pe Iulia o cunosc toţi. Cum să nu, ne-a rugat: „Daţi imediat fuga după mine când o să vină!" Iulia e la serviciu. Şi serviciul

[1] Amic, tovarăş (l. gruzină în orig.) (n. tr.).

ei e alături. Uite, drept înainte e o firmă, „Atelierul gospodăriei comunale".

Fedika dă fuga după Iulia. Vrea să ducă vestea cea bună, să mă predea în mâinile ei, pentru ca, la nevoie, să poată raporta asta lui Walter.

Iulika vine alergând gălăgioasă, scoțând tot felul de exclamații, cu mâinile întinse.

Imediat începe cu amintirile.

— Dar mai ții mine, la Iaroslavka? Credeam noi că o să apucăm ziua asta? Cât mai visam să ne plimbăm libere pe stradă! Uite, chiar azi o să mergem la film. Am deja bilete... Dar mai ții minte cum voiam să mâncăm niște legume, ceva? Să mergem repede în cameră, am făcut borș.

Iulia e în formă bună! Credinciosul meu Vineri, inepuizabilul Optimistenko[1]...

— Chiar dacă Vezuviul își va revărsa șuvoaiele sale de lavă, tu acolo, în vârf, oricum o să pui la acrit castraveți, îmi aduc eu aminte, râzând, de hexametrii mei din închisoare.

Fedika-Ciuma zâmbește emoționat.

— Uite că s-au revăzut frumoasele! De câți ani nu v-ați mai văzut?

— De opt! răspundem noi într-un glas.

Da, din ziua în care *Djurma* m-a dus în Kolîma, iar Iulia, bolnavă, a rămas în urma etapei și a venit mai apoi cu alta, nu pe urmele mele... A scăpat de Elghen. A fost la Susman și încă în altă parte. Apoi a nimerit în capitala aurului. Ajunseseră zvonuri până la mine că Iulia organizase în Magadan nu știu ce atelier cu o producție fantastică, ceva ca un birou de producție de genul „munca în zadar". C-o fi așa sau nu, mulți deținuți și foști deținuți își găseau în acest atelier salvarea de la muncile

[1] Personaj din piesa *Baia* de V. Maiakovski (n. red.).

periculoase din exterior, de la frig şi foame. O mulţime de oameni a salvat Iulika mea cea întreprinzătoare.

Acum, când mă conduce pe coridor spre uşa ei, deja a apucat să-mi explice că întreprinderea se numeşte „de reciclare", că ea primeşte de la alte întreprinderi resturi diverse şi meştereşte din ele tot felul de mărunţişuri: jucării, abajururi, covoraşe.

— Şi cine e vicepreşedinte la tine?

Iulika îmi face viclean cu ochiul, dându-mi de înţeles că totul e în ordine. Deschide larg uşa de la camera ei, cu un gest imperial, de parcă eu trebuia să fiu cutremurată de luxul ce se etala în faţa mea. Şi mai şi rosteşte nişte cuvinte groaznic de solemne. Cum că eu ar trebui să mă simt asemeni ei, stăpână a acestor minuni.

Într-o cămăruţă îngustă de şapte metri pătraţi, fusese pus pentru mine un pat pliant, iar masa era acoperită cu o cârpă albă călcată (reciclată!) şi pe ea e aşezat totul pentru prânz. Ce fericire să vin aici unde eram aşteptată cu atâta grijă!

Mâncăm toţi trei borş, aşa de gros, că lingura stă în picioare în el, aşa de pipărat, că până şi Fedika strănută. După prânz, însoţitorul meu fidel începe să-şi ia imediat rămas-bun. Trebuie să se ducă după marfa pentru combinatul alimentar. Îmi pare rău să mă despart de el. Mă rog, prima dată în cei zece ani am întâlnit un lup interlop (e adevărat, fost!) în care nu a murit omul din el.

După plecarea lui, eu şi Iulia luăm aceleaşi poziţii pe care le aveam de obicei în celula din Iaroslavka: fiecare pe patul ei, vizavi. Şi, ca şi atunci, vorbim imediat despre toate. În cei opt ani de rătăciri prin lagăre fiecăreia i se adunase o grămadă întreagă de chinuri şi fericiri de scurtă durată, de apărare eroică în faţa Morţii atacatoare şi de salvări miraculoase.

Observ că, indiferent despre ce am discuta, Iulia neapărat aduce vorba de atelierul ei. Uite ce minune! Păi ea într-adevăr

trăiește prin munca asta! Și nu numai pentru că, datorită acestui atelier, reușește să-și ajute semenii, să salveze de la moarte mulți oameni puternici spiritual, dar neputincioși fizic. Nu, oricât de ciudat ar fi, Iulika însăși este entuziasmată de munca asta, care părea stupidă. Îi place să manifeste inițiativă economică, să obțină efect în situații aproape lipsite de speranță, să-i păcălească pe stăpânii noștri și, păstrând tonul respectuos, să-i prostească. Pe scurt, spiritul întreprinzător și al inițiativei particulare, programat genetic în Iulia de strămoșii săi, niște negustori descurcăreți de pe Volga, s-a trezit deodată aici, în aceste condiții neprevăzute.

Păcătoasa de mine, o admir pe Iulika în noul ei rol de Vassa Jeleznova[1] de Magadan și mental îi compar vioiciunea de acum, energia ei furtunoasă, tonul de viață înalt cu acea înfățișare tristă pe care o avea în ultimul an dinaintea arestului, de la universitate. Acum e curajoasă, ironică, vorbele ei sunt pline de o viclenie veselă. Iar atunci, studenții ei nefericiți mureau de plictiseală, cât timp ea le rumega o altă doză de ortodoxie filosofică, temându-se de fiecare cuvințel rostit, privind cu teamă în jurul său. Doar din toate părțile o pândeau echidnele idealismului menșevizant, hienele mecanicismului plat și șerpii empirismului târâtor.

...Toată seara ne plimbăm pe strada principală a Magadanului, a orașului nostru de aur. Iulia îmi arată și îmi explică tot, minute în șir, căpătând tonul patronal de locuitor al orașului care o primește pe verișoara sa dintr-o provincie îndepărtată. Nu mă supăr. Chiar mă sălbăticisem în cei șapte ani din taiga. La fiecare pas fac greșeli: nu m-am așezat la coada care trebuie,

[1] Personajul principal al piesei omonime a scriitorului Maxim Gorki (n. red.).

nu m-am aşezat pe rândul care trebuie... Iulika vrea să mă entuziasmez de tot şi chiar se supără că nu manifest suficient entuziasm la cinematograf, unde ni se prezintă ceva total ininteligibil despre nişte spioni.

Pe stradă e mult mai interesant decât la film. În acea seară de vară, pe strada Stalin se plimbă toată lumea bună din Magadan. Principalii stăpâni ai vieţii se plimbă, nu se ştie de ce, numai pe partea dreaptă – de la casa de cultură până la intersecţia cu şoseaua Kolîmskoe.

După calendar, suntem în iulie, dar aerul e destul de rece, bate un vânt înţepător, pătrunzător, dinspre mare. În pofida acestui anotimp, toţi puternicii acestei lumi sunt îmbrăcaţi, ca într-o uniformă, în gabardină gri. Se ţesc în sus umerii vătuiţi. Ei le conferă staturii o măreţie vizibilă, făcându-i pe bărbaţi să semene cu statuia lui Alexandru al III-lea, cea demolată la Leningrad. În ceea ce priveşte doamnele, ele, din cauza pasiunii nemăsurate pentru blana de vulpe neagră-argintie, seamănă cu o ilustraţie dintr-o crestomaţie germană, unde este înfăţişat un vânător acoperit de blănurile vulpilor omorâte.

Cei care se plimbă pe partea stângă a străzii, de la şcoală până la colţ, sunt lipsiţi de respectabilitatea şi de monotonia celor de pe dreapta. E o altă categorie socială. Aici sunt contractanţi, cum să spun, de funcţii diferite, contabili, tehnicieni de la uzina de reparaţii auto, surori medicale comsomoliste. În general, mărunţişuri. Din când în când, se zăresc chiar foşti deţinuţi. Cei care deja s-au mai întremat, s-au mai schimbat la haine. Dar oricum îi recunosc, din cauza mişcărilor exagerat de degajate, din cauza felului în care, din când în când, îşi bagă capul între umeri. Încă nu sunt obişnuiţi să se plimbe pe magistrala principală a oraşului.

Într-una din ferestrele mari ale unui bloc de piatră – apartamentul unui şef – îmi văd deodată reflexia. Ce mai înfăţişare!

M-a mai pus dracu' să-mi cos la gâtul pufoaicei pisica asta jerpelită! De la o verstă se vede puşcăriaşa de ieri. Ei, dracu' să-i ia! Las' să se sugrume cu vulpile lor negre, noi o să trăim şi cu pisicile!

Iulia îmi citeşte gândurile.

— De fapt, sigur, n-are de ce să-ţi pese de asta, dar aşa nimeni n-o să te angajeze. Aşa că mâine de dimineaţă în primul rând mergem la talcioc. O să-ţi cumpărăm un palton...

Deodată ajunge la mine o melodie ciudată. Cântă un cor. Cântecul de mult cunoscut sună cumva neobişnuit. Mă uit în jur. Pe trotuar, în rânduri ordonate, ca de marş militar, se deplasează coloane de bărbaţi scunzi în nişte haine neobişnuite – parcă militare sau de lagăr. De o parte şi de alta sunt escortaţi de soldaţii noştri cu puştile pregătite.

— Prizonieri japonezi, îmi explică Iulia, muncesc foarte bine. Au construit deja câteva blocuri. Acum construiesc un nou cinematograf. Şi auzi ce cântă? „Prin văi şi dealuri..."[1]

Iulia râde şi povesteşte că ofiţerii japonezi merg uneori singuri prin oraş şi fac şi ei un ban: vând mănuşi şi şosete groase pe care le tricotează iscusit chiar ei. De unde fac rost de lâna asta minunată, nu pot să pricep. Probabil îşi deşiră izmenele lor de lână. Unul chiar a venit la atelierul Iuliei, şi-a oferit produsele şi s-a exprimat foarte amuzant în rusă referitor la modul de viaţă din Magadan. „Merge un soldat japonez, un soldat rus îl păzeşte, eu înţelege: război! Merge o femeie rusă, un soldat rus o păzeşte, eu nu înţelege!" Aşa reacţiona el la numeroasele etape de femei ce treceau pe străzile capitalei noastre, aduse

[1] Cunoscut cântec al Armatei Roşii din timpul Războiului Civil Rus şi Primul Război Mondial. Textul are versiuni în numeroase alte limbi: sârbo-croată, greacă, germană, franceză, maghiară, kurdă şi altele. Cântecul a fost preluat şi de partizanii iugoslavi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (n. red.).

mereu și mereu de transporturile de pe mare, de parcă numărul de infractoare din orașele și satele noastre este infinit.

Da, multe aspecte noi au apărut în Magadan în cei șapte ani cât am lipsit eu, dar lucrul principal e prezent – etapele vin întruna.

Unele scene stradale mă impresionează aproape până la lacrimi. De exemplu, adolescenții și bătrânii. Ei nu erau aici înainte. În taiga nu sunt nici până acum. Cel puțin eu, de zece ani, nu i-am văzut nici pe unii, nici pe alții. Dintre deținuți nimeni nu ajunge până la bătrânețe. Iar șefii, înainte, nu-și aduceau în ținutul ăsta părinții. Copii în Kolîma erau numai cei care se născuseră deja aici. Adolescenți aproape că nu erau. Dar uite, acum în centrul Kolîmei aduseseră o grămadă de băieți adolescenți de pe continent.

Mă uit cu sete la fiecare băietan elev, comparându-l cu fiii mei. Uite ăsta, probabil, are deja 14. Nu l-am văzut pe Alioșa când era la vârsta asta. Și Vasia acum are deja 15. Și nu pot să-mi imaginez cum arată.

Și uite, o bătrână ține de mână o fetiță. Ce bătrână plăcută, cu fața rotundă, îngrijită! Ca doica noastră Fima. Și fetița seamănă cu ea. Probabil sunt bunică și nepoată. Când am mai văzut așa ceva? În ce vise?

Și mă mai înduioșează câinii. În taiga, urâsem tot neamul câinesc. Acolo sunt numai câini ciobănești, servitori fideli ai torționarilor. Dușmanii noștri înverșunați. Și parcă am uitat că în lume mai există și câini vagabonzi veseli, nevinovați, teckeli ciudăței, bichoni cocheți. Râd bucuroasă când la ușa barăcii Iuliei ne salută cu un lătrat vesel paznicul atelierului, Kabîsdoh, un câine vagabond fără rasă. Un dulău care nu ne sare la gât, ci dă binevoitor din coadă. Pe bune, el are ceva uman. Și el, sărmanul, e așa de puțin vinovat de faptele rele ale rudelor lui

care-şi fac slujba lângă sârma ghimpată, aşa cum şi noi, nişte vagabonzi pe două picioare, suntem în lesa unor ciobăneşti cu două picioare. Îl mângâi pe Kabîsdoh pe blana care-i năpârleşte şi mă împac interior cu neamul câinesc.

— Oh, dar de pâine am şi uitat, îşi aduce aminte Iulia şi intrăm în aşa-numitul prim magazin.

Pâinea se vinde pe cartelă. Pe rafturile simple sunt pungi de cafea „Sănătate". Pe pereţi, afişe colorate. În ele sunt desenate jamboane rumene, calupuri de unt, roţi de caşcaval. Şi inscripţia: „Până în anul 1950, pentru fiecare cap de locuitor vor reveni atâtea kilograme de carne, de unt, de zahăr."

Mă cuprinde stânjeneala. Păi ce fac eu? Am venit pentru raţia Iuliei?

— A, da, eu am plăcinte, îmi aduc eu aminte bucuroasă de darul primit de la manichiurista de la kilometrul 72. Bune, din făină cernută...

— Uite, ai văzut-o pe vânzătoarea noastră? spune supărată Iulia şi adaugă: Şi ăia cu hainele de gabardină, ai văzut ce mutre aveau?

— Păi doar au puncte de vânzare cu circuit închis... Ia uite, câtă vodcă e aici!

— Asta nu e vodcă. Nu e deloc rentabil s-o aduci aici. E spirt curat. Şi oamenii îl toarnă aici pe gât aproape nediluat.

Afară, lângă magazin, beţivii zac pe jos ca nişte cadavre. Printre ei văd multe femei.

Deodată simt o oboseală cumplită.

— Să mergem acasă, Iulia! Nu ştiu de ce, sunt deja sătulă până-n gât de peisajele din Magadan...

La baia unde, ca înainte, ca în timpurile noastre, este amplasat un punct sanitar pentru deţinuţi, dăm de o mare etapă de bărbaţi care tocmai a venit de pe vapor. Oamenii stau jos chiar

pe caldarâm, pe vine, înconjurați de escorte și câini ciobănești. De parcă nici nu au trecut acești șapte ani. E la fel, capitala mea aurie. S-a mai gătit pe dinafară, și-a făcut manichiură la degetele însângerate, și-a pus blană de vulpe argintie la gâtul plin de grăsime. Dar, de fapt, e aceeași.

Și mă cuprinde o rușine insuportabilă pentru acea mândrie idioată pe care am încercat-o la intrarea în oraș, admirând blocurile și afișele de la operetă.

Ce să mai vorbim de cei care nu au experiența noastră! Ce ușor, probabil, e să le iei ochii dacă până și noi, care știm totul pe dinăuntru, uneori suntem amăgiți de fațadele pompoase ale acestor noi construcții...

Iulika s-a trezit pe la trei noaptea, a aprins lumina și s-a uitat atent la mine.

— Știam eu. Stă cu ochii deschiși și se lasă pradă durerii universale. Ce mai fire! Stai puțin, o să-ți dau acum niște veronal, o să adormi imediat...

Veronalul ajută. Adorm încetișor. Îl visez pe Fedika-Ciuma învârtind volanul și-i aud cântecul. Un cântec patriotic, de interlop: „Dar mereu m-am deprins să mă mândresc, când îmi împlinesc planul 200%, draga mea capitală, ah, Magadanul meu de aur!"

Capitolul 4

La muncă cinstită

Iulia mi-a asigurat un loc în atelierul său. Aranjase deja totul cu conducerea, iar asta nu era deloc așa de simplu cu actele mele. Și Iulia e foarte mândră, că uite, am venit în Magadan cu totul de-a gata: și locuință, și serviciu, toate mi le-a asigurat ea.

De aceea multă vreme nici nu am îndrăznit să crâcnesc față de Iulia că nu-mi zâmbește deloc perspectiva de a sta cocoșată zile întregi într-un fel de beci prăfuit, transformând niște tifon vopsit cu streptocid în abajururi pentru căminele idilice din Kolîma.

Eu am un alt vis, aproape imposibil de împlinit, să ajung din nou să lucrez cu copiii. De ce? Păi pentru că asta era un refugiu, un refugiu irepetabil din fața lucrului de mântuială din Kolîma, a mirosului de penal ce pătrundea peste tot, chiar și, într-o anumită măsură, de umilințe. Doar copiii erau acele unice ființe cărora puțin le păsa de ceea ce scria în dosarul meu. Aceștia răspundeau numai la atitudinea mea față de ei. Mai mult, cu toate aspectele oficiale ce domneau în instituțiile pentru copii, ele totuși, într-o anumită măsură, se opuneau lumii penitenciare și de lagăr din afară. Rău sau nu, dar aici, în loc de scopul de a chinui și a distruge oameni se mai punea și cel de hrănire și de creștere a lor.

Și mai era ceva. Un lucru secret, ascuns și față de Anton. Chiar greu de formulat și pentru mine. Nu știu de ce, când eram printre copii parcă se atenua puțin durerea mea permanentă, sfâșietoare după Alioșa. Nu, nu e deloc așa de fundamentat și consecvent creștinește, așa cum îi ieșea lui Anton când îmi spunea: „Fă asta și asta pentru cutare bolnav. Pentru Alioșa." Pur și simplu ceea ce făceam la grădiniță parcă mă întorcea la acele lucruri ce fuseseră rupte așa de nemilos în 1937. Până și caracterul repetabil și mecanic al grijilor cotidiene elementare îmi oferea o oarecare compensație înșelătoare sentimentului meu matern înjosit și călcat în picioare.

Îmi dădeam seama că speranțele de a primi de lucru într-o instituție pentru copii sunt foarte mici. Iulia îmi explicase deja în detaliu că în capitala Kolîmei nici vorbă nu poate fi de acele moravuri patriarhale ca în adâncurile taigalei, unde bunătatea înnăscută a unor oameni din administrație, precum Timoșkin sau Cazacul Mamai, depășește uneori articolele și punctele inumane. Aici, secțiile de cadre sunt mai curate decât cele de pe continent, îmi explicase Iulia.

Dar eu totuși m-am hotărât să dau fuga dimineață la direcția sanitară ce răspundea de instituțiile pentru copii și să-mi ofer cu curaj serviciile.

Dacă cumva caracterizarea minunată, dată la despărțire de conducerea din Taskan, îmi va șterge toate articolele și pedepsele? Și chiar liniile roșii din dosarul personal...

Dar să-i spun Iuliei despre aceste intenții ale mele înseamnă să manifest o lipsă de recunoștință crasă.

O întâmplare neașteptată mi-a ușurat sarcina. Era încă întuneric, zorii abia se conturau, când s-a auzit un ciocănit sfios, sacadat, la ușa noastră. Era Elena Mihailovna Tagher, o cunoștință de-a noastră din etape și lagăre.

— Ce s-a întâmplat? De ce așa de devreme?

— M-am eliberat! ne-a răspuns musafira noastră cu o voce emoționată și s-a lăsat neputincioasă pe taburet.

Am vrut s-o felicităm, dar deodată am observat că Elenei îi este foarte rău. După ce i-am dat niște picături de lăcrămioare și i-am pus o compresă rece pe frunte, am aflat în fine despre ce este vorba.

— Prietenele mele, dragele mele prietene... Nu vă mirați de ce-o să vă spun acum. Și să nu protestați... Este groaznic, dar este o realitate. Problema e că eu... N-o să pot să trăiesc în libertate. Eu... aș vrea să rămân în lagăr!

Elena Mihailovna chiar ne putea considera prietenele sale. E adevărat, după vârstă era mai apropiată de generația părinților noștri, decât de noi. Și nici nu o mai văzusem de câțiva ani. Dar în diferite etape ale traseului nostru prin închisori și lagăre, drumurile noastre s-au intersectat și atunci am discutat cu ea foarte profund și sincer.

Scriitoare din Leningrad, un om de o înaltă structură sufletească și o făptură umană extrem de neajutorată în viață, ea avea mereu nevoie de protectori. Și multe dintre noi, pe atunci niște fete tinere, o protejam cu bucurie. Iar ea ne făcea un serviciu mult mai valoros: prin discuțiile ei ne susținea în viață spiritul, care abia se dezvolta. Undeva, pe priciul de sus, până noaptea târziu ne povestea despre întâlnirile ei cu Blok, Ahmatova[1], cu Mandelștam[2]. Iar dimineața, literalmente o duceam de mână, tot explicându-i, ca unui copil, unde să-și usuce pâslarii, unde să ascundă de percheziție lucrurile interzise, cum să scape de borfași.

---

[1] Anna Ahmatova (1889-1966), poetă rusă (n. red.).

[2] Osip Emilievici Mandelștam (1891-1938), poet și eseist evreu rus, condamnat la muncă grea în Gulag deoarece, în anul 1933, a scris o epigramă despre Stalin (n. red.).

De multe ori, Elena Mihailovna își scosese sufletul la lucrările de ameliorare și la tăiatul copacilor. Dar uite, în ultimii trei ani ajunsese într-un chei liniștit, în lagăr. Fusese scutită de muncile grele și din cauza vârstei, și a bolilor. Și în fața ei se întindea culmea fericirii din lagăr – devenise șefă în baraca ucrainencelor din Vest. Se obișnuise cu obligațiile simple, aceleași de la o zi la alta. Să facă focul, să spele pe jos. Le îndrăgise pe fete. Mai ales că între timp toate rudele ei muriseră în blocada de la Leningrad. Și fetele o îndrăgiseră. Nu-i dădeau lucruri grele de făcut. Chiar ele spărgeau lemnele, spălau pe jos. Multe chiar începuseră s-o strige pe Elena Mihailovna „mamă"...

— Sunt niște fete rare... Uite, e deja o lună de când am semnat la URC și deci deja de o lună nu mi se mai dă rația. Și eu nu am simțit. Fetele îmi dau de mâncare...

— Cum deja de o lună? Și de ce până acum ați stat acolo?

— Păi unde să mă duc? În ultimii trei ani cel mai lung drum al meu a fost de la baracă până la bucătărie. Și orașul ăsta... Este un deșert pentru mine. Mă îngrozește...

Povestea spusă de Elena Mihailovna arăta așa. De două ori în luna aceasta a riscat să iasă în afara zonei și să-și caute un adăpost în acest furnicar liber de neînțeles, unde omului nu i se dă în fiecare dimineață rația, unde omul nu are locul lui pe prici. Nu a găsit nimic, nu a întâlnit pe niciuna dintre fostele tovarășe de detenție. S-a întors chinuită în lagăr. Gardianul, uitând de ea, i-a dat drumul. Fetele au avut grijă de ea toată noaptea, au dat fuga la ambulatoriu după picături de lăcrămioare. În această lună, fusese atenționată nu o dată să plece din zonă. „Oamenii liberi nu pot trăi în lagăr..." Și uite, azi... De fapt, acum e deja seară. La apel a venit chiar ofițerul cu paza și regimul și i-a ordonat categoric Elenei Mihailovna să părăsească imediat lagărul. Fetele au început să plângă, l-au

rugat să le lase mama. Chiar dacă e fără raţie! Ele o să-i dea de mâncare. Nici Elena nu putea să se abţină. Şi atunci şeful regimului s-a milostivit, a arătat că are şi el o inimă. Sigur că nu putea s-o lase pe bătrână, dar le-a explicat totul cu frumosul. „Ascultaţi, cetăţeană", a spus el, „aţi trăit zece ani, nu? Aţi trăit. Şi nu v-a atins nimeni. Şi de ce? Pentru că s-a putut. Uite. Dar acum gata. Nu se mai poate. Nu se cuvine. Nu se cuvine."

Atunci una dintre fete i-a şoptit Elenei Mihailovna adresa Iuliei. Faima despre atelierul Iuliei, unde te angajează la lucru într-o încăpere, chiar dacă ai articole grele la dosar, ajunsese departe în lumea penitenciară.

— Totul o să fie în ordine, Elena Mihailovna, a declarat Iulika atât de convinsă, că musafira noastră imediat a început să se uite la ea cu o privire credulă de copil şi să îndeplinească fără cârtire toate dispoziţiile Iuliei.

A luat din mâinile Iuliei acelaşi praf miraculos de veronal, s-a întins ascultătoare pe patul pliant şi a adormit repede. În somn scâncea şi scotea exclamaţii ca un copil, iar eu şi Iulia, stând acum amândouă pe patul îngust de fier, nu mai puteam deloc să adormim, deşi zorii adevăraţi încă nu veniseră.

— Mai ţii minte, Jenika, poezia ta din Iaroslavl, *Temere*?

Ca să vezi, Iulika ţine minte şi acum versurile făcute de mine în închisoare!

...ca între aceşti pereţi umezi
Unde ni s-au rupt aripile
Să nu ne obişnuim, după ce am gemut puţin,
Cu inerţia neputinţei.

— În opinia mea, Elena Mihailovna îşi va reveni... Uite, o să vezi, Iulika, o să-şi revină singură.

(Din fericire, speranțele mele s-au împlinit. Elena Mihailovna a ieșit din inerția neputinței. Ea a supraviețuit până la reabilitare, a revenit la Leningrad. A mai apucat să scrie o cărticică pătrunzătoare despre Mandelștam. Fragmente din această carte au constituit o prefață la ediția în două volume Mandelștam, apărută în America. Elena Mihailovna a murit la începutul anilor '60.)

Acum puteam să-mi cedez locul în celebrul atelier de revalorificare, fără să mă tem că o jignesc pe Iulia.

— Și ce-o să faci?

— O să mă duc la direcția sanitară. O să încerc să găsesc ceva la o grădiniță.

Iulia dă din cap sceptică.

— Tu gândești tot ca în taiga. Acolo, departe de conducere, așa ceva a fost posibil. Dar aici, în capitală... Mai mult, sunt o mulțime de asemenea surori medicale din astea... Nu numai foste deținute cu articole ușoare, dar și comsomoliste, cu contract.

Iulia avea dreptate, ca întotdeauna. Dar atunci a intrat în acțiune norocul meu incredibil. El s-a manifestat nu o dată după chef pe drumul pelerinajelor mele și m-a salvat din cele mai grele situații.

Nici nu am apucat să intru în direcția sanitară – o clădire cu un nivel, lăbărțată, văruită în acea culoare preferată, de roz otrăvitor, că m-am lovit imediat pe coridorul întunecat de doctorul Perțulenko, medicul-șef de la spitalul liber din Elghen. Sub conducerea lui am lucrat ultima lună și jumătate din lagăr. Prietenul lui Anton.

M-a luat de braț și m-a dus direct în cabinetul șefei instituțiilor pentru copii. Funcția aceasta era ocupată de doctorița Gorbatova, o blondă frumoasă, de 40 de ani, cu o privire

plăcută, obosită. Perţulenko m-a recomandat cu asemenea expresii, că am fost nevoită să-mi las ochii în jos. Şi aşa, şi pe dincolo...

— Dar ca educatoare nu aţi putea lucra? m-a întrebat Gorbatova, privindu-mă cu bunăvoinţă. Surori medicale avem din belşug, dar uite, mare problemă avem cu pedagogii. O mare criză de cadre. Nu vin. E o muncă foarte solicitantă. Efectivul copiilor noştri are un specific aparte.

Cum să nu lucrez? Păi asta e culmea visurilor mele! Dar îmi dădeam seama că iluziile acestor angajaţi liberi aşa de buni se vor risipi la o privire fugară aruncată asupra documentelor mele. Mi-am pus oftând pe biroul Gorbatovei „formularul A", cu amprenta degetului mare în locul fotografiei. Ea a privit-o tristă multă vreme, dar după aceea, sculându-se ferm, a spus:

— O să mă duc la secţia de cadre.

Secţia de cadre era alături şi prin despărţitura subţire din scânduri eu şi Perţulenko distingeam frânturi din dialogul Gorbatovei cu şeful de cadre, Poduşkin.

— ...pedagog cu studii superioare, încerca să-l convingă Gorbatova.

— ...front ideologic... teroare în grup..., îşi manifesta argumentele şeful de cadre.

Probabil că avea sprâncene albicioase şi nişte mâini pufoase, ceas cu brăţară groasă aurie.

— ...La Grădiniţa nr. 3 lipsesc trei persoane... Angajaţi-o măcar temporar...

— ...dacă nu ar fi fost deţinut politic de închisoare! Nu pot pe răspunderea mea. La Şcerbakov? Vă rog! Dacă el ordonă...

Uşa a scârţâit, s-au auzit paşi.

— S-au dus la şeful direcţiei sanitare, Şcerbakov, a comentat Perţulenko şi, când a observat înfăţişarea mea tristă, a spus.

Luați loc aici, mă duc și eu la Șcerbakov. E un om inteligent! O să-l convingem...

Și a avut loc o altă minune. Peste o jumătate de oră ieșeam din clădirea roz ducând cu mine o hârtie în care se spunea că sunt numită ca educatoare la Grădinița nr. 3 cu orar permanent.

Grădinițele din Magadanul anului 1947 erau diferite unele de altele din punctul de vedere al componenței de clasă. Exista o grădiniță pentru copiii șefilor. Fetițele și băieții îngrijiți erau aduși pe săniuțe de doici sau menajere (un servitor bărbat din rândul deținuților era un fenomen cotidian). Pentru un copil dintr-o familie de fost deținut intrarea în această grădiniță era destul de dificilă. Existau însă și alte grădinițe pentru straturile mai democratice ale populației din Magadan.

Dar Grădinița nr. 3, unde am primit numirea, era, de fapt, un internat preșcolar sau o casă de copii. Aici locuiau numai copiii foștilor deținuți. Mulți se născuseră în închisoare sau în lagăr, își începuseră drumul vieții în centrul pentru copii din Elghen.

Această Grădiniță nr. 3 se afla în apropiere de casa mea și a Iuliei, într-o clădire din lemn cu etaj, gen baracă, vopsită în aceeași culoare roz. Alături de clădirea aceasta se înălța turnul centralei termice. El pufăia, fumega, scuipa funingine chiar în curtea de plimbare, învăluia fețele copiilor cu vălătuci de fum acru. Iarna, turnul acesta colora zăpada din curtea de plimbare în negru.

Am fost numită educatoare la grupa mare. Mi-au fost dați în grijă 38 de copii de șase și șapte ani. A fost nevoie să petrec cu ei numai două ore pentru a-mi da seama de ce direcția sanitară avea o lipsă de cadre așa de acută în rândurile pedagogilor, de ce erau nevoiți să apeleze chiar la serviciile unei persoane ca mine, o teroristă condamnată de Colegiul militar.

Erau copii dificili. 38 de mici nevropați, când dezlănțuiți și agitați, când depresiv-tăcuți. Unii dintre ei erau dureros de slabi, palizi, cu cearcăne vinețiii sub ochi. Alții, dimpotrivă, se îngrășaseră peste măsură din cauza alimentației cu făinoase, lipsite de vitamine. Erau dificili și fiecare separat, și toți la un loc.

— Componența copiilor de la noi e specifică, a repetat cuvintele Gorbatovei directoarea grădiniței, vă sfătuiesc de la început să adoptați cu ei un ton total nepăsător. O severitate și exigență excesivă pot stârni excese; o moliciune și o blândețe prea mare îi va scăpa din frâu, după aceea nu-i mai puteți aduna.

Cel mai probabil avea dreptate și se baza pe experiența altor educatori. Dar ea nu știa, nu putea să știe că tocmai o atitudine nepăsătoare față de copiii aceștia este imposibilă pentru mine. Pentru că eu nu pot să-i consider străini. Erau copiii din Elghen care crescuseră, tovarășii mei care făceau parte din destinul meu în bătaia vântului. Oare puteam eu să fiu nepăsătoare și calculată din punct de vedere pedagogic (chiar din pornirile cele mai nobile!) cu acești mici mucenici care trecuseră prin Elghen?

Copiii aceștia nu știau multe lucruri dintre cele pe care le știu copiii de vârsta lor de pe continent. Erau, așa cum se spune, subdezvoltați. Dar ei intuiau multe lucruri (fără să știe să le spună pe nume) accesibile numai bătrânilor. Lângă asemenea copii te puteai extenua plin de disperare, puteai să te superi pe ei, puteai să te dai bătut. Numai că nu puteai să fii indiferent față de ei. Probabil sentimentul pe care l-am încercat față de ei nu poate fi numit iubire în sensul real al acestui cuvânt. Mă rog, ar fi mai bine să-l definim drept solidaritate, înrudire poate...

În afară de mine, toate educatoarele erau angajate cu contract, multe venite de foartă puțină vreme de pe continent. Printre ele erau persoane drăguțe și le-am fost recunoscătoare

pentru tactul lor sufletesc, pentru faptul că au ignorat statutul meu. Dar nu puteam să fiu prietenă cu ele. Ele mi se păreau mai degrabă copii, decât educatoarele noastre. În ciuda faptului că trecuseră prin război, evacuare, foamete, ele nu știau nimic în afară de asta. Credulitatea lor naivă față de propaganda oficială era așa de puternică, încât pur și simplu nu-și puteau crede ochilor când vedeau fenomenele vieții din Kolîma. Ceea ce apărea scris în ziar era pentru ele mult mai convingător decât ce vedeau pe stradă. Îi învățau pe copii aproape cu un extaz religios cântecul extrem de popular „Un șoim e Lenin, celălalt șoim Stalin". În orice caz, sentimentul realității era prezent la ele mult mai puțin decât, să zicem, la Lida Ceașecikina, născută la Elghen, despărțită de două ori cu forța de mamă și care văzuse în cei șase ani ai ei de viață mulți metri de sârmă ghimpată, zeci de câini ciobănești și turnuri de pază.

Entuziasmul meu legat de numirea aceasta importantă pe post a pălit puternic după ce am făcut cunoștință cu programa grădinițelor după care trebuia să-i educăm pe copii. Ni se cerea studierea aprofundată a acestei programe și realizarea regulată a planurilor de activitate educativă – trimestriale, lunare, săptămânale și zilnice. În această chestiune eram conduse de metodiști de la cabientul metodic preșcolar. Astfel, citeam și reciteam programa destul de serioasă de educare a micului cetățean al țării noastre.

La secțiunea „Educație patriotică" i se cerea pedagogului să formeze nu numai sentimentul de iubire față de Patria Sovietică, dar și sentimentul de ură față de dușmanii ei.

La dezvoltarea vorbirii trebuia să se studieze poezia *Sunt o fetiță mică, mă joc și cânt. Nu l-am văzut pe Stalin, dar îl iubesc.*

La lecțiile de muzică pe care le ținea directoarea grădiniței, Klavdia Vasilievna, se studia, în afară de cântecul menționat, *Doi șoimi*, încă alte câteva pe aceeași temă inepuizabilă. *Dacă*

Stalin va veni la noi... Apoi cântecul micilor marinari: *Dragă tovarăşe Stalin, să treacă numai câteva zile...*

Când a aflat că eu cânt la pian, Klavdia Vasilievna s-a bucurat, mi-a indicat să fiu atentă la metodica orelor ei. Când ea va fi ocupată cu chestiuni administrative, uneori o să trebuiască să-i iau locul la instrument.

Mersul la cabinetul metodic preşcolar era obligatorie. Chiar la primul seminar, am auzit un referat consistent al metodistei Aleksandra Mihailovna Şilnikova. Ea aprecia serbarea de 1 mai de la una dintre grădiniţe şi reda ecourile copiilor legate de această sărbătoare.

„Noi îl iubim pe tovarăşul Stalin mai mult decât pe tata şi pe mama", se pare că astfel spuneau copiii. Apoi ei strigau în cor: „Trăiască 100 de ani tovarăşul Stalin! Nu, 200! Nu, 300!"

Iar un băiat, Vova, se dovedise a fi aşa de pregătit din punct de vedere politic, că a exclamat:

— Să trăiască veşnic tovarăşul Stalin!

În acest moment, metodista Şilnikova a făcut o pauză şi s-a uitat la auditoriu cu o privire victorioasă şi, în acelaşi timp, emoţionată. Educatoarele notau disciplinat şi repede tot ce spunea ea, în nişte caiete mari, îngrijite.

Iată ce aspecte total neprevăzute căpătase acum lucrul cu copiii, pe care mi-l dorisem aşa de mult. În cei zece ani de lipsă a mea din viaţa cotidiană normală, toate procesele merseseră foarte departe: şi divinizarea nemuritorului Părinte al Popoarelor, şi pătrunderea Lui în fiecare mic spaţiu în care încă se mai simţea viaţa adevărată. Şi, lucrul cel mai important, devenise total obligatorie problema COPARTICIPĂRII la faptele lui măreţe. Până şi-ntr-o activitate aşa de nevinovată, la prima vedere, cum era creşterea copiilor.

Ce e de făcut? În primele zile de lucru, adesea mă încerca sentimentul renunţării şi-mi apăruse un gând: oare nu ar

trebui să recunosc totul față de Iulika și să o rog totuși să mă ia și pe mine la celebrul ei atelier de valorificare? Poate că la realizarea renumitelor abajururi voi scăpa de senzația aceasta insuportabilă de vină și compătimire.

Dar, în același timp, am constatat că sunt numită de copii „Evghenicika Semionocika". Și nu numai în față, ci și când nu eram acolo, când vorbeau despre mine la persoana a treia și credeau că nu-i aud. Aceasta era modalitatea lor de a-i distinge pe educatorii lor preferați de ceilalți. Dacă e „Annocika Ivanocika" sau „Tamarocika Petrovnocika", înseamă că o iubesc. Dacă e „Zoika Andreika" sau „Elenka Vasilika", înseamă că nu era pe placul lor.

Nu am putut rezista în fața „Evghenicikăi Semionocika". Doar pe atunci, de peste zece ani, nu mai văzusem pe nimeni din familie. Și am început să fac pentru ei un teatru de umbre, „Motanul încălțat". Și am văzut câtă bucurie le aduce. Mă linișteau și plimbările dese pe colină, la cules de merișoare, înviorarea copiilor când le recitam din Kornei Ciukovski, Marșak. Evident că le spuneam din minte. La grădiniță nu exista asemenea literatură.

Mă condamnam și pentru că nu aveam suficient sânge rece, măsură, obiectivitate. Aveam preferați și-mi era foarte greu să ascund asta. De exemplu, l-am evidențiat imediat din masa mare a copiilor pe Edik Klimov. Era un băiețel iakut. Cel puțin mama lui era iakută. Tata, ca în marea majoritate a cazurilor acestor copii, se pierduse de fapt în negura vremurilor. Se prea poate ca Edik să fi fost un hibrid, pentru că fețișoara lui rumenă, inteligentă, cu ochi alungiți, mongoloizi, era mult mai luminoasă decât fața mamei lui. Și părul lui Edik era șaten-deschis. Mama lui, care-și terminase pedeapsa de lagăr, lucra acum ca șofer de camion, ducea instalații la mine și uimea prin forța sa fizică, asprimea tuturor formelor și imobilitatea ca de piatră a feței. Semăna cu o statuie din cele ce se aflau pe drumul lung

mongol ce ducea spre palatul domnitorului sacru. Venea rar la fiu şi, când venea, se aşeza cu demnitate pe un scaun de pe coridor, îşi desfăcea batista bărbătească din care scotea o bomboană sau o turtă dulce şi, fără să zâmbească, i-o întindea lui Edik. La toate întrebările cu care o bombarda el, ea tuşea tare şi răspundea la fel de demn: „Când o să fii mare, o să afli." Şi înţepenea din nou.

Dar Edik nu avea deloc chef să aştepte până va fi mare. Ochişorii lui înguşti pur şi simplu scăpărau de curiozitate.

— Dar cine a construit casa asta? a întrebat el în timpul unei plimbări, când am trecut pe lângă cinematograful „Gorniak" proaspăt construit.

— Ei, aici a fost nevoie de oameni de profesii diferite: şi de pietrari, şi de muncitori la acoperiş, şi de montaj, şi de tâmplari...

— Ei, nu de asta, a dat din mână supărat Edik, întreb cine a construit-o: deţinuţi sau japonezi?

A primit un răspuns complet de la Volodia Radkin, un copil bine informat pentru vârsta lui. Avea peste şapte ani şi apucase deja să vadă o grămadă de lucruri, pentru că duminica era luat de mama lui, o interlopă răguşită, în vârstă, care se reeducase ca vânzătoare la un chioşc de alimente.

— Păi deţinuţii pot să care atâta, a spus disprețuitor Volodia, numai pe fiertura aia lungă? Dar japonezii sunt sătui... Lor li se dă de mâncare pe săturate. Ei, şi sunt şi sănătoşi pentru muncă.

Ochiul vigilent al lui Edik cădea mereu pe tot felul de fenomene ale lumii înconjurătoare şi prindea mereu contradicţii care cereau explicaţii.

— Dar ăsta cine e?

Vorbea despre portretul lui Engels care strălucea de la panglicile roşii şi de la becuri. E clar că nu întreba degeaba.

— Despre cine vorbeşti?

Spuneam asta ca să mai câştig timp.

— Păi uite ăsta, al doilea. Primul e Marx, al treilea e Lenin, al patrulea – Stalin. Dar uite, am uitat cine e ăsta, al doilea.

— Engeles…

— Dar el… Dar el…

Edik ezita, nu ştia cum să se exprime mai delicat. Auzise el ceva urât despre Engels. Şi nu putea lega deloc asta cu panglicile şi becurile.

— Dar el… E rus?

— Hm… E din Europa Occidentală…

Edik ghiceşte că şi eu evit să rostesc cuvântul de ocară, necuviincios, „neamţ", faţă de un om al cărui portret atârnă alături de Lenin şi Stalin. Dar se linişteşte, fără să mai sape să vadă despre ce este vorba aici, nu poate…

— Dar oare sunt şi nemţi care sunt de partea noastră? Doar Engels este de partea noastră, nu?

— Fără îndoială. În mod clar este de partea noastră.

Un oftat greu. Nu, problema chinuitoare tot nu e rezolvată.

— Evghenicika Semionocika! Vă rog să vă aplecaţi, vreau să vă întreb la ureche.

Mă cuprinde de gât cu mâinile lui grăsuţe de copil şi-mi şopteşte fierbinte la ureche:

— Dar Volodika a spus prostii despre Engels… Că ar fi neamţ. Nu trebuie să repet prostiile, nu? Doar noi i-am omorât pe toţi nemţii, nu? Iar dacă Engels e de partea noastră, înseamnă că e rus, nu?

Înlocuitoarea mea, Anna Ivanovna, o educatoare remarcabilă, căreia îi plac copiii, m-a sfătuit totuşi:

— Nu intraţi cu acest Edik Klimov în prea multe discuţii! Vă scoate sufletul de tot. Şi o să se facă şi el mult prea înfumurat.

Dar eu eram convinsă că nu va deveni un înfumurat, că toate întrebările pe care le pune îl interesează cu adevărat. El

nu se dădea mare, nu le lua ochii celorlalți. Pur și simplu el dorea să-și stabilească poziția față de viață, de diferitele ei aspecte. Un om de șase ani tinde spre armonie și nu se poate liniști când vede ceva ce nu intră în acea lume rațională pe care i-au desenat-o educatorii lui.

Odată ne plimbam prin curticica noastră acoperită de funingine. Iar alături, pe stradă, niște prizonieri japonezi săpau niște șanțuri. Edik a aruncat în sus un soldățel de plumb. El a zburat peste gard și a dispărut pe fundul șanțului adânc. Un japonez tânăr, abil, a sărit ușor în șanț și i-a întins lui Edik prin crăpătura gardului soldățelul salvat.

— Mulțumesc, nene, mulțumesc, l-am sfătuit eu să-i spună.

— Dar el nu e nene. E jopanez.

— Japonez. Dar și japonezii sunt și bărbați, și femei. Iar dacă el nu e tanti, atunci e nene.

Sub loviturile acestei logici imbatabile, Edik mai întâi a căzut pe gânduri.

— Dar el a luptat împotriva noastră...

— Așa e! Dar de asta au fost vinovați comandanții lui. I s-a ordonat și el s-a temut să nu asculte. Dar el cel mai probabil nu a vrut să lupte. Și el are acasă un băiat ca tine, și i-a părut rău să se despartă de el.

Edik a mai ezitat puțin, apoi s-a urcat pe gard și a început să strige:

— Nene! Nene japonez! Mulțumesc că mi-ai salvat soldățelul. Și data viitoare să nu mai asculți de comandantul tău și să nu mai lupți împotriva noastră! Mai bine du-te acasă la băiatul tău!

Prizonierul a înțeles cuvântul des folosit „mulțumesc". S-a apropiat mai mult de gard, a început să vorbească repede, repede în japoneză, arătându-și dinții mari, galbeni. Apoi și-a băgat mâna printre scândurile gardului și l-a mângâiat sfios pe Edik pe mânecă.

— Probabil că semeni cu băiatul lui, am spus eu și am observat deodată că așa și era, ochii înguști, asiatici, ai lui Edik semănau foarte bine cu cei ai soldatului japonez prizonier.

În timpul schimbului de seară, trebuia să stau în dormitor până ce adorm copiii. Trebuia să umblu încetișor, cu cipicii, prin cameră, să am grijă să nu vorbească copiii după ce s-a dat stingerea, pernele să fie puse corect, iar mâinile să se afle deasupra păturilor. Îmi plăcea ora aceasta de seară. În paturi ei deveneau deodată niște copilași obișnuiți, experiența lor dură de viață dispărea undeva. Se auzeau oftaturi aproape somnoroase, unul dintre ei spunea, a treia sau a patra oară, „noapte bună"... Aceste momente liniștite mă întorceau spre lucruri îndepărtate, pierdute pe vecie. Și eu, încălcând toate normele cabinetului metodic, îl mângâiam când pe unul, când pe altul pe cap, și spuneam: „Dormi, copilaș..."

Mulți dintre ei nu auziseră niciodată să li se adreseze asemenea cuvinte și ele acționau hipnotic chiar și asupra celor mai poznași. În această adresare maternă ei intuiau reflexul unei alte lumi, necunoscute de ei. Se linișteau, uneori se lipeau pentru o clipă cu obrazul de mâna mea și apoi adormeau liniștiți.

Mereu voiam tare mult să mă așez pe pat lângă Edik, să-l sărut înainte de culcare. Și-mi părea foarte rău că nu pot să fac asta. Dar el, șmecherul, ghicea. După ce aștepta să adoarmă majoritatea copiilor, se ridica în fund pe pat și spunea în șoaptă:

— Mă doar gâtul...

Știa că, dacă se plânge că-l doare ceva, educatoarea neapărat vine la el. Și când eu, trăgând pătura, mă așezam pe o margine a patului, el îmi șoptea râzând chiar în ureche:

— Am făcut-o așa, intenționat... Nu mă doare nimic... Pur și simplu am vrut să vă întreb...

Și urmau tot felul de întrebări, nenumărate, „de ce"-uri și „pentru ce"-uri, la care aproape mereu era greu de răspuns.

Era un extrem de bun observator, băiatul ăsta! Nu-i dădeau pace diferența dintre acele reguli care li se insuflau la grădiniță și ceea ce vedea el în viață.

— Dar educatoarele spun mereu că nu poți să te așezi pe pământ, că poți să răcești și să te murdărești...

— Da, așa e, răspund eu, deja simțind vag că în spatele acestei fraze e o capcană. Și nu greșesc. Păi atunci cum vine asta, chiar Edik a văzut pe stradă cum o escortă striga la niște deținuți dintr-o etapă nouă: „Stați jos!" Și toți s-au așezat chiar pe pământ. Și odată, când au făcut asta, mai și ploua. Și unii deținuți s-au trântit chiar în bălți. Păi ei n-or să răcească? Doar era o escortă rea, nu?

Cel mai adesea evitam să răspund la asemenea întrebări. Mutam discuția pe alte teme. De exemplu, mai ține minte oare Edik că ieri mă întrebase ce copaci cresc în Africa și dacă poți învăța o maimuță să vorbească, dacă faci lecții cu ea destul de mult și sârguincios? Uneori viclenia îmi reușea, gândurile copilului săreau la celălalt obiect. Dar acum insista.

— Dar era o escortă rea, nu?

Și nu m-am abținut.

— Ei, da, desigur, un om bun n-o să-i pună pe alți oameni să se așeze pe pământul gol, direct în baltă. Sigur, pot să răcească... Și, lucrul cel mai important, lucrul acesta îi necăjește foarte tare pe oameni. Și acum dormi, nu mai întreba nimic!

Mai trec încă o dată prin dormitorul aflat în penumbră. Ce am făcut! Mâine o să repete în fața cuiva cuvintele mele...

Și, în completare la prima mea greșeală, mai fac una, și mai gravă. Mă duc la Edik și-l rog foarte încet:

— Să nu spui nimănui despre discuția asta. Bine?

— Sigur! Păi ce, sunt prost? exclamă Edik cu intonația unui copil de 13 ani...

...Iar cabinetul metodic continua să avanseze neabătut conform planului său de perfecţionare a pedagogilor. Noi elaboram temă după temă, făceam „schimb de experienţă". Fiecare asemenea întâlnire îmi demonstra a nu ştiu câta oară cât de anacronică sunt eu, un om al anilor '30, printre oamenii şi moravurile noi. Prin exemplul trăit în lumea micuţă a pedagogiei preşcolare, m-am convins îngrozită ce departe ajunsesem în arta minciunii şi falsificare în cei zece ani de absenţă a mea.

Am reţinut în mod deosebit tema „Jocuri de creaţie". Între gustarea de după-amiază şi cină, ni se aloca o oră pentru aşa-numitele jocuri de creaţie. Copiilor li se dădea libertatea de a se juca ce doreau, iar educatorii, stând la o parte, trebuiau numai să potolească, să reglementeze folosirea jucăriilor comune şi, lucrul cel mai important, să scrie mai apoi la rubrica „evidenţă" ce anume s-au jucat copiii şi cum s-au manifestat în jocurile lor sentimentele patriotismului sovietic, ura faţă de duşmani şi aşa mai departe...

În sensul „schimbului de experienţă", am fost trimisă la grupa Elenei Vasilievna, recunoscută în mod oficial cel mai bun pedagog de la grădiniţă. Toţi se entuziasmau de capacitatea ei de a obţine linişte şi ascultare deplină. Eram intrigată de ce totuşi copiii îi spuneau pe ascuns Elenka Vasilka.

Într-adevăr, tare se mai temeau de ea. De aceea jocurile de creaţie aveau loc în şoaptă. Totuşi mi-am dat seama că se jucau de-a baia. Baia orăşenească, tocmai transformată din unităţile vechiului punct sanitar, reprezenta una dintre cele şapte minuni din Magadan şi era foarte apreciată de populaţie.

La grădiniţă, copiii erau spălaţi în lighean, făcându-se mare economie de apă, care trebuia să fie cărată din curte. De aceea copiii pe care mamele îi luau sâmbăta acasă şi-i duceau la baie

rămâneau multă vreme sub impresia robinetelor fierbinți, a duşurilor şi a cvasului de pâine din holul băii.

Fetițele, care îndeplineau rolurile de mame, le spălau imaginar cu săpun pe fetițele lor, reproducând naturalist adesea şi pleoscăitul apei, turnând apă în lighean, reproduceau şuieratul apei calde şi, luate de val, treceau uneori de la şoaptă la certuri cu voce tare.

— Păi noi mergem mereu la baie. Pentru că acolo e casieră tanti Zina a noastră.

— Minți! Cum poate să fie casieră tanti Zina? Ea e deținută! Şi la casă sunt luați numai oameni liberi.

— Nu! Tanti Zina este luată peste tot. Pentru că nenea Fedia al ei e la pază...

Elena Vasilievna, măgulită că am venit să împrumut experiență, mi-a întins un caiet liniat ideal pentru planuri şi rapoarte ale muncii educative.

— Uite, citiți cum trebuie să notați jocurile de creație. Pe pagina aceasta este scris cel de azi.

— Cum? Deja? Dar copiii încă se mai joacă!

— Păi eu niciodată nu neglijez evidența. O scriu de dimineață, împreună cu planul.

La rubrica „Plan", pentru ziua de azi era notat „De la ora 5 până la ora 6 şi 15 – jocuri de creație la inițiativa copiilor". La rubrica „Evidență", cu acelaşi scris caligrafic era notat: „Astăzi copiii s-au jucat de-a spitalul militar. Băieții o făceau pe răniții, fetițele – pe surorile medicale. Fetițele le bandajau rănile băieților (a fost folosit materialul educativ pregătit) şi spuneau că militarii sunt apărătorii lor şi au salvat Patria de ocupanții germani, iar băieții răspundeau că ei slujesc Uniunea Sovietică."

— Ați înțeles cum trebuie să scrieți? m-a întrebat Elena Vasilievna cu aceeaşi amabilă superioritate.

O, da, am înțeles foarte bine. Elena Vasilievna a mai vrut să-mi explice ceva, dar, între timp, copiii care se jucau de-a scăldatul sub duș începuseră să pufnească și să chicotească prea tare. Și Elena Vasilievna a spus cu o voce liniștită, de gheață:

— Kotov, du-te la masă! Dorofeeva, vino la mine! Reznicenko, du-te în spatele ușii!

Imediat s-a lăsat o tăcere mormântală. Elena Vasilievna s-a uitat la ceas.

— 6 și 15... Grupă, aranjați-vă câte doi!

Copiii din grupă se jucau și ei des de-a baia, de-a magazinul nr. 1 (și unii dintre ei îi imitau foarte bine pe bețivii care erau căzuți lângă ușa magazinului). Sigur, se jucau și de-a ora de muzică, de-a școala, de-a parcul de cultură și odihnă din Magadan, unde copiii erau atrași cel mai mult de cușca urșilor. Bețivii din Kolîma le dădeau de băut lui Mișka cel cenușiu și ursoaicei albe Iulika, aducându-le alcool diluat în sticle și amuzându-se că tare le mai place urșilor. Prima dată când i-am dus pe copii la cușca asta m-a uimit pur și simplu întrebarea pusă de unul dintre ei: „Dar de ce urșii nu au voie să bea șampanie?" Apoi am văzut că pe cușcă este anunțul administrației, pe care nu-l observasem imediat: „Se interzice categoric să se dea șampanie urșilor!"

Eram foarte mulțumită când copiii, în jocurile lor, se adresau unor personaje despre care auziseră de la mine, când se jucau de-a Moidodîr[1], de-a Vania Vasilcikov[2], de-a poștașul din Leningrad.

Odată se jucau de-a „ce-o să fim". Se jucau foarte veseli. Toți strigau. „Păi cel mai bine e aviator!" Toți voiau să fie aviatori; aici, în Magadan, toți îi credeau a fi eroii principali. Doar aviatorii erau cei care îi duceau pe oameni pe continentul „mitic".

---

[1] Basm în versuri al lui Kornei Ciukovski (n. tr.).

[2] Personaj din povestea *Crocodilul*, scrisă de Kornei Ciukovski (n. tr.).

Și deodată Lida Ceașecikina, foarte sobră, a spus:

— Dar eu, când o să mă fac mare, o să fiu Nikișov. Toți o să se teamă de mine...

Șeful lagărului Dalstroi, Nikișov, era cunoscut de toți. La plimbare, când treceam pe lângă un sector mare înconjurat cu un gard înalt, păzit de santinele, copiii îmi explicau neapărat că aici locuiește chiar Nikișov.

— Cum poți să fii tu Nikișov, dacă ești fetiță? a reacționat Edik Klimov la uzurparea curajoasă a Lidei.

— O să fiu! insista Lida.

— Nu, n-o să fii, i-a tăiat-o Edik, dar, pentru că el avea inimă bună, a adăugat: În cel mai rău caz, poți să fii tovarășa Gridasova.

Aleksandra Romanovna Gridasova era soția cea tânără și frumoasă a bătrânului general Nikișov. Pentru ea își părăsise fosta familie, avusese câteva neplăceri la Moscova, dar acum chiar această frumusețe trăia alături de el în casa înconjurată de gardul cel înalt. Deținuții care avuseseră norocul să nimerească în serviciul reginei neîncoronate din Kolîma povesteau mereu tot felul de istorii despre casete cu pietre prețioase, despre banchete bogate, despre cum Aleksandra Romanova avea mai multe rochii decât răposata împărătească Elizaveta Petrovna[1].

Toate aceste discuții și multe altele ajungeau până la copii. Mămicile, când îi luau acasă duminica din viața sterilă aflată sub conducerea cabinetului metodic, îi duceau nu numai în căminе, dar și în speluncile în care locuiau chiar ele. Deja mulți copii, care erau mai isteți sau cu mai multă conștiință, precum Edik, începeau să ghicească oarecum marea minciună.

---

[1] Elisabeta Petrovna (1709-1762), împărătească a Rusiei (1741-1762). La moartea ei, au fost găsite 25 000 de rochii și cantități uriașe de bijuterii (n. red.).

Din zi în zi, devenea din ce în ce mai greu de hotărât ce şi cum să le spui copiilor, cum să coreleze informaţiile venite de la cabinetul metodic cu imaginile de pe străzile din Magadan. Cum să reuşeşti în aceste condiţii să le induci măcar puţină umanitate, să-i înveţi să distingă răul de bine.

Iulia mea a observat că nu-mi este prea bine şi, din când în când, îşi relua invitaţia de a veni la atelier.

— Ei, ce mai face munca ta cinstită? întreba ea, privindu-mă cu atenţie seara. În fiecare zi mănânci supă cu carne, dar tot slăbeşti mereu... Iar noi acum am trecut de la abajururi la batiste. Tot croşetăm şi brodăm... Poate te ispiteşte şi pe tine?

Dar numai la gândul despărţirii de copii mi se făcea rău. Poate să cer să fiu mutată la grupa mică, la cei de trei ani? Oricum, şi acolo există secţiunea „Educaţie patriotică", cu subdiviziunea „Educarea urii faţă de duşmani"...

Şi scap cu o glumă de întrebările Iuliei, dar dorm din ce în ce mai rău noaptea. Desigur, mă chinuiau şi durerile mele personale. Dar un rol destul de important în această insomnie îl juca şi munca mea cinstită de acum, problemele mele pedagogice din Kolîma care probabil nu trec prin mintea nici a lui Uşinski[1], nici a lui Pestalozzi[2], nici lui Jan Amos Komensky[3].

---

[1] Konstantin Dmitrievici Uşinski (1824-1871), profesor şi scriitor rus, considerat creatorul pedagogiei ştiinţifice în Rusia (n. red.).

[2] Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827), pedagog elveţian, reformator în domeniul educaţiei, considerat întemeietorul şcolii populare (n. red.).

[3] Jan Amos Komensky (Comenius) (1592-1670), filosof şi pedagog ceh, părinte al educaţiei moderne (n. red.).

Capitolul 5

Temporar fără escortă

Aproape în fiecare zi, întâlneam pe străzile Magadanului persoane cunoscute. Din Kazan sau Moscova. De la Butîrki și Lefortovo. De la Elghen și Taskan.

În anul 1947, mulți locuitori ai imperiului nostru din gulag, în ciuda tuturor restricțiilor și întârzierilor cu eliberarea, au reușit totuși să iasă din zona lagărului, să primească „formularul A" și în felul acesta să treacă din clasa sclavilor în cea a angajaților liberi. Mulți porneau spre Magadan. Pentru unii, el era o trambulină pentru întoarcerea pe continent, pentru alții, un loc în care se puteau angaja într-o muncă mai bună și în care să scape de sălbăticia din taiga.

Întâlnirile cu vechile cunoștințe mă bucurau și, în același timp, mă răneau. Mă bucurau pentru că erau o personificare vie a trecutului meu. Prin simplul fapt că existau acești oameni răspundeau la întrebarea: „Oare a existat copilul?" Da, da, a existat! Au existat și continentul, și universitatea, și familia, și prietenii. Au existat cărțile, concertele, gândurile, disputele... Uite, stau și discut cu un om care-i cunoștea pe părinții mei. Iar femeia aceasta a fost împreună cu mine la doctorat. Doar ei știu foarte bine că nu m-am născut pe prici și că nu mereu lângă numele meu a stat oribilul cuvânt *tiurzak*[1].

---

[1] Acronim de la *ТЮРемное ЗАКлючение* („pedeapsa cu închisoarea"). Astfel și-a intitulat și Aleksandr Soljenițîn unul dintre capitolele monumentalului său roman *Arhipelagul Gulag* (n. red.).

Dar cât de crunt s-au schimbat feţele lor! Frânturi ale distrugerii. Frânturi luate pe sus de vântul rău, tot mai departe şi mai departe, spre ultima prăpastie.

Nimeni nu arăta bătrân. Majoritatea dintre cei care ieşiseră vii din acest deceniu erau şi acum în jur de 40 sau puţin peste 40 de ani. Nu vârsta le schimonosise feţele, ci acele lucruri neomeneşti prin care trecuse fiecare. Mă uit cu atenţie la vechile cunoştinţe, cu nelinişte şi patimă. Ca într-o oglindă. Deci şi eu am o asemenea tăietură a buzelor şi o asemenea privire, atotştiutoare, ca de şarpe.

Aproape nimeni nu-şi făcea nicio iluzie. Nu există şi nu va fi libertate adevărată. Suntem ostatici. Şi e suficient să se adune... Nu, nu e vorba nişte norişori reali, ci pur şi simplu e suficient să se adune nişte fum cenuşiu din cel care iese din celebra pipă, pentru a fi din nou trimişi în spatele sârmei ghimpate.

Cei care aşteptau transportul pe continent foloseau formule ale disperării: „Fie ce-o fi! O să-i văd puţin pe ai mei, iar după aceea..." Cei care rămâneau aici încercau în tot felul să se afirme într-o muncă manuală, în vreun meşteşug. În afară de medici, aproape nimeni nu lucra şi nici nu voia să lucreze în vechea specialitate. Ura animalică a conducerii faţă de intelectuali fusese cunoscută mult prea bine pe propria piele în decursul anilor de lagăr. Să fii croitor, cizmar, tâmplar, spălătoreasă... Să te bagi într-o vizuină călduţă, ca nimănui să nici nu-i treacă prin minte că tu ai citit cândva cărţi subversive.

Mulţi mă acuzau că sunt lipsită de precauţie. Cum ai putut să te duci să lucrezi într-o grădiniţă! Să fii în ochii tuturor! Să-şi dea seama mai repede că ţi-au dat drumul degeaba...

Când mă întorceam acasă, îi povesteam Iulikăi despre aceste întâlniri, îi împărtăşeam amarul previziunilor şi presimţirilor mele. Iulia se apuca să mă certe. Din moment ce am pornit să

fac o asemenea muncă, ce rost are să priveşti prea departe? Trebuie să ştii să fii satisfăcută de micile bucurii cotidiene care aşa de mult timp ne-au fost inaccesibile. Formula preferată a Iuliei era: „Adu-ţi aminte de Iaroslavl!"

Cu toată forţa dragostei sale de viaţă cu adevărat flămânde, Iulia încerca să mă convingă că în toată epopeea asta noi două chiar avem noroc al dracului. În ciuda tuturor suntem vii, sănătoase, arătăm bine, la 40 de ani încă mai primim scrisori de la bărbaţii îndrăgostiţi de noi. Cât despre mâncare...

— Adu-ţi aminte de şrapnelul de la Iaroslavl! Şi mulţumeşte zilnic cerului că tu, în grădiniţa ta, iei o masă formată din trei feluri de mâncare: supă, felul doi şi compot din fructe uscate.

În încheierea acestui imn închinat sevelor pământului, Iulika şi-a adus aminte de un vers: „Câte lucruri frumoase sunt pe lume! Uite, de exemplu, varza!"

— O, ai dreptate ca de obicei, i-am răspuns eu, dar nu am putut niciodată să mă mulţumesc cu raţia de „varză"!

Odată am întâlnit pe stradă o cunoştinţă veche din Kazan, Ghimranova, de la biblioteca universităţii. Soţul ei, fostul rector al Institutului Pedagogic, luase drumul chinurilor foarte devreme, cam din 1933. Fusese acuzat de naţionalism tătar. Şi ea a trăit, până la arestul său, în 1937, muşcându-şi buzele, fără să-şi permită să cadă pradă durerii, pentru că trebuia să mai şi crească doi copii.

Mi s-a aruncat plângând de gât, fără să se uite la şirul de copii pe care îi duceam la plimbare.

— Ce fericită eşti! Ce fericită eşti! repeta ea.

— Eu? Fericită? Oare nu ai auzit? Alioşa al meu...

— Ştiu. Dar Vasia trăieşte! Ah, ce fericită eşti, Vasia al tău trăieşte... Dar ai mei... Amândoi... Amândoi...

Ciungul, cel care nu avea niciun picior, îl invidia pe cel cu un picior, care șontâcăia cu cârja lui.

Da, sunt fericită, Vasia al meu trăiește! Și sunt și mai fericită pentru că acum am un serviciu care-mi dă posibilitatea să-i trimit mai mult decât până acum. Iar în curând grădinița îi va duce pe copii în afara orașului, va începe campania profilactică și în acest timp ni se va plăti un salariu și jumătate. Atunci o să pot să-i cumpăr un palton lui Vasia. El scrie că umblă cu o pufoaică.

Apropiata mea călătorie în afara orașului e ridicată de Iulia mereu, cum să spun, la o înălțime de principiu. Gândește-te numai, doar mergi la stațiune! Despre ce durere mondială poate fi vorba aici?

La kilometrul 23 de la Magadan, unde înainte fusese spitalul central al deținuților, a fost organizată acum tabăra de pionieri „Svernîi Artek". Vara, acolo se odihneau elevii, iar de la sfârșitul lui august acolo erau trimiși copii din toate grădinițele și creșele.

Câteva zile de pregătiri obositoare și alergătură. Îi spălăm pe copii, împachetăm vesela, hainele, jucăriile. Și uite, autobuzele sunt deja lângă curtea noastră, iar severa Elena Vasilievna numără cu vocea sa deloc puternică, dar care te hipnotizează: „Trece perechea a cincea, a zecea... Gavrilov, uită-te înainte! Malinina, dă-i mâna lui Viktorov!"

Și încă alte două zile grele de despachetare, de aranjare a paturilor și meselor, potolirea copiiilor tulburați de mutare.

Dar după aceea vine o liniște binecuvântată. Septembrie e cea mai bună lună din Magadan și în împrejurimi. Vara e mereu vântoasă și ploioasă și acum lasă locul unor zile senine, gânditoare, de toamnă timpurie. Soarele încet, precaut, plutește deasupra colinelor, iar pe ele se văd, ca niște recifuri de

corali roşii, merişoarele coapte. Conuri pline de nuci de cedru apasă la pământ crengile de pin siberian. Potecile pe care mergem cu copiii sunt acoperite de un strat gros de cetină. Picioarele alunecă şi se încordează, ca pe firele ca peria ale unui covor gros. Dar lucrul cel mai impresionant sunt veveriţele. Aici sunt foarte multe şi, necunoscând viclenia oamenilor, sunt mult prea de curajoase. Se strecoară neînfricate printre picioare, iar uneori se aşază pe buturugi şi, luându-se la întrecere cu copiii în ceea ce priveşte curiozitatea, se uită la noi cu ochii lor negri ca nişte mărgele.

Datorită apropierii de natură, copiii au devenit mai blânzi, mai liniştiţi, mai accesibili. Mai mult, în luna aceasta sunt anulate toate lecţiile. Doar ne plimbăm, cântăm în mers cântece, recităm, adunăm merişoare şi conuri de cedru.

În ultimii aproape 11 ani, este prima mea comunicare, mai mult sau mai puţin liberă, cu cerul şi cu copacii, cu iarba, cu animăluţele. Hălăduiesc cu copiii şi încerc să nu am niciun gând, precum ei. Minute în şir reuşesc să fac asta. Deodată se naşte o anumită împăcare, acceptare a tot. Viaţa... Trebuie să mulţumesc pentru tot. Şi ea îţi va da mai apoi totul. „Accept satele pustii şi fântânile marilor oraşe, întinderea luminată de sub ceruri şi chinul muncilor de sclav."[1] Şi uite, am trăit să văd în faţa mea această întindere luminată de sub ceruri. Chiar dacă pentru scurt timp, dar totuşi ea a venit în schimbul chinului muncilor de sclav.

Numai duminica mă simţeam foarte stingheră. La toate educatoarele veneau aici din oraş soţii, copiii. Şi eu trebuia din nou să-mi dau seama că toate bucuriile omeneşti simple nu sunt pentru mine. Nu vin la mine. Nu mi se cuvin. Sunt dintr-un alt aluat. Şi tocmai duminica începeau să mă roadă

[1] Versuri din poezia lui A. Blok, *O, primăvară fără de sfârşit!* (n. tr.).

cu mare putere toate durerile mele. Cea ireparabilă, despre Alioșa. Și două dureri active, despre Vasika și Anton, care-mi solicitau implicarea. Cu fiecare dintre ei lucrurile stăteau prost, foarte prost.

Despre Vasia am primit din Kazan o scrisoare de la Motia Aksionova, ruda lui după tată, în familia căreia trăise în toți anii vieții sale de orfan, după ce îl găsiseră la o casă de copii din Kostroma pentru copiii deținuților. Motia scria că Vasia are o fire dificilă. În ultimul timp, se înhăitase cu niște băieți răi, lipsește de la școală, în timpul orelor hoinărește pe bulevarde și cinematografe. De fapt, pur și simplu nu se pot înțelege cu el. Încă se mai puteau suporta toate acestea cât timp nu aveau altă soluție: mama era la închisoare. Dar acum, când mama e în libertate, care este motivul pentru care nu vine după copilul său? Sau poate mama crede că acei bani pe care îi trimite acoperă toată munca și consumul nervos consumate cu Vasia? Dacă e așa, greșește foarte mult!

La sfârșitul scrisorii, Motia punea întrebarea foarte categoric: de ce rămân în Magadan după eliberare, de ce nu vin să-mi iau copilul, pentru a mă ocupa de el singură? Mai departe se făceau aluzii destul de transparente că probabil eu preferam datoriei materne treburile mele femeiești.

Ei, cum era să-i explic, și în scris, locuitorului acesta de pe o altă planetă, particularitățile „libertății" mele? Și ce rost avea să-i explic? Trebuia să-l iau neapărat pe Vasia aici, în Magadan. Cu Iulia aranjasem deja tot. Ea chiar le spusese șefilor ei că vine la ea de pe continent un nepot și șefii îi promiseseră să schimbe camera noastră de azi, de șapte metri pătrați, cu una de 12 metri, în baraca vecină.

Dar pentru a intra în Kolîma e nevoie de permis. Și permisul se dă numai cu acceptul secției de cadre din Dalstroi. Și mai

ușor trece o cămilă prin urechile acului, decât să primească un deținut politic de închisoare terorist un permis pentru un membru al familiei. De chestiunea asta se ocupă colonelul Franko, cunoscut prin vigilența sa mare față de dușmanii poporului.

Oameni cu experiență m-au sfătuit să acționez după o metodă specială, deja verificată de mulți. Metoda se numește „permanent" sau „neîntrerupt". Trebuia ca, după ce primeam refuzul, să fac din nou și din nou cerere. Chiar dacă erau zece respingeri! Scrie mai departe! Și, în cele din urmă, conform legii numerelor mari, permisul tău va trece din întâmplare prin mașina birocratică. Ei, cine știe ce se poate întâmpla? Poate că următoarea cerere se va nimeri în timpul concediului colonelului Franko. Sau grefierii vor încurca ceva.

Am ascultat aceste sfaturi și spre toamă am primit două refuzuri, unul după altul. Am făcut a treia cerere și concomitent m-am înscris în audiență la colonelul Franko, sperând să-l induplec prin explicațiile personale. Poate că, atunci când mă va vedea cu ochii lui, va crede că pericolul unor acte teroriste din partea mea și a fiului meu de 15 ani nu este așa de mare.

Aksionovilor le-am trimis scrisori disperate, implorându-i să mai aștepte puțin. În curând o să-l iau pe Vasika. I-am scris și lui Vasika, un necunoscut misterios a cărui imagine se dedubla în mintea mea: încercam să mi-l reprezint pe adolescentul nesupus, cu apucături dure, dar imediat în fața ochilor îmi apărea silueta grăsuță a băiețelului de cinci ani din brațele doicii Fima.

I-am scris și mamei, am rugat-o să-mi scrie obiectiv dacă e mare pericolul ca Vasika să scape total din frâu și să abandoneze școala. Mama a răspuns că, desigur, trebuie să-l chem pe Vasia la mine. De fapt, el e un băiat destul de inteligent și frumos. Dar firea... O să vezi și tu.

Au început din nou visele chinuitoare despre Vasika. Mă trezeam într-o sudoare rece, cu inima bătându-mi puternic. Visam că abandonase şcoala, că se înhăitase cu nişte penali şi că o să-l întâlnesc în lagăr.

La fel de rău stăteau lucrurile şi cu Anton. Am primit de la el, pe adresa Iuliei, numai de două ori nişte veşti scurte. Odată era o scrisoare trimisă oficial, prin poştă, cu ştampila cenzurii din lagăr. În scrisoare era descrisă în detaliu natura din prejma minei Şturmovoi, dar despre el spunea laconic: sunt bine, sănătos. A doua oară, era un săculeţ cu nuci de cedru. Mi l-a adus un expeditor de la Şturmovoi care a venit la Magadan cu treburi. Din păcate, nici eu, nici Iulia nu eram acasă şi el a lăsat săculeţul la vecini, spunând numai că sunt de la doctorul Walter. Am luat la mână nucile una câte una şi am găsit totuşi printre ele un bileţel făcut sul, pe o hârtie de ţigară. Erau numai câteva cuvinte în germană. Din ele era clar: punctul de lucru este cu regim sever, nu există nicio legătură cu cei din libertate, viitorul e acoperit de ceaţă.

Iată de ce nu-mi plăceau duminicile pe care aproape toţi ceilalţi locatari ai taberei noastre profilactice pentru copii le aşteptau cu nerăbdare. În zilele obişnuite, gândurile mele erau alungate de lucru, de tensiunea nervoasă permanentă, de grijile ca toţi cei 38 de mici oameni ai mei să fie sănătoşi, curaţi, sătui, veseli. Iar duminica în mâinile mele rămâneau numai şapte-opt, copii la fel de sărmani, fără casă, ca şi mine. La ceilalţi veneau mamele, iar în anumite situaţii, chiar taţii sau unchii, şi copiii mergeau cu ei, formând grupe distincte.

Pe cei fără familie încercam să-i fac să ignore sentimentul firesc de invidie, sentimentul de inferioritate şi părăsire. De aceea dis-de-dimineaţă îi duceam la plimbări lungi, departe de tabără. Apropo, făceam asta ca nici eu să nu văd cum

gânguresc vesele colegele mele educatoare libere cu soții și copiii lor care veniseră aici.

În timpul acestor drumeții îndepărtate, mă eliberam de programa impusă de cabinetul metodic. Pentru a mă alina, și pe mine, și pe ei, le repovesteam orfanilor mei cărțile copilăriei mele. Ei au aflat de la mine povestea micului lord Fauntleroy[1], despărțit atât de crud de mama lui. Și aventurile triste ale micuței prințese Sara Crewe[2] care fusese așa de necăjită de oamenii răi fiindcă se împrietenise cu un șobolan. Șobolanul se numea Melchisedec. Și, încet, încet, am început deja să le vorbesc despre David Copperfield[3] cu tatăl lui vitreg plin de cruzime, și despre moartea timpurie a lui Dombey fiul[4] și despre micuța Dorrit[5]...

La sfârșitul plimbării, când, ostenită, m-am așezat pe o buturugă, elevii mei neobosiți, ca niște pitici, continuau să se învârtă în jurul meu, răsplătindu-mă pentru povestiri cu merișoare coapte. Mi le puneau direct pe genunchi, iar apoi le mâncam împreună. În aceste plimbări singuratice erau și momente frumoase, când simțeam recunoștință și atașament din partea copiilor.

Cu toate acestea, m-am bucurat foarte tare când odată, deja spre finalul sezonului nostru la stațiune, am auzit într-una din duminici vocea schimbului meu de tură, Anna Ivanovna:

---

[1] Eroul romanului *Micul lord* (titlul original: *Little Lord Fauntleroy*), al scriitoarei britanice Frances Hodgson Burnett (1849–1924) (n. red.).

[2] Personajul principal al romanului *Mica prințesă* (titlul original: *A Little Princess*), al aceleiași scriitoare britanice Frances Hodgson Burnett (n. red.).

[3] Protagonistul romanului cu același titlu al scriitorului englez Charles Dickens (1812–1870) (n. red.).

[4] *Dombey și fiul* (titlul original: *Dombey and Son*), roman al lui Charles Dickens (n. red.).

[5] *Mica Dorrit* (titlul original: *Little Dorrit*), roman al lui Charles Dickens (n. red.).

— Aveți musafiri! Doi bărbați...

Pentru o clipă, mi-a trecut un gând nebunesc: oare nu o fi apărut Anton, printr-o minune? Dar în prag se aflau doi oameni necunoscuți, unul bătrân și unul de vreo 40 de ani. S-au prezentat. Bătrânul se numea Iakov Mihailovici Umanski, însoțitorul lui, Vasili Nikitici Kuprianov. La prima vedere, se putea observa că amândoi sunt foști deținuți. Cum au ajuns aici, de ce au venit? Doar până acum am fost aici singură, singurică în împărăția celor liberi.

Totul s-a dovedit a fi foarte simplu. Când, pe teritoriul taberei de acum, „Severnîi Artek", se afla spitalul central al deținuților, amândoi musafirii mei, medici anatomo-patologi, lucrau aici și trăiau într-o cămăruță pe lângă morgă. Acum căsuța aceasta este în afara gardului taberei de pionieri. Din octombrie, patologii trebuie să se mute la Magadan, să lucreze la morga spitalului liber. Dar acum li s-a ordonat să facă, pentru administrația lagărelor, un raport secret despre mortalitatea deținuților. Uite de ce locuiesc ei aici, în vecinătate.

— Am aflat că printre educatoare este una de-a noastră și am venit, a spus Kuprianov. Cred că nu vă simțiți deloc bine să fiți singură printre toți acești oameni liberi. N-aveți cu cine schimba un cuvânt. Haideți să ne plimbăm puțin, să vorbim...

În fine, în fine au apărut și rudele mele. Și mi se permite și mie să transfer copiii unei alte educatoare, iar eu să plec cu musafirii mei...

Am pornit spre o colină îndepărtată. Vorbeam care mai de care. Vorbeam ca niște prieteni ce se întâlniseră după o lungă despărțire. Nu ne chinuia acel sentiment de neîncredere în interlocutor, temerea de a fi trădați care otrăvește așa de des și de mult timp (deja de decenii!) multe dintre cunoștințele noastre.

Bătrânul Umanski, chiar de la primele cuvinte, și-a arătat pasiunea spre filosofare, spre interpretarea teoretică a celor

întâmplate. Despre ce nu vorbise el la această primă întâlnire a noastră! Despre tragismul epocii noastre, despre caracterul ei apocaliptic. Despre jocul orb al forțelor rele iraționale și în viața noastră personală, și în cea generală, istorică. Despre fascism, despre această afecțiune spirituală a omenirii și despre caracterul contagios al ei.

Cuvintele lui Vasili Kuprianov erau puternic pătrunse de durere. Fost comunist, și unul extrem de ortodox, el, după ce trecuse prin toate cercurile iadului nostru, suferea acum inevitabilul amurg al zeilor și lucrul acesta căpăta la el forma negării forței reale a binelui în general. Acum era convins că soarta a tot ce e cinstit și bun e pieirea. Tânăr om de știință care, în anii '30, dădea mari speranțe, vorbea acum despre ruinarea totală a culturii umaniste, își aducea aminte de profețiile lui Herzen[1] despre venirea lui Genghis Han[2] cu telegraful.

Kuprianov arăta, spre deosebire de cuvintele sale amare, foarte bine. Un viking blond. Un locuitor tipic de la mare, cu ochi albaștri, nas drept, fruntea înaltă. Era de fel din Arhanghelsk.

— Semănați cu Riurik, Sineus și Truvor[3], i-am spus eu râzând.

Bătrânul Umanski, filosoful contemplativ, cunoscător al Sfintei Scripturi, poliglot, devorator de versuri, se formase sub influența unor condiții contradictorii. Copilăria săracă într-o localitate evreiască-ucraineană, iar mai apoi o emigrație de durată și studiile făcute în Franța și Elveția.

Din ochii ușor exoftalmici, deloc decolorați ai lui Umanski, din toate ridurile și negii feței lui bătrânești iradia atâta bunătate!

---

[1] Aleksandr Ivanovici Herzen (1812-1870), prozator, filosof și democrat-revoluționar rus (n. red.).

[2] Genghis Han (1162-1227), Mare han al Imperiului Mongol, unul dintre cei mai mari cuceritori din toate timpurile (n. red.).

[3] Întemeietorii mitici, scandinavi, ai primei formațiuni statale rusești, Rusia Kieveană (n. tr.).

Cuvintele lui, pline de citate, erau cu toate acestea puternic originale, pline de umor blând, de o coloratură uşor evreiască. Memoria lui Iakov Mihalîci era pur şi simplu fenomenală pentru vârsta lui. El recita din cine voiai – şi din Lucretius Carus[1], şi din Gheorghi Plehanov[2], şi din lordul Byron[3], şi din David Burliuk[4].

Câteva ore bune, am tot hoinărit pe movilă, am răguşit de atâtea polemici şi în fine ne-am aşezat pe o pantă să ne odihnim şi să mâncăm merişoare. Era o zi translucidă de septembrie. Merişoarele erau foarte suculente. Amândoi cavalerii mei îmi ofereau mereu crenguţe verzi pline de fructe coapte.

— Nu e nevoie, Iakov Mihalîci. Vă e greu... Las' să facă efort Vasili Nikitici, el e tânăr.

— Nici eu nu sunt chiar aşa de bătrân, a replicat Umanski uşor jignit şi a adăugat cu tristeţe: de fapt, desigur, nu sunt nici tânăr. Se spune în Biblie: zilele anilor noştri sunt 70 de ani[5], iar ce e mai mult, e putere. Aşa că uite, eu am trecut deja spre putere...

Am reţinut pentru totdeauna acea bucurie sufletească pe care mi-a adus-o această comunicare neaşteptată cu nişte rude descoperite la fel de neaşteptat. Ce apropiaţi i-am simţit în această zi însorită! Prin suferinţe. Prin gânduri. Prin dorinţe şi speranţe. Există oare o înrudire mai mare? Nu ştiu de ce, omul

[1] Titus Lucretius Carus (cca 99 î.H.-cca 55 î.H.), poet şi filosof latin (n. red.).

[2] Gheorghi Valentinovici Plehanov (1856-1918), revoluţionar şi teoretician marxist rus (n. red.).

[3] George Gordon Byron (1788-1824), cunoscut poet romantic englez (n. red.).

[4] David Davidovici Burliuk (1882-1967), pictor avangardist rus de origine ucraineană, ilustrator de cărţi şi scriitor (n. red.).

[5] Psalmul 89.10-11 (n.tr.).

simte o mare bucurie când își dă deama de caracterul comun al legilor psihologice. Și mie, și musafirilor mei ne plăcea să vedem că, în condițiile unor suferințe și umiliri identice, gândurile și sentimentele noastre se formaseră în aceeași direcție, ne aduseseră adesea la aceleași concluzii.

Înțelegeau din puține cuvinte și toate dificultățile concrete de acum ale existenței mele de angajat liber.

— Uite, o să vină Vasika, spunea Umanski pe un ton de parcă îl cunoștea pe Vasika al meu de la naștere, și o să mă ocup de el la matematică și la limbi străine. Să prindă din urmă tot ce a pierdut acolo, nemernicul!

Kuprianov, în contradicție cu pesimismul său atotcuprinzător, mă liniștea în privința permisului.

— Faceți bine că scrieți mereu. Scrieți! Conform legii numerelor mari birocratice, în cele din urmă mașina o să scoată un „da". Care e logica? Uite ce ar vrea! Va funcționa tocmai după legea alogismelor. Numai să nu vă duceți în audiență la atamanul ăsta al găștii.

Ca o concluzie a anului 1937, Kuprianov a pierdut doi dintre cei mai dragi oameni ai lui: soția și un tovarăș cu care fusese mereu din copilărie până la arest. Soția murise chiar în cel de-al doilea an de detenție, în lagărul din Tomks pentru soțiile trădătorilor de patrie. Cu prietenul fusese mai rău. Nu numai că a devenit martor al acuzării în cazul lui Vasili Nikitici, nu numai că a fost confruntat cu el, afirmând despre Kuprianov că a avut legături criminale cu marinari de pe vapoarele străine ce veneau în portul Arhanghelsk, dar și-a mai și însușit teza de doctorat aproape gata a lui Kuprianov. Acum a primit o catedră. Și să-i fi dat măcar o rublă mamei fostului său prieten, care lucrează ca femeie de serviciu și-și crește nepotul de 14 ani, singurul fiu al lui Vasili Nikitici.

— Trebuie să mă duc. Nu mă îndoiesc nicio clipă că o să mă bage din nou în lagăr. Dar nu am nicio ieşire. Poate că o să rezist un an la suprafaţă, o să-i menţin şi pe ei.

Ţin minte clar sentimentul ciudat, aproape mistic, de previziune a destinului viitor al lui Kuprianov, care mă cuprinsese deodată. Ştiam că va pieri. Şi că e inutil să-l conving să nu se ducă pe continent.

În ceea ce-l priveşte pe Umanski, se dovedeşte că el venise în Kolîma în calitate de medic liber, contractant.

— Dacă vreţi dispreţuiţi-mă, dacă nu, nu, dar am venit pentru bani. Normă dublă, procente în plus, şi eu am două fetiţe. Amândouă sunt mari, de vârsta măritişului. Susannocika şi Lizocika. Le-am crescut fără mamă, soţia a murit devreme.

Mai departe, viaţa lui Iakov Mihailovici a luat deodată o întorsătură neaşteptată: în 1937, medicii liberi din Magadan au fost chemaţi să-şi manifeste în şedinţă indignarea plină de mânie faţă de faptele antisovietice şi amorale ale cunoscutului profesor Pletniov, arestat la Moscova.

Şi atunci doctorul Umanski, care a venit în Kolîma cu scopul de a aduna zestre pentru fiicele sale, s-a ridicat şi a spus: „Eu nu cunosc opiniile politice ale profesorului Pletniov, nu am discutat cu el pe temele acestea. Dar am lucrat în clinica lui şi pot să vă asigur că toate aceste vorbe, cum că ar fi încercat să violeze o pacientă, sunt absolut nişte prostii. Şi asta o să vă spună oricine care-l ştie cât de cât pe profesorul Pletniov. Şi personal nu pot vota pentru asemenea acuzaţii de doi bani."

Şi aşa s-a pus capăt acumulării de bani pentru dota domnişoarelor Umanski. A doua zi după luarea aceasta de cuvânt, Iakov Mihailovici a fost arestat. El a primit, prin Comisia Specială, zece ani de lagăr conform articolului KRA (propagandă contrarevoluţionară). Şi-a ispăşit în totalitate pedeapsa şi a fost eliberat de foarte puţină vreme.

Spre finalul plimbării noastre, Iakov Mihailovici a început deodată să se certe cu mine, când a auzit că i-am numit pe foștii deținuți sclavi puși în libertate.

— Nu e un termen deloc potrivit! s-a întristat el. Sunt niște categorii absolut incomparabile. O să vă spun zeci de nume de sclavi eliberați care au ajuns mai târziu *persona grata*. Și, în orice caz, niciunul dintre ei nu era amenințat să ajungă din nou sclav. Dar noi? Păi fiecare dintre foștii deținuți este în același timp un viitor deținut. Ce părere aveți, Vasili Nikitici?

Kuprianov a zâmbit.

— Ce să spun eu, un pesimist, dacă optimistul nostru face asemenea prognoze! Hai să nu aprofundăm gâlceava terminologică. O să spun un singur lucru: pentru mine e clar că plimbarea noastră de astăzi fără escortă este unul dintre zâmbetele destinului, dăruit nouă în intervalul dintre două cicluri de închisoare. Părintele nostru drag nu-i va ierta niciodată pe cei care i-au făcut un asemenea rău...

— Mă predau, am spus eu, într-adevăr, sclav eliberat nu este cuvântul potrivit. Dar ce părere are consiliul științific dacă propun un alt cuvânt în circulație – „temporar fără escortă"?

— Asta e mai corect, încuviință bătrânul. Dar cu toate acestea, noi trebuie să trăim de parcă am crede serios în libertatea noastră. Altfel se va reduce la zero toată frumusețea acestor zile sau luni fără escortă.

— Dar uite, din acest punct de vedere, merită oare să riscați să-l aduceți pe băiat? a spus gânditor Kuprianov. Poate e mai bine să obțineți dumneavoastră permisiunea de a vă duce pe continent.

— Cine o lasă pe ea să se ducă acolo, o teroristă deținută de închisoare? Și cum îl va hrăni atunci pe Vasika ăsta? Aici uite ce funcție pedagogică a primit, acolo nici femeie de serviciu nu va fi angajată. Nu, trebuie neapărat să-l aducă pe Vasika aici.

Dumnezeu e milostiv, poate că va apuca să termine şcoala cât mama va fi fără escortă. Iar dacă nu, va creşte măcar un om cinstit, după ce va vedea cu ochii lui peisajul din Kolîma.

Cu ce solicitudine au primit ei durerile altuia! Ce buni au fost oamenii aceştia care au reuşit să se ridice deasupra a tot ce, s-ar părea, putea îndura un om!

Şi toţi au murit, au murit... Kuprianov s-a dus la Arhanghelsk, în 1948, iar în 1950 am aflat că a murit într-o etapă pe drumul spre Siberia Orientală, după a doua arestare. Umanski a fost pur şi simplu doborât de durere. „De ce nu eu? De ce nu eu?" repeta el tot timpul. „Doar el, Vasili Nikitici, mai avea încă 30 de ani de trăit până la acea vârstă care-i era scrisă omului de către Sfânta Scriptură. Un om aşa de învăţat! Putea să fie un al doilea Pasteur sau Wasserman. Şi a murit de dizenterie..."

De fapt, nici Iakov Mihalîci nu a mai dus-o mult după tânărul său prieten. Dar despre asta mai târziu...

Capitolul 6

Şi mânia boierului, şi iubirea boierului...[1]

Anul 1948 se îndrepta asupra Magadanului, strecurându-se implacabil, sumbru, prin negura ceţurilor îngheţate, prin furia ursuză a oamenilor.

O încărcătură nebunească de furie o purtau de această dată nu atât deţinuţii şi foştii deţinuţi, cât cei liberi. Reforma monetară din 1947, mă rog, mai mult decât pe alţi locuitori din alte colţuri ale ţării, i-a lovit pe ei, pe conchistadorii din Kolîma, pe milionarii sovietici simpli de aici. În stratul de sus al celor veniţi aici cu contract, aceşti milionari socialişti erau destul de mulţi. Dar chiar şi angajaţii liberi din pătura de mijloc, care trăiseră în Kolîma de câţiva ani, numărau în cecurile lor sute şi sute de mii.

Toţi aceşti oameni care se obişnuiseră să se simtă copiii preferaţi ai puterii sovietice, au fost năuciţi de lovitura care s-a prăvălit asupra lor. Cum! Să se poarte astfel cu ei, cu cei care au constituit zidul de apărare al regimului în acest ţinut populat de duşmanii poporului! Cu cei care au petrecut aici atâtea ierni geroase, privându-şi organismul de vitamine!

Pentru mulţi, reforma aceasta a devenit începutul crahului acelei lumi iluzorii în care trăiseră şi care li se păruse aşa

[1] Din comedia *Prea multă minte strică* de A.S. Griboedov (n. tr.).

de ireproşabil organizată. Am reţinut discuţiile cu fostul comandant al plutonului de pază din Taskan. Am întâlnit această „cunoştinţă" pe stradă, când mă duceam la serviciu, şi m-a reţinut multă vreme, pentru a primi asupra mea explozia cuvintelor care-l chinuiau. O, şi ce uimitoare erau aceste cuvinte! Vocea comandantului şuiera, clocotea, se sufoca.

— Şi se spune că este dreptate! Şapte ani m-am chinuit aici ca un blestemat! Mi-am riscat viaţa... Muierea mea şi-a lăsat copiii în voia sorţii, s-a dus şi ea la lucru, a făcut procentele astea. Şi acum... Înţelegi, tocmai ne aranjasem să mergem pe continent şi am fost daţi afară de la Dalstroi. Ei, ne gândeam şi noi să ne cumpărăm o casă în Poltavşcina, tot felul de lucruri... Să mergem şi noi prin staţiuni... Şi uite! Mai cumperi acum pe dracu' ghem...

Am aplicat cu plăcere asupra acestui interlocutor aşa de neobişnuit activitatea educativă de masă. Chipurile, e război şi toate astea... Inflaţie... însănătoşirea economiei...

Ei, ia lasă astea! Ce bine vorbiţi voi, jerpeliţii, despre economie! Nu aveţi ce pierde... Şi sunteţi şi nişte oameni crunţi. Nu v-a părut rău nici de bani, dar nici de copiii voştri, aţi făcut-o pe duşmanii...

Şi deodată s-a întrerupt, s-a uitat fix la mine, a dat din mână şi a pufnit:

— Dar poate că a minţit şi în privinţa voastră! Dracu' mai înţelege ceva!

Starea de spirit a celor liberi mai era distrusă şi de faptul că apăruseră noi etape de deţinuţi care primiseră pedepse noi tocmai pentru maşinaţiuni legate de reformă. Au primit articolul „contrarevoluţie economică" şi ei, în felul acesta, au intrat din nou în categoria duşmanilor poporului. Au existat cazuri şi dintre locuitorii Magadanului.

Se şoptea cu nelinişte prin colţuri, transmiţându-se detalii senzaţionale ale unor operaţiuni financiare de calibru diferit. Esenţa maşinaţiunilor era pentru mine total de neînţeles: cineva a prevenit pe altcineva, cineva a vândut cuiva, cineva şi-a scos banii de pe cec înainte de vreme, sau, dimpotrivă, i-a pus la timp la cec. Dar în toate cazurile deznodământul era standard: zece, uneori opt ani de detenţie pentru contrarevoluţie economică.

Iulika se bucura ca un copil că nu am suferit deloc în urma reformei monetare. Nicio grivnă!

— De mine e bine, sunt orfană! făcea ea glume şi spunea: Nu, totuşi am intuiţie... Parcă mi-a şoptit o voce interioară: cumpără al doilea pat pliant!

Am făcut această cheltuială capitală având în vedere apropiata venire a lui Vasika. Dar deocamdată totul rămăsese în limitele unor iluzii fără temei, pentru că, spre începutul anului 1948, primisem de la secţia de cadre de la Dalstroi deja opt – OPT! – refuzuri pentru eliberarea permisului de Magadan pentru fiul meu.

Toată terminologia depunerii „permanente" de cereri o aveam elaborată cu mare precizie. Ieşeam din camera unde mi se comunicase „Vi s-a refuzat" şi imediat intram în camera învecinată, unde depuneam o nouă cerere, pregătită dinainte. Noile cereri erau primite mecanic şi fără nicio problemă. De fiecare dată mi se spunea: „Veniţi după răspuns în data cutare." Şi după aceasta, disperarea ceda iar locul unor speranţe înşelătoare.

Da, încă mai speram să mă întâlnesc cu Vasia. Pentru că primeam scrisori de la el. Zgârcite, rare, dar primeam. Şi el îşi manifesta în ele interesul faţă de apropiata lui călătorie îndepărtată, prima din viaţa lui.

Dar gândul la Anton şi la soarta lui mă trezea în toiul nopţii cu o lovitură în inimă, mă acoperea de o sudoare rece, îmi acoperea ochii cu o negură tulbure.

După săculeţul cu nuci de cedru au urmat luni întregi fără nicio veste, fără niciun semn de viaţă. Cheltuiam o energie nebunească. Le scriam tuturor cunoscuţilor care, după ce ieşiseră din lagăr, locuiau în zona Iagodnoe şi Şturmovoi. Şi uite, chiar înainte de Anul Nou, a venit un răspuns, mai rău decât ăsta nici nu puteai găsi altceva. Una dintre cunoştinţele mele de la Elghen a aflat tot şi mi-a spus că Anton nu mai este de multă vreme la Şturmovoi. Fusese trimis în etapă şi în nişte condiţii destul de ciudate. În condiţii de mare secret. Fără niciun fel de încălcare a regimului în ceea ce-l priveşte. Fusese trimis singur, cu o escortă specială. Se pare că solicitarea venea de undeva, de sus.

În nopţile albe, treceau pe lângă mine tablouri din anii recenţi ai războiului. Nişte deţinuţi germani (cetăţeni germani) fuseseră trimişi tot aşa, în etape secrete, pentru a nu se mai întoarce niciodată. E adevărat, acum s-a terminat războiul. Dar cine poate garanta pentru şefii din Kolîma! Vedeam scene de bătăi, interogatorii, execuţii. Îmi apărea în minte închisoarea „Serpantinka" din taiga, despre care nimeni nu ştia nimic, pentru că niciun om nu se întorsese de acolo.

Cel mai rău era să fii conştient de propria neputinţă. Nici nu puteam să fac măcar o solicitare oficială de a afla care este soarta lui. Doar nu sunt rudă cu el. După ce m-am mai gândit puţin, am scris în Kazahstan uneia dintre cele patru surori ale lui, care se aflau acolo în exil. Am rugat-o să facă o solicitare în numele rudelor. Ei au scris. Nu li s-a răspuns.

Între timp, la serviciul meu aveau loc de asemenea schimbări. La scurtă vreme de la întoarcerea noastră de la „Severnîi Artek", unde am primit o Diplomă de onoare, am fost chemată la şefa instituţiilor pentru copii, doctoriţa Gorbatova.

— Aveți de toate: studii, dragoste de muncă, atașament față de copii. Dar...

Mi s-a strâns inima. Sensul acestui DAR era clar. Probabil secția de cadre o va zbura pentru că ține o teroristă deținută de închisoare pe „frontul ideologic". Și acum femeia aceasta bună caută cuvinte pentru a atenua lovitura. Doamne Dumnezeule, ce-o să-i trimit lui Vasika?

— Nu, nu, nimeni nu vă dă afară, a exclamat Gorbatova citind pe fața mea toate acestea, pur și simplu vreau să iau niște măsuri pentru a vă consolida poziția...

Reieșea că în grădinița noastră se eliberează un loc de lucrător muzical. Directoarea noastră, care ținea în cumul și orele de muzică, pleca la Grădinița nr. 1. În felul acesta, mi se oferea o posibilitate minunată.

— Mi s-a spus că interpretați foarte bine.

— Destul de bine. Am învățat demult, în copilărie.

— Nu-i nimic. O să mai exersați și o să recuperați. Dar, înțelegeți...

Și atunci Gorbatova a început să vorbească așa de deschis, de parcă ea nu era șef, ci tot o deținută teroristă.

— În viitorul apropiat, de la liceul pedagogic pentru preșcolari din Krasnoiarsk o să vină câteva absolvente educatoare. Atunci îmi va fi aproape imposibil să vă păstrez în continuare. Dar ca pianistă... Printre ele nu e nicio pianistă. Aceasta este o calificare suplimentară, de protecție pentru dumneavoastră. Mai mult, cuvântul „pianistă" sună cumva neutru. E mai departe de ideologie... Ei, ce spuneți, sunteți de acord? Salariul e același.

Considerațiile acestea nu puteau stârni nicio obiecție. Am fost de acord, călcându-mi pe inimă. Aici nu e Taskanul din taiga, unde era suficient să alegi *Cântecele preșcolarilor*. Aici va trebui să facem serbări cu un public mare, să cântăm marșuri în ritm rapid. Într-un cuvânt, trebuia să-mi recuperez tehnica pierdută.

Am trimis o telegramă la Rîbinsk, unde, după război, locuia mama, rămasă în locul în care fusese evacuată din Leningrad. Sărmana, tot se gândea că poate o să-mi permită să mă duc la Rîbinsk... Acum am rugat-o să-mi trimită nişte note, nu prea sperând că va putea să cumpere de la Rîbinsk ceea ce îmi trebuia. Dar a venit un pachet şi am descoperit în el cu uimire vechile mele note de copil. Cum de-i trecuse prin minte să le păstreze, să le scoată din cele două mari incendii, din casa ei şi a mea? Dar faptul e fapt: ţineam în mână propriul meu Hanon[1], deasupra căruia suferisem aşa de mult când aveam opt ani. Paginile îngălbenite, lipite, erau pline de notele rapide ale profesoarei şi mi-am adus aminte de mâna ei mare care făcea cercuri liliachii în jurul notelor la care falsasem. Pe o pagină scria cu nişte litere strâmbe, de copil: „Nu ştiu să iau octava. Nu mă ajută mâinile!" Şi „ştiu" scris după moda veche.

Hanon! M-am uitat la el cu o părere de rău profundă. Doar în el se concentrau atunci pentru mine toate forţele lumii vechi. Tocmai acest caiet l-am aruncat departe, când am făcut cerere să intru în comsomol şi când le-am spus părinţilor că acum am griji mai importante. N-are decât să studieze Hanon o fată a burgheziei mondiale!

Oare mă gândeam eu pe atunci că va veni o zi când Hanon cel respins va veni în Nordul Extrem să mă salveze de la a fi dată afară de la serviciu, să mă salveze de orice faptă rea? Iartă-mă, Hanon! Şi să mă iertaţi şi voi, Czerny[2] şi Clementi[3]!

---

[1] Charles-Louis Hanon (1819-1900), compozitor şi profesor francez. Cunoscut pentru lucrarea sa *Pianistul virtuoz în 60 de exerciţii*, care face parte din metoda-standard de predare a profesorilor de pian de pretutindeni (n. red.).

[2] Carl Czerny(1791-1857), compozitor, pianist, muzicolog, teoretician al muzicii şi profesor austriac (n. red.).

[3] Muzio Clementi (1752-1832), pianist, dirijor, compozitor, muzicolog şi profesor de muzică italian (n. red.).

M-am apucat cu sârguință de treabă, stând ore întregi la pianina dezacordată de la grădiniță. Nu era deloc simplu să redau flexibilitatea unor degete de tăietor de lemne și spărgător de piatră de ieri. Dacă ar vedea mama cât de silitoare sunt, cum nu mă mai ridic de lângă intrument! Câte supărări i-a adus ei cândva muzica mea! Acum, de acest caiet de care mă săturasem în copilărie, depindea viața mea viitoare, soarta lui Vasia... Și eu mă străduiam. Și m-au ajutat însemnările profesoarei moarte de mult.

Gorbatova avusese dreptate: pentru secția de cadre, cuvântul „pianistă" suna mai neutru decât „educatoare". Dar ea greșise, crezând că o muziciană de la grădiniță poate sta departe de „frontul ideologic". Dimpotrivă. Tocmai un lucrător muzical trebuia să fie și autorul scenariilor și regizorul tuturor spectacolelor de sărbătoare. Și spectacolele acestea erau chiar principala marfă de expoziție. Ele erau arătate conducerii. Erau făcute de vreo șapte ori pe an, la toate sărbătorile mari și împărătești. După succesul sau eșecul serbărilor era apreciat lucrul cu copiii. Așa că și în noua mea funcție de metodistă a cabinetului metodic preșcolar eram urmărită cu vigilență pas cu pas.

Debutul meu trebuia să fie serbarea bradului, serbarea de An Nou 1948. Tocmai în aceste zile negre în care fusesem pusă în cele din urmă la pământ de lupta pentru sosirea lui Vasika, când stătea mereu în fața ochilor mei chipul lui Anton, chinuit, poate chiar omorât; tocmai atunci eu trebuia să fiu inventivă, să fac un scenariu cum nu mai fusese în Magadan, strălucitor, vesel, plin de beteală. Și nu numai să creez un scenariu, dar și să antrenez veselia copiilor, a educatorilor. Și, lucrul cel mai important – ce să ne mai ascundem? – să-i îmbunăm pe șefii care vor veni să-l privească.

Să las tot, să mă duc în atelierul salvator de recondiționare? Dar acolo o să câștig de două ori mai puțin. Și dacă, între timp,

mi se permite să-l chem pe Vasia? Păi eu nu voi avea nici bani de bilet pentru el... Deci trebuie să fac totul pentru a plăcea, pentru a nu mă da afară dintr-un serviciu avantajos...

Serbarea bradului a avut mare succes. Şi nici nu era greu. La urma urmei, spectacolul în sine conţinea numai nişte reprezentaţii destul de oficiale care se repetau monoton de la un an la altul. Metodiştilor le-a plăcut dramatizarea basmului. Aceasta dădea o experienţă preţioasă lucrului în cabinetul de metodică. Părinţii râdeau în hohote împreună cu copiii. Gorbatova chiar mi-a strâns mâna şi a spus tare, ca să audă şi şeful de cadre, Puduşkin: „O asemenea serbare nu a mai existat niciodată în grădiniţele noastre." Până şi şeful administraţiei sanitare, Şcerbakov, a zâmbit şi a dat din cap spre mine.

O, josnicie! Oare eu sunt asta? Şi oare nu era mai bine, la urma urmelor, în închisoare şi în lagăr? Acolo nu trebuia să fur zâmbetele şefilor. Acolo primeai raţia gratis. Da, dar cât timp eu am mâncat raţiile astea gratis, a pierit Alioşa. Şi acum trebuia să-l salvez pe Vasia. Nu, desigur, nu cu orice preţ... Nu cu orice preţ... Doar nu am făcut nimic josnic. M-am prefăcut doar că sunt veselă, am răspuns doar amabil la zâmbetul lui Şcerbakov... Asemenea silogisme mă chinuiau zi şi noapte şi cel mai rău era că Iulia nu avea de ce să cârtească în privinţa asta. Ea se mândrea cu succesele mele, restul îl considera „reflecţii intelectuale".

...Era o lună ianuarie sumbră la Magadan. E adevărat, aici temperatura nu ajungea la -50, aşa cum se întâmpla adesea la Taskan sau la Elghen. Dar cele 30-35 de grade de la Magadan se suportau mai greu decât cele -50 din taiga. Vântul înţepător dinspre mare, aerul îngheţat şi un fel de sufocare specifică aici, în Magadan, îi chinuiau pe oameni.

În fiecare dimineață, îmi venea să mor. În principal și pentru a uita de tot. Și dorința aceasta pătimașă de a uita de tot era înfrântă în fiecare dimineață. Era înfrântă tocmai de memorie, care-mi strecura un singur cuvânt: Vasika. Doar trebuia să-l primesc aici. Iar dacă nu voi reuși asta, trebuie să-i trimit lunar bani pentru a putea trăi, pentru școală.

Într-una din aceste zile, când, de disperare, voiam să urlu ca lupii, dar eram nevoită să-i acompaniez pe copiii care învățau cântecul „Stalin – el e cu noi pretutindeni și totdeauna, el e steaua noastră călăuzitoare", ușa de la camera de muzică s-a deschis, mai bine zis, s-a întredeschis puțin.

— Sunteți chemată... De acasă...

Iulia era la ușă. Pe fața ei se citea ceva neobișnuit – neliniște, uimire, bucurie, minune, cutremur, nu știu ce. Mi-a strâns mâna și a șoptit:

— Spune că te-ai îmbolnăvit pe neașteptate. Sau minte ceva acolo... Dar să spui că vii acasă! Imediat! El are la dispoziție numai o oră.

— Cine?

— Anton Walter. Se află în camera noastră.

Nu mai țin minte cum am alergat cu vântul în față. Îmi amintesc numai că Iulia a spus: „Trage-ți sufletul, că o să mori! Cum o să mai pot apărea eu în fața lui?"

El stătea chiar în prag, trăgând cu urechea la mișcarea de pe coridor. Imediat mi-a auzit pașii și a deschis larg ușa. Și i-am căzut direct în brațe.

Pe stradă nu l-aș fi recunoscut imediat. Semăna acum cu oricare dintre muribunzii noștri din Taskan. Pur și simplu e incredibil cât de mult a putut să slăbească în mai puțin de un an. Nu știu de ce, șchiopăta și avea piciorul bandajat. Umbre negre se vedeau sub ochi. Ridurile de pe obraz i se adânciseră,

ca la un bătrân. Dar era el. Viu. Chiar dacă mai mult mort decât viu. Tot timpul îmi atingea mâna, parcă încerca să se convingă că eu, nu el, am înviat din morți.

Acum am auzit răspunsurile la întrebările mele nocturne: Unde? Cum? De ce?

La Șturmovoi totul a mers la început cât de cât bine. Pâine suficientă, comportarea șefilor, deși rece, era politicoasă. Până când a apărut un nou ofițer cu paza și regimul. El imediat a început să-l urască pe doctor din multe motive. Și pentru maniera de a vorbi liber cu șefii, și pentru că medicul deținut apucase să-l vadă odată pe șeful de regim nu în uniformă, ci când el fusese cuprins de slăbiciune, după ce luase la bord niște alcool pur. Și pentru că, la drept vorbind, e un nemțotei, un fritz căpos, și mai și rânjește, dușmanul...

Încet, încet a început să-l persecute pe medic. I-a interzis să scrie și să primească scrisori. Dar ea ce rudă vă este, Ghinzburg asta? E ceva suspect... Dar uite, cum o să vă eliberați, o să-i scrieți...

Uite așa a intrat doctorul în mânia boierului.

Iar între timp, în orașul-capitală Magadan, acțiunea se desfășura în sens invers: doctorul intrase în mod clar în mila boierului. Treaba era că șeful Dalstroi, generalul Nikișov, se îmbolnăvise grav de ficat. Avea crize groaznice și generalul se mânia pe medici. Nu sunt în stare de nimic... Și odată unul dintre curteni i-a șoptit că uite, la Moscova, în asemenea condiții, folosesc de minune homeopații.

— Și oare noi nu avem printre deținuți vreun homeopat?

— Ne-am adus aminte! Avem unul! Numai că e neamț!

— Ei, foarte bine că e neamț! Ei sunt pricepuți la știință. Unde e?

— La Șturmovoi, în regim sever.

— Să fie chemat la Magadan!

Și, într-o bună zi, la Șturmovoi s-a primit un ordin: să fie trimis în etapă deținutul Walter Anton Iakovlevici la Magadan. Ordinul a căzut pe terenul mâniei de mult clocotitoare a boierului și de aceea a fost interpretat ca o represiune împotriva odiosului neamț. Ofițerul cu regimul nu se îndoia că Walter e dus la anchetă și la judecată. Dar pentru că neamțul avea deja două pedepse de lagăr în completare la prima, principală, atunci ce-i mai rămâne, drăguțul de el? „Serpantinka" și împușcarea! Sau direct împușcarea, fără să mai fie trimis. Cel mai puțin îi trecea prin minte șefului de regim că nemțoteiul era de folos chiar CELUI MARE. Și l-a trimis pe Walter așa cum se cuvine, adică pe etape. Ca un făcut, în ordinul din Magadan nu fusese trecut cuvântul URGENT. Așa că Anton a fost dus fără nicio grabă, patru luni. L-au tot plimbat prin închisori neîncălzite din taiga, l-au aruncat în celule pline de bandiți groaznici. A fost dus pe jos prin taiga. Aproape că nu i-au dat de mâncare. Ca răspuns la plângeri, rânjeau. Cu cei condamnați la moarte nu te porți cu mănuși.

— Și într-adevăr, eram un condamnat la moarte. În ciuda faptului că aveau sau nu intenția să mă împuște. Orice student din anul patru putea să pună diagnosticul. Mai ales că se deschisese rana trofică de la picior.

Deci era o rană. Iar eu credeam că și-a rupt piciorul... De câte ori îmi spusese în Taskan, când descoperea asemenea răni pe picioarele muribunzilor: „Începutul sfârșitului. Dezagregarea proteinelor."

— Nu te speria. Ar fi fost chiar sfârșitul dacă generalul Nikișov nu ar fi suferit de ficat. Dar acum are nevoie de mine. Mi se dă de mâncare. Rana se închide din nou.

(Atunci avusese dreptate. Mulți ani după aceea, în locul rănii căscate se vedea numai o vânătaie mică, ce nu-i trecea. Abia în 1960, după efort sufletesc și un cutremur fizic legat

de reabilitarea și întoarcerea pe continent, după nu știu ce legi misterioase ale naturii, rana aceasta trofică s-a deschis din nou și a început să se mărească pe piciorul lui Anton. Ca un stigmat cu care plecaseră din viață atâția deținuți din Kolîma. Cu doi ani înainte de a muri, la sfârșitul lui decembrie 1959, când se afla la institutul de terapie de la Moscova, Anton spunea cu un zâmbet amar: „Prizonierii de la Auschwitz și Dachau sunt recunoscuți după numerele arse pe mână. Cei din Kolîma pot fi recunoscuți după ștampila asta tatuată de foame.")

Dar atunci era încă departe de ultima lovitură. Și noi ne zbăteam ca niște păsări, între geam și ferestruica întredeschisă, între frica de a te sufoca și speranța de a reuși să-ți iei zborul. Acum existau multe temeiuri pentru speranță: suntem din nou în același loc, el va primi din nou permis pentru a circula fără escortă.

Anton a fost instalat la 4 kilometri de oraș, în așa-numitul „punct de corespondență". A primit dispoziție să lucreze în spitalul liber, așa că avea șanse să se întremeze repede.

Prima lui apariție la generalul Nikișov a fost legată de un moment neplăcut. Pregătindu-l pe medic pentru o vizită așa de importantă, funcționarii care au primit misiunea au adus pentru el în lagăr, la punctul de corespondență, un costum, o cămașă cu cravată, ghete adevărate. Anton, chinuit de etapă, a fost cuprins de furie. În mod categoric nu va pune costumul ăsta. Dar de ce? Păi pentru că el nu se potrivește nici cu înfățișarea generală, nici cu poziția lui socială. Dar nu se poate să apară în fața generalului în cârpele astea rupte. Și de ce nu? El poate să meargă îmbrăcat astfel... A, așa? Poate că refuză să-l trateze pe general? Nu, a trata pe oricine cere ajutorul este datoria sfântă a unui medic. Dar el nu vrea să ia parte la această mascaradă. Las' să vadă și generalul cum arată un medic deținut după ce a umblat patru luni prin izolatoarele din taiga.

Intermediarii au plecat, propunându-i doctorului să se mai gândească până mâine. Iulika, încă de la prima vedere căzând pradă farmecului lui Anton şi îndrăgindu-l, a încercat în tot felul să-l convingă „să nu se încăpăţâneze din cauza unor fleacuri", „să nu ridice acest costum stupid la nivelul principiilor". Eu tăceam. În primul rând, ştiam că e inutil să vorbesc, în al doilea rând, în sinea mea încă mai eram chinuită de propriile mele zâmbete de la serbarea bradului. Tăceam, deşi muream de frică: nu cumva să-l arunce undeva mai departe de Şturmovoi.

Dar totul a fost bine. Au căzut la înţelegere pentru nişte haine de lagăr de prima categorie, în care a şi fost prezentat medicul a doua zi. În anticameră, aceiaşi intermediari l-au pus să poarte un halat alb. De sub el se vedeau ghetele de lagăr şi pantalonii din piele de drac.

De fapt, generalul, care era tare chinuit de boală, nu acordase nicio atenţie înfăţişării medicului. Totuşi a ordonat să se trimită imediat la Moscova reţetele lui, la o farmacie homeopatică, cu un avion special.

A început o viaţă nouă. Nu mai era un deşert plin de disperare, dar fiecare zi concretă aducea o nelinişte imposibil de evitat. Dacă Anton întârzia măcar puţin cu vizita lui la noi (şi venea numai pentru a confirma că e viu, şi se ducea din nou în lagăr, mergând pe jos kilometri până la punctul de corespondenţă), pur şi simplu muream sub povara propriei imaginaţii. Şi nu numai a imaginaţiei! Aşa de multe lucruri i se puteau întâmpla foarte real. Cele mai frecvente variante de necazuri: oare nu a fost trimis într-o altă etapă? Oare nu a căzut din întâmplare şi nu o fi îngheţat pe şosea? Oare nu l-a omorât vreun borfaş căruia medicul nu i-a dat scutire de la muncă?

Cel mai mult mă chinuia nu doar că nu pot să-l ajut, dar că nici nu voi afla nimic precis. Pur şi simplu într-o seară groaznică nu va veni, va dispărea, se va evapora în aer, ca şi cum n-ar

fi fost... Așa că, uite, împietream de groază până în momentul în care se auzeau în fine în ușă cele trei bătăi convenționale. A venit! E viu! Azi e viu și a venit. Iar până mâine încă e mult...

Anton a fost nevoit să meargă zilnic cel puțin 10 kilometri: de la punctul de corespondență până la spitalul liber, de la spital la noi, iar noaptea din nou la punctul de corespondență. Dar, oricât de ciudat ar părea, tocmai mișcarea zilnică și tensiunea lucrului au fost cele care l-au scos din starea de muribund. Atunci încă nu împlinise 50 de ani, iar voința de a trăi era uriașă. Primul semn că lucrurile mergeau spre bine au fost povestirile lui imitative și anecdotele. Din camera noastră acum seara se auzeau hohote, așa cum se întâmpla la Taskan. Noile personaje din anturajul lui Anton apăreau vii în fața noastră din povestirile lui. Sfântul mucenic se transforma vizibil într-un sfânt vesel.

Slavă Domnului, se părea că Nikișov se simțea mai bine în urma remediilor homeopate și a ordonat să-l lase pe neamț la Magadan, ca, în caz de nevoie, să fie la îndemână.

— Păi tu înțelegi ce dar din ceruri este ăsta, că putem să ne vedem din nou în fiecare zi? repeta întruna Anton. Ei, ce șanse erau să ne întâlnim din nou? Minime! Și deodată... s-a întâmplat. Și uite, o să vezi. Și Vasia va fi în curând cu noi. Numai că trebuie acționat mai energic.

Cât de energic? Primisem deja NOUĂ refuzuri și am făcut și a zecea cerere. Toți ai noștri mă sfătuiseră că, dacă va fi respinsă și a zecea, să mă duc în audiență la Gridasova. Se povesteau tot felul de lucruri despre ea. Se transmitea de la unul la altul, de exemplu, povestea Irei Muhina, balerină din etapa noastră. Ira asta o fermecase cumva pe atotputernica Gridasova, că îi obținuse un buletin curat, o îmbrăcase din cap până-n picioare în haine de-ale sale și o trimisese pe banii ei pe continent. Dar

erau şi alte zvonuri despre Gridasova. Se spunea că dacă nu simpatizează pe cineva, acea persoană nu mai are zile.

În martie, am ajuns în fine în audienţă la colonelul Franko de la secţia de cadre a Dalstroi. Cerusem audienţă de mai multe ori, dar tot timpul apărea câte ceva: când pleca, când era bolnav, când nu primea în audienţă. Dar uite, în fine, mă aflu în faţa biroului uriaş, lăcuit, la care stă un militar foarte brav, plin de decoraţii. Nu-mi spune să mă aşez, iar cât timp îmi prezint esenţa cazului, el se încruntă şi ciocăneşte nerăbdător cu stiloul în birou:

— Aţi fost refuzată în deplină concordanţă cu regulile ce există în acest sens...

— Dar vă rog să înţelegeţi, băiatul nu are unde să trăiască! Doar trebuie să meargă la şcoală...

— Eu nu pot să intru în chestiunile dumneavoastră familiale.

— Nu sunt chestiuni familiale, este un caz social. Prin tribunal nu sunt decăzută din drepturile de mamă. Fiul meu cel mare a murit de foame la Leningrad. Prin ce lege mă condamnaţi la despărţire veşnică de ultimul meu fiu?

Referirea la drepturi şi legi îl scoate pe colonel din sărite. Asupra mea se revarsă mânia boierului. Gâtul colonelului se înroşeşte încet sub gulerul tare şi roşeaţa i se ridică treptat şi în obraji.

— Drepturile dumneavoastră sunt extrem de limitate. Aţi uitat că sunteţi privată de drepturi pe o durată de cinci ani?

— Privarea aceasta se referă la drepturile electorale. Dar nu la acela de a fi mamă pentru fiul meu.

— Nu intenţionez să polemizez cu dumneavoastră. Discuţia s-a încheiat.

Cuvintele acestea sunt rostite cu o voce deja enervată, şuierătoare, de gânsac.

Dar și eu sunt enervată. Și am ajuns într-o stare de nervi în care omul nu mai răspunde pentru faptele sale.

După ce am ieșit în fugă din secția de cadre a Dalstroi, traversez strada chiar prin fața unui camion și năvălesc pe ușa deschisă a unei alte instituții, direcția Maglag. Din punct de vedere formal, Maglag nu mai dispune de mine, sunt o persoană liberă. Dar tocmai acolo se află tovarășa Gridasova, comandanta Maglag, ultima mea speranță, acea instanță supremă care mi-l poate reda pe Vasika.

Fără să bag în seamă coada șerpuitoare de lângă ușă, am năvălit în „hol" – cămăruța secretarului personal al Gridasovei. Nu știu de ce, nimeni dintre cei care așteptau la rând nu mi-a spus niciun cuvânt. Oare arătam chiar ca o nebună, încât nimeni nu îndrăznea să mă oprească? Sau pur și simplu nu au apucat, pentru că am zburat ca vântul pe lângă ei?

Numai când m-am năpustit cu curaj chiar pe lângă tăblița neagră-aurie pe care scria „Comandantul Maglag", secretara, șocată de comportamentul meu ieșit din comun, și-a venit în fire și a început să-și apere cu pieptul fortăreața.

— Ați înnebunit! Oamenii așteaptă cu lunile audiența... Plecați imediat!

Inima îmi bătea ca un pendul. În fața ochilor aveam o ceață. Nu mai distingeam chipul secretarei. Am observat numai părul vopsit într-un cărămiziu intens ce se ridica precum un nimb de foc deasupra frunții înguste. Se pare că era mai înaltă și mai grasă decât mine. Dar m-am împins brutal în ea și am îndepărtat-o din fața ușii. Din cauza acțiunilor mele neașteptate și îndrăznețe, se vede că se pierduse complet. Și eu am pătruns, am pătruns totuși, cu strigăte și hohote de plâns, în cabinetul reginei din Kolîma.

Mai târziu am înțeles cât am riscat. Dar regina, în opinia generală, știa nu numai să ierte, dar și să pedepsească. Totul

depindea de momentul, de starea de spirit, de ceea ce-i spusese în dimineața aceea oglinda ei de taină. Este ea oare cea mai frumoasă, mai rumenă și mai bălaie din lume?

Ce am rostit eu printre hohotele de plâns, ce cuvinte mi-au ieșit în fața privirii uimite a reginei? Nu mai țin minte exact. Dar, în orice caz, nu despre drepturi și legi... Instinctiv mi-am dat seama că motivul acesta nu are asemenea impact pentru regină cât a avut pentru colonelul Franko. E ciudat, sigur că în acel moment eram într-o stare de nervi accentuată, dar undeva, în subconștient, funcționa în sinea mea conștiința. Chiar conștient am selectat acele cuvinte care puteau avea influență asupra iubitoarei de filme sentimentale, fosta gardiană Șurocika Gridasova. Am invocat tocmai acele banalități puternice care puteau să-i atingă inima. Despre lacrimile unei mame... Despre faptul că nimeni nu are nevoie de un copil străin... Și despre faptul că orfanul o poate lua pe căi greșite...

Fețișoara ei frumușică, fără urmă de gânduri, căpăta o expresie din ce în ce mai emoționată și, în fine, o voce delicată m-a întrerupt. Ea suna, nu, mai bine zis susura, chiar deasupra capului meu:

— Liniștiți-vă, draga mea! Băiatul dumneavoastră va fi aici...

Apoi a început o adevărată fantasmagorie. Ea a apăsat pe un buton și i-a ordonat secretarei care a intrat să ia o hârtie și să scrie. Nu a băgat deloc în seamă lamentațiile secretarei referitoare la curajul meu fără seamăn. Textul pe care îl dicta era adresat aceluiași Franko. Membru al Consiliului Orășenesc din Magadan, Aleksandra Romanovna Gridasova, se adresa secției de cadre a Dalstroi cu rugămintea de a se implica în chemarea de la Kazan a elevului de școală medie Aksionov Vasili Pavlovici.

— Mi-e frică să mă duc la Franko. Tocmai m-a dat afară.

— Păi acum o să vorbească cu dumneavoastră cu totul altfel. Nu vă fie frică, draga mea. Nu-mi mulțumiți, draga mea! Și eu sunt femeie... Înțeleg inima unei mame...

Acest „draga mea", pe care l-a rostit de câteva ori, o făcea să semene foarte tare cu o moșiereasă bună, care discuta cu o țărancă iobagă.

Peste 15 minute mă aflam din nou, nu, acum nu mai stăteam în picioare, ci pe scaun în fața ochilor luminoși ai colonelului Franko și observam seria de schimbări miraculoase de pe chipul lui frumos când citea hârtia din partea membrului Consiliului Orășenesc din Magadan, A.R. Gridasova. În paralel cu schimbările chipului, se desfășura și gama cromatică a cuvintelor lui.

— Cum, din nou dumneavoastră? Doar v-am spus că... O hârtie? Ce hârtie mai e și asta? Hm... Și de ce stați în picioare? Luați loc! Hm... hm... De la Kazan? Știu Kazanul. E un oraș mare. Universitar. Deci numele soțului dumneavoastră e Aksionov? Parcă am auzit de el în anii '30. Trăiește? Nu știți? Hm... Ei, cum să nu! Școala medie de aici e bună. O să învețe băiatul...

După niște cuvinte așa de plăcute, colonelul și-a luat stiloul și a scris clar într-o parte, într-un colț al hârtiei Gridasovei: „Să se ducă la îndeplinire!"

Seara, când Anton a venit de la spital, i-am prezentat lui și Iuliei, imitând, cum s-au desfășurat lucrurile. Iar noaptea multă vreme nu am putut să adorm, holbând ochii în întuneric și mi se părea că văd în el cum tremură și se leagănă balanța vieții mele. Într-un taler e mânia boierului, în celălalt, iubirea boierului. Așa de capricioasă, cu toane, așa de sensibilă, gata să se stingă în orice clipă...

(Probabil am fost – și am rămas – un om inconsecvent. Dar după ce mi-am dat seama de caracterul umilitor, de iubirea această insuportabilă a boierului, totuși am simțit atunci și simt până acum sentimentul sincer de recunoștință față de această regină pentru o oră. E adevărat, sentimentalismul nu este pericolul cel mai mare al timpului nostru, și bine că Șurocika aceasta măreață a fost în stare, dacă nu de niște sentimente bune autentice, măcar de sensibilitate.

În viitor, soarta ei a fost foarte crudă. După ce a căzut din grațiile generalului Nikișov, după ce au fost descoperite relațiile Aleksandrei Romanovna cu altul, ea s-a trezit la Moscova cu doi sau trei copii în brațe și cu un soț bețiv. În favoarea ei este faptul că în perioada conducerii sale autocrate din Kolîma nu și-a însușit bani necuveniți. Și în anii 1960, telefonul ei suna adesea în apartamentele celor reabilitați, care fuseseră cândva subiecții îndurării sale. Aleksandra Romanovna cerea împrumut 20 de ruble până la salariul soțului. Și niciunul dintre cei reabilitați nu o refuza.)

Capitolul 7

„Nu plânge în prezența lor...”

După rezoluția magică a colonelului Franko, dosarul legat de sosirea lui Vasika a ajuns la alte foruri. Acolo unde procentajul foștilor deținuți era de zero unități și câteva zecimi. În forurile acestea era totul aranjat pentru chemarea oamenilor doriți și necesari pentru Kolîma oficială. Așa că acum lucrurile au mers mult mai repede.

Și când Direcția de miliție din Kazan i-a înmânat la modul cel mai amabil cu putință lui Vasika documentele clasa întâi pentru plecarea într-o zonă misterioasă, interzisă a țării, în familia Aksionovilor oamenii au început să se tulbure, să facă tot felul de supoziții. Este imposibil ca asemenea hârtii elegante să fi fost obținute de o muzicantă fără drepturi de la casa de copii. Ei mi-au trimis o scrisoare confuză în care, pe de o parte, mă felicitau pentru că „am ieșit din nou în lume”, iar, pe de alta, încercau să bată în retragere în legătură cu venirea lui Vasia. Oamenii erau buni, în zece ani se atașaseră de băiat. Și deși în ultimii doi ani el le scosese sufletul cu comportarea lui neascultătoare și chiar ei ceruseră să-l iau la mine, acum, când lucrurile intraseră în linie dreaptă, le era frică să-l lase să plece la un drum așa de lung. „Las’ să termine măcar școala aici”, scriau ei.

Un nou obstacol dintr-o direcție neașteptată. Asta mai lipsea ca acum, după toate chinurile cu permisul, să fie pusă în

pericol întâlnirea mea cu Vasia! Dar neliniștea mea era neîntemeiată. Aliatul meu s-a dovedit a fi chiar Vasika. Pentru prima oară în cei 12 ani de despărțire, am început să primesc de la el scrisori în care se contura personalitatea fiului meu pe care nu-l cunoșteam. În locul fostelor bilețele scurte: „Cum o duci? Noi suntem bine. Cum e vremea la voi? La noi e bine" ș.a.m.d., au început să vină confirmări insistente că a primit permisul, va veni neapărat. Și nu e așa că din Kolîma mai e numai o aruncătură de băț până în Alaska? Și nu e așa că în Kolîma sunt triburi înrudite cu irochezii?

Reciteam aceste foi de hârtie acoperite cu scrisul neformat al adolescentului și-mi imaginam ca aievea cum se învârte noaptea pe o parte și pe alta, pe mica banchetă din sufrageria Aksionovilor, băiatul meu care visa să devină Lapérouse[1] sau da Gama[2], să navigheze pe șerpuirea coamelor verzi printre stâncile de bazalt și mărgăritar. Mi-am dat seama cât de mult așteaptă el călătoria aceasta îndepărtată, el, care nu mai văzuse nimic în viață, în afară de copilăria de orfan în familia unor rude nu foarte apropiate și a școlii cenușii, ca o cazarmă, din anii '40.

Pentru prima oară între noi se întinsese un firișor subțire de legătură interioară. Acum știam despre ce să-i scriu, în locul amintirilor despre trecutul nostru familial despre care nu-și putea aduce aminte. Puneam accent pe descrierile exotice ale naturii din Kolîma, pe pericolele călătoriei pe mare. Întrebam cum preferă să meargă: pe mare sau pe calea aerului... Anton făcuse rost pentru el de un pumnal din fildeș de morsă, decorat de meșterii ciuhoni și-i descriam în detaliu acest pumnal și, în același timp, și modul de viață al ciukcilor. (Despre care

[1] Jean François de Galaup, conte de Lapérouse (1741–1788?), ofițer de marină și explorator francez (n. red.).

[2] Vasco da Gama (cca 1460–1524), explorator portughez, descoperitorul căii maritime spre India (n. red.).

ştiam şi eu deocamdată numai din auzite.) Ca răspuns veneau întrebări nerăbdătoare: şi când?

Sosirea lui a fost fixată în primele zile din septembrie, pentru a nu întârzia la începerea anului şcolar. Cu inima pierită am intrat în clădirea şcolii medii, pe atunci singura din Magadan, şi am discutat cu directorul despre faptul că fiul meu va veni şi dacă au locuri în clasa a noua... Era un sentiment acut, aspru, al întoarcerii din visurile groaznice la cotidianul omenesc. Ce minunat este totul, să te afli, măcar pentru o clipă, ca toţi ceilalţi! Nu singură, nu o persoană care mergea în etapă, nu o persoană judecată de Colegiul militar, nu o teroristă deţinută politic. Pur şi simplu, o mămică venită la şcoală să-şi înscrie fiul.

Dar toate acestea erau numai încă o autoamăgire. Trebuia să trec prin multe pentru ca întâlnirea asta să devină realitate. În primul rând, banii de drum. De unde să-i iau? Dacă e cu avionul, atunci sunt 3 000. Apoi al doilea lucru – cu cine va veni? Deşi Vasia avea deja 16 ani, iar drumul spre Magadan se mai simplificase în aceşti ani, mai ales pentru persoanele libere, totuşi, încă aveam în minte vechile reprezentări despre copilaşul meu, dar şi despre dificultăţile călătoriei făcute pe urmele etapelor mele. Pur şi simplu nu puteam admite ideea ca băiatul să pornească singur pe un asemenea drum, singur, singurel!

Iulia şi-a asumat grija banilor.

— Deja am anunţat printre ai noştri. O să-i adunăm... Doar este primul nostru copil de pe continent care vine în Kolîma. Despre ce fapte de caritate vorbim aici? Spui numai prostii! Ei, sigur, e un împrumut. Chiar aşa le-am şi spus tuturor: o să-l plătim timp de un an.

Dar s-a întâmplat ceva, aşa că nu a mai fost nevoie să adunăm banii. Dintr-odată am aflat că printre meşterele din atelierul Iuliei există o milionară neştiută de nimeni. Ei, nu chiar milionară, dar mii de ruble tot avea. Tanti Dusia.

Tanti Dusia era mare meșteră la împletirea de bluzițe și avea clienți în rândul elitei din Kolîma. Mai mult, ei, care avea 60 de ani, tocmai îi murise, undeva, în depărtarea Rusiei, mama, bătrână, care-i lăsase Dusiei ca moștenire o casă de bârne solidă, cu obloane. Rudele îndepărtate au întrebat-o pe Dusia dacă vine să-și ia proprietatea. Dacă nu, atunci să treacă această casă pe numele lor, iar ei n-o să uite asta. După o corespondență lungă, Dusia a primit prin mandat 5 000.

Toate astea tanti Dusia i le spusese numai Iuliei, ascunse de restul, ținea totul în mare secret, temându-se de ochii invidioși ai oamenilor. Tanti Dusia păstra cecul în dulăpiorul de fier al Iuliei, unde se afla toată documentația atelierului de recondiționare. În viața obișnuită, tanti Dusia era tare econoamă, la limita avariției. Dacă uneori se făcea o supă la atelier, pentru toată lumea, tanti Dusia nu permitea să se ia spuma, spunându-le că uite, tocmai în spuma asta se află proteinele cele mai hrănitoare.

Iată, această tanti Dusia a devenit acum principalul creditor al meu. Ea a ales un moment potrivit, seara târziu, când toată lumea dormea, a venit la noi, s-a așezat pe pat așa, îmbrăcată cum era, s-a uitat la pereții subțiri prin care se auzea fiecare sunet din cămăruțele învecinate și a pus degetul la gură.

— Sssttt... Important e să facem totul în tăcere. Ca oamenii să nu trâncănească, a șoptit ea, scormonind în adâncul jachetei sale. Uite, ia! Sunt exact trei. Pentru biletul de avion. Iar pentru tot felul de alte mărunțișuri mai împrumutați și voi de la altcineva. Numai să nu spuneți despre mine că am adunat o așa grămadă de bani. O să mă invidieze. Nu-mi place.

Bancnotele mari, de 100 de ruble, elegante, solemne, noi-nouțe, stăteau cuminți pe măsuța scâlciată; 30 de bucăți. Radiau o frumusețe incredibilă. Ne tulburau.

— E foarte mult, tanti Dusia, a spus Iulia. Poate mai bine adunăm încet, încet de la toți? Să nu suferi numai tu singură!

— Ce te tot frământi așa! Luați-i, dacă vi-i dau! Că doar nu de tot. Împrumut.

— Sigur! Într-un an îți plătesc tot, Dusia. Dar poate să-ți dau o chitanță, ca să fii mai liniștită? am propus eu.

Pe fața lui tanti Dusia s-a citit o ușoară iritare.

— Știți proverbul: dacă te bate cineva, fugi, dacă-ți dă cineva, iei! Iote ce femeie liberă am mai găsit și eu, să-mi dea chitanță! Azi aici, mâine colea. Pasăre migratoare... Dar când o să fii pe picioarele tale, atunci să mi-i dai mai devreme. Ce, nu te cred pe cuvânt? Doar nu ne cunoaștem de acum...

Tanti Dusia a mai numărat o dată hârtiile de 100, a nivelat cu grijă teancul, l-a mângâiat cu mâna ei lată, care muncise la tăiatul copacilor.

— Vă miraţi? a început ea din nou în şoaptă, supărată. Vă gândiţi că zgârcita asta şi-a deschis deodată portofelul? Ei, şi voi! Tare vă mai pricepeţi la oameni! Dacă nu le dau fetelor să se ducă la film, credeţi că eu sunt Koşcei[1]? Păi de ce să mergem noi la film? Viaţa noastră de deţinut e mai curată decât orice film. Dar aici e o problemă de-a noastră! Primul copil al unui deţinut vine aici de pe continent! Uite, dacă şi al meu ar fi trăit şi ar fi venit, ce, tu nu mi-ai fi dat mie bani cu împrumut? Ei, vezi... Am plecat... Culcaţi-vă...

(Singurul fiu al lui tanti Dusia murise încă din primul an al războiului. Lucrul cel mai ruşinos e că, în timpul întregii scene de înmânare a banilor, nici eu, nici Iulia nu ne-am adus aminte. Tanti Dusia nu vorbeşte niciodată despre asta. O doare tare mult că scrisoarea ce i-a adus vestea morţii nu era adresată ei, de parcă ea nici nu mai este mama fiului ei, ci unei

[1] Personaj din basmele populare ruse, stăpân peste comorile şi tainele vieţii, motiv pentru care i se spune şi Nemuritorul (n. red.).

mătuşi îndepărtate. Şi i se pare că o asemenea umilinţă aruncă o umbră şi pe memoria fiului.)

...Acum aveam banii pentru bilet. Mai rămânea să căutăm oameni care să călătorească împreună cu el. Anton a găsit un asemenea călător. În spitalul liber, unde lucra el, se afla un cardiac foarte bolnav, Kozîrev, contabilul-şef al Dalstroi. Era bolnav de multă vreme, fără speranţe. Din întâmplare, după plecarea medicului liber, Kozîrev a fost transferat pentru scurtă vreme în grija lui Anton. Două săptămâni, Anton l-a îngrijit şi în acest timp bolnavul a început să se simtă mult mai bine. Nu era deloc clar de unde apăruse ameliorarea aceasta. Poate că se schimbase presiunea? Dar poate că era influenţa psihoterapiei la care Anton era specialist. (Nu degeaba glumeam pe seama lui: nu e atât medic, cât mai degrabă preot...)

Dar atunci când s-a întors medicul curant, Anton a fost îndepărtat şi... starea bolnavului deodată s-a înrăutăţit mult. Soţia lui Kozîrev, Nina Konstantinovna, casieră la un magazin alimentar, a dat fuga la conducere, cerând ca soţul ei să fie mutat în salonul de care se ocupa medicul Walter. I s-a explicat că în acel salon se află numai foşti deţinuţi. Au încercat s-o convingă raţional, s-o lumineze din punct de vedere politic, i-au arătat că schimbarea medicului liber cu un deţinut, şi mai ales unul german, poate avea o rezonanţă socială negativă. Cât timp au avut loc parlamentările astea, bolnavul a murit. Cel mai probabil, nici Anton nu ar fi putut să-l pună pe picioare, aşa cel puţin spunea el. Dar pe văduvă n-au putut s-o convingă: dacă bolnavul ar fi fost în grija lui Walter, ar fi trăit.

După înmormântare, de durere s-a îmbolnăvit şi văduva. S-a hotărât să nu se interneze în spital, ci să fie tratată de Walter acasă. El se ducea acolo zilnic. Bolnava s-a făcut bine şi s-a

transformat într-o admiratoare pătimașă a doctorului. Pentru el, era gata să facă orice. Și când i-a povestit întâmplarea cu chemarea lui Vasika, ea a declarat ferm.: „Păi dacă e așa, eu tocmai mă duc în concediu pe continent. Și o să-l aduc eu."

Era o femeie slăbuță, fâșneață, de 50 de ani, cu niște ochi ageri. Ea calcula fără greș restul la casa ei de marcat. Cu limba rusă lucrurile stăteau mai rău decât cu aritmetica. Vorbea cu un dialect din suburbiile Moscovei, de mic-burghez. Până și patronimicul său îl rostea „Kiskinovna". Dar avea o inimă mare și, lucrul cel mai important, independentă. Ea singură decidea cine e bun și cine e rău, fără să se uite în formulare. Puțin îi păsa și de articolele, și de condamnările lui Anton, și chiar de faptul că e german. Un singur lucru știa: a salvat-o pe ea și garantat îl salva și pe soț, dar nu l-au lăsat, câinii...

În legătură cu sosirea lui Vasika, ea a manifestat nu numai bunătate, dar și curaj. Problema era că fiica ei, Tamara, era căsătorită cu un anchetator MGB[1] și acela a protestat dur împotriva faptului ca soacra lui să fie pusă în legătură cu fiul „unui asemenea articol". Dar ea a ignorat neplăcerile de acasă și a făcut cum a vrut.

Acum, când se părea că totul mergea normal, devenisem extrem de nervoasă. Temerile permanente față de întâmplările fatidice care puteau arunca în aer sosirea lui Vasika mă chinuiau zi și noapte. Să nu se îmbolnăvească... Să nu se încăpățâneze Aksionovii... Să nu se fi răzgândit chiar el... Să nu se fi răzgândit Kozîreva...

Nu, ea era fermă în decizia ei. În mai, m-a invitat la ea în apartament la o oră când ginerele ei era la serviciu. Am mers la ora stabilită și i-am dat cele 3 000 de la Dusia pentru biletul lui Vasika.

---

[1] Abreviere pentru Ministerul Securității Statului (n. tr.).

— Bine! a spus ea numărând repede hârtiile şi mijindu-şi spre mine ochii curioşi, mici. Bine, nu vă îngrijoraţi! Am spus că-l aduc, o să-l aduc. Pentru doctor... De câţi ani nu v-aţi văzut băieţelul? De 12 ani? Şi cum de rezistaţi? Dar aşa, după faţă, nu se vede că aţi fi suferit prea mult. Faţa dumneavoastră e tare frumoasă...

În iunie, am împrumutat, de la diverşi, încă 1 000 de ruble şi am trimis-o mamei la Rîbinsk, pentru ca să se ducă la Kazan, să-i cumpere haine lui Vasika şi să-l aducă la Moscova, unde o să-l aştepte Kozîreva. Asta se întâmpla cu un an şi jumătate înainte de moartea mamei. Dar ea îmi ascunsese cât de rău se simte, cât de dificilă era pentru ea această călătorie. Abia mai târziu mi-am adus aminte de o frază din scrisoarea ei: „Ce-mi plăcea înainte să merg pe Volga! Iar acum pe apă nu m-am simţit prea bine. Dar astea sunt fleacuri. Lucrul cel mai important e să te întâlneşti cu Vasenika."

În iulie, au venit scrisori că Vasia e deja la Moscova, pe Sretenka, la Kozîrevi. Mama l-a predat în mâinile Ninei Konstantinovna şi a plecat înapoi la Rîbinskul ei. Vasika e îmbătat de Moscova, de libertatea personală, de prietenia cu fiul cel rebel al Kozîrevilor, Volodika, care renunţase la şcoală. Acum Volodika e taximetrist, îl plimbă pe Vasia prin Moscova, îi arată totul. În curând o să pornească spre Magadan...

Dar au trecut iulie şi august, iar la telefoanele mele, din apartamentul anchetatorului MGB mi se răspundea acelaşi lucru: Nina Konstantinovna este reţinută la Moscova din motive familiale. În septembrie, trebuia să plec din nou cu grădiniţa în tabăra de recuperare. Asta mă aducea la disperare. O să vină şi n-o să fiu acolo...

Dar a venit octombrie. Orele la şcoală începuseră deja de o lună. Apucasem să mă întorc din „Severnîi Artek", dar Kozîreva şi Vasika tot nu erau.

Tensiunea mea nervoasă ajunsese la limită. Vasika are haine atât de subțiri, o să-i fie frig când va zbura toamna târziu. Să nu piardă anul şcolar... Dar toate aceste temeri raționale din timpul zilei nu erau nimic în comparație cu chinurile negre de noapte, care se aflau de partea cealaltă a raționalului. Poate că, din voința monstruos de rea a cuiva, sunt condamnată la moartea copiilor mei? Alioșa nu mai este, nu mai este... Iar Vasia este ultima scânteie a vieții mele ce se stinge – când zboară şi se stinge undeva în nori, când pur şi simplu se evaporă în spațiu. Şi cuvintele, ca în nopțile de coşmar din Elghen, bubuie în urechile mele formula disperării: nimeni n-o să-mi mai spună niciodată „mamă".

Şi Anton şi Iulia îmi adresau o mulțime de cuvinte, pline de supărare şi de blândețe, pentru a mă readuce în simțiri.

— Până la urmă o să vină şi tu n-o să mai fii, prorocea sumbru Iulia, nu mănânci, nu bei, nu dormi... Cât o s-o mai duci aşa...

— Nu eşti deloc recunoscătoare, se enerva Anton, numai tu dintre toți foştii deținuți ai reuşit să primeşti permisul de sosire a fiului şi tu...

— Oh, nu mai vorbi aşa! Cobeşti...

La o asemenea replică a mea, Anton imediat o apuca pe panta lui. Da, nu mai văzuse în închisori şi lagăre oameni mai superstițioşi decât foştii comuniști. Cred în toate: în vise, în tunete şi în graiul păsărilor... Uite, dacă aş fi crezut eu în Dumnezeu, cum credeam în toate aceste prostii...

Şi atunci se băga şi Iulia, amândoi mă lăsau în pace şi se apucau să se certe între ei. Iulia, care încă din tinerețe fusese convinsă că religia este un opiu pentru popor, nu putea deloc să audă felul în care Anton explica diferența între credință şi superstiție.

— E pur și simplu ciudat, Anton Iakovlici, că dumneavoastră, un om cu o educație biologică excelentă, puteți repeta poveștile astea fideiste...

— E foarte ciudat, Iulia Pavlovna, că dumneavoastră, un om cu pregătire filosofică, repetați cele mai plate banalități și nu vreți să înțelegeți lecțiile pe care ni le-a dat tuturor închisoarea.

Îi lăsam să continue această dispută interminabilă și mă târam până în casa vecină, la poarta cooperativei meșteșugărești orășenești a Iuliei, să sun la Kozîrevi.

— Spuneți-mi, vă rog, nu a venit cumva Nina Konstantinovna?

— Încă nu!

Receptorul îmi era trântit în ureche, tăindu-mi alte întrebări. Și iar veneau zile lungi, chinuitoare, fiecare dintre ele începea cu speranță și se încheia cu disperare.

Între timp, eu și Iulia ne mutaserăm în noul apartament. Primise ordin pentru 15 metri pătrați datorită măririi familiei – prin sosirea apropiată a lui Vasia. Noua noastră baracă se afla alături de cea veche, dar era cu etaj și camera noastră se afla sus. De-a lungul coridorului nu erau mai mult de 20 de camere. A noastră era una dintre cele mai bune. Dar poate așa ni se părea nouă atunci. În orice caz, ea chiar avea 15 metri pătrați și o fereastră bună. Iulia făcuse rost de undeva de un paravan și am delimitat un colțișor pentru Vasia. Acolo se afla deja un pat de fier, un scaun, o măsuță, iar pe măsuță o călimară, hârtie, manualele de clasa a noua. Pentru Vasia făcusem rost de o plapumă de lână și de o pernă cu puf adevărat, pe care Iulia o adusese, ca un trofeu, ridicând-o în sus, cu ochii strălucind de entuziasm. Anton a pus sub această pernă un set nou de lenjerie, șosete și două cămăși. Schimbase toate acestea la punctul de corespondență, pe un număr destul de mare de rații de-ale lui.

Astfel Kolîma îl întâmpina pe Vasia cel din clasa a noua, cu un set clasa întâi de dotări de lagăr.

În loc să le mulțumesc prietenilor mei credincioși, mai și strigam la ei, lăsând să explodeze durerea și neliniștea. Uneori chiar aruncam asupra lor acuzații nedrepte.

— Sigur... Voi puteți să așteptați așa de liniștiți... Doar nu ultimul copil al vostru a dispărut așa, fără urmă.

Ei nu se supărau. Înțelegeau și răbdau.

Dar într-o zi... Am ridicat receptorul cu un sentiment de disperare și am pus întrebarea mea referitoare la Nina Konstantinovna cu intonația unui robot care dă informații despre starea vremii. Și deodată, în locul acelui „nu" obișnuit, care tăia tot, am auzit vocea veselă, chiar prea veselă, a unui om ușor cherchelit.

— Da, a venit! Uite, petrecem în acest sens! Ridicăm paharele în sănătatea ei!

— A... Spuneți-mi, dar băiatul? Băiatul din Kazan a venit cu ea?

— Băiatul?

În momentul acesta al discuției, cineva a venit la interlocutorul meu și l-a întrebat ceva. Și el, lăsându-mă baltă, a început să-i explice la fel de vesel cuiva ceva legat de veselă... El făcea glume și cineva râdea tare la poantele lui.

Cât timp a durat pauza aceasta din discuția cu mine? Un minut? O veșnicie? În orice caz, am apucat să-mi imaginez cu o claritate orbitoare variantele posibile ale morții lui Vasika. Toate automobilele din Moscova dăduseră peste el. Toți criminalii din Vladivostok sau Habarovsk l-au furat și l-au înjunghiat tocmai pe el. Toți securiștii din toate orașele îl ridicaseră pentru vreun cuvânt neatent. Uite, o să-mi spună acum la fel de vesel că nu, băiatul nu a venit...

— Băiatul? Întrebați de băiatul din Kazan? Păi uite, stă pe canapea, e neliniștit că de atâta timp nimeni nu vine după el... Nu vrea șampanie, e antialcoolic...

Din nou o explozie de râs. Apoi cineva ia receptorul de la chefliu și spune cu o voce seacă:

— Cetățeană, de ce nu veniți să vă luați băiatul? Deși știe adresa, e cam greu să se orienteze într-un loc străin. Și aici nu are cine să-l conducă. E suficient că a fost adus de pe continent.

— Eu... eu vin acum... acum... Nu știam...

Am pus jos receptorul. Voiam să alerg. Dar atunci s-a întâmplat ceva ciudat cu mine. Picioarele parcă mi se lipiseră de podea, deveniseră goale și de vată. Ca prin vis am auzit vocea paznicului de la poartă:

— Ei, ei, ei, fată, ce faci? N-o să cazi acum din picioare, nu?

El se uită pe ferestruica de la poartă și strigă la cineva:

— Ia dă fuga acolo până la Karepova! Spune-i că ruda ei își dă duhul aici.

A apărut Iulika. Picături de valeriană, validol...

— Vino-ți în fire. O să merg cu tine, repeta Iulia, palidă și tulburată.

Tabloul pe care l-am găsit în apartamentul Kozîrevilor semăna cu un cadru din filmele de demult, unde chefuiau și se depravau ofițerii albi. Ne-am tot învârtit în hol așteptând ieșirea Ninei Konstantinovna și pe ușa întredeschisă am văzut sclipirea epoleților, fețe aprinse, am auzit zgomot de pahare, explozii de râs, exclamații la beție.

— A, voi sunteți? Intrați, intrați... A așteptat cam mult aici, s-a plictisit de tot, ne-a invitat ospitalieră gazda. Sunteți două? Uite, e interesant dacă el va recunoaște care e mama!

Tare mai voia să înfrumusețeze tabloul acesta oricum interesant, emoționant prin această scenă de recunoaștere propusă.

— Ia uite, Tamara, a strigat-o pe fiica ei, soția anchetatorului, acum la noi o să fie ca la film.

Și, întorcându-se spre canapea, a spus:

— Uite, Vasiliok, vezi? Două femei... Prin urmare, una e mama ta. Ei, hai, alege: care e?

Și atunci am găsit în fine cu privirea ceea ce încercasem să disting cu grijă în harababura acestui chef. Uite-l! Într-un colț al canapelei late stătea un adolescent slab, într-o scurtă uzată.

S-a ridicat. Mi s-a părut destul de înalt, de lat în umeri. Nu semăna deloc cu acel grăsun bălai de patru ani care, în urmă cu doisprezece ani, alerga prin apartamentul mare din Kazan. Și prin culoarea părului, și prin albastrul ochilor semăna cu un băiat de la țară, din rasa Aksionovilor din Riazan. Era un băiat șaten, ochii se făcuseră cenușii și de la distanță păreau căprui, ca ai lui Alioșa. De fapt, el semăna mai mult cu Alioșa, decât cu el.

Toate aceste observații le-am făcut ca o persoană care se afla în exteriorul meu. Eu, amuțită, incapabilă să am un gând articulat, eram absorbită numai de ideea de a sta în picioare, de a nu mă prăbuși din cauza șuvoiului ritmic de sânge zgomotos ce-mi bătea în tâmple, în ceafă, în față...

El nu a ales între mine și Iulia. S-a apropiat de mine și, tulburat, mi-a pus mâna pe umăr. Și atunci am auzit, am auzit în fine chiar acel cuvânt pe care mă temeam că nu-l voi mai auzi vreodată, care a ajuns acum la mine printr-un hău de 12 ani, prin toate tribunalele, închisorile și etapele, prin moartea primului meu copil, prin toate nopțile din Elghen.

— Mamă! a spus fiul meu Vasia.

— Te-a recunoscut! a început să strige încântată Kozîreva. Uite, sângele! Mereu se arată... Vezi, Tamara?

Nu, în mod clar ochii nu sunt căprui. Nu sunt ai lui Alioșa. Aceia, căprui, care se închiseseră pe vecie, nu s-au mai repetat.

Și totuși... Ce mult seamănă cu acel Alioșa de atunci, de 10 ani, nu, de aproape 11 ani! Amândoi fiii mei parcă se contopiseră atunci în mine într-un singur chip.

— Alioșenika! am spus eu în șoaptă, aproape involuntar.

Și deodată am auzit o voce profundă, surdă:

— Nu, mămică. Nu sunt Alioșa. Sunt Vasia.

Și apoi, cu o șoaptă rapidă, la ureche:

— Nu plânge în prezența lor...

Și atunci mi-am venit în fire. M-am uitat la el așa cum se uită unul la altul oamenii cei mai apropiați, care știu totul unul despre altul, membrii aceleiași familii. El a înțeles privirea asta. A fost chiar cel mai important moment din viața mea, când s-a refăcut legătura ruptă a timpului, când a apărut din nou apropierea organică de adâncime ruptă de cei 12 ani de despărțire, de viață printre străini. Fiul meu! Și el știe că, deși încă nu i-am spus nimic, cine suntem NOI și cine sunt EI.

„Nu te teme, fiul meu. N-o să plâng", îi spun din privire. Și cu voce tare, stăpână, aproape liniștită:

— Mulțumește-i Ninei Konstantinovna, Vasenika, și să mergem acasă, e timpul.

Kozîreva s-a uitat la mine cu uimire și cu o dezamăgire prost ascunsă. Oare nu voi plânge în hohote multă vreme, îmbrățișându-mi fiul? Oare nu le voi povesti musafirilor cum am suferit eu despărțită de el? N-o să-l impresionez pe ginerele ei, care, deși a băut, se încruntă totuși, privind spre musafirii ciudați?

— Cum acasă? Dar luați loc, beți măcar câte un păhărel, de întâlnire. Uite ce oameni! Ce oameni de piatră! Și nici nu au lăcrimat măcar... Spune, Tamara!

Mult timp s-au mai ținut de capul nostru, ne băgau în mâini cupele cu șampanie, iar unii dintre ofițeri care erau mai

binevoitori, poate şi mai beţi, chiar ne aşezau la masă. Şi Iulika, diplomată, ne-a scos din belea: s-a aşezat pentru o clipă şi chiar a luat o gură de vodcă, pentru a nu se supăra gazdele, a explicat, arătând spre mine şi Vasika, că amândoi suntem tare obosiţi: el de pe drum, mama – din cauza lungii aşteptări.

Asta s-a întâmplat pe 9 octombrie 1948. După 11 ani şi 8 luni, mergeam din nou pe stradă alături de al doilea fiu al meu, ţinându-l strâns de mână.

Dar ce subţire e firişorul ăsta care strânge legătura ruptă a timpului din viaţa mea, cum mai freamătă în vânt! Nu trebuie s-o las să se rupă din nou! Trebuie s-o menţin, s-o menţin cu orice preţ...

— Nu, Vasia, înţelege că mama ta a obţinut aproape imposibilul, explica grăbită Iulia, aruncându-i aproape ininteligibil în capul lui Vasia, nepregătit, toate peripeţiile mele cu secţia de cadre de la Dalstroi, cu vizita la Gridasova, cu adunarea banilor pentru drum...

Dar, de fapt, are dreptate: într-adevăr am obţinut aproape imposibilul. Uite-l, merge alături de mine, cu un pas mai mare decât al meu, şi-şi ţine în mâini averea: un rucsac peticit, albit de spălat, care seamănă cu boccelele noastre de lagăr. Şi pufoaica de pe umerii lui e la fel cu cele care se poartă la noi la Elghen. Pe vremea mea, pe continent nimeni nu purta asemenea pufoaice. Probabil au apărut în timpul războiului. Dar mă deranjează groaznic că Vasia are nişte haine parcă de lagăr... Deja apare în faţa mea o nouă sarcină extraordinară, un palton pentru Vasika.

Mergeam şi tăceam, fără să găsim cuvinte pentru a exprima acele lucruri mult prea mari ce trebuiau să fie spuse. Acum numai Iulia avea cuvântul. Şi ea vorbea neîncetat tot drumul, explicându-i lui Vasika imediat tot. Şi cum a crescut Magadanul,

şi cum a fost înainte, şi despre şcoala medie minunată, şi despre noua noastră cameră spaţioasă, de 15 metri pătraţi!

Dar noaptea, Iulika – îi mulţumesc! – ne-a lăsat singuri, s-a dus în atelierul ei, sub pretextul că face de serviciu. Şi uite, atunci a început prima noastră discuţie. Nu am dormit în noaptea aceea. Şi nici nu doream să ne gândim la somn. Ne grăbeam să aflăm unul despre altul şi ne bucuram că fiecare se recunoştea în interlocutor. Uimitoare, cu adevărat uimitoare sunt legile geneticii! O mare vrajă! Copilul care nu-şi mai ştia nici tatăl, nici mama, semăna cu amândoi nu numai exterior, dar şi la gusturi, preferinţe, deprinderi. Am tresărit când el şi-a îndreptat părul exact cu gestul lui Aksionov. Am murit din cauza uimirii pline de bucurie când el, în aceeaşi primă seară, a început să-mi recite aceleaşi versuri cu care am trăit şi eu, am murit şi am revenit din nou la viaţă în toţi aceşti ani. Ca şi mine, el găsea în poezie un sprijin împotriva cruzimii lumii reale. Ea, poezia, era forma lui de împotrivire. În acea primă discuţie nocturnă, a fost cu noi şi Blok, şi Pasternak[1], şi Ahmatova. Şi mă bucuram că dispun din abundenţă de ceea ce voia el să primească de la mine.

— Acum înţeleg ce înseamnă mamă... Îmi dau seama pentru prima oară. Mai înainte, mai ales în copilărie, când eram mic, mi se părea că tanti Ksenia o să aibă grijă de mine ca o mamă. Şi ea chiar a avut grijă, dar...

Se gândeşte câteva minute. Apoi formulează destul de clar:

— Mama este în primul rând o serie de sentimente dezinteresate. Şi încă... Şi încă uite ce: ei poţi să-i reciţi versurile tale preferate, dar, dacă te opreşti, ea continuă de la versul întrerupt...

[1] Boris Leonidovici Pasternak (1890-1960), poet, scriitor şi traducător rus, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 1958 (n. red.).

(Lumina primei noastre discuții din Magadan s-a revărsat asupra tuturor relațiilor ulterioare ale mele cu fiul meu. Au fost tot felul de lucruri. El a avut parte de un drum complicat pe care l-a ademenit și popularitatea cititorilor, și hula total pătimașă a criticii conjuncturale, și intrarea în viața lui a unor oameni străini organic și de mine, dar și de el. Și în momentele grele îmi aduceam aminte mereu de izvorul limpede, netulburat, al sufletului lui, care se deschisese în fața mea în acea primă noapte din Kolîma. Și asta a potolit mereu neliniștea mea. Știam mereu că în sinea lui încă mai există aceeași profunzime curată. Restul e adunătură. Ea se va duce când râul își va intra în matcă. Și am avut dreptate. Acum fiul meu de 40 de ani este un prieten al meu care înțelege totul, ca acel băietan care venise în Magadan cu un volumaș de Blok în rucsacul lui uzat.)

Înainte de sosirea lui Vasika, întreaga colonie din Magadan a foștilor deținuți discutase cu patimă problema cum să-i prezentăm primului nostru copil de pe continent, care se strecurase prin gardul ridicat de colonelul Franko, principala problemă a vieții noastre. Cum am ajuns aici? Există oare măcar un grăunte de adevăr în acuzațiile monstruoase care ni s-au adus? Într-un cuvânt, să-i spunem adevărul? Chiar tot adevărul?

E ciudat, dar mulți erau înclinați să „nu strecoare în sufletul tânăr îndoieli insolvabile". Până și Iulia spunea: „Trebuie să trăiască. Dar dacă știe tot adevărul, îi va fi greu să trăiască. Și periculos." Numai Anton demonstra fierbinte și pătimaș că pe minciună și pe omisiuni nu poți să construiești relații adevărate cu fiul, că trebuie să te îngrijești în primul rând nu de faptul că va fi norocos, ci că va fi cinstit.

Am ascultat destul de răbdătoare sfaturile diverse pe tema aceasta, dar în sinea mea nu aveam îndoieli. Chiar de la prima

întrebare: „Pentru ce?", i-am răspuns: „Nu pentru ce, ci de ce." Și mai departe, cu deplină sinceritate și veridicitate, i-am povestit tot prin ce am trecut și ce am înțeles pe acest drum. Am înțeles atunci, în 1948, numai o parte a lucrurilor. Dar totuși multe.

Dar chiar dacă aș fi încercat în noaptea aceea să-i ascund adevărul, nu aș fi reușit. Pentru că el prindea totul și din aluzii. Și acel lucru prețios care a apărut atunci între noi ar fi fost de neconceput în afara adevărului. Tocmai în noaptea de 9 spre 10 octombrie 1948, deja aproape de răsărit, i-am povestit capitolele din *Destin în bătaia vântului* pe care care le imaginasem. A fost primul meu ascultător...

Capitolul 8

Căsuța din cărți de joc

Deja la câteva zile de la sosirea sa, Vasika a spus:

— Mamă, trebuie să avem în casă ceva viu. Un cățeluș sau un pisoi...

El nu știa că o asemenea dorință modestă e foarte greu de îndeplinit în Magadanul de atunci. Și câinii (nu cei ciobănești) și mai ales pisicile erau aici deocamdată un obiect de import. Dar am reușit, după multe eforturi, să fac rost de o pisică de pe continent, Agafia, care, timp de câțiva ani, a fost un membru inseparabil al familiei noastre. Foarte grațioasă, capricioasă la alegerea mâncării, nu semăna deloc cu rudele ei din Kolîma care trecuseră abia prin prima generație de domesticire. (Aceste pisici ieri încă sălbatice, care semănau nu niște mici tigri, domesticite de unele cunoștințe de-ale noastre, îmi stârneau repulsia.)

Agafia conferea căminului nostru o înfățișare foarte pașnică, tradițională. Îi plăcea să se așeze direct pe masă, să se încălzească la veioză și torcea ca un samovar patriarhal. Când Vasia se așeza la masă să învețe lecțiile, ea își schimba poziția, se muta pe umerii lui și stătea așa ca un guler elegant.

Locul vacant al bunicului l-a ocupat în familia noastră Iakov Mihailovici Umanski, care și-a ținut promisiunea de a-l pregăti pe Vasika la matematică. Bătrânul venea neabătut la

ora bine stabilită, deplasându-se încet cu mersul lui de cașalot, dar pleca numai după ce toate problemele se potriveau cu răspunsurile, dar vai! asta nu reușea mereu. Iakov Mihalîci mai întâi se umfla în pene de fiecare dată, ne asigura că e o greșeală în manual, apoi se întrista, se plângea de scleroză, își aducea aminte că la vremea sa spărgea ca pe nuci asemenea probleme. Țin minte câteva situații în care a fost nevoit totuși să plece fără să fi rezolvat problemele. Dar de fiecare dată se întorcea mai apoi la ora 1 sau 2 noaptea, fără să fie deranjat nici de distanță, nici de starea vremii. Strigând „Vasia, scoală, am găsit greșeala!", apărea în prag. Vasika șoptea adormit: „S-o ia dracu'!", dar bătrânul, înfofolit în jacheta înghețată, stătea ca o arătare până ce Vasia se scula și scria rezolvarea corectă.

După plecarea prietenului său Kuprianov, bătrânul se simțea singur și venea din ce în ce mai des pe la noi, deși cu Anton se certa mereu aprins. Nu cădeau de acord în opiniile despre Thomas More[1] și Toma de Aquino[2] referitoare la acțiunea colaterală a sulfamidelor și eficiența unor doze mici de clorură de mercur. Ei ilustrau foarte bine ciocnirea a două tipuri psihologice polare. Mintea fierbinte, neliniștită, înclinată spre absolut a lui Anton se lovea din mers de ironia sceptică, de necredința plină de durere a unui om bun bătrân care se îndoia de capacitatea neamului omenesc de a avea porniri înalte. Extrem de acute deveneau disputele acestea când se ajungea la unul dintre punctele cele mai dureroase pentru Anton: la Martin Luther[3], pe care Anton îl considera începutul tuturor relelor pe pământ,

[1] Thomas Morus, în engleză Thomas More (1478-1535), important erudit umanist, avocat, scriitor și om de stat englez (n. red.).

[2] Sfântul Toma de Aquino (cca 1225-1274), călugăr dominican, filosof scolastic, scriitor, teolog (n. red.).

[3] Martin Luther (1483-1546), pastor, teolog, profesor, reformator protestant (n. red.).

şi până la Samuel Hahnemann[1], întemeietorul homeopatiei, care, dimpotrivă, era pentru Anton salvatorul omenirii.

Dar oricât de fierbinţi erau disputele şi şfichiuirile reciproce, era suficient ca bătrânul să întârzie în vizita lui, că Anton deja se neliniştea, se uita la ceas, vorbea despre tensiunea arterială mare a lui Iakov Mihalîci şi se calma numai când se auzea târşâitul cunoscut al galoşilor mari de cauciuc pe care îi purtau odinioară telalii din Kazan.

Vasia se ataşase foarte mult de Iakov Mihalîci, deşi râdea în hohote destul de nerespectuos de ciudăţeniile bătrânului. Mereu cuprins de tot felul de idei, Umanski era extrem de distrat. Pisicii Agafia îi vorbea cu dumneavoastră: „Agafia, ia veniţi dumneavoastră aici", spunea el fără nicio urmă de glumă, „uite, aici e o bucăţică bună de carne de ren. E adevărat, nu e pentru dinţii mei. E puţin cam tare... Dar dumneavoastră sper că o să vă descurcaţi, nu?"

Uneori, bătrânul ne citea versuri create chiar de el. Era un fel de poem neterminat ce prezenta, în ordine cronologică, toată istoria filosofiei. Eu şi Vasia reţinusem o strofă despre Lucretius Carus şi ne amuzam amândoi cu declamaţia când ne scădea moralul şi voiam să ne revenim. Până acum ţin minte strofa asta: „Lucretius Carus e demn de laudă. Primul a ghicit tainele naturii. Risipind ameţeala gândurilor nebuneşti, el a căpătat libertatea sacră."

Odată, Iakov Mihailovici, extrem de măgulit, a spus că fusese rugat să traducă din franceză textul *Scrisorii* lui La Perricholi[2].

— Este pentru o interpretare vocală... M-a rugat o cântăreaţă. Are pe note textul francez.

---

[1] Christian Friedrich Samuel Hahnemann (1755–1843), medic, creator al homeopatiei, scriitor şi traducător german (n. red.).

[2] Maria Micaela Villegas y Hurtado de Mendoza, cunoscută ca La Perricholi (1748–1819), actriţă, cântăreaţă şi balerină peruviană (n. red.).

Vasika se rostogolea literalmente în patul său, se chircea de râs, când Iakov Mihalîci citea patetic: „A ta care te iubește, deși plânge în hohote, La Perricholi..."

Uite, așa de idilic arăta căsuța noastră din cărți de joc construită de noi. Nicio clipă nu scăpam de resimțirea acelor lovituri amenințătoare subterane care clătinau mereu terenul sub edificiul nostru fragil. La urma urmelor, se apropia anul 1949 și atmosfera amenințătoare a unui nou cutremur se aduna deasupra lui. Fiecare dintre noi, separat, remarcase pentru sine și numărul din ce în ce mai mare de etape ce veneau de pe continent, și demiterea multora dintre foștii deținuți politici din servicii bune. Iar Anton, mai mult, știa și despre înăsprirea din ce în ce mai accentuată a regimului din interiorul lagărului. Dar la noi era interzis să vorbim despre asta. Pentru a nu-l traumatiza pe Vasika. Pentru ca nici el să nu-și tulbure perioada de liniște. Să trăim ca și cum nu se întâmpla nimic...

Și am trăit... Iar Vasika – pe atunci se manifestaseră deja la el trăsăturile unui spirit de observație scriitoricesc accentuat, interesul pentru oameni deloc obișnuiți – pur și simplu era fericit din când în când că putea asculta niște dispute și discuții pe care nu le mai auzise până acum. Își petrecuse toată viața sa conștientă în familia Aksionovilor, unde oamenii vorbeau și se gândeau numai la pâinea cea de toate zilele și era entuziasmat de oameni noi, întâlniți prima dată în Kolîma, care erau interesați de lucruri abstracte, în locul propriului lor destin plin de privațiuni.

În căsuța noastră din cărți de joc, așa cum se cuvine în familiile cuviincioase, veneau cunoștințe. De exemplu, profesorul Simorin cu soția Tania. Locuiau într-o căsuță mică vizavi de baraca noastră. Și ei aveau tot o iubire din lagăr, trecută prin prăpăstiile interdicțiilor, despărțirilor, absențelor fără veste.

Acum amândoi ieşiseră din spatele sârmei ghimpate, deja nu mai erau deţinuţi, ci foşti deţinuţi şi se bucurau de soba lor şi de „domiciliul comun". Simorin, un erudit sclipitor, inteligent, fost mare cuceritor, făcea impresie în faţa lui Vasika prin povestirile sale despre trecutul de dinainte de arestare, în care figurau nume pe care Vasia le întâlnise numai pe coperţile manualelor. Pe măsura lui Simorin era şi doctorul Orlov, coleg al lui Anton. Acesta, e adevărat, era mai tăcut decât Simorin, dar uneori „scotea" paradoxuri interesante în toate problemele vieţii.

Mai venea pe la noi şi pictoriţa Vera Şuhaeva, care ne povestea despre Paris, despre întâlnirile cu Modigliani[1], cu Léger[2], despre lucrările soţului ei. Acum, în ajunul anului 1949, Vera Şuhaeva lucra la un atelier de croitorie, unde uneori reuşea să dea o înfăţişare decentă femeilor grase din conducere.

În fine, chiar pe coridorul nostru se instalase o colonie întreagă de germani care veneau şi ei pe la noi. Hans Manhardt, un austriac cu o barbă pitorească de Moş Crăciun, vechi comunist care ajunsese în Rusia şi trecuse prin tot felul de aventuri pe care acum le „reevalua din punctul de vedere marxist". Soţia lui, Johanna Wilke, era fostă dactilografă la comitetul din Berlin al Partidului Comunist German. După ei au apărut tot compatrioţii lor care cântau în cor cântece germane, extaziindu-l pe Anton.

A apărut şi vechea noastră cunoştinţă de la Taskan, Natan Steinberger. El se tot chinuia cu găsirea unui loc de muncă... La Natan venise acum soţia lui adevărată de pe continent, care se eliberase şi ea din lagărul de la Karaganda. Era o femeie

[1] Amedeo Modigliani (1884-1920), sculptor şi pictor italian, stabilit în Franţa (n. red.).

[2] Fernand Léger (1881-1955), pictor, grafician, regizor de film, sculptor francez (n. red.).

gălăgioasă și extrem de exigentă față de soț, așa că eu și Anton regretam acele ore plăcute pe care le petrecusem la Taskan în compania lui Natan. Acum, în prezența soției lui, comunicarea liniștită, meditativă alături de el devenise imposibilă.

Printre germanii noștri se afla și Gertrude Richter, care cânta la pian în orchestra Casei de Cultură din Magadan. Pe atunci era o femeie bolnăvicioasă, slăbită, mereu flămândă. În cuvintele ei și atunci erau deja multe aiureli de tot felul, dar totuși la vremea aceea nu puteam presupune că, odată cu trecerea timpului, din ea se va naște un purtător de armă liniștit, credincios, din oastea regală a lui Walter Ulbricht[1], așa cum a devenit mai apoi în Leipzigul ei.

Aveam acum și cunoștințe libere. Și nu numai colege de serviciu. Doar mă duceam la ședințele cu părinții, la școala lui Vasia, și Anton îmi făcuse de asemenea cunoștință cu unele dintre pacientele sale libere în care puteai avea pe deplin încredere.

Dar cu oamenii liberi mereu se păstra o distanță. Puteam să discutăm amical pe teren neutru: la școală, pe stradă, în parc, în foaierul cinematografului „Gorniak". Dar nici nouă, nici lor, nu ne trecuse niciodată prin minte să invităm asemenea cunoștințe acasă la noi. Singurele persoane libere care ne vizitau casa erau colegii de clasă ai lui Vasia. Dar și așa, se adunaseră copii cu pete în formulare. Tatăl lui Iura Akimov fusese în detenție și el și mama au venit la acesta când a ieșit din lagăr. Asta a fost deja după sosirea lui Vasia. Iura Markelov, deși venise cu mama, angajată cu contract, ea se căsătorise aici cu vechea noastră cunoștință din Taskan, fost deținut, profesorul Pentegov.

---

[1] Walter Ernst Paul Ulbricht (1893-1973), lider comunist german, fost președinte al Republicii Democrate Germane și secretar general al Partidului Unității Socialiste din RDG (n. red.).

Datorită prietenilor lui Vasia mi-a apărut o nouă sursă de câștig: am început să dau meditații unor copii care aveau probleme cu limba rusă. Dar oricum, în mod sistematic, duceam lipsă de bani. Așa că, în afara unor câștiguri intelectuale clasice de felul acestora, respectiv meditațiile, eu și Iulia nu strâmbam din nas nici la ceea ce numeam, râzând, o atingere de stihia proprietății private. Seara, noi brodam și decoram așa-numitele batiste, niște pătrățele croite din materialele recondiționabile obținute de Iulia. Sâmbăta, după producția noastră venea un nene cu înfățișare îndoielnică, numit în discuțiile noastre „agentul contrarevoluționar". El lua batistele și duminica le vindea la talciocul din Magadan. Și pentru că în magazine pe atunci nu era nici urmă de asemenea produse, luni ne aducea banii promiși, după ce-și păstra în folosul său un procent destul de serios. Nu mai țin minte deloc în ce cifre se manifestau aceste venituri comerciale, dar îmi amintesc că jucaseră un anumit rol în bugetul nostru, în eforturile permanente de a întreține familia noastră destul de mare și musafirii numeroși. În Magadanul postbelic nu o duceau deloc bine cei care nu primeau bonusurile pentru traiul în Nord și nu intrau în sistemul piramidal de difuzori cu circuit închis. Mai ales că prețurile la piață erau stabilite în funcție de sumele uriașe ce se aflau în circulație.

Părea că în aceste condiții de teamă și nevoie permanentă, nimeni dintre noi nu mai era interesat de mărirea viitoare a familiei noastre. Și totuși....

Asta s-a întâmplat după sosirea lui Vasia. Era o zi de muncă obișnuită. Deja făcusem orele de muzică la grupa mică și cea mijlocie. Mai rămăsese grupa mare și eu băteam ca de obicei ritmul marșului în acordurile căruia trebuia să se intre în sală. Mergând ritmic pe muzică, copiii își făceau cercul obișnuit, pentru ca, spre finalul muzicii, să se oprească lângă scăunelele

lor. Și deodată am observat că de poalele ultimei fetițe din rând se ține o fetiță care nu era de vârsta grupei mari, dar nici a celei mici de grădiniță. Fetița avea niște ochi luminoși plânși, iar pe cap un pufușor ca al unui puișor care căzuse din cuib.

Educatoarea, cu o șoaptă precipitată, îmi explică faptul că mama copilului, fostă deținută, a băgat-o pe fetița bolnavă la spital, iar apoi a dispărut, a părăsit-o... Primăvara va fi pentru asemenea copii o etapă la Komosomolsk-na-Amure, la o casă de copii specială. Dar deocamdată uite, trebuie să ne chinuim cu ea. Vedeți dumneavoastră, la creșă nu sunt locuri... Și suntem tari, noi putem orice... Și așa în grupă sunt 38 de suflete. Iar asta nu numai că nu are vârsta, dar e și o mare plângăcioasă. Ne-a scos sufletul... Las' să stea puțin la ora de muzică, poate se mai liniștește...

Și ea – o chema Tonia – chiar s-a liniștit. Și-a pus urechea pe o latură lăcuită, strălucitoare a pianului și, când a auzit bubuitul, a început să râdă în hohote fericită. Când am început să studiem un alt dans rusesc, ea s-a ridicat deodată și a intrat în cercul general. Pe atunci avea 1 an și 10 luni. Dar ea se mișca mai ritmic decât fetițele mult mai mari în mijlocul cărora se strecurase așa de neașteptat.

De atunci așa a fost mereu. Era suficient să intru dimineața în așa-numită sală, că se deschidea larg ușa acelei grupe unde se aciuase temporar Tonia și ea alerga cât putea de repede, strigând din mers: „A venit muzica! A venit muzica!" Pentru vârsta și biografia ei, vorbea uimitor de bine. Nu toate elevele noastre de patru ani aveau un asemenea fond de cuvinte și o pronunție așa de curată.

Doicile și educatoarele o împingeau cu plăcere pe Tonia spre mine și ea nu plângea, nu făcea nazuri, stătea lângă pian cu toate grupele la rând. Cânta și dansa cu toate. Dar, de fapt, era foarte nervoasă, impresionabilă, plângăcioasă.

Odată, într-o sâmbătă, când copiii erau luați de părinți pentru duminică, am întârziat la directoare la o ședință și m-am întors în sală când deja era întuneric. Camera aceasta ciudată, scundă, cu ferestre asimetrice, arăta, goală și în semiîntuneric, extrem de sumbră. Singura pată pe pereții de un cenușiu-murdar, în afară de silueta neagră a pianinei, era portretul uriaș, disproporționat față de încăpere, al generalisimului cu medalii pe piept și lampas roșu. La picioarele portretului, pe un piedestal artizanal, se aflau mereu flori artificiale. Niște flori extrem de grosolane din bucăți de mătase sau, pur și simplu, din tifon apretat. Dar la copii se educa fiorul sacru în fața acestui altar și până și cei mai neastâmpărați poznași nu se atingeau niciodată nici de flori, nici de portret.

Dar acum cineva se agita lângă florile astea. O siluetă micuță lua la mână buchetul din trandafiri din tifon.

— Tonia? Ce faci aici singură, pe întuneric?

Ea a spus numai:

— Plâng și eu aici...

De regulă, Tonia plângea tare. Hohotea puternic și scâncea. Dar în amurgul acesta de sâmbătă, când, după ce s-a dus larma, s-a liniștit toată casa, ea plângea fără niciun zgomot. Cel mai probabil era deja obosită după plânsul serios. Poate începuse să plângă când agitația de sâmbătă era în toi, când copiii cu strigăte înaripate alunecau pe balustrade, se rostogoleau ca niște circari, fetițele țipau și se certau, căutându-și mănușile și pantalonașii în grămada generală, iar doicile strigau mereu și la copii, și la părinți. Și deasupra întregii acestei agitații plutea cuvântul „acasă"! Era strigat de toți copiii, era repetat de părinți, preluat și de doici. Și atunci cine putea să audă plânsetul Toniei?

— Acasă, repeta Tonia, dar ce-i asta?

De unde era să știe ea? Și cum puteai să-i explici? Biografia ei nu includea deocamdată această noțiune ciudată. Ea trecuse

prin centrul pentru copii de la Elghen, prin spital, grădinița noastră permanentă... Și mai urma etapa de copii către casa de copii specială. Și oare trebuia să-i explici ei ce înseamnă „acasă"?

— Să mergem în colțul viu, să dăm apă la iepurași, i-am propus eu cu o voce ciudată, de lemn.

Nu, nu avea chef de iepuri, a respins cu năduf propunerea mea.

Și atunci a rostit cu o precizie incredibilă pentru vârsta ei:

— Dar eu nu am casă...

...Când, în sâmbăta aceea, după ce m-am înțeles cu directoarea, am dus-o pe Tonia în camera noastră, nimeni nu s-a minunat prea mult. Și înainte mi se întâmplase să aduc duminica pe careva dintre copiii care rămăseseră fără permis. Numai Vasia a spus nemulțumit:

— Dar e foarte mică! O să mă împiedice să fac lecțiile...

Iar Tonia, chiar din prima clipă, s-a acomodat așa de bine, că, după ce s-a uitat în jur, a pus întrebarea:

— Dar unde e pătuțul meu?

De fapt, ea știa (și știe până acum) să se orienteze imediat într-un loc necunoscut.

Iar luni dimineață, ea a refuzat categoric să meargă la grădiniță. Ei îi plăcuse aici, acasă e mai bine, o să rămână aici cu mama (împrumutase imediat cuvântul acesta de la Vasia). Dar mama trebuie să meargă la serviciu! Ei, bine, Tonia a fost de acord să se ducă acolo să facă ora de muzică, numai ca după aceea să se întoarcă imediat acasă.

Directoarea grădiniței nu mi-a permis s-o iau luni seara. Sâmbătă, când nu e nimeni, poftim! Dar în zilele de lucru, nu se poate. La orice oră poate să vină vreun inspector, pot s-o ceară pe fetiță pentru a o trimite pe continent, la casa de copii specială...

În aceeași noapte, de luni spre marți, am făcut o descoperire ciudată: se pare că sâmbătă, când Tonia era aici, am dormit mai liniștită, nu m-au mai chinuit coșmarurile pe tema morții lui Alioșa. Că ele erau mereu după mine, chiar și după sosirea lui Vasia. Fiecare sentiment legat de Vasia, chiar și cel de bucurie, era în același timp chinuitor. Pentru că tot timpul, mental, îl puneam pe Alioșa alături de Vasia, îi măsuram și le comparam caracterele, mă chinuiam cu arătările fantastice ale discuțiilor noastre în trei... El se afla tot timpul nevăzut lângă Vasia, mai ales noaptea, și dimineața mă sculam epuizată de chinul meu tăcut despre care nu am îndrăznit să-i spun nici lui Anton (el considera că e păcatul meu cel groaznic neputința mea încăpățânată de a mă împăca cu pierderea), nici Iuliei, nici, cu atât mai mult, lui Vasika.

Sâmbăta următoare, Tonia multă vreme nu a putut să doarmă, s-a tot întors pe toate părțile, ofta. Iar când s-a așezat pe marginea banchetei, mi-a cuprins deodată mâna cu mânuțele ei și a dus-o la obraz. Mi s-a tăiat răsuflarea. Pentru că era gestul micului Alioșa. După un pojar cu complicații, pe care l-a făcut când avea trei ani, el cerea mereu să stau cu el până adoarme și chiar cu o asemenea mișcare îmi punea mâna pe obrazul lui.

Pentru o clipă, mi s-a părut că până și privirea ei seamănă cu a lui Alioșa, deși, în mod obiectiv, în ochii ei albaștri-cenușii nu era nimic în comun cu ochii căprui ai fiului meu mort.

Acum, între sâmbete, mă mai presa o altă groază a unei etape. Până la apariția Toniei, îmi începeam fiecare dimineață cu gândul: să nu fie trimis cumva Anton de aici, poate că nu mai e de folos comandantului Dalstroi. Acum, pe lângă asta, muream de durere și de groază când deschideam ușa grădiniței: dacă o să mi se spună deodată că etapa orfanilor spre Komsomolsk-na-Amure a plecat deja?

Acum acest lucru nu pare deloc veridic, dar e o realitate că Tonia, de doi ani, știa deja cuvântul „etapă". El plutea în discuțiile doicilor, foste deținute, și în jocurile copiilor mai mari, care trecuseră prin centrul pentru copii din Elghen. Într-o duminică, când stătea la masa noastră, Tonia a rostit deodată clar, fără nicio legătură cu discuția generală:

— Cine nu are mamă pleacă în etapă... Dar eu am mamă...

Chiar cu două zile înainte de plecarea etapei orfanilor, Tonia s-a îmbolnăvit de difterie și a fost internată în spital.

— Ei, Tonia dumneavoastră a rămas în urma transportului mare. Iar următorul nu va fi mai devreme de un an, mi-a spus directoarea grădiniței.

La secția de boli infecțioase de la spital, desigur, eu nu eram primită, și o calmam pe Tonia, care plângea, făcea semne, stând pe o ridicătură lângă fereastra deschisă.

Peste vreo două săptămâni, doctorița a spus că fetița e practic sănătoasă și că ar fi putut fi externată, dacă ar fi avut familie. Dar în colectivul de copii nu se poate duce: e purtătoare de bacili. Vasia făcuse difterie, așa că nu era niciun pericol să o luăm pe Tonia la noi.

În luna și jumătate petrecută la noi, ea uitase de tot durerile din trecut, începuse să plângă mai puțin, se dezvoltase foarte mult intelectual.

Și din nou aceeași observare a propriei mele persoane, făcută în același timp. Când fetița e aici, dorul meu pentru Alioșa devine mai puțin supărător, el parcă cedează în fața caracterului mecanic al grijilor cotidiene pentru copilaș. De parcă grișul, spălatul, pusul în pat și îmbrăcatul, readucându-mi în minte amintirea maternității mele nepotolite, vindecă sufletul rănit de moarte.

Toți ai mei au primit cu ostilitate propunerea mea de a o înfia oficial pe Tonia. Iulika era extrem de indignată:

— Nu, chiar că te pricepi să-ţi inventezi noi torturi! Nu-ţi ajung cele pe care le ai... Chiar tu ai spus că această căsuţă a noastră e din cărţi de joc. Şi aşa şi este! Unde să mai aduci un copil? Străin! Cu o ereditate necunoscută! Te rog să mă crezi că mama care şi-a părăsit copilul nu i-a transmis nişte calităţi deosebite... Ei, şi dacă o să ne-o ia din nou? Cum se va simţi când va rămâne orfană a doua oară? E frumuşică! O s-o ia cu plăcere vreo colonelească fără copii şi o s-o ducă acolo numai în lapte şi miere.

Vasia, care manifesta pentru Tonia aceeaşi bunăvoinţă ca şi faţă de pisica Agafia, nu putea trata această problemă la modul serios. El tăcea, dar vedeam că toate argumentele Iuliei i se par convingătoare.

Anton a abordat intenţia mea din alt unghi:

— Dar tu te-ai gândit dacă avem dreptul să legăm soarta unui copil de soarta noastră condamnată?

Toate acestea erau dureroase, deşi nimic nu mă convingea. Dar ei nu ştiau, nu aveau cum să ştie că toate argumentele lor raţionale n-au pentru mine nicio importanţă, că pentru mine apariţia Toniei în viaţa mea nu e o întâmplare cotidiană, ci ceva tainic, aproape mistic, legat de Alioşa.

Şi, după ce am ascultat toate protestele, a doua zi m-am dus la secţia de tutelă şi protecţie. Eşec total! Se părea că persoanele lipsite de încredere din punct de vedere politic nu au drept de a înfia.

— Spuneţi mulţumesc că nu v-au decăzut din drepturile materne ale copiilor dumneavoastră! Şi ce v-a mai trecut prin minte, să-i înfiaţi şi pe alţii, străini! a spus cu răutate, pe un ton moralizator, o tanti de la secţia asta şi care, în mod evident, înnebunise de atâta stat degeaba. Nici să nu vă mai gândiţi!

De sub coafura ei înaltă se iţeau nişte urechi mici, dar ciudate, ca de liliac. Buzele umflate, care împroşcau toate aceste cuvinte, erau rujate cu grijă, în formă de inimioară.

În seara aceleiași zile, când am rămas singură cu Anton și i-am spus despre vizita mea la instituția care decidea soarta copiilor, el, când a văzut durerea mea, a început să vorbească despre bunătatea mea, despre faptul că, desigur, ar fi mai bine ca fetița să fie cu mine, dar...

— Doamne! Ce-are aici de-a face bunătatea mea! Aici nu e vorba de nicio bunătate... Ei, tu, tu oare nu înțelegi că eu am mai mare nevoie de Tonia decât ea de mine?

Când a auzit cuvintele acestea, Anton s-a oprit, a început să se gândească... Nu a mai rostit niciodată vreun cuvânt despre lipsa de chibzuință a unui asemenea gest.

(De-a lungul următorilor 13 ani, el a fost pentru Tonia mai mult decât un tată adevărat. Din nefericire, el a murit când Tonia avea numai 15 ani. Și toate problemele tinereții ei a trebuit să le depășesc deja fără el. Previziunile Iuliei referitoare la ereditatea necunoscută s-au împlinit într-o anumită măsură. Au fost momente când eram cuprinsă total de disperare, neștiind cum să mă descurc cu niște fapte inaccesibile înțelegerii mele, felului meu de a fi. Dar niciodată în toți cei 27 de ani de când ea e fata mea – acum, când scriu rândurile acestea, ea are 29 și e actriță la Teatrul de Comedie din Leningrad –, niciodată nu mi-a părut rău că am luat-o. Și durerea, și bucuria aduse de ea le privesc mereu ca pe o parte organică a vieții mele, a soartei mele. Dar senzația că nu puteam să trec pe lângă ea mi-a rămas.)

...Iar între timp, asupra țării noastre, asupra Europei Răsăritene și, în primul rând, asupra locurilor noastre de ocnași venea anul 1949, fratele adevărat al lui 1937.

Am simțit apropierea lui groaznică, involuntar, iar uneori și conștient îi simțeam pașii. Dar, credincioși principiului nostru – de a folosi momentul de tihnă până la capăt, trăiam de

parcă nu se întâmpla nimic. Chiar luam parte la spectacolele de An Nou. Anton, e adevărat, nu a fost lăsat să vină la spectacolul ăsta. Dar fiecare dintre noi, Iulia, Vasia şi eu, am întâmpinat acest an fatidic în mijlocul unor oameni buni, înconjuraţi de bunăvoinţa şi simpatia generală. Am făcut un scenariu pentru toţi angajaţii de la grădiniţe şi chiar eu am fost prezentatoare la spectacolul aceasta. Iulia – la atelierul său, Vasia – la şcoală.

Niciodată nu am vorbit cu voce tare despre nenorocirile pline de invidie ce pluteau asupra noastră. Şi numai noaptea, când se amestecă somnul cu realitatea, când pierzi controlul asupra cuvintelor şi gândurilor, când se slăbeşte resortul tensiunii de mulţi ani, numai atunci triumfă monstruozităţile. Apar în faţa ochilor una după alta, te cuprind cu degetele lor lipicioase, agăţătoare, de gât. Uite-le...

Etape îndepărtate, procese şi iar procese pentru Anton. Un al doilea arest pentru mine sau pentru Iulia, sau pentru amândouă. Vasia, rămas singur pe această planetă îndepărtată. Etapa Toniei la Komsomolsk-na-Amure.

Oare o să-mi păstrez disprețul faţă de destin? Oare o să vin în întâmpinarea lui cu fermitatea şi răbdarea tinereţii mele mândre?

1949... 1949...

Capitolul 9

În ordine alfabetică

Mai întâi, au început să vină zvonuri de rău augur de pe continent. Se spunea că orașul Aleksandrov din regiunea Vladimirskaia (la 101 kilometri de Moscova), unde se stabiliseră mulți foști deținuți care se întorseseră în anul 1947, se golește sistematic într-un ritm acentuat. În fiecare noapte, sunt luați câțiva oameni. Erau indicate și nume, multe dintre care ne erau cunoscute.

Noaptea, eu și Iulia, pe ascuns de Vasia, tot șopoteam pe această temă neliniștitoare. Și invariabil ne felicitam una pe alta pentru caracterul vizionar. Ce dreptate avusesem că am rămas în Kolîma! Iulia spera din tot sufletul și încerca să mă convingă că „n-o să ne mai ia" pe această planetă îndepărtată. Aici oricum suntem izolați de toată lumea. Și cum să se descurce cei de aici fără foștii deținuți? Toată producția stă pe umerii lor...

Nu, nu numai experiența altuia, dar nici a ta nu ne învață nimic. Încercam în continuare să ne prognozăm viitorul, al nostru și al altora, pornind de la premise raționale. Nu învățasem nimic în acești 12 ani. La fel de inaccesibilă ne era logica, mai bine zis, alogismul răului. Sau poate lăsam intenționat la o parte previziunile nemiloase, pentru a mai smulge în folosul nostru încă o lună, o săptămână, o zi...

În mod evident, nu numai noi, dar nici persoanele libere de categorii modeste nu bănuiau nimic în legătură cu acțiunea în masă ce se pregătea. Cel puțin la locul meu de muncă totul se desfășura liniștit, pașnic, aproape idilic. A avut loc și serbarea bradului la grădiniță. Apoi și serbarea în cinstea Zilei Armatei Sovietice. Copiii mărșăluiau în costumele tuturor tipurilor de arme. Metodiștii făceau des ședințe la care eram lăudată invariabil. Într-adevăr îmi formasem mâna pentru scenariile serbărilor, inventam tot fel de lucruri, îi amuzam pe copii și pe adulți. Odată, vocea mea și a copiilor mei s-a auzit chiar pe posturile de radio și directoarea, fără să-și dea seama, din grabă a indicat și numele meu. Și deși ea, sărăcuța, după aceea a avut mult de tras, foștii noștri deținuți au privit acest fapt ca pe un simptom al unei liberalizări.

Și deodată... Deodată, într-o zi nefastă, am aflat toți că aici, la noi, în Magadan, au fost arestați a doua oară doi dintre ai noștri. Primul dintre ei, Antonov, lucra undeva pe post de contabil. Al doilea, Auerbach (sau Auerbuch), locuia la parterul barăcii noastre. Era un om liniștit, închis, care ne saluta politicos, dar care nu se oprea niciodată când ne întâlneam.

Neliniștea generală care izbucnise au început s-o stingă imediat cu tot felul de supoziții și zvonuri „veridice". Antonov, cică, avea o sumă mare de decontat și, desigur, arestarea lui e legată de lipsa banilor. Dar cel de-al doilea? Ei, al doilea se dovedește că a fost cândva un sionist activ. Acum, după crearea statului Israel, este ceva la modă. Probabil au vrut să-i verifice vechile legături. O să-l verifice și o să-i dea drumul...

Peste un timp, au fost luați Ania Vinogradova și doctorul Wolberg, un medic popular în oraș. Și din nou a început panica, apoi alinările reciproce: este vorba cel mai probabil de vreun caz medical nereușit... Doar și Vinogradova e medic, felceriță. Uite, or fi învinuiți de moartea vreunui bolnav.

Nimeni nu voia să creadă că începuseră arestările repetate în masă. Cel puțin nimeni nu voia să recunoască asta nu numai față de altcineva, dar nici față de propria persoană. Când privești înapoi, la perioada aceasta groaznică, pur și simplu te minunezi de orbirea intenționată a oamenilor: cum puteai să nu te gândești la un lucru evident, la faptul că în Magadan, din zi în zi, din ce în ce mai amplu, mai profund și mai lipsit de ceremonie, se înrădăcina direcția noului minister, MGB, reorganizat din NKVD, că această nouă direcție primește cele mai bune clădiri din oraș, până la fortărețe precum clădirea Maglag, că deja intraseră în uz expresiile „casa roșie" și „casa albă" – cele două citadele ale lor. Se părea că noi, niște oameni cu experiență, care fuseserăm închiși zece ani și trăisem doi ani în „libertatea" din Magadan, trebuia să fi privit mai cu atenție fețele și comportamentele tinerilor ofițeri MGB care veniseră în număr mare aici de undeva, care, cu expresia de stăpân pe fețele energice, bine hrănite, bântuiau pe străzile orașului. Până și numărul lor din ce în ce mai mare trebuia să ne facă să ne gândim că se plănuiesc noi acțiuni. Dar noi nu voiam să remarcăm toate acestea, și la fel de puțin doream să ne gândim la ele.

Mai târziu, s-a văzut că arestările repetate erau deja în toi, dar noi nu remarcaserăm caracterul lor de masă, pentru că lucrurile se desfășurau pe toate întinderile Kolîmei, pe o singură listă. Așa că în orașul Magadan nimeriseră deocamdată cazuri mai mult sau mai puțin singulare. Într-un fel sau altul, am dus-o bine până în toamna anului 1949. Căsuța noastră din cărți de joc a rezistat chiar până în luna octombrie. Vasia trecuse în clasa a X-a. Tonia scăpase a doua oară de o etapă a copiilor, pentru că, în conformitate cu noile ordine, numai copiii de la vârsta de cinci ani erau luați în etapă, iar ea avea numai trei. Și soarta ne-a mai dăruit patru săptămâni minunate în tabăra de pionieri „Severnîi Artek", unde mi se permisese să-l

iau cu mine şi pe Vasika. Iar Tonia a mers acolo cu grădiniţa. Lui Vasika i-a plăcut natura aceasta exotică, mergea mult pe coline, devenise mai puternic, se bronzase. Tonia, folosindu-se de libertăţile din vacanţă, nu se despărţea deloc de mine. Şi septembrie, singura lună din Kolîma plină de îndurare faţă de oameni, ca de obicei ne dăruia din belşug un soare delicat, gălbui, pânze de păianjen, merişoare, nuci de cedru, poznele veveriţelor agile.

Şi cât mă mai agăţam eu de fiecare din aceste zile, simţind, ştiind aproape sigur că uite, o să plec, o să se ducă, o să se strecoare printre degetele mele viaţa cea nouă construită cu atâta greutate! Chiar dacă modestă, săracă, otrăvită de spaima permanentă, dar totuşi viaţă. Cu Vasia, cu Tonia, cu Anton, cu Iulika... Dar uite, se apropie de final şi acest răgaz. Stânca atârnată deasupra noastră e gata din clipă în clipă să se prăbuşească.

La „Severnîi Artek" era mai uşor să scapi de complexul MGB: aici nu pătrundeau zvonurile din oraş. Dar, la jumătatea lui septembrie, când ne-am întors în Magadan, era deja imposibil să te mai îndoieşti de catastrofa apropiată. Toţi foştii deţinuţi mergeau gârboviţi, când se întâlneau pe stradă, în locul salutului, îşi spuneau în şoaptă alte şi alte nume noi ale celor ridicaţi. Deocamdată niciunul dintre arestaţi nu se întorsese. Soarta lor era acoperită de un secret bine păstrat. Consecvenţa arestărilor şi scopul lor erau tot necunoscute.

Primul care a ghicit a fost bătrânul Umanski. Odată, după ce lucrase cu Vasia la algebră, s-a aşezat pe banchetă, s-a rezemat obosit de perete, a închis ochii şi a cerut pe neaşteptate:

— Nu aveţi vreun creion?

După ce umplut o pagină a carnetului său cu rânduri scurte, Iakov Mihalîci s-a ridicat de pe banchetă şi a exclamat:

— Evrica! Totul e clar! În ordine alfabetică...

În acel moment, toţi eram acasă. Dar acum nu mai era vorba de discuţii vesele în jurul mesei, ca în 1948. Acum toţi tăceam, încercând să nu ne privim în ochi, să nu vedem cum se reflectă în ei propria noastră Mare Frică. Până şi Tonia, simţind demoralizarea generală, vorbea în şoaptă cu păpuşa.

— Ce e în ordine alfabetică?

— Sunt arestaţi a doua oară. În ordine alfabetică! Uite, ascultaţi... Am făcut un sistem. Uite numele care ne sunt cunoscute din Magadan...

Şi a început să citească. Antonov, Auerbach, Astafiev, Berseneva, Blank, Baturina, Wolberg, Vinogradova, Venediktov[1]...

— E o prostie! exclamă înverşunat Anton, aruncând spre Umanski priviri furioase, semnificative. E o coincidenţă întâmplătoare!

Dar eu am înţeles totul imediat. Un spasm cunoscut, sufocant, mi-a cuprins gâtul. Punctul culminant al Fricii. A... B... V... Dar, în acest caz, următoarea literă e a mea! Şi Anton a înţeles imediat asta, de aceea tot strigă la Umanski şi-i face semne din ochi, să nu-l speriem dinainte pe Vasia.

— Sunt nişte supoziţii, repeta Anton iritat.

Dar eu mi-am adus aminte că, în ultimul timp, de fiecare dată se uită în jur neliniştit, când intră seara în camera noastră, şi oftează uşurat când mă vede.

A bătut cineva la uşă. A intrat vecina noastră, Johanna. E palidă ca moartea.

— Gertrude a fost luată, a spus ea şi s-a prăbuşit pe scaun, parcă leşinată.

Acesta a fost un proiectil care a căzut extrem de aproape. Gertrude era musafira noastră aproape zilnică. Gertrude este un comunist ortodox, fost doctor în filosofie la Berlin, meşteră

[1] În limba rusă, V (W) este a treia literă a alfabetului (n. tr.).

la construirea de silogisme sofisticate gata să explice şi să fundamenteze teoretic orice activitate a genialului Stalin.

— Cu ce putea să fie ea de vină, cântând la pian în orchestra casei de cultură? a întrebat Iulia pierdută.

— Tot aşa cum dumneavoastră sunteţi în atelierul dumneavoastră de reciclare, iar prietena dumneavoastră, la grădiniţă. Toţi sunt vinovaţi numai pentru că EL vrea să mănânce, a răspuns Umanski. Nişte întrebări ciudate din gura unui om care a fost închis atâţia ani. E timpul să înţelegeţi. E o acţiune de masă. Arestări repetate ale foştilor deţinuţi. În ordine alfabetică...

— Păi uite, v-aţi făcut de râs cu sofisticăriile dumneavoastră, a aruncat furios Anton, numele Gertrudei este Richter... Litera R...

Da, într-adevăr! După B, deodată R. Poate că Umanski chiar a greşit... Dar el a protestat liniştit:

— M-aş bucura să greşesc. Dar, din nefericire, am dreptate. Problema e că Gertrude Friedrichovna are două nume, Richter-Bartok. Mai bine zis, Bartok-Richter... Aşa că în mod clar a trecut la B.

Din ziua aceea, Vasika a început uneori să mă întrebe temător: „Mamă, dar ţie nu ţi-e frică?", la care eu răspundeam: „Dumnezeu e milostiv..."

De regulă, mă întreba asta înainte de culcare. Gândul la arest se lega de noapte.

Dar asta s-a întâmplat din nou ziua, ca în 1937. Eram la ora de muzică la grupa mare. Se apropiau sărbătorile din octombrie şi trebuia să-i pregătim intens pe copii de serbare. Copiii, sub conducerea educatoarei, învăţau cântecul „Şi Stalin de la tribuna înaltă îi priveşte pe copii zâmbind". Acompaniamentul era foarte greu şi de două ori am falsat, fără să iau bemolul.

În acest moment, doi bărbați în civil, unul tânăr, celălalt mai în vârstă, au intrat în camera de muzică, deschizând ușa ca la ei acasă.

— Nu se poate să intrați, aici e ora de muzică, le-a spus sever Bella Rubina, o fetiță de șase ani. În curând ea împlinea șapte ani și ținea foarte mult la rolul său de cea mai mare din grupă.

Dar cei care intraseră s-au uitat la fetiță fără să o vadă. De fapt se comportau de parcă în cameră nu se aflau 38 de oameni. Ei mă vedeau numai pe mine. Numai de mine aveau nevoie. Cel care era mai tânăr a scos neglijent din buzunarul lateral o legitimație cu copertă tare și litere aurii și mi-a arătat-o în fugă. Cuvântul „securitate" am apucat să-l prind cu coada ochiului. Tovarășul lui a spus încetișor:

— Veniți după noi!

— Evghenicika Semionocika! Nu plecați! a început să strige Edik Klimov, sărind de la locul lui.

Imaginea feței lui neliniștite, înroșite, m-a urmărit mai apoi în închisoare. Ce infailibilă e intuiția copilului! A simți pericolul, s-a năpustit cu pieptul, ca o vrăbiuță zburlită, în poziție de luptă, să apere, să ferească...

Dar, în acest timp, a intrat directoarea. Și ea era plină de pete roșii și încerca să nu mă privească.

— Evghenia Semionovna se va întoarce, le-a spus ea copiilor. Deocamdată o să stau eu cu voi...

Sus, în cabinetul directoarei, mi s-a prezentat mandatul de arest și percheziție. Totul fusese făcut legal, cu aprobarea procurorului.

— Acum o să mergem la apartamentul dumneavoastră pentru percheziție, mi-a explicat unul dintre cavalerii securității statului.

— N-o să fac niciun pas până nu-mi daţi posibilitatea să-mi văd fiul. E la şcoală. O să rămână singur la capătul pământului, fără o bucată de pâine. Trebuie să vorbesc cu el înainte de a ne despărţi, să-i explic unde poate cere ajutor.

Cel mai bătrân dintre cavaleri a ridicat din umeri.

— Ei, ce să zic, mă rog... Şcoala e alături. Suntem cu maşina mică. O să trecem pe la el...

Vasia mi-a povestit după aceea că şi-a dat imediat seama de tot când, în timpul orei, s-a întredeschis uşa clasei şi s-a auzit o voce poruncitoare: „Aksionov! Afară!" Şi mulţi elevi şi-au dat seama despre ce este vorba. Aici, la capătul pământului, nu erau prea ceremonioşi şi comportamentul „casei albe", dar şi al celei „roşii", erau bine ştiute de populaţie.

Peste o clipă, eram deja toţi patru în maşina ce avea storurile de mătase trase: eu, cei doi cavaleri care îndepliniseră fără frică o operaţiune periculoasă de reţinere a unei teroriste importante, şi fiul meu cel mare care, la vârsta de 17 ani, a fost nevoit să-şi conducă a doua oară mama la închisoare. Acum mi se părea mic de tot. Îi tremurau buzele şi repeta: „Mămică... Mămică..."

Printr-un efort interior chinuitor, am încercat să mă concentrez pe nişte idei practice. Doar trebuia chiar aici, în aceste câteva minute care-mi mai rămâneseră, să decid ce instrucţiuni să-i dau lui Vasia. Să-i spun să telegrafieze pe continent şi, când va primi banii pentru drumul de întoarcere, să se întoarcă la Kazan? Sau să-i spun să rămână aici până la sfârşitul clasei a X-a? Doar litera Iuliei, K, nu urma aşa de curând. Poate că o să dureze până la primăvară... Dar dacă o s-o ia pe Iulia, atunci o să ia şi camera, şi Vasia poate nu numai să rămână fără pâine, dar şi fără un acoperiş. Ce va putea să facă pentru el deţinutul Anton? De Tonia, în acest sens, puteam să nu mă

neliniștesc – o să fie sătulă și la căldură. Bine că azi chiar am dus-o la grădiniță...

Percheziția s-a făcut cumva neglijent, parcă fără chef. S-a încheiat în 15 minute, de care m-am folosit să-mi fac bocceaua și să-i arăt lui Vasia unde sunt lenjeria și hainele lui. Ca un făcut, bani nu erau deloc, salariul trebuia să-l primesc a doua zi. I-am scris lui Vova o procură, dar nu eram sigură că-i vor da banii. Dacă e să judecăm după 1937, nu va ieși nimic: atunci ne-au dispărut și lucrurile, și cărțile, și salariul, și onorariile...

— Semnați procesul-verbal al percheziției, au ordonat cavalerii. Au fost luate 14 pagini de materiale...

— Doamne, dar despre ce materiale e vorba? Doar e povestea „Motanul încălțat"! Am refăcut-o în formă dialogată pentru teatrul de păpuși.

— O să vadă ei acolo dacă e pentru copii sau pentru adulți, a spus enigmatic cavalerul cel bătrân.

Apoi a început deodată să-l mustre pe Vasia, care nu-și putea reține lacrimile:

— Să vă fie rușine, tinere! Aveți 17 ani. Eu la vârsta dumneavoastră îmi întrețineam deja familia...

Vasika a izbucnit. A răspuns grosolan:

— Cu profesia asta nu e greu să-ți întreții familia. Dar eu la patru ani am rămas orfan de mamă și de tată, iar acum, când cu mare greutate am ajuns în sfârșit la mama, mi-o luați din nou...

Și atunci tânărul cavaler n-a mai rezistat. S-a trezit ceva uman în el.

— Nu e pentru multă vreme, a mormăit el, nu vă neliniștiți, nu e deloc ca în 1937. O să petreceți revelionul împreună. Și să nu te duci nicăieri, băiete! Termină zece clase aici, că așa pierzi un an...

Desigur, nu am crezut niciun cuvânt din cele spuse de el. În 1937, am fost luată la fel, pentru 40 de minute. Dar e bine că măcar minte cu bunăvoință, îl liniștește pe Vasia.

În fine, mă decid să-l sfătuiesc pe Vasia cum să procedeze. Să trimită o telegramă surorii mele, că sunt grav bolnavă, să ceară bani pentru drumul de întoarcere. Dar când o să primească banii, să-i pună la cec și să continue să învețe la Magadan. Iar banii să fie ca asigurare. Ca, în caz de nevoie, să aibă cu ce să plece. El înțelege aluzia la arestarea posibilă a Iuliei și dă din cap spre mine că a înțeles. Tânărul cavaler mormăie:

— Nu trebuie să plece nicăieri...

Am semnat procesul-verbal de percheziție și ridicarea „Motanului încălțat". Am aflat astfel numele cavalerilor. Tânărul e Cențov, cel mai bătrân, Palei.

Îl îmbrățișez pe Vasika. Ieșim pe coridor. Pe toate ușile ies fețe speriate. Anna Feliksovna, o nemțoaică bătrână care locuia la Johanna, spune uimită încetișor:

— Iar pentru lucruri vechi? Iar le iau pe mame de lângă copiii lor?

În mașină, alături de mine se așază Palei. Cențov e alături de șofer. Ridic privirea spre fereastra noastră și văd că Vasika a tras masa și s-a lipit de geam. Imaginea asta a fost pentru mine un chin de moarte în închisoare. Și acum, peste mulți ani, scriu cu durere despre asta. Încerc să fiu cât mai concisă.

Ne-am oprit la „casa albă". Un semn rău. Prin telegraful nostru, al deținuților, se transmisese că în „casa albă" e societatea aleasă. „Casa roșie" e cu un rang mai jos, e pentru acțiunile de masă. De mare masă! „Casa albă" mă rănește și pentru că este fostul sediu Maglag, unde se afla Gridasova și unde anul trecut reușisem să primesc permisul de sosire pentru Vasia. Pentru noul minister atotputernic până și regina din Kolîma

fusese nevoită să cedeze spațiu. Și cu ce speranțe coborâsem această scară anul trecut!

Sunt dusă la biroul dactilografelor, unde cavalerii mei mai fac niște hârtii pentru mine. Iar eu stau pe un taburet în așteptarea trimiterii la închisoare. Dactilografa nu e experimentată, bate cu două degete, din când în când are îndoieli ortografice.

— „Săvârșit" e cu *î* sau cu *i*? îl întreabă ea pe Cențov cu o credulitate de copil, iar acela aruncă o privire întrebătoare spre mine.

— Cu *î*, spune el nesigur, cu o intonație interogativă.

Și eu confirm dând din cap. Da, cu *î*...

Nu știu de ce, deodată mi se face milă și de Cențov, și de dactilografă. Sărmanii oameni! Doar nu știu nimic... Nici dacă e cu *î* sau *i*, nici ce e bine, nici ce e rău. Dar mila aceasta neașteptată este înlocuită imediat de iritare față de ochii albaștri, lucioși, ai dactilografei, față de cizmele, la fel de lucioase, dar negre, ale lui Cențov, care ieșeau aiurea de sub paltonul civil. Măcar să ajung mai repede la închisoare, în celula comună, la ai mei...

În cancelaria închisorii miroase a praf, tutun, usturoi, a mantale umede de soldați. Un individ tăcut, ca o statuie, cu înfățișarea unui dog bătrân, obosit, îmi cotrobăie prin buzunare și privește gândindu-se profund la piciorul de celuloid al unei păpuși, pe care Tonia îl rupsese de la bebelușul ei, iar eu l-am băgat în buzunar, pentru a încerca mai târziu să-l repar. Statuia trebuie să facă lista „efectelor personale" luate la arestarea mea. Deja a scris: „Ace de cap – 3 (în paranteză în litere, trei), creion chimic – 1 (din nou în paranteză în litere, unu)". Dar uite, mai departe e pus în dificultate. Cum să treacă piciorul păpușii? Se uită la el în lumină. Nu e nimic. E transparent... După ce a scuipat salivă pe degetul gros, îl freacă. Iar nimic... Nu-și schimbă consistența... În fine, întreabă:

— Ce-i asta la dumneavoastră?

Și respiră ușurat când îmi aude răspunsul: „Un fragment de jucărie." Formula e bună pentru notat. Sub datele despre creionul chimic apare rândul: „Un fragment de jucărie." Și din nou scrie 1, iar în litere, unu.

Dar cu asta procedura de pază a securității statului încă nu s-a încheiat. Intră în acțiune o muiere neîngrijită în sarcina căreia intră „percheziția personală". Îmi dau seama că tehnica de efectuare a ei nu s-a schimbat deloc în ultimul deceniu, nu a avansat deloc. Femeia acționează exact ca și colegele ei de la Butîrki, Lefortovo, Iaroslavka. Poate e mai provincială în gesturi.

O trecere scurtă prin coridoarele boltite, cu ecou. Zornăitul cheilor. Scârțâitul ușii celulei. E o celulă groaznică! Miroase urât, e umedă, strâmtă. De la podeaua de piatră vine o răceală ce-ți cuprinde tălpile. Inventar mobil – numai tineta. O fereastră monstruoasă. E adevărat, e destul de mare, pe care pătrunde lumina zilei. Cercul de foc al soarelui reflectat e parcă o pecete prin care suntem din nou separați de lumea vieții.

— Jenia! Jenia!

Sunt femeile închise care repetă în cor și pe rând. Îmi sunt cunoscute, toate, fără nicio excepție. Sunt arestate a doua oară. Ale noastre, de la Elghen. Trag de mine, mă tot întreabă, îmi cer informații. Le explic pe scurt cine a fost arestat în ultimele zile, cum e vremea afară, ce se scrie în ziare, ce se vinde în magazine. Dar e puțin pentru ele. În primul rând, vor să știe de ce ne-au luat tocmai pe noi, și nu pe alte persoane din aceeași categorie infracțională. Din interogatoriile care se fac aici nu se vede absolut deloc.

Întrerupându-se una pe alta, ele își exprimă tot felul de considerații profunde în acest ses. Cele mai interesante sunt considerațiile Gertrudei. Ea vorbește de pe priciul de sus de parcă e Moise pe muntele Sinai. Nu degeaba e doctor în filosofie, și mai e și

nemțoaică get-beget (*reichsdeutsche*). *Frau Doktor*[1] explică arestările noastre chiar din teoria cunoașterii a lui Marx, din teoria imperialistă a lui Lenin, precum și din ultima întâlnire a miniștrilor de externe italian și afgan.

Cât timp ea predică așa, încerc să verific supoziția inteligentă a bătrânului Umanski. Așaaaa... A – Alimbekova, Artamonova... B – mă rog, Bartok, Berseneva... V – Vasilieva, Vinogradova, Weiss... G – Gavrilova, Ghinzburg...

— Ajunge, Gertrude, spun eu, dând obosită din mână. Privește în jur și treci de la generalizările teoretice, cum să spun, la interpretarea empirică a lumii reale.

Ea înțelege totul în felul ei și șoptește în germană:

— Dacă știi ceva important, nu spune cu voce tare. Aici sunt tot felul...

— O, Doamne! Iar... Stai închisă de 13 ani și tot ți se pare că în jur sunt tot felul de oameni... Numai tu nu ești diferită... Demnă de taine și secrete de stat...

— Despre ce este vorba? întreabă ofensată Gertrude.

— Păi se pare că totul e în ordine alfabetică! Nu te uita la mine ca la o nebună! Cei arestați a doua oară sunt luați după alfabet! Uite, privește în jur... A, B, V, G...

În acest moment, ușa celulei s-a deschis din nou și am văzut în prag o femeie necunoscută, palidă, de vârstă mijlocie.

— Cum vă numiți? am întrebat noi aproape în cor.

— Golubeva, a răspuns ea încet, Nina Golubeva, din Orotukan.

În celulă s-a lăsat o tăcere mormântală.

[1] Doamna doctor (l. germ.) (n. red.).

Capitolul 10

Casa Vasikov

Lucrul cel mai groaznic este când răul devine ceva cotidian. Nişte zile obişnuite, care se întindeau pe decenii. În 1937 el, răul, abordase genul monumental-tragic. Balaurul scuipa flăcări roşii, huruia tunete de plumb, tăia în stânga şi în dreapta cu săbii încinse.

Acum, în 1949, zmeul Gorînîci[1], căscând de sătul şi de prea multă plictiseală, fără să se grăbească, făcea liste alfabetice ale celor pe care îi distrugea şi nu dispreţuia nici „Motanul încălţat" ca probă materială de activitate teroristă.

Acum era tare mare plictiseală nu numai la suprafaţa împărăţiei Balaurului, unde de la o zi la alta se reducea numărul de cuvinte şi fraze necesare pentru menţinerea vieţii, dar şi în posesiunile lui subterane, în iadul său, unde de asemenea se instalase o lâncezeală banală.

Atunci, în urmă cu 12 ani, arestul devenise o descoperire a lumii pentru *hunweibin*[2]*-ka* ortodoxă care, pe 15 februarie 1937, a păşit pragul închisorii Lacul Negru din Kazan. În faţa ochilor ei a apărut subpământul necunoscut, nici măcar bănuit de ea. S-a trezit nevoia aproape atrofiată de a găsi singură răspunsuri

---

[1] Personaj negativ al unor legende şi basme ruseşti, monstru care scuipă foc (n. tr.).

[2] Garda roşie (*Hóng Wèi Bīng*, în chineză) (n. tr.).

la niște întrebări blestemate. Interesul acut pentru această mare descoperire depășea chiar și intensitatea propriei dureri.

Acum, eu nu mai găseam în mine nici măcar dorința de a afla, nici măcar curiozitate, nici interes pentru sufletele călăilor și ale victimelor. Totul era deja clar. Știam deja că totul se desfășoară după un tipar, cunoșteam standardele folosite de prigonitori și prigoniți.

Atunci, în 1937, când mi-am dat seama pentru prima oară de răspunderea mea personală pentru tot, visam să mă purific prin suferință.

Acum, în 1949, știam deja că suferința purifică numai într-o anumită măsură. Când ea se întinde pe decenii și devine ceva cotidian, ea nu mai purifică. Pur și simplu se transformă într-un moment de răgaz. Și dacă încă mi-am mai păstrat sufletul viu în viața mea „liberă" din Magadan, acum, după a doua arestare, cu siguranță o să împietresc.

Uite, stau pe priciul de sus între Gertrude și Nastia Berseneva, și singurul lucru pe care-l simt este repulsia. Pentru tot. Pentru rația săracă de cer din spatele gratiilor și a oblonului de lemn. Pentru Gertrude care tot trăncănește întruna și pentru exclamațiile Aniei Vinogradova, care de dimineața până seara îi blestemă savuros pe toți anchetatorii. Pentru mine însămi. Am numai repulsie...

Chiar cu un an înainte să fiu arestată, mă lua cu frig numai denumirea „casa Vasikov". Când se spunea despre un om: „A fost în casa Vasikov", asta însemna că fusese în cel mai adânc cerc al iadului, necunoscut nouă. Cuvintele „casa Vasikov" se puteau compara prin rezonanța lor fatidică numai cu cuvântul „Serpantinka", închisoarea din taiga.

Și uite, eu mă aflu pe priciul din casa Vasikov și nu sunt cuprinsă de groază. De repulsie, da. Dar groază, nu. Sunt deja împietrită, mi-e totuna. Acum nu sunt cutremurată de lucrul cel

mai important, sunt iritată de detalii. Uite, de exemplu, mirosul de hering. Am o idiosincrazie pentru el. Oricât de flămândă aș fi, n-o să pun niciodată mâna pe heringul din închisoare sau din lagăr. Iar aici și Gertrude și Nastia, între care stau în poziție de chibrit între două alte chibrituri, în fiecare dimineață desfac heringul cu degetele. Și degetele lor – sunt la nivelul feței mele – miros toată ziua a grăsime de pește ce mă face să vomit. Și mi se pare că în casa Vasikov nu e nimic mai îngrozitor decât duhoarea asta de hering, înmulțită cu mirosul puturos al tinetei.

Ancheta? Este o anchetă foarte ciudată. Uite, cum a fost un „război ciudat", este și o „anchetă ciudată". E învăluită în aceeași plictiseală grea, lipicioasă, în care e cuprinsă toată casa Vasikov. Tânărul anchetator Gaidukov nici măcar nu-și ascunde plictiseala. El cască fără jenă, se întinde, iar uneori, fără să se mai poată abține, chiar în prezența mea dă telefon în biroul vecin și schimbă cu colegul ultimele știri din sport. Pereții din „casa albă", unde mă duc pe mine la interogatorii, sunt subțiri, aud destul de bine și fără telefon ce răspunde legat de fotbal celălalt anchetator tânăr, prietenul lui Gaidukov.

Doamne Dumnezeule! Ce-ar fi spus primii inchizitori ai mei, Țarevski, Vevers, maiorul Elșin, dacă ar fi văzut asta! Cu ce pasiune, mânie, viclenie, iar, uneori, și cu blândețe prefăcută își duceau ancheta! Și toate acestea numai pentru ca Gaidukov, liniștit, ușor cuprins de spleen, să copieze peste 12 ani cu un scris caligrafic aceste procese-verbale înflăcărate!

Nu mi s-a prezentat nicio altă nouă acuzare. Nu au cerut nici să „recunosc". Tot ce spuneam era trecut de Gaidukov în procesul-verbal, fără cea mai mică modificare, necondiționat. Chiar a scris și cuvintele mele despre metodele ilegale de anchetă din 1937. Atunci încă nu știam expresia „i se rupe-n paișpe"! Dar fără îndoială că asta era starea lui.

Odată, când am semnat ceva, am observat că în dosar se află o hârtie, care a servit probabil la motivarea arestului meu de acum. Am apucat să citesc cuvintele: „Pentru suspiciuni de continuare a activității teroriste."

— Dar ce mai e și asta! nu am putut să mă abțin. Păi ce, la grădiniță, da, am continuat activitatea teroristă?

Gaidukov a aruncat indiferent ochii pe hârtie și, fără să ridice vocea, a răspuns:

— Păi asta este numai pentru a face dosarul... Păi ce era să scriem, dacă aveți articolul vechi, 58/8 și 11? Grupare teroristă... Spionaj sau sabotaj doar nu puteam să scriem, nu?

De fapt, el era, cum se spune, un băiat nepericulos, un conțopist. Mi-a dat voie să primesc pachete de acasă. Și am primit o bocceluță care conținea numai simboluri comestibile. Două gogoșele de lagăr. Era un semn că Anton vine la Vasia. El adusese de la punctul lui de corespondență felul de mâncare premium al doctorului, din meniul de lagăr. Două sandvișuri cu ou și șprot. Așa ceva se vinde la bufetul școlii. Deci Vasia continuă să meargă la școală. În fine, niște bucățele de aluat prăjite în ulei, așa-numitele „scovergi", felul de mâncare de marcă al Iuliei. Semn că deocamdată Iulia e acasă.

Odată am avut tare mare noroc. Am fost dusă la interogatoriu nu noaptea, ca de obicei, ci în toiul zilei. Și, când am ieșit din casa Vasikov, l-am văzut pe Vasika al meu care stătea cu bocceluța la poartă. Și el m-a văzut. M-a cuprins o bucurie scurtă, dar intensă. Uite-l, e viu, sănătos și arată destul de bine. Nu a plecat pe continent, nu s-a pierdut, nu a abandonat ultima clasă a școlii. Și vine la mama cu pachet, nu se teme, și chiar dacă se teme, atunci își depășește frica, poate că o să-l ia și pe el la întrebări pentru asta la organizația de comsomol.

Și i-am zâmbit larg, când am urcat în mașină, i-am făcut cu mâna. (Apoi, când ne-am întâlnit, el se tot minuna: de ce eram eu așa de veselă?)

Dar a trecut și clipa aceasta de bucurie și din nou m-a cuprins disperarea adâncă. Din nou, din nou deținută... Din nou senzația obișnuită, obositoare a escortei din spatele meu. De parcă nu se întrerupsese. Gândurile din nopțile albe se revărsau de-acum ca un necrolog. Întorceam viața când pe o parte, când pe alta, dar fiecare dintre ele ducea la o singură scăpare – moartea. Doar, de fapt, nu era să mă predau a doua oară în mâinile lor, s-o apuc din nou pe drumurile Elghenului. Nu, nu mă gândeam la sinucidere, mai ales la formele lui concrete. Știam că nu va fi nevoie de ea. Era suficient numai să nu mă mai împotrivesc ei și ea va veni.

Cum s-a văzut mai târziu, am fost arestați NUMAI pentru a ni se întocmi, conform sentinței Comisiei Speciale a MGB, domiciliu definitiv, pe viață, aici. Pentru aceasta era nevoie de retranscrierea vechiului dosar, de trimiterea lui prin curier la Moscova, se aștepta până ce va fi ștampilat acolo (și era o coadă mare, pentru toată uniunea), și, în fine, să primim sentința din nou cu ajutorul acelorași curieri care nu se grăbeau prea tare. Pentru asta era nevoie de cinci-șase luni...

Ah, dacă am fi știut asta! Măcar dacă am fi ghicit aceste intenții așa de umane! Atunci am fi avut putere să îndurăm celula asta. Doar domiciliul forțat nu e lagăr. Este fără escortă, fără sârmă ghimpată, în cotlonul tău, cu cei apropiați...

Dar anchetatorii nu aveau dreptul să ne comunice ce ne pândește și ce nu. (Numai tânărul meu cavaler de securitate Centov, care descoperise la percheziție la marea teroristă „Motanul încălțat", a încercat să ne atenționeze pe mine și pe Vasika că acum „nu e deloc ca în 1937". Și deși atunci eu, învățată cu

toată minciuna de atâția ani, nu l-am crezut, totul s-a dovedit a fi adevărat. Și după aceea i-am fost recunoscătoare lui Cențov pentru această tentativă umană a lui de a ne liniști și sunt bucuroasă pentru el că i-a tremurat inima, nu a rămas de piatră la despărțirea mea de Vasia.)

Dar toate acestea le-am aflat mai târziu. Deocamdată noi, posesorii nefericiți ai numelor cu literele inițiale ale alfabetului, primii pionieri ai anului 1949, trebuia, pe propria piele, să aflăm care este scopul acestei campanii repetate. Și eram chinuiți de spectrul unui nou termen de lagăr. Așteptam repetarea totală a întregului program din anul 1937, iar asta era peste puterile omenești.

De aceea noaptea mă și pregăteam de moarte, treceam în revistă toată viața mea, toate durerile, necazurile, supărările. Și toate marile greșeli ale mele. Spuneam pe de rost, în germană, rugăciuni catolice care erau învățate de la Anton. Și pentru prima oară în viață visam la biserică ca la un refugiu. Cât de tămăduitor este, probabil, să intri în biserică. Să te lipești cu fruntea de o coloană. E rece și curată. Să nu observi nimic în jur. Dar să simți mâna nevăzută a cuiva pe capul tău. Doar tu știi cât am obosit, Doamne...

...Ziua și noaptea în celulă vorbeau în toate felurile despre ce se va întâmpla cu noi. Se vorbea de pedepse noi, monstruoase. 20 de ani... Numai Gertrude era optimistă. Ne asigura că vor fi create niște forme intermediare de ghetou pentru foștii deținuți, ceva de mijloc între lagăr și deportare.

Zu dem Beispiel[1], colhozul „Ridichea roșie", a încheiat ea în volapük[2]-ul ei.

---

[1] De exemplu (l. germ.) (n. tr.).

[2] Limbă artificială cu caracter internațional, inventată de preotul german Johann Martin Schleyer între anii 1879–1880 (n. red.).

Nu era lipsită de spirit şi, lucrul cel mai important, toate voiam să fie adevărat. De atunci discuţia despre ce ne aşteaptă – lagăr sau deportare – era formulată clar: Elghen sau „Ridichea roşie"?

Au venit sărbătorile din noiembrie. În conformitate cu cele mai bune tradiţii, conducerea casei Vasikov le-a marcat printr-o percheziţie gigantică. Anchetatorii nu au lucrat trei zile, nu au chemat pe nimeni, şi melancolia care cuprinsese celula închisă ermetic parcă s-a materializat, aşezându-se pe podea sub forma unor pete murdare.

Şi deodată, în mijlocul acestei linişti mormântale, în noaptea spre 9, lacătele au început să zornăie, uşile celulei au scrâşnit cu o voce ruginită. Eu! La interogatoriu!

Peste un minut deja inspiram cu lăcomie aerul geros de noiembrie, stând la poartă în aşteptarea maşinii. Aici oamenii erau duşi la interogatorii cu autoturismele. Am învârtit pe neobservate maneta ce lăsa în jos fereastra laterală şi am inspirat cu plăcere oxigenul. Escorta s-a făcut că nu a observat.

Gaidukov, după sărbători, era cumva amorţit şi mai indiferent decât de obicei.

— Ei, uite, v-au făcut formele, a spus el, trântind palma pe dosarul gros, roz, al „cazului" meu.

Era chiar dosarul deschis în anul 1937. Numai că într-o mapă nouă, proaspătă, cu o inscripţie clară, tipărită, pe copertă: „A se păstra pentru totdeauna." Sub inscripţia asta era o alta, scrisă numai cu liniuţe: VCK-OGPU-NKVD-MVD-MGB. Dacă era să arunc un ochi de scriitor, în dosar nu sunt mai mult de 20 de coli de tipar.

— Oare totul este despre mine? am întrebat eu apatică.

— Păi despre cine să fie? s-a minunat Gaidukov.

Deodată pe biroul lui a început să sune telefonul.

— Da, da, a confirmat anchetatorul meu, puțin înviorat, da, e la mine. Ascult, tovarășe colonel... Imediat, tovarășe colonel...

Anchetatorul s-a întors atunci spre mine și mi-a spus:

— Dorește să vă vadă comandantul nostru, colonelul Țirulnițki. Veniți după mine!

Colonelul avea o înfățișare impunătoare, aproape nobilă. Era potrivit de înalt și potrivit de gras, cu un nas acvilin, părul încă bogat, ușor încărunțit. La înfățișarea lui se potrivea mai bine o mantie medievală de cardinal. Dar baretele decorațiilor, care formau un mozaic multicolor pe piept, aminteau că meritele lui nu sunt legate în niciun caz de Evul Mediu.

— Luați loc! îmi spune. Puteți să plecați, îi zice lui Gaidukov.

În continuare s-a întâmplat ceva de neînțeles, de neexplicat! Colonelul și-a alungat deodată de pe chip severitatea și a început să vorbească spunându-mi prenumele și patronimicul, de parcă eram la un ceai.

— Ce băiat minunat aveți! A venit pentru permisul de a trimite pachet. L-am admirat. Și vorbește curajos cu noi! De regulă, oamenii doar se tem de noi...

El a rostit ultimele cuvinte cu o intonație ciudată. Nu cu importanță, nu cu plăcere, ci chiar cu o nuanță de tristețe.

— Aveți un singur copil? a întrebat apoi.

Era chiar întrebarea pe care n-o puteam suporta. Am tăcut multă vreme, repetându-mi în minte rugămintea lui Vasia: „Să nu plângi în prezența lor!" Pauza s-a prelungit. Colonelul se uita la mine nedumerit.

— Am avut doi. După ce v-ați amestecat în viața mea, a rămas numai unul singur.

— Războiul?

— Blocada. Leningrad.

— Dar asta s-ar fi putut întâmpla și în prezența dumneavoastră.

— Nu. L-aș fi scos viu din foc.

Acum colonelul se uita la mine pur și simplu cu o compătimire inexplicabilă. Am tresărit în sinea mea. Ce este cu mine? Nu le-am studiat apucăturile în cei 12 ani? Acum probabil îmi va propune să mă elibereze. În schimbul anumitor servicii. Și o să răspund la privirea plăcută cu una ostilă, precaută. Colonelul zâmbește.

— Nu vă suntem deloc pe plac…

— De unde ați…, îmi zboară de pe buze fără să vreau.

Imediat mă sperii. A obținut ceea ce voia, m-a scos din tonul oficial. Iar acum, după ce s-a convins că nu iese nimic cu mine, va începe răfuiala. Îmi aduc aminte de povestirile despre carcerele din casa Vasikov.

Dar colonelul nici nu se gândește să se răfuiască. Lovește cu creionul în cristalul de pe birou și spune gânditor, parcă meditând cu voce tare:

— Da, aveți un băiat uimitor. Și al meu e la fel… Adică am și eu unul de aceeași vârstă. Dar uite, ar fi avut el curajul, la momentul necesar, să vină să ia apărarea tatălui său într-un loc așa de groaznic, asta nu știu. Așa că vedeți, în fiecare necaz este și o parte bună. Acum v-ați convins că băiatul dumneavoastră vă iubește.

Nu, se dovedește că nu am împietrit de tot. Cuvintele despre iubirea fiului, mai ales rostite de un colonel MGB în „casa albă", m-au cutremurat deodată. Și am încălcat promisiunea, nu am respectat rugămintea lui Vasia, de a plânge în prezența lor.

Colonelul s-a ridicat cu o ușurință neașteptată, a pus apă într-un pahar, mi l-a întins. Înghit febril apa, cu dinții clănțănind pe pahar. Și deodată am distins o frază total de neimaginat pe aceste buze:

— Știu că nu sunteți vinovată de nimic…

Ce mai e și asta? Ce șiretlic monstruos mai e și ăsta? Sau... Sau... Oare vorbește sincer?

— Da, știu asta, a continuat colonelul. Dar să tragi concluzii din toate astea este peste posibilitatea mea. Totuși pot să vă ușurez situația. Și o să fac asta. Uite, citiți!

A scos din sertar un dosar cu hârtii. Mi-a întins dosarul acesta și a împins spre mine veioza.

Am citit multă vreme mecanic, de emoție neputând lega cuvintele oficiale într-un întreg cu sens. Frazele se umflau și pocneau, fără să lase nicio urmă. Dar uite, în fine ceva-ceva se lămurește.

Hârtia e adresată Comisiei speciale de pe lângă MGB al URSS. Este copia celei care fusese trimisă deja la Moscova. „Se trimite cazul lui cutare cu acuzația..." Ei, toate acestea reprezintă codul convențional folosit în împărăția zmeului Gorînîci. Dar uite esența! „Pentru a fi trimisă spre deportare..." Trimisă spre deportare! Colhozul „Ridichea roșie"! Ce fericire! Deci nu Elghen, nu lagărul, nu sârma ghimpată... Deci cerul de deasupra capului meu va fi liber?

Ridic spre colonel ochii fericiți.

— Deportare? Deportare în libertate? Se poate cu familia?

— Da. Și o să ieșiți repede și din închisoare. Au mai rămas numai câteva zile.

Îmi întinde o altă hârtie. Este copia scrisorii trimise procurorului. El face demersuri ca, în privința mea, să fie schimbată „măsura privațiunii", ca „detenția sub pază să fie înlocuită cu interdicția de a părăsi localitatea". Și motivează solicitarea prin faptul că a rămas fără mijloace de subzistență un fiu minor.

— Vedeți? V-am transformat în copil fiul de 17 ani, pentru a vă scoate afară.

— Și ce spune procurorul?

— E de acord. Am vorbit cu el azi. Dar încă nu există o rezoluție oficială. A promis să trimită mâine. Ei, cât timp hârtia va trece prin toate canalele de cancelarie, vor mai trece vreo cinci zile. Să vă gândiți că peste o săptămână o să fiți acasă, cu fiul. O să vă cheme cu lucrurile. Asta va însemna că plecați în libertate. O să lucrați unde ați fost înainte.

Îmi trece prin minte un gând, să-i cer imediat să-mi dea permisiunea de a o înfia pe Tonia. Dar deja apăsase butonul soneriei și în ușă stătea acum escorta care venise după mine.

— Duceți-o pe arestată, a ordonat colonelul aproape fără să-și miște buzele.

Chipul i-a devenit din nou impunător, impenetrabil. Și tot ce mi-a spus acum mi se pare o fantasmagorie, un vis pe care l-am văzut câteva clipe.

În celulă ajung în zori. Deja se împarte apa caldă, pâinea, heringul. Când am trecut prin curtea închisorii, apucasem să iau o gură de aer proaspăt de noiembrie, și după asta putoarea acră de la hering mă doboară. Și, de fapt, după cele dezvăluite de colonelul Țirulnițki, realitatea celulei este și mai insuportabilă.

— Ești palidă ca moartea, spune Gertrude, ce ți-au zis?

— Mai târziu..., răspund eu și, refuzând nu numai heringul, dar și pâinea, mă întind pe prici și închid ochii.

Pentru a nu cobi, pentru a nu distruge visul, am decis să nu spun nimănui despre comportamentul straniu al colonelului.

O zi. A doua. A treia. Speranță și disperare. Disperare și speranță. În jurul meu sunt oameni care stau culcați, înghesuiți precum șproturile în conservă, și eu mă simt singură, ca un felinar izolat într-o piață pustie.

A patra zi, mi s-a adus un alt pachet, o boccea cu mâncare. Era semnul înfrângerii totale. Dacă într-adevăr se pregăteau să

mă elibereze, nu ar fi acceptat pachetul. Deci nu a ieşit nimic. Probabil procurorul nu a semnat.

Spre sfârşitul celei de-a cincea zile, când, de durere, simţeam pe cap rădăcina fiecărui firişor de păr, nu am mai rezistat: am trezit-o pe Gertrude şi i-am spus toată discuţia cu colonelul.

— O, Jenia! *Wie dumm bist du!*[1], a exclamat Gertrude şi a rostit un discurs întreg în care îşi manifesta uimirea că am putut, fie şi pentru o clipă, să cred asemenea vorbe ale colonelului. Ei, e clar, voia să sondeze ceva... Să-ţi câştige încrederea. Să te atragă spre el. Nu a cerut nimic? Stai puţin, o să-ţi ceară...

M-am ruşinat. Într-adevăr, încrederea mea prosteasc nu are limite. Până şi ortodoxa Gertrude priveşte cu realism „umanismul" temnicerilor. Şi totuşi... De sute de ori am repetat, ca o placă, reproducându-mi mental toate cuvintele colonelului. Doar nu a fost în vis... Bine, a minţit. Dar am citit cu ochii mei hârtia despre deportare. De fapt, ce-i costa să fabrice orice fel de document?

Şi încă cinci zile. Abia pe 19 noiembrie, când m-am cufundat definitiv şi ireversibil cu sufletul pârjolit în semiexistenţa închisorii, abia atunci s-au auzit aceste cuvinte la care nu mai speram deja: „Cu lucrurile!"

Ca răspuns, am sărit nu numai eu. Toate vecinele mele au sărit din locurile lor. Pentru că era un eveniment epocal pentru toate. De aici încă nu mai ieşise nimeni cu lucrurile. Deci soarta uneia fusese hotărâtă. Şi era un etalon pentru celelalte destine.

Escorta a stat în uşă tot timpul cât mi-am adunat lucrurile, aşa că nu am putut să schimbăm niciun cuvânt. Şi nici nu era nevoie de cuvinte. Erau suficiente privirile. „Transmite cumva..." „Când ai cea mai mică posibilitate..."

[1] Ce proastă eşti! (l. germ.) (n. red.).

Peste câteva minute, eram deja la biroul închisorii. Acolo se afla aceeași statuie care acum o lună îmi făcea opisul „efectelor personale". Acum mi le-a întins pedant în fața mea: cele trei agrafe ale mele, un creion chimic și, lucrul cel mai important, piciorul grăsuț din celuloid al păpușii Toniei. Ador legalitatea strictă!

— Semnați!

A intrat anchetatorul meu, Gaidukov. Nici nu bănuiam că putea avea o față așa de veselă, binevoitoare.

— Ei, asta e tot, a spus el. O să mâncați la prânz deja acasă. Acum o să mergem împreună cu mașina la procuratură, o să iau de acolo documentul referitor la dumneavoastră și o să mergeți unde vedeți cu ochii. În limitele Magadanului, desigur...

Când i-am văzut starea de spirit favorabilă, am născocit o mare problemă.

— Cetățene anchetator! Mi-am uitat în celulă ochelarii. Nu pot să citesc fără ei.

Era o minciună crasă. Pe atunci încă nu foloseam ochelari. Gaidukov a trimis statuia în celulă, dar el s-a întors, evident, cu mâna goală. Nu a găsit ochelarii mitici.

— Permiteți-mi să mă duc eu pentru o clipă. Împreună cu escorta. N-o să spun nimic.

Era o încălcare totală a regimului. Dar azi, Gaidukov vrea să fie bun până la capăt. Vine chiar el cu mine. Mă grăbește tare, dar eu, tot scormonind pe priciul de sus, apuc să-i șoptesc lui Gertrude parola tainică – „Ridichea roșie". Acum nu se vor mai teme de noile pedepse de lagăr.

În cele zece minute cât am fost nevoită să-l aștept pe Gaidukov în mașina ce se oprise lângă clădirea procuraturii, toți demonii se înfig din nou neobosiți în conștiința mea. Zeci de supoziții, una mai groaznică decât cealaltă. Uite, acum o să iasă

şi o să spună că procurorul a refuzat. Şi înapoi în închisoare. Sau va zâmbi viclean şi va spune din cauza cărui motiv diavolesc Ţirulnițki a fost aşa de bun cu mine. Nu-mi pot deloc imagina despre ce ar fi vorba, dar probabil e ceva nemaivăzut, obscur, nerușinat... Şi atunci îmi va rămâne numai moartea.

— Puteți pleca acasă, spune Gaidukov deschizând portiera.

Şi spune asta cu o voce aşa de blândă, că roşesc din cauza supozițiilor mele. Uite în ce m-am transformat! Aşa de tare m-a călcat în picioare viața, că mi-am pierdut de tot capacitatea de a crede în ceva bun. Dar, de fapt, uite, e o minune! Mă duc acasă. Acasă! Cineva m-a ajutat să ies din prăpastie, iar eu, în loc să mulțumesc şi să mă gândesc că până şi în reşedința principală a zmeului Gorînîci sunt oameni cărora nu le este inaccesibil binele, în loc de asta caut febril obstacole, piedici.

— Mulțumesc, spun eu sinceră, adresând aceste cuvinte nu lui Gaidukov, ci undeva mai sus de capul lui.

— Să fiți sănătoasă, zâmbeşte el şi adaugă: Mâine să veniți pe la ora 1 la „casa albă", să vă fac ordinul de nepărăsire a localității.

Automobilul de la MGB dispare după colț, iar eu rămân pe şosea cu bocceaua în brațe. Temându-se de niște etape neaşteptate, ai mei mi-au adus la închisoare o grămadă de boarfe groase şi, uite, acum abia pot să mai duc povara asta grea. Mai mă şi dezobişnuisem de aerul curat în această lună petrecută în mirosul greţos din celula de la casa Vasikov. Abia merg. Mă ia ameţeala, picioarele mi se taie.

Total fără puteri, pun bocceaua jos şi mă opresc să-mi trag sufletul. Deodată aud un „oh!" rostit încet. Lângă mine s-a oprit metodista noastră de la cabinetul metodic preşcolar. Chiar acea Aleksandra Mihailovna Şilnikova, care făcuse raportul despre iubirea emoționantă a copiilor pentru cel Mare

și Înțelept. Se uită la mine și îi văd parcă pentru prima oară fața tipică din Ural, cu fruntea înaltă, gura moale și ochii mari, rotunzi. Se pare că e o față foarte omenească, dacă dăm jos de pe ea adaosul oficial, de serviciu.

— V-au dat drumul? întreabă ea. V-au dat drumul de tot?

— În legătură cu „de tot" nu se poate spune nimic sigur. Dar și „deocamdată" este bine. Deocamdată mi-au dat drumul. Uite, încerc să ajung acasă...

— Haideți să vă ajut să duceți bocceaua. Se vede că ați slăbit mult...

Urcăm încet panta, apropiindu-ne de Harlemul nostru. Și Aleksandra Mihailovna, metodista, de la care în ultimii doi ani am auzit atâtea cuvinte alambicate despre sarcinile educației preșcolare, îmi cară bocceaua prăfuită de închisoare, îmi oferă niște bani cu împrumut, îmi bagă în buzunar niște pachețele din sacoșa ei de piață. Uite, se dovedește ce mlădițe verzi există în sufletul ei, undeva adânc, sub stratul de flori moarte de hârtie, gofrate.

(După Congresul al XX-lea, după citirea raportului lui Hrușciov, Aleksandra Mihailovna a venit la mine și a spus: „Doamne, ce oarbă am fost! Cât l-am idealizat pe acest om!" Ea nici măcar acum nu putea rosti numele care-i fusese nu de mult așa de drag. „Dumneavoastră, probabil, știind tot, mă considerați lipsită de speranță..." „Ei, nu", am răspuns, „dumneavoastră ați avut episodul cu cojocelul din blană de iepure[1]..." „Ce cojocel?" „Păi bocceaua mea de închisoare... Mai țineți minte, m-ați ajutat s-o car...")

Deja aproape de baraca noastră l-am întâlnit deodată pe Vasika. El venea spre noi cu prietenul lui de școală, Feliks

[1] Aluzie la episodul din povestirea *Fata căpitanului* de A.S. Pușkin (n. tr.).

Cerneţki. Miraţi de întâmplarea aceasta neaşteptată, ne-am grăbit unul spre celălalt.

(Mai târziu, Vasia povestea că Feliks, când m-a văzut, a spus: „Uite, vine mama ta." Dar Vasia a luat-o drept glumă şi a spus dur: „Nu ţi-e ruşine să râzi de mine, de aşa ceva?")

— Vasia!

Şi din nou chipul lui a devenit unul de copil. Ca atunci când m-au săltat.

— Mămică!

Ah, ce plăcut e coridorul nostru strâmb, afumat! Ce frumos şi puternic miroase a ceapă prăjită! Şi ce dragi îmi sunt oamenii aceştia care deja au dat fuga la uşa noastră!

Anton vine abia spre seară. El vine în fiecare zi, câte 8 kilometri pe jos, îi aduce lui Vasia cina sa din lagăr. Atunci o să dau fuga acum la grădiniţă, după Tonia, ca seara să fim din nou împreună. Toţi împreună.

La grădiniţă e ora de somn. Copiii dorm. Dar toate educatoarele, doicile, surorile mă înconjoară cu atâta căldură şi compătimire, că parcă şterg de pe sufletul meu tot ce se adunase în această lună petrecută în casa Vasikov. Aflu că de sărbători i-au dus lui Vasia daruri – plăcinte, bomboane... Ce buni sunt oamenii! Gândurile de ieri despre moarte mi se par acum imposibile, de parcă nici nu mi-ar fi trecut prin minte...

Doica din grupa Toniei se căieşte şi-şi cere iertare. Fetiţa urlase aşa de tare, o strigase pe mama, că a fost nevoie să o mintă: a murit mama ta, nu mai vine.

— Doar nu ne mai aşteptam să veniţi înapoi... Vă rog să ne scuzaţi...

Pe drumul spre casă, Tonia, înfiptă cu putere în mâna mea, trăncăneşte despre o mulţime de lucruri, dar din când în când mă tot întreabă: „Dar n-o să mai mori, nu?"

Iulia neapărat vrea să-i facă o surpriză lui Anton şi seara, înainte de venirea lui, îmi porunceşte s-o iau pe Tonia în braţe şi să stau în spatele paravanului. Şi deşi tare l-aş mai fi întâmpinat cu mare bucurie nu în cameră, ci chiar pe coridor, nu pot s-o refuz pe Iulia. Las' să se amuze şi ea.

Aud cum intră Anton, îşi scoate galoşii lângă uşă, oftează greu, pune ceva pe masă şi-i aminteşte lui Vasia că mâine e zi de pachet la închisoare. Şi deodată, Tonia nu mai face faţă conspiraţiei.

— Dar mama n-o să mai moară, spune ea, sărind de pe genunchii mei şi dând fuga din spatele paravanului.

Anton trage aşa de tare de paravan, că acesta cade jos cu un bubuit îngrozitor. Când aud zgomotul, dau fuga vecinii.

— Tu? Tu? repetă Anton.

Vecinii îşi şterg lacrimile în jurul nostru. Dar eu şi Anton nu plângem. El tot repetă:

— Cât ai slăbit!

Iar eu:

— Nu-i nimic, o să mă întremez...

E noapte. Anton a plecat în lagăr. Iulia la atelier, în schimbul de noapte. Tonia doarme pe banchetă. Numai eu şi Vasia tot vorbim, culcaţi în paturi. Deja de câteva ori mi-a urat noapte bună, dar discuţia tot izbucneşte mereu.

În fine adorm, păstrând chiar în somn sentimentul de plăcere fizică puternică stârnit de cearşaful curat şi cel de plapumă. Mă trezeşte vocea lui Vasia.

— Mamă, dormi?

— Da. Ce-i?

— Nimic. Voiam numai să-ţi spun noapte bună, mămică...

Şi peste jumătate de oră din nou:

— Noapte bună, mămică...

Capitolul 11

După cutremur

S-a potolit prima explozie de bucurie după eliberarea neașteptată din închisoare. A venit reacția. Mă trezeam dimineața palidă, cu pleoapele umflate, cu durere de cap. Și din nou, din nou cu senzația de condamnare.

De pe fereastră mă întâmpinau zorii de decembrie din Kolîma. Nu aveai cum să te ascunzi de ei. Trebuia să ieși afară, să intri în contact cu oamenii, să afli noutăți.

Noutățile se arătau pline de monotonie. Ordinea alfabetică strictă nu fusese tulburată. În fiecare zi era luat un nou lot de arestați a doua oară. Nu-ți mai rămânea decât să te minunezi cum de reușesc să înghesuie atâția oameni în spațiul limitat al casei Vasikov. Probabil deja se stă și sub priciuri. De la o zi la alta, alfabetul se apropia tot mai mult de litera Iuliei, K. Seara, înainte de culcare, Iulia dădea instrucțiuni.

— Dacă o să mă ia azi, să ai în vedere: mănușile mele de blană sunt la reparat. Să le iei din atelier și să mi le aduci. Să nu aduci pâine, ajunge rația. Dar zahăr neapărat. Fără zahăr înnebunesc de tot…

Și eu deja nu mai răspundeam acum: „Nu mai spune prostii", ci acceptam laconic:

— Bine, o să aduc.

În primul moment de la ieşirea mea, toţi au fost îmbărbătaţi de mesajul meu semnificativ că este vorba numai de deportare, că nimeni nu va primi pedepse în lagăr. Dar mai apoi visele colorate despre „Ridichea roşie" au început să pălească cumva în faţa perspectivei reale a casei Vasikov, şi nici nu se ştie pe ce termen.

Vasika era negru de supărare. Mai rămăsese o jumătate de an până la terminarea şcolii medii şi dintr-odată a început să ia note de trei. La tentativa mea de a aduce vorba despre asta, el şi-a arătat colţii:

— Ce, MGB e neliniştit de notele mele?

Nu aveam ce să-i răspund. Într-adevăr, MGB intrase în viaţa noastră cotidiană. Supravegherea de dinainte de arest putea să nu fie băgată în seamă, era secretă. Acum eram urmărită pe faţă şi umbra „casei albe" plutea deasupra căsuţei noastre din cărţi de joc, deasupra şubredei noastre fericiri familiale. În prima săptămână de la ieşirea din închisoare, am fost acolo de trei ori. Prima dată, pentru a semna că nu părăsesc localitatea. A doua şi a treia, pentru a mă plânge de secţia de cadre, care nu dorea să mă repună în muncă. Iar mai apoi pur şi simplu mi-au ordonat să mă prezint la ei de două ori pe săptămână, până va veni de la Moscova decizia în noul meu „dosar".

În urma unui telefon „de acolo", am fost reprimită la serviciu. Cântam din nou la pian, dar din când în când surprindeam asupra mea privirile pline de compătimire ale colegelor, auzeam frânturi de discuţii despre faptul că directoarea caută un nou muzician. Ea începuse să fie tot mai reticentă s-o lase pe Tonia cu mine.

— Cu cât se va ataşa mai mult, cu atât va fi mai greu să se dezvete.

Nici Anton nu mai reuşea acum să vină în fiecare seară, pentru că regimul din lagăr se înăsprise în legătură cu apropierea

datei istorice – aniversarea a 70 de ani a Inspiratorului și Organizatorului tuturor victoriilor noastre, a Marelui Lingvist și a Celui mai bun prieten al sportivilor noștri, generalisimul Stalin.

Iulia cerea ca radioul să fie mereu deschis. Avea o teorie: „Trebuie să auzi tot." Și difuzorul nostru, de dimineața până seara, își scuipa plămânii, împroșcând asupra noastră șuvoaie de entuziasm al lingăilor legat de aniversarea Conducătorului. Aniversarea celor 70 de ani era sărbătorită aproape o săptămână întreagă. Bacanalele de entuziasm și declarații de dragoste și fidelitate durau cu orele. Fiecare popor făcea practicile sale șamanice în felul lui. Asiaticii băteau în tamburine și-și plescăiau limbile. Siberienii, cu voci răgușite, urlau cu privire la întinderile patriei minunate în care ei, chipurile, au compus un cântec plin de bucurie despre marele prieten și conducător. Cei din Riazan și Voronej au început să bată un step oarecum deosebit, intens, în onoarea generalisimului, întrerupând armonia cu strigăte violente. Apoi se transmitea petrecerea populară din Piața Roșie, orchestrele bubuitoare și corurile. Totul mergea într-un crescendo continuu și nu se vedea când se va încheia acesta.

Acum, toate acestea par aproape incredibile. Oare atunci nu am visat toate aceste dansuri șamanice în acordul cărora a ieșit de pe scena istorică acest an 1949 de tristă amintire? Vai! Precizia memoriei era confirmată de fiecare dată când, încă destul de recent, am dat întâmplător în eter peste vocile subțiri, pătrunzătoare din Pekin, care se sufocau în superlative, se zbăteau în convulsiile iubirii pentru cel mai, cel mai Mare Cârmaci.

...Pe 25 decembrie 1949 a murit mama mea. Al doilea arest al meu s-a dovedit a fi chiar ultimă picătură care a umplut

paharul. Ce s-a mai agitat, sărmana, când a aflat din scrisoarea lui Vasia că el a rămas din nou fără mine! Cât a încercat de acolo, de la distanță, să apere, să ajute. Ba trimitea prin oameni puțin cunoscuți telegrame ce începeau cu cuvintele „Te implor", ba se încumeta – uscățivă, de aproape 70 de ani, în paltonașul ei de drap cu căptușeala din mătase –, să calce pragul ministerului îngrozitor, demonstrând unor ofițeri de serviciu bine hrăniți, bine rași, că, după toate legile, mama are dreptul măcar să știe dacă fiica ei este în viață și unde se află, dacă trăiește.

Din fericire, a mai apucat să primească scrisoarea mea despre ieșirea din casa Vasikov. Și eu am mai apucat să primesc ultima veste de la ea – o foaie de caiet de clasa întâi. Mama mea scria acum mare. Mare și inegal. Se plângea de ochiul stâng. Nu vedea aproape deloc cu el. Dar cu dreptul vedea scrisul meu, își dădea seama că am ieșit încă o dată vie, și de aceea scrisese: „Ce fericire!" Așa scria ea cu o săptămână înainte să moară.

Ea fusese o mamă total obișnuită, nedescrisă de nimeni. O mamă de deținută. Își înfăptuia fapta sa de eroism tăcută, de care nu-și dădea seama, deja la bătrânețe, deja în anii săi de femeie văduvă, fără casă. N-o opriseră nici bolile, nici vârsta, nici malnutriția cronică. Nu erau pentru ea pământuri în împărăția noastră fantastică a zmeului Gorînîci. Timp de 13 ani lungi, zi de zi, mă găsise peste tot, indiferent unde fusesem aruncată. Dacă aș publica scrisorile ei din acești 13 ani, ar ieși un document uman de o forță cutremurătoare. Dar scrisorile mi-au fost luate la percheziții, în etape, în timpul celui de-al doilea arest.

Nu au rămas scrisori. Au rămas numai două fotografii. Într-una e o elevă de gimnaziu meditativă, cu ochi negri, din 1902. Eleva aceasta citea pe ascuns o carte nu prea înțeleasă,

dar ademenitoare prin faptul că fusese interzisă, *Critica programului de la Gotha*[1]. În cealaltă fotografie, este o bătrână îndurerată. Studiase temeinic regulile corespondenței cu deținuții, nici ele nu prea clare. Intra din când în când în luptă de idei cu Marele Criminal, în puritatea sa minunându-se sincer că el nu vrea să respecte nici măcar regulile proprii, create de el. În cererile nenumărate scria: „Pe baza punctului cutare din dispoziția cutare, rog să mi se dea permisiunea de a..."

Telegrama despre moartea mamei a fost adusă pe 26 decembrie. Difuzorul încă se mai zbuciuma în convulsiile bucuriei aniversării. Cineva urla din toți bojocii „Trăiască!", acoperind cu vocea sa orchestrele reunite. Da, el ajunsese până la aniversarea celor 70 de ani ai săi. Dar uite, ea nu mai ajunsese...

...O lovitură după alta. A venit dispoziția Comisiei Speciale a MGB în privința „dosarului" meu. Eram condamnată la deportare pe viață în granițele Siberiei Orientale.

Distrugător a fost pentru mine, pentru toți, se înțelege, nu faptul deportării pe viață. Dimpotrivă, ea era răul cel mic în comparație cu spectrul unei noi pedepse în lagăr. Ne omora adresa – Siberia Orientală. Asta însemna prăbușirea totală a căsuței noastre din cărți de joc. O să fiu dusă de aici, iar Anton o să mai stea în Kolîma, în lagărul său, restul de patru ani. Apoi și lui îi vor da deportare pe viață în alt loc, nu acolo unde sunt eu. Vasia o să rămână singur de tot, pentru că litera Iuliei, iar, cu ea, și casa Vasikov, se apropie ireversibil de noi. Pe Tonia la primăvară o s-o trimită la casa de copii. În fine, din ecourile generale, etapa care mă aștepta pe mine era groaznică. Unii mai fuseseră într-o asemenea etapă și puțini rămăseseră în viață. Mai ales o victimă a unei asemenea etape a devenit la

[1] Lucrare scrisă de Karl Marx în anul 1875 (n. red.).

scurtă vreme după aceea prietenul lui Umanski, tânărul, talentatul Vasili Kuprianov.

Ironia sorții a făcut ca adresa deportării pe viață să fie primită datorită compătimirii și îngăduinței colonelului Țirulnițki. El voia să-mi ușureze situația și de aceea dosarul meu fusese făcut nu pentru Kolîma, un loc mult mai îndepărtat, ci pentru Siberia Orientală, un loc mai puțin îndepărtat, totuși pe continent. De unde să știe el toată situația mea!

După ce am primit sentința, anchetatorul meu Gaidukov mi-a propus să vin la el la convocare, a doua zi. Etapa în Siberia Orientală era amânată deocamdată din cauza gerurilor puternice, dar putea fi stabilită în orice moment.

A început o viață total monstruoasă. În colțul camerei noastre se aflau boccelele mele de etapă deja făcute. În fiecare dimineață, în ziua convocării, îmi luam rămas-bun de la toți, ca pentru totdeauna. Iar după ce cântam la pian marșurile mele optimiste și cântecele lirice, nu dădeam fuga direct acasă, ci la „casa albă", la prezență. Acolo, pe coridor, m-a văzut odată chiar colonelul Țirulnițki.

— Ce-i cu dumneavoastră? Sunteți bolnavă? a întrebat el văzându-mi fața galbenă, ascuțită, cu cearcăne negre.

— Sunt sănătoasă. Disperarea nu poate fi considerată o boală.

— Și de ce disperarea? a întrebat furios colonelul. Doar ați primit o sentință destul de blândă. Nu Kolîma, cu înghețul ei veșnic, ci Siberia Orientală. Acolo e o vară adevărată, sunt legume, acolo e cale ferată. O să vină rudele la dumneavoastră.

— Nu mai am rude care să poată veni.

Colonelul s-a uitat la mine cu o nemulțumire vădită. Nu aștepta proteste, ci recunoștință.

— Aici deja mi-am făcut un rost. Am un colțișor, serviciu, oameni apropiați. Iar acolo iau totul de la capăt: sunt un om gol pe un pământ gol, am încercat eu să-i explic.

După o scurtă pauză, colonelul a deschis uşa biroului său.

— Intraţi! Dacă Kolîma, ca loc de deportare, e mai bun pentru dumneavoastră, atunci scrieţi o cerere în acest sens adresată Comisiei Speciale. O să trimitem cererea dumneavoastră la Moscova. Motivaţi prin boală şi imposibilitatea de a merge în etapă.

— Şi cum rămâne cu etapa?

— O s-o amânăm până la primirea răspunsului...

De emoţie nu mai pot să formulez nici textul cererii şi colonelul mi-l dictează. „Din cauza unei stări precare de sănătate... Imposibilitatea de a face faţă unei etape îndepărtate... Din cauza faptului că fiul învaţă în ultima clasă a şcolii din Magadan..."

— Şi fetiţa e încă mică, mai spun eu deodată.

— Ce fetiţă?

Şi atunci revărs asupra colonelului povestea Toniei. Uite cine cu adevărat nu va face faţă etapei... Şi ea va trebui să meargă la Komsomolsk... Nu vrea colonelul să vadă puţin fetiţa? E aici, stă pe un scaun pe coridor, mă aşteaptă.

— La noi? Un copil?

— Ei, da. A trebuit s-o iau cu mine, să nu se întoarcă la grădiniţă. Azi trebuie s-o duc la baie.

— Şi ce, vreţi s-o înfiaţi oficial?

— Am încercat. Am fost refuzată. Se spune că persoanele ca mine nu au dreptul.

Astfel a avut loc prima întâlnire dintre Tonia, de trei ani, cu atotputernicul minister. Uite cam care este transpunerea dialogului ei cu colonelul.

— Bună, Tonia. Spune, nu vrei să te duci la Moscova?

— Cu mama?

— Nu, cu mine. Mama trebuie să lucreze...

— Fără mama nu merg.

— Hm... Păcat. Dar acolo, la Moscova, este circ. Iar la circ sunt urşi, maimuţe, vulpi...

— Avem şi noi acasă o pisică, Agafia.

— Agafia? a întrebat colonelul şi a luat receptorul.

A sunat la secţia de tutelă de pe lângă Secţia orăşenească de învăţământ şi a spus răspicat că în zilele următoare o să vină la ei deportata cutare. În problema fetiţei Antonina. Iar recomandarea MGB este să îndepliniţi solicitarea.

Îmi imaginez cum şi-a holbat ochii acea individă urecheată care semăna cu un liliac, care-mi spusese că ar fi trebuit să fiu decăzută din drepturile materne asupra copiilor mei.

Dar ce s-a întâmplat cu colonelul? De ce a manifestat nişte sentimente care nu aveau legătură cu profesia lui? Cât de mult bine mi-a făcut omul ăsta, plin de decoraţii pentru serviciul în slujba organelor! M-a scos din închisoare. (Alţii, în aşteptarea formalităţilor pentru deportarea pe viaţă au stat nu o lună, ca mine, ci câte cinci-şase luni.) M-a ajutat să-mi reiau serviciul în condiţiile împotrivirii manifeste a secţiei de cadre. S-a apucat să facă demersuri referitoare la schimbarea locului de deportare şi a amânat etapa. Şi acum, uite, Tonia...

Atunci, tot acest comportament enigmatic mi se părea neclar. Abia după plecarea colonelului din Magadan am auzit că, în timpul epopeii mele din 1949, colonelul ştia deja despre demiterea lui apropiată. Era năucit de acest lucru, se chinuia sufleteşte, fără să găsească vreo explicaţie „nedreptăţii" ce i se făcuse şi poate pentru prima oară s-a gândit şi la destinele altor oameni. Eu, pur şi simplu, m-am nimerit în preajmă în momentele sale de mare confuzie a sentimentelor.

Iar ceea ce s-a întâmplat cu el era legat de un alt cutremur al anului 1949, al cărui epicentru se afla pe continent. Până la noi abia începuseră să se simtă ecourile slabe ale acestui tunet

îndepărtat. Problema era că acest colonel, cu toate meritele lui față de organe, avea o bubă la dosar. O bubă fatală și de neîndepărtat. Se referea la punctul cinci al chestionarului – referitor la naționalitate.

C-o fi așa sau nu, dar la câteva zile de la întâlnirea Toniei cu colonelul, ieșeam cu ea de la evidența populației din Magadan, ducând cu mine certificatul de naștere ce arăta, la rubrica „Mama", prenumele, patronimicul și numele meu. Și deși Iulia continua să afirme că toate acestea sunt fantezia mea sălbatică, pentru care va trebui să mai plătim, a oftat și ea ușurată când a aflat că nu mai trebuie să ne temem de etapa copiilor, care atârna deasupra noastră ca un nor greu de un an și jumătate.

Destul de repede, cam peste o lună și jumătate, a venit și răspunsul la cererea mea trimisă la Comisia Specială a MGB. Mi s-a permis să rămân pe viață în Kolîma. Evenimentul acesta l-am sărbătorit zgomotos la masa familiei. E mare lucru, teoria răului cel mai mic! Primesc cu bucurie din mâna comandantului hârtia – în loc de permis de ședere – în care se spune că am limitate drepturile de deplasare la 7 kilometri de Magadan, unde mă aflu sub supravegherea oficială a organelor MGB și unde sunt obligată de două ori pe lună să mă prezint. Și că totul este pe viață.

Mă bucur sincer de tot. Oare acesta nu este răul cel mai mic, să rămân cu cei apropiați mie în cușca deja aranjată, să lucrez la grădiniță, să fiu înconjurată de tovarășele vechi din închisoare și lagăr? Dar putea fi și Siberia Orientală, cu etapa ei plină de scorbut și dizenterie, de foame, una de felul celei în care a murit prietenul lui Umanski, Vasili Kuprianov. Putea fi un nou pustiu necunoscut în care trebuia să iei totul de la capăt – de la acoperișul de deasupra capului până la primul om binevoitor din vecinătate.

Cuvintele „pentru totdeauna" şi „pe viaţă" m-au dus la disperare.

— Nu se ştie până la capătul vieţui CUI... A mea sau a LUI? le explicam eu celor apropiaţi. Dar el, cum, necum, e mai bătrân decât mama...

Nici nu am apucat să ne bucurăm cum se cuvine de deportarea pe viaţă între hotarele ţinutului Kolîma, că a mai venit o altă bucurie. Conform aceleiaşi teorii a răului cel mai mic. În casa Vasikov a avut loc, ca să mă exprim cu limbajul de azi, o explozie demografică. În legătură cu suprapopularea absolută a închisorii, emghebiştii noştri locali au primit de la Moscova permisiunea de a face documentele de deportare pe viaţă ale celor arestaţi a doua oară fără a mai fi arestaţi preliminar. De atunci, cei care trebuiau să fie trimişi în deportare nu au mai fost arestaţi. Au început, pur şi simplu, să-i cheme în „casa albă", unde li se luau buletinele, îi puneau să semneze că nu vor părăsi localitatea şi le dădeau drumul acasă. Iar peste vreo două luni, după ce primeau de la Moscova dosarele pregătite, arestaţii erau chemaţi a doua oară şi li se înmâna în loc de buletin un document cum aveam şi eu. Spre marea noastră bucurie, reforma aceasta nobilă s-a întâmplat la nivelul literei I. Prin urmare, nu s-a mai ajuns până la litera K şi la arestarea Iuliei.

Astfel, în mod paradoxal, căsuţa noastră din cărţi de joc nu numai că a rezistat cutremurului din 1949, dar parcă devenise mai solidă.

Sau poate e mai bine să comparăm camera noastră cu o arcă ce plutea pe apele primordiale? Ei, dacă e aşa, atunci faptele sunt fapte: zguduită de loviturile unei furtuni destul de puternice, arca noastră a pătruns în noul deceniu.

...Au venit anii '50. A venit primăvara anului 1950. Vasia termină şcoala. Au început să licărească, precum într-un film,

cadre ce se schimbau rapid. Diploma de bacalaureat cu un trei mare la fizică. Cu un asemenea dosar şi cu un trei, cum să intri la facultate?

Seara de absolvire de la şcoală. Stau jos printre părinţii absolvenţilor, alături de colonei şi generali. Ascult cum profesoara de istorie, cu nasul lung, plină de elan, îşi îndeamnă elevii să nu uite Magadanul nostru luminos, auriu, construit de mâinile unor entuziaşti. Să se mândrească de faptul că au învăţat într-un asemenea oraş...

Eu sunt îmbrăcată în haina mea cea mai elegantă, din ultimul pachet primit de la mama, înainte de a muri. Este de la sora mea, Natașa, şi până în seara aceasta mi se părea extrem de cuviincioasă. Dar în vecinătatea mătăsurilor, vulpilor argintii şi a mulţimii de bijuterii, eu arăt ca o bucătăreasă obişnuită al cărei fiu a învăţat din mila domnilor.

(De fapt, sunt al dracului de nerecunoscătoare! Dar tocmai aceste femei, aşa de fără gust gătite, au manifestat omenie: i-au dat lui Vasia, din partea comitetului părinţilor, o masă gratuită cât timp eu eram închisă în casa Vasikov.)

În seara de absolvire a lui, Vasika s-a îmbătat pentru prima oară şi l-am târât acasă noaptea pe străzi, privindu-mă de la distanţă în acest rol rusesc clasic şi suspinând amărâtă pe drum. Iar a doua zi, el, chiar ca un copil, mi-a cerut iertare şi a jurat că nu se va mai repeta. Dar eu plângeam neîmpăcată.

De fapt eu plângeam, se înţelege, nu din cauza debutului lui Vasia în privinţa băuturii, ci pentru că mă aştepta o nouă încercare cumplită: ziua plecării lui Vasia pe continent. Ce repede au mai trecut aceşti doi ani din viaţa noastră comună! Şi uite, iar o să plece. Şi o să-i duc dorul mai mult acum, când e al meu, al nostru, decât îi duceam odinioară copilului de patru ani lăsat acasă.

Mi s-a părut pentru prima dată că deportarea pe viață, chiar dacă e în granițele Kolîmei, nu e așa de dulce. Și deși fiul îmi promite că va veni în vacanță, iar eu îi promit neapărat, cu orice preț, că voi aduna bani pentru călătoria asta a lui, amândoi ne gândim: oare nu va fi o despărțire a noastră pentru totdeauna?

Și uite, a venit ziua aceasta. Aeroportul din Magadan, pe atunci destul de gol. Părinții liberi ai colegilor de clasă ai lui Vasia, care-și conduc copiii ca și mine, dar, spre deosebire de mine, le promit copiilor că vor veni în curând în concediu pe continent.

Îmbarcarea. Ultima îmbrățișare. Ultimele cuvinte aiurea. Despre galoși, mi se pare. Nu a uitat oare galoșii? Și micul punct pe cer – un tăun ce zboară. Zboară, luându-l de lângă mine pe ultimul meu copil, sânge din sângele meu, o frântură a familiei mele adevărate. Iar eu stau singură, singurică în aeroportul pustiit, mă tot uit în sus, deși nu se mai vede nimic deja. Sunt singură... Anton nu-și poate face apariția în locurile oficiale, el și-a luat rămas-bun de la Vasia în ajun. Iulia e la serviciu. Pe Tonia nu am luat-o cu mine ca să nu plângă.

A plecat Vasia. De parcă nici nu a fost, de parcă am visat. Abia îmi târâi până la autobuz picioarele grele deodată. Intru în camera care parcă nici ea nu mai e a mea, pentru că eu și Tonia trebuie să plecăm de aici, pentru că Iulika mea se căsătorește. Sunt bucuroasă pentru ea, pentru viitorul ei soț. Este un belarus foarte serios, chibzuit, fost profesor, lucrător la secția orășenească pentru învățământ. După ce și-a ispășit pedeapsa, nu se grăbește acum să plece undeva. Problema e că, înainte de arest, acolo, la Minsk, fusese căsătorit cu o evreică. În timpul ocupației, fusese omorâtă de hitlerişti. În același timp, i-au omorât și pe cei doi copii ai lui, o fetiță și un băiat, deși ei erau

consideraţi, după tată, belaruşi. Un om bun şi liniştit, dar avea o ciudăţenie – nu putea să vadă fete mici. Toate i se păreau că seamănă cu fetiţa lui de cinci ani, împuşcată. „Vă rog să mă scuzaţi că nu vorbesc cu Tonia a dumneavoastră. Nu pot. Seamănă cu fetiţa mea."

Da, eram bucuroasă pentru Iulia, dar îmi era greu să plec din camera noastră care încă era plină de Vasia. Am încercat să nu-i arăt asta Iuliei, care mă ajutase aşa de mult să fac demersuri în privinţa unei noi locuinţe.

În cele din urmă, demersurile au fost încununate de succes. În baraca noastră, la parter, era o bucătărie comună uriaşă, ca o magazie. Ni s-a permis să delimităm în ea, cu placaj, opt metri pătraţi.

Era tare neplăcut în noua noastră casă. Mereu mirosea a supă de varză şi lapte dat în foc, a peşte prăjit. Dis-de-dimineaţă începea viaţa în bucătărie. 15 femei – dintre ele destule foste deţinute –, cu gura mare, fără să-şi controleze vorbele, îşi discutau problemele, făceau scandal, cântau.

Anton, când venea seara, mă liniştea: uite, în curând o să iasă şi el din lagăr şi o să schimbăm camera asta pe alta. Îi zâmbeam obosită ca răspuns, aşa cum îi zâmbeşti unui copil care promite să taie capul zmeului Gorînîci. Până la sfârşitul pedepsei lui mai rămăseseră peste doi ani. Şi oare o să fie eliberat până la urmă? Doar e german! Şi vremurile sunt cum sunt!

Vremurile într-adevăr nu se linişteau. Anul 1950 nu se dovedise a fi deloc mai uşor decât 1949. Foştii noştri deţinuţi fuseseră deportaţi pe viaţă în progresie crescătoare. După aceea nu mulţi rămăseseră în Magadan, fuseseră trimişi mai departe în taiga. Fiecare zi aducea noutăţi şi numai în acelaşi plan. Se sinuciseseră Şura Sidorenko şi Hans Stern. Trăiseră împreună deja de câţiva ani, se iubiseră cu un fel de frenezie. După ce au

primit deportarea pe viață, fiecare a fost trimis în câte un alt capăt al pustiului Kolîma. Nu li s-a permis să-și înregistreze căsătoria, pentru a putea trăi împreună în deportare: el era cetățean austriac. Au făcut focul în soba din cocioaba lor, au acoperit hornul și au murit asfixiați. S-a spânzurat vechea mea cunoștință, medicul internist Kalambet, de la Belicie. A înnebunit Tina Keller. Gertrude a noastră, după ce a ieșit din casa Vasikov, nu a fost lăsată nici ea în Magadan, ci a fost trimisă la Omsucikan, și scria de acolo scrisori neobișnuite pentru ea: nu prea a încercat să „fundamenteze teoretic" „etapa aceasta", pur și simplu se plângea tare de situația grea.

Vești rele veneau la noi și de pe continent. De peste tot numai martirologii și liste de arestări repetate. Nu degeaba mă temusem așa de tare de Siberia Orientală. Deși ea era considerată un ținut „nu așa de îndepărtat", ai noștri mureau acolo de foame, neprimind de lucru, nici măcar munci fizice. Mureau și de dor, pentru că fuseseră despărțiți de prietenii lor de suferință. Ne-a cutremurat pe toți vestea sinuciderii Lipei Kaplan. Toți o țineam minte din lagăr ca o ființă veselă, care râdea mereu, rumenă, directă. Uneori Zimmermanșa, când o vedea pe Lipa, se mânia: „Înfloriți, parcă sunteți la stațiune!" După aceea, când apărea Zimmerman, îi strigam Lipei: „Ascunde-te, că iar ajungi la Izvestkovaia pentru rumeneala ta!" Uite, tocmai fata asta rumenă, veselă, a băut otravă când aștepta cel de-al doilea arest.

Puteai, într-un întuneric așa de nepătruns dat de aceste vești sumbre, să vezi vreo rază de speranță? Și dădeam din mână a lehamite, aproape cu năduf, când Anton îmi repeta că exista speranța să fie eliberat înainte de termen. Ce rost au discuțiile acestea copilărești? Măcar de n-ar fi nevoie să mai rămâi închis! Dar el tot povestea, iar și iar, în detaliu, cum a reușit să trateze de o eczemă veche pe unul dintre șefii mari.

Acesta se considera de multă vreme bolnav incurabil şi acum, pur şi simplu, nu mai putea de bucurie, când vedea că se vindecase. Se jurase că-l va elibera pe doctor înainte de termen, chiar de e de o sută de ori neamţ. Nu, oricum nu luam în serios asta. Prea nu se potrivea asta cu culoarea timpului.

Dar noi trăiam în ţara paradoxurilor. Şi odată, destul de târziu seara, când Tonia deja dormea iar eu îmi copiam, căscând febril, nesfârşitele mele „planuri ale orelor de muzică", cineva a bătut la uşa noastră de placaj. Era un ciocănit cam ciudat. Cumva solemn, parcă un motiv din marşul *Aidei*[1].

— Spuneţi-mi, vă rog, aici este apartamentul doctorului Walter? a întrebat Anton strecurându-şi pe uşa îngustă valiza sa din lemn, de lagăr. Mi se pare că acesta este apartamentul doctorului liber Walter... Iar dumneavoastră, după toate probabilităţile, sunteţi soţia lui, *Frau* Walter!

Îi străluceau dinţii, râdea în hohote, tare, a trezit-o şi a ciufulit-o pe Tonia, a aprins lumina puternică din tavan. Apoi a pus pe masă adeverinţa sa de eliberare. Nu era un vis. Chiar fusese eliberat înainte de termen, cu doi ani înainte să se încheie cea de-a TREIA pedeapsă a sa.

Acum, în cei opt metri pătraţi de spaţiu din preajma bucătăriei, am început să trăim toţi trei. Anton lucra ca medic liber în acelaşi spital unde practicase de când era deţinut. Dar pentru a fi înregistrat în spaţiul meu era nevoie să ne înregistrăm căsătoria. Era singurul drept pe care-l primeau deportaţii: dreptul la aşa-numita convieţuire în comun în cadrul căsătoriei înregistrate. Şi se avea în vedere numai o căsătorie nouă, încheiată deja la locul deportării. Soţii de pe continent, despărţiţi în anul 1937, în niciun caz nu se puteau reuni.

---

[1] Referire la marşul triumfal din opera *Aida*, de Giuseppe Verdi (n. red.).

Eu nu prea voiam să merg la oficiul stării civile. Aveam niște sentimente complexe, chinuitoare, față de soțul meu de pe continent, Pavel Aksionov, mai bine zis, față de memoria lui Pavel. Pentru că, în ciuda faptului că trăiește sau nu, eram ferm convinsă că nu ne vom întâlni niciodată. În acea primă viață a mea, cealaltă, care acum mi se părea un vis, ne iubiserăm și ne înțeleseserăm. Cred că nu ne-am fi despărțit niciodată dacă nu s-ar fi amestecat în viața noastră Tatăl cel Bun, Cel mai bun prieten al familiilor sovietice. Și eu am continuat să-l iubesc pe Pavel, așa cum este iubit un mort drag. E ciudat, dar mi se părea că el și Anton s-ar fi plăcut. Îi povesteam adesea lui Vasia despre tatăl său în prezența lui Anton și el susținea cu plăcere aceste discuții. Nu știu dacă în acest caz am fost o criminală și o bigamă. Mustrări de conștiință nu aveam. Dar acum, când înregistrarea căsătoriei cu Anton devenise practic chestiunea zilei, eu, conform unei logici inexplicabile, credeam deodată că, uite, trebuia să evit tocmai această înregistrare a căsătoriei, de dragul lui Pavel. De parcă amestecul oficiului stării civile l-ar fi ofensat.

Din punct de vedere formal, mă puteam considera văduvă, pentru că, încă din 1939, ca răspuns la întrebarea despre soarta soțului meu, mi s-a dat o adeverință: s-a stins din cauza unei pneumonii. Dar, după această adeverință, au apărut scrisori de la el. Când a murit Alioșa, mama mi-a telegrafiat: „Trăiește de dragul lui Vasia, nici tată nu mai are." Dar și după aceea au existat zvonuri că trăiește, că e la Inta.

Anton, observând că amân drumul la starea civilă, a înțeles totul fără cuvinte.

— Este numai o procedură milițienească. Pentru a evita suferințe de prisos. Că așa ni se poate întâmpla ca în cazul Șurei și al lui Hans. Tu o să primești un ordin spre vest, iar eu, în partea cealaltă...

La starea civilă nu a fost nevoie de niciun fel de adeverință despre soarta soțului meu și a primei soții a lui Anton. Se dovedise că există o lege care permite o căsătorie nouă în cazul unei absențe fără veste de zece ani a unuia dintre soți. Iar toți cei îngropați de vii pe unul dintre pământurile din împărăția zmeului Gorînîci erau considerați absenți fără veste și pentru continent, și pentru celelalte colțuri ale împărăției lui Gorînîci.

Uite cum ne-am trezit la începutul anului 1951 posesorii a câtorva documente solide: certificat de căsătorie, certificatul de naștere al Toniei, carnetul de student al lui Vasia. Vasia, în ciuda acelui trei, a intrat la Facultatea de medicină și, pentru orice eventualitate, ne-a trimis o adeverință în acest sens.

Oricât de modeste ar fi aceste hârtii, ele dețineau un fragment din acea forță miraculoasă pe care o are o hârtie în țara noastră. Deși nu era durabilă, ele au constituit totuși o barieră pentru căsuța noastră din cărți de joc. Cel puțin acum aveam la starea civilă răspunsurile oficiale la întrebările suspicioase: „Dar cine este ea (el) pentru dumneavoastră?"

Necunoscute sunt întorsăturile destinului pentru deținuți! Până la urmă, căsuța noastră din cărți de joc nu numai că a rezistat cutremurului anului 1949, dar chiar s-a întărit, s-a legalizat.

De fapt, numai până la o nouă lovitură subterană...

Capitolul 12

Șapte iezi pe frontul ideologic

Noile prigoane nu s-au lăsat așteptate. De data aceasta, nenorocirea a venit direct din munca mea de toate zilele. Pentru că banii ne lipseau în continuare, iar acum trebuia să-i trimit regulat lui Vasia, nu refuzam nicio meditație. Și deși eram puțin tulburată că familia care îmi oferise orele era de rang înalt, am acceptat totuși.

Era, cum să spun, a doua cea mai avută casă din lumea funcționărească din Kolîma. Mi s-au propus ore în familia directorului direcției politice a Dalstroi, Șevcenko.

Soția acestui director – o femeie frumoasă, cu o față destul de inteligentă – mă văzuse la grădinița noastră. Venea la noi în calitate de membru al comitetului de femei. I-au plăcut orele de muzică, mai ales dramatizarea basmelor. Jucam „Lupul și cei șapte iezi". Iedul cel mai isteț și mai înțelept, al șaptelea, era jucat de Edik Klimov. Veneau să-l vadă toate doicile din grupe și bucătăresele de la bucătărie. A fermecat-o și pe doamna importantă. În pauză, ea mi-a propus să fac meditații cu fiul ei la rusă, spunându-mi cu durere că băiatul ei de 14 ani e interesat numai de fotbal.

Auzisem câte ceva despre această doamnă de la deținuții care lucrau pentru ea. Se spunea că se deosebește clar de alte soții de șefi. Citește cărți, e preocupată de muzică și, lucrul cel

mai important, manifestă un interes inexplicabil față de personalul ei din subordine. Un interes uman. Pictorița Șuhaeva îmi povestea că femeia aceasta nu numai că-i admira modelele noi în atelierul ei de croitorie, dar îi punea și întrebări destul de pertinente despre pictură, despre viața de dinainte a Șuhaevei, de la Paris. Pe manichiurista ei, cunoscută la noi, în Elghen, sub numele de Micuța Alma, o letonă grăsună veselă, care nu se plictisea niciodată, o întrebase, zâmbind ironic, cum de Alma, cu constituția ei, a devenit diversionistă... Spălătoresei sale Ania Muralova i-a spus imediat că-l știa pe soțul ei, împușcat în anul 1937, fost comandant al Regiunii Militare Moscova. Se părea că respirația de foc a anului 1937, dacă nu o atinsese, cel puțin trecuse pe undeva pe aproape, făcând-o să tremure.

Am început, de trei ori pe săptămână, să urc la etajul al doilea al reședinței de stat. Treceam pe lângă doi gardieni – câte unul la fiecare etaj –, arătându-le biletul de la angajatoarea mea: „Rog să-i permiteți accesul profesoarei."

Cu elevul mi-a fost greu. Era un prost patentat, care răspundea cinic la temerile mele că riscă să rămână repetent. El își mijea ochii frumoși ca ai mamei și spunea cu o voce de bas: „Asta ar fi mai periculos pentru profesori decât pentru mine. Asta le mai lipsește, ca băiatul lui Șevcenko să rămână repetent..."

— E un copil insuportabil, ofta mama, lăsați-l, haideți să bem niște cafea.

În mod clar voia să mă facă tovarășa sa de companie. Dar eu mă eschivam, ținând minte regula de aur a iubirii boierului, de care trebuie să te ferești mai mult decât de toate celelalte probleme. Dar până și scurtele mele răspunsuri la întrebările ei despre familia mea, despre al doilea arest al meu, despre proces, despre închisoare și lagăr îi stârneau lacrimi în ochi.

Pe stăpân îl întâlneam rar pe coridor. El se înclina politicos și dispărea în spatele ușii cabinetului său. În înfățișarea lui se remarca aceeași nepotrivire cu standardele din Kolîma. Era fața unui om inteligent.

Și deodată a venit la mine, la grădiniță, camerista lui Șevcenko cu un plic. În el se aflau banii pentru lecțiile făcute.

— Stăpâna mi-a poruncit să vă transmit să nu mai veniți deocamdată. Băiatul s-a îmbolnăvit.

Se îndreptase spre ușă, apoi s-a întors, m-a chemat la o parte și a început să șoptească, tutuindu-mă:

— O să-ți spun adevărul, numai să nu mă trădezi! Și eu sunt tot fostă deținută, de ce să mint oamenii? Băiatul e bine, sănătos, ca buhaiul tău. Dar stăpânul a avut un scandal cu comandantul Dalstroi și ăla i-a spus că soția lui e înconjurată numai de deținute. Adică și croitoreasa, și spălătoreasa, și menajerele, și manichiurista, și chiar profesoara, toate sunt contrarevoluționare. Iar profesoara e chiar deținut de închisoare! Și asta, zice, nu e deloc întâmplător. Așa că eu, probabil, îmi duc ultimele zile în locul ăsta. Măcar de nu te-ar da afară de aici, de la grădiniță, nu-i așa? De fapt, ai grijă...

Auzisem de mult că între comandantul Dalstroi, Mitrakov, care-l înlocuise pe Nikișov, trimis la pensie, și directorul direcției politice, Șevcenko, lucrurile nu merg bine. Nu știu dacă era o luptă de principii sau, pur și simplu, una pentru putere în ținutul „Planetei îndepărtate". Se știe numai că ostilitatea dintre „primii oameni" din Kolîma ajunsese atât de puternică, încât Mitrakov începuse deja să tragă ițele împotriva lui Șevcenko. Înclinația soției lui pentru cunoștințele din rândurile fostelor deținute era un atu foarte puternic.

Și, în curând, a ajuns la mine, în câteva variante, vestea că devenisem temă de dezbatere a activului de partid din

Magadan, că numele meu era pomenit alături de epitetul „teroristă cunoscută". Mitrakov ar fi spus cam așa: „Uite, tovarășe Șevcenko, noi te apărăm de posibilele atentate din partea elementelor contrarevoluționare care colcăie în ținutul nostru. Aveți pe scară pază permanentă. Iar dumneavoastră ați invitat-o pe cutare teroristă cunoscută ca profesoară pentru fiul dumneavoastră. Și în general anturajul soției dumneavoastră e format numai din spioni, diversioniști, sabotori..."

Soarta mea fusese pecetluită. Am fost dată afară de la serviciu.

— Fără nicio explicare a motivelor, mi-a spus tulburată directoarea mea, care se dusese nu o dată la secția de cadre, încercând să mă apere. I-am implorat să mai aștepte vreo două săptămâni, ca să facem serbarea, dar nici n-au vrut să audă... Și ce s-a întâmplat? Poate știți dumneavoastră?

Știam. Dar ce rost avea să-i explic asta directoarei?

— Parcă ni s-au luat mâinile, spunea ea îndurerată, și, mai ales, după un asemenea succes.

Când spunea succes, avea în vedere participarea noastră recentă la radio, cu aceiași „Șapte iezi". Într-o emisiune pentru copii. Am fost mereu și impresionată, și descurajată de această lipsă de înțelegere a legilor inițiale ale ființei noastre, care se manifesta la oamenii simpli nesofisticat. Directoarea noastră lucra aici, chiar în epicentrul cutremurului, deja de câțiva ani, dar oricum nu pricepea legătura alogică dintre succesele unei foste deținute la locul de muncă și demiterea ei de la același loc de muncă.

Eu, desigur, înțelegeam tot și, învățată de experiența amară, îi rugasem foarte convingător pe lucrătorii de la radio, care întocmeau programul, să nu indice numele meu. Ei nu l-au spus. Au formulat așa: „Ați ascultat spectacolul radio pentru copii

«Lupul și cei șapte iezi» interpretat de copiii de la grupa mare a Grădiniței nr. 3 din Magadan. Textul scenariului a fost realizat de profesorul de muzică de la această grădiniță."

Dar acest incognito transparent nu a salvat situația. Dimpotrivă, chiar a turnat gaz pe foc. În raportul lui Mitrakov, făcut la activul de partid, întâmplarea cu cei șapte iezi a căpătat următoarea formulare: „Datorită neglijenței politice a lucrătorilor de la radio, dar și a celor care îi conduc, dușmanul de clasă, mascat puțin, care și-a ispășit pedeapsa pentru activitate teroristă, a primit o tribună. Nu a fost primul caz în care, din cauza neatenției organizațiilor corespunzătoare, dușmanii au reușit să se strecoare pe frontul ideologic." Uite la ce înălțime principială amețitoare au fost ridicați cei șapte iezi!

Eram disperată. Întâmplarea aceasta mă cutremurase, mă rog, la fel ca al doilea arest recent. Degeaba Anton, cu optimismul său inepuizabil, încerca să mă convingă că nu e așa de rău. Uite, dacă s-ar fi întâmplat când se afla în lagăr, asta ne-ar fi pus într-o situație foarte grea. Dar acum ce e? Doar el își primește salariul de la spital și n-o să murim de foame.

Pe mine mă liniștea prea puțin aceste considerații. Era vorba nu numai de bani. Mă apăsa gândul că sunt pur și simplu fără niciun drept, că sunt aruncată ca un obiect, că sunt iluzorii speranțele legate de caracterul relativ independent al faptelor tale (comparativ cu închisoarea și lagărul). Uite, cum au vrut, dintr-o mișcare m-au aruncat din acest colectiv de copii în care te contopiseși cu totul, în cei patru ani de muncă, unde fiecare copil este pentru tine o frântură din viața ta. Desigur, ei ghiciseră astea, copiii noștri de deținuți, cu multă experiență. N-au crezut nicio clipă explicația oficială: m-am îmbolnăvit. M-am dus acolo pe ascuns, pentru a semna „fișa de lichidare", încercând să nu mă întâlnesc cu copiii. Dar ei m-au prins, s-au

agățat de genunchii mei, urlau tare, spunând: „Pe Evghenicika Semionocika o iau din nou în etapă..." Nu m-au rugat să rămân, știau foarte bine că nu depinde de mine. Numai Edik mi-a șoptit pătimaș la ureche că nu voi suferi prea mult: o să crească el în curând, deja peste o lună se duce la școală, iar atunci o să se răzbune pe toți cei care mă supără.

Tortura mai era accentuată și de alergătura cu această nefericită fișă de lichidare. A trebuit să răspund la întrebări, să fac față compătimirilor, supozițiilor. Dar uite, în fine, a venit ziua în care l-am condus pe Anton la serviciu, pe Tonia la grădiniță, iar eu m-am întors în cămăruța separată cu un perete de placaj de bucătărie și mi-am dat seama nemilos că nu mai am unde să mă grăbesc, nu mai trebuie să inventez noi spectacole pentru copii, să scriu planuri și rapoarte de care mă săturasem, să învăț noi marșuri și cântece. Într-un cuvânt, pentru prima oară de la vârsta de 14 ani, dacă nu punem la socoteală închisoarea, eram șomeră, o întreținută. Existența mea se decolorase, devenise total cenușie. Nici nu aveam putere să plec să-mi caut un alt loc de muncă.

Pentru a mă scoate din starea aceasta de prostrație, Anton a făcut imposibilul. Era cu adevărat o minune! Mi-a cumpărat o pianină. O pianină adevărată, marca „Octombrie roșu", strălucind cu lacul ei negru și auriul pedalelor. Când a fost adusă cu camionul la baraca noastră, toată populația celor două etaje, cam o sută de oameni, a ieșit în stradă. Pe atunci, în anul 1951, la Magadan exista de fapt un număr redus de instrumente, mai ales ca proprietate privată. Ce să mai vorbim că în Harlemul nostru apariția pianului a fost interpretată ca un fenomen dintr-un alt sistem solar.

Pentru a mă salva de durerea neașteptată, Anton a manifestat o insistență uimitoare. Și-a folosit toate legăturile printre

pacienții săi liberi, s-a îndatorat pe trei ani. Dar acum, când se întorcea de la lucru, se oprea în ușă și, cu un zâmbet fericit, admira câteva minute strălucirea neagră a pianinei, sprijinindu-se de peretele despărțitor din spatele căruia zi și noapte veneau mirosuri grele, strigăte și înjurături. Și instrumentul parcă îi zâmbea ca răspuns prin clapele lui de un crem delicat. I se păreau o arătare din altă lume, alături de banchetă, tabu-rete, pernele de vată în fețele lor de pernă de lagăr, cu legăturile lor. Uneori, Anton se așeza chiar el la pian și lua niște acorduri lente, ce aminteau de orgă sau de armoniu.

Dacă însăși cumpărarea pianinei era o minune, tot aproape o minune era și faptul că reușisem s-o instalăm în aceiași opt metri în care locuiam toți trei și unde, în afară de locurile de dormit, scaune și masă, se adunaseră numeroase rafturi de cărți.

Anton mi-a găsit câteva ore particulare. Asta îmi aducea un oarecare câștig, dar nu mă scotea din starea de renegare, de alungare din viață. Abia acum, după ce am pierdut serviciul, mi-am dat seama în cele din urmă ce fericire a fost ca, în fiecare zi, timp de câteva ore, să uit de faptul că sunt o ciumată. Asta îmi oferea grădinița în care întregul colectiv avea nevoie de mine, unde eram luată în seamă, iubită, oamenii îmi așteptau sosirea. Iar acum... Era ceva infinit de umilitor în faptul că trebuia să mă duc în aceste apartamente care plesneau de abundența bunurilor, să-mi șterg cu grijă picioarele înainte de a păși pe parchetul excesiv de strălucitor, să discut cu stăpânele despre succesele copilașilor lor adorați. Iar stăpânele acestea nu semănau deloc cu soția lui Șevcenko. Prin fiecare gest și fiecare cuvânt subliniau faptul că mă fericiseră, dându-mi ocazia să câștig niște bani de întreținere.

Pe fundalul cenușiu al acestei existențe se mai evidențiau două date extrem de negre: 1 și 15 ale fiecărei luni. În zilele

acestea, trebuia să fac așa-numita „prezență", adică trebuia să mă duc la înregistrare la comendatura MGB. Ea se afla într-o căsuță din piață, între „casa albă" (MGB) și „casa roșie" (MVD)[1]. Dis-de-dimineață deportații se așezau la o coadă lungă, umplând micul coridor, acoperindu-l de șoaptele lor neliniștite, de tusea nervoasă, de vălătucii de tutun.

Procedura „prezenței" era, se părea, simplă. O ștampilă cu data în noul nostru bilet de voie ce ținea loc de buletin, și o bifă în fișa personală ce se afla în sertarul biroului comandantului. Dar ordinea alfabetică în care erau trecuți foștii deținuți în regimul de deportare încă nu fusese încheiată. Încă mai veneau noi și noi deportați. Și comandanții se încurcau în fișe, tot căutându-le multă vreme, uneori nu le găseau, ordonau să mai vii și mâine. De fapt, trebuia uneori să stai destul de mult pe coridor, lângă ușa jerpelită.

Deja cu două, trei zile înaintea datei de 1 sau 15, începeam să simt greutatea insuportabilă a anticipării întâlnirii apropiate cu instituția sacră. Încercările raționale de a mă convinge de contrariu – ei, lasă, e doar o formalitate – nu mă ajutau. Mă ajutau și mai puțin cuvintele lui Anton, nu prea sincere, pentru că, prin vorbele lui optimiste, întemeiate pe teoria răului cel mai mic, din când în când răzbătea neliniștea. Problema era că, după fiecare zi de prezență, se întâmpla ceva cu câte cineva. Unul fusese trimis din Magadan în taiga. Altul fusese luat la întrebări unde lucrează și, peste câteva zile, a fost dat afară. Iar unora, pur și simplu, le spuseseră „să mergem" și au fost duși în curtea din spate a comendaturii, iar de acolo – nu se știe unde. Și atunci pe toți îi cuprindea din nou acea Mare Frică, acea groază care încă nu ieșise din conștiința noastră, pe care toți o știam așa de bine din Butîrki, Lefortovo, Iaroslavka, din

[1] Abreviere pentru Ministerul Afacerilor Interne (n. tr.).

casa Vasikov... Toți încercau să se convingă că nici nu poate fi vorba de execuții, dar, cu toate acestea, îți bubuiau tâmplele, se ridica în piept o stare de vomă respingătoare, iar toți oamenii din jur deveneau cumva imateriali și se învârteau în jurul tău precum niște umbre chinezești.

Eram oare niște fricoși? Puțin probabil. Pur și simplu, funcționa memoria nervoasă. Cei care nu au trecut prin toate cercurile noastre nu pot înțelege asta. Pe mine și acum, la douăzeci și ceva de ani de la vizitarea comendaturii din Magadan, mă irită când aud replicile obișnuite ale oamenilor liberi: „De ce să vă temeți? Doar ați îndurat mai multe!" Tocmai de aceea. Am trecut prin multe. Dumneavoastră vă imaginați asta numai mental, dar noi ȘTIM.

Și uite, de două ori pe lună, ne înghesuiam pe acest mic coridor sufocant, cuprinși de o durere generală vie, înrudiți prin aceleași răni. Fiecare dintre cei care ieșeau de la comandant, trăgând după el ușa scârțâitoare și împăturindu-și cu grijă permisul de ședere, era un mare fericit. Deja i se pusese ștampila ce-l făcea liber pentru încă 30 de zile întregi. Cel care abia acum intră pe ușa aceasta, desfășurându-și din mers hârtia, este un înotător care sare în apă într-o vâltoare necunoscută. Își trage capul între umeri, gata de primirea unei alte lovituri.

În fiecare zi de 1 și 15, eu și Anton ne luam rămas-bun, ca pentru totdeauna. El suferă foarte tare pentru faptul că nu trebuie să vină și el la prezență. Se simte vinovat față de mine că pentru mine e mai rău. Ar vrea să mă conducă până la comendatură, dar trebuie să fie la timp la serviciu, să deschidă. El mă conduce numai până la pragul barăcii noastre și spune: „Iartă-mă, Jeniușa, dacă te-am supărat vreodată..." Și eu: „Și tu pe mine... Ai grijă, să n-o lași pe Tonia..."

După ce aveam în buzunar ștampila și, slavă Domnului, nu se întâmpla nimic, mă grăbeam să sun de undeva la el, la

spital. „Totul e în ordine. Mă duc acasă...” Și așa de fiecare dată, pe 1 și pe 15.

...La începutul anului 1952, am reușit să ne mutăm într-un spațiu mai mare. În schimbul cămăruței de opt metri pătrați, am primit acum 15 metri într-una dintre barăcile noi din așezarea Nagaevo. Aici, în apropiere, era golful, mirosea a aer de mare, barăcile nu erau așa de murdare ca la noi, în vechiul orășel sanitar. Populația de aici era mixtă. Principala masă o constituiau foștii deținuți, deportați cu familiile, dar era diluată de oameni liberi dintre cei mai săraci, care veniseră nu de mult de pe continent și care nu aveau sporuri la salariu.

Bucuria noastră era otrăvită de faptul că venea din necazul altuia. În noua noastră cameră tocmai murise de infarct un pictor talentat deportat, Isaak Șerman. Soția lui, Marina, alături de care a străbătut tot drumul vieții, nu voia, nu putea să mai rămână nicio clipă în casa în care totul îi aducea aminte de soț. A acceptat cămăruța noastră, ne grăbea să facem schimbul și-i era recunoscătoare lui Anton că-și asumase toate grijile.

Noua locuință era în apropierea spitalului unde lucra Anton. Dar până în centrul orașului trebuia să treci printr-un loc viran mare, acoperit de zăpadă, deschis în calea tuturor vânturilor, aproape neluminat și foarte atractiv seara pentru infractori. Și ei își făceau de cap. Tot activul celor două case, „albă” și „roșie”, era îndreptat împotriva noastră, a dușmanilor poporului, teroriștilor, spionilor, diversioniștilor, sabotorilor. Conducerea nu mai avea timp și de infractori. Își dădeau seama numai episodic, după vreo întâmplare. În nopțile întunecoase de iarnă, Anton nu mă lăsa să mă duc singură prin locul ăsta viran și încerca s-o aducă chiar el pe Tonia de la grădiniță. Dar în zilele în care avea ture de 24 de ore, trebuia să

mă duc după ea. Mergeam, uitându-mă în jur temătoare, spre fiecare persoană pe care o întâlneam.

Și nu mă temeam degeaba. Țin minte o întâmplare tragicomică. Era numai ora 7 seara, dar locul nostru viran arăta ca o câmpie polară la miezul nopții. Eu și Tonia ne strecuram repede pe poteca dintre nămeți. Tonia a observat prima un bărbat prin zăpadă.

— Este un nene bun? Sau unul rău? De ce intră în zăpadă?

El intra în zăpadă pentru a ne ajunge din urmă și a înainta paralel cu noi. Știam eu tactica asta de lup a infractorilor: să mergi paralel cu victima urmărită, iar mai apoi, printr-un salt rapid, să-i tai calea, ajungând în fața ei. Și imediat ce mi-am adus aminte de asta, așa s-a și întâmplat. În afara săriturii, a mai fost folosită și lovitura luminoasă. Aprinsese o brichetă mare și în ochi mi-a apărut o flacără albastră. Tonia a început să strige și să plângă.

— Potolește-o pe copilă! a spus el deodată cu o voce sonoră de bariton. Și să nu urli nici tu... Că o să fie mai rău. Ascultă aici! Nu te teme! Nu am nevoie de banii tăi și nici de vulpea ta.

A împuns disprețuitor cu degetul în gulerul meu. Iar el chiar era din vulpe argintie. Un vânător din rândul ciukcilor, care se tratase la Anton, îi vânduse ieftin o blană mică și Anton și-a îndeplinit plăcerea ascunsă pentru o viață luxoasă. A cumpărat vulpea asta, lucru pentru care l-am bătut la cap multă vreme.

— Nu am nevoie de vulpea ta, a continuat tovarășul nostru de drum nocturn, am nevoie de un buletin curat. Pentru o muiere... Mă duc în ghețuri, ai înțeles? Pentru mine am făcut rost de unul, dar acum fac rost și pentru muiere... Așa că dă încoa buletinul și hai, valea de aici cu mucoasa ta. Nu te ating... Iar pentru pierderea buletinului o sută – să plătești amenda, uite, n-o să sărăcească colonelul tău...

Legitimația mea de deportat era la mine. Nu mă temeam deloc să mă despart de ea. Conform unei zicători care circula pe la noi, e mai groaznic să găsești un asemenea document, decât să-l pierzi. Dar totuși am încercat să-l conving pe interlocutor.

— Ascultați, soția dumneavoastră probabil e tânără de tot, iar eu am peste 40 de ani. Nu se potrivește anul nașterii.

— Nu e grija ta! Numai să am eu un formular cum se cuvine, că cifra asta are cine s-o facă. Dă-l, îți zic, că o să începi să plângi...

— De fapt, buletinul meu nu vă ajută deloc. Cu al meu nu mergi prea departe.

El a răcnit furios și s-a năpustit hotărât asupra mea. Tonia a început să strige și mai tare.

— Potolește copila, îți spun, că altfel o potolesc eu...

Am scos repede din geantă actul meu.

— Ce-mi dai? Buletinul, îți spun.

— Păi asta e tot ce am în locul buletinului. Aprindeți-vă bricheta și citiți cine sunt eu.

El a citit multă vreme, mișcându-și buzele groase, cuprinse de frisoane.

Drept de de-pla-sa-re li-mi-tat... Sub supravegherea oficială a organelor MGB... Și foarte vioi, în mod evident, cuvintele cunoscute de el: se prezintă la înregistrare în zilele de 1 și 15 ale fiecărei luni...

A stins bricheta și a început să râdă în hohote, cu un râs destul de vesel, aproape de copil.

— Păi ce-i asta, fată? Rezultă că și tu trebuie să faci rost de unul curat, nu?

Și atunci toți trei am început să ne simțim foarte amuzați. Mie îmi trecuse nodul din gât. Tonia începu să sară în sus și să strige:

— Nenea nu e rău? E bun, da?

Nenea cel bun explică pe înțelesul nostru că l-a indus în eroare vulpea argintie. Credea că sunt colonelească.

— Colonelesele nu locuiesc în Nagaevo, am protestat eu rațional. Ele sunt pe strada Stalin și pe șoseaua Kolîmskoe.

Când a aflat că are de-a face cu soția și fiica doctorului Walter, noua noastră cunoștință s-a întristat sincer. Conform unei convenții a borfașilor, mi-a spus el, doctorul acesta este o persoană inviolabilă. I-a tratat bine la punctul de corespondență. Trebuia să-i spun imediat, că nu ne-ar mai fi speriat!

— Și tu uite ce... Să nu mai mergi pe aici, prin întuneric, singură cu fetița. Că aici Lioncik-Kleșci își face de cap în apropiere. El e cam sărit. Bagă cuțitul în tine și după aia tot să-i explici că e muierea lui Walter. Ia hai să vă conduc eu până acasă, că o să vă mai supere cineva...

A luat-o pe Tonia de o mână, iar pe mine de braț. În locurile în care viscolul descoperise pământul înghețat, el mă prevenea atent:

— Ai grijă, uită-te pe jos, aici alunecă...

Ne-a dus până la baracă și ne-a predat în mâinile lui Anton, după ce și-a repetat avertismentul referitor la țicnitul de Lioncik-Kleșci.

De fapt, condițiile noastre de trai, deși se îmbunătățiseră, pentru că aveam din nou 15 metri, nu 8, cartierul Nagaevo, în care asemenea întâlniri sunt frecvente, îmi închidea parcă și mai mult cercul disperării. Nopțile de iarnă întunecoase, locul viran înghețat pe drumul spre centrul orașului – toate acestea mă izolau și mai mult de ritmul obișnuit al vieții, de activitatea cotidiană căreia îi duceam din ce în ce mai mult dorul.

Și deodată a licărit o speranță. Și, oricând de ciudat ar fi, tocmai din partea acelorași șapte iezi care năvăliseră așa obraznic pe frontul ideologic.

Odată, într-o duminică, la noi la Nagaevo a venit o doamnă necunoscută. Din lumea liberă. Elegantă, energică, plină de idei.

— Nu mă recunoașteți? a întrebat ea. Păi ne-am întâlnit în cabinetul metodic preșcolar. Sunt Kraevskaia, Liubov Pablovna Kraievskaia, directoarea Grădiniței nr. 2. Abia am reușit să vă găsesc. Și pe coridorul dumneavoastră abia m-am strecurat printr-un ambuteiaj de biciclete.

Îi avea în vedere pe cei 17 copii care populau coridorul nostru. Ei mergeau mereu pe coridor cu tricicletele lor, claxonau disperați și strigau unul la altul. Cea mai mare parte a tricicletelor venite recent la magazinul universal din Magadan a fost vândută într-o oră. Am reușit și eu să iau una. Și Tonia noastră a fost un triciclist destul de agresiv.

După ce a glumit în legătură cu tricicletele, Kraievskaia, fără niciun ocoliș, mi-a spus că se pregătește să facă demersuri în legătură cu numirea mea ca profesor de muzică la grădinița ei. A venit să mă roage să accept. I-am spus cu durere toată povestea cu lecția de la Șevcenko, cu emisiunea radio despre cei șapte iezi și discursul lui Mitrakov de la activul de partid. Niciodată secția de cadre nu mă va confirma...

— Uite, mă mir, m-a întrerupt plină de viață și cu avânt Liubov Petrovna, doar se spune că în libertate ați fost într-o muncă de răspundere. Deci oare nu înțelegeți sistemul? Oare nu vă e clar că lui Mitrakov puțin îi pasă de dumneavoastră, pentru el era important să-l mănânce pe Șevcenko... Pentru el fusese adunat materialul... Sunt convinsă că în două luni a uitat și numele dumneavoastră...

Mai departe am aflat că soțul Kraievskăi este arhitectul-șef al orașului, că are legături mari. O să mă ajute...

— Spuneți, am întrebat-o eu, cine v-a rugat să interveniți pentru mine? Ce v-a făcut să vă apucați de niște demersuri așa de complicate? Pur și simplu vreți să ajutați un om ajuns la necaz?

— Iar mă mir, răspunse ea liniștită, privindu-mă în față cu ochii veseli, ironici. Oare nu înțelegeți sistemul? Lucrul cel mai important este să expuneți bine marfa. Iar în activitatea unei grădinițe lucrurile cele mai importante sunt sărbătorile, serbările. Toți șefii vin la ele. După ele se judecă activitatea educativă... Ei, cine m-a rugat să intervin pentru dumneavoastră? Păi chiar cei șapte iezi ai dumneavoastră! A fost un spectacol așa de minunat...

Apoi s-a ridicat, și-a pudrat puțin nasul privindu-se în oglindă și a spus râzând:

— Nu vă cunoașteți valoarea... Nu numai că sunteți muzician, dar sunteți și scenarist, și regizor. Cum am auzit la radio „Șapte iezi" mi-am și spus: „Nu sunt eu dacă femeia asta nu va lucra la mine..."

La două săptămâni de la vizita aceasta, stăteam deja la pianul de la Grădinița nr. 2. Noua mea directoare nu mi-a dat detaliile intervențiilor sale referitoare la numirea mea. A spus numai că dosarul a trecut prin „șase verigi". La una dintre verigi, figura și șoferul adjunctului lui Mitrakov. C-o fi așa sau nu, dar cei șapte iezi au intrat din nou pe frontul ideologic, au urcat iar pe podium. Nu au stat deloc la fel de simplu lucrurile cu „Marele Gândac"[1]. Dar despre asta în capitolul următor.

[1] Basm în versuri al lui Kornei Ciukovski (n. tr.).

Capitolul 13

Marele Gândac

În februarie 1952, s-a încheiat perioada mea de privare de drepturi civile, impusă în anul 1937 de către Colegiul Militar de la Moscova.

Uitasem de tot de asta. După ce am trecut prin al doilea arest, după sentința de deportare pe viață, demiterea din serviciu, eu, se înțelege, nu mă prea omoram în legătură cu „privarea" mea de drepturi. Mai degrabă, dimpotrivă, era chiar comod ca, în contextul unor campanii electorale destul de dese – ba unionale, ba republicane, ba locale – să nu fim deranjați de numeroșii propagandiști. La ciocănitul lor la ușa locuinței noastre le răspundeam automat, scurt: „Aici nu sunt alegători. Numai persoane private de drepturi." În Kolîma, asta nu era ceva neobișnuit și propagandiștii se retrăgeau în tăcere, punând pe lista lor o bifă la numărul camerei noastre.

Dar de data aceasta, răspunsul nostru standard nu a oprit-o pe propagandista impetuoasă.

— Nu, a protestat ea intrând, privarea dumneavoastră de drepturi s-a încheiat la 15 februarie anul curent. Sunt propagandista din raionul dumneavoastră și vreau să discutăm puțin.

Era o femeie clasa întâi, liberă, ei, pur și simplu minunată din Kolîma. Dintre cele care desfășurau activități sociale. Soția vreunui funcționar nu prea înalt, dar nici de rând. În jurul ei

plutea mirosul ademenitor al unui parfum la modă, „Liliac alb". Strălucea prin manichiura sidefată şi coroanele de aur ale dinţilor. Şi restul rechizitei era de aceeaşi calitate: un jerseu de un albastru-închis, vulpe argintie, pâslari de blană, ciukci, brodaţi cu mărgele.

— În primul rând, vreau să vă felicit, a spus ea întinzându-mi mâna, să vă felicit din suflet în legătură cu revenirea în familia oamenilor muncii.

— Vă înşelaţi, am mormăit ursuză, eu sunt deportată pe viaţă.

— Nu, draga mea, nu greşesc. Conform instrucţiunilor, deportaţii pe viaţă se bucură de dreptul electoral.

În modul cel mai democratic, s-a aşezat pe o margine a patului meu şi s-a apucat imediat să-mi povestească despre realizările în muncă ale acelui miner liber, cunoscut, pentru care trebuia să votăm.

Era o stalinistă din categoria adoratoarelor. Emana toată un entuziasm bogat, binevoitor, dorinţa sinceră de a mă atrage şi pe mine, o renegată, în acea lume armonioasă în care ea trăieşte aşa de rodnic. Ea vorbea cu mine cum, probabil, vorbesc călugăriţele misionare blânde şi răbdătoare cu nişte aborigeni africani grosolani.

— Deci m-aţi înţeles? Deportaţii pe viaţă se bucură de dreptul de a alege...

— Dar de a fi aleşi?

— Cum adică? s-a interesat ea curioasă.

— Ei, aşa... Dacă deodată, de exemplu, la adunarea electorală cineva propune candidatura mea în consiliul local. Pot să candidez?

Propagandista a izbucnit într-un râs în cascadă şi curat, ca de copil.

— Uite, se vede că sunteți de mult ruptă de viață. Și ce credeți, că fiecare strigă așa în adunarea electorală ce-i trece prin cap? Doar listele sunt pregătite dinainte de către organele de partid. Ei, nu-i nimic, veniți la punctul nostru de propagandă, o să intrați puțin câte puțin în ritm... Dar, probabil, pe atunci erați încă tânără, când vi s-a întâmplat asta...

— Ce s-a întâmplat? am întrebat eu cu o încăpățânare obtuză.

— Ei, uite, când ați ajuns în organizația contrarevoluționară. Ați fost tinerică, nu v-ați dat seama... Iar ei au profitat... Se bagă în orice fisură...

— Cine se bagă în fisură? am întrebat eu și mai tâmp.

— Ei, agenții străini! De la serviciile de spionaj... Care v-au recrutat. Dar să nu vă faceți probleme. Acum asta a trecut de mult. Și Puterea sovietică vrea să-i îndrepte pe toți cei care au greșit în tinerețe...

— Ce inel frumos aveți, am spus eu fără să-mi iau ochii de la piatra de safir de pe degetul ei.

— Vă place? a întrebat ea bonom. Important e că se potrivește cu costumul... Da, se spune, și cu ochii...

A aruncat în trecere o privire rușinată spre oglindă. Ochii ei chiar erau albaștri, fără nicio urmă de nor.

La despărțire, m-a mai învăluit cu un zâmbet și mi-a dat o vedere lucioasă de o frumusețe incredibilă. De-a curmezișul unor trandafiri purpurii luxurianți se înfășura o panglică aurie cu inscripția „Toți la alegeri!" Apoi, în numele întregului comitet de propagandiști, mi s-a adresat cu rugămintea să nu întârzii, să votez mai devreme, să manifest chiar din primul pas în noua mea viață o conștiință înaltă.

Trebuie să spun că, în condițiile jocului electoral, intra și sculatul de dimineață. Se presupunea că sentimentele civice

înalte nu-i lasă pe oameni să pună geană pe geană în noaptea de dinaintea alegerilor și ca odată cu primele raze de soare să pornească pe întrecute spre secțiile electorale ce se deschideau la 6 dimineața. De fapt, „primele raze de soare", care figurau obligatoriu în ziarul din Kolîma, erau, desigur, un veritabil tribut adus romantismului. În acest anotimp, zorii din Kolîma încep să se vadă abia spre ora 10.

— Jenia, te rog cu Dumnezeu, hai să mergem să votăm primele, m-a implorat vecina de baracă, alegătoarea Firsova Klavdia Trifonovna, ca și mine, pentru prima dată revenită în familia oamenilor muncii.

Klava, care fusese închisă opt ani pentru că nu turnase pe cineva, era acum soția unui șofer liber, Stiopa Gusev. Era o căsătorie extrem de fericită. Pur și simplu, era o veselie să te uiți la ei. Stepan, un model unic de șofer din Kolîma care nu bea, venise din cursa de pe șoseaua centrală treaz, treaz, a strigat să audă tot coridorul: „N-ați văzut-o pe Klavdia mea?" Și-i aducea când un crap mare siberian congelat, când o bucată uriașă de carne de ren. Iar Klava, neobosită, imediat după serviciu se apuca să facă mâncare, să spele, să curețe podelele, ca Stiopocika, să-l ajute Dumnezeu, să nu aibă vreun disconfort. În camera lor erau covorașe, șervețele, pernuțe pentru canapea pe toate temele: lebede, pisicuțe, fete-sirene, vânători de reni. Patul bogat avea în partea de jos o dantelă mare, împletită de Klava în zilele libere, din fire de bobinat. Un singur lucru o apăsa pe Klava – inegalitatea socială.

— Înțelege, Jenia, mi se adresa ea cu sinceritate, în timp ce spălam împreună în bucătăria comună, înțelege, eu nu sunt egală cu el. Dosarul lui e tare curat. Tatăl e membru de partid, mama deputat al Consiliului Raional. Ei, cum sunt eu față de el? O fostă... Lipsită de drepturi... Mai mare rușinea...

Stepan într-adevăr era, cum se spune, un om important. În Kolîma, șoferii fără condamnare puteau fi numărați pe degete. Și Stepan, acum vreo doi ani, intrase în atenția ziariștilor regionali, scriseseră despre el eseuri referitoare la cuceritorii întinderilor taigalei.

— Hai să mergem noi primele, șoptea pătimaș Klava. Că doar pe cei care sunt primii îi pozează și apoi îi dau la ziar. Uite, și o să iau și eu cu mine fotografia aia, când o să mergem pe continent, la părinții lui Stiopa. Uite, chipurile, nici noi nu suntem fitecine, și despre noi se scrie în ziare...

Și așa de tare strălucea fața ei drăguță, bună, așa de tare se mândrea ea cu născocirea ei vicleană, că nu m-a lăsat inima să-i spun că la redacție este un birou special de verificare, ca să nu ajungă, din greșeală, foști deținuți, nici în calitate de actori, nici în cea de eroi. Am fost de acord de dragul fericirii familiale a alegătoarei Firsova să mă trezesc în toiul nopții.

În noaptea aceea, Anton făcea de gardă la spital. Stepan, cuceritorul întinderilor taigalei, era în cursă. Eu și Klava alergam, ca niște curieri, prin negura înghețată a locului nostru viran. De fapt, nu aveam de ce să ne temem: milițienii, în noaptea de dinaintea alegerilor, umblau în cârduri pe aici.

Și am băgat primele buletinele noastre de vot. Și – o, ce fericire! – un fotograf i-a făcut totuși o poză Klavei și i-a notat numele și locul de muncă. Când ne-am întors acasă mergea liniștită, plină de adorație și tot repeta:

— Ce bine e totuși! Parcă venim de la utrenie!

Cu atât mai mare a fost dezamăgirea când, a doua zi, Klava a citit în ziar că prima din secția noastră și-a dat votul pentru blocul comuniștilor și al celor fără de partid tovarășa Kozihina Tamara Vasilievna, muncitoare la combinatul de servicii de consum. Acolo era și portretul Kozihinei. Ea introducea buletinul în urnă și avea un zâmbet hollywoodian.

— Cum e ea prima? a întrebat Klava cu o disperare de copil. Tamarka coafeza! Mai ții minte, noi deja votasem, am pornit înapoi, și ne-am întâlnit cu ea în ușă. Și-a mai și scos ghetele, și-a scuturat zăpada. Păi de ce să mintă? De îngheață apele... Și mai sunt și scriitori... Ei, se vede că nu e dreptate pe pământ...

Era și emoționant, și amuzant faptul că femeia aceasta, care stătuse opt ani pentru că nu a turnat în nu știu ce privință de care nici nu auzise, abia acum, după de a revenit în familia oamenilor muncii, a descoperit minciuna și s-a umplut de revoltă.

— Păi cum așa! Iar eu îmi spuneam că poate au greșit, au făcut o gafă și chiar s-au gândit la mine... Dar aici... Își dă peste cap ochii nerușinați și minte, și minte. Și oamenii citesc, cred că e adevărat. Doar e un ziar tipărit. Cum să nu verifici...

Seara, Klava cea liniștită a smuls din mâna lui Stiopa al ei ziarul și s-a aruncat plângând direct în patul lor imperial, boțind dantela apretată.

— Nu te uita, zice, la târâtura asta, povestea tulburat Stiopa. Tamara coafeza e fotografiată acolo. Votează dimineață, cel mai devreme. Da eu, zic, mie îmi trebuie Tamara asta cum îi trebuie ciorii fizică. Rânjește Tamara asta ca un trandafir de mai, se tot învârte în jurul urnei. Ce mă privește ea pe mine? Să nu se îmbolnăvească cumva Klavdeia! Niciodată n-a plâns așa de tare, niciodată nu a fost geloasă pe mine.

— Asta nu e gelozie, i-am spus eu lui Stepan. Este invidie dată de poziția socială a Tamarei, față de drepturile ei depline. Și e supărare pentru minciuna ziaristului. De fapt, nu Tamara, ci Klava a votat prima.

— Of, da prostuță mai e Klavdeia mea, rezumă blând șoferul minunat nebăutor. A găsit ce să invidieze! Cine știe ce va fi mâine cu Tamara asta. Doar la noi e conform dialecticii: azi ești fruntaș, mâine deportat...

Chiar că era câtă dialectică vrei în regimul social al planetei noastre îndepărtate! Existau la noi şi deportaţi comunişti care nu fuseseră excluşi din partid. Erau toţi membri de partid de naţionalitate germană. Deşi nu erau excluşi din partid, se duceau de două ori pe lună la comendatură pentru „prezenţă", dispuneau în loc de buletin de adeverinţă ca a mea, nu aveau dreptul de a părăsi zona de deportare la o distanţă mai mare de şapte kilometri. Uneori, prezentările la comendatură coincideau cu adunările de partid şi membrii de partid germani, după ce stăteau la coada lungă, pentru a li se pune ştampila pe permisul de şedere, se grăbeau să se ducă la adunarea de partid unde votau unanim pentru creşterea vigilenţei bolşevice din cauza acutizării luptei de clasă pe măsura apropierii de comunism.

Bătrânul nostru, Iakov Mihalîci, care, după plecarea lui Vasia şi sistarea orelor de matematică, avea mai mult timp, făcuse chiar o schemă – organizarea socială şi politică a Kolîmei. Conform acestei scheme, aici se numărau peste zece categorii sociale. Deţinuţi, foşti deţinuţi cu privare de drepturi şi foşti fără privare, exilaţi pe un număr de ani, deportaţi pe un număr de ani şi deportaţi pe viaţă, deportaţi speciali cu termen şi deportaţi speciali fără termen. Edificiul era încununat de germani – deportaţi membri de partid.

Şi-a intitulat schema „Drumul cu spini spre societatea fără clase". Toţi râdeau, glumeau de bătrân, îl ştiau, chipurile, ca medic, ca filosof, ca poet şi matematician. Dar acum, rezulta că mai era şi sociolog.

Iar asta a fost chiar cu o săptămână înainte de moartea lui. L-am văzut pentru ultima oară, ca de obicei, duminică. Duminica făceam un prânz tradiţional pentru acei prieteni ai noştri din exil care trăiau singuri aici. Venea de regulă Iuri

Konstantinovici Milonov, bolşevic vechi din 1912 sau 1913. Venea Aleksandr Milceakov, fost secretar al CC al comsomolului. Venea cunoştinţa mea din Kazan, Tahavi Aiupov, fost secretar al Comitetului Executiv Central tătar. Nici Iakov Mihalîci nu rata nicio duminică.

În această ultimă vizită a sa era vesel, animat, tot repetase profeţia sa favorită: „Staţi puţin, totuşi o să purtăm jetonul «Ocnaş politic»"... Şi asta: „Oare n-o să citesc necrologul LUI? Doar sunt de-o vârstă cu EL. Dar totuşi eu sper. Doar trăiesc aici la aer curat şi ţin regim, iar EL probabil pune pe el. Mai mult, eu am mai puţine emoţii decât EL. Doar eu nu am ce pierde, şi duşmani nu mai am deloc"...

Abia în seara acelei zile de duminică, când eu şi Anton ne-am dus să-l conducem, ne-a spus deodată cu o durere reţinută:

— Ce credeţi: oare este posibil ca Lizocika mea să mă fi uitat?

Era rana lui deschisă. Fetele nu-i scriau, se temeau să aibă o legătură cu „duşmanul poporului". Iar el, refuzându-şi orice, punea nişte bănuţi pe cec, ca fetele să ştie: tata s-a gândit la ele.

Exact peste o săptămână, sâmbătă, a venit fuga Tatiana Simorina şi a spus tulburată:

— Duceţi-vă la morgă. E acolo.

Era liniştit, întinerit, chiar cumva măreţ. Era chiar morga spitalului liber unde Iakov Mihalîci lucrase câţiva ani ca anatomopatolog şi doi prosectori, foşti deţinuţi de drept comun, se aflau alături de trupul lui, trişti şi palizi. I-au pus la reverul sacoului bătrânesc o garoafă artificială, dar reuşită. Şi mi-am adus aminte de jetonul „Ocnaş politic".

L-am îngropat frumos. Şi într-un loc înalt, am pus şi o placă de mormânt, şi gard. Am scris şi o scrisoare Lizocikăi şi Susannei în care nu numai că indicam numărul carnetului de cec

lăsat lor moştenire, dar le-am mai şi povestit în detaliu ce om a fost tatăl lor. Am tăcut numai în privinţa suferinţelor legate de fete, de cât de mult l-a rănit tăcerea lor. Mulţi de-ai noştri m-au sfătuit să amintesc de problema aceasta, ca să-şi dea seama măcar post-factum de cruzimea lor. Dar nu am fost de acord. De fapt, nu era cruzime, ci aceeaşi Mare Frică. Şi dacă foştii tribuni, conducători şi predicatori au luat parte la alaiul diavolesc, îndeplinind toate solicitările regizorului Vîşinski[1], ce să le ceri celor două nefericite locuitoare de rând, apăsate de şoaptele vigilente ale bucătăriei comunale.

Şi am avut dreptate. Într-o clipă de durere acută, imaginea tatălui iubit a dat la o parte, pentru scurt timp, toate spaimele cele mari. Am primit o scrisoare din inimă, care începea cu cuvintele: „Prieteni necunoscuţi care aţi stat la căpătâiul tatălui nostru drag! Dumnezeu o să vă răsplătească pentru bunătatea voastră..."

Toată colonia noastră de deportaţi l-a plâns pe Iakov Mihalîci. După moartea lui au apărut o mulţime de oameni, pe care nu-i cunoşteam, dar legaţi de bătrân prin tot felul de servicii ale lui. Unuia îi dăduse bani, pe altul îl tratase, altuia îi corectase un manuscris, altuia îi făcuse traduceri... Printre aceşti oameni erau şi unii nedemni, care exploataseră firea împrăştiată, meditativă şi caracterul absolut neajutorat al ciudatului doctor.

Tocmai în numele lui („Vin la dumneavoastră din partea răposatului doctor Umanski") a deschis pentru prima oară uşa noastră omul care ne-a adus multă durere, care a pângărit

[1] Andrei Ianuarievici Vîşinski (1883-1954), om politic, jurist şi diplomat rus. A fost procuror general al URSS (1931-1934) şi ministru al afacerilor externe (1949-1953), remarcându-se prin cruzimea manifestată în timpul proceselor publice de la Moscova din vremea lui Stalin (n. red.).

cămăruța noastră curată cu petele murdare, respingătoare ale provocării. De fapt, doar se știe, nu e așa, că Iakov Mihalîci, cu puțin timp înainte de moartea sa, se pregătea chiar să ne facă cunoștință cu inginerul Krivoșei. Poate că referirea la răposat era mai comodă pentru a pătrunde în casa noastră, pentru a ne câștiga încrederea.

Inginerul Krivoșei ni s-a prezentat ca deținut politic care tocmai ieșise din lagăr. Era prima minciună. Mai târziu am aflat că e deținut de drept comun, fusese condamnat fie pentru delapidare, fie pentru neglijență. Mai mult, s-a prezentat ca bolnav, că ar fi suferit o operație grea și avea nevoie de ajutorul lui Anton. (Cusătura operației fusese arătată imediat.) Dar cel mai mult ne-a fost câștigată încrederea față de noul necunoscut prin educația sa, și anume una umanistă, care nu avea legătură directă cu profesia sa de inginer. Îi plăcea și știa poezie, recita pe de rost Blok, Ahmatova, Pasternak. Răspundea original și proaspăt în chestiuni de politică, economie, istorie. Țin minte ce interesant era să ascult expunerea unor pagini aproape uitate din Kliucevski[1], Soloviov[2]. Vorbea, e adevărat, cam sofisticat și arhaic ca stil, dar asta se potrivea foarte bine cu imaginea de vechi intelectual petersburghez, așa cum se prezentase.

Încet, încet a început să fie un obișnuit al nostru, ocupând la masa noastră de duminică locul lui Iakov Mihalîci, rămas gol. Tuturor le-a plăcut noul necunoscut. Toți priveau cu indulgență faptul că era un vorbăreț inepuizabil. Dar povestirile lui erau interesante. Avea câteva nuvele orale pe care el, în râsetele generale, le repeta la bis. Locul întâi printre aceste nuvele îl ocupa așa-numitul „Monolog al lui Wallace".

---

[1] Vasili Osipovici Kliucevski (1841-1911), istoric rus de orientare liberală (n. red.).

[2] Vladimir Sergheievici Soloviov (1853-1900), critic literar, poet și filosof religios rus (n. red.).

Istorisirea despre cum călătorul american Wallace a reușit să meargă prin Kolîma și să vadă numai acele „sate ale lui Potemkin"[1] pe care șefii deciseseră să i le arate era cunoscută de toată lumea. Dar Krivoșei își rostea „Monologul lui Wallace" imitând așa de bine accentul englez și mimica acelui călător în jurul lumii, că vechea poveste căpăta un nou farmec.

— Flăcăi zdraveni, bine făcuți, din Rusia Centrală s-au hotărât să cucerească acest ținut, spunea Krivoșei în numele lui Wallace, iar, din partea sa, în șoaptă, și aparte, comenta: Trei plutoane de securiști, aleși unul și unul, îmbrăcați în salopete de muncitori, de producție americană... Și din nou, în numele lui Wallace: Pionierii progresului... Întemeietorii unor orașe noi... Apoi despre femei: în serile lungi de iarnă, femeile și fetele se adunau cu plăcere și se dedau artei brodării goblenurilor. Aceasta este o artă rusească veche, *gobelinstickerei*... Și aparte: Era un deținut de la atelierul de broderie, îmbrăcat cu niște bluze frumoase; acolo, aplecate asupra acestor *stickerei*, orbiseră femeile noastre.

În intervalele dintre fragmentele „Monologului lui Wallace", Krivoșei realiza un intermezzo: cum că el povestea asta unor șoferi din Kolîma, iar ei hohotesc și-i laudă pe americani și pentru că sunt idioți, și pentru că, lucrul cel mai important, aduc antigel – un lichid care ferește de îngheț motoarele automobilelor. Materialul acesta era consumat de șoferii noștri curajoși împreună cu gustarea din carne de animale marine, în ciuda faptului că pe recipientul de antigel erau lipite etichete în

[1] Referire la o metodă de falsificare a realității (așa-numita potemkiniadă – termen provenit de la numele lui Grigori Potemkin, general-feldmareșal rus). Conform unei legende istorice, pentru a masca sărăcia satelor, cu ocazia vizitei în Rusia a împăratului Iosif al II-lea și a regelui Poloniei, Potemkin a pus să fie montate decoruri care reprezentau sate înfloritoare, înfrumusețând traseul pe unde treceau aceștia (n. red.).

rusă și în engleză – „OTRAVĂ!" Asta, cică, e o otravă pentru slăbănogul de american, iar pentru ăștia de-ai noștri, e o oră fără durere!

Și astfel, Krivoșei a devenit la noi sufletul societății. Numai uneori, eu și Anton ne minunam când vedeam că farmecul noii noastre cunoștințe dispare de îndată ce nu mai scoate un cuvânt. Atunci observi brusc cât de tare își strânge buzele strâmbe, de broască. Și ochii în spatele ochelarilor arată atunci cumva că se feresc. Știe să se uite într-o parte și să nu ajungă în ochii interlocutorului.

De fapt, probabil că ne-am adus aminte de toate astea după aceea, când am aflat cine este. Dar atunci și dacă ar fi existat unele îndoieli, ele s-au risipit definitiv după ce am fost în vizită la el și am văzut cămăruța lui de șapte metri plină de cărți. Rafturile se ridicau chiar până la tavan. În afară de cărți, în cușca lui mai erau două taburete și o noptieră pe care mânca și scria. Patul pliant se afla pe coridor, în spatele ușii, și era întins numai noaptea.

Și ce exemplare rare, ademenitoare, erau pe rafturile astea încropite grosolan! *Florile răului* de Baudelaire. Goethe, *Opere complete*, în germană. Câteva seturi din revista *Vestnik Evropî* din primii ani ai secolului nostru. Almanahurile *Vesî* și *Șipovnik*... Nici nu poți să le enumeri pe toate... Pur și simplu mi s-a oprit inima când gazda, pe un ton solemn, a declarat că, deși nu dă nimănui nicio carte de-a sa, o să facă o excepție pentru noi și putem să ne alegem acum câte două cărți fiecare. El vede că pentru noi cartea reprezintă tot o comoară, ca și pentru el, și că o să i le înapoiem cu grijă.

Plin de încântare, ne povestea istoria anumitor cărți. Uite, pe asta o schimbase, încă în lagăr, pe două rații de pâine. Iar astea au rămas după moartea unui deportat, prieten al lui dintr-un

sătuc uitat de lume din taiga. Iar acestea, imaginați-vă, sunt cumpărate la talciocul din Magadan. Se aflau alături de crabi, pe rândul din spate...

De pasiune mai că-i tremurau și mâinile. Lăcomia geloasă cu care urmărea mișcările noastre când am luat de pe rafturi vreun volumaș descoperea în el adevăratul bibliofil, mai bine zis, biblioman. Iar asta oare putea fi pus în legătură cu ceva rău? Cel care schimba în lagăr o rație de pâine pe o carte nu poate fi un om rău.

Dar s-a dovedit că poate. Dar asta am descoperit mai târziu, deja spre începutul anului 1953. Și tot anul 1952, noi și inginerul Krivoșei am fost prieteni la cataramă, îi citam cu plăcere cuvintele spirituale, ascultam cu încântare nuvelele lui orale și foloseam cu mare recunoștință biblioteca lui unică. În acest an sumbru, când veștile de pe continent deveneau din ce în ce mai fatidice, iar ziarele din ce în ce mai neobosite, pur și simplu ne trăgeam sufletul în discuții cu prietenul nostru erudit. Eu interpretam ca pe note cântecelul popular: „Merge pasărea veselă pe poteca nenorocirilor, fără să prevadă niciun fel de urmare."

De Anul Nou 1953, Krivoșei ne-a dăruit fiecăruia dintre noi câte o carte. Mie un volumaș de versuri ale Ahmatovei, într-o ediție de dinainte de revoluție, lui Anton un manual de terapie al lui Zelenin[1], iar Toniei – o ediție minunată de basme ale lui Ciukovski. Ne-am bucurat îndeosebi de al treilea cadou. Problema era că noul nostru prieten iubea animalele, dar nu iubea copiii. De fiecare dată, când venea la noi, o lua în brațe pe pisica Agafia și o mângâia în timpul vizitei. Dar Toniei, de regulă, nu-i acorda nici cea mai mică atenție, nu-i zâmbea

[1] Vladimir Filippovici Zelenin (1881-1968), terapeut sovietic, doctor în științe medicale, creatorul picăturilor care îi poartă numele (n. red.).

niciodată și chiar se încrunta supărat când ea, cu întrebările ei, mă atrăgea de la discuție. Odată chiar l-am întrebat de ce este așa de neprietenos cu copilul. El a explicat cu o intonație onestă: viața îi scosese total din suflet acel sentiment de încântare de care este nevoie neapărat pentru comunicarea cu copiii. Nu poate să se prefacă. Mai mult, se uită așa de sumbru la viitorul civilizației noastre, că pur și simplu se minunează de oamenii care se decid să arunce în acest haos noi nefericiți.

Considerațiile acestea ne îndurerau. Când se uita prin Tonia ca prin vid, ni se părea că asta nu se prea încadrează în imaginea creată de noi, de om care gândește cu rafinament și sensibil. Cu atât mai mult ne-am bucurat când el i-a zâmbit Toniei și i-a întins volumașul de basme de Ciukovski.

Aproape toate aceste basme le știam pe de rost și le recitam adesea copiilor la grădiniță, unde nu era nicio carte de-a lui Ciukovski. Dar acum, ca să-i fac o plăcere lui Krivoșei, am început imediat să le citesc cu voce tare, răsfoind paginile frumoase, lucioase. Și atunci am dat de „Marele Gândac", pe care, desigur, o știam de dinainte, dar nu mă gândisem la ea cum trebuie. Am citit: „Uite, și Gândacul a ajuns învingător și stăpânul pădurilor și al mărilor. Animalele s-au supus mustăciosului, înghiți-l-ar pământul, blestematul..." Și deodată pe toți ne-a frapat sensul secund al versului. Am început să râd. În același timp a râs și Anton. Dar Krivoșei a devenit brusc extrem de serios. Sticlele ochelarilor lui au aruncat scântei în toate părțile.

— La ce v-ați gândit? a exclamat el cu o emoție neobișnuită. Oare... Oare Ciukovski a avut curajul?

În loc de răspuns, am citit mai departe semnificativ:

— „Iar el merge printre jivine, își mângâie burta aurie... Ia aduceți-mi, voi, animalelor, copiii voștri, azi o să-i mănânc la cină..."

— Oare Ciukovski a îndrăznit? a repetat Krivoşei cu o excitare aproape nemaivăzută.

Nu am întârziat cu răspunsul. (Merge pasărea veselă pe poteca nenorocirilor!)

— Nu ştiu dacă Ciukovski a vrut asta sau nu. Probabil că nu. Dar, în mod obiectiv, aşa rezultă! Uite, ascultaţi cum au reacţionat animalele: „Şi stau şi tremură sub tufe, se ascund în spatele movilităţilor verzi. Se vede doar cum le tremură urechile, se aude numai cum le clănţăne dinţii..." Sau, uite asta: „Lupii de spaimă au început să se mănânce unul pe altul..."

Krivoşei nu mai avea stare, se agita de colo-colo prin cameră. Îşi freca mâinile, îşi strângea degetele aşa de tare, că i se albiseră.

— O strălucită satiră politică! Nu se poate să nu fi observat cineva... Pur şi simplu fiecare se teme să spună că i-a putut trece aşa ceva prin minte... Aşa ceva...

După plecarea musafirului, Anton a spus nemulţumit:

— Mi-a rămas aşa, un gust neplăcut. Şi ce s-a pornit aşa de tare? Nu trebuia să vorbim aşa despre Marele Gândac... Asta ne-ar mai lipsi, un dosar pentru lezmajestate. Ei, nu, sigur, Krivoşei n-o să spună nimănui, dar în general... Hai să ne înţelegem: nu mai spunem nimănui niciun cuvânt.

Am ţinut cont de atenţionările de prudenţă din partea lui Anton, nesăbuit în ceea ce priveşte libertatea de exprimare. Şi nu am mai spus nimănui, niciunui suflet, nicio consideraţie legată de Marele Gândac.

...A venit anul 1953. La grădiniţa mea de acum l-am întâmpinat cu o bogată serbare a bradului care a reuşit de minune şi pentru care mi s-a mulţumit într-un ordin.

Totuşi, exact peste două zile de la manifestarea recunoştinţei, am fost dată afară de la serviciu, subit şi fără nicio explicaţie.

Directoarea, care acum un an se luptase așa de energic pentru mine, se purta cumva ciudat. Încerca să nu-mi întâlnească privirea, rostea cuvinte sacadate, enigmatice referitoare la faptul că, s-ar zice, aici e amestecat sectorul special. Se vedea că știe ceva și că acest „ceva" mă condamnă la moarte. Ea vorbea cu mine așa cum vorbesc rudele cu un bolnav de cancer care nu cunoaște diagnosticul. Îmi ura sănătate. Chiar îngăimase un cuvințel despre anul viitor. Cică lucrul cel mai important este să treacă o vreme... Iar după aceea...

A doua zi, a venit să-și exprime compasiunea prietenul nostru, inginerul Krivoșei. Anton și Tonia nu erau acasă. Vizitatorul s-a așezat la masă. Pisica Agafia a început să toarcă cu plăcere, așezându-se pe genunchii lui. Iar el a început să-mi reproșeze cu o voce îndurerată că sunt mult prea credulă. Uite, de exemplu, prietenul nostru Milonov... Chiar Krivoșei l-a văzut zilele astea cum ieșea seara târziu din „casa albă". Ce să fi făcut el acolo?

— Ce spuneți? am exclamat eu indignată. Cum să trăim, dacă-i bănuim de trădare pe cei mai apropiați prieteni! Îl cunoaștem pe Milonov... E un om cinstit...

Krivoșei a zâmbit ciudat. Și, nu știu de ce, mi s-a făcut frică. Nu, încă nu admiteam ideea că e un trădător adevărat, ascuns în casa noastră. Dar, în momentul acesta, parcă am observat pentru prima dată că fața lui e ascunsă cu grijă de o mască de sub care, din când în când, răzbate privirea autentică, o grimasă neprefăcută, foarte îndepărtată de acea lume interioară pe care i-am creat-o noi. Încă nu era o bănuială, ci o primă presimțire a apropiatei bănuieli.

Oaspetele se pregătea deja să plece când în cameră a intrat, nu, nu a intrat, ci a dat buzna Anton. Era alb la față. Demult nu-l mai văzusem așa de tulburat. Abia dând din cap spre Krivoșei, mi-a spus sacadat:

— Să mergem o clipă pe coridor...

Nu semăna deloc cu acea politeţe obişnuită a lui, încât am înţeles imediat: ceea ce-mi va spune acum se va referi chiar la acel flecar neobosit, cunoscător al literaturii naţionale şi iubitor pătimaş al animalelor.

— Ce-i? am întrebat eu deja prevăzând răspunsul.

— El este! Ai fost dată afară în urma informării făcute de el. El a spus despre lectura „Marelui Gândac" şi despre comentariile tale.

Una dintre surorile medicale care lucrau cu Anton la policlinică, după ce l-a pus să jure că nu va spune nimănui despre discuţia asta, plângând, a exclamat: „Doamne Dumnezeule! Ce se va întâmpla acum cu voi doi! Ce-a făcut Evghenia a dumneavoastră! I-a spus tovarăşului Stalin păianjen!"

Aşa se discutase la ei, în adunarea de partid închisă. Şi, în consecinţă, vor plăti serios pentru o asemenea ofensă adusă divinităţii.

Înfrigurată, l-am ascultat pe Anton până la capăt. Mecanismul întâmplării îmi era acum perfect clar. Nimeni, niciun suflet pe lume în afară de Krivoşei, nu auzise comentariile mele îndrăzneţe referitoare la Marele Gândac. Ei, iar încurcătura cu insectele se explica, după toate probabilităţile, prin lipsa de cultură a instanţelor de la „casa albă", precum şi prin procesele inconştiente, subcorticale care introduseseră, în locul grotescului, parţial chiar comicului Mare Gândac pe realul, maleficul şi deloc amuzantul Păianjen sugător de sânge.

— Dă-i una peste mutră turnătorului şi dă-l afară pe uşă! i-am cerut eu.

— Asta se poate face oricând. Niciodată nu trebuie să-i arăţi imediat provocatorului că e descoperit. Să-l urmărim câteva zile. Să-i prevenim şi pe alţii...

O asemenea chibzuință uimitoare a lui Anton, de regulă pătimaș, se explica, așa cum îmi explica el mai târziu, prin faptul că pe stradă, lângă baraca noastră, a observat când au intrat câțiva milițieni care se învârteau în zonă din cauza unui scandal dintr-o cameră în care locuiau șoferii. Krivoșei ar fi putut să ceară imediat ajutor justiției și astfel ar fi accelerat mersul evenimentelor.

Oricum ar fi fost, ne-am întors în camera noastră unde, în aceeași poză idilică, cu pisica Agafia pe genunchi, se afla musafirul nostru dorit, ca și cum nu se întâmplase nimic.

Nu am avut putere să mă uit la el și, fără nicio scuză, mi-am făcut de lucru în spatele paravanului, unde, pe o noptieră, se afla plita noastră electrică și era, de fapt, un fel de bucătărie. Acolo am început imediat să curăț febril cartofi, ascultând ce va face Anton.

— Evghenia Semionovna reacționează mult prea puternic, a început Krivoșei blând, de parcă se adresa unui bolnav. Doar au mai fost din astea. O să treacă și de data asta.

— Mda..., a răspuns Anton, lovind nerăbdător cu degetele în masă.

— Înainte de sosirea dumneavoastră, am spus că trebuie să fie mai selectivă și, mă rog, să se manifeste cu mai multă reținere în alegerea prietenilor, a continuat musafirul nostru pe un ton epic, mângâind pisica cu două degete pe labele din față.

— Îhî..., aproape a strigat Anton. Sfântul adevăr!

Din fericire, discuția nu a durat mult. Unul dintre vecini a ciocănit la ușă și a început să vorbească cu Anton despre bolile lui. Lui Krivoșei i-a apărut astfel posibilitatea de a-și încheia cât mai potrivit vizita. Ei, atunci, el o să plece, n-o să-l împiedice pe bolnav să stea de vorbă cu doctorul. Se vede că avea principiul „Cu cât ești mai obraznic, ești mai credibil", pentru

că nu a ratat ocazia de a-mi arunca o privire în spatele paravanului, pentru a-mi recomanda insistent încă o dată să „fac economie de nervi". La despărțire, mi-a întins mâna.

— Vă rog să mă scuzați, am mâinile murdare, am spus eu ambiguu, ascunzându-le la spate.

Dar nu intra în metoda lui să prindă aluzii. A zâmbit blând și, fără să se piardă, pur și simplu a făcut gestul de la revedere cu mâna rămasă în aer.

Seara (deja nu mai aveam ce pierde!) am citit pentru Tonia, cu glas tare, „Marele Gândac":

Sărmanele, sărmanele animale!
Plâng, hohotesc, urlă...
În fiecare bârlog și în fiecare peșteră,
Îl blestemă pe mâncăul cel rău...

Capitolul 14

Al doisprezecelea ceas

Iar a doua zi dimineață, când am deschis ziarul, am văzut comunicatul despre cazul doctorilor – criminali în halate albe.

Ceea ce a urmat după asta nu s-a mai auzit până acum în Kolîma. Pentru prima dată pe planeta noastră îndepărtată a pătruns otrava aceasta. Până atunci, eram în fața conducătorilor un tot unitar. Eram torturați pe baza unei egalități naționale depline, fără a evidenția din mediul comun al martirilor, cum să spun, nici pe elin, nici pe iudeu. Până și campania cosmopolită din 1949 a trecut cumva pe lângă noi. Pe atunci, pe șefii noștri nu-i interesa asta: problemele lor, specifice, erau date la o parte de acestea, unionale. Și așa totul a început cu arestări repetate masive, cu indicarea de exil și deportare pe viață, cu extinderea numărului de comandaturi... Dar nu știi niciodată...

Iar despre societatea noastră a deținuților și exilaților, din acest punct de vedere nici nu aveam ce spune. Doar printre noi predominau comsomoliști din anii '20 și '30, bine conservați în ideile și categoriile tinereții lor. Noi, pur și simplu, nu aveam habar cât de bine se consolidase acolo, pe continent, prietenia între popoare, în timpul existenței noastre în mormânt.

Și așa, din acest punct de vedere, Kolîma rămăsese în urmă la modul rușinos. Abia acum, în 1953, aici oamenii și-au dat

seama și au început să „reglementeze componența națională". Comandantul direcției sanitare, Șcerbakov, un om, fără îndoială, deloc rău și deloc prost, tot alerga prin curtea spitalului de parcă înnebunise pe neașteptate, strigând: „Dar Gorin nu e evreu? Dar Walter nu e evreu? Dar, de fapt, cine e evreu aici?"

— Cere măcar din Germania o adeverință despre puritatea rasială, făcea glume sumbru Anton.

Gluma avea un oarecare temei real: prin intermediul noilor deținuți ajunși în prizonierat, Anton a aflat, prin anumite canale, de soarta fratelui său, care se afla în Germania. Acolo fusese supus „anchetei rasiale", după care a primit o adeverință că în familia Walter până la a cincea spiță toți sunt numai teutoni get-beget.

Dar pe Anton nu l-a ajutat faptul că e teuton. Și el a fost dat afară de la serviciu. E adevărat, șeful secției de cadre, Podușkin, a ascultat cu bunăvoință informarea lui Anton că nu e evreu.

— Nimeni nu vă acuză de ASTA, a respins implacabil ACUZAȚIA falsă șeful. Dar dumneavoastră puteți fi acuzat de altceva...

Și a făcut câteva aluzii transparente la maniera de a-și da drumul la gură, la participarea la flecăreală contrarevoluționară. Desigur, ar fi fost ridicol să sper că prietenul nostru Krivoșei va ascunde de „casa albă" participarea lui Anton la acea discuție despre creația lui Kornei Ciukovski.

— Și așa deci, a încheiat șeful de cadre, de fapt, sunteți demis din cauza reducerii de personal.

Indiferent cum au stat lucrurile, la începutul lui februarie 1953, amândoi eram șomeri fără nicio speranță. Pentru a completa tabloul, și Tonia fusese dată afară de la grădiniță.

— Asta pentru că tu, mămică, nu lucrezi. Maria Ivanovna a spus că acum poți să ai grijă de mine.

Da, dintr-odată se dovedise că aveam timp cât doream. Dar la scurtă vreme, nu am mai avut cu ce s-o hrănesc pe Tonia aşa de mult şi bine, cum era obişnuită la grădiniţă.

Când trăieşti cu anii fără sentimentul viitorului, fără senzaţia zilei de mâine reale, ţi se şterge de tot din conştiinţă chiar ideea de rezervă, de acumulare. Doar erau perioade când câştigam bine. Am fi putut să adunăm pentru aşa-numitele zile negre. Dar când toate zilele sunt negre, atunci nu te prea gândeşti la asta. Acum ne minunam şi noi unde s-au dus toţi banii şi de ce ne-am împotmolit imediat.

Prietenii, se înţelege, ne-au sărit în ajutor. Ne-au trimis din nou nişte elevi la meditaţii, pacienţi pentru tratament în particular. Îi învăţam şi îi tratam ca adormiţi, aproape mecanic. Pentru că acum senzaţia de condamnare, presimţirea catastrofei definitive ajunseseră până la cele mai înalte culmi. Ne dădeam seama că acum lucrurile au trecut din nou la un alt curs: la întinderile zilelor, orelor, sau poate ale minutelor. Radiaţia puternică emanată dinspre „casa albă" ne pătrundea de tot. Zi şi noapte, aşteptam acum a treia arestare.

Am un sentiment de stânjeneală faţă de cititor. E cam monoton totul! Din nou aşteptarea arestului? Din nou coşmarurile nocturne?

Dar cel care a trăit şi el această tensiune dureroasă a tuturor nervilor, acest complex al raţei ajunse din urmă de vânător, acela n-o să mă condamne. Acela ştie că al doilea arest e mai groaznic decât primul, iar al treilea la fel de groaznic precum cel de-al doilea! Doar primul cerc este amintit ca raiul adevărat, când ajungi la cercul al şaptelea...

Şi februarie 1953 era aşa de viforos. Aşa de tare gemeau şi urlau dragele noastre viscole scitice dincolo de geamul nostru, în nopţile albe. Şi, nu ştiu de ce, tot timpul cântau un distih

idiot al vreunei poezele din ziar dedicată cazului medicilor criminali: „Și mâna de viperă nu a putut să rănească inima mândră a vulturului..."

Ah, dar vipera nici nu are mâini! Uite, tocmai de aceea e groaznică, pentru că nu are mâini... Tot șerpuiește și te înțeapă chiar în inimă. Puțin probabil că-l nimerește pe vulturul mândru, dar pe mine, da...

Pași pe coridor! Avem un coridor așa de lung! 15 camere pe o parte și 15 pe cealaltă. Și din orice cameră se aude fiecare sunet de pe coridor. Pași... Ei sunt! Mă încordez până la degetele de la picioare. N-o să mă predau! N-o să mă mai predau! Ajunge!

Dar ce-o să fac? Foarte simplu – o să mor. Păi o să pot? Sigur! Moartea vine, dacă o dorești mult. Dacă nu-ți pare rău deloc să te desparți de aceste ținuturi de ceață, de aceste viscole cântătoare. Dacă te predai cu inima ușoară în mâinile morții. Numai ea mă poate lăsa în libertate. Și, lucrul cel mai important, ea va stinge memoria. Am obosit așa de tare, că nu mai pot să suport nu numai așteptarea unor noi chinuri, dar chiar și amintirea celor care au trecut.

Anton vrea să mă scoată din starea de împietrire, din imobilitatea umilitoare a unui iepure care a înghețat sub privirea șarpelui boa. El îmi propune să mă apuc energic de punerea în ordine a treburilor noastre. Care treburi? Dar lucrurile? De ce să rămână „casei albe"? Doar avem copii.

Desigur, are dreptate. Și desfășurăm o activitate nebunească de lichidare a averii. Doar avem un lucru prețios, cum e pianina. O mutăm în camera lui Stiopa și a Klavei Gusev. Ne dau șase mii de ruble bani în mână. Și Stiopa spune cu o voce de bas că e doar o vânzare convențională, și că, imediat ce vom scăpa – și probabil așa se va și întâmpla –, el va aduce imediat pianina înapoi, bine că locuim ușă-n ușă.

Klava de data aceasta gândește mai realist decât soțul ei. Dă din cap, își suflă nasul în șorț și promite să ne aducă pachete.

Cu ajutorul Iuliei cea cu simț practic am realizat o vânzare profitabilă a unei proprietăți și ni s-a înmânat o sumă considerabilă – 11 000. Jumătate din ei i-am trimis lui Vasika. „Pune-i pe cec și începe să cheltuiești numai când o să afli că nu mai exist." Așa am scris în formularul mandatului poștal. Pe atunci, studiile superioare ale lui Vasia erau pentru mine un fetiș indestructibil. Dacă Vasia va fi obligat să abandoneze institutul, asta va însemna un dezastru la fel de cumplit precum moartea mea. Aș scoate ochii oricui mi-ar spune că Vasika nu-și va folosi diploma de medic și că viața îl va duce total pe un alt drum decât acest institut. În mine clocotea sângele bunicilor și bunicelor mele necunoscute. Al celor care erau gata să stea fără mâncare, numai să-și crească copiii cu carte.

Cel mai rău stăteau lucrurile cu Tonia. Mi-era groază să mă gândesc că ea va ajunge din nou la casa de copii, acum, după ce a aflat ce înseamnă viața de acasă cu tata și mama. Comportamentul nostru ciudat de azi îi plăcea foarte mult: nimeni nu se grăbea nicăieri, nimeni nu se ducea la serviciu. Ea se trezea veselă, cânta în pat, bătea din palme, striga:

— Tata e acasă! Mama e acasă!

Mă chinuiau mustrările de conștiință: cum de am putut lega copilul de viața mea bântuită de demoni? Era un egoism fără seamăn din partea mea! Aveam nevoie de un înlocuitor al lui Alioșa. Nu, nu de un înlocuitor. Nimeni nu-l poate înlocui, nici Vasia. Nu un înlocuitor, ci o amintire permanentă a lui. Dar nu una care se rupe în fărâme, ci una reconciliantă... Și uite, acum...

Mi s-a mai luat o piatră de pe inimă când am primit din Kazahstan o scrisoare de la surorile lui Anton, care erau deportate

acolo. Ele scriau că sunt de acord să o primească pe fetiță (pe care o considerau a noastră, de sânge), dacă se va întâmpla ceva cu noi, Doamne ferește. Se dovedește că Anton, fără să știu eu, le scrisese despre asta. Iulia a promis să trimită imediat copilul acolo cu una dintre persoanele libere care călătoresc pe continent.

Și așa, totul fusese făcut, prevăzut. Rămăsese să așteptăm. Și am așteptat. Au așteptat și prietenii noștri. Când ne întâlneam pe stradă, se bucurau: mergem înainte! Când veneau la noi, băteau mai întâi la Gusevi, ca să afle dacă nu e cumva sigilată camera noastră. Nu ne supăram. Dar și ei erau paralizați de groază. Peste tot ni se năzăreau informatori sau oameni din „casa albă". După ce ne-am ars cu iubitorul de poezie, Krivoșei, acum ne uitam cu suspiciune la orice om necunoscut.

Țin mine ce ne-am mai speriat când a venit la noi un băiat necunoscut care spunea că e o rudă îndepărtată a doctorului Cernov, un coleg liber al lui Anton. Cernov plecase de puțină vreme pe continent. Ni se păruse îngrozitor de suspect că vizitatorul nostru, care, după cum spunea chiar el, tocmai venise de pe continent, semăna ca două picături de apă cu un deținut din lagăr. Pomeții duri, tăioși, acoperiți cu o piele subțire, care se cojea. O jachetă prea scurtă. Pâslari făcuți din postav soldățesc. O căciulă cu urechi jerpelită. Totul semăna cu tipurile cunoscute din taiga. Abia mult mai târziu, noi, care nu văzusem Rusia din timpul războiului, am aflat că în acei ani, „anii '40, fatidici", o asemenea înfățișare era obișnuită pentru orașele și satele noastre. Mai mult, Gleb – așa îl chema pe băiat – fugise de la colhoz, rătăcise așa doi ani. Și-a găsit ieșirea din acest pelerinaj la un birou din Dalstroi, unde fusese recrutat ca excavatorist la o mină din Kolîma. Era așa de mare nevoie de muncitori în această meserie, încât secția de cadre a închis ochii în fața dosarului pătat al lui Gleb.

Din cauza groazei permanente față de palma care te pedepsește, a subnutriției și a vieții de pelerin, în ochii lui Gleb apărea din când în când câte o luminiță animalică. Nu una de lup, dar asemănătoare cu a unui câine vagabond înconjurat de hăituitori. Dar buzele erau moi, puțin răsfrânte. Ele arătau o fire miloasă. Gleb mânca având sârguința unui om care știa valoarea mâncării. La a treia cană de ceai a lăsat la o parte acea tulburare de la început, și-a descheiat haina și a început să povestească foarte realist despre viața în colhozuri.

— Vă spun totul deschis, pentru că mi s-a spus că sunteți de-ai noștri...

Noi ne uitam unul la altul. De-ai noștri... Expresia asta tare-i mai plăcea s-o folosească prietenul nostru Krivoșei. Și mai și stătea el la masă în același loc unde se afla acum acest Gleb. Îl omenisem la fel de bucuroși. Și atunci am început un dialog ciudat.

Gleb: Cum au început băieții să se umfle de foame, atunci m-am hotărât. Ia să mă duc, îmi zic, să câștig măcar o copeică și să le-o trimit. Nu mai puteam să-i văd așa...

Noi (după o pauză, cu privirea în jos, vocile ca de automat): Aveți mulți copii?

Gleb (încă nu observă spaima noastră): Trei... Muierea a slugărit în timpul războiului, cât eu luptam. Și acum șefii, în loc de mulțumesc...

Noi (cu intonații de mincinoși fără experiență): Și unde v-ați oprit aici, în Magadan?

Scriu despre această întâlnire întâmplătoare așa de detaliat, pentru a arăta până unde ajunsesem în acest delir al urmăririi. Deja vedeam foarte clar cum în următoarele procese-verbale de la „casa albă", alături de rândurile despre „Marele Gândac" se adaugă formulele mincinoase despre calomnierea regimului

colhozurilor. Pentru o clipă, aproape că nu mă îndoiam că Gleb ăsta e trimis la noi ca o confirmare în plus a depoziţiilor lui Krivoşei. Dar, de fapt, din cauza hărţuirii noastre, puteam să-l luăm pe acest amărât al vieţii din satul Neelova-Gorelova drept un provocator, să considerăm drept ceva ambiguu, intenţionat în lamentaţiile sale sincere împotriva destinului.

Uite ce negură am permis să se aştearnă în inimile noastre! Acest băut al ceaiului cu Gleb mi-a rămas pentru totdeauna în minte ca una dintre cele mai ruşinoase amintiri. Şi acum roşesc când îmi apare în faţa ochilor chipul lui cu o nedumerire amară în ochi. El probabil compara în sinea sa acele lucruri bune pe care i le spusese despre noi doctorul Cernov cu ceea ce găsise acum la noi.

— Vă rog să mă scuzaţi dacă nu e..., a început el să bolborosească, ridicându-se de la masă. Eu, vezi tu, pur şi simplu... Pentru că mi s-a spus că...

Când a plecat, ne-am certat din cauza unui lucru mărunt. Apoi eu am început să plâng şi am spus:

— Sunt o gâză neînsemnată, asta sunt...

— Lucrul cel mai important este ce sens ar fi avut să mai trimită ei la noi pe altcineva? Doar oricum au material suficient împotriva noastră, a spus Anton şi a adăugat: Hai să mergem să ne plimbăm!

Mereu mergeam să ne plimbăm când totul ni se părea insuportabil. Ieşeam din casă pe orice vreme – ce conta dacă era viscol sau ningea? Hoinăream prin oraş, ajungând fie în Marcekan, fie lângă Movila Rotundă. Recompensa pentru aceste drumeţii era epuizarea fizică totală. Fără puteri, adormeam apoi, deşi nu prea mult, şi cu coşmaruri. Important era însă să adormim!

De fapt, cu Anton se întâmplau mai rar episoade ca în cazul primirii lui Gleb, mai rar decât cu mine. Lucrul cel mai

important e că el rămăsese bun, nu refuza să plece la orice oră din zi și din noapte la un bolnav care-l chemase. Din când în când, era cuprins de un fel de disperare veselă a morții. Începea să glumească, să povestească anecdote, să mă invite la film.

— Hai să mergem! Cel puțin sunt două ore de liniște totală. La film, în niciun caz nu vor veni să ne ia. Nu vor dori să facă agitație.

Și mergeam des la film. Stăteam ținându-ne de mână, încurajați de faptul că în privirile oamenilor din jur nu era nici teamă, nici cruzime. Numai curiozitate. Doar tot orașul îl cunoștea pe doctorul german. Toți știau că acum e dat afară de la serviciu. Și aproape toți, până la șefii cei mari, erau nemulțumiți de asta. Toți aveau nevoie de el.

În ultima zi din februarie, la „Gorniak" rula un film italian.

— Mă duc să cumpăr bilete, a spus Anton și a plecat, lăsându-mă cu o elevă.

Meditam la rusă o fetiță foarte slabă.

Și deodată s-a auzit un ciocănit în ușă. Imediat, cu al șaselea simț, am înțeles ce se întâmplă.

— Ce-i cu dumneavoastră? a exclamat eleva de 13 ani.

Apoi ea mi-a spus că eram palidă ca moartea.

Fără să aștepte răspunsul la ciocănit, el a deschis ușa. Cu o mișcare autoritară a cizmei albe de fetru a împins-o și ea s-a deschis fără nicio împotrivire. Un bărbat în civil. Era dat de gol numai de cizmele de fetru, de firmă, și de marginile gulerului înalt, militar, care ieșeau de sub gulerul de blană al paltonului. Și oricum! Chiar dacă ar fi avut mantie de rege sau costum de muschetar, l-aș fi recunoscut de la prima vedere. Era de acolo!

— Unde e Walter? a întrebat el fără să salute.

Cu aceeași voce. Cu aceleași intonații. De la Butîrki, Lubianka... Elghen, Vasikov...

— Nu știu...

— Cum așa? Doar e soțul dumneavoastră...

— Nu mi-a spus unde... Poate e la un bolnav...

— La ce bolnav, din moment ce de o lună e dat afară...

Parcă de mine personal nu se interesa. Dar se uita cu atenție prin cameră. A trecut prin ea cu un pas de stăpân, lăsând pe podea urmele mari, ude, ale tălpilor, s-a uitat în caietul elevei, a citit cu o nuanță de curiozitate regula de scriere corectă a particulei NE cu participii. Apoi s-a uitat la ceas.

— Dacă se întoarce repede, să vină imediat la „casa roșie". Camera 17. Iar dacă nu vine într-o oră, atunci mâine. La 9 dimineața. Nu la „casa albă", ai grijă, la cea „roșie". E clar?

La 9 dimineața. Am oftat ușurată. Deci ni s-a mai dăruit o noapte. Numai să nu uit că trebuia să-i spun lui Anton. Lucrul cel mai important. Că după arestarea unei persoane apropiate, ca după moarte, mereu se dovedește că nu am apucat să spun lucrul cel mai important... Ah, numai să plece ĂSTA înainte de întoarcerea lui Anton, numai să nu se întâlnească cu el pe coridor!

Mă încordez până în vârful firelor de păr, tot strigându-i în sinea mea musafirului: pleacă, pleacă odată! Dar el nu se grăbește. Se mai uită încă o dată la ceas. Groaznic! Se așază!

Nu... Numai să-și îndrepte moletiera ce-i ieșise din cizma dreaptă. S-a ridicat...

— Deci fix la 9! E clar?

Vreau să ies în urma lui pe coridor, dar eleva mea, care înțelesese foarte bine acest episod (doar e născută în Kolîma!), mă dă la o parte și iese pe vârfuri după cizmele de fetru. Trec câteva secunde infinite.

— A plecat..., îmi șoptește eleva și în ochii ei miopi lucesc lacrimi. A luat-o în jos, spre golf... Iar Anton Iakovlici chiar acum vine din oraș... Pe partea cealaltă... Nu, nu, nu s-au întâlnit!

Anton, încă din prag, uitându-se la mine, a înțeles tot.

— A venit după mine?

Și după o scurtă informație:

— Nu pot să te las singură nicio clipă. Puteau să vină întâi după tine... Și te-ar fi luat în lipsa mea...

Câteva minute discutăm, cu participarea activă a elevei mele, un detaliu așa de important precum ordinul de a se prezenta la „casa roșie", nu la cea „albă". Asta ne dă speranțe.

— În cea „roșie" te cheamă pentru exil și deportare. Iar dacă e să fie un nou termen, atunci neapărat te cheamă în cea „albă", ne explică fetița de 13 ani din Kolîma, al cărei tată poartă și el cizme de fetru.

Aici știe totul de nota cinci! Aici nu e vorba de particula NE cu participiile!

După ce a stat puțin pe taburet, în palton și cu căciula, Anton se scoală hotărât.

— Jeniușa, să nu întârziem la film... Ei, desigur, o să mergem... Ce să stăm aici și să ne chinuim în ultima noastră seară liberă? Măcar să ne mai distragă atenția!

Am lăsat-o pe Tonia cu Iulia și, mână în mână, ne-am dus și ne-am așezat pe locurile noastre preferate din sala de cinema, în penultimul rând, pe margine.

În filmul italian, se arată un fragment din slujba catolică. Anton se tulbură, este bucuros.

— Doamne Dumnezeule, ce sălbatică mai ești tu, Jeniușa, șoptește el, o hotentotă comunistă. Ca să vezi, nu ai ascultat niciodată ceva asemănător. Dar bucuria asta e în fața ta...

Și atunci, amândoi auzim clar că fata care stă în spatele nostru, îmbrăcată cu o haină scumpă de astrahan, oftează și, în șoaptă, îi spune vecinului său:

— Ia uite cum îl slăveau înainte pe Dumnezeu! Chiar ca pe Stalin!

Noaptea a trecut uimitor de repede. Oricât de ciudat ar fi, dar tocmai în noaptea aceasta am reuşit să adorm. Pentru că ne-am gândit: din moment ce l-au chemat la 9 dimineaţa, înseamnă că azi puţin probabil să se întoarcă acasă noaptea. Iar când ne-am trezit, pe la 6, ceasul a început să gonească precum un nebun. Şi iar nu am apucat să ne spunem lucrul cel mai important. Şi uite, Anton stă deja la uşă, în palton şi căciulă. Şi din nou:

— Iartă-mă dacă te-am supărat cu ceva...

— Taci, taci... Spune, câte ore te pot aştepta cu speranţa că te întorci?

— Vreo patru, nu mai puţin. Biroul de permise... La uşa cabinetelor... Până la prânz să nu te cuprindă disperarea, bine? Ei, şi dacă nu mă întorc, oricum o să ne întâlnim...

Pentru a uita de această tulburare groaznică, pentru a potoli oarecum ceea ce arde pe dinăuntru, încep să spăl podelele. Râcâi cu înverşunare acele locuri în care au rămas pete de la cizmele de fetru de ieri. Apoi spăl cu săpun cârpa de jos aşa de înverşunat, de parcă într-adevăr mi-a trecut prin minte să-i redau culoarea albă iniţială.

Un ciocănit în uşă. Nu-i nimic, e numai prietenul nostru Geiss. Mihail Franţevici Geiss, compatriot al lui Anton, şi el german colonist din Crimeea. Arată nu pur şi simplu tulburat, ci cutremurat, şi asta îmi accentuează disperarea.

— Ştiţi deja? întreb eu.

— Da. Şi dumneavoastră?

În treacăt, mă uimeşte întrebarea lui ciudată, cum să nu ştiu... Şi atunci încep să-l întreb ce crede despre perspectivele pe care le are omul care nu a fost chemat la „casa albă", ci la cea „roşie". Am putea spera că...

— Am putea! rosteşte el cu un ton cumva aiurea, solemn. Acum într-adevăr putem să sperăm. Şi adaugă fără niciun fel de logică: De ce nu aveţi radioul deschis? Deschideţi-l!

— Doamne! Dar ce-i cu dumneavoastră? Înțelegeți odată că Anton a fost chemat la „casa roșie"?

Fără să răspundă, se duce la perete, bagă în priză difuzorul. Și deodată, printre bâzâituri, aud... Ce aud, Dumnezeule cel milostiv!

„...Lucrurile s-au înrăutățit... Întreruperi ale bătăilor inimii... Pulsul slab..."

Vocea crainicului, întinsă ca o coardă, e plină de durere reținută. O bănuială disperată, incredibilă, se strecoară în creier ca un zigzag de foc, dar nu mă hotărăsc să mă încred în ea. Stau în picioare în fața lui Geiss cu ochii holbați, fără să dau drumul din mână cârpei de podele din care picură apă.

„...Am transmis buletinul despre starea sănătății..."

Din cauza zgomotului din cap – de parcă sunetele fluxului au venit aici din golful Nagaevo – nu mai aud enumerarea rangurilor și titlurilor. Dar uite, e clar de tot: „Iosif Vissarionovici Stalin..."

Cârpa de spălat pe jos, curată, mi-a căzut din mâini și a nimerit înapoi în căldarea cu apă murdară. Și e liniște... Și în liniștea asta aud clar pașii grăbiți ai lui Anton pe coridor.

— S-a întors!

— Mi-au luat buletinul! a anunțat el cu o voce bucuroasă, ca și cum e o veste bună. Și-au adus aminte că eu nu am nici exil, nici deportare. O să mă treacă la deportare, asta e tot....

— Nici nu se știe dacă o să vă treacă, rostește enigmatic Geiss.

Anton a vrut să povestească despre discuția de la „casa roșie", dar difuzorul a început din nou să pârâie din toate puterile. Și iar: „Transmitem buletinul..."

— Antoșa, repetam eu, înfigându-mi degetele în mâna lui, Antoșa... Dar dacă deodată... Dar dacă deodată o să se facă bine?

— Nu mai vorbi prostii, Jeniușa, a spus aproape strigând Anton, surescitat, îți spun ca doctor: însănătoșirea e imposibilă. Auzi? Respirația de tip Cheyne–Stokes[1]... Asta este agonie...

— Sunteți pur și simplu niște copii, spune Geiss cu o voce de gheață, oare chiar credeți că dacă ar fi fost vreo speranță de însănătoșire s-ar fi comunicat oamenilor despre boala asta? Cel mai probabil e mort.

Am căzut cu mâinile pe masă și am început să plâng în hohote. Tot trupul mi se cutremura. Era o descărcare nu numai pentru ultimele luni de așteptare a celui de-al treilea arest. Am plâns pentru 20 de ani la rând. Într-o clipă, totul a trecut prin fața mea. Toate torturile și celulele. Toate șirurile de executați și mulțimile nenumărate de oameni chinuiți. Și viața mea, a mea, personală, distrusă de voința LUI diavolească. Și băiatul meu, fiul meu cel mort...

Undeva, acolo, într-o Moscovă ireală pentru noi, își dăduse ultima suflarea Idolul sângeros al secolului – și ăsta era cel mai important eveniment pentru milioane de victime încă nechinuite, pentru apropiații și rudele lor și pentru fiecare viață luată separat.

Corectez: am plâns nu numai uriașa tragedie istorică, dar în primul rând m-am plâns pe mine. Ce a făcut omul ăsta cu mine, cu sufletul meu, cu copiii mei, cu mama mea...

— Cât e ceasul? a întreabat deodată Geiss.

— 12, a răspuns Anton, a bătut de 12. În curând o să fim liberi...

---

[1] Dereglare a ritmului și a amplitudinii respiratorii (n. red.).

Capitolul 15

La radio e muzică de Bach

Şi înainte de 5 martie şi după aceea, în zilele triste ale înmormântării Celui Mare şi Înţelept, la radio a domnit Johann Sebastian Bach. Muzica ocupase în emisiuni un loc nemaivăzut, peste măsură. Frazele muzicale măreţe, lente, senine, se revărsau din toate difuzoarele barăcii noastre, acoperind alergătura de pe coridor a copiilor şi plânsetele isterice ale femeilor.

Da, în baraca noastră, populată de plebea din Kolîma, femeile îl boceau pe răposat fără istov, cu strigăte: „Şi cui ne-ai lăsat..." Ele ştiau să fie cuviincioase, femeile noastre, şi nu voiau să se uite la ele oamenii. Plângea în hohote tot Magadanul, plângeau şi ele.

De fapt, uneori, când se adunau în bucătărie, îşi încetau brusc bocetele şi schimbau interesate consideraţii referitoare la ce se va întâmpla de-acum înainte cu noi, orfanii. În problemele internaţionale, toţi erau de acord că războiul nu poate fi evitat, pentru că azi nu mai are cine să ne ia apărarea. Dar referitor la forţele interne, uneori, în ciuda plânsetelor, începuseră să se strecoare şi note optimiste: poate că acum nu va mai fi atâta severitate, poate că unii vor reuşi să se întoarcă pe continent.

— Dar tu, mămică, de ce nu plângi? a întrebat Tonia foarte curioasă. Toate tanti plâng, dar tu nu...

— Mama a plâns deja o dată, i-a explicat răbdător Anton, numai că tu nu erai acasă, erai în vizită la tanti Iulia.

În zilele acestea de doliu, lui Anton i-au apărut deodată mulți pacienți. Trimiteau mereu după el din casele șefilor. Din cauza trăirilor apăsătoare, a tulburării totale a sentimentelor și neliniștilor pentru viitor mulți s-au îmbolnăvit. Și și-au adus aminte, ei, drace! de doctorul german priceput, căzut în dizgrație, dat afară de la serviciu, cel care-și predase buletinul la „casa roșie".

Tulburarea îi cuprinsese pe locuitorii importanți din Kolîma încă înainte de comunicatul referitor la cursul tragic al bolii Conducătorului și Prietenului. Până și buletinele preliminare îi ținuseră într-o nedumerire chinuitoare pe șefii noștri. Uitaseră complet de faptul că generalisimul este făcut și el tot dintr-o carne imperfectă ca și restul muritorilor.

Tensiune arterială... Albumină în urină... Drace, toate astea sunt numai pentru niște muritori de rând, dar ce legătură poate avea cu EL materia asta ticăloasă?

Probabil așa ar fi fost de jigniți în cele mai bune sentimente ale lor și vechii slavi, dacă li s-ar fi spus deodată că Perun[1] avea tensiunea mare. Sau vechii egipteni, dacă ar fi aflat pe neașteptate că zeul Osiris[2] are albumină în urină.

O acțiune și mai distrugătoare asupra șefilor din Kolîma a avut-o moartea LUI. Nu e deloc de mirare că multora dintre ei le apăruseră în aceste zile atacuri de stenocardie și crize de hipertonie. Nu, cu tot realismul gândirii lor, oamenii aceștia nu se puteau împăca cu ideea vulgară că Geniul, Conducătorul, Tatăl, Creatorul, Inspiratorul, Organizatorul, Cel mai bun prieten, Corifeul ș.a.m.d., ș.a.m.d. se supune acelorași legi fixe ale

[1] În vechea mitologie slavă, zeul fulgerului (n. red.).

[2] În mitologia egipteană, zeul Vieții de Apoi și al morții (n. red.).

biologiei ca și orice deținut sau deportat. Tupeul Morții care pătrunsese în sistemul gigantic așa de puternic, așa de planificat, era incredibil. În fine, toți se obișnuiseră cu faptul că oamenii cu poziții înalte pot să moară numai la indicația personală a tovarășului Stalin. Și deodată... Nu, chiar că asta era ceva scandalos, deloc cuviincios...

Muzica lentă a lui Johann Sebastian Bach era chemată să susțină măreția cutremurată.

Destule crize de inimă și nervoase s-au întâmplat în aceste zile și în rândurilor deportaților noștri politici. De decenii lipsiți de speranțe, cădeam din picioare, loviți de prima rază de lumină ce apăruse. Obișnuiți cu robia, aproape ne pierdusem cunoștința la gândul proaspăt apărut al libertății. Înlănțuiți de închisoarea noastră înghețată, ne-am îmbolnăvit la amintirea reînviată a trenurilor, vapoarelor, avioanelor...

Nimeni dintre noi nu putea să stea în casă în aceste zile. Umblam prin oraș. Ne opream când ne întâlneam cu ai noștri. Uitându-ne în toate părțile, făceam schimb de păreri cu o sclipire furișă a ochilor, în șoapte tulburate. Toți parcă eram beți. Pe toți ne lua amețeala când ne gândeam la schimbările apropiate. Și deși nimeni încă nu știa că în curând, prin inspirația lui Ehrenburg, va intra în acțiune cuvântul primăvăratic „Dezgheț", parcă auzeam deja cum încep să trosnească ghețurile vechi, deja glumeam, repetând formula lui Ostap Bender[1]: „S-a spart gheața, domnilor jurați!"

— Se spune că Molotov[2] va fi...

---

[1] Ostap Bender, personajul principal al romanelor *Douăsprezece scaune* și *Vițelul de aur*, de Ilf și Petrov, escroc sentimental, dornic de îmbogățire (n. red.).

[2] Viaceslav Mihailovici Molotov (1890-1986), om politic, diplomat, prim-ministru și ministru de externe sovietic (n. red.).

— Puțin probabil... E un nepriceput... Poate să repete numai vechituri...

— Ei, e suficient și asta...

— Mai degrabă Beria[1]...

— Păi atunci o să fie mai dihai...

— Probabil există vreun document... Un testament referitor la succesorul la tron.

— În orice caz, deportarea pe viață o să fie abolită. Uite, o să vedeți!

— Și pedepsele de 25 de ani...

Din când în când, se auzea câte o voce tulburată:

— Numai să nu fie mai rău...

Toți se năpusteau furtunos asupra unei asemenea persoane. Se reluaseră disputele despre rolul personalității în istorie. Printre deportați încă să mai găseau marxiști ortodocși care mai îngăimau cu buzele lor crăpate, palide, ceva repetat mereu la lecțiile de materialism dialectic.

Dar marea majoritate a deportaților simțeau clar că tremurase statul care-și pierduse Conducătorul spre finalul celui de-al treizecilea an de domnie a sa, că se tulburaseră și se panicaseră toți dispecerii mari și mici când au văzut că nu mai există „acel deget care a stat atâția ani la butonul mașinii de comandă".

În a patra zi de muzică de doliu, când m-am întors acasă, am văzut că pianina noastră se află la vechiul ei loc. Stiopa Gusev, zâmbitor, șoferul uimitor nebăutor, se schimbase de data aceasta. Stând la masă cu Anton, amândoi beau din căni șampania care, în Kolîma, înlocuia citro[2] și apa minerală.

---

[1] Lavrenti Pavlovici Beria (1899-1953), om politic, șef al aparatului polițienesc în timpul regimului lui Stalin, executor al epurărilor staliniste (n. red.).

[2] Băutură răcoritoare carbogazoasă (n. tr.).

— Acum sunteţi în siguranţă, a spus Stepan mijindu-şi ochii bucuros, acum n-o să vă mai atingă.

A căutat apoi în dulăpior o a treia cană, mi-a turnat şi a spus:

— Ei, pentru libertate!

— Vocea poporului e vocea lui Dumnezeu! concluzionă Anton.

La drept vorbind, încă nu era niciun semn concret că pericolul trecuse pentru noi. Vorbind serios, nu era deloc exclusă posibilitatea ca la „casa albă" să se dea curs denunţului lui Krivoşei. Dar noi simţeam intuitiv că nu se va întâmpla asta. Fără să ne înţelegem şi fără să discutăm problema aceasta, am încetat să mai aşteptăm al treilea arest. De parcă o piatră de nouă puduri ne-ar fi căzut de pe umeri. Şi nu ultimul rol în acest sentiment recăpătat al veţii l-a jucat muzica, muzica lui Bach care se revărsa de la radio zi şi noapte. Ea ne aducea aminte că nu mai există cel care întrupase nebunia şi cruzimea.

N-aş putea să-mi explic clar ce aşteptam de la viitorul apropiat. Dar aşteptam cu patimă. Fiecare dimineaţă începea acum pentru mine cu un sentiment minunat: totul se cutremurase, se pusese în mişcare, se întorsese. Ne aflăm la izvoarele unei noi epoci. Desigur, situaţia asta era însoţită de nelinişte. Ea ne îndemna să ieşim în stradă. Voiam să vedem oameni, să le auzim opinia referitoare la viitorul nostru, la viitorul ţării. Şi ce bucurie era să vedem că aproape toţi ai noştri împărtăşesc aceste sentimente!

Uite, eu şi Iulia mergem pe strada centrală din Magadan. Ne întâlnim cu Aleksei Astahov. Este un prieten al lui Anton, de la mină. Radiază tot. Luminează barba lui minunată, neagră, à la Alexandru al III-lea, ochii căprui lucioşi, impenetrabili, ca ai lui Anton, dinţii albi. Este cel mai pitoresc om. Înalt, bine făcut, frumos. Şi e o plăcere să-l asculţi. Vorbele lui sunt

pipărate, pline de sevă, sclipitoare. Și toate astea după mulți ani de detenție.

— Vă felicit cu ocazia sărbătorii! Cu ocazia duminicii luminoase a lui Hristos! a exclamat Aleksei Alekseici.

Pentru un moment, vocea lui acoperă chiar și muzica de doliu care încă se mai aude la radio. Din toate difuzoarele... Astahov a surzit la mină și acum nu reușește mereu să-și acordeze puterea vocii bubuitoare cu auzul interlocutorului.

Iulia, prudentă, e îngrozită. Se uită în jur, la trecători. După aceea strigă la fel de tare, chiar în urechea lui Astahov:

— Oare azi e un Paște așa de timpuriu?

Ea se uită triumfător la mine. Uite cât de subtil a ieșit din dificultate! Apoi, pentru deplină siguranță, Iulia adaugă cu patos:

— Cel mai probabil secretar general va fi acum Lavrenti Pavlovici... Ar fi lucrul cel mai rațional...

O, Iulika, marele conspirator! Degeaba te-ai străduit! Niciun trecător nu ne acordă nici cea mai mică atenție. Toți au o mulțime de noi griji și emoții. În noua situație, fiecare încă își mai tatonează noul loc.

Se mai apropie doi deportați. Din nou focul încrucișat al previziunilor, supozițiilor, temerilor. Încă nu pătrunsese în discuțiile noastre cuvântul orbitor „reabilitare", dar plutește deja în aer un cuvânt ușor degradant, dar totuși dorit – „amnistie". Și deja au apărut mulți tovarăși informați care prezic articolele ce vor intra sub incidența acestui act de bunăvoință a guvernului.

În toate aceste discuții, erau multe lucruri amuzante, aberante, emoționante. Oamenii, rupți de decenii de viața de pe continent, nu aveau cum să nu facă greșeli în raționamentele lor. Dar exista convingerea unanimă că, indiferent cine va urca acum pe tronul de la Moscova (de faptul că va fi o dictatură

personală nimeni nu se îndoia), el va fi mai puțin crud decât răposatul. Pentru că nu puteai fi mai crud nici după măsurile omenești, dar nici după cele diavolești.

Aceste speranțe abstracte ale noastre au început să capete prima dată consistență la zece zile de la moartea generalisimului, pe 15 martie, în ziua următoarei „prezențe" a exilaților și deportaților. Când am intrat pe coridorul lung și îngust, unde de regulă se afla o coadă interminabilă în fața ușii comandantului, am văzut că de-a lungul acestui perete celebru apăruse o bancă.

O bancă! Destul de comodă, cu spătar, parcă e de grădină. Lungă, pentru vreo zece persoane. Pe ea deja stăteau patru și toți aveau ochii strălucitori și buzele numai un zâmbet. Doar ani întregi, ani întregi am stat aici în picioare, sprijinind cu spatele și cu șoldurile noastre peretele de un cenușiu murdar, dat cu var. Ani întregi ne-am legănat de pe un picior pe altul în așteptarea momentului când se va deschide în fața ta ușa mult-așteptată și comandantul morocănos, fără să ridice privirea, își va pune ștampila, îți va prelungi viața cu două săptămâni. Și deodată, chiar în locul acesta, o bancă! Cu spătar...

— Ia loc, draga mea, mi-a spus un bătrân îmbrăcat într-o pufoaică cenușie cu petice bleumarin la coate, ia loc, odihnește-te! Comendatura nu vrea să obosești degeaba.

Mi-a făcut vesel cu ochiul lui tulbure, sclerotic, iar ceilalți trei au început să râdă în hohote. Râsete în comendatură!

Peste vreo zece minute, banca era arhiplină, iar cei care nu apucaseră loc oricum erau și ei bucuroși și se uitau cu mulțumire la cei care stăteau jos.

Și atunci s-a întâmplat și a doua minune. Au intrat grăbiți amândoi comandanții noștri, au închis cu grijă ușa după ei, ca să nu tragă curentul și... ne-au zâmbit. E adevărat, erau

nişte zâmbete cam chinuite, cumva nedefinite, cu o nuanţă de teamă. Totuşi, faptul rămânea fapt: comandanţii au zâmbit. Chiar acei comandanţi – şi erau mulţi care se schimbaseră la noi – care treceau invariabil pe lângă noi trântind uşile de la intrare, lăsând să intre frigul pe coridor, şi fără să se uite la noi, cu nişte feţe de piatră, de parcă noi nu eram nişte fiinţe vii, ci nişte detalii de construcţie.

— Intraţi, tovarăşi, spuse unul dintre comandanţi, amândoi o să terminăm mai repede... Intraţi câte cinci persoane odată. Iar restul staţi uite aici, pe bancă, aşteptaţi puţin.

— Mi se pare că a spus TOVARĂŞI? Nu mi s-a părut? a întrebat deportata Golubeva, cunoscută din casa Vasikov.

— Nu, nu ţi s-a părut, a răspuns cu solicitudine bătrânul cu peticele bleumarin. Din moment ce e banca, de ce să nu fim şi TOVARĂŞI? Şi, după ce a pocnit din buze, a spus cu plăcere: Cum să spun, umanism socialist!

Toţi i-au răspuns cu un hohot de râs amical, fericit.

...Zilele treceau şi, încet, încet, muzica de doliu a început să facă loc genului obişnuit, colocvial. Acum nu ne mai închideam difuzorul. Era pentru prima dată când puteam aştepta de la cutiuţa asta, prin şuvoiul de pleavă obişnuită, nişte ştiri reale.

Şi odată chiar am auzit ceva care a uimit nu numai toată lumea, dar şi Kolîma noastră, care văzuse multe. A fost chiar la începutul lui aprilie.

— Ascultaţi! a început să urle Klava Guseva cu o voce răguşită, năvălind în bucătărie. Ascultaţi radioul!

La bucătărie, radioul nu se închidea, dar vocea lui era mereu acoperită de primusuri, lămpi de gătit cu gaz, larma femeilor. Totuşi acum totul se potoli într-o clipită. Şi în liniştea

subită am auzit anunțul oficial referitor la încetarea cazului medicilor „criminali în halate albe". În mod evident, textul îl tulbura pe crainic. Vocea antrenată în transmisiuni victorioase și în entuziasmul patetic suna neobișnuit. Vorbea cu gura lui marele Leviatan, statul fără greș. Și pentru prima dată în memoria ascultătorilor el vorbea acum despre greșelile lui. Și nu numai despre greșeli! Chiar și despre „metodele ilegale de anchetă". E adevărat, cuvintele acestea ciudate erau rostite nu prea clar, parcă printre dinți și cu un mare efort. Dar, indiferent cum, fuseseră rostite. Și asta a fost, în viziunea noastră, începutul unei ere noi.

Metode ilegale de anchetă! Ca să vezi! Ei spuneau asta. Aceste cuvinte erau acum precum un vaccin cu adrenalină nepotolită injectată sub piele milioanelor de exilați și deportați din Kolîma. Tuturor la un loc și fiecăruia special. Oamenii nu mai dormeau. Slăbiseră de supraîncordare, din cauza așteptării permanente de schimbări radicale. Se vorbea până ți se usca gâtul, cuprinși parcă de febră își repovesteau mereu și mereu, unul altuia, vechile întâmplări din anchetă, repovestite de mii de ori în acești mulți ani. Toate rănile anilor 1937 și 1949 se deschiseseră, ardeau cumplit, cereau o rezolvare. Nu le mai puteai suporta în continuare, după ce în presă – până și în ziarul *Sovetskaia Kolîma* – apăruseră aceste cuvinte: „metode ilegale de anchetă".

Încet, încet, din stare de clocotire surdă începură să se cristalizeze excesele. Unul dintre deportați i-a aruncat comandantului în față adeverința sa și a început să strige: „Nu mai vin! Am ajuns prea bătrân ca la fiecare două săptămâni să mă plec în fața voastră, să-mi puneți ștampila voastră. Dacă vreți, săltați-mă! Dar eu nu mai vin!" Și, lucrul cel mai important, nu i s-a întâmplat nimic. Pur și simplu, peste câteva zile și-a primit adeverința prin poștă. Și pe ea era ștampila pentru acele două săptămâni și pe alte două în avans...

La un punct de lucru de lagăr pentru bărbați din Magadan, muncitorii au făcut mare scandal din cauza fierturii acre. Unii chiar au aruncat lingurile pe jos. Și din nou conducerea a înghițit asta. Nimeni nu a fost luat la carceră. Și, în locul acelei fierturi acre, oamenii au primit câte două polonice de cașă.

Și cumva, într-o dimineață însorită de aprilie, s-a aflat deodată că în timpul nopții un răufăcător necunoscut a trântit o găleată ruginită, de gunoi, peste statuia tovarășului Stalin, care se află în Magadan în parcul de cultură și odihnă. Drept în cap...

Concomitent au apărut zvonuri despre revolte în lagăre. Nu la noi, e adevărat. Undeva în Vorkuta, în Igarka... Și informațiile despre ele erau vagi, neclare, numai niște vibrații îndepărtate, subterane. Dar ecoul lor oricum se împrăștia, se rostogolea prin barăcile noastre. Schimbări fără precedent. Răfuieli fără precedent...

Acum, când privesc în urmă, văd că pentru noi au fost zile fericite. Eliberarea de frică. Chiar dacă încă subconștientă, neîntemeiată nici pe fapte, nici pe analiza clară. Dar oricum. Nu se știe de ce deocamdată ni se încordaseră toți mușchii trupului și toate forțele sufletului. De parcă brusc erai stropit cu un duș fermecat. Și uite, deja este spălată acea oboseală care părea a fi pătruns în fiecare celulă. Întinerisem. Devenisem a dracului de energică. Ca la 20 de ani.

Am întreprins o serie de atacuri împotriva șefilor. În primul rând, am scris o cerere de reabilitare. Pentru prima oară. Înainte nu intrasem niciodată în psihoza de masă a scrierii de cereri, de care fuseseră mulți contaminați. Uneori, la Elghen, după apel, la lumina lumânărilor, pe furiș de gardieni, tot scriam și scriam, schimbând adresele. Fie către procurorul general, fie ministrului securității statului, fie președintelui Consiliului de Miniștri, fie la Comitetul Central al partidului. Și, cel mai des, personal tovarășului Stalin. Unii au scris, pe

perioada detenției, câteva sute de cereri. Răspunsul era mereu unul singur: nu sunt temeiuri pentru revizuirea cazului.

Niciodată nu am fost atrasă de febra aceasta. Știam foarte bine că atâta vreme cât pe tron se află Cel mai bun prieten al copiilor, nicio mamă din Kolîma nu se va întoarce la copiii săi.

Acum am scris cererea, considerând că au apărut șanse pentru un răspuns favorabil. I-am scris lui Voroșilov[1]. Pentru că, în prima mea tinerețe, am intrat în contact cu el. I-am amintit pe scurt de mine, i-am spus despre soarta mea, l-am rugat să intervină. Acum el putea, avea posibilitatea să facă asta. Nu mă îndoiam că moartea tiranului ne va elibera nu numai pe noi, dar și pe cei care se aflau în spatele lui, în rolul de tovarăși apropiați.

Desigur, în aspirațiile și speranțele mele de atunci, acordam foarte puțin loc unei analize la rece a situației, a particularităților sistemului în general. În starea aceasta de euforie generală în care ne aflam atunci emoțiile ne dominau. Sentimentul unei înnoiri aproape fiziologice pe care-l încercam ne împiedica să gândim, să apreciem, să cântărim.

Cât de departe mergeau speranțele mele pentru un început de viață nouă se vede măcar din faptul că deodată am început să scriu insistent pe continent, să se încerce să mi se facă rost cel puțin de copiile documentelor de studii. Ei, măcar de diploma de la universitate. Iulia încerca să mă convingă de faptul că puteam să cer cu același succes să mi se trimită o stea de pe cer. Ea presupunea că din toată viața noastră anterioară rămăsese numai acel dosar roz pe care scria „A se păstra pentru totdeauna".

Dar minunile continuau. Sora lui Aksionov (a soțului meu) a reușit să primească de la arhivă o copie de pe diploma mea de

[1] Kliment Efremovici Voroșilov (1881-1969), politician și comandant militar sovietic, aliat politic al lui Stalin (n. red.).

universitate şi mi-a trimis-o. Uite, atunci am început să fac un alt pas, care a uimit prin curajul meu nu numai şefii, dar şi pe mulţi dintre tovarăşii mei de exil. Am scris la Direcţia politică a Dalstroi o cerere în care rugam să mi se arate din ce mijloace trebuie să mă întreţin eu în exil, dacă nu mi se dă de lucru. Ceream să fiu numită într-un post conform specialităţii. Activitate pedagogică. Şi, total provocator, am mai adăugat: „Pentru că în Magadan nu există universităţi, sunt de acord să predau şi la şcoala medie."

— Ai înnebunit! a exclamat Iulia. Să atragi atenţia asupra ta cu asemenea pretenţii! Şi asta într-o vreme când ei încă nu s-au decis ce să facă cu denunţurile lui Krivoşei împotriva ta!

Astahov râdea de mine. Chiar făcuse un pamflet, „De la bancă la catedră". Acolo se prezenta în versuri cum eu, bucurându-mă de banca de la comendatură, cerusem o catedră şi cum Cineva în cizme de fetru m-a scuturat, ca să termin o dată pentru totdeauna cu asemenea visuri fără rost.

— Râdeţi, râdeţi, mă încăpăţânam eu, dar ştiu că o să răspundă. „Noi v-am angaja cu plăcere, dar vedeţi dumneavoastră, nu aveţi documente de studii, despre dreptul de a preda." Şi atunci o să le arăt diploma. O să vedem ce-o să mai cânte atunci. În opinia mea, nu vor avea ce să mai facă.

Anton ofta prefăcut la lipsa mea de chibzuinţă, făcea glume: pe mine, chipurile, cei şapte iezi nu m-au învăţat nimic. După ce am făcut o diversiune ideologică printre copiii de şase ani, acum mă strecor spre cei de 16...

Dar toate astea erau glume. Însă la modul serios am văzut că el îmi încuviinţează total acţiunile energice şi se află în aceeaşi stare sufletească de emulaţie ca şi mine.

Starea asta de spirit nu a putut să fie stinsă nici de amnistia lui Beria, declarată la scurtă vreme. Deşi, desigur, ea ne îndurerase foarte tare, iar pe unii chiar îi demoralizase complet.

Era o amnistie numai pentru infractorii de drept comun. Pe cei politici practic nu-i avea în vedere, pentru că sub incidența ei intrau formal numai cei care aveau o pedeapsă de cinci ani. Iar așa ceva nu exista în rândurilor deținuților politici. Până și cei cu opt ani erau foarte puțini.

Această amnistie nu numai că ne-a înșelat așteptările, dar ne-a mai și adus nenumărate necazuri cotidiene. În așteptarea transportului spre continent, bandiții eliberați din lagăre terorizau Magadanul. Miliția nu făcea față jafurilor de pe stradă. Obrăznicia bandiților mă făcuse să cred, mai bine zis, să presimt neliniștită niște pogromuri monstruoase, un fel de „bate-i, bate-i, numai să nu se vadă urma!"[1] Odată cu venirea serii, eram pur și simplu blocați în Nagaevo al nostru. Devenise deosebit de periculos să treci prin locul viran de lângă spital după lăsarea întunericului.

Din fericire, a venit în fine primăvara și în Kolîma s-a deschis navigația. Noii cetățeni liberi, „prieteni ai poporului" fericiți de către Lavrenti Beria, au început să fie îmbarcați cu grămada pe vapoarele care se îndreptau spre golful Nahodka și de acolo plecau la Vladivostok, unde erau încărcați în eșaloane de cale ferată. Trenul care ducea compania asta era numit „cinci sute veselul". După numele trenului și toți deținuții de drept comun amnistiați au fost numiți „veseli". Multă vreme ajunseseră până la noi zvonuri diferite despre faptele mărețe ale „celor veseli" în Vladivostok, Habarovsk, în orașele din Siberia care se aflau pe drumul spre capitală.

La începutul verii, lui Anton i s-a oferit în sfârșit un serviciu. A fost angajat la Gosstrah[2] în calitate de medic care elibera certificatul despre starea de sănătate a asiguratului. Era o

[1] Vers din poemul *Cei doisprezece*, de Aleksandr Blok (n. tr.).

[2] Abreviere pentru Asigurarea de Stat (n.tr.).

muncă neinteresantă şi fără suflet, de la care se întorcea în fiecare zi supărat, cenuşiu. Dar nici nu se putea pune problema să refuze. Totuşi aceste asigurări nefericite ne scoseseră din starea permanentă de lipsă de bani.

— Dar cum o să-mi faceţi formele de angajare? Doar buletinul e luat, şi nu am nici adeverinţă de exilat, i-a întrebat Anton pe noii lui stăpâni.

— Nu-i nimic, totul e aranjat unde trebuie, i s-a răspuns evaziv, grăbit şi chiar puţin tulburat.

După aceea şi mie mi s-a propus să cânt la pian la grădiniţa din Marcekan. Asta era foarte departe, se ajungea acolo cu mare greutate. Şi în general, în situaţia de faţă, schimbată, mi se părea insuportabil să fac acelaşi lucru. Doar principalul torţionar nu mai exista. Deci chiar nu voi putea să obţin cea mai elementară, deşi simplă, muncă intelectuală? Abia acum, când am lăsat cumva la o parte temerile pentru propria viaţă, am simţit extrem de acut când de mult dusesem dorul unei activităţi adevărate. Să scriu şi să predau. Să predau şi să scriu. Uite ce-mi doream, uite la ce mă gândeam zi şi noapte, când îmi făceam în minte conspectele primelor mele cursuri. Nu mă hotărâsem să le pun pe hârtie. Ca să nu deochi, să nu-mi sperii speranţa încăpăţânată pe care aproape nimeni nu o împărtăşea.

Şi, între timp, întâmplările neaşteptate continuau. Se pare că istoria, în sfârşit, începea să lucreze şi pentru noi.

...Eram la bucătărie şi fierbeam, sub conducerea responsabilei cu curăţenia, tanti Zina, un crab înfricoşător, monstruos, în momentul în care radioul nostru nestins deodată, hodoronc, tronc, a început să ne prezinte noutăţi din biografia lui Lavrenti Beria. Când am aflat că e agent al ohranei ţariste, spion englez şi duşman înverşunat al poporului, eu şi tanti

Zina am abandonat crabul fierbinte în voia sorții și, într-o nedumerire mută, ne-am holbat una la cealaltă.

— Tanti Zina, am spus eu, tanti Zina, repetați, vă rog, ce ați auzit acum la radio?

— Dar dumneavoastră? Dumneavoastră ce ați auzit? a strigat ea, năpustindu-se aproape agresiv spre mine.

— Nu am înțeles... Sau poate mi s-a părut...

— Ei, dar eu chiar că nu mă pricep deloc la asta. Dumneavoastră sunteți oameni învățați, citiți ziarele, vorbiți la telefon... De ce să repet eu asemenea lucruri... Noi suntem oameni simpli, nu am învățat pe la universități.

M-am aranjat repede și am dat fuga la Anton, la noul lui serviciu.

— Ai auzit?

— Pssstt..., a răspuns el. Deocamdată să tăcem. Acum o să-mi termin treaba aici și o să dăm fuga la poștă, să verificăm...

Mi-am dat seama imediat ce are în vedere. La poștă, deasupra secției „Corespondență recomandată" atârna portretul lui Lavrenti Beria. O față foarte inteligentă. Lornion, niște trăsături corecte, chiar fine, o privire gânditoare.

Gâfâind, am dat fuga în sala spațioasă a poștei. Deasupra capului fetei care se ocupa de corespondența recomandată, provocator, aproape cinic, se ițea un pătrat gol, închis la culoare. Se pare că peretele arsese serios.

La câteva zile de la această întâmplare, lui Anton i s-a comunicat, într-o formă incredibil de politicoasă, că colonelul Șeveliov, de la „casa roșie", ar vrea să se întâlnească cu doctorul Walter. Nu, colonelul nu stabilește o oră fixă. Pur și simplu când doctorul va avea o oră liberă, să sune la telefonul cutare.

Întâlnirea a avut loc. Într-un cabinet mare, plăcut, stând alături pe o canapea moale, de piele, interlocutorii, înțelegându-se foarte bine, au discutat în detaliu manifestările viclene ale

ficatului colonelului, s-au înțeles în privința unei diete, au chemat imediat curierul care zbura mâine la Moscova, pentru a-i înmâna rețetele pentru farmacia homeopatică de acolo. Și abia după ce l-a condus pe doctor până la ușă și i-a strâns mâna cu recunoștință, colonelul și-a adus aminte deodată:

— A, da, era cât pe ce să uit... O clipă, doctore... Aici, în biroul meu, a zăcut multă vreme buletinul dumneavoastră. Luați-l, vă rog!

...Amurgurile de vară din Magadan sunt foarte vântoase. Nici nu-ți trece prin minte să dai jos paltonul când urci din centru spre locul nostru viran de lângă spital. Și când cobori panta oricum te pătrunde până la oase un frig înțepător.

Dar în seara aceasta, când ne-am hotărât să marcăm printr-o plimbare redarea buletinului lui Anton, totul parcă era altfel. Poate că toată vara nu am mai trăit așa ceva mai mult de două, trei ori. Cu tot vântul, aerul era nemișcat, transparent, ușor rece. Ne-am oprit, privind golful ce se afla în fața noastră.

— Ce minune e azi! exclamă Anton. Nu e Nagaevo, ci vreun Neapole cumva...

Corăbiile albe, cedându-și delicat locul una alteia, se înghesuiau lângă chei. Amurgul, nu purpuriu, ca de obicei, ci de o culoare delicată, ca de piersică, se cernea de sus spre netezimea de un albastru-închis a apei.

Ne-am oprit privind întruna frumusețea neașteptată, nevisată ce se întindea în fața noastră.

— Spui Neapole? am întrebat eu. Păi cum așa? Poate că o să vedem noi și Neapole... Mi se pare că viața o ia de la capăt... Încă nu suntem bătrâni...

Ce vremuri nebunești, nebunești! Speranțele nebunești de a ne întoarce la viața pierdută. Niște voci misterioase, abia auzite, din interior.

Ei, ce să facem, o să mai stăm puțin, o să mai stăm puțin deasupra acestei ape mișcătoare, minunate, a cărei frumusețe am văzut-o pentru prima oară în mulți ani. O să mai stăm puțin pentru a ne mai prelungi nițel iluziile, pentru a nu ne cufunda așa de repede în realitate. Las' să se destrame singure, în lipsa noastră, înșelăciunile! Dar dacă e învins zmeul Gorînîci, asta înseamnă că undeva își conduce armata sa mărinimoasă bunul și curajosul Ivan Țarevici[1].

Mai stăm puțin. Cum am putut să nu observăm cât de pitoresc este golful nostru! Nu am știut să-i distingem frumusețea lui rece, de la facerea lumii, de stratul murdar de șuvoaie de jachete cenușii, pâslari monstruoși, strigăte rele ale escortelor ce ieșeau din apele lui...

Entuziasmată de vreme, toată populația barăcii noastre ieșise pe pantă. Fumează, își strigă copiii, își mângâie picioarele noduroase, obosite, își piaptănă părul, ronțăie nuci de cedru. Ca într-un sat din Voronej sau Penza.

Iar pe coridor e o liniște neobișnuită. Numai din spatele ușilor închise ale celor 30 de camere (câte 15 pe fiecare parte) se revarsă muzica din difuzoare.

— Mi se pare că e din nou Bach, spune Anton trăgând cu urechea.

— Asta e bine. E un semn bun. Bach se cântă de fiecare dată când sunt tulburați, când trebuie să spună ceva nou...

Și așa l-am târât pe Johann Sebastian Bach în treburile noastre păcătoase, pământești.

---

[1] Personaj cu puteri magice aparținând folclorului și mitologiei ruse (n. red.).

Capitolul 16

Comandanții îi studiază pe clasici

La jumătatea lui august, primesc prin poștă o scrisoare oficială. Secția de învățământ public din Magadan mă invita să trec pentru a discuta despre numirea pe post. Scrisoarea venise vineri, dar trebuia să mă duc luni. În felul acesta, am avut trei zile întregi pentru a oscila între teama de a „deochea" și dorința irezistibilă de a arăta tuturor această hârtie, tuturor celor care au prezis eșecul pretențiilor mele cutezătoare.

Nu am mai rezistat și am arătat-o. Scrisoarea extraordinară era trecută din mână-n mână, citită, discutată. Te cheamă la direcția pentru educație! Pe tine, o deportată pe viață, la direcția pentru învățământ! Datorită înclinației irezistibile de a face generalizări ample pe baza unor fapte singulare, foștii noștri deținuți interpretau hârtia asta ca un semn clar al reabilitării generale apropiate. Unii sceptici înverșunați strângeau din buze: „E vreun șiretlic! Nu se poate așa ceva."

Într-adevăr, era greu de crezut. Desigur, direcția pentru învățământ nu e o instituție de felul, să spunem, administrației generale sau direcției politice, impunătoare la vedere, înconjurată de pază. Totuși și direcția pentru învățământ este una dintre insulițele lumii libere. Acolo, intrarea celor din casta intangibililor e ferm închisă. Asta nu e nicidecum administrația sanitară, unde lucrează o mulțime de deținuți și deportați.

Eu sunt prima dintre ai noştri care am trecut acest prag. Şi când merg pe coridoarele necunoscute nu mă părăseşte sentimentul de aşteptare a unei lovituri subite. La secţia de cadre, în prim-plan se află o femeie extrem de elegantă, cu un bust maiestuos. În partea din spate a camerei, cu spatele la uşă, e o siluetă bărbătească aplecată peste nişte documente. Îi întind în tăcere femeii hârtia mea importantă. Ea o citeşte multă vreme cu o înfăţişare aşa de încordată, de parcă sunt hieroglife chinezeşti.

— Asta sunteţi dumneavoastră? întreabă ea în cele din urmă.

Apoi se duce la seiful uriaş, asemănător cu un templu, scoate de acolo nişte foi de hârtie şi mi le pune în faţă.

— Completaţi-le.

Un formular. Formularul pentru persoanele care intră pe tărâm pedagogic în acest ţinut binecuvântat. Un formular unic în viaţa mea. Pentru că în anii '30 asemenea formulare ÎNCĂ nu existau, iar după Congresul al XX-lea şi întoarcerea noastră pe continent DEJA nu mai erau. Formularul acesta mi-a lăsat o impresie de neuitat. Până acum ţin minte anumite întrebări. Numele de fată al mamei primului dumneavoastră soţ. În paranteze – al doilea, al treilea... Indicaţi adresele şi locurile de muncă ale fraţilor dumneavoastră, soţiilor lor, surorilor voastre şi soţilor lor. Doamne Dumnezeule, Doamne Dumnezeule! În ce mă bag? Oare nu e mai bine să rămân în lumea celor şapte iezi? Acolo măcar nu m-au întrebat despre aşa ceva. Dar calea de retragere era tăiată.

— Luaţi loc aici, la măsuţa asta şi completaţi cu un scris clar, fără mâzgăleli, a dat dispoziţii femeia şi s-a cufundat în nişte mape lucioase, multicolore, foarte frumoase.

Trebuia să fi văzut faţa acestui lucrător de cadre când, după o muncă îndelungată, am pus în fine în faţa ei foile completate. Şi cum să n-o înţelegi, omeneşte? Ea, chemată să prindă

orice bunicuță deschiaburită de rangul al doilea sau pe soția vreunui cumnat cu nume nerusesc, ea, antrenată cu asemenea finețuri, să primească deodată, cu o sinceritate cinică, pe biroul ei, articolele teroriste mortale din Codul Penal, Colegiul Militar, deportarea pe viață, cei doi soți reprimați și o mulțime de rude reprimate din partea lui Anton. Ca să nu mai vorbim de o mulțime de nume germane care nu puteau să fie acoperite de ortodoxia Aksionovilor, pentru că Pavel avea numai o soră și un frate, iar Anton patru surori și patru frați, dintre care doi se aflau în Germania de Vest.

— Andrei Ivanîci! a strigat lucrătoarea de cadre cu o voce tulburată. Puteți veni o clipă?

Ea chema în ajutor, deși știa foarte bine că, din nu se știe ce considerente înalte necunoscute, mi se permisese accesul la predare, că există indicația „a se angaja". Dar ea, pur și simplu, nu se putea descurca. Reflexele condiționate elaborate cu anii o doborau din picioare. Acum era ca un ogar care, nu se știe de ce, e pus să lase liber vânatul prins.

Tânărul care stătea cu spatele la noi s-a sculat și a venit la biroul femeii. Avea o înfățișare care ți se întipărea în minte. Un profesor prerevoluționar cu o frunte mată. În mod clar era inteligent. Din ochii lui atenți și gura strânsă, uimită, se vedea că în intervalul de timp scurs de la 5 martie el, spre deosebire de șefa lui, înțelesese câte ceva și, în orice caz, învățase să nu se mai minuneze de nimic. Cu o înfățișare impenetrabilă, a citit lista crimelor mele și datele genealogiei mele. Apoi a spus:

— Excelent!

Femeia a tresărit.

— Excelent, a continuat el, acum scrieți o cerere prin care solicitați să vi se ofere un post vacant de limba și literatura rusă la școala de adulți. Atașați documentele de studii.

Femeia s-a animat, întrezărind o speranță.

— Aveți, desigur, la dumneavoastră, documentele de studiu, nu? a întrebat ea.

— Cum să nu? Uitați, vă rog. E adevărat, sunt copii. Dar sunt legalizate...

Înfrântă în mod neplăcut, ea a început să citească cu atenție diplomele mele. Sprâncenele pensate cu grijă i se tot ridicau. Sărmana, avea o sarcină dificilă – să combine asemenea diplome cu ASEMENEA formular. Dar colegul ei s-a orientat imediat.

— Uite, foarte bine că o să lucrați cu adulții. Pentru dumneavoastră, ca profesor de facultate, va fi mai potrivit decât o școală pentru copii.

Mai potrivit! Doamne, dar era copil? Undeva, departe, departe, în depărtarea de nepătruns, dincolo de munți, de văi, de închisori-lagăre, licărea în cutele memoriei o prostuță tinerică ce turuia încrezătoare de la catedră niște lecții bine învățate.

Pentru o clipă mă cuprinsese groaza. Oare în ce mă bag? Ce-o să predau? Poate că am uitat tot? Poate că ei nu vor vrea să mă asculte?

— Deci iată, aprobarea deja există, spune foarte loial acest Andrei Ivanîci, întorcându-se de la șef cu hârtiile mele, acum o să primiți un extras din ordin și puteți merge la directorul școlii.

...În ajunul zilei de 1 septembrie, de emoție rămăsesem fără voce. Nu dispăruse de tot, dar era răgușită, ca la un alcoolic.

— Laringită nervoasă, m-a diagnosticat Anton și mi-a dat niște biluțe homeopatice de trifoi, care nu m-au ajutat.

— Pentru o situație unică nu sunt bune medicamentele obișnuite, i-am spus lui Anton care s-a mâniat cumplit din cauza asta. O să mă vindec singură!

Și într-adevăr m-am vindecat singură la fel de neașteptat cum m-am îmbolnăvit. De uimire. Din cauza unei lovituri neprevăzute.

— Iată elevii dumneavoastră, a spus directoarea școlii ducându-mă în clasă.

Ce-i asta? În fața mea, cu epoleții aurii strălucind și cu cizmele curățate impecabil, se aflau ofițeri. Numai ofițeri. 40 de oameni. Printre ei se vedeau și fețe pe care le știam. Păi ăștia sunt comandanții noștri! Foștii și actualii! Tineri și mai bătrâni. Mai târziu mi s-a explicat că, în legătură cu noile schimbări, ofițerii aveau nevoie de studii și au trebuit să meargă imediat la școala pentru adulți pentru a obține diploma de bacalaureat devenită necesară.

Iar eu îmi imaginam, în calitate de elevi ai mei, muncitori de la uzina de reparații auto, de la aeroport, poate și hamali din golful Nagaevo. Îmi imaginam niște oameni muncitori, curajoși, printre care se aflau și mulți tovarăși de-ai mei de suferință. Visam că o să mă împrietenesc cu ei, că-mi vor fi recunoscători pentru ce le voi putea oferi. Și uite...

— Profesoara de limbă și literatură rusă, m-a prezentat directoarea și am văzut că în ochii comandanților mei a licărit o curiozitate intensă, un zâmbet ironic, chiar, mă rog, ostilitate.

Mai ales că toți se ridicaseră și strigaseră clar, milităreşte:

— Bună ziua, tovarășă profesoară!

— Bună ziua, tovarăși! am răspuns eu descoperind cu uimire că îmi revenise vocea.

Mă vindecase, repet, lovitura neașteptată. Și nu poți afirma că nu erau inteligenți! Dacă ei, din cine știe ce considerente, fuseseră nevoiți să accepte într-o muncă pedagogică o persoană așa de suspectă ca mine, cel puțin vigilența, în această componență a auditorului, era asigurată. Și într-adevăr, în

privirile lor ațintite asupra mea se vedea cel mai mult vigilența și mai puțin curiozitatea, dorința de a primi de la mine ceva nou, necunoscut de ei până acum.

— Ei, cum o să construiesc niște relații cu ei, când în banca întâi stă Gorohov, comandantul meu? Chiar cel care, de două ori pe lună, îmi pune ștampila liliachie pe adeverință...

— Dar mai ții minte, povesteai că toate anunțurile pe care le pune sunt pline de greșeli... Uite, învață-l gramatică rusă, mă calma liniștit Anton.

— Dar eu stau la coadă în fața lor... El, și toți, de fapt, mă consideră o criminală...

— Puțin probabil. De fapt, majoritatea lor sunt niște Ivani de la țară. Probabil că au și ei simțul realității... Și dacă învață și ei puțin, un anișor, o să fie cu totul alți oameni... Lucrul cel mai important e să uiți complet de epoleți și de grade. Să discuți cu ei de parcă sunt elevi obișnuiți...

Ușor de spus! Dar cum să strici reflexele condiționate durabile, formate? Cizmele astea, obrajii aceștia proaspăt rași și marginile de la guler îmi stârneau complexul persecuției. Mă tot uitam mereu la fețele astea și vedeam în ele numai prefăcătorie sau, în cel mai bun caz, un zâmbet ironic stârnit de o atenție forțată. Am intrat în clasă și se părea că, fizic, simțeam o radiație de neîncredere ursuză. Unii probabil erau cu urechea ciulită, așteptând să vadă când voi începe să „scap" ceva îndoielnic din punct de vedere ideologic. Alții probabil nu credeau că într-adevăr atinsesem nivelul înalt al înțelepciunii. Ei mă întrebau până la saturație date, nume de locuri, titluri de opere, se uitau pe față în manual pentru a mă verifica.

Relațiile s-au acutizat și mai tare după prima dictare de control. Ea a adus o recoltă colosală de note de doi. O atmosferă sumbră se strânsese deasupra clasei. Acum acești oameni,

până acum porniți împotriva mea, cum să spun, la modul general, acum mai erau și ofensați personal de mine. Cei care erau mai inteligenți pur și simplu își ascunseseră sentimentul de ostilitate, dar cei care nu se puteau împăca nici cu rolul lor neobișnuit, nici în general cu noile schimbări, s-au dus la director să se plângă.

După reclamația aceasta, a venit dirigintele în clasă. El a explicat convingător și cu multe cuvinte că tovarășii ofițeri nu trebuie să creadă că notele se pun după bunul plac al profesorului. Există o „scală" aprobată de minister, după care, pentru patru greșeli de ortografie și patru de punctuație trebuie să se pună nota doi.

Se înțelege, ei nu puteau să protesteze în fața unor cuvinte precum „scală", „minister", „trebuie", dar iritatea împotriva mea rămăsese. Extrem de multă vreme n-a putut să se împace cu asta căpitanul Epifanov. Era un bărbat rotund, cu picioare scurte, care semăna cu un actor de la Teatrul Tânărului Spectator, deghizat în arici. Ortografia o mai cunoștea el, cu mare greutate, dar în problema punctuației era implacabil. Era indignat chiar și de virgule, ca să nu mai vorbim de două puncte și liniuță. Nici nu admitea ideea că un asemenea mărunțiș ar putea să-i enerveze pe niște oameni serioși.

După a doua dictare, la care din nou, cu o mână fermă, i-am pus doi, el s-a așezat în fruntea unui grup de opoziție împotriva mea, îmi întrerupea explicațiile cu întrebări provocatoare, absurde. La lecțiile de sintaxă, observam mereu săgeți înțepătoare în ochii lui de arici.

Atunci am apelat la cel mai vechi exemplu prezentat de Veresaev[1] în amintirile sale din gimnaziu. Am scris pe tablă o

[1] Vikenti Vikentievici Veresaev (1867–1945), medic, poet, romancier, critic și traducător rus (n. red.).

propoziție fără semne de punctuație. Era rezoluția lui Nicolae al II-lea referitoare la iertarea unui criminal condamnat la moarte. „Să fie împușcat nu se poate să fie iertat." Apoi l-am întrebat pe Epifanov: conform unei asemenea rezoluții, condamnatul va fi executat? Elevul meu încăpățânat a privit pieziș spre tablă pe sub sprâncene și, în cele din urmă, a dat nervos din mână.

— Nicolae al II-lea a fost un idiot cunoscut! A scris încât se poate și într-un fel, și în altul.

— Ei, și acum? am întrebat eu, punând virgula după cuvintele „să fie împușcat".

— Hm... Acum rezultă că îl împușcă...

— Dar dacă este așa?

Am șters virgula asta și am pus una nouă, după „nu se poate".

— Va fi iertat! a început să vuiască imediat toată clasa.

— Acum vedeți, tovarășe Epifanov, că de o singură virgulă pusă greșit sau absentă de tot poate depinde viața unui om!

Această veche curiozitate gramaticală le-a plăcut în mod clar elevilor mei neiscusiți. În pauză, m-au înconjurat punându-mi tot felul de întrebări de cazuistică despre semnele de punctuație, dând exemple, contrazicându-se unul pe altul.

A doua împrejurare când s-a mai spart puțin gheața dintre mine și ei a fost legată de locotenentul-major Nasreddinov. Îl remarcasem de mult în sinea mea ca pe un om curios, care-mi amintea de foștii mei studenți de odinioară de la facultatea muncitorească din Kazan. Simțeam și din partea lui o bună părere față de mine. Nasreddinov vorbea foarte prost, scria și mai prost în rusă, dar nu se supăra niciodată de notele de doi și învăța cu râvnă.

Odată răspundea în fața clasei, vorbea despre Maiakovski, despre poezia „Tovarășului Nette". Sărmanul locotenent era complet ud de încordare, redând versurile capricioase. Și

toți au oftat ușurați când a declarat că trece la caracterizarea „conținutului de idei" al acestor versuri.

— O clipă, tovarășă profesoară... O să răspundem...

Mai departe, Nasreddinov a explicat că „legați prin legământul de fier" înseamnă că trăim în învăluirea capitalistă, „scărpinați cu glonț" înseamnă nu te apropia, o să tragem! Dar uite, „pentru ea pe cruce"...

Nasreddinov, aplecându-și capul, se încordase și roșise tot făcând eforturi de a înțelege neînțelesul.

— O clipă, tovarășă profesoară... O să răspundem...

Deodată... un zâmbet vesel. A avut o revelație!

— Aha! Am înțeles! „Pentru ea pe cruce"... Rușii pun crucea pe morminte. Deci nu te apropia, o să tragem, o să punem cruce...

Un râs vesel, care s-a întins în toată clasa, a adus imediat puțină căldură umană, a destins atmosfera tensionată. Ce poate fi mai potrivit ca un umor bun, pentru ca fețele să se acopere de ceva originar, copilăresc, libere de adaosurile crudei experiențe de adult!

Zilele treceau și treptat am început să disting printre ofițerii mei diverse tipuri psihologice. Uite, de exemplu, locotenentul Sumocikin – el se exprimase odată direct atât referitor la meșteșugul literar, cât și la cei care se ocupă de el. Se părea că aici nici nu este mare șmecherie. Fiecare om cult poate, dacă nu în versuri, atunci în proză. Să descrii cum au stat lucrurile și să pui din când în când descrieri de natură. Vecinul lui de bancă îl susținea, spunând numai că trebuie păstrată latura ideatică. Trebuie doar să ai idei, că de scris, oricine poate.

Niciun efort al meu nu au putut să-i miște de pe aceste poziții de obtuzitate belicoasă, fermă. Ea răsuna în cuvintele lor la fel de clar cum sună din când în când accentul din Viatka sau Odessa.

În clasă exista şi alt gen de agresori. Şi ei îi disprețuiau profund pe scribălăi, condeieri, intelectuali, dar îşi manifestau sentimentele vesel, arțăgos, tot protestând mereu, tot intrând în dispute. Aceştia nu mă descurajau aşa de tare. În caracterul lor ofensiv, în dorința de a polemiza exista deja ceva uman. Exista o speranță de a-i înțelege, de a străpunge armura inimilor lor învelite în grăsime, până în miezul lor, unde, probabil, se ascundea ceva.

— Daţi-mi voie, dar de ce vreţi dumneavoastră să pătrundeţi în inimile lor? Şi ce puteţi descoperi în adâncul acestor inimi de jandarmi?

Aşa mi-a întrerupt, brutal, într-o duminică, efuziunile prietenul lui Anton, Mihail Franțevici Geiss, chiar cel care ne-a adus primul vestea morții Celui Mare şi Înțelept. Geiss era implacabil în amintirea chinurilor trăite. El nu făcea nicio diferență între Inspirator şi Organizator şi zecile de mii de Ivani care ne puseseră ştampila pe adeverințele noastre de deportaţi. Chiar de la început, el mă sfătuise să refuz să lucrez la şcoală, pentru că, „în loc de elevi, vi s-au băgat nişte călăi".

— Bine, să admitem că v-a fost foarte greu să refuzaţi să lucraţi în specialitatea pe care aţi dorit-o aşa de multă vreme. Ei, atunci învăţaţi-i ce se cuvine. Dar de ce să puneţi suflet? Păstraţi-l pentru vremuri mai bune. Că nu mai e mult până atunci...

Geiss prindea, cu un extraordinar entuziasm, cel mai mic semn de dezgheţ, aştepta urmări cu bătaie lungă şi în visurile lui despre venirea unor vremuri mai bune un loc considerabil îl ocupau gândurile referitoare la răzbunarea faţă de călăi. Şi aproape în fiecare duminică, el mă „asedia" în legătură cu povestirile mele despre lucrul la şcoală. Ciocnirile acestea mi-au lăsat un gust amar, mai ales că poziției lui precise nu puteam deocamdată să-i opun un punct de vedere bine fondat. Doar

când rămâneam numai cu Anton nu mă ruşinam să-mi prezint protestul încă neformat la opinia lui Geiss.

— Păi aşa nu se mai termină niciodată, nu? Ei pe noi, apoi noi pe ei, apoi din nou... Până când o să ne tot urâm? Ei, eu nu vorbesc, desigur, despre lucrurile cele mai importante, despre ele să se soluţioneze problema în funcţie de crimele săvârşite, dar nişte comandanţi ca ăştia... Şi de câte ori în lagăr nu am supravieţuit tocmai datorită unor escorte bune! Şi adu-ţi aminte de Timoşkin! Şi tu ştii ce s-a întâmplat la trei zile după lecţia despre Puşkin? Locotenentul Pogorelko a venit la mine deja în pauză şi m-a rugat să mai citesc o dată sau, aşa cum s-a exprimat el, „să mai povestesc" încă o dată versurile lui Puşkin „Veselia stinsă a anilor nebuni". Iar când i-am spus că abia se sunase şi nu ar prefera să fumeze acum, a răspuns că ţigara e mereu la el, dar uite, nişte versuri ca astea nu le auzi în fiecare zi. Şi în toată pauza mare i-am recitat pe de rost din Puşkin. Iar ei, Pogorelko şi încă vreo cinci oameni – nu s-au dus să fumeze, au ascultat. Şi cum au mai ascultat! Şi mă disprețuieşti sau nu, dar în acest timp eu nu am văzut nişte comandanţi, ci pe elevii mei. Şi tare mai voiam să le placă tocmai acele versuri care-mi plac mie...

La una din multele şedinţe ale consiliului profesoral, diriginţele a declarat sobru că ofiţerii sunt mulţumiţi de lecţiile mele. Iar peste încă o săptămână, a venit la mine şeful clasei, căpitanul Razuvaev, şi s-a exprimat în sensul că acum, toamna târziu, serile au devenit foarte vântoase şi întunecoase. E foarte periculos să te întorci acasă, după ore, la ora 11 noaptea, şi să mai şi treci prin locul viran din Nagaevo. Şi clasa a hotărât să se facă de serviciu. În fiecare zi, mă va conduce unul dintre ofiţeri până acasă.

De regulă, mă aştepta Anton, dar când avea tură de noapte (acum el lucra din nou la spital), într-adevăr îmi era greu. De

aceea am acceptat cu bucurie propunerea ofițerilor. Acum, când coboram la garderobă, mă aștepta acolo deja unul dintre elevii mei înarmați și sub paza lui mă întorceam liniștită la Nagaevo.

Multă vreme am mers eu sub escortă, dar o escortă așa de originală era nouă și pentru mine. Mergeam amical la pas, iar pe la gropi și denivelări însoțitorul respectiv mă susținea delicat de mână. În timpul acestor drumuri, discuțiile erau mai mult sau mai puțin numeroase, în funcție de caracterul însoțitorului de serviciu, dar mereu se respecta o regulă: niciodată nu vorbeam despre politică, deși evenimentele creșteau în tensiune și fiecare zi aducea cu ea noi impresii, speranțe și deziluzii.

Vorbeam aproape mereu despre literatură, despre clasicii pe care îi studiam în clasă. Adesea asta însemna din partea lor un tribut de politețe, o umplere a timpului. Dar, din când în când, se mai observau și semne ale unui interes deloc contrafăcut pentru carte. Uneori foloseam acest timp pentru a face lecții suplimentare în mers. Pe atunci aveam o memorie foarte bună, țineam minte greșelile individuale ale fiecăruia și le explicam când treceam prin celebrul nostru loc viran.

Odată a venit rândul să mă conducă și propriul meu comandant, Gorohov. Tot drumul i-am explicat cum se ortografiază sufixele adjectivelor, iar când coboram deja panta spre Nagaevo, mi-am amintit deodată cu voce tare:

— Da, mâine e 15! Mâine trebuie să vin la dumneavoastră la comendatură. La prezență…

Gorohov (era un blond tânăr, destul de frumos, ca din Iaroslavl) s-a oprit deodată privindu-mă fix și, hodoronc, tronc a întrebat:

— Dar pe Molotov îl știți?

— Sigur. Nu personal, dar destul de bine. Din activitatea lui.

— Păi uite, soția lui e în aceeași situație ca și dumneavoastră... E adevărat, nu e în comendatura noastră, dar și ea vine la prezență.

Nu m-am minunat prea tare, pentru că auzisem de asta. Mult mai interesată eram să prind șirul gândurilor lui Gorohov.

— În aceeași... În aceeași..., a repetat el gânditor și deodată a adăugat ferm: Probabil că totul se va termina în curând.

Am tăcut diplomatic. Când și-a luat rămas-bun de la mine la scară, glumind, mi-a mulțumit „pentru ora suplimentară din mers" și a spus ca mâine să vin cu vreo zece minute înainte de deschiderea comendaturii. O să vină mai devreme și o să-mi facă prezența repede, că de fiecare dată nu se simte bine când știe că o doamnă așa de cultă stă în picioare – și chiar jos – pe coridor la ușa lui.

— Ce să spun, cultă, nu scap eu ocazia să-l duc spre niște gânduri nepermise, păi acolo la dumneavoastră sunt o mulțime de oameni învățați. Uite, bătrânul Grebenșcikov. A stat după mine data trecută. E un geofizician cunoscut. Membru corespondent al Academiei de Științe.

— Este cel care tușește tare?

— Chiar el. Lucrează ca șef în baraca constructorilor.

...Și, între timp, problema dacă e posibilă, e admisibilă o relație bună cu niște elevi așa de originali ca ai mei nu mai ieșea de la ordinea zilei la masa noastră de duminică. Relațiile mele cu Geiss se înrăutățiseră vizibil. Mă enerva că nu găsesc mereu obiecții suficient de convingătoare împotriva argumentelor lui șfichiuitoare, în timp ce, în sinea mea, eram convinsă că am dreptate. Geiss se comporta ofensiv. Mă ataca puternic.

— Deci, în esență, ei sunt băieți buni, ofițerii ăștia de la instituția respectivă? Și e destul de plăcut să-i înveți literatura

clasică, nu? Mai ales că dumneavoastră voiați așa de mult să reveniți la profesia pe care o aveați...

— Nu mai atingeți acest aspect al problemei. Da, mulți ani am dus dorul muncii mele. Tot timpul am visat cu lăcomie să scriu și să predau... Toți anii când am tot tăiat lemne, am dat cu târnăcopul, am spălat pe jos, am bandajat răni și altele și altele... Credeți că asta e o crimă a mea? O manifestare a lipsei de principii?

— Da, pentru că ați fost numită să-i luminați pe torționari...

— Dar dumneavoastră nu vă trece prin minte că printre soldații de rând din armata Răului sunt oameni, mulți oameni care pot fi aduși de partea Binelui?

Și atunci, brusc, mi-a venit inspirația. Am început să vorbesc despre faptul că în epoca noastră, cu întinderile ei nemaivăzute, cu ștergerea granițelor care-i separă pe călăi de victime (câți oameni, înainte să nimerească chiar ei în mașina de tocat stalinistă, i-au tocat cu pasiune pe alții în ea!), nu mai există acea baricadă care, să spunem, în 1905, delimita așa de clar: de partea cealaltă EI, de partea asta NOI. Sistemul nemaiauzit de descompunere a sufletelor printr-o Mare Minciună a dus la faptul că mii și mii de oameni simpli s-au trezit atrași în aceste ispite. Și ce să facem? Să ne răzbunăm pe toți? Să-l imităm pe tiran în cruzime? Să lungim fără sfârșit victoria urii?

— Ei, se înțelege, n-o să „semănăm inteligența, binele, eternul" pe câmpul acela pietros care este comendatura MGB!

— Dați-mi voie, Mihail Franțevici, a intervenit deodată în discuție profesorul Simorin, unul dintre musafirii noștri de duminică permanenți, haideți să mutăm problema în plan practic. Uite, acum așteptăm toți cu nerăbdare – o să vedem mai târziu dacă întemeiat sau nu – schimbări radicale în societatea noastră. Imaginați-vă întoarcerea la tot ce a fost imaginat

la modul ideal. În acest caz, cum vedeți soarta tuturor acestor nenumărați mici comandanți, supraveghetori, escorte? Ca un mare proces Nürnberg, da?

— Da! Zeci, chiar sute de asemenea procese! a exclamat înflăcărat Geiss. O răzbunare nemiloasă, nu, nu o răzbunare, ci o răfuială cu toți complicii Tiranului, cu toți satrapii lui! Să primească fiecare ce i se cuvine, fiecare șurub al mașinii torționare!

Am văzut că Geiss sărise calul, că vorbea deja mai mult decât ce crede și simte. Mi-am adus aminte câte a îndurat și cumva mi s-a făcut milă de el pentru o înverșunare care-ți sfâșie așa de tare sufletul. Tare mai voiam să spun cu voce tare un enunț scurt, devenit motto la romanul *Anna Karenina*: „A mea este răzbunarea, eu voi răsplăti." Dar mă jenam să spun aceste cuvinte. Pe atunci în mine erau încă ferme, dacă nu idei, atunci mișcări sufletești inconștiente generate de o educație monstruoasă. Acele meditații despre Etern și temporar, despre Întreg și oamenii-mici particule neajutorate ale lui, pe care le încredințasem priciurilor din casa Vasikov, încă nu le puteam rosti cu voce tare. Și în locul acestui Adevăr scurt, exhaustiv din evanghelie, i-am spus lui Geiss o mulțime de cuvinte mai puțin convingătoare.

— Dumneavoastră spuneți: dacă lăsăm răufăcătorii nepedepsiți, în cele din urmă o să facă lumea asta praf. Probabil aveți dreptate, dacă vorbiți de principalii răufăcători, despre „inspiratori și organizatori". Dar dacă o luăm pe calea prigoanei fiecăruia – unul a făcut Răul negândindu-se prea bine, altul din lașitate, din slăbiciune, din lăcomie, din prea multă credulitate, din incultură –, dacă din nou o să încurajăm cruzimea animalică, chiar dacă față de șuruburile de ieri din mașina complicată a facerii de rău, atunci cum se va termina totul? O să ne crească tuturor colți și blană! O să mergem în patru labe!

Anton, care deja de multă vreme ne privea neliniştit, ascultând disputa, se hotărî să oprească discuţia cu o glumă.

— Ia recunoaşte că, în ceea ce te priveşte, lucrurile stau tare prost în privinţa urii. Nu ai antrenament... Nu te pricepi... Schimbul de substanţe nu e cel care trebuie...

— Şi de ce asta? Uite, pe doi contemporani de-ai noştri îi urăsc tare mult. Din fericire, niciunul nu mai e viu.

— Şi cine e al doilea? s-a interesat Simorin zâmbind.

— Cum cine? Hitler, desigur!

Dar Geiss nu marşă la glumă, era posac în continuare. Acum i s-a adresat lui Anton:

— Dar dacă e să vorbim serios, fără rânjeli? Aprobi activitatea pedagogică a soţiei tale?

— În opinia mea, singurul lucru care trebuie făcut cu aceşti comandanţi este să fie învăţaţi. Sunt proşti de nu se mai poate! Şi nu ştim ce va ieşi la iveală din sufletele lor când va pătrunde acolo măcar puţină lumină... Apoi Anton a tăcut puţin şi a mai spus încet de tot: De fapt, eu cred că toţi trebuie trataţi şi învăţaţi...

...Musafirii s-au risipit. E ora 1 noaptea şi eu încă nu am verificat caietele. Aprind veioza şi deschid caietul locotenentului-major Nasreddinov. Compunerea „Imaginea Nilovnei în romanul lui Gorki *Mama*". „În anii tinereţi Nilovna, ca toate fătucile, iubea plimbări şi chefuri..." Nu mai poate săracul, cu cazul genitiv ăsta!... Nu, sunt prea tulburată de discuţie. Las caietele pe a doua zi dimineaţă şi mă duc la culcare. Anton şi Tonia respiră liniştit. Dar eu sunt încă agitată, febrilă, deşi simt că eu am dreptate, nu Geiss.

Capitolul 17

Înainte de răsărit

Probabil aşa a fost în primele luni ale revoluţiei. Adulţii de atunci, cel mai probabil, trăiseră şi ei în aşteptarea copilărească a unor minuni şi grozăvenii. Şi aşteptările nu i-au înşelat. Lucruri nemaivăzute şi nemaiauzite veneau, îi uimeau pentru o clipă şi se transformau imediat în cotidian. Şi din nou viaţa, ciufulită, dar oricum nemiloasă, îi trăgea pe oameni mai departe. Îi ducea ca pe nişte hârtiuţe luate de un torent furtunos. N-ai decât să dai din mâini şi din picioare cât vrei!

Anul 1954 nivela în această zbatere antipozii de ieri. Acum, stăpânii noştri deschideau ziarele cu aceeaşi nelinişte ca şi noi, la fel ca noi ascultau nu numai informaţiile de la radio, dar şi diferitele zvonuri ce apăreau mereu. Ei aveau zvonurile lor. Despre reducerea numărului de funcţii. Despre reorganizarea instituţiilor. Despre reducerea avantajelor marilor sporuri salariale pentru cei din Kolîma.

Nervozitatea şefilor se simţea la fiecare pas. Cei care erau mai inteligenţi şi-au dat seama că vremurile noi impun cântece noi. Au început să fie ostentativ politicoşi şi prevenitori cu noi, uneori chiar îşi permiteau glume eretice. Dar mulţi dintre ei, cei care erau fără speranţă, proşti până la moarte, continuau să se agaţe de lucrurile obişnuite, mecanice, rele. De exemplu, contabilul

de la direcția de învățământ îmi socotea cu încăpățânare venitul plecând de la cel mai mic salariu de profesor.

— Bonusurile nu se referă și la deportați, a pufnit el, fără să-și ridice ochii spre mine.

— Păi sunt bonusurile pentru Nordul Extrem. Și eu de ce să nu primesc ceea ce se cuvine conform educației și vechimii?

— Deportații au toate drepturile limitate, mi-a tăiat-o el, rostind cuvântul „deportat" cu o intonație de parcă însemna „ciumat" sau „scârbos".

Portretele generalisimului încă mai atârnau peste tot, neschimbate, încadrate de panglicile de doliu. Raportorii încă mai „încheiau" invariabil cu recitativul „Sub conducerea partidului lui Lenin și Stalin". Dar lucrurile noi tot apăreau insistent ici, colo, oricât de mult li se împotriveau. Deja trecuse celebrul plen pentru agricultură. Deja se manifestase Nikita Hrușciov[1]. Apăruseră zvonuri despre procesul care i se pregătea lui Abakumov[2].

S-au reluat câteva vechi legături cu continentul. Scriitoarea Lidia Seifullin i-a trimis Galiei Voronskaia o scrisoare în care propunea să o ajute în demersurile pentru reabilitarea postumă a „dragului Aleksandr Konstantinovici". Fostul secretar al CC al comsomolului, Aleksandr Milceakov, primise deja câteva scrisori de la prietenii care rămăseseră în libertate, care tăcuseră cu încăpățânare în toți acești ani.

---

[1] Nikita Sergheevici Hrușciov (1894-1971), om politic sovietic, prim-secretar al CC al PCUS și prim-ministru al URSS, unul dintre inițiatorii „dezghețului" în politica internă și cea externă (n. red.).

[2] Viktor Semionovici Abakumov (1908-1954), înalt funcționar al serviciilor de securitate ale Uniunii Sovietice, vicecomisar al poporului pentru afacerile interne (1941-1943), ministru adjunct al apărării(1943-1946), comandant al Serviciului sovietic de contraspionaj (1943-1951), ministru pentru securitatea statului (1946-1951). A fost executat în anul 1954 sub acuzația de trădare a patriei (n. red.).

Pe 5 martie, la prima comemorare, au apărut articole de doliu. În ele încă se mai păstra formula sacramentală „Exact acum un an a încetat să bată inima celui care..." și așa mai departe. Dar tonul reținut din ele era acum evident pentru toată lumea. Mai ales că peste trei zile, epuizați de atâta neliniște, oamenii liberi din Magadan au sărbătorit extrem de vesel 8 martie – Ziua femeii.

— Mai ții minte cum anul trecut femeile erau așa de supărate, că de acum, chipurile, Ziua femeii va fi otrăvită pentru totdeauna? l-am întrebat eu pe Anton. Se temeau că umbra marii morți va face necuviincioasă orice veselie de 8 martie...

— Trece, trece gloria pământească, a oftat vesel Anton.

Elevii mei cu funcții m-au felicitat de 8 martie foarte solemn și mi s-a părut că în discursul lor, printre toate clișeele, apăruse o nuanță de atitudine pozitivă față de mine personal. Prin poștă a venit o felicitare individuală de la locotenentul Nasreddinov, chiar de la acel cunoscător al lui Maiakovski. Îmi dorea o mulțime de lucruri bune și mai ales „REABELETARE cât mai rapidă!"

Iar a doua zi, a venit la mine pe coridorul școlii și mi-a spus tulburat:

— Iar am făcut o greșeală. Acum știu, nu „reabeletare", ci „reabilitare".

— Și cine v-a corectat?

— Am observat chiar eu! Cuvântul ăsta e în aproape toate hârtiile de la serviciu...

Da, acest cuvânt uimitor, amețitor chiar, plutea acum în aerul nostru din Kolîma, tot zburând din gură-n gură.

Istoria primelor reabilitări seamănă cu povestirea englezească pentru copii despre micuța prințesă Sara Crewe, care, după o serie întreagă de grozăvenii din timpul copilăriei ei de orfană, primise ca moștenire niște diamante mari. Așa și

aici. Dacă e să-i credem pe povestitorii entuziasmați, primii reabilitați intraseră chiar în aceleași apartamente din care fuseseră luați odată și duși în beciurile MGB. Ei ar fi primit cele mai înalte posturi de partid și salariu la nivelul anului de dinainte de arestare, pentru toți anii de detenție. E adevărat, deocamdată nimeni încă nu știa numele unor asemenea fericiți. Dar apariția acestor povestiri era ea însăși un fenomen al vremurilor.

În primăvara anului 1954, au fost anulate permisele de intrare în Kolîma. Asta mi-a adus o bucurie neașteptată. Vasia, care trecea deja în anul patru la Facultatea de medicină, a venit la noi, cu trimitere la spitalul din Magadan, pentru a-și face practica. Pentru toată vara! Anton mi-a făcut surpriza aceasta. El a vorbit la spital, i-a trimis lui Vasika bani de drum.

Avionul a venit mai repede decât telegrama din Habarovsk și l-am întâmpinat pe fiu după o nouă pauză, de patru ani, pur și simplu venind spre baraca noastră. Mergea pe jos cu capul descoperit (de parcă nu venise de la drum lung!), nepotrivit pentru vremea aceasta, tot agitându-și un mic rucsac pestriț. Era îmbrăcat cu un sacou în carouri, incredibil de viu colorat.

Toată înfățișarea și comportarea lui parcă subliniau că pentru Kolîma continentul încetase să mai fie o altă lume, dorită. Continentul parcă se apropiase în mod neobișnuit. Uite, pur și simplu a luat bilet, a luat rucsacul și, uitând șapca, a sărit în avion. Doar acum e intrare liberă în Kolîma. Ca într-o regiune obișnuită din țară. Mi se părea preistorie calvarul meu pentru sosirea lui Vasia de la sfârșitul anilor '40.

Un drum de o zi și o noapte și uite-l în fața mea, băiatul meu! Îl văd din nou, pot să vorbesc cu el, pot să-mi trec mâna prin părul lui ondulat, frumos, deschis la culoare. Dar de ce este oare așa de lung?

Și atunci toată forța iubirii mele țâșnește într-o exclamație:

— Ce-i sacoul ăsta aiurea pe tine? Şi ce-i tunsoarea asta?

Iar astea erau primele semne de „modernism" pe care le vedeam! Ar fi trebuit să mă bucur că băiatul meu, în aceşti ani, părea să fi ieşit din starea tragică de condamnare de fiu al unei familii reprimate, că se trezeşte în el setea tânără de viaţă, chiar dacă e exprimată în sacoul în culori de papagal. Dar în mine funcţionau reflexele programate din copilărie, de comsomolist şi quaker, şi am spus supărată:

— Du-te la frizerie, tunde-te mai scurt. Mâine o să-ţi cumpăr un sacou normal. Iar din ăsta o să facem un pardesiu pentru Tonia.

— Peste cadavrul meu, a răspuns sumbru Vasia, este cea mai modernă culoare.

Nu glumea. Şi am tăcut, intuind deodată că totul este mult mai serios decât pare, că în dialogul nostru ridicol are loc prima mea ciocnire cu a doua jumătate a secolului, cu noul tineret, aşa de mânios pe generaţia părinţilor lui, încât nu vrea deloc să semene cu ei: nici în deprinderi, nici în maniere, nici măcar la culoarea şi modelul sacourilor. Şi cu atât mai mult în ceea ce priveşte opiniile despre viaţă.

...Între timp, toate evenimentele au evoluat. Nici răutatea, nici obtuzitatea, nici obscurantismul, nici inerţia nu puteau opri topirea subterană a ghețurilor atât de vechi. Impulsul a fost puternic şi tot timpul simţeam acest forfot subteran şi, uneori, fără să credem ochilor, chiar vedeam pâraie ieşite la lumină.

În luna august 1954, deportarea a fost înlocuită cu exilul. Sfârşitul comendaturii. Şoapte neliniştite printre elevii mei ofiţeri care căzuseră victimă unei nemaiauzite reduceri de personal. Iar pentru noi – o lungire a lanţului în care eram ţinuţi. În locul celor şapte kilometri în jurul Magadanului, sub forma

exilului primeam acum posibilitatea amețitoare de a traversa Marea Ohotsk, de a călători pe continent, e adevărat, fără a intra în orașele și satele indicate la punctul 39 din dispoziția referitoare la buletine.

Trebuia să-i dau dreptate elevului meu, comandantul Gorohov. Deși lichidarea comendaturii îl scosese din drumul obișnuit, bătătorit al vieții, îl amenința cu schimbarea domiciliului și cu tot felul de treburi, el, lăsând la o parte grijile personale, ne dădea adeverințe pentru miliție cu un zâmbet sincer binevoitor. Iar noi ieșeam de la comendatură și mai făceam multă vreme larmă pe stradă, ca niște vrăbii poznașe, ca niște elevi în pauza mare. Tot discutam întruna despre acest articol malefic 39 pe care – știam deja – ni-l vor trece în buletin. Unii spuneau că este numai „minus capitala", alții afirmau că este, de asemenea, „minus toate centrele regionale". Dar toți erau de acord cu un lucru – puțin ne pasă de minusuri. Numai să putem călători, să vedem, să decidem singuri unde să trăim și ce să facem. Toate minusurile se topeau în această pală de vânt de libertate.

Micile schimbări locale intrau și ele în categoria acestor știri mari. Deodată, de exemplu, se răspândise zvonul că la redacția ziarului nostru din Magadan fusese lichidat biroul de verificare specială a materialelor, pentru că acum orice fost deținut sau exilat putea publica. M-am hotărât imediat să verific asta. În două seri, am scris un articol pe o temă destul de neutră. Despre pângărirea limbii ruse, despre dialectul specific din Kolîma. Am dat câteva exemple amuzante, am povestit despre cum se luptă cu aceste situații profesorii la ore. Am semnat cu numele meu.

Am plecat la redacție cu aceeași emoție în piept, cu care mersesem nu cu mult timp în urmă prima dată la școală. Cea

de-a doua profesie a mea îmi era la fel de dragă ca și prima. Tare mai voiam să scriu. Mă lua amețeala când mă gândeam la coridoarele redacției, la mirosul de cerneală tipografică.

Ziarul se numea acum nu *Sovetskaia Kolîma*, ci *Magadanskaia pravda*. Redacția era amplasată în aceeași piață centrală în care se aflau principalele instituții ale orașului. La secția de cultură se afla un băiat foarte tânăr, cu un pulover gros cu niște reni care alergau. În gura băiatului atârna o pipă și din felul în care trăgea cu efect din ea se vedea cât de tânăr este. După ce și-a aruncat privirea asupra articolului, a exclamat bucuros:

— Ce temă proaspătă! Și e scrisă bine. Ați mai scris înainte?

— Înainte am scris și am publicat mult. Dar asta a fost cu mult în urmă, în tinerețe. Iar din 1937 am fost mereu reprimată. Uite, mi-au schimbat numai exilul pe viață în limitele ținutului Kolîma.

Pipa a căzut din gura băiatului. Într-un an și ceva, încă nu se obișnuise cu asemenea fenomene. Ochii luminoși se umplură de o groază de copil. Parcă i se arătase o sperietoare. Și a bâiguit ceva ininteligibil în sensul că, de fapt, el nu este șef de secție și nu este șef deloc. E pur și simplu colaborator literar. De fapt, de el nu depinde chiar nimic.

Dar eu continuam ofensiva.

— Am auzit că acum sunt anulate toate limitările pentru colaborarea la ziar pentru foștii reprimați. Ei, ce vă mirați așa? Doar s-au schimbat lucrurile. Uite, chiar mi s-a dat voie să predau la școală. Fiți bun, arătați articolul cuiva care poate lua o decizie. Ei, măcar redactorului adjunct. O să aștept.

El s-a bucurat de ocazia de a țâșni din cameră. Probabil că acum povestea tuturor despre cazul senzațional, pentru că, din când în când, începuseră să scârțâie ușa, să apară tot felul de oameni care, aruncând spre mine priviri furișe, curioase, tot căutau

ceva prin hârtiile întinse pe birou. Apoi am fost invitată la redactorul adjunct. El s-a ridicat de la birou şi mi-a întins mâna! Uite cât de mult se schimbaseră vremurile! Ce-ar fi cântat el dacă aş fi venit acum un an! Dar acum a început să bâiguie că a auzit de activitatea mea interesantă de la şcoala pentru adulţi. Problema articolului va fi rezolvată în zilele următoare. Acum o să noteze adresa mea. O să fiu anunţată prin poştă.

Dar nu am primit nicio veste. Am primit numărul ziarului cu articolul tipărit, iar sub el, semnătura mea completă.

Din nou tulburare în rândurile alor noştri. Câte prognoze nu se fac! Îi publică pe AI NOŞTRI! Ce semn mai clar poate să fie pentru faptul că suntem readuşi în lumea celor vii! Întrebări, entuziasm, râsete fericite... Presiunea acelui sentiment îmbătător că vin vremuri bune, a aşteptării permanente a unor minuni, aş putea spune ca a curentului electric care aruncă acum scântei aprinse în jurul nostru. Uite, uite, acum o să se deschidă porţile pentru toate zonele, uite, toate avioanele şi vapoarele din golful Nagaevo o să se alinieze, aşteptând nişte pasageri incredibili.

E adevărat, tocmai acest orbitor DEODATĂ nu a mai existat. Ghemul s-a desfăşurat în sens invers aşa de încet şi precaut, încurcându-se adesea în bucle şi noduri. Dar totuşi se desfăşura.

...Primul reabilitat important din Magadan a fost Aleksandr Ivanîci Milceakov, fost secretar al CC al comsomolului. Aici parcă se observa o succesiune legitimă. Pentru că nimeni nu era aşa de ferm convins de venirea acestui moment cum era Saşa Milceakov. În decursul tuturor acestor ani lungi, el exista în Kolîma de parcă uite, acum, acum, în clipa asta va trebui să plece înapoi pe continent, să-şi ia vechiul post, s-o întâlnească

pe Marusia şi pe copii. Şi despre Marusia vorbea pe un ton de parcă ea plecase pentru o clipă la magazin şi o să se întoarcă imediat... Femeile nu existau pentru el şi nu avusese nicio poveste de dragoste în Kolîma. O aştepta pe Marusia. Era emoţionant. Dar, pe de altă parte, mulţi observaseră la el un fel de izolare accentuată, un fel de conştiinţă a menirii sale înnăscute pentru funcţii de conducere. De exemplu, deşi avea o părere bună despre Anton, care-l trata mereu, totuşi de fiecare dată sublinia în glumă că doctorul e un „tovarăş apartinic".

Am reţinut pentru totdeauna ziua plecării lui Milceakov la Moscova, chemat fiind în vederea reabilitării. Din întâmplare, am fost martora ultimilor paşi ai lui pe pământul Kolîmei. Pentru că tot atunci, cu acelaşi avion a plecat, după două luni de şedere la noi, Vasia al meu.

M-a frapat faptul că nimeni nu-l conducea pe Milceakov. El stătea la marginea pistei, jerpelit tot, încordat ca pentru o săritură, cu ochii mijiţi îndreptaţi spre un punct îndepărtat, invizibil pentru noi. Era cu adevărat izolat. Împreună cu jacheta de arestat aruncase orice legătură cu noi, orice amintire despre raţia uşor mărită, despre înghesuiala animalică de pe priciuri, despre etichetele legate de mâinile morţilor... Acesta nu mai era deja acel Saşa Milceakov care venea la noi să facem schimb de veşti, de prognoze, să se plângă lui Anton de problemele cu digestia, să râdă puţin la anecdote. Era un om care-şi înnodase cu grijă firul rupt al vieţii. Trăsese strâns de firele înnodate, unise anul 1937 cu 1954 şi aruncase cât mai departe ceea ce se aflase la mijloc. Acum, el pleca pentru a ocupa din nou un post corespunzător de nomenclaturist, pentru a începe din nou ascensiunea pe scara lui Iakov de pe care îl aruncaseră aşa din întâmplare. Îl aruncaseră din greşeală, îl luaseră drept altcineva, complet diferit de el...

Aleksandr Ivanîci şi-a luat rămas-bun politicos de la mine. Chiar şi-a manifestat convingerea că în curând o să plecăm şi noi pe acelaşi traseu. Dar erau nişte cuvinte false. Nici nu făcuse efortul de a se preface că poate fi interesat de ceva rămas aici.

Anton mai întâi nu a crezut, a spus că sunt meşteră la „creat subtexte". Dar peste trei ani, deja în 1957, la Moscova, şi-a adus aminte de povestirea mea de la plecarea lui Milceakov, şi el, a nu ştiu câta oară, a recunoscut că nu sunt lipsită de simţ al sufletului.

(Şi aşa a fost în 1957. „Ia sună-l tu pe Saşa Milceakov", a spus Anton, „uite, o să se bucure că suntem şi noi la Moscova!"

L-am sunat. „Saşa!" am exclamat eu tulburată. „Saşa, suntem şi noi la Moscova! Ce, nu mă recunoşti, cum aşa? Sunt Jenia! Jenia şi Anton!"

Am aşteptat nişte exclamaţii de bucurie, confuze, propunerea de a ne întâlni imediat... Şi deodată am auzit o voce scârţâitoare, de Karenin, care se interesa de sănătatea mea, de sănătatea DOCTORULUI... M-am pierdut aşa de tare, că i-am dat receptorul lui Anton. „Vorbeşte şi tu cu el!" Anton, timp de câteva minute, a ascultat această voce puţin cunoscută, cu nişte intonaţii protectoare de boier, şi faţa i se împietrea din ce în ce mai mult. Apoi a spus „vă doresc succes" şi a închis. Şi a recunoscut: „Nu, se pare că tu ai simţit foarte bine atunci, pe aerodromul din Magadan.")

Da, chiar în ziua aceea, ultima zi a lui Milceakov în Kolîma, a avut loc prima mea ciocnire cu această dorinţă remarcabilă de a uita tot, de a smulge totul din rădăcini şi de a reveni la poziţia iniţială. Fără niciun fel de reevaluare a valorilor în lumina crudei experienţe primite, fără niciun fel de părere de rău pentru cei de care ieri te apropiau rănile identice. Câţi ca el, soiuri ale acestei specii, a trebuit să întâlnesc mai apoi pe continent!

Mai poți să-i înțelegi și, după ce-i înțelegi, să-i ierți pe cei care sunt loviți pe vecie de FRICĂ, care nu sunt în stare să-și învingă memoria nervoasă. (Recidivele groazei – de fapt, care nu au dus nici la dezicerea de trecut, de prieteni, de cartea aceasta – le mai încerc și eu din când în când la auzul sunatului la ușă, noaptea, când cheia se rotește în ușă în exterior.)

Dar cum să-i înțelegi pe cei care, de dragul carierei, de dragul târgului deșertăciunilor, vor să uite tot, să-și înăbușe în sine tot ce au aflat prin suferință, să continue ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic drumul lor de dinainte de închisoare, autobiografia lor minunată cu execuțiile în masă ale cunoștințelor lor apropiate. Și toate acestea pentru goana după niște fantome, după niște zdrăngănele, după niște mărunțișuri diavolești. Și doar ne mai rămăsese tuturor așa de puțin de trăit! Și în clipa în care scriu asta, deja nu mai există prietenul nostru din Kolîma, Saşa Milceakov.

Nu, nu i s-a îndeplinit visul purtat prin cei 18 ani de chinuri. Nu a fost chemat la cârma puterii după reabilitare. La fel de implacabilă, ca și în cazul altor persoane reabilitate, s-a păstrat și în privința lui dispoziția de partid. Odihnă legală? Da. Pensie personală? Vă rog! Locuință? Primiți! Publicarea memoriilor despre trecutul revoluționar glorios? Ei, de ce nu, publicați... Dar atât. Pentru a conduce treburile practice ale zilei de azi există deja o nouă nomenclatură. Formată cât dumneavoastră ați stat în Kolîma, la Peciora, la Solovki. Neîmpovărată de o cunoaștere mult prea adâncă a istoriei.

Și lui Aleksandr Ivanovici Milceakov, care ardea de dorința de a acționa, de a conduce, de a îndruma, de a strânge mâinile, picioarele, creierele, i s-a oferit, vai! o singură posibilitate: de a împărtăși, în paginile revistei *Iunost*, amintiri despre primii ani ai comsomolului, despre conducătorii lui glorioși, luptători și mucenici ai revoluției. Dar până și în aceste „vieți

ale sfinților", Sașa nu putea să povestească tot ce îndurară primii lui tovarăși de arme, conducătorii comsomolului din anii revoluției. Tocmai sfârșitul de mucenic al acestor eroi împușcați în anul 1937 era o temă interzisă. Și dacă, la începutul anilor '60, încă mai puteai să scrii „a devenit victimă a încălcării legalității revoluționare", la jumătatea deceniului deja trebuia să renunți la această notă optimistă, lăsând în beznă totală modul în care acești eroi și cavaleri incomparabili ai Revoluției au părăsit această viață.

Poate că tocmai din cauza ruinării speranțelor a și murit, destul de devreme, Sașa Milceakov. A murit deplâns de familia credincioasă, de colegiul de redacție de la revista *Iunost* și de noi, prietenii din zilele grele, care uitaseră de ofensă, uitaseră că el voise să se delimiteze clar de noi, să nu se compromită cu „legăturile primejdioase". O să-l ținem minte pe Sașa Milceakov cel din Magadan, nu din Moscova.

...Dar, indiferent cum stăteau lucrurile, dezghețul a continuat. Anul școlar 1954-1955 mi-a dat posibilitatea, renunțând la clasa de ofițeri, să primesc două clase obișnuite de la școala serală pentru adulți. Acum elevii mei erau aviatori, muncitori de la uzina de reparații auto. Printre ei erau și câțiva foști deținuți, acceptați, conform vremurilor liberale de azi, pentru încheierea studiilor. Acum mi se încredințau rapoarte la Institutul de Perfecționare a Profesorilor, iar la lecțiile mele veneau CHIAR directorul direcției pentru învățământ, Trubcenko și, și mai și! directorul direcției regionale de învățământ, Jelezkov. Ei mi-au propus să țin câteva lecții deschise pentru profesorii care doreau „să preia experiența".

După aceste vizite, asupra noastră s-a revărsat deodată mana cerească – am fost invitată la direcția locativă orășenească „pentru a discuta referitor la îmbunătățirea condițiilor de trai".

Casa de lemn cu etaj, pe strada Kommunei, la doi paşi de şcoală, ni se părea palatul de la Versailles. Ni s-a dat o cameră de 20 de metri pătraţi într-un apartament în care, în afară de noi, mai locuiau încă două familii. Şi asta după baraca din Nagaevo, unde am fost 13! În apartament era o bucătărie bună, baie, o toaletă călduroasă. Fără să ne credem ochilor, eu şi Anton am dat drumul robinetelor de la cadă, pipăind neîncrezători plăcile de teracotă ale sobei din bucătărie. Zgomotul produs de apa trasă la toaletă îl interpretam ca un fel de semnal din lumea cealaltă, pentru că, toate ca toate, dar o toaletă bine dotată în mod categoric nu mai văzusem în ultimele două decenii.

O minune mare, chiar incredibilă, o constituia aparatul telefonic apărut pe masa noastră. A fost instalat după ce Anton a început să lucreze la spital, într-un salon special pentru şefi. Ţin minte până acum acest număr al primului meu telefon din a doua viaţă, care începuse pe 5 martie 1953. 22-71. Pe atunci încă nu era o centrală automată în Magadan şi în locul ţârâitului impersonal se auzea o voce melodioasă ce răspundea amabil „Da"... În primele zile, eu şi Anton ne-am jucat cu telefonul acesta. Ne sunam unul pe altul de câteva ori pe zi, de la serviciu acasă şi purtam, murind de râs, cele mai stupide, dar drăguţe dialoguri ale noastre. „Aici este sovhozul Elghen?" „Nu, ce spuneţi..." „Mina Burhala?" „Nici vorbă." „Poate este casa Vasikov?" „Cetăţene, este un apartament particular. Aici locuieşte un doctor extrem de popular în rândurile populaţiei, care mai este şi un şarlatan homeopat..." „Da? Iar eu credeam că este apartamentul remarcabilului specialist în învăţarea comandanţilor cu vorbirea aleasă..."

Aşa ne amuzam. Dar, în acelaşi timp, ne desfătam foarte serios cu noul nostru apartament. Savuram din plin, sensibil, am putea spune cu pasiune, eliberarea de Frică, în sfârşit dobândită. Încuiam seara uşa curajoşi şi liniştiţi, şi adormeam fără să

mai aşteptăm să sune sau să bată cineva la ea noaptea. Apartament particular... Într-un cuvânt, casa mea – fortăreaţa mea.

Spre Anul Nou am primit, una după alta, două hârtii de la Moscova, pline de speranţă. Într-una se comunica faptul că cererea mea de reabilitare, adresată lui Voroşilov, a fost trimisă la Procuratura URSS, în cealaltă, că de la procuratură s-a dus la Curtea Supremă. Oameni care se pricepeau spuneau că este un semn remarcabil. Ne tulbura faptul că Anton încă nu primise niciun răspuns. În apropierea sărbătorii, Tonia i-a pus pe noptieră o felicitare cu un desen, în care îi dorea „sănătate, fericire şi să primească cât mai repede un buletin curat". La cei opt ani ai ei de atunci, ea înţelegea deja foarte bine ce înseamnă pentru un om un „buletin curat".

Şi uite, primăvara anului 1955. Colegii mei de la şcoala de adulţi vorbesc animat în cancelarie despre vacanţă. Calculează cât vor primi pentru lunga vacanţă din Kolîma, discută despre avantajele relative ale Crimeei şi Caucazului, îşi arată unii altora lucrurile noi cumpărate pentru drum.

Demult puteam, cu un efort de voinţă, să mă rup de acea durere pe care o simţeam când eram prezentă la asemenea discuţii! Acum, nu mai pot. Acum, aceste afluxuri ale valurilor cotidiene răsună în capul meu ca o larmă puternică.

Şi uite, vine în sfârşit acel moment incredibil când directoarea şcolii îmi pune în treacăt o întrebare foarte simplă:

— Dar dumneavoastră de ce nu faceţi cerere pentru concediul pe continent?

— Eu? Pe continent?

— Şi de ce nu? spune directoarea cu o voce plictisită. Totul e aranjat cu secţia de cadre. Nu mai sunteţi supusă exilului. Puteţi să mergeţi.

Directoarea e o femeie bună. În orice caz, nu are înclinaţie spre rău. Numai că, uite, seamănă, la trăsăturile feţei şi la siluetă,

cu un crap-oglindă mare. Şi are şi un suflet apatic, un caracter flegmatic. Ea se holbează la mine cu mare uimire, când o cuprind după umeri şi-i recit în şoaptă din Puşkin: „Am ajuns să mă consolez cu ideea, de ce să cârtesc împotriva lui Dumnezeu, când pot să-mi dăruiesc libertatea numai creaţiei?"

Ora 12 noaptea. Mă duc acasă de la şcoală. Acum nu mi-e frică, locuiesc alături de şcoală. Iar aerul din golf e adus şi aici. Şi stelele sunt la fel ca şi acolo, la noi, în Nagaevo. Senzaţia de sărbătoare nu mă părăseşte. Nişte sentimente vechi, mirosuri de pământ primăvăratic, frânturi de versuri, un fel de contopire fericită cu tot ce există... De parcă ar fi Paştele... Şi parcă aş avea 14 ani...

O să mai treacă mulţi ani şi o să-mi amintesc odată această stare de spirit din acea noapte primăvăratică a „dezgheţului" cu un sentiment de mare ruşine. Asta se va întâmpla chiar la începutul anilor '70, când o să-mi cadă în mâini cartea lui Artur London[1], *Mărturisirea*. Şi din această carte cutremurătoare o să aflu că, iată, chiar în această noapte binecuvântată pentru mine, când mi se părea că venise în sfârşit capătul chinurilor noastre, tocmai ale NOASTRE, nu numai ale mele, alături, în Cehoslovacia, se desfăşura din plin ancheta „cazului Slánský"[2]. Şi chiar în aceste zile, când entuziasmul naiv resimţit când mă gândeam la revenirea la viaţă mi-a luat minţile,

[1] Artur London (1915–1986), om politic cehoslovac. În anul 1963, se stabileşte în Franţa. Romanul său *Mărturisirea* a fost ecranizat în regia lui Costa-Gavras, avându-i ca interpreţi pe actorii Yves Montand şi Simone Signoret (n. red.).

[2] Rudolf Slánský (1901–1952), politician comunist cehoslovac. Procesul său a avut loc în anul 1952, în Cehoslovacia, fiind acuzat de spionaj într-o conspiraţie a capitaliştilor occidentali care urmăreau subminarea socialismului. A fost spânzurat, trupul său incinerat şi cenuşa împrăştiată undeva în afara oraşului Praga (n. red.).

capacitatea de a citi ziare, de a compara fapte, de a trage concluzii şi a face prognoze, tocmai în aceste zile, când aproape crezusem în venirea Secolului de aur, oamenii continuau să fie chinuiţi rafinat, umiliţi, erau puşi să joace, conform unor scenarii, „procese juridice" ruşinoase... Oamenii continuau să fie SPÂNZURAŢI pentru nimic, fără nicio vină... Şi cenuşa lor era împrăştiată în vânt... Şi noaptea aceasta, plină pentru mine de iluzia libertăţii apropiate, complete, era pentru mulţi dintre cei ca mine, cel puţin pentru aceiaşi cehi, plină până la refuz de aceeaşi disperare veche.

Dar atunci nu ştiam nimic. „Dezgheţul" mă lipsise de capacitatea de a prevedea ceva. Aproape subconştient, ideea absurdă a compensaţiei pe care soarta trebuia să mi-o dea pentru chinurile îndurate pusese stăpânire asupra mea, îmi acoperea privirile. Trebuia să mai fiu fericită. Încă nu sunt bătrână. O să apuc să fac multe, să citesc, să scriu.

...Multă vreme nu intru în casă. Stau pe scară şi mă uit la cerul înstelat din Kolîma, rece, dar totuşi primăvăratic. Nu mă gândesc la nimic, ascult numai vocea cuiva, pătimaşă şi tandră, care răsună în mine. Mi se pare că e vocea lui Blok. „O, vreau să trăiesc nebuneşte, să eternizez tot ce există, să umanizez tot ce e impersonal, să întrupez tot ce nu se poate împlini..."

Dar azi vreau să cer iertare lui Artur London şi colegilor lui pentru noaptea mea fericită din 1955. Şi pentru că am intitulat acest capitol *Înainte de răsărit*. Dar n-o să schimb titlul, ca să nu mă abat de la adevărul percepţiei mele despre evenimente.

Capitolul 18

Din lipsă de probe

Stau într-un fotoliu tapisat din avionul IL-14, iar în faţa mea se vălătucesc norii ce plutesc deasupra Mării Barents. Nu este vis. Este o realitate fantastică la mijlocul anilor '50. Eu, adusă aici în pântecele *Djurmei*, sunt dusă înapoi pe continent cu tot confortul, şi însoţitoarea de bord îmi spune: „Doamnă, puneţi centura fetiţei dumneavoastră!..." Doamnă? Eu sunt asta?

Tonia, de nouă ani, se obişnuieşte mult mai uşor decât mine cu situaţia deosebită. Ea nu are trecut. Ea este întreagă o întrupare a viitorului şi e măcinată de curiozitate. Îmi tot pune o mulţime de întrebări la care răspund mecanic.

Senzaţia intensă a zborului, bucuria mişcării este tulburată pentru mine de amintirea ochilor lui Anton, rămas pe pistă. Anton încă nu e reabilitat, de aceea el a refuzat să meargă, mai bine zis, chiar să întreprindă demersuri pentru călătoria pe continent. Dar nici eu nu sunt reabilitată. E altceva... „Ţie chiar ţi s-a propus să mergi." El nu poate scăpa deloc de senzaţia de discriminare fatidică a sa după principiul naţional.

Intuiesc că s-a hotărât să mă trimită pe mine pentru prima dată, fără el, şi pentru ca, fără nicio presiune, să pot rezolva problema viitoarei noastre vieţi personale. Doar acum ştim clar că Pavel, primul meu soţ, trăieşte.

Eu și Tonia stăm pe locurile noastre, când în avionul gata de decolare a intrat pilotul Baranov, elevul meu de la școala de adulți, și a spus să mă duc la ușă pentru o clipă. Anton Iakovlici mai vrea să-mi spună ceva, probabil a uitat la despărțire. M-am dus la ușă și Anton urca repede pe scara încă atașată de avion.

— Fă cum îți spune conștiința... Dar ține minte, ține minte...

Conștiința îmi spusese deja de mult. O să mă întorc. Deși știu deja că mă duc după reabilitare (am primit câteva hârtii care mă apropie de ea), decizia e fermă: n-o să plec din Kolîma cât timp Anton e legat de ea. O să ne întoarcem neapărat peste jumătate de an, după concediu. Dar deocamdată... deocamdată zbor pe continent și sufletul meu nu e pur și simplu deschis, ci e larg deschis în întâmpinarea norilor de vată, a șuvoaielor sidefii de aer, scânteilor răzlețe ce sar de sub aripa avionului. În întâmpinarea acelor lucruri aproape uitate, dorite, văzute în visurile îndepărtate, a ceea ce se numește VIAȚĂ.

Răspund tot mai aiurea Toniei la nenumăratele întrebări cu care ea continuă să mă asalteze. Vecinul care stă în față se întoarce și pufnește deschis când îmi aude explicațiile referitoare la tehnica de mișcare a avioanelor. Dar nu mă simt deloc ofensată. Hohotesc împreună cu el și-i explic confidențial că la fizică nu am avut niciodată mai mult de trei.

— Dar avionul nu poate să cadă în mare? se interesează temătoare Tonia.

— Nu. Nu poate.

Răspunsul meu sună convins și categoric. Pentru că l-am dat nu numai pentru calmarea copilului. Este convingerea mea profundă. Nu poate să cadă. Pentru că ar fi de neconceput să pier într-o catastrofă aviatică după ce am scăpat din Iaroslavka și Elghen, din Izvestkovaia și din casa Vasikov. Asta ar însemna că lumea e haotică și fără sens. Iar eu, chiar la jumătatea anilor '50, eram așa de convinsă de înțelepciunea lumii, de sensul

înalt al lucrurilor, de faptul că Dumnezeu vede adevărul, deşi nu-l spune prea repede.

(Asta era acum 20 de ani. Şi ce mi-a mai îngheţat inima între timp!)

Şapte ore întregi a zburat măreţul avion în anul 1955 deasupra Mării Ohotsk. Din când în când, începeam să moţăi, învăluită de albeaţa ce se revărsa pe ferestre. Dar de fiecare dată mă trezeam tulburată de un gând: cum de pot să dorm, când zbor... Mi-e şi frică să spun! La Moscova! De parcă mergeam pe Marte. Şi-l privesc cu uimire pe bărbatul cunoscut care stă în spatele meu, şi el fost deţinut, care zbura, pentru prima dată după 18 ani, pe continent. El doarme cu toată făptura, tun, şi faţa lui căzută, boţită, emană o plăcere fizică profundă.

Îmi aduc aminte că numele lui este Fiodor Reşetnikov şi că de două ori era cât pe ce să-şi dea duhul şi că de două ori a reuşit să scape din ghearele morţii. Oasele lui răbdătoare au fost din nou acoperite de carne. Dar carnea aceasta, primită în urma actelor bune făcute la punctul de însănătoşire din lagăr, era chiar acel aluat dulceag, gălbui, răcoros din care fusese plămădită şi faţa asta ce seamănă cu un mulaj. Îmi aduc aminte că a urcat în avion fără cea mai mică emoţie, fără să zâmbească, cu o privire indiferentă, mată.

Şi-mi dau din nou seama că nu sunt pur şi simplu o fericită, ci de o sută de ori fericită. Pentru că în acest IL îmi duc nu numai mâinile şi picioarele întregi, ochii şi urechile, dar şi sufletul întreg, cel care nu şi-a pierdut capacitatea de a iubi şi a dispreţui, de a fi nemulţumit şi de a se entuziasma. Sunt pătrunsă de sentimentul recunoştinţei. Doamne! Ăsta nu e un vis. Tu m-ai scos din Kolîma...

Darul recunoştinţei este unul rar. Şi eu nu sunt o excepţie. Toţi strigăm neobosiţi „ajută-mă!" când murim, dar ne aducem aminte foarte rar de sursa acestei mântuiri când pericolul

a trecut. Pe drumul crucii parcurs de mine am văzut zeci, chiar sute de marxişti foarte învăţaţi, cum se spune, „disperaţi", care, în momentele groaznice ale vieţii îşi întorceau chipurile desfigurate spre Cel a cărui existenţă o respinseseră aşa de ferm în numeroasele lor prelegeri şi rapoarte. Dar cei care au reuşit să se salveze au mulţumit pentru asta nu lui Dumnezeu, ci, în cel mai bun caz, lui Nikita Hruşciov. Sau nu au mulţumit nimănui. Aşa e natura noastră.

Tocmai de aceea am şi reţinut ca o clipă rară de iluminare acest prim zbor al meu deasupra Mării Ohotsk, când sufletul meu chiar binecuvânta pe câmp fiecare fir de iarbă, şi în cer fiecare stea. Chiar şi atunci când începeam să moţăi, legănată de golurile de aer, şi atunci, în mijlocul întunericului tot mai adânc, la ultima limită a conştiinţei, nu mă părăsea acest sentiment nepământesc. Nu mi s-a mai repetat niciodată. S-a înecat în deşertăciune.

...Habarovsk. Aterizarea. Calc superstiţioasă pe asfaltul ciuruit. Este prima mea atingere a pământului de pe continent.

— Mămico! Ia te uită, câte privighetori! exclamă Tonia împietrind entuziasmată în faţa unui stol de vrăbii ce ciripeau care mai de care deasupra unei baligi.

— Ei, copil din Kolîma! Nici vrăbii n-ai văzut, îi dă replica un bărbat roşu la faţă, în mod clar din neamul conchistatorilor din Kolîma, trecând pe lângă noi.

Apoi, se întâmplă să fie vecinul nostru în timpul micului dejun de la restaurant. Aruncă sfidător pe masă nişte hârtii noi-nouţe, elegante, de o sută şi cere chelneriţei să-i aducă tot tot meniul deodată. S-a ataşat de Tonia, îi tot explică.

— Şi asta ce-i? Nu ştii? Se numeşte măslină. Vezi, e un fel de prună... Ei, da tu nici prune nu ai văzut, nu-i aşa?

Desigur, noi nu am văzut prune. Tonia niciodată în viață, iar eu am văzut, dar am uitat. Dar eu și Tonia suntem precum conspiratorii. Ne aruncăm numai niște priviri expresive. Ea a înțeles deja că nu trebuie să se minuneze cu voce tare, să-și arate minusurile. Și ea are privirea ageră, se agață de toate. Recipientul pentru muștar și piper. Valiza cuiva cu un fermoar elegant, lung. Numai minuni.

...Lângă Irkutsk, vremea s-a înrăutățit brusc. Mai întâi albeața de zăpadă a norilor s-a împestrițat cu strălucire închise la culoare, a început să semene cu blana de hermină. Apoi de după nori a început un fel de viscol umed și am început să fim legănați tare de tot. În scaunele confortabile oamenii începuseră să se miște. O femeie tânără, dolofană, cu un breton roșcovan până la sprâncene, a început să se frământe amarnic, uite, proasta de ea, s-a bucurat la biletul ăsta pentru Soci. Și doar în Iujno-Sahalinsk are soț și o cameră. Puțin peste 18 metri. Numai fostul deținut Fiodor Reșetnikov dormea la fel de adânc. Dormea tun, de parcă își lua revanșa pentru toate turele de noapte din lagăr.

O jumătate de oră, pilotul nostru face manevre pentru a-și pune pasărea jos pe pământ. Și uite, în fine, impactul dorit. Pământul! Un oftat de ușurare general. Imediat toți s-au înveselit, au început să glumească, să-și netezească părul, să-și îndrepte hainele, și-au adus aminte că era demult timpul să ia prânzul. Și toți au început să râdă amical când Fiodor Reșetnikov, trezit în sfârșit din somnul său letargic, a mormăit posac:

— Unul care s-a născut să se târască nu poate să zboare...

— Și nici n-o să zburăm prea devreme, ne-a răspuns stewardesa noastră, vremea nu e bună de zbor. Să vă faceți de cap după plac în Irkutsk.

Hotelul din Irkutsk al Aeroflotului ne-a uimit, pe mine şi pe Tonia, chiar mai mult decât restaurantul din Habarovsk. În asemenea apartamente locuiau, probabil, numai contele Friederick şi contesa Elvira din „romanele" borfaşilor. Draperii grele de catifea de culoare vişinie atârnau de nişte inele aurii până pe podelele lăcuite, fosforescente. Lustrele de cristal îşi zăngăneau delicat ciucurii. În cel mai adânc fotoliu moale şedea aplecată asupra unor hârtii administratoarea, extrem de gătită. Şi deasupra acestei întregi măreţii, strălucea un anunţ laconic, tipărit: „Nu sunt locuri." Totuşi, după lungi explicaţii, rugăminţi şi implorări, administraţia iubitoare de oameni s-a milostivit de noi şi toată populaţia câtorva avioane rămase la sol a fost cazată de-a valma, chiar pe podeaua coridorului de jos, în dreapta vestibulului.

Spre noapte, umanismul şefilor locali a ajuns până acolo că ni s-au dat câteva saltele vechi, astfel încât copiii au fost culcaţi, deşi pe jos, dar totuşi confortabil. Adulţii trebuiau să-şi petreacă noaptea pe taburete, tot pe acelaşi coridor, sub difuzorul din care nu zburau deloc cuvintele dorite: „Începe îmbarcarea."

Şi atunci, deodată, una dintre pasagere, o bondoacă impulsivă de vreo 40 de ani, a adus o veste senzaţională. Se dovedeşte că în hotel sunt camere libere câte vrei.

— Pentru chinezi... Nouă nu ni se dau, suntem inferiori. Parcă banii noştri sunt altfel. Un etaj întreg e gol, iar noi stăm aici pe jos. Le păstrează... Dar pentru cine?

— Cum adică pentru cine? s-a indignat administratoarea. Aici e traseul Moscova-Pekin, aţi înţeles? Camerele sunt rezervate pentru tovarăşii chinezi.

— Şi de unde o să aterizeze, tovarăşii chinezi? Auzi din toate părţile vremea e proastă, Irkutsk nu primeşte. Iar spre dimineaţă, dacă se vede mai bine, o să plecăm şi noi.

Dar administratoarea continua să repete obtuz:

— Nu ne facem noi legile! E o linie internațională...

S-a stârnit revolta. A apărut directorul hotelului, un om foarte delicat, palid, făcut numai din linii subțiri, alungite. Vocea lui stârnea amintirea unei bomboane cu mere extrem de dulci. Chemându-i pe pasageri la calm, el a dorit să se uite la acte. Administratoarea i-a arătat spre buletinele noastre care stăteau grămadă pe biroul ei. El le-a răsfoit imediat, le-a pus pe trei categorii și a început să strige după nume, spunând numărul camerei.

Complexul obișnuit a funcționat imediat: mi-am zis că mie și Toniei fie n-o să ne dea deloc nicio cameră, fie va fi cea mai proastă. Și iată că primim camera 17 de la etajul întâi. Mai întâi mi-am zis că este o neînțelegere. Pașaportul meu cu „minusuri" și punctul 39 nu putea în niciun caz să primească o asemenea minunăție de export. Oare camerista asta apretată o să-mi spună *please*? Și oare nouă ne sunt destinate oglinzile astea așa de mari, lenjeria de atlaz și dulapul monumental? Toate misterele s-au lămurit odată cu apariția directorului.

— E confortabil? s-a interesat el, de parcă revărsa asupra noastră încă o jumătate de kilogram de bomboane. Doar înțelegem și noi etapa istorică. Ieri reprimați, mâine șefi. Uite, chiar la noi, chiar în instituția noastră, un tovarăș nou a fost numit în conducere. Chiar dintre cei care în 1937 purtau jachetele de lagăr. Trebuie să înțelegem asta... Doar totul se dezvoltă conform dialecticii... Vă doresc vise plăcute!

Astfel, eu și Tonia, datorită gândirii dialectice rafinate a directorului hotelului din Irkutsk (care, de fapt, în viitor nu se justificase, cel puțin în domeniul previziunilor unei mari cariere pentru reabilitați), am dormit ca niște zeițe, sub plapuma de atlaz, pe paturi cu picioare sub forma unor capete de leu.

Iar a doua zi dimineață e soare. Și zburăm din nou deasupra Siberiei, apoi a Uralilor. Aterizăm la Novosibirsk, Sverdlovsk. Începând chiar cu Sverdlovsk, simt revenirea pe continent. Cu fiecare jumătate de oră devine din ce în ce mai perceptibilă apropierea de Moscova. Copacii, pajiștile, păsările, culoarea cerului – totul începe să semene cu acele locuri de demult, dragi, care atâția ani au fost așa de ireale din cauza ireversibilității lor. Îi comunic Toniei cu atâta mândrie toate noile denumiri ale copacilor de parcă eu i-am sădit aici, de parcă îi prezint proprietatea moștenită.

Mica fată din Kolîma începe să protesteze când e vorba de mesteceni.

— La noi, la „Severnîi Artek", erau mesteceni. Nu sunt așa...

— Aceia erau pitici...

Dar, în general, Tonia se orientează în toate aceste lucruri noi mai repede decât mine. Pentru că ea nu este distrasă de puterea asocierilor care amestecă consecutivitatea timpurilor. Iar pe mine mă ia prin surprindere chiar stația Kazan. Nu-mi dau imediat seama de faptul că am ajuns în locul de unde a început totul. De parcă am venit la propriul meu mormânt...

Tresar când aud vocea sonoră, subțire, a fetei. Mai bine zis nu vocea, ci accentul tătăresc pronunțat.

— Aeroportul Kazan. Sunteți bine, tovarăși?

Fata aceasta rumenă în obraji și cu o geantă medicală în bandulieră, mă scoate din nou din socoteala timpului. Apare un sentiment înșelător: oare chiar au trecut 18 ani de când am învățat-o să vorbească rusește? Ca apa, ca apa s-a scurs printre degetele mele timpul meu, cei mai frumoși ani ai vieții, consumați pe niște suferințe monotone insuportabile...

Să nu permit, să nu permit să se instaleze durerea asta care te macină... Doar mă întorc... Doar în față mai am încă o mare bucată de viață. Și ea va fi creatoare...

— Uite, Tonia, ce frumos e aeroportul din Kazan...

Mă îndurerează faptul că Tonia nu este entuziasmată de clădirea asta nouă. Ea nu văzuse fosta coşmelie strâmbă care se afla aici în anii '30 şi spune indiferentă că aeroportul e la fel ca şi cel din Sverdlovsk.

Încă două ore de viaţă legănată, cu moţăială în avion. Şi în fine... Gata, s-a terminat! Izbitura de pământ. O izbitură şi în interiorul fiinţei mele. Uite-o, Marte al meu, steaua mea inaccesibilă! Uite pământul ale cărui trăsături se şterseseră complet pentru mine, pentru noi toţi...

— Moscova!

Este vocea însoţitoarei noastre de bord. Ea ne dă instrucţiuni cu privire la ordinea debarcării, ne spune ce mijloace de transport e mai bine să folosim.

Nu înţeleg aproape nimic. Am decis că vom ieşi ultimele din avion, deşi Tonia mă tot trage de mână din toate puterile spre ieşire. Ea nu are răbdare. Iar eu mai câştig nişte minute pentru a face faţă valului de sânge care se ridică în tâmple. Mecanic, cu senzaţia de fantastic faţă de tot ce se întâmplă, acţionez cum trebuie: iau valiza, aştept autobuzul, răspund la întrebările Toniei.

Ziua aceasta e interminabilă. Eu, obişnuită să merg în etape, să stau la porţile lagărelor şi la cozile de la comendatură, nu mai pot face faţă acestor 24 de ore care au început la Sverdlovsk şi continuă aici la Moscova, în Taganka. De ce în Taganka? Păi pentru că nu m-am hotărât să mă adresez niciuneia dintre cunoştinţele vechi cu rugămintea de a ne da adăpost. Încă mi se părea inadmisibil să arunc pe umerii cuiva o asemenea povară – nişte nou-veniţi din vise de groază, cu bocceaua pe umeri. Şi am luat un bilet de la un fost deţinut cunoscut din Magadan către o gazdă din Taganka, ce se ocupa

special cu închirierea de camere şi colţişoare pentru locuitorii liberi, cu genţile mari, din Kolîma.

Apartamentul s-a dovedit a fi un subsol care mirosea a umezeală, dar dotat cu televizor şi frigider. Molatică şi blândă, ca o pisică grasă, lacomă de bani, gazda, în schimbul bancnotelor noastre noi-nouţe, foşnitoare de o sută, ne-a dat un pat neîngrijit de două persoane cu o pătură făcută din petice şi nişte perne leşinate. Şi ne-am culcat repede, încă pe lumină, pentru a încheia cumva ziua asta în care se întâmplaseră atâtea.

Somnul m-a cuprins imediat, dar mă trezeşte strigătul subţirel, încântat de fericire:

— Mamă, uite, bunica are un mic cinematograf!

Deschid ochii şi, împreună cu Tonia, două sălbatice din Kolîma, vedem în acelaşi timp, pentru prima oară în viaţă, o emisiune televizată.

Dimineaţă, gazda cea blândă a apartamentului „Staulul celor din Kolîma" ne oferă cafea şi se aşază cu noi la masă. De o săptămână nu mai are niciun chiriaş, n-a mai vorbit deloc, abia aşteaptă să facă conversaţie, mai bine zis, monolog. Pentru ea, interlocutorul e o persoană nesemnificativă, pentru ea e important, cum spun francezii, „să-şi scuture sacul". Nu a plecat în viaţa ei din Taganka, dar problemele din Magadan şi le-a însuşit cu mare precizie. Ştie cine ce bonusuri are şi unde e mai avantajos să lucrezi, la direcţia de nord sau de vest. O ascult cu jumătate de ureche, schimbând replici goale. Dar deodată îşi mijeşte întrebător ochii leneşi, plini de curiozitate, şi-mi pune întrebarea magică:

— Dar nu aţi uitat cum să ajungeţi pe Kirovskaia?

Kirovskaia 41 e adresa Procuraturii URSS, unde în primul rând trebuie să ajung în legătură cu reabilitarea. Dar de unde ştie asta grăsana care seamănă cu o pisică moale? Doar nu i-am

spus nicio vorbă în acest sens nici în discuțiile cu ea, nici în biletul prin care am dat de ea.

— Mergeți cu Bukaşka[1]. Până la Krasnîe vorota. Când erați dumneavoastră, Bukaşka mergea acolo? Nu mai țin minte...

— Mergea. Dar de unde știți tot?

— Nu sunt copil! Văd de pe geamantan, de pe îmbrăcăminte. Şi după față. Pe fetiță s-o lăsați la mine. O să am grijă de ea. Şi nu iau mult pentru asta.

Dar Tonia are impresia că „prucuratura" (aşa zice ea) este una din minunile Moscovei, precum televizorul. Ea se încăpățânează, plânge, insistă. Şi cedez, o iau cu mine.

Pe drum, încerc să privesc Moscova pe fereastra tramvaiului, să prind, să văd cum anume s-a schimbat ea în 18 ani. Dar nu reuşesc să fac asta. Pentru că pe fereastră îmi văd reflexia, mă uit la ea şi încerc să înțeleg despre ce este vorba, de ce prima moscovită, proprietăreasa apartamentului, a recunoscut imediat în persoana mea fosta ocnaşă. Ridicând privirea de la fereastră, mă uit în jur cu o privire hăituită, pentru că în fiecare pasager al tramvaiului văd un om important, marcat de stema vizei de Moscova, inaccesibilă mie.

În clădirea sumbră de culoare cenuşie ca granitul uşile se deschid cu greu, în ciuda faptului că tot timpul intră câte cineva. Trag cu efort mânerul masiv. Tonia țâşneşte iute în față şi mă trage după ea. Mă uit în jur şi mă opresc, cutremurată. Ce-i asta? Eu plec din Kolîma şi ea vine după mine? Vestibulul e plin de ai noştri. Cei pe care îi recunosc dintr-o mie, care au mâinile muncite, pline de noduri, dinți ce se mişcă din cauza scorbutului, iar în ochi aceeaşi expresie de atotcunoaştere şi de oboseală extremă ce nu poate fi redată în cuvinte. Ea, expresia

[1] Tramvaiul B din Moscova, numit colocvial „bukaşka" de la inițiala lui (n. tr.).

asta, nu este ştearsă nici de emoţia plină de bucurie care-i cuprinde pe oamenii de aici.

Aproape toţi vorbesc în acelaşi timp. Vorbesc întruna, deşi cu vocile scăzute, deşi cu privirea obişnuită aruncată spre militarii cu hârtii în mâini care se strecoară prin mulţime. Toţi îşi povestesc aventurile, toţi se învaţă unul pe altul în ce ordine să meargă pe la cabinetele, birourile şi ghişeele din această clădire cenuşie de granit. Vestibulul procuraturii de pe strada Kirov 41 bâzâie ca un... Nu, nu ca un stup! Ca o închisoare de tranzit! Ca închisoarea de tranzit de la Vladivostok. Închid ochii o clipă. Mă ia ameţeala şi văd tulbure din cauza amintirilor vii, din cauza faptului că iar se schimbă graniţa timpului.

— Mamă, dar de ce la procuratură toţi au părul alb? întreabă tare Tonia şi în jurul nostru se aud râsete prietenoase.

Încă o clipă şi cineva mă strigă pe nume, apoi altul şi altul. Şi, uite, şi eu deja îi recunosc pe mulţi după faţă. În jur sunt numai rude... Surori de la Burtîrki şi fraţi din etapa de pe mare. Fetiţele din Elghen... Şi chiar şi părinţii şi mamele, pentru că aici sunt mulţi oameni de 70 de ani. Atunci, în 1955, încă nu muriseră toţi. Capetele lor albe, presărate în mulţimea clienţilor casei cenuşii de granit, sunt cele care creează impresia că la „procuratură toţi au părul alb".

Ai noştri... Chiar acea împărăţie subterană, acel iad în care am trăit aproape două decenii. Ce înfricoşătoare sunt feţele lor în lumina sinceră a zilei însorite, de vară din Moscova! Dar cât de apropiaţi îmi sunt şi ce repede se evaporă şi se topeşte, în prezenţa lor, acea senzaţie de înstrăinare care nu mă părăseşte din clipa sosirii în capitală. Din toate părţile se întind spre mine mâini prietenoase. Uite, Tonia e deja predată în grija Anastasiei Fiodorovna, vecina mea din triajul de la Butîrki. Şi uite, deja la ultimul ghişeu mă conduce Ivan Siniţîn, care a fost

internat, la noi, la mine și Anton, la spitalul pentru deținuți din Taskan. Pe atunci, la noi era considerat muribund, dar uite, ca să vezi, a trăit să ajungă pe Kirovskaia 41, și acum are deja peste 50 de ani.

Pe drum, Ivan mă previne să fiu pregătită de alergătură.

— Lucrul cel mai important, țineți minte: neapărat o să vă reabiliteze! În cele din urmă... Și să nu fiți cuprinsă de disperare când o să vă spună: „Mai treceți peste câteva zile..." Fără asta doar nu se poate. Doar trebuie să-i înțelegem și pe ei, uite în ce mare de hârtii înoată! Și în ce mare de minciună!

Dar am avut un noroc incredibil. Doar câteva minute am stat la ghișeu, după ce mi-am spus numele unui militar politicos.

— Totul e în ordine, a spus el cu o amabilitate reținută, aplecându-se deasupra cartotecii. Sentința dumneavoastră a fost contestată de procuror. Acum nu mai trebuie să veniți la noi, ci la Curtea Supremă. Strada Vorovskogo. Acolo o să primiți decizia finală în cazul dumneavoastră.

De la ora 1, la procuratură e pauză de masă și eu cu Ivan, Anastasia Fiodorovna și cu alți doi bătrâni cunoscuți cu care am făcut „norma completă", plecăm la cafeneaua „Landîș", cunoscută încă din anii doctoratului. Îmi amintesc perfect gustul pelmenilor[1] mâncați în această cafenea acum peste 20 de ani.

Ne așezăm la aceeași masă. Și nu ne putem opri din vorbit. Ni se pare că vorbim în șoaptă, dar se vede că deja nu ne mai controlăm vocile. Remarcăm cum la masa vecină oamenii ne ascultă și trag cu urechea. Niște tineri. Doi băieți și o fată. Probabil studenți. Niște tineri intelectuali. De când nu i-am mai văzut, nu i-am mai auzit! Și doar există o legătură strânsă! Durerea se manifestă cu o nouă forță: în ochii lor răzbate calomnia, injuria! De câte decenii va fi nevoie pentru ca în conștiința

[1] Varietate de colțunași cu carne specifici bucătăriei rusești (n. red.).

lor să dispară în cele din urmă lipsa de încredere față de „spionii, diversioniștii, teroriștii" de ieri?

Totuși noi le-am stârnit foarte tare interesul. Au încetat să mai discute și ne ascultă cu lăcomie. În cele din urmă, unul dintre tineri se scoală hotărât, vine la noi și, foarte tulburat, întreabă:

— Sunteți de acolo, da? Din exil? Vă rog să mă iertați, nu e o simplă curiozitate.

— Da, răspunde liniștit Nikolai Stepanîci Mordvinov, unul dintre bătrânii noștri, fost geolog, fost deținut la izolatorul politic din Verhneuralsk, fost pușcăriaș în lagărul din Uhta, fost bărbat frumos. Da, suntem din locurile acelea. Foarte îndepărtate. Victimele anului 1937.

Tinerii sunt așa de cutremurați de întâlnirea asta, că o vreme pur și simplu tac, privind spre noi ca spre niște arătări. Apoi fata exclamă:

— O clipă! și se îndreaptă repede spre ușă.

Peste câteva minute, se întoarce cu două buchete de gladiole înfășurate în celofan. Întinde florile Anastasiei Fiodorovna și mie. Remarc că ochii fetei sunt plini de lacrimi, de asemenea și cei ai băiatului care poartă ochelari. Și toți tăcem. Apoi bătrânul Mordvinov tușește și spune răgușit:

— Repet, suntem victime. Victime, nu eroi...

— Dar ați avut curajul să îndurați tot, protestează studentul cu ochelari.

— Prin urmare, florile sunt pentru că suntem zdravene, glumește grosolan Anastasia Fiodorovna.

Întâlnirea și dialogul acesta cu tinerii necunoscuți le-am ținut minte mulți ani. Prima dovadă a faptului că nu toți, în mod clar nu toți au crezut în acea mare minciună, că în multe suflete, mai ales ale tinerilor, a trăit pe ascuns compasiunea față de cei chinuiți fără vină.

Iar peste vreo trei zile, am avut parte de o altă dovadă grăitoare că avea dreptate Evtușenko, atunci când a scris în minunatele sale versuri de tinerețe: „Mor fricile în Rusia..." Ele mureau văzând cu ochii. Și rezultă că tocmai pe ele, pe aceste frici s-a bazat respingerea noastră. Prin frică, nu prin încrederea în acea calomnie care ne-a înconjurat aproape două decenii.

Peste alte câteva zile, am primit o nouă confirmare convingătoare că în niciun caz nu toți cei rămași în libertate au crezut în poveștile despre „spioni, diversioniști, teroriști". Odată, dis-de-dimineață, în beciul nostru din Taganka a apărut pe neașteptate vechea mea prietenă de comsomol, Tonia Ivanova. E greu de spus prin ce minune a aflat că sunt la Moscova, pe Taganka. „Mi-a spus inima", glumea ea.

— Și cum de ai putut să vii într-un asemenea beci? De parcă nu ai prieteni la Moscova! Hai, strânge lucrurile!

Peste o oră, ne aflam într-un apartament confortabil de două camere pe strada Cikalova, unde mă aștepta fratele Toniei, Petia Ivanov, un ziarist cunoscut în anii '30, prietenul meu din tinerețe, așa-numitul „naș de partid" al meu, cel care-mi făcuse cândva recomandarea pentru partid. A fost o mare plăcere pentru mine să ascult povestea cum a reușit el să scape de arest în 1937 (lucra pe atunci la *Pravda*). A dat dovadă de operativitate! Într-o noapte, a plecat din Moscova într-o direcție necunoscută, a abandonat familia, serviciul, apartamentul. Iar după aceea „s-a pierdut în întinderile natale" și a apărut în Moscova numai în vremea „refluxului temporar", după ce a fost îndepărtat Ejov. Toată terminologia lui Petia, toate glumele și cuvintele lui nu lăsau nicio îndoială că el își dăduse bine seama despre ce era vorba. Și asta a fost o mare bucurie pentru mine, să descopăr tovarăși de idei printre oamenii liberi din Moscova, cei care avuseseră noroc. Abia acum, eu, obișnuită cu firea

superortodoxă a oamenilor liberi din Kolîma, începeam să-mi dau seama cât de relativă a fost bunăstarea intelectualității care scăpase de plasa mare, întinsă, mi-am dat seama că ei, salvați în toți acești ani în paturile lor curate, moi, erau chinuiți noaptea de aceleași frici mari ca și noi, păcătoșii.

Iar spre seară, a apărut cea mai bună prietenă a mea din trecut, despre care nu am auzit nimic în toți acești ani. Ksenia Krîlova! Apariția ei a mai întins un alt fir între prima mea viață și ultimii 18 ani. S-a restabilit legătura timpului. Despre întâlnirea mea cu Ksenia povestea mai târziu așa de amuzant Tonia mea (cea mică):

— Ele se uitau numai una la alta și plângeau. Și spuneau pe rând câte un cuvânt fiecare. Tanti spunea: „Jenika!", iar mama spunea: „Ksenika!" Și iar plângeau...

...Mutarea de pe strada Kirova pe strada Vorovskogo însemna pentru fiecare dintre noi pasul următor pe calea reabilitării. Și se părea că starea de spirit trebuia să fie mai bună. Dar, în ciuda logicii, atmosfera din clădirea Curții Supreme de pe strada Vorovskogo era mult mai nervoasă decât la procuratura de pe Kirovskaia. Acolo, fiecare încă mai era stăpânit de acea stare de spirit optimistă, legată de întoarcerea la Moscova, de explozia speranțelor, de planurile fantastice ale noii vieți. Iar aici, pe strada Vorovskogo, veneau oamenii deja epuizați de statul la cozi, ghișee pe care trebuia să-ți strecori umilitor capul pentru a vedea cărarea dreaptă a ofițerului aplecat asupra hârtiilor, pentru a auzi (a nu știu câta oară!) cum spune el, cu o voce de Pythia[1]: „Încă nu a fost contestată!" sau chiar: „Dosarul dumneavoastră e la Curtea Supremă!"

[1] Preoteasa zeului Apollo care rostea profeții în Oracolul din Delphi (n. red.).

Și cei care ajungeau pe strada Vorovskogo erau tare iritați de toate astea.

— Ce repede mi-au trântit în 1937 o pedeapsă de zece ani! Fără niciun fel de alergătură birocratică! Iar acum... Binevoiți să-i admirați pe acești preoți ai lui Themis[1]! De câte hârtii au nevoie pentru a arăta că nu sunt agent al Madagascarului și nu am organizat în orașul Penza o rețea de informații în favoarea Ceylonului!

Bătrânul care a rostit tirada aceasta acidă mi se părea cunoscut. În mod clar l-am mai întâlnit undeva, dar unde? Numai când a rostit, dând din mână: „Și prostul așteaptă răspuns...", mi-am adus aminte. Pe omul acesta l-am văzut odată în Magadan, când mă duceam în căminul pentru foștii deținuți care lucrau la spital. Atunci era extrem de precaut, tăcut, încerca să nu ia parte la discuții conspirative, iar la toate întrebările retorice „de ce?", „pentru ce?", „în ce scop?", rostea o singură frază, aceasta: „Și prostul așteaptă răspuns..."

Unde a dispărut acum toată reținerea lui precaută? De ce acum a prins curaj, când, până la libertatea dorită, mai rămăseseră doar câteva zile? Se dovedește că era tipic. După ce am stat câteva zile la cozile de pe strada Vorovskogo, am făcut o observație: chiar acum, când a mai rămas numai foarte puțin de așteptat, dintr-odată oamenii și-au pierdut răbdarea. Adresarea iritată către ofițeri, replicile îndrăznețe se auzeau din ce în ce mai des. Am reținut, de exemplu, o femeie înaltă, foarte slabă, nici nu puteai să-ți dai seama ce vârstă are. După ce a așteptat ca un ofițer să vină aproape de ea, a spus cu voce tare, arătând spre portretul lui Stalin, un bust, care încă mai împodobea anticamera de la Curtea Supremă.

---

[1] În mitologia greacă, zeița dreptății (n. red.).

— Şi pe ăsta de ce l-aţi pus aici? Sau asta e pentru ca oamenii să nu uite cine a făcut toate astea?

Ofiţerul a tăcut. De fapt, pe strada Vorovskogo, ofiţerii erau şi mai temperaţi decât la procuratură. Parcă aveau urechile acoperite cu vată. Când se strecurau printre rândurile noastre, rosteau cu nişte voci mecanice, ca nişte maşini: „Daţi-mi voie!", răspunzând la întrebările adresate lor, indicau numărul biroului sau ghişeul la care trebuie să se adreseze fiecare. La asta se limita vocabularul lor.

De fapt, în acele zile, spiritul acestei instituţii parcă exprima la modul cel mai grăitor neclaritatea, caracterul de tranziţie şi aşteptarea momentului pe care îl trăia ţara. Puteai să-ţi imaginezi foarte uşor că aceşti ofiţeri politicoşi, tăcuţi, într-o bună zi o să înceapă deodată să bată cu pumnul în masă şi să scuipe acele cuvinte urâte aruncate şi de colegii lor mai mari din 1937. Dar la fel de uşor puteai să-ţi imaginezi şi reversul: că într-o zi cu adevărat bună, ei o să înceapă să vorbească şi o să înceapă să demonstreze convingător că personal nu au avut nicio legătură cu crimele din 1937, pe atunci erau numai nişte copii nevinovaţi. Şi că sunt indignaţi de fărădelegile de atunci.

...M-am înghesuit peste zece zile în această clădire, iar după ce am primit invitaţia „de a trece săptămâna viitoare", m-am decis ca în această săptămână să mă duc la Leningrad, pentru a-mi vedea sora, a trece puţin pe la mormântul mamei şi s-o las pe Tonia, chinuită de înghesuiala de la cozi, la casa de vacanţă a surorii mele.

Când i-am spus despre această hotărâre bătrânului din Vorkuta cu care mă împrietenisem stând la nesfârşitele cozi de la ghişee, el mi-a propus ca, în acelaşi timp cu clarificarea propriilor lui treburi, să ceară zilnic informaţii şi despre stadiul problemelor mele. Şi, la nevoie, să-mi trimită o telegramă la Leningrad.

Sora mea s-a dovedit a fi o necunoscută. Cu toată iubirea ei fierbinte, de rudă, față de mine, cu toată solicitudinea de a-mi veni în mod clar în ajutor din toate privințele, ea a manifestat în același timp o asemenea indiferență organică față de tot ce m-a ars și m-a făcut scrum, față de ceea ce a fost pentru mine, pentru NOI toți, lucrul cel mai important în restul vieții noastre. Și la scurtă vreme, am abandonat tentativele de a o face să fie interesată de asta. Ea mă asculta distrată, în mod clar gândindu-se la ale ei, și încheia toate povestirile mele cu o replică invariabilă: „Ah, ce grozăvie! Mai bine să nu ne mai aducem aminte de asta!" După care din nou trecea la ale ei, la problemele cotidiene, de serviciu, obișnuite. Asta m-a lovit cu atât mai mult cu cât primul ei soț, Șura Koroliov, absolvent al Institutului Profesorii Roșii[1], tatăl singurului ei fiu, fusese executat în anul 1938, și eu așteptam întrebări despre lumea noastră, despre lumea în care murise el. Dar faptul rămâne fapt: comunicarea noastră începuse să se limiteze din ce în ce mai mult la amintiri despre casa părintească, la vechile cunoștințe. Cu toate acestea, ea a fost neobișnuit de bună, mărinimoasă, a acceptat să se ocupe de Tonia, pe care deocamdată am lăsat-o la ea.

Și uite, în sfârșit...

— Aveți o telegramă!

Am ghicit imediat, după inima care-mi bătea tare, ce-mi comunică această voce binecuvântată de pe coridorul apartamentului comunal al surorii mele.

„Veniți urgent după adeverința despre reabilitare..." Dragul bătrân din Vorkuta, un tovarăș de suferință abia cunoscut, și-a împlinit cu onestitate promisiunea.

---

[1] Instituție specială de învățământ superior, înființată în anul 1921 la Moscova, pentru pregătirea de cadre superioare de partid și profesori de științe sociale. Și-a întrerupt activitatea în 1938 (n. red.).

...Și uite, a venit această zi. De câte ori, în acești ani care nu se mai terminau, visam la ea, încercam să-mi imaginez concret acest moment, clipele acestea de eliberare totală, de plecare definitivă de sub palma apăsătoare care mă presa și mă strivea! Visasem asta când într-un fel, când într-altul, dar invariabil gândurile erau legate de reprezentarea unui cataclism, a unei rafale care va mătura toate dispozițiile monstruoase antiumane, a cuiva Nobil care va deschide în fața noastră ușile închisorilor și lagărelor, iar noi, noi o să NĂVĂLIM spre libertate, în bătaia vântului liber.

Cel mai puțin îmi puteam imagina că libertatea aceasta așa de pătimaș visată o vom primi din mâinile aceluiași *establishment* (ca să mă exprim modern), vom sta pentru această libertate la cozi uriașe, ne vom îneca în șuvoiul de hârtii oficiale întocmite alene de aceiași birocrați, în cel mai bun caz indiferenți, în cel mai rău – care abia își ascundeau nemulțumirea față de aceste reforme neprevăzute și așa de excentrice.

Și, totuși, totul a fost chiar așa. Era o zi caniculară de vară. La rândul format la colonelul care elibera adeverințele de reabilitare stăteau jos, în picioare, se mutau de pe un picior amorțit pe altul peste două sute de oameni. Mă lua amețeala de la aerul stătut și de la nerăbdare. Minute în șir, uitam diferența dintre această hârtie epocală și ștampila albastră-liliachie de la comendatura din Magadan, care-mi prelungea viața cu două săptămâni. Încercam să mă îmbărbătez cu gândurile la libertate, dar sentimentul de amărăciune nu mă părăsea. Păi oare AȘA vine libertatea?

Deja spre seară, am reușit în cele din urmă să mă strecor în grupul celor zece oameni din apropierea ușii. O să intrăm toți zece deodată. Cu un gest obosit, colonelul ne propune să ne așezăm pe o bancă de-a lungul peretelui și ne cheamă după nume. Omul

acesta în vârstă – stăpânul adeverințelor de reabilitare – era obosit la fel ca noi. Îi este foarte cald. Noi suntem îmbrăcați cu niște cârpe subțiri, iar el e în uniformă completă, încheiată la toți nasturii. Transpirația îi curge șiroaie pe fruntea pleșuvă și, din când în când, își întrerupe treaba pentru a-și șterge fruntea cu batista. Întreabă de trei ori numele, parcă e surd.

— Uite, îmi întinde el hârtia, citiți-o cu atenție. Aveți grijă: dacă o pierdeți, nu se eliberează alta.

În afară de adeverința pe care nici nu apuc s-o citesc, îmi mai dă o foaie din agendă cu un număr de telefon notat pe ea.

— Și ăsta ce e?

— Telefonul Comisiei de Control a partidului. O să sunați aici în problema reprimirii în partid.

— Ceee?

Sunt așa de cutremurată de această turnură a lucrurilor, figura mea e așa de pierdută, încât colonelul se animă puțin și se uită la mine ca la un om viu.

— Oare nu vreți să fiți reabilitată și în partid?

— Eu... Eu...

Pur și simplu nu-mi cred urechilor. Mie, unui paria de ieri, mi se propune să revin în rândurile partidului conducător. Mă cuprinde tulburarea.

— Și cum veți completa formularele la angajarea în serviciu? întreabă colonelul deja în felul său.

— Păi dacă... Apartinică!

— Dar dumneavoastră nu sunteți apartinică. Dumneavoastră sunteți exclusă din partid. Și următoarea întrebare din formular va fi: ați fost membru de partid, când și în ce fel ați ieșit? Și va trebui să scrieți formula pe care ați avut-o în dosar: exclusă pentru activitate teroristă trotkistă contrarevoluționară... Așa că sunați la numărul acesta!

Cei care ies din cabinetul colonelului sunt imediat înconjurați de mulțimea celor care așteaptă în vestibul. Ei îi smulg literalmente din mână adeverința abia primită, compară formulările, fac tot felul de supoziții profunde despre care reabilitare e TOTALĂ și care limitată. Imediat se găsesc chițibușari deloc mai răi decât autorii adeverințelor. Ei încearcă să te convingă că nu este mare diferență între formulările „pentru lipsă de probe" și „nedovedirea acuzațiilor"...

Adeverința mea e clasa întâi. „Pentru lipsă de probe." Cunoscătorii mă felicită. E adevărat, se găsesc și sceptici care privesc hârtia în lumină, căutând în ea niște filigrane ascunse, numere convenționale și serii... Iar eu nu prea ascult toate astea, cel mai tare mă tem să nu-mi boțească hârtia, să n-o rupă, Doamne ferește! Doar, dacă o pierd, nu mai primesc alta.

Dar uite, de la colonel ies alți oameni, atenția se îndreaptă asupra lor și documentul meu prețios revine în mâinile mele. Acum păşesc epuizată total pe strada Vorovskogo (ah, da, dar e Povarskaia, Povarskaia... Abia acum mi-am dat seama că asta e!). De fapt, de când am lăsat-o pe Tonia la Leningrad, am cam scăpat hățurile, am început să mă mai relaxez, să mănânc mai rar, să-mi permit să colind fără țintă pe străzi. Fac un efort de voință. Trebuie să mă mobilizez puțin. Trebuie să mă duc chiar acum la Tonia Ivanova. Acolo toți se impacientează, mă așteaptă cu adeverința. Acum o să le-o arăt.

Apropo, unde e? Mă cuprinde deodată o sudoare de gheață. Mă opresc în mijlocul pieței Arbatskaia, deschid poșeta și încep să scormonesc febril prin ea. Nu e nicio adeverință! Iau la mână chitanțele vechi de un an (blestematul ăsta de obicei de a băga toate hârtiile în geantă și de a o scutura numai o dată pe an!)... Nu e nicio adeverință. Sunt moartă... Și din nou, stând în mijlocul pieței, cu inima bătându-mi nebunește, iau la mână hârtiile adunate în poșetă. Ce să fie asta?

Mă scoate din această stare un scrâșnet disperat al frânei unei mașini și o înjurătură sălbatică pe care mi-o aruncă șoferul camionului. Luată cu căutările adeverinței, nici nu am observat că era cât pe ce să mor sub roțile acestui monstru greu, murdar, care, la mijlocul anilor '50 încă mai circula prin vechea piață Arbatskaia.

— Așa, așa și așa! urla șoferul enervat. Țăranca dracului! Mașa de la cooperativă! Vine în oraș și nici nu știe să meargă! Și dacă ai fi crăpat aici, m-ai fi băgat și pe mine la pușcărie! Dracu' să te ia!...

Dar până și cele mai dure cuvinte ale lui, pe care le trec sub tăcere, le accept cu mare blândețe și cu un zâmbet fericit. În primul rând, are dreptate: am încălcat în mod nepermis toate regulile de circulație ale pietonilor, nici măcar cu coada ochiului nu m-am uitat la semafor. Iar în al doilea rând... În al doilea rând, ce importanță mai putea să aibă asta, când am găsit, AM GĂSIT adeverința mea! Se pare că o pusesem nu în poșetă, ci acolo unde, timp de 18 ani, mă obișnuisem să-mi ascund toate lucrurile de valoare, în sân, în sutien...

Mă mai pipăi o dată și încă o dată, aud în sutien foșnetul divin al hârtiei prețioase și bâigui niște scuze în urma șoferului de camion care plecase. Total fără putere, ajung până la o fântână ce se afla chiar în fața intrării la stația de metrou „Arbatskaia" și mă prăbușesc pe o bancă, alături de niște bătrâni care se odihneau, sprijinindu-se în niște bastoane vechi, lângă mămicile și copiii care se jucau cu mingea lângă fântână. Scot adeverința mea și încep pentru prima oară s-o citesc cu mare atenție. Aha! Uite despre ce e vorba! Aici se spune: „În urma unor circumstanțe nou apărute..." Și care, interesant, care sunt circumstanțele care au apărut din nou în fața judecătorilor mei implacabili? Poate că l-au găsit pe adevăratul criminal terorist și și-au dat seama că nu eu, ci el a omorât... Dar cine a fost

omorât? Doar, cu atâtea milioane de terorişti, NIMENI, absolut nimeni nu a fost omorât... Numai Kirov... Dar numele ucigaşului lui era cunoscut bine de noi în lagăr. Aşa... Să citim mai departe... „Cazul se suspendă pentru lipsă de probe." În conştiinţă îmi răsare o frază preferată cu care ne linişteau şi ne potoleau cei mai „umani" temniceri. „O să vadă ei! Dacă nu sunteţi vinovat, o să vadă ei şi o să vă dea drumul." Şi uite, au văzut. Şi n-au trecut nici 20 de ani şi însăşi Curtea Supremă declară cu autoritate: nu există probe!

Nu reuşesc deloc să-mi vin în fire, să mă ridic de pe bancă şi să urc în metrou. Deodată se apropie de mine doi provinciali – un el şi o ea – cu nişte valize grele în mână şi cu rucsacuri în spate.

— Duduie, puteţi să ne spuneţi cum să ajungem la gara Kazanski?

Fleacul ăsta care nu avea nicio însemnătate îmi ridică deodată buna dispoziţie. În primul rând, ei mi-au spus duduie. Deci, spre cele cinci decenii ale mele încă nu arăt bătrână. În al doilea rând, m-au întrebat pe mine cum să ajungă la gara Kazanski. Nu la Mîlga, nu la Elghen, nu la casa Vasikov şi nici chiar la Lefortovo, ci pur şi simplu la gara Kazanski. Şi eu, cu toată străduinţa şi cu toate detaliile, le explic unde trebuie să schimbe şi ce să ia.

Îmi aduc aminte că atunci când am scormonit în geantă după documentul meu pierdut am văzut acolo, pe fundul ei, o bucăţică de ciocolată. O mănânc cu poftă şi mă scol hotărâtă de pe bancă. Mă uit în jur. Porumbeii din Moscova, bine hrăniţi, pe atunci foarte la modă, se agită gălăgioşi. O fetiţă într-o rochie roşie sare pricepută coarda. Pe uşa metroului năvălesc mereu oameni. Acum mă alătur şi eu lor. Mă cufund în şuvoiul general. Se poate oare? Doar sunt la fel ca ceilalţi!

„Lipsă de probe..."

Epilog

De fapt, cartea aceasta a trăit alături de mine peste 13 ani. Mai întâi ca intenție, apoi ca scriere permanentă a variantelor, ștergerea unor fragmente mari de text, căutări ale unor cuvinte mai potrivite, a unor meditații mai mature.

Acest lucru se referă în special la acea parte a cărții care nu a intrat în volumașul publicat în Occident în anul 1967. Dar viața merge mai departe, drumul meu, deși, în ultimele două decenii, a pierdut din caracterul său teribil de accidentat, totuși rămâne destul de denivelat. Am acum și o vârstă înaintată. Chiar cea la care conștiința epuizării a tot ce este personal, claritatea nemiloasă legată de lipsa zilei de mâine pentru tine îți conferă niște avantaje extrem de valoroase: obiectivitatea aprecierilor și, lucrul cel mai important, eliberarea totală de acea Mare Frică ce a însoțit generația mea în decursul întregii ei vieți conștiente.

Și uite, când în lumina acestor zile la amurg recitești partea nepublicată a cărții care încă se află pe biroul tău, apare o nevoie puternică de a mai reface câte ceva. (Nu în sensul faptelor, evident, ci în cel al selecției lor, al punerii lor în lumină și, lucrul cel mai important, al judecării lor.) Pe de o parte, asta mă bucură, ca un semn al faptului că sufletul încă nu a împietrit, încă mai e în stare să se dezvolte în continuare, să înțeleagă

noi fenomene ale vieții. Dar, pe de altă parte, aceste refaceri nesfârșite (soarta tristă a tuturor manuscriselor care stau prea mult în sertar!) strică întrucâtva lucrarea, poate chiar îi schimbă, în rău, intonația.

De aceea m-am hotărât să nu mai refac nimic. Nici măcar corecții stilistice. Să rămână totul așa cum s-a spus, pentru că până și erorile de stil reflectă o anumită stare a sufletului în care s-au scris aceste lucruri.

Mă întreabă adesea cititorii: cum de ați putut păstra în memorie așa de multe nume, fapte, denumiri de localități, versuri?

E foarte simplu: pentru că tocmai acest lucru – a ține minte, pentru a scrie după aceea! – a fost scopul principal al vieții mele în decursul celor 18 ani. Adunarea materialului pentru această carte a început chiar din momentul când am păşit pentru prima dată pragul beciului închisorii interioare a NKVD din Kazan. În toți acești ani, nu am avut posibilitatea de a nota ceva, de a face niște crochiuri pentru viitoarea carte. Tot ce am scris, am scris numai din memorie. Singurele jaloane în labirintul trecutului au fost când am lucrat la cartea mea de versuri, create și ele fără hârtie și creion, dar, datorită memoriei mele antrenate tocmai cu poezie, s-au întipărit bine în minte. Îmi dau seama foarte bine de caracterul „domestic", de amator, al versurilor mele din închisoare și lagăr. Dar ele au înlocuit, într-o anumită măsură, lipsa hârtiei. Și așa se justifică.

Am început să scriu consecvent, capitol după capitol, încă din anul 1959, în Zakarpatie, unde am locuit la casa de vacanță. Stăteam sub un nuc mare, pe o buturugă, și scriam cu creionul, ținând pe genunchi un caiet de școală. Primele capitole am apucat să i le citesc și lui Anton. Era deja bolnav incurabil. Și, pentru prima dată, m-au cuprins frisoanele când mi-am dat seama de apropierea bolii lui, când el a început să plângă după ce a ascultat capitolul meu „Nopțile la Butîrki".

După moartea lui, pe 27 decembrie 1959, am scris cu pauze. Fie abandonam scrisul cu lunile, fie lucram până la epuizare nopți întregi. (Ziua, pe atunci, scriam, pentru subzistență, tot felul de articole și studii pentru presa periodică, în principal pedagogică.)

Spre anul 1962, am devenit autoarea unui manuscris cuprinzător de circa 400 de pagini dactilografiate. Asta nu era ceea ce știu acum mulți cititori, prima parte a *Destinului în bătaia vântului.* Această primă variantă, scrisă în acea stare de durere iluminată, care apare după pierderea celor apropiați, era plină de lucrurile cele mai sacre, care puteau fi încredințate numai hârtiei. Mottoul la acea variantă erau versurile lui Blok: „Secolul douăzeci. Negura vieții e și mai singură, și mai înfricoșătoare..." Pe atunci, în lucrarea mea nu se implicase și redactorul intern, pentru că se părea că încă nu apăruse ideea publicării ei. Pur și simplu scriam pentru că nu aveam cum să nu scriu.

Dar atunci a venit Congresul al XXII-lea al partidului, care mi-a animat cele mai nebunești speranțe. Mapa jerpelită, care până atunci fusese interlocutorul meu tainic, confidentul meu, a căpătat deodată în ochii mei o nouă însemnătate. Mi se părea că uite, au venit în sfârșit acele vremuri dorite, așteptate, când pot să mă exprim cu voce tare, când mărturiile mele adevărate îi vor susține pe cei care vor sincer să nu se mai repete rușinea și groaza noastră națională.

Am tot recitit și recitit prima mea variantă, plină de versuri și emoții, și mi-am dat seama că încă nu e o carte, ci numai materiale pentru ea. Și m-am apucat din nou de lucru, ștergând nemilos pagini întregi care ieri încă mi se păreau extrem de scumpe. Am tăiat mottoul lui Blok care mă obliga la o abordare general-filosofică a temei, peste măsură pentru mine, și am ales unul nou, dintr-o poezie de Evtușenko, mutând centrul de greutate în domeniul luptei concrete cu moștenirea lui Stalin.

Iar când a venit finalul peregrinărilor mele de mulți ani prin apartamente și am primit o garsonieră pentru care am avansat banii mei, am ars vechea mapă, pe care o ascunsesem atâția ani în condițiile traiului în apartamente comunale. Uneori îmi pare foarte rău că am distrus-o, îmi pare rău de acea deschidere și de acel ton absolut confesiv care ar fi atras inimile cititorilor. Dar, în același timp, știu că în acea primă variantă erau o mulțime de lucruri de prisos, insuficient gândite, cu o compoziție șubredă.

Acum lucram regulat câte multe ore, fără să-mi fie lene să stau la mașina de scris după o zi obositoare la redacție. Acum îmi era clar un scop definit – să propun acest manuscris ziarelor consistente. Poate la *Iunost*, unde îmi publicasem deja niște eseuri? Sau, de ce nu, chiar la *Novîi mir*, unde apăruse deja pe atunci *Ivan Denisovici*.

Dar vai, odată cu speranțele de publicare, s-a născut în sufletul meu și redactorul intern, care mă tot enerva la fiecare paragraf cu formula sa obișnuită – „asta nu va trece de cenzură". Și am început să caut formulări mai neutre, adesea am stricat niște fragmente extrem de reușite, liniștindu-mă că, chipurile, o frază nu e o jertfă prea mare pentru dreptul de a fi tipărită, de a ajunge în fine la oameni.

Toate acestea s-au reflectat în prima parte și la începutul celei de-a doua din *Destin în bătaia vântului*. Imediat ce manuscrisul a apărut în redacțiile celor două reviste extrem de populare, a început navigarea lui de cinci ani pe valurile furtunoase ale samizdatului. Manuscrisul, căruia i se făcuseră zeci, poate chiar sute de copii, se înmulțea cu o rapiditate fantastică și a depășit granițele Moscovei. Când am început să primesc ecouri de la cititori din Leningrad și Krasnoiarsk, din Saratov și Odessa, mi-am dat seama că am pierdut total controlul vieții uimitoare a cărții mele nepublicate.

Ca să nu mai vorbesc cât de liniştitor era să găsesc în scrisorile unor oameni necunoscuţi ecoul la acele lucruri sacre care, timp de ani, erau trăite în tăcere. Scrisorile acestea, mai ales cele scrise de tineri, mi-au risipit groaza de demult faţă de forţa hipnotizatoare a acuzaţiilor fantastice care ni s-au adus. Acum vedeam că tinerii îşi scot pălăria în faţa memoriei tovarăşilor mei morţi în celule şi-mi mulţumesc pentru acele frânturi de adevăr care au ajuns la ei prin intermediul cărţii mele.

Şi în curând au început să vină scrisorile de la scriitori. Şi nu numai scrisori, dar şi exemplare de autor ale unor cărţi cu autografe emoţionante. Am primit scrisori şi cărţi de la Ehrenburg, Paustovski, Kaverin, Ciukovski, Soljeniţîn, Evtuşenko, Voznesenski, Vigdorova, Panova, Burstein şi mulţi, mulţi alţii. Mi se transmiteau şi ecouri frumoase, pe cale orală, ale unor oameni de ştiinţă, de exemplu, al academicianului Tamm. A venit să mă cunoască tânărul istoric Roi Medvedev, al cărui tată murise la noi, în Kolîma. Un alt grup de istorici mi-a dăruit cartea lor (o culegere) cu dedicaţia: „Celei care a luat-o înaintea istoricilor în înţelegerea evenimentelor istorice."

Îmi era extrem de clar că eram obligată tuturor în niciun caz prin calităţile literare deosebite ale cărţii, ci numai prin adevărul din ea. Ducând demult dorul unor cuvinte simple, adevărate, oamenii erau recunoscători oricui îşi lua sarcina să povestească *de profundis* despre cum au stat lucrurile ÎN REALITATE.

Vreau să-i mai asigur încă o dată pe cititori că am scris numai adevărul. În textul acestei cărţi sunt posibile, evident, imprecizii, greşeli apărute în urma confuziilor făcute în timp de memorie. Dar minciună, vicleşuguri conjuncturale, omisiuni conştiente nu există. La vârsta mea de azi, când privesc viaţa deja oarecum de la distanţă, nu are rost să apelezi la vicleşuguri. Deci am scris adevărul. Nu TOT adevărul (probabil că nici nu ştiam TOT adevărul), dar NUMAI ADEVĂRUL.

Da, pentru a scrie TOT adevărul nu aveam nici informarea, nici capacitatea, nici profunzimea înțelegerii. Am avut numai pentru a nu-mi supune expunerea sofismelor ce jonglau cu noțiunea de „oportunitate", pentru a nu-mi supune gândurile concepțiilor speculative „ale momentului dat". Am plecat de la acel gând simplu că adevărul nu are nevoie de a fi justificat de oportunitate. E pur și simplu ADEVĂR. Și oportunitatea n-are decât să se bazeze pe el, nu invers.

Cu cât scriam mai mult, cu atât eram mai convinsă de acest lucru. Mă rog, din acest punct de vedere a fost pozitiv faptul că am pierdut orice speranță de publicare a cărții la mine în Patrie. Și dacă în prima parte, în introducerea la ea, încă se mai vede mâna redactorului interior, în restul textului deja niciun fel de „considerații străine" nu m-au mai împovărat.

Între timp, cât am lucrat la terminarea cărții, prima parte se răspândise prin samizdat în progresie geometrică din ce în ce mai mare. Un profesor din Leningrad, specialist în istoria presei ruse necenzurate, mi-a spus că, în opinia sa, după impresia ochiului său format, cartea mea a bătut recordurile tirajelor de samizdat nu numai în secolul nostru, dar și în secolul al XIX-lea.

Au fost totuși și oameni cărora cartea mea nu le-a plăcut. Spre marea mea durere, unul dintre ei a fost Tvardovski[1]. În timp ce la secția de proză de la *Novîi mir* oamenii tratau cartea mea cu simpatie și înțelegere, redactorul-șef avea în privința ei idei preconcepute. Mi s-a transmis că ar fi spus: „Ea a observat că nu e totul în ordine numai atunci când au început să-i aresteze pe comuniști. Dar când a fost distrusă țărănimea rusă, ea considera asta perfect normal."

E o acuzație grea și nedreaptă. Desigur, eu înțelegeam evenimentele, înainte de 1937, extrem de limitat, lucru despre care

[1] Aleksandr Trifonovici Tvardovski (1910-1971), scriitor și poet rus, redactor-șef al publicației *Novîi mir* (1950-1954; 1958-1970) (n. red.).

scriu cu toată sinceritatea. Dar când am auzit o asemenea apreciere a lui Tvardovski referitoare la lucrarea mea, am crezut că e puțin probabil să o fi citit, doar o fi răsfoit-o în fugă. Altfel nu avea cum să nu observe că problema răspunderii personale a fiecăruia dintre noi e principala mea durere, principala suferință. Despre asta scriu detaliat în capitolul intitulat *Mea culpa*. Dar Tvardovski nu a remarcat nici măcar acest titlu.

La redacția revistei *Iunost*, unde primisem multe speranțe, manuscrisul rămăsese la fel în așteptare. Iar, între timp, vremurile lucrau împotriva mea. Devenea din ce în ce mai clar că fusese impus un tabu pe această temă. Și, în fine, într-o bună zi, redactorul Polevoi a exclamat într-o discuție cu mine: „Oare chiar ați sperat cu adevărat că o să publicăm asta?" După care *Iunost* a trimis manuscrisul meu la păstrare la Institutul Marx-Engels-Lenin, unde, așa cum se scria în hârtia însoțitoare, „poate constitui un material pentru istoria partidului".

În felul acesta, spre sfârșitul anului 1966, toate speranțele într-o viață a cărții, alta decât cea din samizdat, fuseseră îngropate. Și ceea ce s-a întâmplat mai departe a fost pentru mine pur și simplu neașteptat, de domeniul ficțiunii!

Tare imprevizibil se mai împletesc diversele drumuri în secolul nostru uimitor. Deodată mi-am văzut cartea (cel puțin, prima parte a ei și o bucată din cea de-a doua) tipărită în Italia. Eu, o locatară de mulți ani a văgăunilor de lagăr înghețate în care predomina sunetul *î* în denumirile localităților (Mîgla, Hattînah ș.a.), eram publicată la Milano, care suna așa de dulce! Și după aceea la Paris, și la Londra, și la München, și la New York, și la Stockholm, și în multe alte locuri.

Am avut norocul să văd unele dintre aceste ediții, să le țin în mână. O parte a acestor cărți a fost adusă din călătoria lui în străinătate de către Ehrenburg.

Este o temă cu totul nouă, generată de timpurile noastre ciudate și de fenomenele lui. Tema stării sufletești a autorului

unor astfel de ediții. Sentimentele contradictorii îl sfâșie. Pe de o parte, el nu-și poate reține sentimentul firesc de bucurie când își vede manuscrisul transformat în carte. Dar, pe de alta... Fără corectura mea, fără implicarea mea în publicare... Fără posibilitatea de a corecta greșelile de tipar (ediția rusă e plină de greșeli de ortografie și de punctuație)... De parcă copilul tău muribund ar fi salvat de niște străini, dar, în același timp, ți l-au și luat cu totul de la tine. Și, între timp, și compatrioții o tot acuză pe nefericita mamă: ea e vinovată nu numai că a dat naștere unui copil nedorit de autorități, dar și de faptul că nu a putut să-l țină acasă.

Oricum ar fi, cartea a intrat într-o nouă fază a existenței sale: din cea pre-Gutenberg, de samizdat, de contrabandă de acasă, din patrie, s-a transformat într-un copil elegant al unor edituri în diverse limbi, a sărit în lumea hârtiei lucioase, elegante, a marginilor aurite, a supracoperților strălucitoare. O înstrăinare totală de autorul ei! Cartea a devenit un fel de fată adultă care a pornit „prin străinătățuri", uitând total de mama bătrână abandonată în patrie.

Dar ce se va întâmpla cu cealaltă parte, nepublicată, a cărții? Oare îi va fi scris să rămână nu carte, ci caiet? Și la ce să spere? La faptul că „manuscrisele nu ard"?

Oricum ar fi, eu consideram de datoria mea să o termin de scris. În principal, nu pentru a prezenta istoria faptică a celorlalți ani de lagăr și exil, dar și pentru ca cititorul să vadă și evoluția interioară a eroinei, drumul întoarcerii idealistei comuniste naive spre omul care a mușcat definitiv din arborele cunoașterii binelui și a răului, spre omul care, prin alte noi pierderi și chinuri, ajungea să aibă și alte revelații (chiar tulburi!) în căutarea adevărului. Și acest „destin în bătaia vântului" interior este mai important pentru mine să ajungă la cititor decât simpla cronică a suferințelor.

Și totuși... Totuși vreau să sper că dacă nu eu și nu fiul meu, poate măcar nepotul meu va vedea această carte publicată în totalitate în Patria noastră...

Cuprins

Prefață de Alin Mureșan 5

PARTEA A DOUA (continuare)

Capitolul 10 — *Aici au trăit copii* 13
Capitolul 11 — *„O adiere în tufele de agriș”* 24
Capitolul 12 — *Între URC și KVC* 33
Capitolul 13 — *Război! Război! Război!* 43
Capitolul 14 — *–49 grade Celsius* 54
Capitolul 15 — *Și lumină în întuneric* 64
Capitolul 16 — *Râuri de lapte și miere* 71
Capitolul 17 — *Crestele palide* 84
Capitolul 18 — *În mâinile cui e toporul* 98
Capitolul 19 — *Virtutea triumfă* 109
Capitolul 20 — *Viciul a fost pedepsit* 124
Capitolul 21 — *Izvestkovaia* 134
Capitolul 22 — *Un sfânt vesel* 145
Capitolul 23 — *Raiul sub microscop* 158
Capitolul 24 — *Despărțirea* 170
Capitolul 25 — *ZK, SK și BK* 179
Capitolul 26 — Mea culpa 193
Capitolul 27 — *Din nou crimă și pedeapsă* 205
Capitolul 28 — *De la un capăt la altul* 214

PARTEA A TREIA

Capitolul 1 — *Coada Păsării de foc* 227
Capitolul 2 — *Din nou licitație* 241
Capitolul 3 — *Capitala mea aurie* 256
Capitolul 4 — *La muncă cinstită* 273
Capitolul 5 — *Temporar fără escortă* 295
Capitolul 6 — *Și mânia boierului, și iubirea boierului* . 311
Capitolul 7 — *„Nu plânge în prezența lor"* 330
Capitolul 8 — *Căsuța din cărți de joc* 348
Capitolul 9 — *În ordine alfabetică* 363
Capitolul 10 — *Casa Vasikov* 376
Capitolul 11 — *După cutremur* 393
Capitolul 12 — *Șapte iezi pe frontul ideologic* 410
Capitolul 13 — *Marele Gândac* 425
Capitolul 14 — *Al doisprezecelea ceas* 444
Capitolul 15 — *La radio e muzică de Bach* 458
Capitolul 16 — *Comandanții îi studiază pe clasici* 475
Capitolul 17 — *Înainte de răsărit* 491
Capitolul 18 — *Din lipsă de probe* 507

Epilog 531

Evghenia Ghinzburg în tinereţe
(fotografie din buletin).

În perioada 1931–1933, Canalul Marea Albă–Marea Baltică (Belomorkanal) s-a construit prin munca forţată a deţinuţilor politici. Potrivit datelor oficiale, 12 000 de muncitori au murit în timpul construirii sale.

Deportaţii în lagărele de muncă forţată formau echipe mixte. Cot la cot cu bărbaţii, femeile lucrau în mine sau la construcţia şoselelor şi a căilor ferate.
(www.banaterra.eu)

Uneori oficialii regimului sovietic inspectau marile şantiere. Imagine înfăţişând vizita lui I.V. Stalin în timpul lucrărilor la Canalul Moscova–Volga.

La mina de aur din Kolîma, la manevrarea vagonetilor se petreceau numeroase accidente de muncă.

În condiții extreme de frig și vânt, un deținut împinge un vagonet la mina Kolîma, 1938.

Sub supravegherea atentă a paznicilor, indiferent de vreme sau de starea de sănătate, deţinuţii erau zilnic scoşi la muncă.
(The New York Public Library, Digital Collections, Foto 52112)

Deţinuţi scoşi la muncă în pădure.
(The New York Public Library, Digital Collections, Foto 52113)

De multe ori, deportații își construiau singuri barăcile în care locuiau.
(The New York Public Library, Digital Collections, Foto 52116)

Deținuții răzbăteau cu greu prin taigaua siberiană, pe cărări grele
și prin troiene de zăpadă.
(The New York Public Library, Digital Collections, Foto 52117)

Eduard Berzin, fondatorul Kolîmei, fost comandant al gărzilor lui Lenin și om de încredere al lui Feliks Dzerjinski (creatorul CEKA). Fotografie din 1930.

„Oare în lumea asta de sârmă ghimpată, cu turnuri de pază, plecări la muncă, apeluri, stingeri, carcere, etape, cineva mai poate încerca sentimentul de iubire sau măcar de atracție primitivă?", se întreba Evghenia Ghinzburg.
Imagine din lagărul Perm-36, situat la 100 kilometri de orașul Perm.

Pentru comenzi și informații, contactați:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, București, cod poștal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20
Depozit
Calea Plevnei nr. 145, sector 6, București, cod poștal 060012
Tel.: 021.310.15.30
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro

Format: 16/54x84;
Coli tipo: 34

Tiparul executat la:

office@tipografiaeurobusiness.ro
www.tipografiaeurobusiness.ro

CORINT
ISTORIE

Titlu	Autor	Preț
Abandonații. Destinele unor tineri americani în Rusia lui Stalin	Tim Tzouliadis	39,90
Adolf Hitler. O viață în imagini	Maria J. Martinez Rubio	39,90
Antoniu și Cleopatra. Adevărul din spatele celei mai frumoase povești de dragoste din lumea antică	Diana Preston	37,50
Atlas istoric Duby. Toată istoria lumii în 300 de hărți		44,90
Attila Hunul. Teroarea barbară și prăbușirea Imperiului Roman	Christopher Kelly	34,90
Călăul lui Hitler. Viața lui Heydrich	Robert Gerwarth	39,90
CIA și asasinarea celor doi Kennedy	Patrick Nolan	34,90
Conversații cu Stalin	Milovan Djilas	19,90
Copilărie regală (album)	Filip-Lucian Iorga, Arhivele Naționale ale României	39,90
Cu Hitler până la sfârșit. Memoriile ordonanței lui Hitler	Heinz Linge	29,99
Destin în bătaia vântului. Jurnal	Evghenia Ghinzburg	34,90
Dezastrul de la Cernobîl	Svetlana Aleksievici	33,62
Drumul din Kolîma. Călătorie pe urmele Gulagului	Nicolas Werth	24,90
Duduia. Scrisori din exil ale Elenei Lupescu	Diana Mandache	34,90
Ecaterina cea Mare	Henri Troyat	34,90
Edit von Coler. Agentă nazistă la București	Jacques Picard	10,00
Ekaterinburg. Ultimele zile ale Romanovilor	Helen Rappaport	34,90
Eliminarea. Povestea unui supraviețuitor din infernul khmerilor roșii	Rithy Panh, Christophe Bataille	24,90
Evadare din lagărul 14. Incredibila odisee a unui om din Coreea de Nord până în lumea liberă	Blaine Harden	27,50
Grace de Monaco. Povestea unei prințese	Jean des Cars	24,90
Harem. Lumea din spatele vălului	Alev Lytle Croutier	34,90
Hitler așa cum l-am cunoscut	Heinrich Hoffmann	24,90
ISIS. Armata jihadului	Michael Weiss, Hassan Hassan	29,90
ISIS. Califatul terorii	Loretta Nepoleoni	24,90
Islamism. Planul secret de creare a califatului	Glenn Beck	29,90
Islamiștii. Cum ne văd ei pe noi	Anne Nivat	24,90
Ivan cel Groaznic	Henri Troyat	24,90
În buncăr cu Hitler. Ultimele zile ale celui de-Al Treilea Reich	Joachim Fest	22,50

Titlu	Autor	Preţ
În căutarea victimelor comunismului	Guido Barella	19,90
În inima mării	Nathaniel Philbrick	29,90
Întâi l-au omorât pe tata. Povestea unei fetiţe din Cambodgia	Loung Ung	29,99
Întoarcerea acasă. Povestea adevărată a unui drum anevoios spre libertate	Slavomir Rawicz	29,99
Jacqueline Bouvier Kennedy Onassis	Barbara Leaming	34,90
Jurnalul de la Guantánamo	Mohamedou Ould Slahi, editat de Larry Siems	34,90
Jurnalul marii ducese Olga Romanova. Martor regal al Revoluţiei Ruse	Helen Azar	27,50
Kamikaze. Povestea unui pilot japonez din Escadrilele Sinucigaşe	Yasuo Kuwahara, Gordon T. Allred	29,90
Leii din Kandahar. O poveste de război despre forţele speciale	Rusty Bradley, Kevin Maurer	32,50
Leningrad. Tragedia unui oraş sub asediu, 1914–1918	Anna Reid	37,50
Masacrul din Darfur	Mukesh Kapila	34,90
Mărturie din iad	Immaculée Ilibagiza, Steve Erwin	34,90
Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului	John Freely	34,90
Mica enciclopedie a Marelui Război (1914–1918)	Doru Dumitrescu, Mihai Manea, Mirela Popescu	24.90
Moscova, 1941. Sfârşitul *blitzkrieg*-ului	Rodric Braithwaite	39,90
Nazismul. O istorie ilustrată	Paul Roland	34,90
Niciun pericol. Povestea adevărată a unui soldat care a luptat în războiul CIA împotriva comunismului	Robert Baer	19,90
O lume secretă. Mari spioane din secolul al XX-lea	Vladimir Fedorovski	24,90
O viaţă în Gulag	Dmitri Vitkovski	22,50
Petru cel Mare	Henri Troyat	34,90
Putin. Biografia interzisă	Stanislav Belkovski	29,90
Război	Sebastian Junger	29,90
Războiul redescoperit 1914–1918	Stéphane Audoin-Rouzeau, Annette Becker	29,90
Războiul unei familii 1914–2014	Stéphane Audoin-Rouzeau	19,90
Regele Carol al României. Povestea unei vieţi	Mite Kremnitz	19,90
Regina Deșertului. O femeie în Arabia	Gertrude Bell, Georgina Howell	34,90
Regina Elisabeta a II-a	Andrew Marr	34,90

Titlu	Autor	Preţ
Retragerea lui Napoleon din Rusia. Memoriile maiorului Vionnet	Louis Joseph Vionnet	29,90
Rudolf de Habsburg	Christine Mondon	24,90
Rusia explodează. Planul secret pentru resuscitarea KGB-ului	Iuri Felştinski, Aleksandr Litvinenko	34,90
Rusia revoluționară	Orlando Figes	34,90
Saga dinastiei Romanov	Jean des Cars	34,90
Saga reginelor	Jean des Cars	34,90
Secolul roșu	Alexandre Adler, Vladimir Fédorovski	27,50
Secretele morţii lui Mussolini. Adevărul despre controversata execuţie!	Luciano Garibaldi	29,90
Singur în Damasc. Viața și moartea spionului israelian Eli Cohen	Samuel Segev	34,90
Siria. De ce s-a înșelat Occidentul	Frédéric Pichon	24,90
Şef în Gulag. Amintirile unui ofiţer sovietic	Feodor Mociulski, Deborah Kaple	29,90
Sfârşitul. Rezistența sfidătoare și înfrângerea Germaniei lui Hitler, 1944–1945	Ian Kershaw	39,90
Sissi, împărăteasa Austriei	Jean des Cars	33,62
Sissi. Biografia împărătesei Elisabeta de Austro-Ungaria	Angeles Caso	38,44
Spionul lui Stalin. Richard Sorge şi reţeaua de spionaj din Tokio	Robert Whymant	39,90
Stalingrad. Cum a triumfat Armata Roşie	Michael K. Jones	29,90
Stalingradul de pe Yangtze. Bătălia pentru Shanghai – 1937	Peter Harmsen	37,50
Stalinismul de fiecare zi. Viața cotidiană în Rusia sovietică a anilor 1930	Sheila Fitzpatrick	34,90
Suleyman Magnificul și sultana Hurrem	Erhan Afyoncu	24,90
Supravieţuitorii. Monarhia la începutul secolului XXI	Peter Conradi	39,90
Timur Lenk	Arnaud Blin	27,50
Turcia și fantoma armeană	Laure Marchand și Guillaume Perrier	24,90
URSS în Afganistan (1979–1989)	Rodric Braithwaite	39,90

În curând:

Noul ţar de Steven Lee Myers

ISIS – Jocul morţii de Mark Bourrie

După mărturiile cutremurătoare din *Destin în bătaia vântului* (despre calvarul său până a ajuns în iadul numit Kolîma), în a doua parte a jurnalului său, Evghenia Ghinzburg descrie viața în Gulag, eliberarea sa după ispășirea pedepsei, domiciliul forțat în Magadan până în momentul reabilitării oficiale din anul 1957.

Cu o voință teribilă și încrederea că adevărul va triumfa, autoarea a avut puterea să reziste până la capătul drumului, ieșind din anii de teroare mai puternică, descătușată și dornică de viață, mai sensibilă și continuând să iubească poezia, cea care i-a adus alinare în momentele de cumpănă.

„Povestea Evgheniei Ghinzburg este un exemplu incredibil de rezistență umană și perseverență, dezvăluind crudul și cumplitul regim politic al vremii. Paginile ei constituie o adevărată provocare – oferă o nouă viziune asupra vieții, o perspectivă la care cei mai mulți dintre noi nu ne-am gândit vreodată și care ne va face să apreciem libertatea pe care o considerăm un drept de la sine înțeles."

ESTHER HARPER,
Central and Eastern European London Review

„Nu e puțin lucru să povestești fără ură și încrâncenare episoade atât de dramatice, dar este o calitate comună a tuturor cărților valoroase despre suferință. De altfel, faptele vorbesc de la sine și trezesc empatia în cititor, fără să fie necesare epitetele bombastice."

ALIN MUREȘAN

ISBN: 978-606-793-045-0
ISBN: 978-606-793-044-3
9 786067 930443
www.edituracorint.ro

INSTITUTUL DE INVESTIGARE A CRIMELOR COMUNISMULUI ȘI MEMORIA EXILULUI ROMÂNESC
www.iiccmer.ro

Carte recomandată de
Historia